

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემია

LEPL DAVID AGHMASHENEBELI NATIONAL
DEFENCE ACADEMY OF GEORGIA

შრომები
PAPERS
№3

სამეცნიერო ჟურნალი
SCIENTIFIC JOURNAL

გორი, 2025

**სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის
საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია**

**LEPL DAVID AGHMASHENEBELI NATIONAL DEFENCE
ACADEMY OF GEORGIA**

**შრომები
PAPERS**

№3

**სამეცნიერო ჟურნალი
SCIENTIFIC JOURNAL**

ბორი, 2025

UDC (უაკ) 050 (479,22)

სარედაქციო კოლეგია

სარედაქციო კოლეგიის ხელმძღვანელი

ბრიგადის გენერალი მამია ბალახაძე

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის რექტორი

სარედაქციო კოლეგიის

ხელმძღვანელის მოადგილე

პოლკოვნიკი გიორგი ლალიაშვილი

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-
კვლევითი ცენტრის ხელმძღვანელი

სარედაქციო კოლეგიის წევრები

ვიცე-პოლკოვნიკი რუსლან დარჩიძე

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის
ხელმძღვანელი

პოლკოვნიკი ირაკლი უჩაძე

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის მაგისტრატურის
ხელმძღვანელი

ნიკოლოზ ესიტაშვილი

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-
კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი

თინათინ კროპაძე

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-
კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი

ქეთევან კვესელავა

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-
კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი

მაია გამსახურდია

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-
კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი

ზურაბ სამხარაძე

სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს
ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-
კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი

რედაქტორი

თეა ბიძინაშვილი

კომპიუტერული დიზაინერი

მარიშა ძულიაშვილი

© სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის ეროვნული თავდაცვის აკადემიის გამომცემლობა

ეს არის ღია წვდომის ჟურნალი. ყველა გამოქვეყნებული სტატია ლიცენზირებულია Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0)-ით, რომელიც იძლევა შეუზღუდავი გამოყენების, გავრცელებისა და რეპროდუცირების საშუალებას ნებისმიერ მედიაში, იმ პირობით, რომ მითითებული იქნება ორიგინალი ავტორი(ები) და წყარო.

ავტორები ინარჩუნებენ საავტორო უფლებებს თავიანთი ნაშრომის მიმართ, ხოლო დავით აღმაშენებლის სახელობის ეროვნული თავდაცვის აკადემიას ანიჭებენ უფლებას, გამოაქვეყნოს ნაშრომი ამ ჟურნალში.

ლიცენზიის შესახებ დამატებითი ინფორმაციისთვის ეწვიეთ: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ISSN 1512-0708 (PRINT)

ISSN 2587-4837 (ONLINE)

Editorial Board

Head of the Editorial Board

Brigadier General Mamia Balakhadze

Rector of LEPL David Aghmashenebeli National
Defence Academy of Georgia

Deputy Head of the Editorial Board

Colonel Giorgi Laghiashvili

Head of the Scientific Research Center of LEPL
David Aghmashenebeli National Defence Academy
of Georgia

Members of the Editorial Board

Lieutenant Colonel Ruslan Darchidze

Head of the Bachelor's at LEPL David Aghmashenebeli
National Defence Academy of Georgia

Colonel Irakli Uchadze

Head of MA Program of LEPL David
Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia

Nikoloz Esitashvili

Chief Scientist of Scientific-Research Center of LEPL
David Aghmashenebeli National Defence Academy
of Georgia

Tinatin Kropadze

Chief Scientist of Scientific-Research Center of LEPL
David Aghmashenebeli National Defence Academy
of Georgia

Ketevan Kveselava

Chief Scientist of Scientific-Research Center of LEPL
David Aghmashenebeli National Defence Academy
of Georgia

Maia Gamsakhurdia

Chief Scientist of Scientific-Research Center of LEPL David
Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia

Zurab Samkharadze

Chief Scientist of Scientific-Research Center of LEPL
David Aghmashenebeli National Defence Academy
of Georgia

Editor

Tea Bidzinashvili

Computer Designer

Marisha Dzuliashvili

© Publishing House Of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy, 2025

This is an open-access journal. All published articles are licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, provided the original author(s) and source are credited.

Authors retain copyright of their work while granting the
David Aghmashenebeli National Defence Academy the right to publish the work in this journal.

For more information about the license, visit: <https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>

ISSN 1512-0708 (PRINT)

ISSN 2587-4837 (ONLINE)

სარჩევი

საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება თეა კვამბარიძე	11
სამხედრო მეცნიერებისა და სამხედრო პროგნოზირების პრობლემები ინტელექტუალური და ინფორმაციული დაპირისპირების კონტექსტში ზურაბ სამხარაძე	27
საქართველოს შრომის ბაზრის დინამიკა და ეკონომიკური ზრდის პარალელები: მიმდინარე ტენდენციები თემურ შაკიაშვილი ირმა ბახტურიძე	54
ინფორმაციული უსაფრთხოების გამოწვევები თანამედროვე ეკონომიკაში თეა ბიძინაშვილი ნინო ვერულავა	67
უმუშევრობა და შემოსავლის უთანასწორობა: მაკროეკონომიკური გამოწვევები 21-ე საუკუნეში ნიკოლოზ მაქსიმენკო ირაკლი კვაშილავა	77
საგადასახადო კონტროლის როლი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში. ფისკალური, ეკონომიკური და სოციალური მექანიზმების ანალიზი გენო მორჩილაძე	100
ინფორმაციული რეგულაცია და ინფორმაციული საზოგადოების გაჩენა ქეთევან კვესელავა ლიანა თედეშვილი	121
პროკრასტინაცია და პერფექციონიზმი შფოთვისთან მიმართებაში: მიმოხილვა და ანალიზი თინათინ კროპაძე	135
სოციალური ქსელები როგორც ინფორმაციული ომის იარაღი: ზეგავლენა, მეთოდები და პრევენცია ლევან ჭოლიკიძე ლაშა ნოზაძე	147
ქიმია ომში მერაბ ნადირაშვილი	164
გლობალური დათბობის პირობებში სასმელი წყლის რესურსების დეფიციტის რისკები და მათი მდგრადი მართვის აუცილებლობა საქართველოში სოფიო ბაციკაძე	182

აშშ-ის საგარეო დახმარების ჰუმანიტარული და ეკონომიკური პროგრამები საქართველოში 1990-2020 წლებში ელენე გოცაძე -----	191
კეთილი სამართლის პრინციპი: შედარებითი სამართლებრივი ანალიზი გერმანიისა და საქართველოს მაგალითზე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის კონტექსტში იოსებ გაბარაევი -----	210
ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა მასობრივ ცნობიერებაზე რამაზ ჩიჩუა -----	227
აღსრულებადი გადაწყვეტილების ნამდვილი ბუნება (საფრანგეთის მაგალითზე) ივანე ზალახაშვილი -----	246
სატრანზიტო ლაბირინთები და საქართველო შალვა კვეზერელი რუსუდან დალაქიშვილი-ჭიჭინაძე ქეთევან ჭიბრიშვილი -----	260
სარტყელისა და გზის ინიციატივა - საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივა მაია ბენია ირინა ბენია -----	288
საქართველოს წიგნიერების კრიზისი: მრავალგანზომილებიანი ანალიზი და ინტეგრირებული გადაჭრის მოდელი სოფიკო ცხელიშვილი -----	299
მენეჯერული აღრიცხვა, როგორც სტრატეგიული გადაწყვეტილების მხარდამჭერი სისტემა გივი დუჭიძე -----	319
საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სისტემების საიმედოობის შეფასების სამხედრო აქტუალობა და მათემატიკური მოდელირება გიორგი კოხრიძე -----	337
სპარსული სიტყვა „იადგარი“ ქართულ ენაში გურამ გუტიძე -----	349

Content

Legal Regulation of Investment Activities in the Banking Sector Tea Kvabziriidze	12
Problems of Military Science and Military Forecasting in the Context of Intellectual and Information Confrontation Zurab Samkharadze	28
Dynamics of Georgia's Labor Market and Parallels with Economic Growth: Current Trends Temur Shaikishvili Irma Bakhturidze	56
Information Security Challenges in the Modern Economy Tea Bidzinashvili Nino Verulava	68
Unemployment and Income Inequality: Macroeconomic Challenges in the 21st Century Nikoloz Maksimenko Irakli Kvashilava	78
The Role of Tax Control in the System of Public Governance. Analysis of Fiscal, Economic, and Social Mechanisms Geno Morchiladze	101
The Information Revolution and the Emergence of the Information Society Ketevan Kveselava Liana Tedeshvili	122
Procrastination and Perfectionism in Relation to Anxiety: A Review and Analysis Tinatin Kropadze	136
Impact, Methods, and Prevention Levan Cholikidze Lasha Nozadze	149
Chemistry in War Merab Nadirashvili	165
Risks of Drinking-Water Resource Scarcity under Global Warming and the Necessity of Sustainable Management in Georgia Sophio Batsikadze	183

U.S. Foreign Assistance in Georgia: Humanitarian and Economic Programs, 1990–2020 Elene Gotsadze	192
The Good Samaritan Principle: A Comparative Legal Analysis on the Examples of Germany and Georgia in the Context of the Case Law of the European Court of Human Rights Ioseb Gabaraevi	211
Informational-Psychological Impact on Mass Consciousness Ramaz Chichua	228
The actual nature of the enforceable decision (on the example of France) Ivane Balakhashvili	247
Transit labyrinths and Georgian Shalva Kvezereli Rusudan Dalakishvili- Chichinadze Ketevan Chiabrishvili	261
The Belt and Road Initiative – Prospects for Georgia’s Economic Development Maya Benia Irina Benia	289
The Literacy Crisis in Georgia: A Multidimensional Analysis and an Integrated Solution Model Sophiko Tskhelishvili	300
Management Accounting as a Strategic Decision Support System Givi Duchidze	320
Military Relevance and Mathematical Modeling of Reliability Assessment of Information and Communication Systems Giorgi Kokhreidze	338
The Persian word „Yadgari“ in Georgian lequide Guram Gutidze	350

საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება

თეა კვაბზირიძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10282>

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია ეროვნული ბანკის მიერ დაწესებულ ძირითადი სამართლებრივი მექანიზმების, საინვესტიციო ლიმიტებისა და რისკების მართვის არსებული სტანდარტები. კვლევა მიუთითებს იმ აუცილებლობაზე, რომ რეგულაციები იყოს დინამიურად ადაპტირებული გლობალური ფინანსური სტანდარტებისა და მდგრადი განვითარების პრინციპების შესაბამისად. ყურადღება გამახვილებულია ციფრული პლატფორმის მნიშვნელობაზე, რაც საქართველოში ბანკების საინვესტიციო პრაქტიკის მომავალი განვითარების ერთ-ერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია. საკრედიტო ინსტიტუტებისთვის ციფრული ფინანსური აქტივების საინვესტიციო პლატფორმებზე განთავსების უფლების მინიჭება სტრატეგიულად მნიშვნელოვანი ნაბიჯია მათი კაპიტალიზაციისა და შემდგომი განვითარების უზრუნველსაყოფად. ეს არა მხოლოდ გააძლიერებს ბანკების ფინანსურ სტაბილურობას, არამედ ხელს შეუწყობს მთელი ფინანსური ბაზრის ინოვაციურ განვითარებას.

სტატია მიმოიხილავს საქართველოს საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივ რეგულირებას, განსაკუთრებული აქცენტით მის როლზე ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფაში, დეპოზიტორებისა და ინვესტორების ინტერესების დაცვაში და ფინანსური დანაშაულების პრევენციაში. ანალიზი ასახავს რეგულირების ისტორიულ განვითარებასა და საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ შემოღებულ მექანიზმებს, მათ შორის საინვესტიციო ლიმიტებსა და რისკების მართვის სტანდარტებს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ციფრული ფინანსური აქტივებისა და პლატფორმების მზარდ მნიშვნელობას, რომლებიც ბანკების საინვესტიციო პრაქტიკისა და ფინანსური ბაზრის ინოვაციური განვითარების ერთ-ერთ სტრატეგიულ ფაქტორად ყალიბდება.

კვლევა ხაზს უსვამს აუცილებლობას, რომ რეგულაციები დინამიურად ერგებოდეს გლობალურ სტანდარტებსა და მდგრადი განვითარების პრინციპებს, ამასთან უზრუნველყოფდეს ბანკების კერძო ინტერესებისა და ფართო საზოგადოებრივ-ეკონომიკური მიზნების ჰარმონიულ ბალანსს. ასეთი მრავალმხრივი მიდგომა ხელს უწყობს უფრო ღრმა გაგებას, თუ როგორ შეიძლება ეფექტურმა სამართლებრივმა რეგულირებამ ერთდროულად უზრუნველყოს, როგორც ფინანსური სტაბილურობა, ასევე ინოვაციური განვითარება, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია საქართველოს საბანკო სექტორის მდგრადი პროგრესისთვის.

საკვანძო სიტყვები: ბანკი, ინვესტიციები, რისკები, ინოვაციები, სამართლებრივი რეგულირება.

¹ სტუ-ს სამართლისა და საერთაშორისო ურთიერთობების ფაკულტეტის, ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის მეცნიერებათა დოქტორი

Legal Regulation of Investment Activities in the Banking Sector

Tea Kvabziridze²

Abstract

The article discusses the core legal mechanisms established by the National Bank of Georgia, including investment limits and existing risk management standards. The study highlights the necessity for regulations to be dynamically adapted to global financial standards and the principles of sustainable development. Particular emphasis is placed on the role of digital platforms, which represent one of the key factors for the future development of banks' investment practices in Georgia. Granting credit institutions the right to place digital financial assets on investment platforms is viewed as a strategically important step toward ensuring their capitalization and further development. This would not only strengthen the financial stability of banks but also contribute to the innovative growth of the entire financial market.

The article reviews the legal regulation of investment activities in Georgia's banking sector, with a specific focus on its role in safeguarding financial stability, protecting the interests of depositors and investors, and preventing financial crime. The analysis reflects the historical development of regulation and the mechanisms introduced by the National Bank of Georgia, including investment limits and risk management standards. Special attention is devoted to the growing significance of digital financial assets and platforms, which are becoming strategic factors in shaping banks' investment practices and fostering innovative development within the financial market.

The study underlines the importance of dynamically aligning regulations with global standards and sustainable development principles, while at the same time ensuring a harmonious balance between banks' private interests and broader socio-economic goals.

This multidimensional approach contributes to a deeper understanding of how effective legal regulation can simultaneously ensure financial stability and foster innovative development, which is critically important for the sustainable progress of Georgia's banking sector.

Keywords: Bank, Investments, Risks, Innovations, legal regulation.

² Associate Professor of Law and International Relations Faculty of GTU Doctor of Economic Sciences

შესავალი

საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება წარმოადგენს მრავალმხრივ და კომპლექსურ სფეროს, რომლის მიზანია ფინანსური სისტემის სტაბილურობისა და მთლიანობის უზრუნველყოფა, დეპოზიტორებისა და ინვესტორების უფლებების დაცვა და ფინანსური დანაშაულის პრევენცია. ინვესტიციური საქმიანობის ეფექტური რეგულირება ხელს უწყობს საბანკო სექტორის მდგრად განვითარებას, აძლიერებს ფინანსურ სტაბილურობას და უზრუნველყოფს საზოგადოების ნდობას ფინანსურ ინსტიტუტებთან მიმართებაში.

საქართველოს მაგალითზე, ეს საკითხი განსაკუთრებით აქტუალურია, ვინაიდან ქვეყნის საბანკო სისტემა სწრაფად ინტეგრირდება გლობალურ ფინანსურ ბაზრებში, რაც აუცილებელს ხდის რეგულაციების მუდმივ დინამიურ ადაპტირებას საერთაშორისო სტანდარტების, მდგრადი განვითარების პრინციპებისა და თანამედროვე ინოვაციური ტექნოლოგიების შესაბამისად. ისტორიული კონტექსტის ანალიზი საშუალებას გვაძლევს გავიგოთ, როგორ ჩამოყალიბდა სამართლებრივი ჩარჩო და როგორ გავლენას ახდენს ის ბანკების საინვესტიციო საქმიანობაზე, რისკების მართვაზე და კაპიტალის ეფექტურ გამოყენებაზე.

სტატია მიმოიხილავს ეროვნულ სამართლებრივ მექანიზმებს, რისკების მართვის სტანდარტებს და ციფრული ფინანსური აქტივების როლს, რომელიც საქართველოს საბანკო სექტორის ინოვაციური განვითარების ერთ-ერთ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს.

ძირითადი ნაწილი

საინვესტიციო საქმიანობა საბანკო სექტორში წარმოადგენს ფინანსური სექტორის განვითარების ერთ-ერთ ძირითად კომპონენტს. თუმცა, იგი ასევე შეიცავს რისკებს, რომლებიც საჭიროებენ მკაცრ სამართლებრივ რეგულირებას. მოცემული პუბლიკაცია მიზნად ისახავს საქართველოს საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი ჩარჩოს ანალიზს. განხილულია ეროვნული და საერთაშორისო რეგულაციები, როგორიცაა ბაზელ III და FATF-ის სტანდარტები,³ აგრეთვე

³ Basel Committee on Banking Supervision (BCBS) <https://surl.li/zevgzn> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

საქარ-თველოს ეროვნული ბანკის როლი. ყურადღება გამახვილებულია არსებულ შეზღუდვებზე, რისკების მართვის მექანიზმებზე და იმ გამოწვევებზე, რომლებიც დაკავშირებულია რეგულაციის ეფექტიანობასთან.

საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება მრავალმხრივი სფეროა, რომელიც მიზნად ისახავს ფინანსური სისტემის სტაბილურობისა და მთლიანობის უზრუნველყოფას, დეპოზიტორებისა და ინვესტორების დაცვას და ფინანსური დანაშაულის პრევენციას. საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის კონცეფციისა და სამართლებრივი რეგულირების გენეზისის გასაგებად საჭიროა საბანკო საქმიანობის განვითარების და მისი როლის ისტორიული ხედვის ანალიზი.

1930-იანი წლების დიდმა დეპრესიამ გამოავლინა არსებული მარეგულირებელი სისტემის ნაკლოვანებები და გამოიწვია საბანკო საქმიანობაზე მთავრობის კონტროლის მნიშვნელოვანი ზრდა. კერძოდ, მიღებულ იქნა კანონები, რომლებიც მიზნად ისახავდა ბანკების კომერციული და საინვესტიციო საქმიანობის გამიჯვნას (მაგალითად, გლას-სტიგალის აქტი შეერთებულ შტატებში). ამ ზომების მიზანი იყო ინტერესთა კონფლიქტის თავიდან აცილება და ბანკების საინვესტიციო საქმიანობასთან დაკავშირებული რისკების შემცირება.⁴

მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ, ფინანსური ბაზრების თანდათანობითი ლიბერალიზაცია და საბანკო მომსახურების სპექტრის გაფართოება მოხდა. სხვადასხვა ტიპის ფინანსურ ინსტიტუტებს შორის საზღვრები ბუნდოვანი გახდა. კომერციულმა ბანკებმა კვლავ დაიწყეს აქტიურად ჩართვა საინვესტიციო საქმიანობაში და თავიანთ კლიენტებს სთავაზობდნენ საინვესტიციო პროდუქტებისა და მომსახურების ფართო სპექტრს. ამ პერიოდში სამართლებრივი რეგულირება მიზნად ისახავდა უფრო მოქნილი და კონკურენტუნარიანი ფინანსური სისტემის შექმნას, ინვესტორების დაცვასა და ამას ახორციელებდა ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფაზე ფოკუსირების პარალელურად.⁵

⁴ Calomiris, Charles W. (Year). U.S. Bank Deregulation in Historical Perspective. Cambridge: Cambridge University Press. Cambridge University Press in 2006 <https://www.cambridge.org> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

⁵ F.S. Mishkin, *The Economics of Money, Banking and Financial Markets*, by Pearson in Hoboken, New Jersey, USA, 2022 <https://www.pearson.com> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

საბანკო საქმიანობა საწყის ეტაპზე ძირითადად ფულის შენახვაზე, სესხების გაცემაზე და გადახდების განხორციელებაზე იყო ორიენტირებული. საინვესტიციო აქტივობა თანამედროვე გაგებით ასე არ იყო გამოხატული. თუმცა, ადრეულ ეტაპზე, ბანკებს უკვე შეეძლოთ მონაწილეობა მიეღოთ სავაჭრო და სამრეწველო საწარმოების დაფინანსებაში, რაც შეიძლება ჩაითვალოს საინვესტიციო საქმიანობის დასაწყისად. იმ დროისთვის სამართლებრივი რეგულირება უფრო ფრაგმენტული იყო და ხშირად დაფუძნებული იყო საბაჟოებსა და ცალკეულ საკანონმდებლო აქტებზე.

ინდუსტრიულმა რევოლუციამ განვითარების გზაზე კაპიტალის საჭიროების მნიშვნელოვანი ზრდა გამოიწვია. ბანკების აქტიურობა გამოხატული იყო სამრეწველო საწარმოების დაფინანსების, გრძელვადიანი სესხების გაცემის და სააქციო კაპიტალში ინვესტიციების მიმართვისკენ. გაჩნდა სპეციალიზებული საინვესტიციო ბანკები, რომლებიც ფასიანი ქაღალდების განთავსებით და მსხვილი პროექტების დაფინანსებით იყვნენ დაკავებული. შესაბამისად, სამართლებრივი რეგულირება უფრო სისტემური გახდა, რაც მიზნად ისახავს დეპოზიტორების დაცვის მძლავრი გარანტიების შექმნას და ფინანსური სისტემის სტაბილურობის გაძლიერებას.

საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების უზრუნველყოფა ხანგრძლივი და რთული პროცესია, რომელიც თავის თავში აერთიანებს საბანკო საქმიანობის ევოლუციას, რაც ასახავს ეკონომიკურ ცვლილებებს, ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფისა და ბაზრის ყველა მონაწილის ინტერესების დაცვის სურვილს. თანამედროვე გაგებით, სამართლებრივი რეგულირება სწორედ ამ ისტორიული განვითარების შედეგია და აგრძელებს ახალ გამოწვევებთან და შესაძლებლობებთან ადაპტაციის პროცესს.

საქართველოს საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების გენეზისი დაკავშირებულია დამოუკიდებელი სახელმწიფოებრიობის განვითარებასთან და გლობალურ ფინანსურ სისტემაში ინტეგრაციასთან.⁶ ამ

⁶ Washington, D.C. International Monetary Fund , <https://surl.li/iszsfy> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

სფეროში საქართველოს კანონმდებლობა განვითარდა საერთაშორისო სტანდარტებისა და ეროვნული ეკონომიკის სპეციფიკის გათვალისწინებით. „კომერციული ბანკების საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონისა და საქართველოს ეროვნული ბანკის სხვა მარეგულირებელი აქტების მიღება თანამედროვე სამართლებრივი ჩარჩოს ჩამოყალიბების მნიშვნელოვან ეტაპად იქცა.⁷

მიმდინარე ეტაპი ხასიათდება ფინანსური ბაზრების გლობალიზაციით, ინფორმაციული ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარებით, რამაც ბუნებრივად გააჩინა ახალი ფინანსური ინსტრუმენტები. ბანკები იქცნენ მსხვილ ინსტიტუციონალურ ინვესტორებად და აქტიურად არიან ჩართულნი ფასიანი ქაღალდებით ვაჭრობასა და აქტივების მართვაში. სამართლებრივი რეგულირება ამ ეტაპზე ახალი გამოწვევების წინაშე დგას, რაც დაკავშირებულია რთული ფინანსური ინსტრუმენტების, საზღვრისპირა ტრანზაქციების და სისტემური რისკების რეგულირების საჭიროებასთან.⁸

საინვესტიციო სფეროში სამართლებრივი რეგულირების მიზანი არის ფინანსური სტაბილურობის უზრუნველყოფა. რეგულაციები თავისთავად მიზნად ისახავს სისტემური რისკის შემცირებას კაპიტალის ადეკვატურობის, ლიკვიდურობისა და რისკების მართვის წესების დადგენით, რომელსაც საბანკო სექტორში თავისი საზედამხედველო ფუნქციით ახორციელებს საქართველოს ეროვნული ბანკი.⁹

საქართველოში საბანკო სექტორის საინვესტიციო საქმიანობის რეგულირების ძირითადი წყაროებია:

1. „ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი;
2. „საბანკო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონი;
3. ეროვნული ბანკის ნორმატიული აქტები და ინსტრუქციები.

⁷ ღურჯაია კლარა, „საბანკო რეგულირების გავლენა საბანკო კრიზისისა და კომერციული ბანკების ფინანსურ მაჩვენებლებზე“, სადისერტაციო ნაშრომი, <https://surl.li/vudddk> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

⁸ Adrian, T., & Mancini-Griffoli, T. (2020). The Rise of Digital Money. International Monetary Fund. “International Monetary Fund – The Rise of Digital Money” IMF, <https://surl.li/occsjj> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

⁹ ალიმ ხერხაძე „საქართველოს ფინანსური ბაზრების განვითარების პოტენციალი და შესაძლო ეფექტი“ ჟურნალი „ეკონომიკური პროფილი“, ტომი 17, ნომერი 1(23), გვ. 152-165. გამოცემის 2022 წ. DOI: <https://doi.org/10.52244/ep.2022.23.09> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

ეს რეგულაციები ქმნიან სამართლებრივ საფუძველს ბანკების მიერ ინვესტიციების განხორციელების ლიმიტირებისთვის, მიზნობრიობის განსაზღვრისთვის და ანგარიშვალდებულების დაწესებისთვის. დღეის მდგომარეობით, საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირება მრავალდონიანია, რომელიც გამოხატულია შემდეგი სისტემით:

1. საკანონმდებლო აქტებში: ეროვნული კანონმდებლობის დონეზე განისაზღვრება ბანკების საინვესტიციო საქმიანობის ზოგადი პრინციპები და მოთხოვნები.
2. ცენტრალური ბანკებისა და მარეგულირებლების რეგულაციები: ცენტრალური ბანკები და სპეციალიზებული ფინანსური მარეგულირებლები შეიმუშავენ დეტალურ წესებსა და რეგულაციებს საინვესტიციო ოპერაციებთან, რისკების მართვასთან, კაპიტალის მოთხოვნებთან და ანგარიშგებასთან დაკავშირებით.
3. საერთაშორისო სტანდარტები და სახელმძღვანელო პრინციპები: საერთაშორისო ორგანიზაციები, როგორიცაა საბანკო ზედამხედველობის ბაზელის კომიტეტი, ავითარებენ საერთაშორისო სტანდარტებს, რომლებიც ხელმძღვანელობას უწყვენ ეროვნულ მარეგულირებლებს.
4. თვითრეგულირება: საბანკო ასოციაციებსა და სხვა პროფესიულ ორგანოებს შეუძლიათ შეიმუშაონ საკუთარი ქცევის კოდექსები და შესრულების სტანდარტები.
5. მომხმარებელთა დაცვა: კანონები იცავს მომხმარებლებს უსამართლო ან მატყუარა პრაქტიკისგან და უზრუნველყოფს მათ წვდომას ფინანსური პროდუქტებისა და მომსახურების შესახებ მკაფიო ინფორმაციაზე.¹⁰

ეროვნული ბანკის რეგულაციის ძირითადი სფეროები არის:

- კაპიტალის მოთხოვნები: ბანკებს მოეთხოვებათ შეინარჩუნონ კაპიტალის გარკვეული დონე პოტენციური დანაკარგების ასატანად.
- ლიკვიდურობის მოთხოვნები: ბანკები უნდა ფლობდნენ საკმარისი ლიკვიდურ აქტივებს მოკლევადიანი ვალდებულებების შესასრულებლად.

¹⁰თ.კვაბზირიძე, ე.ბარათაშვილი, „სახელმწიფო ინვესტიციების საფინანსო-სამართლებრივი რეგულირება“ თბილისი, 2016

- რისკების მართვა: რეგულაციები განსაზღვრავს, თუ როგორ უნდა ამოიცი-
ნონ, შეაფასონ და მართონ ბანკებმა სხვადასხვა რისკები, მათ შორის საკრე-
დიტო რისკი, საბაზრო რისკი და ოპერაციული რისკი.
- საინვესტიციო საქმიანობა: ბანკების მიერ განხორციელებულ ინვესტიციებ-
ის ტიპებს კონკრეტული წესები არეგულირებს, რათა მათ მიერ არ მოხდეს
გადაჭარბებული რისკების აღება. ეს შეიძლება მოიცავდეს შეზღუდვებს სა-
კუთრების უფლებით ვაჭრობასა და გარკვეული ტიპის ფონდებში ინვეს-
ტიციებზე.
- გამჟღავნების მოთხოვნები: ბანკები ვალდებული არიან, მარეგულირებელ
ორგანოებსა და საზოგადოებას გაუზიარონ შესაბამისი ინფორმაცია მათი
ფინანსური მდგომარეობისა და საქმიანობის შესახებ.
- მმართველობა და შიდა კონტროლი: რეგულაციები ხშირად განსაზღვრავს
ბანკებში კორპორაციული მმართველობის სტრუქტურებისა და შიდა კონ-
ტროლის მექანიზმების მოთხოვნებს.
- ფულის გათეთრების (AML) და ტერორიზმის დაფინანსების (CFT) წინააღმ-
დეგ ბრძოლა: ბანკებმა უნდა დანერგონ პროცედურები მომხმარებელთა სა-
თანადო შემოწმების, ტრანზაქციების მონიტორინგისა და საექვო საქმიანო-
ბის შესახებ ინფორმაციის მიწოდებისთვის.¹¹

აქვე აღსანიშნავია „უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის აღკვეთის შესახებ“
საქართველოს კანონი, რომლის დებულებებით გათვალისწინებული მექანიზმების
გამოყენება ახდენს ფინანსური დანაშაულის პრევენციას, ვინაიდან ეს მიმართულე-
ბა არის კომპლექსური და სწრაფად განვითარებადი სფერო და მოითხოვს მუდმივ
ადაპტაციას ახალ რისკებთან და ტექნოლოგიებთან.¹²

საინვესტიციო აქტივობა ბანკებისთვის, ეს არის ბანკების მიერ განხორციელე-
ბული საქმიანობა, რომელიც მიზნად ისახავს ფინანსური რესურსების გამოყენებას
შემოსავლის მიღების, რისკების მართვისა და კაპიტალის ზრდის მიზნით. ამ

¹¹ “ეროვნული ბანკის შესახებ” საქართველოს ორგანული კანონი. <https://matsne.gov.ge/> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

¹² „უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის აღკვეთის“ შესახებ საქართველოს კანონი <https://matsne.gov.ge/> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

თვალსაზრისით, სწორედ საკონონმდებლო რეგულაციები ქმნის ტოლფასი პირობების და ინოვაციების წახალისების შესაძლებლობებს საბანკო სექტორში. ეს თავის მხრივ გულისხმობს თანაბარ შესაძლებლობებს დაცულ გარემოში რისკების შესაფასებლად, რაც მნიშვნელოვანია ინფორმირებული საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მისაღებად.

სამართლიანი კონკურენცია საინვესტიციო ბაზარზე არის ფუნდამენტური პრინციპი, რომელიც უზრუნველყოფს საინვესტიციო გარემოში ეფექტურ ფუნქციონირების შესაძლებლობას, წარმოშობს ინოვაციებს, ინვესტორების დაცვასა და ეკონომიკურ ზრდას.¹³ ის გულისხმობს ისეთ გარემოს შექმნას, სადაც ყველა მონაწილეს (როგორც მსხვილ, ისე მცირე ინვესტორებს, ფინანსურ ინსტიტუტებსა და საბროკერო კომპანიებს) აქვს თანაბარი შესაძლებლობები კონკურენციისთვის და არ არსებობს ხელოვნური ბარიერები ან არაკეთილსინდისიერი პრაქტიკა.¹⁴

სამართლიანი კონკურენციის ძირითადი ასპექტები საინვესტიციო ბაზარზე გამოხატულებას პოვებს:

- **თანაბარი სათამაშო მოედანი:** ყველა მონაწილეს უნდა ჰქონდეს წვდომა ერთსა და იმავე ინფორმაციაზე და არ უნდა არსებობდეს რაიმე სახის პრივილეგიები ან დისკრიმინაცია.
- **გამჭვირვალობა:** საინვესტიციო პროდუქტებისა და სერვისების შესახებ ინფორმაცია უნდა იყოს მკაფიო, ზუსტი და ადვილად გასაგები ყველა პოტენციური ინვესტორისთვის. ეს ხელს უწყობს ინფორმირებული გადაწყვეტილებების მიღებას.
- **აკრძალული პრაქტიკები:** კანონით უნდა იყოს აკრძალული ისეთი არაკეთილსინდისიერი პრაქტიკები, როგორიცაა ინსაიდერული ვაჭრობა, ბაზრის მანიპულირება, თაღლითობა და შეცდომაში შემყვანი რეკლამა.
- **ეფექტური რეგულირება და ზედამხედველობა:** მარეგულირებელი ორგანოები უნდა უზრუნველყოფდნენ კანონების დაცვას და მონიტორინგს უწევდნენ ბაზრის მონაწილეებს, რათა თავიდან აიცილონ დარღვევები და დაიცვან ინვესტორების ინტერესები.

¹³ M. E. Porter, Competition Assessment Toolkit. (1980) <https://surl.li/enyqey> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

¹⁴ OECD (2021) <https://www.oecd.org/en.html> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

- **კონკურენციის ხელშემწყობი გარემო:** არ უნდა არსებობდეს ხელოვნური ბარიერები ახალი მოთამაშეების ბაზარზე შესვლისთვის, რაც ხელს უწყობს ინოვაციებსა და ფასების კონკურენციას.
- **ინვესტორების დაცვა:** მარეგულირებელმა ჩარჩომ უნდა უზრუნველყოს ინვესტორების უფლებების დაცვა და მათთვის ეფექტური მექანიზმების არსებობა დავების გადასაწყვეტად.

საინვესტიციო ბაზარზე სამართლიანი კონკურენციის აუცილებლობა გამოწვეულია შემდეგი მიზეზების გამო:

- **ეფექტური ფასების დადგენა:** კონკურენცია ხელს უწყობს აქტივების რეალური ღირებულების ასახვას ფასებში.
- **ინოვაციების სტიმულირება:** კონკურენტული გარემო აიძულებს ფინანსურ ინსტიტუტებსა და საბროკერო კომპანიებს შესთავაზონ უკეთესი პროდუქტები და სერვისები.
- **ინვესტორების ნდობის ამაღლება:** როდესაც ინვესტორები გრძნობენ, რომ ბაზარი სამართლიანია, ისინი უფრო მეტად არიან მიდრეკილნი ინვესტიციების განხორციელებისკენ.
- **ეკონომიკური ზრდა:** ჯანსაღი საინვესტიციო ბაზარი ხელს უწყობს კაპიტალის ეფექტურ განაწილებას და ეკონომიკურ ზრდას.¹⁵

საქართველოში საინვესტიციო ბაზრის სამართლიანი კონკურენციის უზრუნველყოფაზე პასუხისმგებელია რამდენიმე ორგანო, მათ შორის საქართველოს ეროვნული ბანკი და საქართველოს ეროვნული ბანკის მიერ ლიცენზირებული სხვადასხვა ფინანსური ინსტიტუტები. მიმდინარეობს მუდმივი მუშაობა მარეგულირებელი ჩარჩოს გაუმჯობესებაზე, რათა შეიქმნას უფრო გამჭვირვალე, ეფექტური და სამართლიანი საინვესტიციო გარემო.¹⁶ მნიშვნელოვანია გვახსოვდეს, რომ სამართლიანი კონკურენცია არ ნიშნავს გარანტირებულ მოგებას ყველა ინვესტორისთვის, არამედ გულისხმობს თანაბარ შესაძლებლობებს დაცულ გარემოში

¹⁵ Ibid. M. E. Porter, (1980)

¹⁶ Objectives and Principles of Securities Regulation. NBG. (2023) <https://surl.li/litsdc> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

რისკების შესაფასებლად და ინფორმირებული საინვესტიციო გადაწყვეტილებების მისაღებად.

საინვესტიციო საბანკო საქმიანობა საქართველოში, როგორც ფასიანი ქაღალდების ანდერრაიტინგული მომსახურება და შერწყმისა და შესყიდვის საკონსულტაციო მომსახურების გაწევა, ასევე ექვემდებარება მარეგულირებელ ზედამხედველობას. ამ მომსახურების მიმწოდებელი სუბიექტები, როგორც წესი, საჭიროებენ ლიცენზირებას და ფასიანი ქაღალდების ბაზართან დაკავშირებულ რეგულაციებს.

ფასიანი ქაღალდების რეგულაციებში ბოლო დროს განხორციელებული რეფორმები, სავალდებულო საპენსიო სქემის შემოღება და საინვესტიციო ფონდებისა და დაფარული ობლიგაციების შესახებ კანონები ხელს უწყობს ამ სექტორის ზრდას.

ბანკები ფინანსურ სისტემაში ძირითადი შუამავლები არიან, რომლებიც უზრუნველყოფენ კაპიტალის გადანაწილებას მეანაბრეებიდან ინვესტორებზე. მათი აქტიური საინვესტიციო საქმიანობა ხელს უწყობს ეკონომიკის რეალური სექტორის დაფინანსებას, ახალი საწარმოებისა და სამუშაო ადგილების შექმნას, რაც პირდაპირ ახდენს გავლენას ეკონომიკურ ზრდაზე.¹⁷

საბანკო ინვესტიციები შეიძლება მიმართული იყოს აქტუალური სოციალური მნიშვნელობის მქონე პროექტებისკენ, როგორც ინფრასტრუქტურის განვითარება, საცხოვრებელი სახლების მშენებლობა და მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერა და სხვა. ეს ხელს უწყობს მოსახლეობის ცხოვრების დონის ამაღლებას და სოციალური დამაბულობის შემცირებას.

სახელმწიფო დაინტერესებულია საინვესტიციო პოლიტიკის განხორციელებით და მოუწოდებს ბანკებს თავისი საინვესტიციო გეგმებისა და პროგრამების განსახორციელებლად. საინვესტიციო ინტერესების მოზიდვისთვის აუცილებელია ხელსაყრელი პირობებისა და სტიმულების შექმნა, რაც ასევე გამყარებული უნდა იყოს შესაბამისი მარეგულირებელი ჩარჩოთი.¹⁸

გლობალური ეკონომიკა მუდმივად იცვლება, ჩნდება ახალი ფინანსური ინსტრუმენტები და ტექნოლოგიები. მარეგულირებელი გარემო უნდა იყოს მოქნილი

¹⁷ საქართველოს კანონი "კომერციული ბანკების შესახებ" <https://matsne.gov.ge/>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025

¹⁸ საქართველოს ეროვნული ბანკის ანგარიშები და რეგულაციები (www.nbg.gov.ge), ბოლოს ნანახია 20.11.2025

და სწრაფად რეაგირებდეს ამ ცვლილებებზე, რაც უზრუნველყოფს როგორც ბანკების მიერ საინვესტიციო აქტივობის სტიმულირებას, ასევე პოტენციური რისკების მინიმიზაციას.

საინვესტიციო აქტივობის ზრდამ შეიძლება ხელი შეუწყოს საბანკო სექტორის მომგებიანობის, მდგრადობის და ბანკების კონკურენტუნარიანობის გაუმჯობესებას, რაც თავის მხრივ მას უფრო მიმზიდველს ხდის, როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოელი ინვესტორებისთვის.¹⁹

ბანკების საინვესტიციო საქმიანობის რეგულირების სფეროში საერთაშორისო გამოცდილების შესწავლა და საუკეთესო პრაქტიკის დანერგვა ხელს შეუწყობს ეროვნული ფინანსური სისტემის ეფექტიანობის გაუმჯობესებას.²⁰

ამრიგად, კვლევა, რომელიც მიზნად ისახავს ბანკების საინვესტიციო საქმიანობის სტიმულირების პრობლემებისა და პერსპექტივების იდენტიფიცირებას და მარეგულირებელი გარემოს გაუმჯობესების რეკომენდაციების შემუშავებას, უაღრესად აქტუალურია და მნიშვნელოვანი პრაქტიკული ღირებულება აქვს ეკონომიკური განვითარებისა და მოსახლეობის კეთილდღეობის გაუმჯობესებისთვის.

თუმცა აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის შესწავლა მოითხოვს სპეციალური ტერმინოლოგიის სწორ გამოყენებას. მოქმედი კანონმდებლობა არ ადგენს ისეთი ცნებების სამართლებრივ განმარტებებს, როგორიცაა „ინვესტიციები საბანკო სექტორში“ „საინვესტიციო საქმიანობა საბანკო სექტორში“. აღსანიშნავია საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების არსებული გაურკვეველობა.

„საბანკო სექტორში ინვესტიციების“ კონცეფცია - ეს არის სამოქალაქო უფლებების ობიექტები, რომლებსაც აქვთ ფულადი ღირებულება, რომლებშიც ბანკები ინვესტირებენ საბანკო ოპერაციების შესრულებით მოგების მისაღებად და კიდევ სხვა სასარგებლო ეფექტის მისაღწევად, რაც აუცილებელია საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სუბიექტებისთვის. საბანკო სექტორში ინვესტიციების ძირითადი მახასიათებლები: საბანკო ოპერაციები (ოპერაციები ფინანსურ ბაზრებზე,

¹⁹ „ეროვნული ბანის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი (<https://matsne.gov.ge/>), ბოლოს ნანახია 20.11.2025

²⁰ Basel Committee on Banking Supervision. (2011). Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems <https://www.bis.org/bcbs/basel3.htm?m=76> ბოლოს ნანახია 20.11.2025

კაპიტალის მოზიდვა და განთავსება და ა.შ.) არის საბანკო სექტორში სამოქალაქო უფლებების ობიექტების ინვესტირების იურიდიული ფორმა; სამოქალაქო უფლებების ობიექტების ინვესტირება ხორციელდება საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის სუბიექტების ინტერესებიდან გამომდინარე.²¹

საკრედიტო ინსტიტუტების საქმიანობა განსაკუთრებულად ხაზს უსვამს, რომ საინვესტიციო საქმიანობა არ არის ბანკების მეორადი ფუნქცია, არამედ ის წარმოადგენს კონკრეტულ მიმართულებას, რომელიც სპეციალურ სამართლებრივ რეგულირებას მოითხოვს.

სამოქალაქო უფლებების ობიექტების ინვესტირება მოიცავს შესაძლო ინვესტიციების ფართო სპექტრს, მათ შორის, როგორც მატერიალურ აქტივებს ეკონომიკის რეალურ სექტორში (მაგალითად, პროექტის დაფინანსება, აქციების შეძენა), ასევე ფინანსურ აქტივებს (ფასიანი ქაღალდები, ფულის ბაზრის ინსტრუმენტები).

ფოკუსირება უნდა მოხდეს კერძო და საჯარო ინტერესებს შორის ჰარმონიული ბალანსის მიღწევაზე: აღნიშნული ამ განმარტების ყველაზე მნიშვნელოვანი ასპექტია. ეს ასახავს ბანკების საინვესტიციო საქმიანობის ორმაგ ბუნებას:

კერძო ინტერესები, რომელიც მიმართულია მოგების მიღებასა და სხვა სასარგებლო ეფექტების მიღწევაზე (მაგ., მომხმარებელთა ბაზის გაფართოება, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა) და საზოგადოებრივი ინტერესები, რომელიც მიმართულია სოციალურ-ეკონომიკური სტაბილურობის შენარჩუნებაზე, ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებაზე, სამუშაო ადგილების შექმნასა და ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე.²²

ფორმულირება „ჰარმონიული ბალანსის“ მიღწევა მთავარია, რადგან ეფექტური სამართლებრივი რეგულირება უნდა უზრუნველყოფდეს იმას, რომ ბანკების მოგების მიღების სურვილი არ ეწინააღმდეგებოდეს საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ინტერესებს. პირიქით, მან უნდა შექმნას გარემო, რომელთა პირობებშიც ბანკების კერძო საინვესტიციო საქმიანობა მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს სოციალურად

²¹М. Кырлан, Правовое регулирование инвестиционной деятельности в банковской сфере: вопросы совершенствования понятийного аппарата 2018. – № 8 А. Том 8. – С. 114-124. – ISSN 2222-5129.

²²ხ. ბარბაქაძე „ფინანსური სისტემა და რეგულირება“, თბილისი 2023, გვ 72

მნიშვნელოვანი მიზნების მიღწევაში. ეს მოსაზრება ასახავს სამართლებრივი რეგულირების მიზანს, რომელიც მიმართულია ეკონომიკური აქტორების ინტერესების და საზოგადოების საერთო კეთილდღეობას შორის „ჰარმონიული ბალანსის“ შექმნისაკენ.

ამდენად, საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის გაგების შემოთავაზებული მიდგომა კარგი საწყისი წერტილია სპეციალური სამართლებრივი რეგულაციის შემუშავებისთვის, რაც ხელს შეუწყობს მის განვითარებას. ეს ადგენს სწორ ვექტორს, რომელიც კერძო და საზოგადოებრივი ინტერესების ჰარმონიზაციისკენ არის მიმართული.

დასკვნა

საკრედიტო ინსტიტუტების საინვესტიციო საქმიანობის სფეროში ძირითადი ცნებების განსაზღვრა წარმოადგენს მნიშვნელოვან სამართლებრივი და ეკონომიკური ჩარჩოს ჩამოყალიბების საფუძველს. ასეთი მიდგომა ხელს უწყობს ბანკების კერძო ინტერესების რეალიზებასა და მათ ეკონომიკურ სტიმულირებას, ასევე უზრუნველყოფს საზოგადოებრივი საჭიროებებისა და ეკონომიკური განვითარების პრიორიტეტების დაცვას. სწორედ აღნიშნული ჰარმონიული ბალანსი ქმნის იმ სტაბილურ საფუძველს, რომელზეც შეიძლება დაფუძნებული იყოს ფინანსური სისტემის მდგრადი და გრძელვადიანი განვითარება.

ცნებების სტანდარტიზაცია განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია იმ პირობებში, როცა საბანკო სექტორი დინამიურად ერგება გლობალურ სტანდარტებსა და ტექნოლოგიურ ტრანსფორმაციას. ერთი მხრივ, ბანკების კერძო საინვესტიციო მოტივები: შემოსავლის ზრდა, პორტფელის დივერსიფიკაცია, ინოვაციური პროდუქტების განვითარება - საჭიროა ეკონომიკური აქტიურობისა და კონკურენტუნარიანობისთვის; მეორე მხრივ, საზოგადოებრივი და სახელმწიფო ინტერესები, რაც მოითხოვს სისტემურ მიდგომას, მდგრადობასა და სამართლიან წვდომას ფინანსურ სერვისებზე. ამ ორი მიზნის „ბალანსის მიღწევა“ არა მხოლოდ ნორმატიული პრინციპია, არამედ რეგულირების ხარისხის პრაქტიკული საზომი.

წინამდებარე კვლევაში წარმოდგენილი ცნებების სისტემატიზაცია და „ბალანსის“ პრინციპზე დამყარებული ნორმატიული ლოგიკა ქმნის მდგრადობისთვის აუცილებელ საფუძველს: კერძო სტიმულები კი არ ეწინააღმდეგება სოციალურ მიზნებს, არამედ გარდაიქმნება საერთო კეთილდღეობის გამზრდელ ძლიერ ეკონომიკურ ვექტორად.

საბანკო სექტორში საინვესტიციო საქმიანობის რეგულირების განვითარებისთვის სამომავლოდ მნიშვნელოვანი იქნება ისეთი საკითხების სიღრმისეული შესწავლა, რომლებიც ახალ გამოწვევებსა და შესაძლებლობებთან არის დაკავშირებული. ყურადღება უნდა გამახვილდეს ციფრული ფინანსური აქტივების როლზე და მათ გავლენაზე ბანკების კაპიტალის სტაბილურობასა და ბაზრის მდგრადობაზე; რეგულაციების პროპორციულობაზე, განსაკუთრებით მცირე და საშუალო ინსტიტუტების მიმართ; მდგრადი განვითარების პრინციპების (ESG) ინტეგრაციაზე საინვესტიციო პოლიტიკაში, რომელიც ხელს შეუწყობს საუკეთესო საერთაშორისო პრაქტიკის გათვალისწინებას ადგილობრივ კონტექსტში.

ამგვარი კვლევითი მიმართულებები შექმნის მყარ საფუძველს ისეთი რეგულაციების შემუშავებისთვის, რომლებიც დაიცავს როგორც ფინანსური სექტორის სტაბილურობას, ისე საზოგადოების ეკონომიკურ ინტერესებს და უზრუნველყოფს ინოვაციური განვითარების შესაძლებლობებს.

ბიბლიოგრაფია

- ბარბაქაძე, ხ. „ფინანსური სისტემა და რეგულირება“, თბილისი, 2023.
- დავითაია „ფინანსური ბაზრების გლობალიზაციისა და ინოვაციური ინსტრუმენტების გავლენა“, თბილისი, 2017.
- ზესაშვილი, ვ. „საბანკო საქმიანობის სამართლებრივი რეგულირების ისტორიული გამოცდილება და პერსპექტივები“, საქართველოს ეკონომიკა, თბილისი, 2008.
- ღურწკაია, კლარა „საბანკო რეგულირების გავლენა სავაჭრო ბანკებზე“, თბილისი, 2018.
- ღურწკაია, კლარა „საბანკო რეგულირების გავლენა საბანკო კრიზისსა და კომერციული ბანკების ფინანსურ მაჩვენებლებზე“, სადისერტაციო ნაშრომი, 2018, <https://surl.li/egcdcd>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- კვაბზირიძე, თ., ე. ბარათაშვილი და სხვ. „სახელმწიფო ინვესტიციების საფინანსო –სამართლებრივი რეგულირება“, თბილისი, 2016.
- ხერხაძე, ა. „საქართველოს ფინანსური ბაზრების განვითარების პოტენციალი და შესაძლო ეფექტი“, ეკონომიკური პროფილი, ტ. 17, №1(23), 2022, <https://doi.org/10.52244/ep.2022.23.09>
- “ეროვნული ბანკის შესახებ“ საქართველოს ორგანული კანონი.

- „საბანკო საქმიანობის შესახებ“ საქართველოს კანონი.
- „უკანონო შემოსავლების ლეგალიზაციის აღკვეთის შესახებ“ საქართველოს კანონი. საქართველოს ეროვნული ბანკის ანგარიშები და რეგულაციები (www.nbg.gov.ge)
- ეროვნული ბანკის ნორმატიული აქტები და ინსტრუქციები (www.nbg.gov.ge)
- Adrian, T., & Mancini-Griffoli, T. (2020). The Rise of Digital Money. International Monetary Fund. “International Monetary Fund – The Rise of Digital Money” IMFh, <https://surl.li/decbnv>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Basel III: A global regulatory framework for more resilient banks and banking systems, 2011.
- Calomiris, Charles W. U.S. Bank Deregulation in Historical Perspective. Cambridge: Cambridge University Press, 2006.
- Competition Assessment Toolkit. Porter, M.E. (1980)
- International Monetary Fund (IMF). The Rise of Digital Money, 2020.
- IMF. Country Report 2015. <https://surl.li/qliado>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- Mishkin, F.S. The Economics of Money, Banking and Financial Markets. Pearson, Hoboken, New Jersey, USA, 2022. Objectives and Principles of Securities Regulation. NBG. (2023) <https://surl.li/fzsjee>, OECD. 2021. <https://www.oecd.org/en.htm>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- Porter, M. E. Competitive Strategy. Extract, 1980.
- Basel Committee on Banking Supervision (BCBS). Regulatory publications <https://surl.li/xakzvm>
- Competition Assessment Toolkit. OECD.
- New Yorker Magazine. "Can We Have Prosperity Without Growth?", 2020.
- Кырлан, М. Правовое регулирование инвестиционной деятельности в банковской сфере.
- Understanding Fair Competition In The Financial Services Industry, <https://surl.li/cc/ozvsap>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- International Monetary Fund, <https://www.imf.org>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- FasterCapital, <https://fastercapital.com>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025
- ელ. რესურსი, <https://www.newyorker.com>, ბოლოს ნანახია 20.11.2025

სამხედრო მეცნიერებისა და სამხედრო პროგნოზირების პრობლემები ინტელექტუალური და ინფორმაციული დაპირისპირების კონტექსტში

ზურაბ სამხარაძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10279>

აბსტრაქტი

ნაშრომში აღნიშნულია, რომ თანამედროვე სამხედრო საქმე წარმოდგენილია მეცნიერების გარეშე. ტექნოლოგიური პროგრესი, ინოვაციური კვლევები და ინტერდისციპლინარული ცოდნა განსაზღვრავს შეიარაღებული ძალების განვითარებისა და თავდაცვითი შესაძლებლობების დონეს. მეცნიერება უზრუნველყოფს ახალი სტრატეგიული მიდგომების, დაზვერვისა და კიბერუსაფრთხოების სისტემების, ასევე მოწინავე იარაღისა და საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის განვითარებას. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სამხედრო მეცნიერების ინტეგრაცია სხვა დისციპლინებთან — ინჟინერიასთან, ინფორმატიკასთან, ფსიქოლოგიასთან და გეოპოლიტიკასთან, რაც იძლევა კომპლექსური გადაწყვეტილებების მიღების საშუალებას. XXI საუკუნეში სამხედრო საქმე გარდაიქმნა ცოდნაზე დაფუძნებულ სფეროდ, სადაც მეცნიერული კვლევა და ანალიტიკა არის არა მხოლოდ ტექნოლოგიური, არამედ სტრატეგიული უპირატესობის მთავარი წყარო. შესაბამისად, მეცნიერების როლი სამხედრო საქმეში დღეს განისაზღვრება როგორც ეროვნული უსაფრთხოების, ინოვაციური თავდაცვის და გლობალური სტაბილურობის უზრუნველყოფის ფუნდამენტური საფუძველი.

ნაშრომში ყურადღება გამახვილებულია, რომ მეცნიერება სამხედრო სფეროში ყოველთვის იყო გადამწყვეტი ფაქტორი სახელმწიფოს თავდაცვითი შესაძლებლობებისა და უსაფრთხოების განსაზღვრაში. ავტორს ხაზი აქვს გასმული, რომ ისტორიულად, სამხედრო ტექნოლოგიები იყო მეცნიერებისა და ინოვაციების ერთ-ერთი მთავარი მამოძრავებელი, ხოლო დღეს დღობითაც ბალისტიკის, ნავიგაციის, კიბერნეტიკისა და საინფორმაციო ტექნოლოგიების განვითარება უშუალოდ უკავშირდება სამხედრო კვლევებს. თანამედროვე მსოფლიოში, სადაც გლობალური საფრთხეები და ჰიბრიდული ომები სულ უფრო რთულ ფორმებს იღებს, მეცნიერების როლი სამხედრო საქმეში განსაკუთრებით იზრდება.

საკვანძო სიტყვები: სამხედრო განათლება, მეცნიერება, ინოვაცია, კვლევა, სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი, სამხედრო მეცნიერებათა დოქტორი

Problems of Military Science and Military Forecasting in the Context of Intellectual and Information Confrontation

Zurab Samkharadze²

Abstract

The paper emphasizes that the contemporary military affairs are inconceivable without the integral role of science. Technological progress, innovative research, and interdisciplinary expertise fundamentally shape the development of armed forces and the enhancement of national defense capabilities. Scientific inquiry underpins the formulation of new strategic approaches, the advancement of intelligence and cybersecurity systems, and the modernization of weaponry and information infrastructures.

A particularly significant aspect is the integration of military science with related fields—such as engineering, computer science, psychology and geopolitics, which enables the development of comprehensive, multi-layered solutions. In the twenty-first century, military affairs have evolved into a knowledge-driven domain in which scientific research and analytical methodologies constitute not only the driving force of technological innovation but also a critical source of strategic superiority. Accordingly, the role of science in the military sphere today is understood as a fundamental element of ensuring national security, fostering defense innovation and supporting global stability.

The paper emphasizes that science has consistently been a decisive factor in determining defence capabilities and overall security of a state. The author underscores that historically, military technologies have served as one of the primary drivers of scientific progress and innovation. Even today, advancements in ballistics, navigation, cybernetics and information technologies are directly connected to military research. In the contemporary world, where global threats and hybrid forms of warfare are becoming increasingly complex, the role of science in military affairs is growing markedly.

Keywords: military education, science, innovation, research, scientific-research center.

² Chief Scientist in the Scientific Research Center of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Military Sciences

შესავალი

თანამედროვე ეპოქაში, როდესაც სამხედრო უსაფრთხოება, ტექნოლოგიური ინოვაციები და გლობალური პოლიტიკა ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული, სამეცნიერო სფეროს განვითარება სამხედრო საქმეში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. მეცნიერება დღეს არა მხოლოდ დამხმარე ინსტრუმენტად, არამედ სტრატეგიული დაგეგმვისა და თავდაცვის სისტემის მთავარი საყრდენად იქცა.

სამეცნიერო კვლევები სამხედრო სფეროში ქმნის იმ ინტელექტუალურ და ტექნოლოგიურ საფუძველს, რომელიც უზრუნველყოფს ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობას. ინოვაციური ტექნოლოგიების — ხელოვნური ინტელექტის, კიბერუსაფრთხოების, უპილოტო სისტემებისა და გენერაციული დიზაინის — განვითარება პირდაპირ განსაზღვრავს შეიარაღებული ძალების ეფექტიანობასა და სტრატეგიულ უპირატესობას.

მეცნიერება ასევე ხელს უწყობს გადაწყვეტილებების მიღების პროცესის ოპტიმიზაციას, რისკების ანალიზსა და მტკიცებულებაზე დაფუძნებული სტრატეგიების ჩამოყალიბებას.

თანამედროვე ოფიცერი აღარ არის მხოლოდ ბრძანების შემსრულებელი — ის უნდა ფლობდეს კრიტიკულ და ანალიტიკურ აზროვნებას, შეეძლოს მონაცემთა ინტერპრეტაცია და ინოვაციური გადაწყვეტილებების მიღება რთულ ვითარებებში. სამეცნიერო აზროვნება ზრდის პროფესიონალიზმს, აუმჯობესებს ოპერატიულ დაგეგმვას და აძლიერებს კოლექტიური პასუხისმგებლობის კულტურას სამხედრო სტრუქტურებში.

უცხოეთის მოწინავე სამხედრო აკადემიები, როგორიცაა აშშ-ის „West Point“, დიდი ბრიტანეთის „Royal Military Academy Sandhurst“ და საფრანგეთის „École spéciale militaire de Saint-Cyr“, დიდ ყურადღებას უთმობენ სამეცნიერო კვლევით საქმიანობას. იქ სამხედრო განათლება მჭიდროდ არის ინტეგრირებული სამეცნიერო კვლევებთან, რაც იძლევა შესაძლებლობას თეორიისა და პრაქტიკის სინთეზით განვითაროთ თანამედროვე სამხედრო აზროვნება.³

³ L.Freedman, Strategy: A History. Oxford University Press. (2018).

მსოფლიოში თავდაცვის აკადემიების სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრები ხშირად გამოდიან ინოვაციური მიდგომების წინამორბედებად, რაც მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს სამხედრო მოსამსახურეების პროფესიულ განვითარებაზე. რამდენიმე ძირითადი გამოცდილება:⁴

1. აშშ – West Point Military Academy

- სამხედრო ოფიცრებს თანაბრად სთავაზობენ სამხედრო პრაქტიკასა და სამეცნიერო კვლევის ჩართულობას.
- კვლევითი პროექტები ფოკუსირებულია თანამედროვე ტექნოლოგიებზე, მონაცემთა ანალიზსა და სტრატეგიულ გადაწყვეტილებებზე.
- ოფიცრები აქტიურად ჩართულნი არიან საერთაშორისო სამხედრო კვლევებში, რაც ზრდის მათ პროფესიულ კომპეტენციას გლობალურ სტანდარტებზე.

2. დიდი ბრიტანეთი – Royal Military Academy Sandhurst

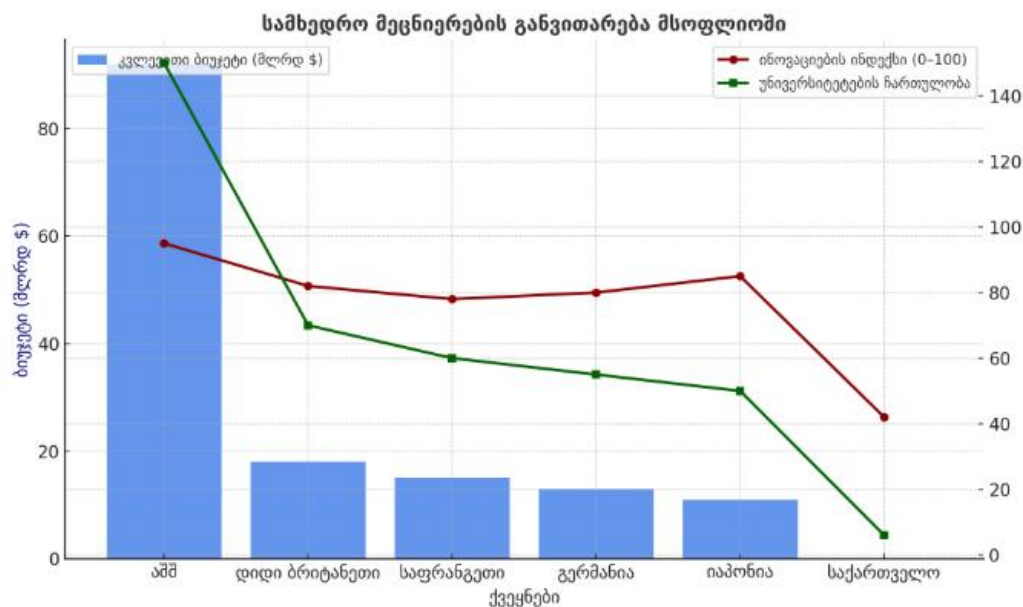
- აქ კვლევითი ცენტრი უზრუნველყოფს ოფიცერთა პროფესიული განვითარების პროგრამებს კიბერ უსაფრთხოებისა და სამხედრო ტექნოლოგიების მიმართულებით.
- ცენტრი აწვდის ვრცელ სასწავლო მოდულებს ინტერდისციპლინარული კვლევის ჩარჩოებში, რაც აძლიერებს სამხედროების ანალიტიკურ უნარებს.

3. დასავლეთ ევროპისა და ნატოს ქვეყნების პრაქტიკა

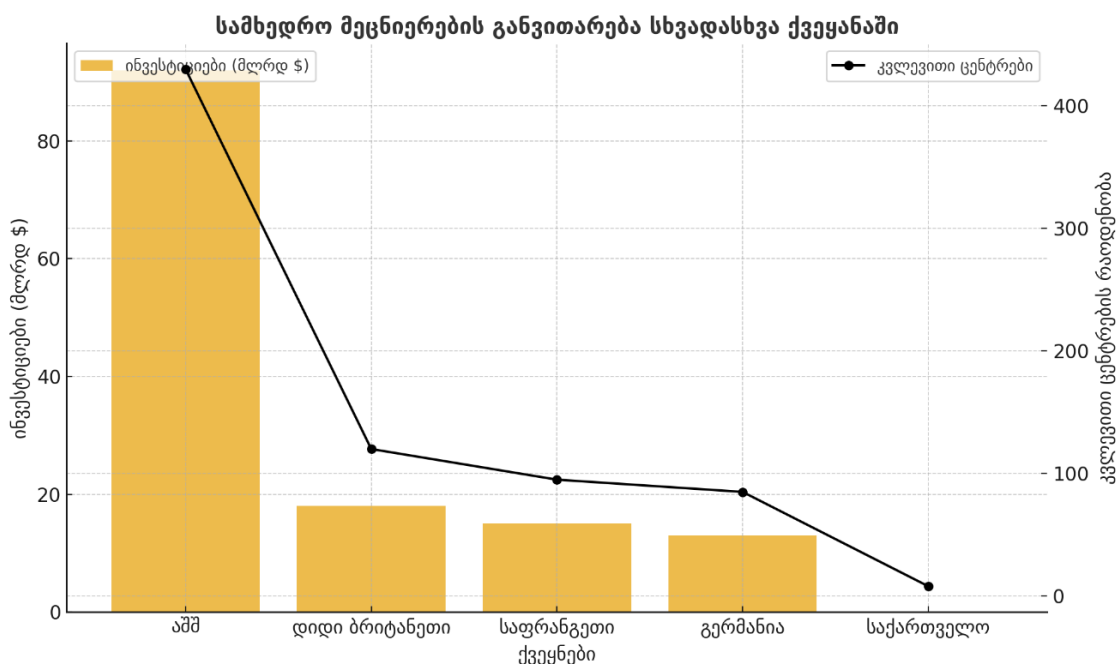
- ევროპულ სამხედრო აკადემიებში ყურადღება გამახვილებულია ოფიცერთა საერთაშორისო გამოცდილებაზე, კვლევით პარტნიორობებზე და საერთაშორისო სტანდარტების შესაბამისობაზე.
- მრავალ ქვეყანაში განხორციელებულმა პროექტებმა აჩვენა, რომ ინტერდისციპლინარული და საერთაშორისო თანამშრომლობა ზრდის ოპერაციულ ეფექტურობას და სამხედრო გადაწყვეტილებების სიზუსტეს.
- გრძელვადიანი შედეგები:
- სამხედრო მოსამსახურეები უკეთ არიან მომზადებული ჰიბრიდული და კიბერ ომების გამოწვევებისთვის.

⁴ C. S.Gray, Modern Strategy. Oxford University Press. (2016).

- ინტერდისციპლინარული კვლევითი გამოცდილება აუმჯობესებს ოფიცერთა ანალიტიკურ, კრიტიკულ და სტრატეგიულ აზროვნებას.
- საერთაშორისო პრაქტიკა აძლიერებს აკადემიის კვლევითი ცენტრის პერსპექტივას და ხელს უწყობს პროფესიული კომპეტენციების გლობალურ სტანდარტებთან შესაბამისობას.

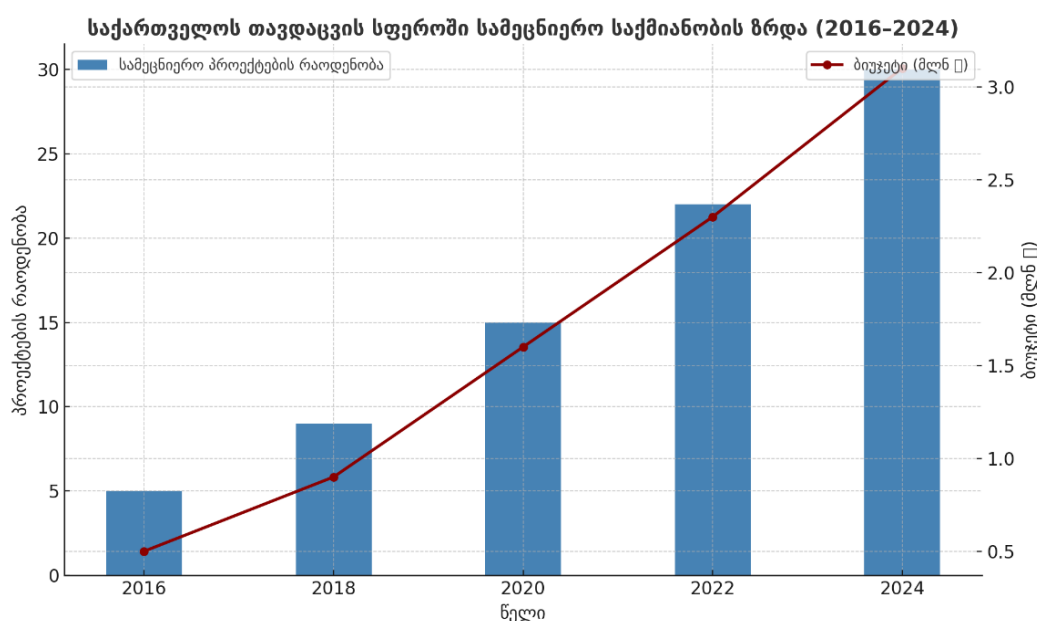

გრაფიკი 1. სამხედრო მეცნიერების განვითარებას მსოფლიოში, სადაც ნაჩვენებია კვლევითი ბიუჯეტები (მლრდ \$), ინოვაციების ინდექსი და უნივერსიტეტების ჩართულობა სხვადასხვა ქვეყანაში.

გრაფიკი 2. სამხედრო მეცნიერების განვითარებას სხვადასხვა ქვეყანაში (ინვესტიციები მილიარდ დოლარებში და კვლევითი ცენტრების რაოდენობა).

საქართველოსთვის სამეცნიერო მიმართულების გაძლიერება თავდაცვის სისტემაში ნიშნავს სამხედრო განათლების ხარისხის ზრდას, ახალი ტექნოლოგიების დანერგვას და ეროვნული უსაფრთხოების მექანიზმების გამყარებას. სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის ეროვნული თავდაცვის აკადემიაში სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის განვითარება უნდა გახდეს ერთ-ერთი პრიორიტეტი, რადგან სწორედ ის ქმნის ინტელექტუალურ ბირთვს, რომელიც უზრუნველყოფს თანამედროვე სამხედრო რეფორმების წარმატებას მეცნიერებაში.

გრაფიკი 3. საქართველოს თავდაცვის სფეროში სამეცნიერო საქმიანობის ზრდა 2016-2024 წლებში

ძირითადი ნაწილი

სამეცნიერო სფეროს განვითარება სამხედრო საქმეში არ არის მხოლოდ არჩევანი — ეს აუცილებლობაა. XXI საუკუნის გამოწვევები მოითხოვს ინტელექტუალურ, კვლევით და ინოვაციურ ძალისხმევას, რათა დაცული იყოს სახელმწიფო სუვერენიტეტი და უსაფრთხოება. სამხედრო მეცნიერება სწორედ ის საფუძველია, რომელიც აერთიანებს ცოდნას, ტექნოლოგიასა და სტრატეგიულ ხედვას ერთიან სისტემად.

თანამედროვე სამხედრო რეალობა სწრაფად იცვლება — ტექნოლოგიური პროგრესი, კიბერ უსაფრთხოების გამოწვევები, ჰიბრიდული ომები და ინფორმაციული

ბრძოლები მოითხოვს არა მხოლოდ ტაქტიკურ სიზუსტეს, არამედ მეცნიერულად გააზრებულ მიდგომებს.⁵

მეცნიერული აზროვნება სამხედრო მოსამსახურებლისთვის დღესდღეობით აუცილებელია რამდენიმე მიზეზით:

1. სტრატეგიული გადაწყვეტილებების დასაბუთება – თანამედროვე ოპერაციები ეფუძნება მონაცემთა ანალიზს, რისკების შეფასებას და პროგნოზირებას. მეცნიერული აზროვნება აძლევს ოფიცერს უნარს გადაწყვეტილება მიიღოს ფაქტებზე და არა მხოლოდ ინტუიციაზე დაყრდნობით.
2. ინოვაციებზე რეაგირება და ადაპტაცია – სამხედრო ტექნოლოგიების სწრაფი განვითარება მოითხოვს ინოვაციურ დამოკიდებულებასა და შემოქმედებით მიდგომას, რასაც სწორედ მეცნიერული აზროვნება უზრუნველყოფს.
3. ინტერდისციპლინარული თანამშრომლობა – სამხედრო მეცნიერება დღეს დაკავშირებულია ინჟინერიასთან, კიბერ ტექნოლოგიებთან, ფსიქოლოგიასთან და კომუნიკაციებთან. მეცნიერულად მოაზროვნე სამხედრო შეძლებს იმუშაოს მრავალპროფილურ გუნდში და შეიტანოს წვლილი კოლექტიურ კვლევით პროცესში.
4. გლობალური სტანდარტების შესაბამისობა – ნატოსა და საერთაშორისო სამხედრო სტრუქტურებში დიდ ყურადღებას აქცევენ ოფიცერთა ანალიტიკურ და კვლევით უნარებს. ამიტომ მეცნიერული აზროვნება განიხილება როგორც პირველადი კომპეტენცია XXI საუკუნის ოფიცრისთვის.

ამგვარად, მეცნიერული აზროვნება არა მხოლოდ აკადემიური ხარისხია, არამედ — ოპერაციული ეფექტურობისა და პროფესიული გამართულობის მთავარი ინსტრუმენტი, რომელიც აძლიერებს როგორც ინდივიდუალურ ოფიცერს, ასევე მთლიანად სამხედრო სისტემის ინტელექტუალურ და სტრატეგიულ პოტენციალს.

ამის მტკიცებულად კარგია გავიხსენოთ სხვადასხვა მეცნიერების დოქტრინები საიდანაც ჩანს, რომ უახლესი ისტორიაში მომხდარი ომებიდან გამომდინარე არსე-

⁵ A. F. Krepinevich, The Military-Technical Revolution and Military Strategy. Center for Strategic and Budgetary Assessments. (2014).

ბოზს ობიექტური აუცილებლობა, დავუბრუნდეთ სამხედრო მეცნიერების მუდმივად მზარდი ძველი და ახალი პრობლემების ანალიზსა და გადაწყვეტილებებს. შევეცადოთ გავერკვიოთ ამ რთულ სიტუაციაში. ფართოდ არის ცნობილი, რომ ბრძოლაში პირველი ერთვება აზროვნება. ზუსტად ეს არის ძირითადი იარაღი, თანაც ყველაზე ძლიერი იარაღი, ამ შეიარაღებული კონფლიქტის, ამ თანამედროვე საშუალებებისა და ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიების გამოყენების კონტექსტში. მაგრამ ამავე დროს აზროვნება ასევე არის სამეცნიერო პოტენციალის საფუძველი და მისი გაუმჯობესების პროგნოზირება. ჩვენი აზრით, შეიარაღებული ძალების სამეცნიერო პოტენციალი უნდა განისაზღვროს სამხედრო მეცნიერების კონკრეტული დარგების განვითარებით, მათი უნარების, მათი ადამიანური, მეთოდოლოგიური, ლოგისტიკური და საინფორმაციო რესურსების უზრუნველყოფით, ასევე სამეცნიერო პრობლემების გადაჭრის მზაობით. სამეცნიერო პოტენციალის საფუძველი მაღალკვალიფიციური მეცნიერების, (მეცნიერებათა დოქტორები, პროფესორები უფროსი მკვლევარები) აზროვნებაში და ინტელექტშია. დღევანდელ გარემოში, მეთაურების, შტაბებისა და ჯარების უახლოესი მომავლისთვის გამოყენებითი, „დაუყოვნებლივი“ კვლევისა და პრაქტიკული რეკომენდაციების საჭიროების გარდა, განსაკუთრებით მწვავეა სამხედრო მეცნიერების გრძელვადიანი პრობლემების ფუნდამენტური კვლევის დეფიციტი. ეს განპირობებულია მეცნიერების, ტექნოლოგიების და, შესაბამისად, შეიარაღებული კონფლიქტის საშუალებების სწრაფი განვითარებით, ასევე გლობალური სამხედრო-პოლიტიკური ვითარების ფუნდამენტური ცვლილებით. დროა, რომ უარი ვთქვათ „ცდისა და შეცდომის“ მეთოდებზე, რომელიც ოდესღაც ფართოდ იყო გავრცელებული, მაგრამ ამჟამად უარყოფილია მთელი ცივილიზებული სამყაროს მიერ, ცდების მასშტაბის, მაღალი ტექნოლოგიებისა და ძლიერი დამანგრეველი იარაღის წინაშე შეცდომების კატასტროფული შედეგების გამო. თუმცა, ბოლო წლებში ეს მეთოდი არა მხოლოდ ფუნდამენტური გახდა პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური და სხვა რეფორმების განხორციელების პრაქტიკაში, არამედ დიდი რაოდენობით ლიდერებისა და მეცნიერების ყურადღებაც მიიპყრო. ის ეფუძნება ხელისუფლებაში მყოფი ერთი ან მეორე პირის (კოლექტივის) „ღრმა რწმენასა“ და „ბრწყინვალე იდეებს“, ასევე მათ

დაუყოვნებლივ განხორციელების სურვილს, შედეგებზე ფიქრის გარეშე. ჩვენ ღრმად ვართ დარწმუნებულნი, რომ ეს მიუღებელია. ჩვენ უნდა დავეყრდნოთ მათემატიკური, ევრისტიკული, სოციალური მოდელირებისა და პროგნოზირების სამეცნიერო მეთოდებს, რომლებიც აფასებენ ქმედებების შესაძლო შედეგებს სხვადასხვა პირობებში. აუცილებელია თითოეული ალტერნატიული გადაწყვეტისთვის დადებითი და უარყოფითი შედეგების ბალანსის მკაფიოდ განსაზღვრა, რათა პრაქტიკაში გაიზარდოს დადებითი ფაქტორების გავლენა და უარყოფითი განეიტრალებეს. ამისთვის კი საჭიროა სამეცნიერო კადრები: თანამედროვე ენგელსი, კლაუზევიცი, იომინი, ვერხოვსკი, ისერსონები, ტრიანდოფილოვები და ბლიოხები.

მეცნიერება არის ცოდნის სისტემა ბუნების, საზოგადოებისა და აზროვნების განვითარების კანონზომიერებების შესახებ, ასევე ამ ცოდნის ცალკეული დარგი. ინფორმაციული პერსპექტივიდან, მეცნიერება შეიძლება განვიხილოთ, როგორც რთული დინამიური სისტემა, რომელიც შექმნილია ადამიანების მიერ ინფორმაციის შესაგროვებლად, გასაანალიზებლად და დასამუშავებლად ახალი ცოდნის (ქეშმარიტებების) მისაღებად და ასევე მათი პრაქტიკული გამოყენების მიზნით. რაც უფრო რთულია სამეცნიერო სტრუქტურა და რაც უფრო მრავალფეროვანია მისი მოქმედების რეჟიმები, მით უფრო აუცილებელი ხდება მეცნიერების შესწავლა, რომელიც ავლენს მისი მართვის მექანიზმებს. აქ ძირითად სტრატეგიულ ამოცანას წარმოადგენს, ეპიზოდური გავლენიდან, სამეცნიერო სისტემებზე გადასვლა, კერძო რეკომენდაციებით, ტენდენციების ანალიზით და მეცნიერების მომავალი განვითარების პროგნოზირებით, ასევე ამ მიზნებისთვის ახალი საინფორმაციო ტექნოლოგიებისა და ავტომატიზირებული მართვის სისტემების შექმნითა და გამოყენებით. ამგვარად სამხედრო მეცნიერებებს განსაკუთრებული ადგილი უჭირავთ მეცნიერებათა სისტემაში, რადგან ისინი პირდაპირ კავშირშია სახელმწიფო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პრობლემების გადაჭრასთან და სწავლობენ სამხედრო დაპირისპირების კონკრეტულ საკითხებს სისტემებს შორის, რომლებიც მისდევენ საპირისპირო (ანტაგონისტურ) მიზნებს, ანუ ორმხრივი ხასიათის პროცესებს.⁶

⁶ P. W. Singer, *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. Penguin. (2009).

აზროვნება - არა მხოლოდ ძლიერი იარაღია, რომელიც პირველი ერთვება ბრძოლაში, არამედ სამეცნიერო ცოდნის გენერირების ფუნდამენტური საფუძველიცაა. უნდა აღინიშნოს, რომ ინტელექტუალური პოტენციალის ცნება არ უნდა შევიწროვდეს, განსაკუთრებით პრაქტიკულ საქმიანობაში. ის უფრო ფართოა, ვიდრე "გონების" ცნება. თავად ნაპოლეონი თვლიდა, რომ სამხედრო მოსამსახურეს უნდა ჰქონდეს, როგორც ხასიათი ასევე ინტელექტი. მან ნამდვილი სამხედრო ლიდერის ნიჭი კვადრატს შეადარა, რომლის საფუძველი ნებისყოფაა, ხოლო მწვერვალი - ინტელექტი. თუ ნებისყოფა აღემატება ინტელექტს, მეთაური იმოქმედებს გადამწყვეტად და გაბედულად, მაგრამ სიბრძნის გარეშე; თუ პირიქითაა, მას კარგი იდეები ექნება, მაგრამ არ ექნება გამბედაობა და მონდომება მათ განსახორციელებლად. ჩვენს დროში „ნაპოლეონის კვადრატს“ ემატება მესამე განზომილება - ინფორმაციული ტექნოლოგიები (ჯარებისა და იარაღის კონტროლის ავტომატიზირებულ სისტემებსა და ინსტრუმენტებზე დაფუძნებული), რაც მკვეთრად ზრდის ინტელექტუალური და ნებაყოფლობითი საქმიანობის შესაძლებლობებს. კვადრატი კუბად იქცევა, მოცულობას იძენს და მისი ფორმირება და გამოყენება გაცილებით რთული ხდება.

დღევანდელ სამყაროში, განსაკუთრებით კი უახლოეს მომავალში, მტერზე ინტელექტუალური უპირატესობის მიღწევაზე დაფუძნებული მართვისა და კონტროლის როლი არა მხოლოდ იზრდება, არამედ გადამწყვეტ ფაქტორადაც იქცევა.

სამეცნიერო და ტექნოლოგიური პროგრესის კონტექსტში, ინფორმაციული ტექნოლოგიების, ავტომატიზაციისა და რთული დინამიური სისტემების ეპოქაში, ნაკლებად დამანგრეველი შესაძლებლობების მქონე ჯარები, მაგრამ უაღრესად ეფექტური კონტროლისა და დაზვერვის სისტემით, მათ შეუძლიათ დაამარცხოთ უფრო ძლიერი მოწინააღმდეგე, რომელიც არასრულფასოვანია საკონტროლო სისტემებსა და საინფორმაციო-ელექტრონულ სტრუქტურებს შორის დაპირისპირებაში.

თავის მხრივ, შეერთებულ შტატებში, პენტაგონის ხელმძღვანელობამ გადაწყვიტა მოაწყოს და შექმნას ახალი სტრუქტურები, რომლებიც პასუხისმგებელნი იქნებიან საინფორმაციო ომზე. ამრიგად, 2006 წლის ბოლოს აშშ-ის თავდაცვის დეპარტამენტმა შექმნა „სწრაფი რეაგირების“ საინფორმაციო და პროპაგანდისტული

ჯგუფი. მისი მისიაა, საჭიროების შემთხვევაში, უმოკლეს დროში გადაამისამართოს პიარ სპეციალისტთა ჯგუფი, ამერიკის შეიარაღებული ძალების ნებისმიერი ოპერაციის სარდლობაში. ჯგუფი ჩამოყალიბდა, როგორც ცალკე დირექტორატი აშშ-ის გაერთიანებული ძალების სარდლობის ფარგლებში.

გამოჩენილი ჩინელი სახელმწიფო მოღვაწე, მეთაური და სამხედრო მეცნიერი სუნ ძი თავის „ტრაქტატში ომის ხელოვნების შესახებ“ ჯერ კიდევ ძვ.წ.XVI საუკუნეში წერდა: „საუკეთესოთა შორის საუკეთესო მტრის არმიის დამარცხება ბრძოლის გარეშე... ამიტომ, საუკეთესო ომი - არის მტრის გეგმების ჩაშლა, შემდეგია მისი ალიანსების დაშლა და ბოლოს კი მისი ჯარების განადგურება. ყველაზე უარესია ციხესიმაგრეების ალყაში მოქცევა“. მან ასევე ხაზგასმით აღნიშნა, რომ „კარგ ომს აწარმოებს ის, ვინც აკონტროლებს მტერს და არ აძლევს მას საკუთარი თავის კონტროლის საშუალებას“. კარლ კლაუზევიცმა, გარდა ცნობილი დოქტრინისა „ომი პოლიტიკის გაგრძელებაა სხვა საშუალებებით“, ჩამოაყალიბა კიდევ ერთი პრინციპი, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ჩვენი დროისთვის, რომელიც ადრე სუვოროვმა აღნიშნა: „სამხედრო მოქმედება გონივრულობაზეა დაფუძნებული“. კლაუზევიცი ამტკიცებდა, რომ „ჩვენი მიზნის მისაღწევად, ჩვენ მტერი უნდა გავხადოთ უძლური; თეორიულად, ეს არის ომის ნამდვილი მიზანი“. XI საუკუნეში შუა საუკუნეების სამხედრო დოქტრინის ყველაზე პარადოქსული ფორმულირება ნიკოლო მაკიაველიმ მოგვცა: „ხალხი, იარაღი, ფული და პური - ესენია ომის ცოცხალი ძალა. მაგრამ პირველი ორი ყველაზე მნიშვნელოვანია, რადგან ხალხითა და იარაღით ყოველთვის შეიძლება ფულისა და პურის შოვნა“. უცნაურია, მაგრამ ეს პრიმიტიული იდეა საკმაოდ რეალისტურად და წარმატებით აღდგება ნახევარი ათასწლეულის შემდეგ თანამედროვე შეიარაღებულ კონფლიქტებში, რომელთა იგნორირება სახელმწიფოსა და საზოგადოების პრობლემების გადაჭრისას შეუძლებელია.⁷

მეორე მსოფლიო ომის შედეგებმა, რომელშიც შეერთებული შტატები გამოვიდა გამარჯვებული, და არა მხოლოდ თავი აარიდა საკუთარ მიწაზე სამხედრო მოქ-

⁷ Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA). Official website. <https://www.darpa.mil>
Israeli Ministry of Defense. Defense R&D Overview. <https://www.mod.gov.il>

მედებების დამანგრეველ შედეგებს, არამედ მნიშვნელოვნად გამდიდრდა კიდეც, მიეცა ამ დოქტრინის განხორციელების რეალური შესაძლებლობა. ერთადერთი სამხედრო და პოლიტიკური ძალა, რომელსაც შეეძლო მათთვის, რომ წინააღმდეგობა გაეწეია იმ დროს, იყო საბჭოთა კავშირი. შეერთებულ შტატებისათვის აუცილებელი იყო ამ ძალიან სერიოზული დაბრკოლების გადალახვა. სწორედ ამ მიზნით დაწყებული ბირთვული იარაღის და მათი გამოყენების საფრთხის დოქტრინის შემუშავება, ასევე ჩერჩილის ფულტონში წარმოთქმული სიტყვის, „ატლანტიკური ალიანსის“ - ნატოს დაბადებისა და იდეოლოგიური, ფსიქოლოგიური და ინფორმაციული გავლენის გრძელვადიანი პროგრამების მიზანი, რომლებიც დროთა განმავლობაში დაიხვეწა და საბოლოოდ მივიდა წარმატებამდე. სსრკ და ვარშავის პაქტი, დამარცხდა საინფორმაციო ომში, მიუხედავად ზოგიერთი თანამედროვე სამხედრო მეცნიერის მტკიცებისა, რომ ეს მხოლოდ სპეკულაციაა და არა რეალობა.

აშშ-სა და ნატოს ოფიციალურ დოკუმენტებში ჩადებულია ფუნდამენტური მოთხოვნა: ისეთი სამხედრო პოტენციალის ქონა, რომ პოტენციური მოწინააღმდეგე დაარწმუნოს, რომ მისი აგრესიის შედეგების რისკი მნიშვნელოვნად აღემატება მოსალოდნელ მოგებას. ჩვენი აზრით, აშშ-ს სამხედრო დოქტრინის ყველაზე კონცენტრირებული, თუმცა პოპულისტური ფორმა ჩამოაყალიბა უფროსმა ჯორჯ ბუშმა, ავიამზიდ „ჯორჯ ვაშინგტონის“ სახეიმოდ წყალზე დაშვებისას წარმოთქმულ სიტყვაში, სადაც მან განაცხადა, რომ მშვიდობის შენარჩუნების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ძლიერი შეიარაღებული ძალების ყოლა.

თუმცა, სამხედრო მეცნიერება და დოქტრინა არ შემოიფარგლება რაიმე უხეში ან დამაჯერებელი ფორმულირებით. ისინი, სამეცნიერო პროგნოზირებაზე დაყრდნობით, უნდა გამოხატავდნენ იმ სოციალური ერთეულის განათლების არსებობისა და ფუნქციონირების მიზნებს, სახელმწიფოს ან სახელმწიფოთა კავშირის, რომელსაც ისინი ემსახურებიან, და ასევე განსაზღვრავდნენ ამ მიზნების მიღწევის გზებსა და საშუალებებს ძალადობრივი (მათ შორის სამხედრო) ან არაძალადობრივი საშუალებებით.

როგორც ისტორიულმა გამოცდილებამ აჩვენა, გლობალური ბატონობის იდეების გაჩენის ყველაზე მნიშვნელოვანი მიზეზი რესურსების შეზღუდული ხელმისა-

წვდომობაა. ერთ დროს ჩვენ წარმატებით უარყავით მალთუსის იდეები, რომელმაც მე-18 და მე-19 საუკუნეების მიჯნაზე იწინასწარმეტყველა (და ეს „ბუნების მარადიული კანონის“ სახითაც კი ჩამოაყალიბა), რომ საარსებო საშუალებების ზრდა და მოსახლეობის ზრდას ჩამორჩებოდა. თუმცა, ორი საუკუნის შემდეგ, ჩვენ თვითონ მივედით იმ დასკვნამდე, რომ ბუნებრივი რესურსები შეზღუდულია. იმისათვის, რომ „ოქროს მილიარდის“ ნაწილად დავრჩეთ, არსებობისთვის ხელსაყრელი პირობებით, აუცილებელია არა მხოლოდ ასეთი რესურსების ათვისება, არამედ მათი მოპოვების ზრდის მართვა ჩვენივე ინტერესებიდან გამომდინარე და მათი გამოყენების შეზღუდვა დანარჩენი კაცობრიობის მიერ. ამ პრობლემის გადაჭრის ერთ-ერთი გზა იყო „ცივი ომის“ გაჩაღება, რომელიც თანდათან გადაიზრდებოდა „ინფორმაციულ“, „ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიურ“ და „ინტელექტუალურ-ინფორმაციულ“ ომებში იმ ფაქტის საფუძველზე, რომ მეორე ათასწლეულის ბოლოსთვის „ადამიანის გონება საზოგადოების რესურსებს შორის ყველაზე ღირებულ რესურსად იქცა“.⁸

შეერთებული შტატები განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევს ამ გარემოებას მომავალი ომების მომზადებისა და წარმოების შინაარსის პროგნოზირებისას, მათ შორის სამხედრო დოქტრინის ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური კომპონენტის ან თავად ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური დოქტრინის ვარიანტების შემუშავებისას. ეს შეიძლება საკამათო იყოს, მაგრამ შეუძლებელია არ შეამჩნიოთ დოქტრინული მიმართულების მკაფიო, მიზანმიმართულობა და ამ პირობებში მიზნების მიღწევის საშუალებების განსაზღვრის ღრმა დეტალიზაცია.

2001 წლის 15 აგვისტოს აშშ-ის პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა თავდაცვის მდივანს დონალდ რამსფელდს სთხოვა მოემზადებინა სტრატეგიული ხედვა იმის შესახებ, თუ როგორი უნდა იყოს ამერიკული არმია „დღეს და როგორი უნდა იყოს ხვალ“. მაგრამ შემდეგ 11 სექტემბრის მოვლენები დაიწყო და ტერორისტული თავდასხმებისთანავე წარმოთქმულ ერთ-ერთ გამოსვლაში რამსფელდმა აღნიშნა, რომ ნიუ-იორკსა და ვაშინგტონში მომხდარ თავდასხმებთან დაკავშირებით „ჩვენ ვხედავთ ახალი ბრძოლის ველის გაჩენას... განსხვავებული სახის კონფლიქტებს“. მან

⁸ Ibid. C. S.Gray, (2016).

განაცხადა, რომ უახლოეს მომავალში ამერიკას ორი მთავარი გამოწვევის გადაწყვეტა მოუწევს: ტერორიზმის წინააღმდეგ ბრძოლის მოგება ტერორისტული ორგანიზაციების ქსელის დაშლით და სრულიად განსხვავებული სახის ომისთვის მომზადება - ომისთვის, რომელიც საოცრად განსხვავდება არა მხოლოდ გასული საუკუნის ომებისგან, არამედ ტერორიზმის წინააღმდეგ ახალი ომისგან, რომელსაც შეერთებული შტატები ამჟამად აწარმოებს.⁹

2001 წლის ოქტომბერში, დ. რამსფელდმა თავის სტატიაში „ტერორთან ომის მიღმა“, ახალი სტრატეგიის კონტურები გამოკვეთა. ის ხაზს უსვამს, რომ შეერთებულ შტატებში ბოლო დროს განვითარებული მოვლენების გათვალისწინებით, მოულოდნელი თავდასხმებისთვის მზადება - სწრაფი და გადამწყვეტი მომზადება - XXI საუკუნის სამხედრო დაგეგმვის ფუნდამენტურ კომპონენტად უნდა იქცეს. უეცარი შეტევების მოსაგერიებლად, აშშ-ის სამხედრო დამგეჰმავებმა ძირითადი ყურადღების ძალა უნდა გადაიტანონ თავდაცვის დაგეგმვის სისტემის მოდელიდან, სადაც საწყისი წერტილი საფრთხეა, რომელიც აქამდე დომინირებდა თავდაცვის თეორიაში, მომავალში საჭირო ძალებსა და საშუალებებზე დაფუძნებულ მოდელამდე.

დ. რამსფელდი მიიჩნევს, რომ მომავალი მტრის ძიების და ფართომასშტაბიანი ომების ზუსტად განსაზღვრულ სამხედრო ოპერაციების სცენარების დაგეგმვის ნაცვლად, აუცილებელია ახალი და მრავალფეროვანი მტრების გაჩენის პროგნოზირება, რომლებიც თავიანთი მიზნების მისაღწევად სიურპრიზის, მოტყუების და ასიმეტრიული იარაღის გამოყენების ელემენტებს დაეყრდნობიან. შეერთებული შტატების ეროვნული თავდაცვის უნივერსიტეტის ეროვნული სტრატეგიული კვლევების ინსტიტუტის მონაცემებით, „ასიმეტრიული“ საფრთხეები განისაზღვრება, როგორც „მოულოდნელობის ფაქტორის გამოყენება მის ყველა ოპერატიულ და სტრატეგიულ განზომილებაში, ასევე იარაღის გამოყენება ისეთი გზებით, რომლებიც არ იგეგმება შეერთებული შტატების მიერ“.

⁹ A. F. Krepinevich, The Military-Technical Revolution and Military Strategy. Center for Strategic and Budgetary Assessments. (2014).

როგორც დონალდ რამსფელდმა განაცხადა, რომ ასეთი პრეცედენტისათვის მზადყოფნის მიზანი გახდა, სახელმწიფოს ანალიზისა და თავდაცვის განვითარების პერსპექტივების ოთხწლიანი ანალიზის მიმოხილვა, რომლის შედეგებიც აშშ-ის კონგრესს წარედგინა. ეს მიმოხილვა ასახავს 21-ე საუკუნეში ამერიკის თავდაცვის ახალ სტრატეგიას, რომელიც შექმნილია ოთხი ძირითადი მიზნის მისაღწევად:

- დავარწმუნოთ მოკავშირეები ჩვენი გამოცხადებული მიზნების უცვლელობაში და ჩვენი უსაფრთხოების ვალდებულებების შესრულების უნარში;
- დავარწმუნოთ პოტენციური მოწინააღმდეგეები იმ პროგრამებისა და საქმიანობის განხორციელებისგან, რომლებმაც შეიძლება საფრთხე შეუქმნას აშშ-ს ან ჩვენი მოკავშირეების ინტერესებს;
- შევაკავოთ აგრესია და იძულება, ძალებისა და შესაძლებლობების წინსვლის გზით, რომლებსაც შეუძლიათ კრიზისის ესკალაციის სწრაფად შეჩერება;
- გადამწყვეტი ზომების მიღება ნებისმიერი მოწინააღმდეგის გასაწეიტრალეზად, თუ დარწმუნება და შეკავება არაეფექტური აღმოჩნდება.

11 სექტემბრის ტერორისტული თავდასხმების შემდეგ შეერთებულმა შტატებმა „რეალისტური შეკავების“ კონცეფცია, ძალევე ჩაანაცვლა „პრევენციული მოქმედების“ დოქტრინით. ეს დოქტრინა იუგოსლავიის წინააღმდეგ ომის დროს წარმოიშვა და ავღანეთის ომის დროს და ერაყში შეჭრისთვის მზადების დროს ჩამოყალიბდა. ამ დოქტრინის თანახმად, შეერთებულ შტატებს არ სჭირდება გაეროს ან სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციების გადაწყვეტილებები, ან თუნდაც ნატოს მოკავშირეების თანხმობა, რათა ძალის გამოყენებით მიაღწიოს თავის სამხედრო-პოლიტიკურ მიზნებს.

„საერთო ხედვა-2020“ - შეიარაღებული ძალების განვითარების შესახებ ახალი პოლიტიკური დოკუმენტია, რომელიც შეერთებულ შტატებში 2002 წელს მიიღეს. ის საფუძვლად დაედო შემდეგი კონცეფციების შემუშავებას: ოპერატიულ-სტრატეგიული „ყოვლისმომცველი დომინირება“; ოპერატიული - „დომინანტური მანევრი“, „მაღალი სიზუსტის ბრძოლა“ და „ჯარების (ძალების) ყოვლისმომცველი დაცვა“ ოპერატიული კონცეფციები. ეს დოკუმენტები ადასტურებენ კოსმოსური სივრცის გააქტიურების პრიორიტეტულობას სამხედრო ოპერაციების წარმოებაში არა

მხოლოდ სტრატეგიულ და ოპერატიულ დონეზე, არამედ ტაქტიკურ დონეზეც, და ასევე „ინფორმაციული ომის“ მზარდ როლს.

კითხვა, თუ „ვის რა სახის სამხედრო მეცნიერება, სამხედრო დოქტრინა და სამხედრო პროგნოზირების მეთოდოლოგია სჭირდება და რატომ“, სულაც არ არის მარტივი, როგორც ერთი შეხედვით შეიძლება ჩანდეს. სანამ მასზე პასუხის გაცემას შევეცდებით, უნდა დავუბრუნდეთ ზოგიერთ ფუნდამენტურ ცნებას, როგორიცაა „ომი“ და „სახელმწიფო“, და იმას, თუ როგორ უკავშირდება ისინი სამხედრო მეცნიერებისა და სამხედრო დოქტრინის შინაარსსა და მიზანს.

მაგალითად, შევადაროთ ორი განმარტება, რომლებიც ჩაწერილია ორ ოფიციალურ დოკუმენტში 20 წელზე ნაკლები ინტერვალით. პირველ რიგში, მივმართოთ „საბჭოთა სამხედრო ენციკლოპედიას“¹⁰. იქ „ომი“ განისაზღვრება, როგორც „სოციალურ-პოლიტიკური ფენომენი, პოლიტიკის გაგრძელება ძალადობრივი საშუალებებით... ომში პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად, შეიარაღებული ძალები გამოიყენება როგორც ძირითადი და გადამწყვეტი საშუალება, ასევე ეკონომიკური, დიპლომატიური, იდეოლოგიური და სხვა ბრძოლის საშუალებები“. ხოლო, ახალი „სამხედრო ენციკლოპედია“¹¹ ომს განსაზღვრავს, როგორც „სოციალურ-პოლიტიკურ ფენომენს, რომელიც წარმოადგენს სახელმწიფოებს, ხალხებს, ერებს, კლასებსა და სოციალურ ჯგუფებს შორის სოციალურ-პოლიტიკური, ეკონომიკური, იდეოლოგიური, ასევე ეროვნული, რელიგიური, ტერიტორიული და სხვა წინააღმდეგობების სამხედრო ძალადობის გზით მოგვარების ერთ-ერთ ფორმას... ომი წარმოიშვა საზოგადოების სოციალური დიფერენციაციისა და სახელმწიფოების ჩამოყალიბების შედეგად, როგორც მათ შორის წარმოშობილი წინააღმდეგობების მოგვარების ერთ-ერთი ძალადობრივი საშუალება“. ომის არსი ორი მხრიდან განიხილება. პირველი, პოლიტიკური განზრახვა არის მიზანი, ხოლო ომი მხოლოდ საშუალება. მეორე არის შეიარაღებული ბრძოლა, რომელსაც აქვს პოლიტიკაზე უკუქცევითი გავლენის თვისება.

¹⁰ Советская Военная Энциклопедия, Том 1. А — Бюро Военных Комиссаров <https://surl.li/oottgo>

¹¹ Ibid

და რა არის სახელმწიფო? ეს არის „საბჭოთა სამხედრო ენციკლოპედიის“¹² თვალსაზრისი: „სახელმწიფო არის მმართველი კლასის ორგანიზაცია, მისი პოლიტიკური ძალაუფლების მთავარი ინსტრუმენტი. ექსპლუატაციურ საზოგადოებათვის განკუთვნილია, უზრუნველყოს წარმოების ძირითადი საშუალებების მფლობელების დომინირება მშრომელი მოსახლეობის მასაზე.“ „სამხედრო ენციკლოპედია“ „სახელმწიფოს“ განსაზღვრავს, როგორც „საზოგადოების პოლიტიკური ორგანიზაციის ბირთვს, რომელიც, საზოგადოებრივი ცხოვრების მართვისა და მართვის ფუნქციებთან ერთად, ავითარებს და ახორციელებს პოლიტიკას ქვეყნის სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის სფეროში, ანუ სამხედრო პოლიტიკაში. მის მიმართულებას განსაზღვრავს სახელმწიფოს სამხედრო-პოლიტიკური კონცეფცია, რომელიც კონცენტრირებულია მის სამხედრო დოქტრინაში და ეფუძნება სამხედრო იდეოლოგიას“. ამრიგად, სახელმწიფო არის პირველადი, რომლის ერთ-ერთი ფუნქციაა სამხედრო პოლიტიკის შემუშავება და განხორციელება. ხოლო სამხედრო პოლიტიკა კონცენტრირებულია სამხედრო დოქტრინაში. ეს არის კავშირი ამ კონცეფციებს შორის. ამრიგად, სახელმწიფო, სამხედრო პოლიტიკა, როგორც სახელმწიფოს საერთო პოლიტიკის განუყოფელი ნაწილი და სამხედრო დოქტრინა, და როგორც სამხედრო მეცნიერებისა და სამხედრო პოლიტიკის კონცენტრირებული ფორმა, წარმოადგენს ერთიან, დინამიურ, რთულ და მიზანმიმართულ სისტემას. ეს სისტემა მიზნად ისახავს სახელმწიფოს ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფას, ომებისა და სამხედრო კონფლიქტების თავიდან აცილებას, სტრატეგიული სტაბილურობის განმტკიცებას - ანუ სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და ინდივიდის საიმედო დაცვისთვის ხელსაყრელი პირობების უზრუნველყოფას. უფრო მეტიც, სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მშვიდობიანი საშუალებებიც კი ეფექტურია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ისინი ეფუძნება საკმარის სამხედრო ძალას. უნდა ვაღიაროთ, რომ დღემდე სამხედრო მეცნიერებამ არ გამოავლინა თანამედროვე ომის ან შეიარაღებული კონფლიქტის მკაფიო, განზოგადებული ტიპი.

¹²Ibid.

ამიტომ, საქართველოს თავდაცვის ძალები და უმაღლესი სამხედრო სარდლობის ორგანოები მზად უნდა იყვნენ ნებისმიერი ტიპის სამხედრო აგრესიული ქმედებების მოსაგერიებლად. სამხედრო მეცნიერებამ და სამხედრო დოქტრინამ უნდა გაითვალისწინოს მხარეებს შორის ინფორმაციული ომის თეორიისა და პრაქტიკის განვითარების დონე. დღეს დღეობით ეს ყველაზე მნიშვნელოვანი და აქტუალური საკითხია. ჩვენ ღრმად ვართ დარწმუნებულნი, რომ ინფორმაციული ომი კონტროლის ფორმაა, მათ შორის მტერზე კონტროლისა და ჩვენი ჯარების შესაბამისი ორგანოების საქმიანობაზე მსგავსი გავლენისგან დაცვის ჩათვლით. ამიტომ, კონტროლის ეს ფორმა უნდა აისახოს სამხედრო დოქტრინაში. უფრო მეტიც, ინფორმაციული ომი, რა თქმა უნდა, დაკავშირებულია მოულოდნელობისა და მოულოდნელობის საკითხებთან, რომლებიც მიზნად ისახავს, ერთი მხრივ, მტრის მხრიდან ასეთი აქტივობის თავიდან აცილებას და, მეორე მხრივ, კი საკუთარი ქმედებების მოწინააღმდეგე მხარისთვის მოულოდნელ და უეცარის გახდომას. ინფორმაციული ომის თეორიისა და პრაქტიკის შემდგომი გაუმჯობესებისა და მისი ეფექტურობის გაზრდის აუცილებლობასთან გამომდინარე, აუცილებელია დიალექტიკურ ურთიერთობაში „ინფორმაციული ომის“ და „მოულოდნელობის“ ცნებების ზოგადი მეთოდოლოგიური ინტერპრეტაციის შემუშავება და პრობლემების არატრადიციული გადაწყვეტილებების დასაბუთება, ასევე არის სპეციალიზებული კვლევის, გადახედვისა და მათი გადაჭრის ახალი მიდგომების ძიების საჭიროება. სამხედრო დოქტრინის, როგორც სახელმწიფოს სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ერთ-ერთი მმართველი ინსტრუმენტის, განხილვა დაკავშირებულია XXI საუკუნისთვის დამახასიათებელი რიგი ახალი ფაქტორების, პირობებისა და გარემოებების გაჩენასთან. ეს, პირველ რიგში, მოიცავს რთული, დინამიური სოციალურ-პოლიტიკური, ორგანიზაციული, ტექნიკური და ინტელექტუალური სისტემების ურთიერთქმედების, ურთიერთდამოკიდებულებისა და ურთიერთზეგავლენის მუდმივად მზარდ როლს.

აღსანიშნავია, რომ სამხედრო უსაფრთხოება გადრაიქმნება ინტელექტუალურ სადაზვევრო, საინფორმაციო, ნავიგაციისა და დარტყმის სისტემად, რაც მოითხოვს განსაკუთრებულ მიდგომას მისი საქმიანობის მართვის მიმართ. სწორედ ყველა

სოციალურ-პოლიტიკური, სამეცნიერო, საგანმანათლებლო და სხვა ორგანოს ფუნქციონირების ოპტიმიზაციისადმი ეს სისტემური, სინერგიული მიდგომა განაპირობებს მათ მიზანმიმართულ მართვას სახელმწიფო მიზნების მიღწევისა და მისი უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ინტერესებიდან გამომდინარე.

დღესდღეობით, არსებობს სახელმწიფო უსაფრთხოების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებით იდეებისა და შეხედულებების ერთიანი სისტემების საჭიროება. აუცილებელია ეროვნული უსაფრთხოების მკაფიოდ და გასაგებად ჩამოყალიბებული კონცეფცია და სამხედრო უსაფრთხოების დოქტრინა. ეს, პირველ რიგში, აუცილებელია იმ ორგანოებისთვის, ძალებისა და რესურსებისათვის, რომლებიც უშუალოდ ასრულებენ სახელმწიფოს სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფასთან დაკავშირებულ ამოცანებს.

ამის გათვალისწინებით, ნათელია, თუ რატომ აღმოჩნდა დღეს ასე რთული სამხედრო დოქტრინის მოკლედ და ზუსტად გამოხატვა, მისი მიზნების, ამოცანებისა და სტრუქტურის დასაბუთება და მისი ინტელექტუალური, ინფორმაციული და ეკონომიკური საფუძვლის განმტკიცება. ახალი სამხედრო დოქტრინა უნდა გახდეს ეფექტური ინსტრუმენტი როგორც მთლი სახელმწიფოს, ასევე მისი სტრუქტურების მართვისთვის, რომლებიც უშუალოდ დაკავშირებულია სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფასთან.

სწორედ ამიტომ არის საჭირო სპეციალური ორგანო, რომელიც შედგება სამეცნიერო მენეჯმენტისა და მისი ეფექტურობის შეფასების პროფესიონალი სპეციალისტებისგან. ეს ორგანო მუდმივად უნდა ავითარებდეს სამხედრო დოქტრინას. ეს განპირობებულია სწრაფად ცვალებადი გლობალური ვითარებით და ძალადობრივი ქმედებების ახალი ფორმების გაჩენით, როგორც ტერორისტული, ასევე სხვადასხვა საქმიანობით. ჩვენ უნდა გავითვალისწინოთ ეს ცვლილებები, რომლებიც გაცილებით სწრაფად ხდება, ვიდრე წინა საუკუნეებში. უნდა იქნას გათვალისწინებული. ასეთი მაღალწარმომადგენლობითი ორგანოს დოქტრინის მიმდინარე განვითარება სახელმწიფოს სამსახურში უნდა მოექცეს.

უნდა აღინიშნოს, რომ არ შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ სამხედრო უსაფრთხოების მიზნის მიღწევა შესაძლებელია მხოლოდ ჩვენი სახელმწიფოს მცირე შესაძლე-

ბლოგებით. ეს სერიოზული შეცდომაა. საქართველოს სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფა სახელმწიფო საქმიანობის უმნიშვნელოვანესი სფეროა. ჩვენ აქედან უნდა გამოვიდეთ და ამ მიზნით შესაბამისი შესაძლებლობები უნდა ვეძებოთ და შევქმნათ.

დღევანდელ სამყაროში, ტექნოლოგიური შესაძლებლობების სწრაფმა ზრდამ, ასევე ინფორმაციის მოპოვების, შეგროვების, დამუშავების, შენახვისა და გაცემის მათემატიკურმა და პროგრამულმა მეთოდებმა გაზარდა ინფორმაციული გავლენის ეფექტურობა საბრძოლო სისტემების ფუნქციონირებაზე, რამაც პოტენციურად შესაძლებელი გახადა უსისხლო გამარჯვება პრაქტიკულად ნებისმიერი მასშტაბის შეიარაღებულ კონფლიქტში. საზოგადოება თვისობრივად ახალ მდგომარეობაში გადადის, რომელიც ინფორმაციის (ცოდნის) მატერიალურ ძალად გამოყენებაზეა დაფუძნებული. ეს ფენომენი „ინფორმატიზაციის“ ძირითად კონცეფციას წარმოადგენს. და ყველა სოციალური სფეროს, მათ შორის სამხედროების, მზარდი ინფორმატიზაცია იწვევს მათი საქმიანობისთვის ინფორმაციული მხარდაჭერი მნიშვნელობის ზრდას. საბრძოლო სისტემებთან მიმართებაში, ამან გამოიწვია ახალი ტერმინის - „ინფორმაციული ომის“ - და მისი სისტემური შინაარსის გაჩენა..

ინფორმაციული ომი, როგორც სისტემა, მოიცავს სამ შემადგენელ ელემენტს: საკუთარი საბრძოლო სისტემების ფუნქციონირების ინფორმაციული მხარდაჭერა; მოწინააღმდეგის საბრძოლო სისტემების ფუნქციონირების ინფორმაციული წინააღმდეგობა; საკუთარი საბრძოლო სისტემების ინფორმაციული დაცვა პოტენციური მოწინააღმდეგის მიერ ინფორმაციული წინააღმდეგობასგან. ხანგრძლივი პერიოდის განმავლობაში მუშავდებოდა ინფორმაციის თეორია და მისი რაოდენობის შეფასების მეთოდები, რომელთა გადაცემაც ხდება საკომუნიკაციო საშუალებებით და ასევე მისი მნიშვნელობის ხარიხი მართვის ამოცანების გადასაჭრელად. ამჟამად, ყველაზე აქტუალური საკითხია მეთოდოლოგიური, მათემატიკური და ტექნიკური მეთოდების შემუშავება ინფორმაციის ეფექტურობის შესაფასებლად საკუთარი მართვის სისტემების ფუნქციონირების მხარდაჭერისა და მტრის მართვის სისტემების ჩახშობის კუთხით.

ამ პრობლემის გადაჭრაში მნიშვნელოვანი როლის შესრულება შეუძლიათ სამხედრო სისტემოლოგიის მეთოდებს, როგორცაა ექსპერტული სისტემები, ხელოვნური ინტელექტი და ყველა სახის მოდელირება - სათამაშო და სიტუაციურიდან დაწყებული ევრისტიკულ-მათემატიკურამდე.

შეიძლება ვიკამათოთ იმაზე, არის თუ არა ინფორმაციული იარაღი და ინფორმაციული ომი რეალობა თუ ფიქცია, მაგრამ აღარ არის შესაძლებელი თანამედროვე კონფლიქტებში მათი გამოყენების ობიექტური გამოცდილების და პროგნოზირებული მომავლის იგნორირება. ჩვენ უბრალოდ უნდა გავთავისუფლდეთ ფორმალურად დამტკიცებულ ტერმინოლოგიაზე მიჯაჭვულობისგან, ჩავუღრმავდეთ მათ ახალ შინაარსს და ვიპოვოთ გზები, რათა მომავალში შევძლოთ მათი დანერგვა.

ინფორმაციული უსაფრთხოება, როგორც ინფორმაციული ომის განუყოფელი ნაწილი, მოიცავს საკუთარი საბრძოლო სისტემების ინფორმაციულ დაცვას არახელსაყრელი სოციალურ-ეკონომიკური და ეკოლოგიური პირობებისგან, ასევე მტრის წინააღმდეგობისგან ან სტიქიური უბედურებებისგან; მან უნდა უზრუნველყოს თავისი საბრძოლო სისტემების ეფექტური ფუნქციონირება.

რადგან სამხედრო სისტემოლოგია კვლევის კონკრეტულ ობიექტებად განსაზღვრავს, მეცნიერებას, განათლებას და მენეჯმენტის პერსონალის პრაქტიკული საქმიანობის კონცეპტუალურ საფუძვლებს (მათ შორის სამხედრო ხელოვნების თეორიულ-სისტემურ კონცეფციას), მაშინ ინფორმაციული უსაფრთხოების, როგორც რთული სისტემის პრობლემების გადაჭრის გზები გადის მათი სამეცნიერო კვლევის სისტემოლოგიით, თეორეტიკოსებისა და პრაქტიკოსების ინტელექტუალური პოტენციალის სათანადო დონის შექმნისა და შენარჩუნების სისტემოლოგიით ამ სფეროში, ასევე ორგანიზაციის სისტემოლოგიით და ინფორმაციული უსაფრთხოების პრაქტიკული უზრუნველყოფით. ინფორმაციული უსაფრთხოების საკითხებში სამეცნიერო კვლევის სისტემატოლოგია ეფუძნება მიზნების დასახვას („მიზნების ხის“ აგებას), კრიტერიუმების სისტემის განსაზღვრასა და აღწერას („კრიტერიუმების ხის“ აგებას) ასევე ინფორმაციული უსაფრთხოების სისტემის ფუნქციონირების მოდელების შემუშავებას.

ინტელექტუალური პოტენციალის შექმნისა და ფუნქციონირების სისტემატიზაცია ეფუძნება ინტეგრირებული (სამოქალაქო და სამხედრო) განათლების სისტემას.

უნდა ავლნიშნოთ, რომ ზუსტად ამ მიზნით რამდენიმე წელია, რაც შეიქმნა საქართველოს თავდაცვის ძალებში, სსიპ დავით აღმაშენებლის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-კვლევით ცენტრი, რომელიც, მნიშვნელოვან როლს ასრულებს სამხედრო მეცნიერების აქტუალურ და სამომავლო საკითხების იდენტიფიცირებასა და გადაჭრაში, ასევე მისი შემდგომი განვითარების გზებისა და საშუალებების მეცნიერულად დასაბუთებაში. მისი ყველაზე მნიშვნელოვანი საქმიანობა უნდა გახდეს თავდაცვის ძალების აქტუალური საკითხების მოძიება, კვლევა და სამომავლო პროგნოზირება, რომლის საფუძველზეც, განხორციელდება პრიორიტეტების განსაზღვრა და ნებისმიერი სხვა სამხედრო და არასამხედრო გამოწვევების დაძლევა.

ამ გზით განხილული სამომავლო სამხედრო მეცნიერების პრობლემების თანმიმდევრულობა, შინაარსი, სისტემატურობა და სირთულე მკვეთრად ჩანს სამხედრო სამეცნიერო კვლევით ცენტრის მიერ ორგანიზებული ყოველწლიური სამეცნიერო კონფერენციების თემებში.

საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია წარმოადგენს ქვეყნის თავდაცვის სისტემის ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს სტრუქტურულ ქვაკუთხედს, რომელიც უზრუნველყოფს სამხედრო განათლების, კვლევისა და პროფესიული განვითარების მაღალ ხარისხს. მისი მიზანია თანამედროვე ცოდნაზე, სამხედრო გამოცდილებაზე და ეროვნული ფასეულობების პატივისცემაზე დაფუძნებული ოფიცერთა კორპუსის ჩამოყალიბება. აკადემიის საგანმანათლებლო საქმიანობა მიმართულია ისეთი ოფიცრებისა და სამხედრო ლიდერების აღზრდისკენ, რომელთაც გააჩნიათ არა მხოლოდ პროფესიული ცოდნა, არამედ ეროვნული თვითშეგნება, მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობა და კრიტიკული აზროვნების უნარი. რომლებიც შეძლებენ ქვეყნის უსაფრთხოების განმტკიცებასა და საერთაშორისო უსაფრთხოების

სისტემებში საქართველოს ღირსეულ მონაწილეობას, აგრეთვე ოფიცრების მომზადება მაღალი დონის სამხედრო-საგამომძიებლო, ანალიტიკური და მენეჯერული უნარების განვითარებით.¹³

საგანმანათლებლო პროცესი ინტეგრირებულია საერთაშორისო სტანდარტებთან: აკადემია თანამშრომლობს ნატოსა და ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოების სამხედრო სასწავლებლებთან, ახორციელებს გაცვლით პროგრამებსა და ერთობლივ კვლევით პროექტებს. ეს ხელს უწყობს კადრების ინტერნაციონალიზაციასა და თანამედროვე სამხედრო ცოდნის ტრანსფერს.

აღსანიშნავია, რომ გარდა პროფესიული განათლებისა, დიდი ყურადღება ეთმობა სამეცნიერო და კვლევით საქმიანობას.

აკადემიის ერთ-ერთ სამეცნიერო მიმართულებად ითვლება კვლევითი საქმიანობა, რომელიც მოიცავს სამხედრო მეცნიერების, უსაფრთხოების პოლიტიკისა და ტექნოლოგიური ინოვაციების საკითხებს. აკადემიის მკვლევრები სწავლობენ თავდაცვის პოლიტიკის, სამხედრო სტრატეგიის, ტექნოლოგიური ინოვაციების და უსაფრთხოების კულტურის საკითხებს, რაც ეროვნული თავდაცვის სისტემის გაძლიერებას ემსახურება.

აკადემიის სამეცნიერო მოღვაწეობა მიზნად ისახავს კვლევის კულტურის ჩამოყალიბებას, ინოვაციური სამხედრო აზროვნების განვითარებასა და ეროვნული თავდაცვის პოლიტიკის მხარდაჭერას.

ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მკვლევარები ასევე მონაწილეობენ რეგიონულ და საერთაშორისო კონფერენციებში, ახორციელებენ კვლევით პროექტებს ნატოსა და ევროკავშირის ქვეყნების პარტნიორ ინსტიტუტებთან ერთად.

კვლევის შედეგები ხშირად გამოიყენება ეროვნული თავდაცვის სისტემის დაგეგმვისა და რეფორმირების პროცესში.

¹³სსიპ-დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია <https://surl.lt/qpfjdg> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

აკადემიის საგანმანათლებლო საქმიანობა მჭიდროდ არის დაკავშირებული სამეცნიერო კვლევით კომპონენტთან, რომლის მნიშვნელოვან გამოხატულებასაც წარმოადგენს აკადემიის სამეცნიერო ჟურნალი.

საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია თავისი საგანმანათლებლო და სამეცნიერო მოღვაწეობით წარმოადგენს ეროვნული უსაფრთხოების ინტელექტუალურ საყრდენს. ჟურნალი „სამხედრო შრომები“ კი ამ სისტემის მეცნიერული სარკეა — სივრცე, სადაც ხორციელდება სამხედრო ცოდნის განვითარება, გამოცდილების გაცვლა და ინოვაციური იდეების გაზიარება. აკადემიისა და ჟურნალის ერთობლივი საქმიანობა აყალიბებს მეცნიერების, განათლებისა და თავდაცვის ორგანულ სინთეზს, რაც წარმოადგენს თანამედროვე სამხედრო სახელმწიფოს ფუნდამენტურ პრინციპს.

2001 წელს აკადემიაში დაარსდა სამეცნიერო ჟურნალი — „შრომები“, რომელშიც გამოიცემოდა, როგორც სხვადასხვა სფეროს თემატიკის სამეცნიერო ნაშრომები ასევე სამხედრო თემატიკის ნაშრომები. აღსანიშნავია, რომ 2021 წლიდან ჟურნალ „შრომები“-დან, გამოიყო სამხედრო თემები და ეროვნული თავდაცვის აკადემიამ დაიწყო ჟურნალ „სამხედრო შრომების“ გამოცემა. იგი დღემდე წარმატებით ამართლებს თავის სახელს, მნიშვნელოვან ყურადღებას უთმობს სამხედრო მეცნიერების ყველაზე აქტუალური საკითხების იდენტიფიცირებასა და გადაჭრას, როგორც მდიდარ ისტორიულ გამოცდილებაზე, ასევე სამხედრო-სამეცნიერო პროგნოზირებაზე დაყრდნობით. სამეცნიერო ჟურნალ „სამხედრო შრომებში“ კვლევები მოიცავს: სამხედრო პოლიტიკას, სტრატეგიას, ოპერატიული ხელოვნებას და ტაქტიკას, როგორც ახლო და შორეულ მომავალზე.

სამეცნიერო ჟურნალი „სამხედრო შრომები“ წარმოადგენს პლატფორმას, სადაც ცენტრისა და სამხედრო მოსამსახურეების კვლევითი ნაშრომები სისტემატურად ქვეყნდება. ჟურნალის მნიშვნელობა გამოიხატება შემდეგში:

- ხელს უწყობს სამხედრო მეცნიერების განვითარების პროცესს საქართველოში;
- აძლიერებს აკადემიურ დისკურსს თავდაცვის სფეროში;
- აძლევს სამხედრო მოსამსახურეებს შესაძლებლობას წარმოაჩინონ საკუთარი კვლევები ეროვნულ და საერთაშორისო დონეზე.

უნდა ავლნიშნოთ, რომ დღეს დღეობით ახალ გამოწვევებს, განსაკუთრებით თანამედროვე პირობებში, ბუნებრივია, ახალი ძალებით, საშუალებებითა და მეთოდებით უნდა გავუმკლავდე. მათ შორის, საერთაშორისო და ადგილობრივ კონფერენციებზე, რომელთაც უკეთეს ორგანიზებას აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრი, ყურადღება მახვილდება სამხედრო და არასამხედრო საშუალებების დაბალანსებული კომბინაციის როლზე, ასევე კვლევებიდან იკვეთება ის ფაქტი რომ სამხედრო-პოლიტიკური სიტუაციის და პრაქტიკულ სადაზვერვო საქმიანობაში არასაკმარისი ყურადღება ექცევა, მრავალი საერთაშორისო და ტრანსნაციონალურ ძალებს, განსაკუთრებით კი მათ ფარული პოლიტიკურ და ეკონომიკურ, ანალიტიკური ცენტრებისა და ქვეყანაში სხვადასხვა არსებული შესაბამისი ფილიალების შეღწევისა და იდენტიფიცირებას.

დასკვნა

დასკვნის სახით, საჭიროა სისტემატური სამეცნიერო არასამხედრო კონტროლების შემუშავება, შესაბამისი ფართო პერსონალის მომზადება და ბრძოლის ყველა ფორმის პრაქტიკული დაუფლება. სახელმწიფოს, საზოგადოებისა და ინდივიდების მთავარი ამოცანაა, მეცნიერულად დასაბუთებული პროგნოზირების, შორსმჭვრეტელობის, დაზვერვისა და საქმიანობის ყველა სფეროში არსებული მდგომარეობის ცოდნის საფუძველზე, უპირველეს ყოვლისა, წარმოქმნილი საფრთხეების პრევენცია და განეიტრალება. თუ ეს ვერ ხერხდება, მათზე სწრაფი და ეფექტური რეაგირება, ქვეყნის ცხოვრების ყველა სფეროში საიმედო უსაფრთხოების უზრუნველყოფით.

აღსანიშნავია, რომ ინფორმაციული ომი სულ უფრო მწვავე ხდება, იგი მოიცავს ბრძოლის ყველა ფორმას და ახერხებს მათში ინტეგრირებას დაწყებული დიპლომატიური, ეკონომიკური და შეიარაღებული დამთავრებული, ამავდროულად, ის შედარებით დამოუკიდებელია. ინფორმაცია და ინფორმაციული ტექნოლოგიები სულ უფრო ეფექტურ იარაღად იქცევა და მათი დაუფლება არა მხოლოდ სულიერი, არამედ მთელი ეროვნული უსაფრთხოების სისტემისთვის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა. სამეცნიერო კონფერენციებზე ეს იდეები მხარდაჭერილი და

განვითარებული უნდა იყოს მონაწილეთა გამოსვლებში. ეს პრობლემები უნდა გადაიჭრას სხვადასხვა ტიპის არსებული და მომავალი საინფორმაციო აქტივების ინტეგრაციით, მათი სამსახურებრივი კუთვნილების მიუხედავად, სადაზვერვო და საინფორმაციო ველის შექმნით და შესაბამისი სამეთაურო და კონტროლის სისტემის შექმნით, რომელსაც შეუძლია ამ ინფორმაციის დამუშავება ჯარებისა და საჰაერო თავდაცვის ძალების გამოყენების შესახებ დროული გადაწყვეტილებების მისაღებად. ამრიგად, შეიარაღებული კონფლიქტი ამჟამინდელ ეტაპზე ვითარდება საბრძოლო სისტემებს შორის, როგორც რთულ ინტელექტუალურ, ინფორმაციულ და ორგანიზაციულ/ტექნიკურ ფუნქციურ ორგანიზმებს შორის ურთიერთდაპირისპირების პროცესად, რაც ფუნდამენტურ ცვლილებებს იწვევს შეიარაღებული კონფლიქტის ბუნებაში. ჩნდება ჯარების ახალი ფორმებით და მეთოდებით საბრძოლო და ოპერაციებში გამოყენება. სისტემურ-თეორიული მიდგომის საფუძველზე, საკუთარი და მოწინააღმდეგე ჯარების (ძალების) ჯგუფები უნდა განვიხილოთ, როგორც ორგანიზაციული და ინფორმაციული ხასიათის რთული, ანტაგონისტური, დინამიური სისტემები (საბრძოლო სისტემები). ჩვენი აზრით, სწორედ ამის საფუძველზე უნდა განვითარდეს სამხედრო მეცნიერების სისტემა და სამხედრო სამეცნიერო პროგნოზირების მეთოდოლოგია, ფორმულირებული ტერმინოლოგიისა და „დამკვიდრებული ვარაუდების“ გაუთვალისწინებლად.

ბიბლიოგრაფია

- Freedman, L. (2018). *Strategy: A History*. Oxford University Press.
- Gray, C. S. (2016). *Modern Strategy*. Oxford University Press.
- Krepinevich, A. F. (2014). *The Military-Technical Revolution and Military Strategy*. Center for Strategic and Budgetary Assessments.
- Singer, P. W. (2009). *Wired for War: The Robotics Revolution and Conflict in the 21st Century*. Penguin.
- Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA). Official website. <https://www.darpa.mil>
- Israeli Ministry of Defense. *Defense R&D Overview*. <https://www.mod.gov.il>
- საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია. *სამეცნიერო კვლევითი საქმიანობა*. თბილისი, 2022.
- Georgian Ministry of Defense. *Annual Report on Defense Budget and Research Investments*. 2023.

NATO Science & Technology Organization. *Emerging Military Technologies*. 2021.

Kaldor, M. (2012). *New and Old Wars: Organized Violence in a Global Era*. Stanford University Press.

საქართველოს შრომის ბაზრის დინამიკა და ეკონომიკური ზრდის პარალელები: მიმდინარე ტენდენციები

თემურ შაკიაშვილი¹

ირმა ბახტურიძე²

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10280>

აბსტრაქტი

საქართველოს შრომის ბაზარი ბოლო ათწლეულში მნიშვნელოვანი ტრანსფორმაციის პროცესშია, რაც განპირობებულია ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების დინამიკით, რეგიონული და გლობალური ეკონომიკური პროცესებით, აგრეთვე შრომის ბაზრის ინსტიტუციური და რეგულატორული ჩარჩოების გაუმჯობესებით. შრომის ბაზრის ეფექტურობა, მდგრადობა და სოციალური თანასწორობა დამოკიდებულია დასაქმების დონის, უმუშევრობის მაჩვენებლის, გენდერული და რეგიონული დისაგრეგაციის, პროფესიული განათლების შესაბამისობისა და ხელფასების დინამიკის ერთმანეთთან ურთიერთქმედებაზე. სტატისტიკის მიზანია საქართველოს შრომის ბაზრის მიმდინარე ტენდენციების ყოვლისმომცველი ანალიზი, მათი ეკონომიკური ზრდის პარალელებთან დაკავშირება და ძირითადი გამოწვევებისა და განვითარების შესაძლებლობების გამოვლენა.

კვლევა ეფუძნება სტატისტიკურ მონაცემებს ეროვნული სტატისტიკის სამსახურის ანგარიშებიდან, საერთაშორისო ორგანიზაციების მიმოხილვებს, სახელმწიფო პოლიტიკის დოკუმენტებს, სამეცნიერო ლიტერატურასა და პოლიტიკის ბიულეტენებს. მეთოდოლოგიურად გამოყენებულია შედარებით-სტატისტიკური ანალიზი, დროის სერიების მონაცემების შეფასება, ეკონომეტრიული მოდელების გამოყენება და დისაგრეგაცია გენდერისა და რეგიონების მიხედვით, რათა სრულყოფილად შეფასდეს შრომის ბაზრის დინამიკის გავლენა დასაქმების ხარისხზე, სოციალური ინკლუზიის დონეზე და ეკონომიკურ ზრდაზე. კვლევის შედეგები აჩვენებს, რომ დასაქმების დონე 2010-2025 წლებში სტაბილურად გაიზარდა, უმუშევრობის მაჩვენებელი მკვეთრად შემცირდა, თუმცა ეს ზრდა არ არის ერთგვაროვანი გენდერული და რეგიონული კატეგორიების მიხედვით. ქალთა დასაქმების წილი კვლავ მნიშვნელოვნად დაბალია, განსაკუთრებით სოფლის რეგიონებში, ხოლო რეგიონული უთანასწორობა, ქალაქებსა და სოფლის დასახლებებს შორის, მიუხედავად გარკვეული შემცირების ტენდენციისა, კვლავ მაღალია. შრომის ბაზრის მოქნილობა, დროებითი და სეზონური დასაქმება, უნარ-ჩვევების შესაბამისობა მოთხოვნებთან და ინოვაციური პოლიტიკის პროგრამები მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ დასაქმების ხარისხისა და სოციალური ინკლუზიის გაუმჯობესებაში. ეკონომიკური ზრდის პარალელებთან დაკავშირებით, კვლევა ადასტურებს, რომ შრომის ბაზრის დინამიკა მჭიდროდ კავშირშია ქვეყნის რეალური მშპ-ს ზრდასთან, საინვესტიციო აქტივობებთან, ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელებასთან და დიგიტალიზაციის პროცესებთან.

დასაქმების ზრდა და სამუშაო ძალის კვალიფიკაციის გაუმჯობესება ხელს უწყობს მდგრადი ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას, ინოვაციების დანერგვას და ქვეყნის კონკურენტუნარიანობის გაძლიერებას. კვლევამ გამოავლინა, რომ შრომის ბაზრის მდგრადი განვითარებისთვის საჭიროა სტრატეგიული მიდგომები, რომლებიც მოიცავს: გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფას, რეგიონული განვითარების ხელშეწყობას, ადამიანური რესურსების ინვესტირებას, საკანონმდებლო ჩარჩოს გაუმჯობესებას, სამუშაო უსაფრთხოების სტანდარტების ამაღლებასა და სოციალური დაცვის სისტემების ეფექტურ ინტეგრაციას. კვლევა ემსახურება სამომავლო პოლიტიკისა და სტრატეგიული დოკუმენტების საფუძვლების შექმნას, რაც მიმართულია შრომის ბაზრის სტრუქტურული გაუმჯობესებისკენ, სოციალური ინკლუზიის გაფართოებისა და ეკონომიკური ზრდის

¹ საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

² საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის დოქტორანტი

ხელშეწყობისკენ. ასევე, სტატია აღნიშნავს კვლევის მიმართულებებს მომავალში, მათ შორის მონაცემთა ხარისხის ამაღლებას, ეკონომეტრიული მოდელების დახვეწას და გლობალური ტენდენციების ადაპტირებას, რათა საქართველოს შრომის ბაზარი გახდეს უფრო მდგრადი, ინკლუზიური და ეფექტური. საკვანძო სიტყვები: შრომის ბაზარი, დასაქმება, უმუშევრობა, ეკონომიკური ზრდა, გენდერული უთანასწორობა, რეგიონული დისაგრეგაცია, პროფესიული განათლება, ინვესტიციები

საკვანძო სიტყვები: შრომის ბაზარი, ეკონომიკური ზრდა, დასაქმება, უმუშევრობა, გენდერული თანასწორობა, რეგიონული განვითარება, საქართველო, ტენდენციები, პოლიტიკა, სტრუქტურული ცვლილებები.

Dynamics of Georgia's Labor Market and Parallels with Economic Growth: Current Trends

Temur Shaikishvili³

Irma Bakhturidze⁴

Abstract

The labor market in Georgia has undergone significant transformation over the past decade, influenced by national economic development, regional dynamics, and global trends. This study examines current labor market trends, including employment levels, unemployment rates, gender and regional disparities, and the relationship between labor market dynamics and economic growth. Using statistical data, policy reports, international and national reviews, and scientific literature, the research employs comparative-statistical analysis, time-series data, econometric models, and gender-and region-based disaggregation to assess the impact of labor market changes on employment quality and national economic performance.

Findings indicate that employment has steadily increased between 2010 and 2025, while unemployment has declined; however, growth remains uneven across gender and regional categories. Women's participation continues to lag behind men's, and regional disparities between urban and rural areas persist. Flexible employment, temporary and seasonal contracts, and the alignment of workforce skills with market demands are identified as key factors affecting labor market efficiency. The study also shows that labor market development is closely linked to real GDP growth, investment activity, infrastructure projects, and digitalization, contributing to sustainable economic growth and enhanced national competitiveness.

The research concludes that sustainable labor market development requires strategic approaches, including gender equality, regional development, investment in human capital, legislative improvements, and enhanced social protection systems. The study provides a foundation for future policy and strategic planning aimed at structural improvement, social inclusion, and economic growth, while emphasizing the need for higher-quality data, refined econometric models, and adaptation to global trends.

Keywords: labor market, employment, unemployment, economic growth, gender disparities, regional disparities, professional education, investment

³ Associate Professor of Georgian Technical University, Doctor of Economics

⁴ PhD Student of Georgian Technical University

შესავალი

შრომის ბაზარი წარმოადგენს ნებისმიერი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და სოციალური სტაბილურობის უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს, რადგან მასზე აისახება დასაქმების დონე, შემოსავლების დისტრიბუცია, პროფესიული კვალიფიკაცია და სამუშაო ძალის მოქნილობა. საქართველოს ეკონომიკა ბოლო ათწლეულში განიცდის სტრუქტურულ და ფუნქციურ ცვლილებებს, რაც გამოწვეულია როგორც გლობალური ეკონომიკური პროცესებით, ისე ქვეყნის შიდა ეკონომიკური პოლიტიკით, საინვესტიციო აქტივობებით, ინფრასტრუქტურული პროექტებით და რეგულაციური ჩარჩოთი⁵. ამ პროცესების შედეგად, შრომის ბაზრის სტრუქტურა, მონაწილეობის დონე, დასაქმების ხარისხი და გენდერული განაწილება იწინასწარმეტყველებენ ქვეყნის მდგრადი ეკონომიკური განვითარების პოტენციალს.

ახალი ეკონომიკური რეალობა მოითხოვს საქართველოს შრომის ბაზრის სისტემატურ კვლევას, რათა შეფასდეს დასაქმების დინამიკა, უმუშევრობის მაჩვენებელი, რეგიონული და გენდერული უთანასწორობები, სამუშაო ძალის კვალიფიკაცია და ხელფასების დინამიკა, რაც ხელს უწყობს სამომავლო პოლიტიკის განსაზღვრასა და სტრატეგიული ინტერვენციების დაგეგმვას⁶. არსებული მონაცემები მიუთითებს, რომ ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში დასაქმების დონე საქართველოში საშუალოდ 4-5 პროცენტით გაიზარდა, ხოლო უმუშევრობის მაჩვენებელი შემცირდა 5-6 პროცენტულ პუნქტამდე, რაც პოზიტიურ ტენდენციად შეიძლება ჩაითვალოს. თუმცა, ეს ზრდა არ არის თანაბარი გენდერისა და რეგიონების მიხედვით: ქალთა დასაქმების მაჩვენებელი ქალაქებსა და სოფლის რეგიონებში კიდევ რჩება მამაკაცების მაჩვენებელზე დაბალი, ხოლო სოფლის რეგიონებში სამუშაო ძალის დაბალი კვალიფიკაცია ხელს უშლის სრულ ეკონომიკურ პოტენციალის რეალიზაციას.

⁵ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური (GeoStat). შრომის ბაზრის ინდიკატორები 2010–2025. თბილისი: 2025. გადამოწმებულია 6.10.2025

⁶ PMC Research. *Employment Trends in Georgia: 2010–2025*. Tbilisi: PMC Publications, 2025. Accessed October 6, 2025.

გლობალური კვლევების მიხედვით, შრომის ბაზრის ეფექტური ფუნქციონირება პირდაპირ კავშირშია რეალური მშპ-ს ზრდასთან, საინვესტიციო აქტივობებთან, ინოვაციების დანერგვასთან და ადამიანური რესურსების ეფექტურ მობილიზაციასთან. საქართველოს მაგალითი ადასტურებს, რომ რეგულარული სტრუქტურული ცვლილებები შრომის ბაზარში, როგორცაა პროფესიული განათლების პროგრამების განვითარება, სამუშაო ხელშეკრულებების ტიპების მოდერნიზაცია, დროებითი და სეზონური დასაქმების ხელშეწყობა, მნიშვნელოვანი გავლენას ახდენს ეკონომიკურ ზრდაზე.⁷

შემდგომი გამოწვევები, რომლებიც კვლევით იკვეთება, მოიცავს:

1. უმუშევრობის მაღალი დონე – მიუხედავად ბოლო ხუთი წლის პოზიტიური ტენდენციებისა, უმუშევრობის მაჩვენებელი კვლავ მაღალია საერთაშორისო სტანდარტებთან შედარებით, განსაკუთრებით ახალგაზრდებსა და დაუცველ ჯგუფებში.
2. გენდერული უთანასწორობა – ქალთა დასაქმების მაჩვენებელი საშუალოდ 20-25 პროცენტით დაბალია მამაკაცებთან შედარებით, რაც გამოკვეთილად ჩანს სოფლის რეგიონებში.
3. რეგიონული დისაგრეგაცია – ქალაქისა და სოფლის დასახლებებს შორის შრომის ბაზრის მონაწილეობის დონე განსხვავებულია, რაც ხელს უშლის სამყაროს ეკონომიკურ თანასწორობას.
4. პროფესიული კვალიფიკაციის შესაბამისობა მოთხოვნებთან - მონაცემები აჩვენებს, რომ სამუშაო ბაზარზე მოთხოვნასთან შესაბამისობაში არ არის მრავალი პროფესიული მიმართულება, რაც წარმოშობს სამუშაო ძალის არასრული გამოყენების პრობლემას.
5. ინფორმაციის ნაკლებობა და პოლიტიკის ეფექტურობა - შრომის ბაზრის შესახებ მონაცემების არასაკმარისი ხელმისაწვდომობა ხელს უშლის მიზანმიმართულ პო-ლიტიკის შემუშავებას და ინოვაციური პოლიტიკის დანერგვას.

⁷ EU Business Georgia. *Investments and Employment Dynamics in Georgia*. Tbilisi: EU Business Office, 2025. Accessed October 6, 2025.

კვლევა მიზნად ისახავს დეტალურად შესწავლას, თუ როგორ ასახავს შრომის ბაზრის სტრუქტურული და ფუნქციური ცვლილებები ქვეყნის ეკონომიკურ ზრდას. გარდა ამისა, სტატია მიმოიხილავს სხვადასხვა პოლიტიკურ და სტრატეგიულ ინსტრუმენტებს, რომლებიც მიმართულია შრომის ბაზრის მდგრადობისა და სამშვიდობო, ინკლუზიური ეკონომიკური განვითარების უზრუნველყოფისკენ.

კვლევა ეფუძნება სტატისტიკურ მონაცემებს, ეროვნული და საერთაშორისო ორგანიზაციების ანგარიშებს, პოლიტიკის ბიულეტენებს, სამეცნიერო სტატიებს და კვლევით ბაზებს. მეთოდოლოგიურად, გამოყენებულია დროის სერიების ანალიზი, რეგიონული და გენდერული დისაგრეგაცია, ეკონომეტრიული მოდელები და სადამკვირვებლო ანალიზი, რათა შეფასდეს შრომის ბაზრის დინამიკის გავლენა ეკონომიკურ ზრდაზე, დასაქმების ხარისხზე და სოციალურ თანასწორობაზე.

სტატია ასახავს სამომავლო კვლევის მიმართულებებს, მათ შორის მონაცემთა უფრო მაღალი ხარისხის შეგროვებას, ეკონომეტრიული მოდელების დახვეწას, საერთაშორისო გამოცდილების ადაპტაციას და პოლიტიკის სტრატეგიული ინტეგრაციის შესაძლებლობებს. გარდა ამისა, იგი წარმოადგენს საფუძველს სამომავლო პოლიტიკის შემუშავებისთვის, რომელიც მიმართულია შრომის ბაზრის სტრუქტურული გაუმჯობესებისკენ, გენდერული და რეგიონული უთანასწორობის შემცირებისკენ, ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობისკენ და სამუშაო ძალის ეფექტური გამოყენების უზრუნველყოფისკენ.

სტატია მნიშვნელოვანია როგორც აკადემიური კვლევებისთვის, ასევე პოლიტიკის შემქმნელებისთვის, ეკონომისტებისთვის და საერთაშორისო ორგანიზაციების სპეციალისტებისთვის, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან საქართველოს შრომის ბაზრის მდგრადი განვითარების, ეკონომიკური ზრდის და სოციალური ინკლუზიის კუთხით.

ძირითადი ნაწილი

1. შრომის ბაზრის ზოგადი მიმოხილვა

საქართველოს შრომის ბაზარი წარმოადგენს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების ერთ-ერთ მთავარ დომენას, რადგან ის განსაზღვრავს დასაქმების დონეს, შემოსავლების დისტრიბუციას, პროფესიული კვალიფიკაციის შესაბამისობას და

სამუშაო ძალის მოქნილობას. ბოლო ათწლეულში შრომის ბაზარი მნიშვნელოვანი ცვლილებების წინაშე დგას, რაც გამოწვეულია როგორც გლობალური ეკონომიკური პროცესებით, ისე ქვეყნის შიდა ეკონომიკური პოლიტიკით, საინვესტიციო აქტივობებით, ინფრასტრუქტურული პროექტებით და რეგულაციური ჩარჩოთი (PMC Research, 2025).

კვლევის მონაცემები აჩვენებს, რომ 2010–2025 წლებში დასაქმების დონე საქართველოში საშუალოდ 5–6%-ით გაიზარდა, ხოლო უმუშევრობის მაჩვენებელი 15%-დან შემცირდა 5-6%-მდე⁸. ყველაზე მაღალი ზრდა აღინიშნება სერვისების, ტექნოლოგიების და ლოგისტიკის სექტორებში, ხოლო საშუალო დასაქმების ზრდა ყველაზე დაბალი იყო სოფლის მეურნეობასა და ტრადიციულ ინდუსტრიებში.

წელი	დასაქმებულთა %	უმუშევრობა %	საშუალო ხელფასი (ლარი)	ქალთა მონაწილეობის %	რეგიონული განსხვავება %
2010	58	15	850	42	12
2015	61	12	970	44	10
2020	64	9	1,100	45	8
2025	67	5	1,300	46	6

ცხრილი 1. საქართველოს შრომის ბაზრის ძირითადი მაჩვენებლები (2010–2025)

კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ შრომის ბაზარი საქართველოში უფრო სტაბილური ხდება, თუმცა გამოწვევები კვლავ არსებობს გენდერულ და რეგიონულ უთანასწორობებში.

2. გენდერული და რეგიონული დისაგრეგაცია

გენდერული უთანასწორობა:

- ქალთა დასაქმების მაჩვენებელი მამაკაცებთან შედარებით დაბალია, განსაკუთრებით სოფლის რეგიონებში.

⁸ საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. შრომის ბაზრის ინდიკატორები 2010–2025. თბილისი: 2025. გადამოწმებულია 6.10.2025

- 2025 წლის მონაცემებით, ქალაქებში ქალთა დასაქმების საშუალო დონე 48%-ია, სოფლის რეგიონებში-39%⁹. მიუხედავად მაღალი განათლებისა, ქალთა პროფესიული კვალიფიკაცია ბევრ სექტორში არ ერგება ბაზრის მოთხოვნებს.

რეგიონული განსხვავებები:

- თბილისის და სხვა მსხვილი ქალაქების დასაქმების დონე უფრო მაღალია, ვიდრე რეგიონებში, განსაკუთრებით დასავლეთ საქართველოში.
- სოფლის რეგიონებში დასაქმების დაბალი დონე და არასათანადო პროფესიული განათლება ხელს უშლის მოსახლეობის შემოსავლის ზრდას და სოციალურ სტაბილურობას.

რეგიონი	ქალთა დასაქმება %	მამაკაცთა დასაქმება %	სხვაობა %
თბილისი	48	65	17
აღმოსავლეთი	44	61	17
დასავლეთი	41	60	19
სოფლის რეგიონები	39	59	20

ცხრილი 2. გენდერული და რეგიონული დისაგრეგაცია 2025

3. დასაქმების ხარისხი და სამუშაო პირობები

სამუშაო ხელშეკრულებების ტიპები:

- დროებითი და სეზონური ხელშეკრულებების წილი 12%-დან 18%-მდე გაიზარდა ბოლო 5 წელიწადში.
- გრძელვადიანი კონტრაქტები კვლავ ითვლება სტაბილური დასაქმების მთავარ ფორმად.

ხელფასების დინამიკა:

- 2010–2025 წლებში საშუალო რეალური ხელფასი გაიზარდა 850 ლარიდან 1,300 ლარამდე.

⁹ Policy Briefs. *Employment, Gender, and Regional Inequalities in Georgia*. Tbilisi: Policy Research Centre, 2025. Accessed October 6, 2025.

- ყველაზე სწრაფი ზრდა აღინიშნება ტექნოლოგიურ, ფინანსურ და სერვის სექტორებში.

სამუშაო პირობები და პროფესიული კვალიფიკაცია:

- მრავალი რეგიონში სამუშაო პირობები არ ერგება საერთაშორისო სტანდარტებს.
- პროფესიული განათლების პროგრამები უშუალოდ ზრდის დასაქმების ხარისხს, განსაკუთრებით ახალგაზრდა და დაუცველი ჯგუფების შემთხვევაში.

4. ეკონომიკური ზრდის პარალელები

დასაქმება და მშპ:

- რეალური მშპ 2010-2025 წლებში საშუალოდ 3-5%-ით იზრდებოდა წელიწადში.
- დასაქმების ზრდა განსაკუთრებით დაკავშირებულია სერვისების, ინფრასტრუქტურის და ინოვაციური სექტორების განვითარებასთან.

ინვესტიციები და პროფესიული კვალიფიკაცია:

- ახალი ინვესტიციები ძირითადად ქალაქებსა და რეგიონულ ცენტრებში მიმართულია.
- პროფესიული განათლების პროგრამები, ინოვაციური პროექტები და დიგიტალიზაცია ზრდის დასაქმების ეფექტურობას, ხელს უწყობს ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას და ხელს უშლის მოზრდილ უსაქმურობას.¹⁰

წელი	მშპ ზრდა %	დასაქმების ზრდა %	უმუშევრობის ცვლილება %
2010	4.0	2.5	-
2015	4.5	3.0	-3
2020	3.8	3.5	-3
2025	4.2	3.8	-4

ცხრილი 3. დასაქმება და ეკონომიკური ზრდა 2010–2025

5. გამოწვევები

1. უმუშევრობის შენარჩუნებული დონე – ახალგაზრდებსა და დაუცველ ჯგუფებში მაღალი მაჩვენებელი რჩება.

¹⁰ EU Business Georgia. *Investments and Employment Dynamics in Georgia*. Tbilisi: EU Business Office, 2025. Accessed October 6, 2025.

2. გენდერული უთანასწორობა – ქალების დასაქმების დაბალი წილი სოფლის რეგიონებში.
3. რეგიონული დისაგრეგაცია – ქალაქებსა და სოფელს შორის დასაქმების განსხვავება.
4. ინფორმაციის ნაკლებობა – არასაკმარისი მონაცემები ეფექტური პოლიტიკის შექმნისთვის.
5. პროფესიული კვალიფიკაციის შეუსაბამობა – ბაზრის მოთხოვნას არ აკმაყოფილებს მრავალი პროფესია.
6. შესაძლებლობები და რეკომენდაციები
 - პროფესიული განათლების გაძლიერება – ტექნოლოგიურ, სამეწარმეო და სერვის სექტორებში.
 - გენდერული თანასწორობის ზრდა – ქალთა დასაქმების წილის გაზრდა, მხარდაჭერის პროგრამების შექმნა.
 - რეგიონული პოლიტიკა – სოფლის რეგიონებში დასაქმების ხელშეწყობა, ინვესტიციების გაზრდა.
 - დიგიტალიზაცია და ინოვაცია – ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, სამუშაო ძალის ეფექტურობის ზრდა.
 - მონიტორინგი და კვლევა – შრომის ბაზრის მონაცემების ხარისხის გაუმჯობესება, ეკონომეტრიული მოდელების გამოყენება.

დასკვნა

საქართველოს შრომის ბაზრის კვლევის შედეგად გამოიკვეთა როგორც სტრუქტურული გაუმჯობესებები, ისე მნიშვნელოვანი სოციალური და ეკონომიკური გამოწვევები. ბოლო ათწლეულში დასაქმების დონე მკვეთრად გაიზარდა, უმუშევრობის მაჩვენებელი შემცირდა, ხოლო საშუალო რეალური ხელფასი 850 ლარიდან 1,300 ლარამდე გაიზარდა. ამ პარამეტრებმა დადებითი გავლენა იქონია მოსახლეობის შემოსავლების ზრდაზე, ეკონომიკურ სტაბილურობაზე და სამუშაო ძალის ეფექტურობის გაუმჯობესებაზე. კვლევის შედეგები ადასტურებს, რომ დასაქმების ზრდა თანმიმდევრულია ქვეყნის რეალური მშპ-ს ზრდასთან, რაც აძლიერებს დასაქმების და ეკონომიკური აქტივობის პირდაპირ კავშირს.

მკვლევრულად გამოვლინდა რამდენიმე სტრატეგიული გამოწვევა, რომელიც ხელს უშლის შრომის ბაზრის სრულ ფუნქციონირებას:

1. გენდერული უთანასწორობა: ქალთა დასაქმების მაჩვენებელი კვლავ მამაკაცების მაჩვენებელზე დაბალია, განსაკუთრებით სოფლის რეგიონებში, სადაც ქალების დასაქმება 39%-ს აღწევს, მაშინ როცა მამაკაცებში საშუალოდ 59%-ია. ეს უთანასწორობა გამოწვეულია პროფესიული კვალიფიკაციის შეუსაბამობით, შეზღუდული შესაძლებლობებით სერვისებისა და ტექნოლოგიური სექტორში, და სოციალური სტერეოტიპებით.
2. რეგიონული დისაგრეგაცია: დასაქმების დონის განსხვავება ქალაქებსა და სოფლის რეგიონებს შორის ხელს უშლის ეკონომიკურ და სოციალურ თანასწორობას. თბილისში დასაქმების დონე 65%-ია, ხოლო დასავლეთის სოფლის რეგიონებში - 60%, რაც ქმნის ეკონომიკური პოტენციალის არასრული გამოყენების საფრთხეს.
3. პროფესიული კვალიფიკაციის შეუსაბამობა ბაზრის მოთხოვნებთან: მრავალი სექტორი, განსაკუთრებით ტექნოლოგიური და ინოვაციური სფეროები, განიცდის პროფესიულ კადრებზე დეფიციტს, რაც შენელებს ახალი სამუშაო ადგილების შექმნას და ეკონომიკური განვითარების პოტენციალის რეალიზაციას.
4. დროებითი და სეზონური დასაქმების ზრდა: ბოლო 5 წელიწადში დროებითი ხელშეკრულებების წილი გაიზარდა 12%-დან 18%-მდე. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ზრდა უზრუნველყოფს მოქნილობას ბაზარზე, იგი ასევე შექმნის საფრთხეს სამუშაო სტაბილურობისა და სოციალური დაცვის თვალსაზრისით, განსაკუთრებით ახალგაზრდა დასაქმებულების და დაუცველი ჯგუფებისთვის.
5. მონიტორინგის და მონაცემთა ნაკლებობა: შრომის ბაზრის მონაცემების არასაკმარისი ხელმისაწვდომობა ხელს უშლის მიზანმიმართულ პოლიტიკის შემუშავებას და ეფექტური სტრატეგიული ჩარევების განხორციელებას.

კვლევამ აჩვენა, რომ საქართველოს შრომის ბაზარს აქვს როგორც გამოწვევები, ისე სტრატეგიული შესაძლებლობები. საერთაშორისო გამოცდილება ადასტურებს,

რომ პროფესიული განათლების გაძლიერება, დიგიტალიზაცია, ინოვაციები და რეგიონული პოლიტიკა პირდაპირ ზრდის დასაქმების ხარისხსა და ეკონომიკურ შედეგებს (World Bank, 2024). შესაბამისად, რეკომენდებულია:

- პროფესიული განათლების გაძლიერება - განსაკუთრებით ტექნოლოგიურ, სამეწარმეო და სერვის სექტორებში, რათა სამუშაო ძალის მოთხოვნა სრულად დაკმაყოფილდეს.
- გენდერული თანასწორობის უზრუნველყოფა - ქალთა დასაქმების წილის ზრდა, მხარდაჭერის პროგრამების განვითარება, სარეაბილიტაციო და კარიერული შესაძლებლობების გაზრდა.
- რეგიონული პოლიტიკის განვითარება - ინვესტიციების და დასაქმების სტრატეგიული ზრდა სოფლის რეგიონებში, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია და პროფესიული კვალიფიკაციის გაუმჯობესება.
- დიგიტალიზაცია და ინოვაცია - ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა, სამუშაო ძალის ეფექტურობის გაზრდა და ინოვაციური სექტორების მხარდაჭერა.
- მონიტორინგი და კვლევა - შრომის ბაზრის მონაცემების ხარისხის გაუმჯობესება, ეკონომეტრიული მოდელების გამოყენება, რაც უზრუნველყოფს მიზნობრივ პოლიტიკურ ჩარევას.

შედეგად, საქართველოს შრომის ბაზარი წარმოადგენს მდგრადი განვითარების მნიშვნელოვან ელემენტს, რომლის სტრუქტურული და ფუნქციური გაუმჯობესება აუცილებელია ქვეყნის ეკონომიკური ზრდის, სოციალური ინკლუზიის და გრძელვადიანი განვითარების უზრუნველსაყოფად. კვლევა ხაზს უსვამს, რომ სტრატეგიული ჩარევები, პოლიტიკის მოდერნიზაცია და სოციალური დაცვის გაძლიერება შეუწყობს ხელს შრომის ბაზრის სრულფასოვან ფუნქციონირებას, რაც არის ქვეყნის მდიდრული, ინკლუზიური და კონკურენტუნარიანი ეკონომიკის შექმნის საფუძველი.

ბიბლიოგრაფია

- საქართველოს სტატისტიკის ეროვნული სამსახური. შრომის ბაზრის ინდიკატორები 2010–2025. თბილისი: GeoStat, 2025.
- PMC Research. Employment Trends in Georgia: 2010–2025. *Tbilisi: PMC Publications, 2025.*
- OECD. Gender Equality in Employment: An International Comparative Report. *Paris: OECD Publishing, 2023.*
- World Bank. Georgia Economic Review: Labor Market and Growth Prospects. *Washington, D.C.: World Bank, 2024.*
- EU Business Georgia. Investments and Employment Dynamics in Georgia. *Tbilisi: EU Business Office, 2025.*
- Policy Briefs. Employment, Gender, and Regional Inequalities in Georgia. *Tbilisi: Policy Research Centre, 2025.*

ინფორმაციული უსაფრთხოების გამოწვევები თანამედროვე ეკონომიკაში

თეა ბიძინაშვილი¹

ნინო ვერულავა²

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10281>

აბსტრაქტი

თანამედროვე ეკონომიკა სწრაფი ციფრული ტრანსფორმაციის პერიოდში ვითარდება, რაც ახალ შესაძლებლობებთან ერთად ზრდის სხვადასხვა რისკებსაც. ინფორმაციული უსაფრთხოება სულ უფრო აქტუალური საკითხი ხდება, რადგან ეკონომიკური სისტემები მეტად დამოკიდებულები არიან ტექნოლოგიურ ინფრასტრუქტურაზე და ინფორმაციული რესურსების დაცვა უმნიშვნელოვანესი პრიორიტეტია. კიბერშეტევები, მონაცემთა გაჟონვები, ფიშინგი და სხვა კიბერდანაშაულები ქმნიან მნიშვნელოვან საფრთხეებს ბიზნესებისთვის, ფინანსურ ინსტიტუტებსა და სახელმწიფო ორგანიზაციებისთვის.

ინფორმაციული უსაფრთხოების დარღვევა არა მხოლოდ კომპანიის ფინანსურ ზარალს იწვევს, არამედ ზიანს აყენებს მის რეპუტაციას და მომხმარებელთა ნდობას, რაც საბოლოოდ აისახება მთელ ეკონომიკურ სისტემაზე. შედეგად, საკითხი გადადის ტექნიკურ დონეზე და დგება, როგორც სტრატეგიულად და პოლიტიკურად მნიშვნელოვან პრობლემად. ბიზნესები და სახელმწიფო უწყებები აწყდებიან აუცილებლობას, ინტეგრირდნენ მოწინავე ტექნოლოგიებთან, როგორცაა ხელოვნური ინტელექტი, მანქანური სწავლება, ბლოკჩეინი და ავტომატიზაცია, რაც მათ საშუალებას აძლევს ეფექტურად დაუპირისპირდნენ თანამედროვე კიბერშეტევებს.

ნაშრომი მიზნად ისახავს გაანალიზოს თანამედროვე ეკონომიკაში ინფორმაციული უსაფრთხოების გამოწვევები, მათ შორის კიბერშეტევების ეკონომიკური ზიანი, ინოვაციური ტექნოლოგიების გამოყენების შესაძლებლობები და შესაბამისი პოლიტიკების მნიშვნელობა. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა საქართველოს კონტექსტს, სადაც ციფრული ეკონომიკა სწრაფად ვითარდება, თუმცა გამოწვევებიც თანმხლებია, რაც მოითხოვს სისტემურ მიდგომებს როგორც სახელმწიფო, ისე კერძო სექტორის მხრიდან.

აღსანიშნავია, რომ ინფორმაციული უსაფრთხოება არის განუყოფელი კომპონენტი ქვეყნის ეკონომიკური განვითარებისა და გლობალურ ბაზრებზე კონკურენტუნარიანობის შესანარჩუნებლად. შესაბამისად, მოთხოვნილია ეფექტიანი სამართლებრივი ბაზის ჩამოყალიბება, ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიების განახლება და აქტიური თანამშრომლობა საერთაშორისო პარტნიორებთან.

ამ გზით, სტატია ემსახურება არა მხოლოდ გამოწვევების იდენტიფიკაციას, არამედ წინადადებებს, რომლებიც უზრუნველყოფს მდგრადი და უსაფრთხო ეკონომიკური გარემოს შექმნას ციფრულ ეპოქაში.

საკვანძო სიტყვები: ინფორმაციული უსაფრთხოება, კიბერშეტევები, ციფრული ეკონომიკა, ხელოვნური ინტელექტი, ბლოკჩეინი, ეკონომიკური, ზიანისაქართველოს ეკონომიკა, კიბერდაცვა, ციფრული ტრანსფორმაცია, სახელმწიფო პოლიტიკა.

¹საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის რედაქტორი, ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი

²საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასისტენტ პროფესორი, ინფორმატიკის ინჟინერიის აკადემიური დოქტორი

Information Security Challenges in the Modern Economy

Tea Bidzinashvili³

Nino Verulava⁴

Abstract

The modern economy is evolving rapidly amid digital transformation, bringing new opportunities along with increasing risks. Information security has become an increasingly critical issue, as economic systems heavily depend on technological infrastructure, making the protection of information resources a top priority. Cyberattacks, data breaches, phishing, and other cybercrimes pose significant threats to businesses, financial institutions, and government organizations.

A breach of information security causes not only financial losses for companies but also damages their reputation and customer trust, ultimately impacting the entire economic system. Consequently, the issue transcends the technical level and becomes a strategic and politically important problem. Businesses and government agencies face the necessity to integrate advanced technologies such as artificial intelligence, machine learning, blockchain, and automation to effectively combat modern cyber threats.

This article aims to analyze the challenges of information security in the modern economy, including the economic damage caused by cyberattacks, opportunities for using innovative technologies, and the importance of relevant policies. Special attention is given to the context of Georgia, where the digital economy is rapidly developing but accompanied by challenges that require a systemic approach from both the public and private sectors.

It is noteworthy that information security is an integral component of a country's economic development and maintaining competitiveness in global markets. Therefore, effective legal frameworks, updates of national security strategies, and active cooperation with international partners are required.

In this way, the article serves not only to identify challenges but also to propose solutions that ensure a sustainable and secure economic environment in the digital age.

Keywords: Information Security, Cyberattacks, Digital Economy, Artificial Intelligence, Blockchain, Economic Damage, Georgian Economy, Cyber Defense, Digital Transformation, Government Policy.

³ Chief Editor of Scientific Research Center of LEPL-David Agmashenebeli National Defense Academy of Georgia Invited Associate Professor of Georgian Technical University, Academic Doctor of Business Technology

⁴ Assistant Professor of Technical University of Georgia, Academic Doctor of Informatics Engineering

შესავალი

ციფრული ტექნოლოგიების განვითარების შედეგად, თანამედროვე ეკონომიკა სწრაფი და სისტემური ტრანსფორმაციის პროცესშია. ბიზნესები, ფინანსური ინსტიტუტები და სახელმწიფო უწყებები სულ უფრო მეტად ხდებიან დამოკიდებული ინფორმაციული ტექნოლოგიების ინფრასტრუქტურაზე და მონაცემთა მართვაზე. ამასთან, ინფორმაციული უსაფრთხოების საკითხები ცენტრალურ მნიშვნელობას იძენს, რადგან ნებისმიერი დაუცველობა ან კიბერშეტევა შეიძლება გამოიწვიოს მნიშვნელოვანი ეკონომიკური ზარალი, ბიზნესის რეპუტაციის დეფექტი და მომხმარებელთა ნდობის დაკარგვა.

კიბერკრიმინალები მუდმივად აუმჯობესებენ თავიანთი ტექნიკებს, რაც ქმნის გამოწვევებს, როგორც ტექნიკურ, ასევე ორგანიზაციულ დონეებზე. შესაბამისად, თანამედროვე ეკონომიკის სტაბილურობა და განვითარება დამოკიდებულია არა მხოლოდ ინოვაციებზე, არამედ უსაფრთხოების სისტემების ეფექტურობაზე და სახელმწიფოს პოლიტიკაზე ინფორმაციული უსაფრთხოების დაცვის კუთხით.

ამ შესავლის მიზანია აღძრას საკითხის მნიშვნელობა და დაანახოს, რომ ინფორმაციული უსაფრთხოება არ არის მხოლოდ ტექნიკური პრობლემა, არამედ ეკონომიკური და სტრატეგიული კომპონენტი, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის კონკურენტუნარიანობასა და მდგრადობას გლობალურ ციფრულ ეკონომიკაში.

სტატია მოიცავს ინფორმაციული უსაფრთხოების ძირითად გამოწვევებს, კიბერშეტევების ეკონომიკურ შედეგებს და საქართველოსთვის არსებულ სპეციფიკურ გამოწვევებს, აგრეთვე განიხილავს ინოვაციურ მიდგომებს და სახელმწიფო პოლიტიკის მნიშვნელობას ამ სფეროში.

ციფრული ტექნოლოგიების ინტეგრაცია ეკონომიკაში შექმნა ახალი შესაძლებლობები და გამოწვევები. ერთის მხრივ, მას სთავაზობს ეფექტურობას, სწრაფ გადაწყვეტილებებს და გლობალურ ბაზრებთან წვდომას. მეორეს მხრივ კი, ზრდის საფრთხეებს ინფორმაციული უსაფრთხოების თვალსაზრისით. ბოლო წლებში კიბერშეტევების რაოდენობა მნიშვნელოვნად გაიზარდა და მათი მიზნები სულ უფრო რთულდება, რაც საფრთხეს უქმნის არა მხოლოდ ინდივიდუალურ კომპანიებს, არამედ ქვეყნის მთელ ეკონომიკურ სისტემას.

ეკონომიკური ზარალი, გამოწვეული კიბერშეტევებით, მოიცავს როგორც პირდაპირ ფინანსურ დანაკარგებს, ისე სერვისების შეწყვეტას, მონაცემთა დაკარგვას, ინოვაციების შეფერხებას და მომხმარებელთა ნდობის შემცირებას. ამ საკითხის გლობალური მნიშვნელობა აისახა მრავალი ქვეყნის სახელმწიფო სტრატეგიებში, სადაც საინფორმაციო უსაფრთხოების გაძლიერება წარმოადგენს პრიორიტეტს.

საქართველოც, როგორც სწრაფად მზარდი ციფრული ეკონომიკის მქონე ქვეყანა, მნიშვნელოვან გამოწვევებს აწყდება ამ სფეროში. ციფრული ინფრასტრუქტურის გაფართოებასთან ერთად, აუცილებელია განახლდეს დაცვის მექანიზმები და შექმნას კოორდინირებული მიდგომები კერძო და საჯარო სექტორებს შორის.

ამ პროცესში, თანამედროვე ტექნოლოგიები, როგორიცაა ხელოვნური ინტელექტი და ბლოკჩეინი, იძლევიან ახალ შესაძლებლობებს ინფორმაციული უსაფრთხოების გაძლიერებისთვის, თუმცა მათი ეფექტური გამოყენება მოითხოვს კარგად ჩამოყალიბებულ პოლიტიკასა და საკანონმდებლო ბაზას.

სტატია მიზნად ისახავს ამ თემების კომპლექსურად განხილვას და შესთავაზოს რეკომენდაციები, რომლებიც დაეხმარება საქართველოსა და სხვა ქვეყნების ეკონომიკას გაუმჯობესოს თანამედროვე ციფრულ გამოწვევებს.

ძირითადი ნაწილი **თანამედროვე ეკონომიკის ციფრულ ტრანსფორმაციაში ინფორმაციული** **უსაფრთხოების როლი**

ციფრული ეკონომიკის განვითარება განპირობებულია სწრაფი ტექნოლოგიური ინოვაციებით, როგორიცაა ინტერნეტის მასიური გავრცელება, ღრუბლოვანი პლატფორმები, დიდი მონაცემები (Big Data), ხელოვნური ინტელექტი და ინტერნეტი ნივთების (IoT) ზრდა. ამ პროცესმა შეცვალა ბიზნეს-მოდელები, ოპერაციები და მომხმარებელთა მომსახურება.⁵

თუმცა, ტექნოლოგიური ტრანსფორმაცია თან ახლავს ახალ გამოწვევებს — ციფრული ინფრასტრუქტურა ხდება მოწყვლადი კიბერთავდასხმების მიმართ, რაც ქმნის სისტემურ რისკებს ეკონომიკისთვის. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია

⁵ R. Anderson, & Moore, T. *Information Security Economics – and Beyond*. Foundations and Trends® in Privacy and Security, 4(2-3), (2020). 149-219.

ფინანსური სექტორი, ენერგეტიკა, ლოგისტიკა და ჯანდაცვა, რომელთა შეფერხება შეიძლება გამოიწვიოს არა მხოლოდ ფინანსური დანაკარგი, არამედ სოციალურ და უსაფრთხოების კრიზისებამდეც კი მისვლა.

მაგალითად, 2021 წელს, აშშ-ში რეკორდულად გაიზარდა Ransomware ტიპის შეტევები, რამაც საშუალო ბიზნესს მნიშვნელოვნად შეუქმნა ფინანსური პრობლემები და ზოგიერთმა კომპანიამ კარი დახურა. ამ ტიპის თავდასხმები ხაზს უსვამს ციფრული ეკონომიკის მოწყვლადობას და საჭიროებს სისტემურ დაცვის მექანიზმებს.⁶

საქართველოში ციფრული ტრანსფორმაცია სწრაფად მიმდინარეობს, თუმცა ინფრასტრუქტურა და კიბერუსაფრთხოების პრაქტიკა ჯერ კიდევ ვითარდება. სახელმწიფოსთვის მნიშვნელოვანია ეროვნული სტრატეგიების შემუშავება და ინვესტიციების ზრდა, რათა დაცული იყოს როგორც საჯარო, ისე კერძო სექტორის მონაცემები და სისტემები.

კიბერშეტევების ტიპები და მათი ეკონომიკური გავლენა ფიშინგი (Phishing)

ფიშინგი წარმოადგენს ერთ-ერთ ყველაზე გავრცელებულ კიბერშეტევას, რომლის დროსაც თავდამსხმელები „მატყუარა“ ელ. ფოსტით ან სხვა დისტანციური საშუალებით მოიპარავენ მომხმარებლის პირად მონაცემებს — საბანკო ანგარიშის, საკრედიტო ბარათის, პაროლის და სხვა მნიშვნელოვან მონაცემებს. 2023 წელს, გლობალურად ფიშინგის შეტევების რაოდენობა გაიზარდა 40%-ით, რაც ქმნის მნიშვნელოვან საფრთხეს როგორც კომპანიებისთვის, ასევე პირადი მომხმარებლებისთვის.

Ransomware (გამტაცებელი პროგრამები)

Ransomware-ი „დაბლოკავს“ კომპანიის მონაცემებს და ითხოვს გამოსასყიდს მათ გასათავისუფლებლად. 2022 წლის მონაცემებით, ასეთი ტიპის შეტევებმა მიაყენა ზარალი მსოფლიო ბიზნესს 20 მილიარდ აშშ დოლარზე მეტი. მაგალითად, Colonial Pipeline თავდასხმა შეაჩერა აშშ-ს დასავლეთ სანაპიროს საწვავის მიწოდება

⁶ N. Kshetri, *Cybersecurity in Developing Economies: Challenges and Opportunities*. Journal of Information Technology, 36(1), 45-59. (2021).

რამდენიმე დღით, რაც გამოიწვია ფართო ეკონომიკური და სოციალური პრობლემები.

DDoS (Distributed Denial of Service)

ეს არის სერვერების გადატვირთვის მეთოდი, რაც იწვევს სერვისის ხელმისაწვდომობის შეზღუდვას მომხმარებლისთვის. DDoS შეტევები ხშირად გამოიყენება როგორც პოლიტიკური ან ფინანსური შანტაჟის საშუალება და ზოგჯერ თანახლავს სხვა სახის კიბერშეტევებს.

სოციალური ინჟინერია

ადამიანის ფსიქოლოგიის გამოყენებით, თავდამსხმელები იკვლევენ და აშინებენ თანამშრომლებს, რათა მათგან მიიღონ სენსიტიური ინფორმაცია. ეს არის მნიშვნელოვანი საფრთხე იმ კომპანიებისთვის, რომლებმაც არ გაზარდეს თანამშრომლების განათლებისა და კიბერუსაფრთხოების კულტურის დონე.

3. ინფორმაციული უსაფრთხოების გამოწვევები და რისკები თანამედროვე ბიზნესში

თანამედროვე ბიზნესი დგას წინაშე მრავალი გამოწვევის:

- ❖ **ადამიანური ფაქტორი** — კომპანიის თანამშრომლების არასწორი მოქმედება, არასაკმარისი კიბერუსაფრთხოების განათლება, პაროლის უსაფრთხოების შეცდომები და დაბალი ინფორმაციის დაცვა. 60%-ზე მეტი კიბერშეტევა სწორედ ადამიანის შეცდომით იწყება.
- ❖ **მოხმარებული ტექნოლოგიების მოძველება** — ძველი სისტემები არ ემორჩილებიან თანამედროვე უსაფრთხოების სტანდარტებს და ხდებიან მოწყვლადი.
- ❖ **მცირე ბიზნესის დაზარალების მაღალი რისკი** — მცირე და საშუალო კომპანიებს ხშირად არ აქვთ რესურსი, ინვესტიცია მოახდინონ კიბერუსაფრთხოებაში, რაც მათ ხშირად ჰქმნის ადვილ სამიზნედ.
- ❖ **მონაცემთა გაზრდილი მოცულობა** — გროვდება დიდი რაოდენობით მონაცემები, რაც რთულს ხდის მათი ეფექტიან დაცვას და კონტროლს.

- ❖ კერძოდ, საქართველო დიდ გამოწვევებს აწყდება კიბერუსაფრთხოების კვალიფიციური კადრების ნაკლებობის გამო, რაც აფერხებს დაცვის ხარისხის გაუმჯობესებას.⁷

4. საქართველოს გამოცდილება და გამოწვევები

საქართველოში ციფრული ეკონომიკა აქტიურად ვითარდება, თუმცა გამოწვევები მრავალი მიმართულებითაა:

- ❖ **ინფრასტრუქტურის მოწყვლადობა** — სახელმწიფო და კერძო სექტორი ხშირად იყენებს მოძველებულ სისტემებს, რაც ზრდის კიბერშეტევების რისკს.
- ❖ **რეგულაციებისა და სტანდარტების დანერგვის აუცილებლობა** — ჯერ კიდევ ვერ არის საკმარისად განვითარებული სამართლებრივი ბაზა, რომელიც მკაცრად და კონკრეტულად განსაზღვრავს კიბერუსაფრთხოების მოთხოვნებს.
- ❖ **კადრების მომზადება** — პროფესიონალების დეფიციტი სერიოზულ დაბრკოლებას ქმნის.
- ❖ **სახელმწიფო და კერძო სექტორის თანამშრომლობა** — პოზიტიური ტენდენციაა, მაგრამ საჭიროა მეტი კოორდინაცია და ინფორმაციის გაცვლა.
- ❖ **საერთაშორისო პარტნიორებთან თანამშრომლობით და სწავლებებით**, საქართველო პროგრესს აღწევს, თუმცა საჭიროა პროცესების სისტემატიზაცია და სტრატეგიული ინვესტიციები.⁸

5. ინოვაციური ტექნოლოგიები და მომავალი პერსპექტივები

- ❖ **ხელოვნური ინტელექტი (AI)** — ხელს უწყობს კიბერშეტევების ადრეულ აღმოჩენასა და რეალურ დროში რეაგირებას, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ზარალის რისკს.
- ❖ **ბლოკჩეინი** — უზრუნველყოფს ინფორმაციის ავთენტურობას, გამჭვირვალობას და ინვულნერობას, რაც ხელს უშლის მონაცემთა მანიპულაციას და თაღლითობას.

⁷ N.Kshetri, *Cybersecurity in Developing Economies: Challenges and Opportunities*. Journal of Information Technology, 36(1), 45-59, (2021).

⁸ National Institute of Standards and Technology *Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity*. Retrieved from, (NIST). (2024). <https://www.nist.gov/cyberframework> გადამოწმებულია 29.05.2025

- ❖ ავტომატიზაცია და მანქანური სწავლება — ეხმარება ანომალიების სწრაფ გამოვლენასა და თავდასხმების ავტომატურ ჩახშობაში.
 - ❖ ინტერნეტი ნივთების (IoT) უსაფრთხოების გაძლიერება — ზრდის მოწყობილობების დაცვას, რომლებსაც დიდი როლი აქვთ ციფრულ ეკონომიკაში.
 - ❖ 6. პოლიტიკა და სტრატეგიული რეკომენდაციები
 - ❖ კანონმდებლობის გამკაცრება — აუცილებელია ისეთი საკანონმდებლო ჩარჩო, რომელიც დაიცავს როგორც მომხმარებელს, ისე ბიზნესს.
 - ❖ სახელმწიფო-კერძო სექტორის პარტნიორობა — საჭიროა უფრო ღრმა თანამშრომლობა ინფორმაციის გაცვლისა და კიბერუსაფრთხოების ღონისძიებების ერთობლივი განხორციელებისთვის.
- განათლების და კადრების მომზადების პროგრამები — სტაბილური საფონდო ბაზის შესაქმნელად.
- ❖ საერთაშორისო თანამშრომლობა — გამოცდილი პარტნიორების ჩართვა და საუკეთესო პრაქტიკების იმპორტი.⁹

დასკვნა

ინფორმაციული უსაფრთხოება თანამედროვე ეკონომიკის განუყოფელ ნაწილად იქცა და მისი მნიშვნელობა წლიდან წლამდე იზრდება. ციფრულმა ტრანსფორმაციამ ახალი შესაძლებლობები გაუხსნა ბიზნესს და საზოგადოების ყველა სექტორს, თუმცა თან ახლავს საფრთხეები, რომლებიც არ შეიძლება იგნორირდეს. კიბერშეტევების, მონაცემთა უკანონო გამოყენების და ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის მოწყვლადობის ზრდა პირდაპირ აღემატება ეკონომიკის მდგრადობას და სერიოზულ რისკებს უქმნის როგორც ეროვნულ, ისე გლობალურ მასშტაბებს.

საქართველოს მაგალითი კარგად წარმოაჩენს ამ რეალობას — სწრაფი ციფრული განვითარება არ თანაბრად მოაქვს უსაფრთხოების გაუმჯობესებას. ქვეყანას სჭირდება როგორც სამართლებრივი ჩარჩოს გამკაცრება, ისე ძლიერი პროფესიონალური

⁹Gartner. *Top Security and Risk Trends for 2024*. Retrieved from, (2023). <https://www.gartner.com/en/documents/3999707> გადამოწმებულია 29.05.2025

კადრების მომზადება და შესაბამისი ტექნოლოგიური ინფრასტრუქტურის განახლება. მხოლოდ ამ შემთხვევაში იქნება შესაძლებელი ეკონომიკის ეფექტური დაცვა და ინვესტიციების ჩადება ინოვაციებში და განვითარებაში.

მნიშვნელოვანია, რომ ინფორმაციული უსაფრთხოების პოლიტიკა და პრაქტიკა იყოს სისტემური, მრავალსხოვანი და ინკლუზიური — სახელმწიფოს, კერძო სექტორის და სამოქალაქო საზოგადოების თანამშრომლობით. თანამედროვე ეკონომიკაში უსაფრთხოება მოითხოვს არა მხოლოდ ტექნიკურ გადაწყვეტილებებს, არამედ კვალიფიციური ადამიანური რესურსების, ჯანსაღი ბიზნეს კულტურის და ერთიანი სტრატეგიის განვითარებას.

შემდგომი განვითარებისთვის აუცილებელია ხელოვნური ინტელექტის, მანქანური სწავლების და ბლოკჩეინის ტექნოლოგიების ინტეგრაცია, რომლებიც მნიშვნელოვან როლს შეასრულებენ კიბერდამუქებების აღმოჩენაში და პრევენციაში. ამავე დროს, აუცილებელია რეგულაციების შესაბამისი ადაპტაცია, რათა დაცულ იქნას მონაცემები და პირადი ინფორმაციის კონფიდენციალურობა.

საბოლოოდ, ინფორმაციული უსაფრთხოება თანამედროვე ეკონომიკის სტაბილურობისა და განვითარების ერთ-ერთი მთავარი საყრდენია, რომელიც მუდმივ მონიტორინგსა და ინვესტიციებს საჭიროებს. საქართველოსთვის ეს არის გამოწვევა და შესაძლებლობა ერთდროულად — თუ ქვეყანა მოახდენს წარმატებულ გარდაქმნას კიბერუსაფრთხოების სფეროში, ის შეძლებს არა მხოლოდ ადგილობრივ ბაზარზე კონკურენციას, არამედ საერთაშორისო არენაზე წარმატებით წარდგეს.

ბიბლიოგრაფია

- Anderson, R., & Moore, T. (2020). *Information Security Economics – and Beyond*. Foundations and Trends® in Privacy and Security, 4(2-3), 149-219.
- Symantec Corporation. (2023). *Internet Security Threat Report*. Retrieved from <https://www.symantec.com/security-center/threat-report>
- Verizon. (2023). *Data Breach Investigations Report*. Retrieved from <https://www.verizon.com/business/resources/reports/dbir/>
- European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). (2022). *Cybersecurity Challenges in the Digital Economy*. Retrieved from <https://surl.li/vcjevc> .გადამოწმებულია 29.05.2025
- საქართველოს ინოვაციების და ტექნოლოგიების სააგენტო. (2024). *ციფრული ეკონომიკა და კიბერუსაფრთხოება საქართველოში*. თბილისი.

Kshetri, N. (2021). *Cybersecurity in Developing Economies: Challenges and Opportunities*. Journal of Information Technology, 36(1), 45-59.

National Institute of Standards and Technology (NIST). (2024). *Framework for Improving Critical Infrastructure Cybersecurity*. Retrieved from <https://surl.lt/wgrtno> გადამოწმებულია 29.05.2025

Gartner. (2023). *Top Security and Risk Trends for 2024*. Retrieved from <https://surl.li/zmrryi> გადამოწმებულია 29.05.2025

უმუშევრობა და შემოსავლის უთანასწორობა: მაკროეკონომიკური გამოწვევები 21-ე საუკუნეში

ნიკოლოზ მაქსიმენკო¹

ირაკლი კვაშილავა²

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10278>

აბსტრაქტი

ნაშრომი მიზნად ისახავს 21-ე საუკუნეში უმუშევრობისა და შემოსავლის უთანასწორობის გამო
გამოწვეული მაკროეკონომიკური გამოწვევების შესწავლას, განიხილავს უმუშევრობისა და შემოსავ-
ლების უთანასწორობის გადაჯაჭვულ საკითხებს, რომელიც ფოკუსირებულია მათ როლზე, რო-
გორც ძირითად მაკროეკონომიკურ გამოწვევებზე 21-ე საუკუნეში. ორივე ფენომენი გაღრმავდა ბევრ
ქვეყანაში, რაც გამოწვეულია ისეთი ფაქტორებით, როგორიცაა ტექნოლოგიური წინსვლა, გლობა-
ლიზაცია და შრომის ბაზარზე სტრუქტურული ცვლილებები.

ნაშრომში განხილულია თუ როგორ ამძაფრებს მუდმივი უმუშევრობა უთანასწორობას და რო-
გორ ზღუდავს შემოსავლების სხვაობა, თავის მხრივ, ზღუდავს ეკონომიკურ მობილობას, რაც ხელს
უწყობს გრძელვადიან ეკონომიკურ სტაგნაციას. სხვადასხვა მაკროეკონომიკური პოლიტიკა,
რომელიც მიზნად ისახავს ამ გამოწვევების შერბილებას, როგორიცაა შრომის ბაზრის რეფორმები,
ფისკალური პოლიტიკა და საგანმანათლებლო პროგრამები, ფასდება მათი ეფექტურობის კონ-
ტექსტში როგორც უმუშევრობის, ასევე უთანასწორობის დაძლევაში. გარდა ამისა, ნაშრომი გა-
ნიხილავს ამ ორმაგი საკითხების გავლენას სოციალურ ერთიანობასა და პოლიტიკურ სტაბილუ-
რობაზე, ხაზს უსვამს ეკონომიკური განვითარების ინკლუზიური და სამართლიანი მიდგომის აუ-
ცილებლობას.

საკვანძო სიტყვები: უმუშევრობა, შემოსავლის უთანასწორობა, მაკროეკონომიკური გამოწვევები, სა-
მუშაო ძალა, მაკროეკონომიკური პოლიტიკა.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის
მენეჯმენტის მიმართულების იუნკერი

² სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის
მენეჯმენტის მიმართულების იუნკერი

Unemployment and Income Inequality: Macroeconomic Challenges in the 21st Century

Nikoloz Maksimenko³

Irakli Kvashilava⁴

Abstract

The paper aims to examine the macroeconomic challenges posed by unemployment and income inequality in the 21st century, examining the interconnected issues of unemployment and income inequality, focusing on their role as major macroeconomic challenges in the 21st century. Both phenomena have intensified in many countries, driven by factors such as technological advancement, globalization, and structural changes in the labor market.

The paper discusses how persistent unemployment exacerbates inequality and how income inequality, in turn, limits economic mobility, contributing to long-term economic stagnation. Various macroeconomic policies aimed at mitigating these challenges, such as labor market reforms, fiscal policy, and educational programs, are evaluated in the context of their effectiveness in addressing both unemployment and inequality. In addition, the paper discusses the impact of these twin issues on social cohesion and political stability, emphasizing the need for an inclusive and equitable approach to economic development.

Keywords: unemployment, income inequality, macroeconomic challenges, labor force, macroeconomic policy.

³ Junker of Bachelor's Program in Management of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia

⁴ Junker of Bachelor's Program in Management of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia

შესავალი

უმუშევრობა და შემოსავლების უთანასწორობა არის ორი ყველაზე მნიშვნელოვანი და მუდმივი მაკროეკონომიკური საკითხი, რომელმაც 21-ე საუკუნეში გლობალური ეკონომიკური ლანდშაფტის ფორმირება მოახდინა. უმუშევრობა ეხება სამუშაო ძალის მდგომარეობას, როდესაც პირები, რომლებიც აქტიურად ეძებენ სამუშაოს, ვერ პოულობენ. სამეცნიერო ლიტერატურაში უმუშევრობა კლასიფიცირდება სხვადასხვა ტიპებად: ფრიქციული, სტრუქტურული და ციკლური უმუშევრობა, თითოეული ეკონომიკაში განსხვავებული მიზეზების გამო.¹ მიუხედავად იმისა, რომ უმუშევრობის დონე განსხვავდება ქვეყნებში, რეგიონებში და ეკონომიკურ ციკლებში, გარკვეულმა გლობალურმა ტენდენციებმა, როგორცაა ტექნოლოგიური წინსვლა და ავტომატიზაცია, ხელი შეუწყო გრძელვადიან სტრუქტურულ უმუშევრობას ტრადიციული შრომითი როლების ჩანაცვლებით.

შემოსავლის უთანასწორობა, თავის მხრივ, გულისხმობს შემოსავლების არათანაბარ განაწილებას მოსახლეობაში. როგორც წესი, ის იზომება ინდექსების გამოყენებით, როგორცაა ჯინის კოეფიციენტი და ასახავს უთანასწორობას საზოგადოების სხვადასხვა სეგმენტებს შორის ხელფასიდან, ინვესტიციებიდან და სხვა წყაროებიდან მიღებული შემოსავლების თვალსაზრისით.² შემოსავლების უთანასწორობის ზრდა სხვადასხვა ფაქტორით არის გამოწვეული, მათ შორის გლობალიზაციას, ტექნოლოგიურ წინსვლას და პროფკავშირების დასუსტებას. ეს ორი ფენომენი - უმუშევრობა და შემოსავლების უთანასწორობა - ღრმად არის გადაჯაჭვული, რადგან უმუშევრობის გახანგრძლივებული პერიოდები ხშირად იწვევს სოციალური მობილობის შემცირებას და უთანასწორობის გაზრდას, ხოლო შემოსავლის უთანასწორობამ შეიძლება ხელი შეუშალოს სამუშაო შესაძლებლობებსა და განათლებაზე წვდომას, შექმნას მანკიერი ციკლი.

მზარდი უფსკრული დასაქმებულებსა და უმუშევრებს შორის, ისევე როგორც მდიდრებსა და ეკონომიკურად დაუცველებს შორის, შორსმიმავალი შედეგები აქვს ეკონომიკურ სტაბილურობას, სოციალურ ერთიანობას და პოლიტიკურ სტაბილურობას.³ უმუშევრობის პრობლემის მოგვარება კრიტიკულია, რადგან ის გავლენას ახდენს არა

¹ Blanchard, O., *Macroeconomics*. Pearson, 2017;

² Ibid.

³ IMF., *World Economic Outlook: The Great Lockdown*. International Monetary Fund, 2020;

მხოლოდ ინდივიდუალურ საარსებო წყაროებზე, არამედ უფრო ფართო ეკონომიკაზე, მთლიანი მოთხოვნის შემცირებით, ეკონომიკური ზრდის შენელებით და სოციალურ არეულობებში. ხანგრძლივ უმუშევრობას, განსაკუთრებით, აქვს საზიანო გავლენა ადამიანურ კაპიტალზე, რადგან უმუშევარმა პირებმა შეიძლება დაკარგონ უნარები, განიცადონ ფსიქიკური ჯანმრთელობის გამოწვევები და სულ უფრო მეტად დაშორდნენ შრომის ბაზარს.

შემოსავლების უთანასწორობა კი საფრთხეს უქმნის მდგრად ეკონომიკურ განვითარებას. უთანასწორობის მაღალი დონე ხშირად ასოცირდება განათლებასა და ჯანდაცვაში ინვესტიციების შემცირებასთან, სოციალური ნდობის დაბალ დონესთან და გაზრდილ პოლიტიკურ პოლარიზაციასთან. გარდა ამისა, შემოსავლების უთანასწორობამ შეიძლება გააძლიეროს სოციალური განხეთქილება, გამოიწვიოს დამაბულობა, რომელიც საფრთხეს უქმნის დემოკრატიულ მმართველობას და ეკონომიკურ მდგრადობას. იმის გათვალისწინებით, რომ აღნიშნული საკითხები ძირს უთხრის გრძელვადიან ეკონომიკურ და სოციალურ სტაბილურობას, პოლიტიკის შემქმნელებმა გადაუდებელი აუცილებლობით უნდა შეიმუშავონ ყოვლისმომცველი სტრატეგიები, რათა კოორდინირებულად მოაგვარონ როგორც უმუშევრობა, ასევე შემოსავლის უთანასწორობა.

ძირითადი ნაწილი

უმუშევრობის გაგება: ტიპები და მიზეზები

უმუშევრობა არის კრიტიკული ეკონომიკური საკითხი, რომელიც ეხება იმ მდგომარეობას, რომელშიც სამუშაოს უნარიანი და მსურველი პირები ვერ პოულობენ სამუშაოს.⁴ უმუშევრობის ბუნება და მიზეზები მრავალმხრივია და ეკონომისტებმა გამოავლინეს რამდენიმე ტიპი სხვადასხვა ძირეული დინამიკის ასახსნელად:

- **ფრიქციული უმუშევრობა:** ამ ტიპის უმუშევრობა წარმოიქმნება შრომის ბაზარზე ბუნებრივი ბრუნვის შედეგად. მუშები შეიძლება იყვნენ დროებით უმუშევრები, რადგან ისინი გადადიან სამუშაოებს შორის ან პირველად შედიან სამუშაო ძალაში.⁵ მიუხედავად იმისა, რომ ფრიქციული უმუშევრობა ხშირად ხანმოკლეა, ის ასახავს

⁴ Ibid. Blanchard, O., 2017.

⁵ Krugman, P., & Wells, R., *Economics*. Worth Publishers, 2018;

ადაპტაციისა და სამუშაოს მიების გარდაუვალ პერიოდს, რომელიც საჭიროა მუშაკების შესაბამისი პოზიციების შესატყვისად.

- **სტრუქტურული უმუშევრობა:** ადგილი აქვს მაშინ, როდესაც არსებობს შეუსაბამობა მუშაკთა მიერ ფლობილ უნარებსა და ხელმისაწვდომი სამუშაოებისთვის საჭირო უნარებს შორის.⁶ სტრუქტურული უმუშევრობა ხშირად გამოწვეულია ტექნოლოგიური ცვლილებებით, გლობალიზაციის ან მომხმარებელთა მოთხოვნის ცვლილებით, რაც გარკვეულ სამუშაოებს მოძველებულს ხდის ან მათ სხვადასხვა რეგიონში გადააქვს. ხელოვნური ინტელექტის ავტომატიზაციამ და წინსვლამ გაამძაფრა სტრუქტურული უმუშევრობა ბევრ სექტორში, რადგან სამუშაოები, რომლებიც ოდესღაც ხელით შრომას მოითხოვდა, ახლა მანქანებით იცვლება.
- **ციკლური უმუშევრობა:** ციკლური უმუშევრობა წარმოიქმნება ეკონომიკური ვარდნის ან რეცესიის დროს, როდესაც არასაკმარისი მოთხოვნაა საქონელსა და მომსახურებაზე, რაც იწვევს სამუშაო ადგილების დაკარგვას. ამ ტიპის უმუშევრობა მერყეობს ბიზნეს ციკლთან ერთად, იზრდება ეკონომიკური რეცესიის პერიოდში და მცირდება ეკონომიკის აღმავლობისას.⁷ 2008 წლის გლობალური ფინანსური კრიზისი თვალსაჩინო მაგალითია, როდესაც ციკლური უმუშევრობა გაიზარდა, როდესაც ბიზნესები დაიხურა ან შემცირდა სამუშაო ძალა მოთხოვნის შემცირების გამო.
- **სეზონური უმუშევრობა:** ზოგიერთი ინდუსტრია განიცდის დასაქმების რყევებს წელიწადის დროიდან გამომდინარე, როგორცაა სოფლის მეურნეობა, ტურიზმი და საცალო ვაჭრობა.⁸ ამ სექტორების მუშაკებს ემუქრებათ სეზონური უმუშევრობა დაბალი მოთხოვნის ან აქტივობის პერიოდში.

უმუშევრობის თითოეულ ტიპზე გავლენას ახდენს განსხვავებული ფაქტორები, მათ შორის ტექნოლოგიური ინოვაციები, მაკროეკონომიკური პოლიტიკა და შრომის ბაზრის რეგულაციები.⁹ უმუშევრობის აღნიშნული ტიპების გაგება საშუალებას აძლევს პოლიტიკის შემქმნელებს შეიმუშაონ მიზნობრივი ინტერვენციები უმუშევრობის შესამცირებლად მისი გამომწვევი მიზეზიდან გამომდინარე.

⁶ Ibid.

⁷ Ibid.

⁸ Ibid. Krugman, P., & Wells, R., 2018.

⁹ Ibid. Blanchard, O., 2017.

შემოსავლის უთანასწორობის კონცეფცია: გაზომვა და ტენდენციები - შემოსავლის უთანასწორობა გულისხმობს შემოსავლის არათანაბარ განაწილებას ინდივიდებს ან ოჯახებს შორის საზოგადოების შიგნით. ეკონომისტები, როგორც წესი, ზომავენ შემოსავლის უთანასწორობას რამდენიმე ძირითადი ინდიკატორის გამოყენებით, მათ შორის:

- **ჯინის კოეფიციენტი:** ეს არის შემოსავლების უთანასწორობის ყველაზე ფართოდ გამოყენებული საზომი. ის მერყეობს 0-დან 1-მდე, 0 წარმოადგენს სრულყოფილ თანასწორობას (სადაც ყველას აქვს ერთი და იგივე შემოსავალი) და 1 წარმოადგენს მაქსიმალურ უთანასწორობას (სადაც ერთ ადამიანს აქვს მთელი შემოსავალი).¹⁰ მზარდი ჯინის კოეფიციენტი მიუთითებს მზარდ უთანასწორობაზე საზოგადოებაში.
- **შემოსავლის დეცილები და კვინტილები:** ეს საზომები ყოფს მოსახლეობას თანაბარ ნაწილად (მაგ., დეცილები, კვინტილები) შემოსავლის დონის მიხედვით, რაც აჩვენებს თითოეული სეგმენტის მიერ მიღებული მთლიანი შემოსავლის პროცენტს. ზედა დეცილის (ან კვინტილის) ქვედა დონესთან შედარებამ შეიძლება წარმოადგინოს სიმდიდრის განაწილება და დროთა განმავლობაში უთანასწორობის ტენდენციების იდენტიფიცირება.
- **Palma Ratio:** ეს თანაფარდობა ადარებს მოსახლეობის უმდიდრესი 10%-ის შემოსავლის წილს ყველაზე ღარიბ 40%-თან (IMF, 2020). ის განსაკუთრებით სასარგებლოა უკიდურესი უთანასწორობის ხაზგასასმელად ყველაზე მდიდარ და ეკონომიკურად დაუცველ ჯგუფებს შორის.

ბოლო ათწლეულების განმავლობაში, შემოსავლების უთანასწორობა იზრდება ბევრ ქვეყანაში, რაც გამოწვეულია რამდენიმე გლობალური ტენდენციით. ტექნოლოგიურმა წინსვლამ გამოიწვია უნარების მიკერძოებული ტექნოლოგიური ცვლილება, სადაც მაღალკვალიფიციური მუშები სარგებლობენ გაზრდილი მოთხოვნით და მაღალი ხელფასებით, ხოლო დაბალი კვალიფიკაციის მქონე მუშაკებს ემუქრებათ სტაგნაცია ან სამუშაოს გადაადგილება. გლობალიზაციამ ასევე ხელი შეუწყო უთანასწორობას საწარმოო სამუშაოების დაბალ ფასებში გადატანით, რაც განვითარებულ ეკონომიკაში

¹⁰ Milanovic, B., *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press, 2016;

მუშებს ნაკლებ შესაძლებლობებს უტოვებს მაღალანაზღაურებად სამუშაოებზე. გარდა ამისა, პროფკავშირების კლებამ და შრომის ბაზრის რეგულაციების ცვლილებებმა შეასუსტა ხელფასის ვაჭრობის ძალა მრავალი მუშაკისთვის, რამაც გამოიწვია ხელფასის უთანასწორობა უმაღლესი ადმინისტრაციებისა და საშუალო თანამშრომლებს შორის.

ურთიერთობა უმუშევრობასა და შემოსავლის უთანასწორობას შორის: უმუშევრობა და შემოსავლის უთანასწორობა მჭიდრო კავშირშია ციკლურ ურთიერთობაში, რომელიც ამძაფრებს ეკონომიკურ უთანასწორობას და ამცირებს სოციალურ მობილობას.¹¹ გრძელვადიანი ან სტრუქტურული უმუშევრობა ხშირად იწვევს ხელფასების სტაგნაციას, უნარების დაკარგვას და შემოსავლის პოტენციალის შემცირებას, განსაკუთრებით დაბალი კვალიფიკაციის მქონე მუშაკებისთვის, რაც შემდგომში ხელს უწყობს შემოსავლის უთანასწორობას.

უმუშევრობის გავლენა შემოსავლის უთანასწორობაზე: უმუშევრობა არაპროპორციულად აისახება დაბალი შემოსავლის მქონე და ნაკლებად განათლებულ მუშაკებზე, რადგან ისინი ხშირად პირველები არიან დათხოვნილები ეკონომიკური ვარდნის დროს და უკანასკნელნი, ვინც ხელახლა იღებენ სამუშაოს ეკონომიკის გამოჯანმრთელების პერიოდში.¹² შედეგად, უმუშევრობის გახანგრძლივებულმა პერიოდებმა განაპირობა შემოსავლის სხვაობის გაღრმავება მაღალი შემოსავლის მქონე პირებს შორის, რომლებიც უფრო მეტად არიან ლიკვიდირებული.

გლობალური ტენდენციები და მაკროეკონომიკური გამოწვევები

ტექნოლოგიური შეფერხებები და ავტომატიზაცია: ტექნოლოგიურმა შეფერხებამ, რომელიც გამოწვეულია ავტომატიზაციის, ხელოვნური ინტელექტის (AI) და რობოტიკის სწრაფი მიღწევებით, ღრმად შეცვალა გლობალური ეკონომიკა.¹³ ავტომატიზაციამ გამოიწვია ეფექტურობისა და პროდუქტიულობის გაზრდა სხვადასხვა ინდუსტრიებში, მაგრამ მან ასევე გადაანაცვლა მუშების მნიშვნელოვანი რაოდენობა, განსაკუთრებით წარმოების, ტრანსპორტირებისა და მომსახურების სექტორებში. როდესაც მანქანები და ალგორითმები ასრულებენ რუტინულ, განმეორებად დავალებებს,

¹¹ O'Reilly, J., et al., *Youth Unemployment and Job Insecurity in Europe: Problems, Risk Factors and Policies*. Edward Elgar Publishing, 2019;

¹² Ibid.

¹³ Ibid. Milanovic, B., 2016;

სამუშაოები, რომლებიც მოითხოვს დაბალ და საშუალო უნარებს, სულ უფრო ავტომატიზირებულია, რაც ხელს უწყობს სტრუქტურულ უმუშევრობას და აძლიერებს შემოსავლის უთანასწორობას.

მაღალი შემოსავლის მქონე ქვეყნებში „მეოთხე ინდუსტრიულმა რევოლუციამ“ უპირველეს ყოვლისა ისარგებლა მაღალკვალიფიციური მუშაკებით, რომლებსაც შეუძლიათ მუშაობა და ინოვაცია ახალი ტექნოლოგიებით, ხოლო დაბალი კვალიფიკაციის მქონე მუშაკებს დასაქმების პერსპექტივა ემუქრებათ.¹⁴ ვინაიდან ტექნოლოგიური ინოვაციები აგრძელებენ ტრადიციულ შრომაზე მოთხოვნის შემცირებას, „უნარების უფსკრული“ ფართოვდება, რის გამოც სამუშაო ძალის დიდ ნაწილს არ შეუძლია კონკურენცია გაუწიოს განვითარებად მაღალტექნოლოგიურ სამუშაოებს.¹⁵ ამ გადასვლამ არაპროპორციულად იმოქმედა ცისფერსაყელიან მუშაკებზე და მრეწველობაში, რომლებიც დამოკიდებულნი არიან რუტინულ ხელით შრომაზე, რამაც გააძლიერა ხელფასების პოლარიზაცია.

პოლიტიკის შემქმნელთა გამოწვევაა უზრუნველყონ, რომ ტექნოლოგიურმა მიღწევებმა არ გააძლიეროს უმუშევრობა და უთანასწორობა. განათლებისა და გადამზადების პროგრამებში ინვესტიცია გადამწყვეტია იმისათვის, რომ მუშაკებმა შეძლონ ადაპტირება შრომის ბაზრის ცვალებად მოთხოვნებთან. მთავრობებმა ასევე უნდა განიხილონ სოციალური უსაფრთხოების ქსელების დანერგვა, როგორცაა საყოველთაო საბაზისო შემოსავალი ან ხელფასების სუბსიდიები, რათა შეამსუბუქონ ავტომატიზაციის უარყოფითი ეფექტი დასაქმებასა და შემოსავლის განაწილებაზე.

გლობალიზაცია და შრომის ბაზრის ცვლილებები: გლობალიზაციამ უდიდესი გავლენა მოახდინა შრომის ბაზრებზე მთელს მსოფლიოში, რამაც გამოიწვია როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შედეგები.¹⁶ მიუხედავად იმისა, რომ გლობალიზაციამ ხელი შეუწყო ეკონომიკურ ზრდას, გააფართოვა ვაჭრობა და ბიზნესს ახალ ბაზრებზე წვდომის საშუალება მისცა, მან ასევე გამოიწვია შრომის ბაზრის მნიშვნელოვანი ცვლილებები, განსაკუთრებით განვითარებულ ეკონომიკებში. მიწოდების გლობალური

¹⁴ Ibid. Milanovic, B., 2016;

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Ibid.

ჯაჭვების ინტეგრაციამ და შრომის ინტენსიური წარმოების აუტოსორსინგმა დაბალ ფასად ქვეყნებში ხელი შეუწყო ტრადიციული წარმოების სამუშაო ადგილების შემცირებას ბევრ განვითარებულ ეკონომიკაში. ამ ცვლილებამ გამოიწვია სტრუქტურული უმუშევრობა, განსაკუთრებით რეგიონებში, რომლებიც ოდესღაც დიდად იყო დამოკიდებული სამრეწველო წარმოებაზე.

განვითარებად ქვეყნებში გლობალიზაცია ხშირად ქმნიდა სამუშაო ადგილებს, დაბალანაზღაურებადი სექტორებში, როგორიცაა წარმოება და ექსპორტზე ორიენტირებული მრეწველობა.¹⁷ თუმცა, ამ სამუშაოებზე კონკურენციამ, შრომის დაცვის ნაკლებობასთან ერთად, გამოიწვია ცუდი სამუშაო პირობები და ხელფასების შემცირება. გარდა ამისა, მრავალეროვნულ კორპორაციებში სიმდიდრის კონცენტრაციამ ხელი შეუწყო გლობალური შემოსავლის უთანასწორობის გაფართოებას, რადგან კაპიტალის ინტენსიური ინდუსტრიები, როგორც წესი, სარგებელს მოუტანს მოსახლეობის მცირე სეგმენტს, პირველ რიგში ამ კორპორაციების მფლობელებსა და აქციონერებს.

გლობალიზაციით გამოწვეული შრომის ბაზრის ცვლილებებმა გამოიწვია პოლარიზაცია მაღალკვალიფიციურ და დაბალკვალიფიციურ მუშაკებს შორის.¹⁸ მაღალგანათლებული პროფესიონალები ცოდნაზე დაფუძნებულ ინდუსტრიებში, როგორიცაა ტექნოლოგია და ფინანსები, ხედავენ, რომ მათი შემოსავალი იზრდება, რადგან მათი უნარები უფრო ღირებული ხდება გლობალურ ეკონომიკაში. იმავდროულად, ტრადიციული სექტორების მუშები განიცდიან ხელფასების დაქვეითებას და სამუშაოს დაუცველობას, რადგან კომპანიები თავიანთ ოპერაციებს ატარებენ ოფშორში და ქვეყნებში, სადაც შრომის დაბალი ღირებულებაა.¹⁹ ეს მზარდი განხეთქილება ხაზს უსვამს პოლიტიკის აუცილებლობას, რომელიც ეხება როგორც დასაქმებულთა გადაადგილებას, ასევე სახელფასო უთანასწორობას ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორს შორის.

ხელფასის სტაგნაცია და ცხოვრების ხარჯების ზრდა: ბევრ განვითარებულ ეკონომიკაში მნიშვნელოვანი მაკროეკონომიკური გამოწვევაა ხელფასების სტაგნაცია, განსაკუთრებით საშუალო და დაბალი შემოსავლის მქონე მუშაკებისთვის.²⁰ ბოლო რამდენიმე ათწლეულის განმავლობაში პროდუქტიულობის ზრდის მიუხედავად, რეალური

¹⁷ OECD, 2020

¹⁸ Ibid. Milanovic, B., 2016;

¹⁹ Ibid.

²⁰ Ibid.

ხელფასები უცვლელი დარჩა ან მხოლოდ მცირედ გაიზარდა სამუშაო ძალის დიდი სეგმენტისთვის. ამ ფენომენს რამდენიმე ფაქტორი უწყობს ხელს, მათ შორის ტექნოლოგიური წინსვლა, მუშათა გაერთიანებების დასუსტება და სამუშაო მოთხოვნის ცვლილება. შედეგად, მუშები ხვდებიან, რომ უფრო მეტ საათს მუშაობენ შემოსავლის შესაბამისი ზრდის გარეშე, რაც იწვევს მათი მსყიდველობითი უნარის შემცირებას.

ამავდროულად, ცხოვრების ღირებულება მნიშვნელოვნად გაიზარდა ისეთ სფეროებში, როგორიცაა საცხოვრებელი, ჯანდაცვა და განათლება, რაც ქმნის მზარდ ფინანსურ დატვირთვას შინამეურნეოებზე. ბევრი მუშაკისთვის, განსაკუთრებით ქალაქებში, ხელფასების სტაგნაციამ და მზარდმა ხარჯებმა დაარღვია მათი ცხოვრების ხარისხი და გაზარდა სიღარიბეში ჩავარდნის რისკი. ეს დინამიკა კიდევ უფრო უწყობს ხელს შემოსავლების უთანასწორობას, რადგან უფრო მდიდარი პირები და ისინი, ვინც მუშაობენ მაღალი მოთხოვნის სექტორებში, აგრძელებენ შემოსავლის ზრდას, ხოლო საშუალო და დაბალი შემოსავლის მქონე პირები იბრძვიან ინფლაციისა და მზარდი ცხოვრების ხარჯების შესანარჩუნებლად.

ხელფასების სტაგნაცია ასევე ასახავს შრომის ბაზრის დინამიკაში უფრო ფართო ცვლილებებს, როგორიცაა არასტაბილური ან „GIG“ სამუშაოს ზრდა, სადაც მუშებს არ აქვთ ტრადიციული დასაქმების შეღავათები, როგორიცაა ჯანდაცვა, საპენსიო გეგმები ან სამუშაო უსაფრთხოება.²¹ ხელფასების სტაგნაციისა და ცხოვრების ხარჯების მატება მოითხოვს მრავალმხრივ მიდგომას. პოლიტიკოსებმა უნდა განიხილონ რეფორმები, რომლებიც აძლიერებს შრომის დაცვას, ხელს უწყობს კოლექტიური მოლაპარაკებებს და უზრუნველყოფს სამართლიან ხელფასს ყველა მუშაკისთვის. გარდა ამისა, პოლიტიკა, რომელიც მიმართულია ძირითადი სერვისების, როგორიცაა ხელმისაწვდომი საცხოვრებელი, ჯანდაცვა და განათლება, ღირებულების შემცირებაზე, აუცილებელია საშუალო და დაბალი შემოსავლის მქონე ოჯახების ფინანსური ტვირთის შესამსუბუქებლად.

პოლიტიკის რეაგირება უმუშევრობაზე

²¹ Mishel, L., Bivens, J., Gould, E., Shierholz, H., *Wage Stagnation in Nine Charts*. Economic Policy Institute, 2020;

აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკა: შრომის ბაზრის აქტიური პოლიტიკა (აშბპ) შექმნილია მუშაკთა დასაქმების გასაუმჯობესებლად, სამუშაო ადგილების შესაბამისობის გასაადვილებლად და უმუშევრობის შესამცირებლად. აშბპ-ები მოიცავს ინტერვენციების მთელ რიგს, მათ შორის სამუშაოს ძიების დახმარებას, ტრენინგ პროგრამებს, დასაქმების სუბსიდიებს და საჯარო დასაქმების სერვისებს. ეს პოლიტიკა ეხმარება მუშაკებს შეიძინონ მოთხოვნადი სამუშაოებისთვის საჭირო უნარები და დაეხმაროს უმუშევრობიდან დასაქმებაზე გადასვლას.

აშბპ-ის ერთ-ერთი ძირითადი კომპონენტია სამუშაოს ძიების დახმარება, რომელიც უზრუნველყოფს კონსულტაციას და მხარდაჭერას, რათა დაეხმაროს უმუშევარ პირებს იპოვონ შესაფერისი სამუშაო შესაძლებლობები. ეს შეიძლება მოიცავდეს რეზიუმეს შექმნას, გასაუბრების ტრენინგს და მუშაკების პოტენციურ დამსაქმებლებთან შესაბამისობას. აშბპ-ები ასევე ფოკუსირებულია ტრენინგზე და ხელახალი კვალიფიკაციის პროგრამებზე, რომლებიც მიზნად ისახავს მუშაკების აღჭურვას საჭირო უნარებით, რათა შეეგუონ ცვალებად შრომის ბაზარს, განსაკუთრებით იმ სექტორებში, რომლებიც განიცდიან ტექნოლოგიურ წინსვლას.

აშბპ-ის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი ასპექტია დასაქმების სუბსიდიები, რაც ხელს უწყობს დამსაქმებლებს, დაიქირაონ და შეინარჩუნონ მუშები ფინანსური წახალისებით, განსაკუთრებით მოწყვლადი ჯგუფებისთვის, როგორცაა გრძელვადიანი უმუშევარი პირები, ახალგაზრდები ან შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირები. ეს პოლიტიკა გადამწყვეტ როლს თამაშობს როგორც ფრიქციული, ისე სტრუქტურული უმუშევრობის აღმოფხვრაში, რაც უზრუნველყოფს მუშების უკეთესად შესაბამისობაში მოყვანას სამუშაო ბაზრის მოთხოვნებთან და ეხმარება მათ ხელახლა შევიდნენ სამუშაო ძალაში უმუშევრობის პერიოდის შემდეგ.

ფისკალური სტიმული და ინფრასტრუქტურის ინვესტიცია: ფისკალური სტიმული არის ძირითადი პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომელსაც მთავრობები იყენებენ ეკონომიკური აქტივობის გასაძლიერებლად და სამუშაო ადგილების შესაქმნელად, განსაკუთრებით მაღალი ციკლური უმუშევრობის პერიოდში. ფისკალური სტიმული, როგორც წესი, მოიცავს გაზრდილ სახელმწიფო ხარჯებს, გადასახადების შემცირებას ან ორივეს კომბინაციას საქონელზე და მომსახურებაზე მოთხოვნის სტიმულირებისთვის, რითაც წახალისებს ბიზნესს, დაიქირაონ მეტი მუშა. ფისკალური სტიმულის

ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური ფორმა ინფრასტრუქტურის ინვესტიცია, რომელიც გულისხმობს მთავრობის ხარჯებს ისეთ მასშტაბურ პროექტებზე, როგორიცაა გზები, ხიდები, საზოგადოებრივი ტრანსპორტი და ენერგეტიკული სისტემები.

ინფრასტრუქტურული პროექტები ქმნის მყისიერ სამუშაო ადგილებს მშენებლობასა და ინჟინერიაში, ამავდროულად ქმნის საფუძველს გრძელვადიანი ეკონომიკური ზრდისთვის, ტრანსპორტის, კავშირისა და პროდუქტიულობის გაუმჯობესებით სექტორებში. მაგალითად, 2009 წლის ამერიკის აღდგენისა და რეინვესტირების აქტი (ARRA) ხშირად მოიხსენიება, როგორც ფისკალური სტიმულის წარმატებული მაგალითი, სადაც ინფრასტრუქტურული ინვესტიციები დაეხმარა უმუშევრობის შემცირებას გლობალური ფინანსური კრიზისის შემდგომ პერიოდში.

ფისკალურ სტიმული და ინფრასტრუქტურის ინვესტიციებს ორმაგ სარგებელი მოაქვს როგორც მოკლევადიანი უმუშევრობის, ასევე გრძელვადიანი ეკონომიკური სტაგნაციის აღმოფხვრის თვალსაზრისით. ამ ზომებს შეიძლება ჰქონდეს მულტიპლიკატორული ეფექტი შემოსავლის გამომუშავებით, რაც თავის მხრივ ზრდის სამომხმარებლო ხარჯებს და ქმნის მეტ სამუშაო ადგილებს ეკონომიკის სხვადასხვა სექტორში.

საგანმანათლებლო და პროფესიული მომზადების პროგრამები: ინვესტიცია განათლებასა და პროფესიულ მომზადების პროგრამებში აუცილებელია უმუშევრობის შესამცირებლად, განსაკუთრებით სტრუქტურული უმუშევრობის შესამცირებლად, მუშაკების უნარების აღჭურვის გზით, რომელიც საჭიროა თანამედროვე, განვითარებად შრომის ბაზარზე კონკურენციის მისაღებად. საგანმანათლებლო და სასწავლო ინიციატივები ფოკუსირებულია უწყვეტი სწავლისა და ხელახალი კვალიფიკაციის ამაღლებაზე, განსაკუთრებით იმ მუშაკებისთვის, რომლებიც გავლენას ახდენენ ავტომატიზაციისა და ტექნოლოგიური შეფერხებით.

პროფესიული მომზადების პროგრამები მუშაკებს აძლევს პრაქტიკულ უნარებს, რომლებიც უშუალოდ გამოიყენება კონკრეტულ ინდუსტრიებში, როგორიცაა წარმოება, ჯანდაცვა ან საინფორმაციო ტექნოლოგიები. ეს პროგრამები ხშირად შექმნილია ბიზნესებთან და ინდუსტრიებთან თანამშრომლობით, რათა უზრუნველყოფილი იყოს, რომ სწავლებადი უნარები აკმაყოფილებდეს შრომის ბაზრის მიმდინარე მოთხოვნებს.

ნებს. დამსაქმებელთა საჭიროებებთან განათლების მორგებით, ეს პროგრამები აძლიერებს დასაქმების შესაძლებლობას და ამცირებს შეუსაბამობას მუშაკთა უნარებსა და სამუშაო შესაძლებლობებს შორის.

გარდა ამისა, უწყვეტი სწავლის ინიციატივები ხელს უწყობს ინდივიდებს მუდმივად განაახლონ თავიანთი უნარები კარიერის განმავლობაში. ეს განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია სწრაფად ცვალებადი ტექნოლოგიის კონტექსტში, რადგან მუშაკებმა უნდა დაიცვან უახლესი მიღწევები, რათა დარჩეს კონკურენტუნარიანი სამუშაო ბაზარზე. მთავრობებს შეუძლიათ მხარი დაუჭირონ ამ ინიციატივებს სუბსიდიების, სტიპენდიების ან საგადასახადო შეღავათების შეთავაზებით საგანმანათლებლო და სასწავლო პროგრამებისთვის.

პოლიტიკის რეაგირება შემოსავლის უთანასწორობაზე

პროგრესული გადასახადები და გადანაწილება: შემოსავლების უთანასწორობის აღმოსაფხვრელად ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტური ინსტრუმენტია პროგრესული დაბეგვრა, სადაც უფრო მაღალი შემოსავლის მქონე პირები იბეგრება უფრო მაღალი განაკვეთებით, რაც უზრუნველყოფს სიმდიდრის უფრო სამართლიან განაწილებას. პროგრესული დაბეგვრა ხელს უწყობს გადასახადის შემდგომი შემოსავლის უთანასწორობის შემცირებას მდიდრებიდან ფართო მოსახლეობაზე რესურსების გადაცემით. მთავრობებს შეუძლიათ გამოიყენონ საგადასახადო შემოსავლები სოციალური პროგრამებისა და კეთილდღეობის ინიციატივების დასაფინანსებლად, რომლებიც პირდაპირ სარგებელს მოუტანს დაბალშემოსავლიან ოჯახებს.

გარდა პროგრესული დაბეგვრისა, გადანაწილების პოლიტიკა, როგორცაა სოციალური ტრანსფერები, მათ შორის უმუშევრობის შეღავათები, პენსიები და ბავშვის მხარდაჭერა, მნიშვნელოვან როლს თამაშობს შემოსავლების უთანასწორობის შემცირებაში. ეს პროგრამები ფინანსურ მხარდაჭერას უწევს მოწყვლად ჯგუფებს, რაც ხელს უწყობს ეკონომიკური სათამაშო მოედნის გათანაბრებას. მაგალითად, ქვეყნებმა, როგორცაა დანია და შვედეთი, წარმატებით განახორციელეს პროგრესული საგადასახადო სისტემები, კომბინირებული სოციალური კეთილდღეობის ფართო პროგრამებთან, რამაც გამოიწვია შემოსავლების უთანასწორობის ყველაზე დაბალი დონე გლობალურად.

მინიმალური ხელფასის კანონმდებლობა და სოციალური უსაფრთხოების ბადეები:

მინიმალური ხელფასის კანონმდებლობა არის პოლიტიკის ინსტრუმენტი, რომელიც მიზნად ისახავს უზრუნველყოფას, რომ მუშებმა მიიღონ სამართლიანი ხელფასი თავიანთი შრომისთვის, რაც ხელს უწყობს სახელფასო უთანასწორობის და სიღარიბის შემცირებას.²² კანონიერი მინიმალური ხელფასის დაწესებით, მთავრობებს შეუძლიათ დაიცვან დაბალი შემოსავლის მქონე მუშები ექსპლუატაციისგან და უზრუნველყონ, რომ მათი შემოსავალი საკმარისი იყოს ცხოვრების ძირითადი სტანდარტების დასაკმაყოფილებლად. კვლევებმა აჩვენა, რომ მინიმალური ხელფასის ამალგებამ შეიძლება დადებითი გავლენა მოახდინოს შემოსავლების უთანასწორობის შემცირებაზე, განსაკუთრებით იმ ეკონომიკებში, სადაც ხელფასის უთანასწორობა მნიშვნელოვანია.²³

მინიმალური ხელფასის პოლიტიკასთან ერთად, სოციალური უსაფრთხოების ქსელები - მათ შორის უმუშევრობის დაზღვევა, ჯანმრთელობის დაზღვევა, საბინაო დახმარება და სურსათის სუბსიდიები - არსებით დახმარებას უწევს ეკონომიკურ გაჭირვებულ პირებს. ეს უსაფრთხოების ბადეები ხელს უშლის ადამიანებს უკიდურეს სიღარიბეში ჩავარდნისგან და ხელს უწყობს ეკონომიკურ სტაბილურობას ძირითადი საჭიროებების დაკმაყოფილების უზრუნველსაყოფად, თუნდაც უმუშევრობის ან ეკონომიკური ვარდნის დროს. ძლიერი სოციალური უსაფრთხოების ქსელის მქონე ქვეყნებს, როგორიცაა გერმანია და ნიდერლანდები, აქვთ შემოსავლის უთანასწორობის დაბალი დონე და უკეთესი სოციალური მობილურობა.

განათლებასა და ჯანდაცვაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობა: შემოსავლების უთანასწორობის აღმოფხვრა მოითხოვს თანაბარ ხელმისაწვდომობას ძირითად საზოგადოებრივ საქონელზე, როგორიცაა განათლება და ჯანდაცვა. საგანმანათლებლო უთანასწორობა არის შემოსავლის უთანასწორობის მთავარი მამოძრავებელი ფაქტორი, რადგან არახელსაყრელი ფენის მქონე პირებს ხშირად არ აქვთ ხელმისაწვდომობა მაღალი ხარისხის განათლებაზე, რაც თავის მხრივ ზღუდავს მათ სამუშაო პერსპექტივებს და შემოსავლის პოტენციალს. მთავრობებს შეუძლიათ მოაგვარონ ეს სა-

²²Ibid. Milanovic, B., 2016;

²³ Ibid.

კითხი ადრეული ბავშვობის განათლებაში ინვესტიციებით, საჯარო სკოლების სისტემების გაუმჯობესებით და დაბალი შემოსავლის მქონე ოჯახების სტუდენტებისთვის სტიპენდიების ან ფინანსური დახმარების შეთავაზებით.

ანალოგიურად, ჯანდაცვაზე საყოველთაო ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფა გადამწყვეტია შემოსავლების უთანასწორობის შესამცირებლად. ჯანმრთელობის ცუდი შედეგები არაპროპორციულად მოქმედებს დაბალი შემოსავლის მქონე პირებზე, ზღუდავს მათ შრომისუნარიანობას და ამცირებს მათი ცხოვრებისეული შემოსავლის პოტენციალს. საყოველთაო ჯანდაცვის სისტემების დანერგვით, მთავრობებს შეუძლიათ უზრუნველყონ, რომ ყველას, შემოსავლის მიუხედავად, ჰქონდეს წვდომა აუცილებელ ჯანდაცვის სერვისებზე. ეს ხელს უწყობს სოციალურ თანასწორობას, აუმჯობესებს ეკონომიკურ პროდუქტიულობას და ამცირებს გრძელვადიან უთანასწორობას.

ისეთმა ქვეყნებმა, როგორიცაა ფინეთი და ნორვეგია, წარმატებით შეამცირეს შემოსავლების უთანასწორობა ისეთი პოლიტიკის საშუალებით, რომელიც პრიორიტეტად ანიჭებს განათლებასა და ჯანდაცვაზე თანაბარ ხელმისაწვდომობას, რაც უზრუნველყოფს, რომ ყველა მოქალაქეს, მიუხედავად მათი სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობისა, ჰქონდეს წარმატების შესაძლებლობა.

გლობალური ინსტიტუტების როლი

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის (სსფ) და მსოფლიო ბანკის ინიციატივები: საერთაშორისო სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ გლობალური მაკროეკონომიკური გამოწვევების გადაჭრაში, განსაკუთრებით ისეთებთან, რომლებიც დაკავშირებულია უმუშევრობასთან და შემოსავლების უთანასწორობასთან. ეს ინსტიტუტები ფინანსურ დახმარებას, ტექნიკურ ექსპერტიზას და პოლიტიკის რჩევებს უწევენ ქვეყნებს, რომლებიც განიცდიან ეკონომიკურ კრიზისს ან საჭიროებენ განვითარების მხარდაჭერას.

სავალუტო ფონდი, მაგალითად, მუშაობს ეკონომიკის სტაბილიზაციაზე, მოკლევადიანი ფინანსური დახმარების შეთავაზებით ქვეყნებს, რომლებსაც აქვთ საგადამხდელო ბალანსის პრობლემები. ის ასევე იძლევა მაკროეკონომიკური პოლიტიკის რჩევებს, რომლებიც მიზნად ისახავს ფისკალური პასუხისმგებლობისა და მდგრადი ეკონომიკური ზრდის ხელშეწყობას. მიუხედავად იმისა, რომ საერთაშორისო სავალუტო ფონდის ინტერვენციებს ხშირად აკრიტიკებენ მკაცრი ზომების გამო, რამაც შეიძლება

გააძლიეროს მოკლევადიანი უმუშევრობა და უთანასწორობა, მისი ფოკუსირება გრძელვადიან ფისკალურ სტაბილურობაზე მიზნად ისახავს შექმნას ხელსაყრელი გარემო ინვესტიციებისა და სამუშაო ადგილების შესაქმნელად.²⁴ ცოტა ხნის წინ, საერთაშორისო სავალუტო ფონდმა აღიარა, რომ საჭიროა დაბალანსოს თავისი ტრადიციული ფოკუსირება ეკონომიკურ სტაბილიზაციაზე იმ პოლიტიკით, რომელიც ეხება სოციალურ უთანასწორობას და იცავს დაუცველ მოსახლეობას.²⁵

მსოფლიო ბანკი მეტ ყურადღებას ამახვილებს გრძელვადიან ეკონომიკურ განვითარებაზე, განსაკუთრებით დაბალი და საშუალო შემოსავლის მქონე ქვეყნებში.²⁶ მისი ინიციატივები მიზნად ისახავს სიღარიბის შემცირებას ინფრასტრუქტურული პროექტების, განათლების, ჯანდაცვისა და სოციალური უსაფრთხოების ქსელების ფინანსური და ტექნიკური დახმარების გაწევით. მსოფლიო ბანკმა მზარდი ყურადღება გაამახვილა ინკლუზიურ ზრდაზე და შემოსავლების უთანასწორობის დაძლევაზე პროექტების საშუალებით, რომლებიც ხელს უწყობენ სამუშაო ადგილების შექმნას და აფართოებენ განათლებასა და ჯანდაცვაზე ხელმისაწვდომობას.²⁷ მაგალითად, მისმა ინიციატივებმა განათლებაზე ხელმისაწვდომობის გაღრმავებისა და გენდერული თანასწორობის ხელშეწყობის მიზნით დაეხმარა განვითარებად ქვეყნებში მილიონობით ადამიანს, რომ დაუფლებოდნენ გლობალურ ეკონომიკაში მონაწილეობის მისაღებად საჭირო უნარებს.

ორივე ინსტიტუტი სულ უფრო მეტად აცნობიერებს შემოსავლების უთანასწორობისა და უმუშევრობის სტრუქტურული მიზეზების აღმოფხვრის მნიშვნელობას ეკონომიკური პოლიტიკის ხელშეწყობის გზით, რომელიც ხელს უწყობს ინკლუზიურ ზრდას. ტექნოლოგიური შეფერხებების, კლიმატის ცვლილებისა და მზარდი ციფრული განხეთქილების კონტექსტში, სავალუტო ფონდი და მსოფლიო ბანკი მუშაობენ, რათა დაეხმარონ ქვეყნებს უფრო მდგრადი და გამძლე ეკონომიკური მოდელებისკენ გადასვლაში.

²⁴ IMF., *World Economic Outlook: The Great Lockdown*. International Monetary Fund, 2020;

²⁵ Ibid.

²⁶ World Bank, *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. World Bank Group, 2020;

²⁷ Ibid. World Bank, 2020;

გაეროს როლი და მდგრადი განვითარების მიზნები (SDGs): გაერთიანებული ერების ორგანიზაციამ (გაერო) წამყვანი როლი აიღო უთანასწორობისა და უმუშევრობის შემცირების გლობალური ძალისხმევის ხელშეწყობაში მისი მდგრადი განვითარების მიზნების (SDGs) მეშვეობით, 17 ურთიერთდაკავშირებული მიზნებისგან, რომლებიც შექმნილია მშვიდობის, კეთილდღეობისა და მდგრადობის ხელშეწყობისთვის მთელ მსოფლიოში. ამ მიზნებიდან ორი – მიზანი 8 (ღირსეული სამუშაო და ეკონომიკური ზრდა) და მიზანი 10 (შემცირებული უთანასწორობა) – პირდაპირ ეხება უმუშევრობასა და შემოსავლების უთანასწორობას.²⁸

SDG 8 ხაზს უსვამს მდგრადი, ინკლუზიური და მდგრადი ეკონომიკური ზრდის, სრული და პროდუქტიული დასაქმებისა და ღირსეული მუშაობის აუცილებლობას ყველასთვის.²⁹ მიზანი ხაზს უსვამს ხარისხიანი სამუშაო ადგილების შექმნის მნიშვნელობას, რომელიც ხელმისაწვდომი იქნება ყველასთვის, განურჩევლად სქესის, რასისა თუ სოციალურ-ეკონომიკური მდგომარეობისა. ამ მიზნის მისაღწევად, გაერო მუშაობს მთავრობებთან, ბიზნესთან და სამოქალაქო საზოგადოების ორგანიზაციებთან, რათა შეიმუშაოს პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს სამუშაო ადგილების შექმნას, გააძლიერებს სოციალურ დაცვას და უზრუნველყოფს, რომ ეკონომიკური ზრდა სარგებელს მოუტანს საზოგადოების ყველა სეგმენტს.

SDG 10 ფოკუსირებულია შემოსავლების უთანასწორობის შემცირებაზე, როგორც ქვეყნებში, ასევე ქვეყნებს შორის. ის მოუწოდებს მთავრობებს მიიღონ პოლიტიკა, რომელიც ხელს უწყობს სოციალურ ინკლუზიას, ეკონომიკურ თანასწორობას და ხელფასების სამართლიან განაწილებას.³⁰ ეს მიზანი ასევე ხაზს უსვამს ძალაუფლებისა და სიმდიდრის გლობალური დისბალანსის მოგვარების მნიშვნელობას, მათ შორის უფრო სამართლიანი სავაჭრო პოლიტიკისა და გლობალური მმართველობის უფრო ძლიერი სტრუქტურების მეშვეობით. გაერო მუშაობს სხვადასხვა სააგენტოებისა და პარტნიორობის მეშვეობით, რათა ხელი შეუწყოს რესურსების უფრო სამართლიან განაწილებას და მხარი დაუჭიროს მარგინალიზებულ ჯგუფებს, განსაკუთრებით განვითარებად ქვეყნებში.

²⁸ United Nations, *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations, 2015.

²⁹ Ibid. United Nations, 2015.

³⁰ Ibid.

ეროვნული პოლიტიკის SDG-ებთან შეთანხმებით, ქვეყნებს შეუძლიათ შექმნან უფრო მდგრადი ეკონომიკა, რომელიც გაუმკლავდება უმუშევრობისა და უთანასწორობის ძირეულ მიზეზებს. SDG-ები ემსახურება როგორც გლობალურ ჩარჩოს ამ საკითხების მოსაგვარებლად, ხოლო ხელს უწყობს სოციალურ ინკლუზიას, გარემოს მდგრადობას და გრძელვადიან ეკონომიკურ სტაბილურობას.

გამოწვევები და შესაძლებლობები პოლიტიკის შემქმნელებისთვის

პოლიტიკის შემქმნელები აწყდებიან დაუყოვნებელი დახმარების ღონისძიებების დაბალანსების რთულ გამოწვევას გრძელვადიანი სტრუქტურული რეფორმების საჭიროებასთან. მოკლევადიან პოლიტიკას, როგორიცაა ფისკალური სტიმული, ხელფასების სუბსიდიები და უმუშევრობის შეღავათები, შეუძლია სწრაფი დახმარება გაუწიოს ინდივიდებსა და ბიზნესს ეკონომიკური ვარდნის დროს. ეს ზომები აუცილებელია ეკონომიკის სტაბილიზაციისთვის და სამუშაო ადგილების შემდგომი დაკარგვის თავიდან ასაცილებლად, განსაკუთრებით კრიზისის დროს, როგორიცაა იყო COVID-19 პანდემია. თუმცა, მოკლევადიანი რეფორმები გულდასმით უნდა შეესაბამებოდეს გრძელვადიან სტრუქტურულ რეფორმებს, რომლებიც მიმართავენ უმუშევრობისა და შემოსავლების უთანასწორობის ძირეულ მიზეზებს. რეფორმები, რომლებიც ორიენტირებულია განათლებაზე, ინფრასტრუქტურულ ინვესტიციებზე და შრომის ბაზრის მოქნილობაზე, გადამწყვეტია უფრო მდგრადი ეკონომიკის შესაქმნელად, რომელსაც შეუძლია გაუძლოს მომავალ შოკებს. პოლიტიკის შემქმნელებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ დაუყოვნებლივმა ქმედებებმა არ შეარყიოს მდგრადი ეკონომიკური ზრდისა და სოციალური თანასწორობისთვის საჭირო სტრუქტურული ცვლილებები. მაგალითად, სანამ დროებითმა სუბსიდიებმა შეიძლება შეამსუბუქოს მოკლევადიანი უმუშევრობა, ინვესტიციები ხელახალი კვალიფიკაციის პროგრამებში აუცილებელია ციფრული ეკონომიკის განვითარებადი ინდუსტრიებისთვის სამუშაო ძალის მოსამზადებლად.

პოლიტიკის შემქმნელთა გამოწვევაა შექმნან დაბალანსებული მიდგომა, რომელიც ითვალისწინებს როგორც უშუალო საჭიროებებს, ასევე გრძელვადიან მიზნებს, ხელს უწყობს ეკონომიკურ ზრდას, სოციალურ და ეკონომიკურ ინკლუზიას.

დემოგრაფიული ცვლილებები და დაბერებული მოსახლეობა: დემოგრაფიული ცვლილებები, განსაკუთრებით მრავალ განვითარებულ ეკონომიკაში მოსახლეობის დაბერება, წარმოადგენს მნიშვნელოვან გამოწვევებს პოლიტიკის შემქმნელებისთვის. შობადობის კლებასთან და სიცოცხლის ხანგრძლივობის მატებასთან ერთად, ხანდაზმულთა წილი შრომისუნარიან მოსახლეობასთან შედარებით კვლავ იზრდება. ეს ცვლილება აძლიერებს ზეწოლას საპენსიო სისტემებზე, ჯანდაცვის სერვისებზე და სოციალური უსაფრთხოების ქსელებზე.

დაბერებული მოსახლეობა ასევე ამძაფრებს შრომის დეფიციტის გამოწვევას, განსაკუთრებით იმ ინდუსტრიებში, რომლებიც საჭიროებენ ფიზიკურ შრომას ან ინტენსიურ ზრუნვას. ამ საკითხის გადასაჭრელად, პოლიტიკის შემქმნელებმა უნდა განიხილონ საიმისიგაციო პოლიტიკა, შრომის ბაზრის რეფორმები და ტექნოლოგიური ინოვაციები, რომლებსაც შეუძლიათ სამუშაო ძალის შემცირების კომპენსირება. მაგალითად, ქალებისა და ხანდაზმულ მუშაკებს შორის სამუშაო ძალის უფრო მაღალი მონაწილეობის წახალისება შეიძლება დაეხმაროს დემოგრაფიული ცვლილებების გაგლენის შემცირებას.

ამავდროულად, დაბერებული მოსახლეობა მოითხოვს უფრო დიდ ინვესტიციებს ჯანდაცვის ინფრასტრუქტურასა და სოციალურ სერვისებში. პოლიტიკის შემქმნელებმა უნდა უზრუნველყონ, რომ ეს სერვისები ადეკვატურად დაფინანსდეს და შრომისუნარიანი მოსახლეობა დარჩეს პროდუქტიული და ჩართული ეკონომიკაში ჯანდაცვასა და პენსიებზე მზარდი მოთხოვნის მხარდასაჭერად.

სამუშაოს მომავალი: ადაპტაცია ციფრულ ეკონომიკასთან. ტექნოლოგიების სწრაფი წინსვლა და ეკონომიკის მზარდი დიგიტალიზაცია აყალიბებს სამუშაო მომავალს. ავტომატიზაციამ, ხელოვნურმა ინტელექტმა და ციფრულმა პლატფორმებმა მოახდინეს რევოლუცია ინდუსტრიებში, რამაც გამოიწვია ახალი სამუშაო შესაძლებლობები ტექნოლოგიებზე ორიენტირებულ სექტორებში, ხოლო ტრადიციული სამუშაოების ჩანაცვლება, განსაკუთრებით წარმოებისა და მომსახურების ინდუსტრიებში.

პოლიტიკის შემქმნელები უნდა მოერგონ ამ ცვლილებებს ციფრული წიგნიერების ხელშეწყობით, მთელი ცხოვრების მანძილზე სწავლის ხელშეწყობით და უზრუნველყონ, რომ მუშები ადჭურვილი იყვნენ ციფრული ეკონომიკის განვითარებისთვის სა-

ჭირო უნარებით. მთავრობებს შეუძლიათ მხარი დაუჭირონ ამ გადასვლას განათლებისა და პროფესიული მომზადების პროგრამებში ინვესტიციებით, რომლებიც ორიენტირებულია ტექნიკურ უნარებზე, როგორცაა მონაცემთა ანალიზი, კიბერუსაფრთხოება და ხელოვნური ინტელექტი.

გარდა ამისა, ეკონომიკის ზრდა და დისტანციური მუშაობა ქმნის შესაძლებლობებსაც და გამოწვევებსაც. მიუხედავად იმისა, რომ ეს ტენდენციები უფრო მეტ მოქნილობას გვთავაზობს მუშაკებს, ისინი ასევე იწვევს შეშფოთებას სამუშაოს უსაფრთხოების, შეღავათებისა და ხელფასის უთანასწორობის შესახებ. პოლიტიკის შემქმნელებმა უნდა ჩამოაყალიბონ მარეგულირებელი ჩარჩოები, რომლებიც დაიცავს მუშაკებს, უზრუნველყოფს სამართლიან ხელფასს და სოციალური უსაფრთხოების ქსელებზე წვდომას.

სამუშაოს მომავალი იძლევა ინოვაციებისა და ეკონომიკური ზრდის შესაძლებლობებს, მაგრამ ის ასევე მოითხოვს პროაქტიულ პოლიტიკას, რათა უზრუნველყოს, რომ ტექნოლოგიური პროგრესი სარგებელს მოუტანს საზოგადოების ყველა სეგმენტს და არა მხოლოდ რამდენიმე რჩეულს.

დასკვნა

ნაშრომი განიხილავს უმუშევრობისა და შემოსავლების უთანასწორობის ღრმა და ურთიერთდაკავშირებულ ხასიათს, როგორც 21-ე საუკუნის მთავარ მაკროეკონომიკურ გამოწვევებს. უმუშევრობა, იქნება ეს ციკლური, სტრუქტურული თუ ფრიქციული, არა მხოლოდ წარმოადგენს პოტენციური პროდუქტიულობის დაკარგვას, არამედ ამძაფრებს ეკონომიკურ უთანასწორობას. იმავდროულად, შემოსავლების უთანასწორობა, რომელიც იზომება სხვადასხვა ინდექსებით, აგრძელებს გაფართოებას როგორც განვითარებულ, ისე განვითარებად ეკონომიკაში, რაც გამოწვეულია ისეთი ფაქტორებით, როგორცაა ტექნოლოგიური წინსვლა, გლობალიზაცია და არათანაბარი ხელმისაწვდომობა განათლებასა და ჯანდაცვაზე.

ჩვენ ასევე განვიხილეთ გლობალური ტენდენციები, რომლებიც ამ საკითხებს აყალიბებს. ტექნოლოგიური შეფერხებები და ავტომატიზაცია ანაცვლებს სამუშაო ადგილებს, ხოლო გლობალიზაცია იწვევს ცვლილებებს შრომის ბაზრებზე, რაც იწვევს ხე-

ლფასების სტაგნაციას და მრავალი მუშაკისთვის ცხოვრების ხარჯების ზრდას. ამ ფაქტორების ერთობლიობამ გააძლიერა როგორც უმუშევრობა, ასევე შემოსავლების უთანასწორობა, რაც გადაუდებელ გამოწვევებს უქმნის პოლიტიკის შემქმნელებს მთელ მსოფლიოში.

შესწავლილი პოლიტიკის პასუხები, აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკიდან და ფისკალური სტიმულიდან დაწყებული პროგრესული დაბეგვრისა და სოციალური უსაფრთხოების ქსელებით დამთავრებული, გვიჩვენებს, რომ მრავალმხრივი მიდგომა აუცილებელია ამ რთული პრობლემების გადასაჭრელად. გლობალური ინსტიტუტები, როგორიცაა სავალუტო ფონდი, მსოფლიო ბანკი და გაერო, გადამწყვეტ როლს ასრულებენ საერთაშორისო თანამშრომლობის ხელშეწყობაში და ფინანსურ და ტექნიკურ მხარდაჭერას ამ გამოწვევებთან საბრძოლველად, განსაკუთრებით მდგრადი განვითარების მიზნებთან (SDGs) შესაბამისი ინიციატივებით.

რეკომენდაციები: უმუშევრობისა და შემოსავლების უთანასწორობის აღმოფხვრა მოითხოვს მოკლევადიანი დახმარების ღონისძიებებისა და გრძელვადიანი სტრუქტურული რეფორმების კომბინაციას:

- აქტიური შრომის ბაზრის პოლიტიკა: მთავრობებმა უნდა განახორციელონ აშბპ-ები, რომლებიც უზრუნველყოფენ მიზანმიმართულ ტრენინგს და სამუშაოს დასაქმების სერვისებს უმუშევრებისთვის, ფოკუსირებული მრეწველობის მაღალი პოტენციალის მქონე, როგორიცაა ტექნოლოგიები და მწვანე ენერგიის სექტორები.
- ფისკალური სტიმული და ინფრასტრუქტურის ინვესტიცია: ფისკალურ პოლიტიკას, მათ შორის ინვესტიციებს ინფრასტრუქტურასა და მდგრად ინდუსტრიებში, შეუძლია სამუშაო ადგილების შექმნის სტიმულირება და გრძელვადიანი ეკონომიკური სარგებელი. მიზანმიმართულმა სტიმულმა ასევე უნდა მიმართოს რეგიონულ უთანასწორობებს განუვითარებელი ტერიტორიების პრიორიტეტების მინიჭებით.
- საგანმანათლებლო და პროფესიული მომზადების პროგრამები: მთავრობებმა დიდი ინვესტიცია უნდა განახორციელონ განათლებასა და პროფესიულ მომზადებაში, რათა აღჭურვილი მუშები სწრაფად ცვალებად ეკონომიკაში საჭირო უნარებით. უწყვეტი სწავლის ინიციატივები უნდა იყოს ხელშეწყობილი ახალ ტექნოლოგიებთან მუდმივი ადაპტაციის უზრუნველსაყოფად.

- პროგრესული გადასახადები და გადანაწილება: უფრო პროგრესული საგადასახადო სისტემის დანერგვა აუცილებელია შემოსავლების უთანასწორობის შესამცირებლად. უმაღლესი საგადასახადო განაკვეთები უმდიდრეს ფიზიკურ პირებსა და კორპორაციებზე, სოციალური უსაფრთხოების გამლიერებულ ბადეებთან ერთად, შეიძლება დაეხმაროს შემოსავლების უფრო სამართლიანად გადანაწილებას საზოგადოებაში.
- მინიმალური ხელფასის კანონმდებლობა და სოციალური უსაფრთხოების ბადეები: მინიმალური ხელფასის აწევა და ჯანდაცვისა და სოციალური დაცვის პროგრამებზე ხელმისაწვდომობის გაფართოება უზრუნველყოფს მუშაკებს მათთვის საჭირო ფინანსურ უზრუნველყოფას. ამ ზომებს შეუძლიათ პირდაპირ მიმართონ შემოსავლების უთანასწორობას, იმის უზრუნველსაყოფად, რომ ყველა მუშა ისარგებლოს ეკონომიკური ზრდისგან.
- თანაბარი ხელმისაწვდომობა განათლებასა და ჯანდაცვაზე: მთავრობებმა ყურადღება უნდა გაამახვილონ ხარისხიან განათლებასა და ჯანდაცვაზე თანაბარი ხელმისაწვდომობის ხელშეწყობაზე, რათა უზრუნველყონ საზოგადოების უღარიბეს სეგმენტებს გააუმჯობესონ საარსებო საშუალებები და თავი დააღწიონ სიდარბეს.

მომავლის მოლოდინში, ინკლუზიური და მდგრადი ეკონომიკის მშენებლობა მოითხოვს მთავრობებს, გლობალურ ინსტიტუტებს, ბიზნესს და სამოქალაქო საზოგადოებას შორის მუდმივ თანამშრომლობას. პოლიტიკის შემქმნელებმა უნდა გააცნობიერონ, რომ უმუშევრობა და შემოსავლის უთანასწორობა არ არის იზოლირებული ფენომენი, არამედ ერთმანეთთან არის დაკავშირებული და დაკავშირებულია ისეთ ფართო ტენდენციებთან, როგორიცაა ტექნოლოგიური ინოვაციები, კლიმატის ცვლილება და დემოგრაფიული ცვლილებები. პოლისტიკური მიდგომა, რომელიც აერთიანებს ეკონომიკურ, სოციალურ და გარემოსდაცვით პოლიტიკას, აუცილებელია ამ გამოწვევების ეფექტურად გადაჭრისთვის.

სამუშაოს მომავალი, რომელიც განპირობებულია ტექნოლოგიური მიღწევებითა და ციფრული ტრანსფორმაციით, წარმოადგენს როგორც შესაძლებლობებს, ასევე გამოწვევებს. მთავრობებმა უნდა იმოქმედონ სწრაფად, რათა შექმნან ინკლუზიური შრომის ბაზრები, სადაც მუშები აღჭურვილი იქნებიან უნარებითა და დაცვით, რომლებიც

საჭიროა ცვალებად ეკონომიკაში აყვავებისთვის. ეს მოიცავს კვალიფიკაციის ამაღლების პროგრამებს, შრომის უფრო ძლიერ დაცვას და ფოკუსირებას იმ ინდუსტრიებზე, რომლებსაც შეუძლიათ უზრუნველყონ გრძელვადიანი მდგრადობა.

ინოვაციების ხელშეწყობით, თანასწორობის ხელშეწყობით და ადამიანურ კაპიტალში ინვესტიციებით, საზოგადოებებს შეუძლიათ ააშენონ ეკონომიკა, რომელიც არა მხოლოდ იზრდება, არამედ უზრუნველყოფს შესაძლებლობებს და უსაფრთხოებას ყველასთვის. წინსვლის გზა გულისხმობს იმის აღიარებას, რომ ეკონომიკური წარმატება არ არის მხოლოდ მშპ-ს ზრდა, არამედ იმის უზრუნველყოფა, რომ ზრდის სარგებელი თანაბრად გაიზიაროს საზოგადოებაში, შექმნას სამყარო, რომელიც მოიცავს კეთილდღეობას და მდგრადი განვითარება არის სახელმძღვანელო პრინციპი.

ბიბლიოგრაფია

- Autor, D. H., & Dorn, D. (2013). The Growth of Low-Skill Service Jobs and the Polarization of the U.S. Labor Market. *American Economic Review*, 103(5), 1553-1597.
- Blanchard, O. (2017). *Macroeconomics*. Pearson.
- Krugman, P., & Wells, R. (2018). *Economics*. Worth Publishers.
- Brynjolfsson, E., & McAfee, A. (2014). *The Second Machine Age: Work, Progress, and Prosperity in a Time of Brilliant Technologies*. W. W. Norton & Company.
- Atkinson, A. B. (2015). *Inequality: What Can Be Done?* Harvard University Press.
- Piketty, T. (2014). *Capital in the Twenty-First Century*. Harvard University Press.
- Stiglitz, J. E. (2012). *The Price of Inequality: How Today's Divided Society Endangers Our Future*. W. W. Norton & Company.
- IMF. (2020). *World Economic Outlook: The Great Lockdown*. International Monetary Fund.
- International Labour Organization (ILO). (2020). *Global Wage Report 2020-2021: Wages and Minimum Wages in the Time of COVID-19*.
- ILO. (2020). *Global Wage Report 2020-2021*. International Labour Organization
- O'Reilly, J., et al. (2019). *Youth Unemployment and Job Insecurity in Europe: Problems, Risk Factors and Policies*. Edward Elgar Publishing.
- Milanovic, B. (2016). *Global Inequality: A New Approach for the Age of Globalization*. Harvard University Press.
- Mishel, L., Bivens, J., Gould, E., & Shierholz, H. (2020). *Wage Stagnation in Nine Charts*. Economic Policy Institute.
- OECD. (2019). *Under Pressure: The Squeezed Middle Class*. OECD Publishing.
- OECD. (2020). *Income Inequality Update*. Organisation for Economic Co-operation and Development.
- World Bank. (2020). *World Development Report 2020: Trading for Development in the Age of Global Value Chains*. World Bank Group.
- United Nations. (2015). *Transforming Our World: The 2030 Agenda for Sustainable Development*. United Nations.

საგადასახადო კონტროლის როლი სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში. ფისკალური, ეკონომიკური და სოციალური მექანიზმების ანალიზი

გენო მორჩილაძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10284>

აბსტრაქტი

ნაშრომი წარმოადგენს ანალიტიკურ მიმოხილვას საგადასახადო კონტროლის მრავალფუნქციური როლის შესახებ თანამედროვე სახელმწიფოს მართვის სისტემაში. აღწერილია, თუ როგორ ასრულებს საგადასახადო კონტროლი არა მხოლოდ ფისკალურ ფუნქციას ბიუჯეტის შემოსავლების უზრუნველყოფისთვის, არამედ გავლენას ახდენს ეკონომიკურ პროცესებზე, ხელს უწყობს კონკურენტულ გარემოს ჩამოყალიბებას და ხელს უწყობს სოციალურ სამართლიანობას.

სტატიაში განხილულია საგადასახადო კონტროლის სამი ძირითადი განზომილება. ფისკალური ასპექტი მოიცავს ბიუჯეტის შემოსავლების სტაბილურობის უზრუნველყოფას, გადასახადების ხარვეზის შემცირებას და სახელმწიფოს ფინანსური კაპაციტეტის გაძლიერებას. ეკონომიკური განზომილება გულისხმობს ეკონომიკური აქტორების ქცევაზე ზემოქმედებას, კონკურენტული გარემოს ჩამოყალიბებას და რესურსების ეფექტიან განაწილებას. სოციალური მხარე ეხება გადასახადის ტვირთის მიკერ განაწილებას, საზოგადოებრივი ნდობის განმტკიცებას და სოციალური კაპიტალის ფორმირებას.

განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ინსტიტუტის გავლენას საზოგადოებრივ ნდობაზე და მის როლს გადასახადის ტვირთის მიკერ განაწილებაში. სტატიაში განხილულია თანამედროვე გამოწვევები, რომლებიც დაკავშირებულია საგადასახადო კონტროლის ეფექტურობასთან, მათ შორის ადმინისტრაციული ტვირთის, გამჭვირვალობის და პროპორციულობის პრობლემებთან.

მოცემულია რეკომენდაციები საგადასახადო კონტროლის სისტემის გასაუმჯობესებლად, რომელიც დაფუძნებულია რისკზე-ორიენტირებულ მონიტორინგზე, ციფრულ ტექნოლოგიებზე და ნდობაზე-დაფუძნებულ მიდგომებზე. განსაკუთრებით ხაზგასმულია ციფრული ტრანსფორმაციის მნიშვნელობა საგადასახადო ადმინისტრირების ეფექტურობის ამაღლებისთვის და ნდობაზე დაფუძნებული ურთიერთობების მნიშვნელობა გადასახადის გადამხდელებთან.

სტატია ეფუძნება საერთაშორისო გამოცდილების ანალიზს და შეიცავს პრაქტიკულ რეკომენდაციებს საგადასახადო კონტროლის სისტემის ოპტიმიზაციისთვის. განხილულია სხვადასხვა ქვეყნების საგადასახადო სისტემების შედარებითი ანალიზი, რაც საშუალებას იძლევა გამოვლინდეს საუკეთესო პრაქტიკები და მათი ადაპტაციის შესაძლებლობები ადგილობრივ პირობებში.

საკვანძო სიტყვები: საგადასახადო კონტროლი, ფისკალური ეფექტურობა, გადამხდელთა უფლებები, რისკზე-დაფუძნებული მონიტორინგი, ადმინისტრაციული გამჭვირვალობა.

¹საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის, მოწვეული ასოცირებული პროფესორი, საჯარო მმართველობის აკადემიური დოქტორი

The Role of Tax Control in the System of Public Governance. Analysis of Fiscal, Economic, and Social Mechanisms

Geno Morchiladze²

Abstract

The paper presents an analytical overview of the multifunctional role of tax control within the modern state governance system. It describes how tax control not only performs a fiscal function in ensuring budget revenues but also influences economic processes, supports the formation of a competitive environment, and promotes social fairness.

The study examines three main dimensions of tax control. The fiscal aspect includes ensuring budget revenue stability, reducing tax gaps, and strengthening the state's financial capacity. The economic dimension involves influencing the behavior of economic actors, shaping a competitive environment, and promoting the efficient allocation of resources. The social dimension relates to the equitable distribution of tax burdens, strengthening public trust, and building social capital.

Particular attention is paid to the institution's impact on public trust and its role in the fair allocation of tax burdens. The paper discusses contemporary challenges related to the effectiveness of tax control, including issues of administrative burden, transparency, and proportionality.

Recommendations are provided to improve the tax control system, based on risk-oriented monitoring, digital technologies, and trust-based approaches. The importance of digital transformation for enhancing the efficiency of tax administration and the significance of trust-based relationships with taxpayers are particularly emphasized.

The paper is grounded in an analysis of international experience and includes practical recommendations for optimizing the tax control system. A comparative analysis of tax systems in different countries is presented, enabling the identification of best practices and their potential adaptation to local conditions.

Keywords: Tax control, Fiscal efficiency, Taxpayers' rights, Risk-based monitoring, Administrative transparency.

² Invited Associate Professor of Georgian Technical University, Academic Doctor of Public Administration

შესავალი

საგადასახადო კონტროლი წარმოადგენს ერთ-ერთ ფუნდამენტურ ინსტრუმენტს თანამედროვე სახელმწიფოს მმართველობის სისტემაში, რომელიც აერთიანებს სამართლებრივ, ეკონომიკურ და სოციალურ მექანიზმებს საჯარო ფინანსების ეფექტიანი მართვისთვის. მისი როლი სულაც არ შემოიფარგლება ბიუჯეტის შემოსავლების აღრიცხვითა და კონტროლით, არამედ განსაზღვრავს სახელმწიფოს ფისკალური კურსის რეალიზაციის ხარისხს, ეკონომიკური გარემოს გამჭვირვალობას და სოციალურ სამართლიანობას.

ფისკალური ასპექტით, საგადასახადო კონტროლი წარმოადგენს სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების უმნიშვნელოვანეს ელემენტს. OECD-ის მონაცემებით, ეფექტიანი საგადასახადო კონტროლის მქონე ქვეყნებში ფისკალური შემოსავლები საშუალოდ 12%-ით აღემატება დაბალი ზედამხედველობის მქონე იურისდიქციების შესაბამის მაჩვენებელს. ეს მაჩვენებელი ნათლად ადასტურებს, რომ კონტროლის სისტემა არა მხოლოდ უზრუნველყოფს ბიუჯეტის შემოსავლების პროგნოზირებადობას, არამედ ამცირებს გადასახადების გაცდენის (Tax Gap) მასშტაბებს.

საქართველოს კონტექსტში, ფისკალური მექანიზმის ეფექტურობა განისაზღვრება შემოსავლების სამსახურის მიერ დანერგილი რისკზე-დაფუძნებული კონტროლის სისტემით, რომელიც ეფუძნება ევროკავშირის დირექტივა 2011/16/EU-ის პრინციპებს. თუმცა, პრაქტიკაში ჯერ კიდევ ფიქსირდება გარკვეული დისბალანსი ფისკალური ინტერესების დაცვასა და გადამხდელთა უფლებების რესპექტირებას შორის, რაც განსაკუთრებით შესამჩნევია რეგიონულ დონეზე განხორციელებულ შემოწმებებში.

ეკონომიკური პერსპექტივიდან, საგადასახადო კონტროლი მოქმედებს როგორც ეკონომიკური წესრიგის გარანტი და სამეწარმეო აქტივობის სტიმულატორი. გერმანიის Abgabenordnung-ის და აშშ-ს Internal Revenue Service-ის გამოცდილება აჩვენებს, რომ რისკზე-დაფუძნებული კონტროლი და პროპორციულობის პრინციპი ქმნის პროგნოზირებად ეკონომიკურ გარემოს, რაც ხელს უწყობს ინვესტიციების მოზიდვას და ეკონომიკური ზრდის სტიმულირებას.

ნიდერლანდების Horizontal Monitoring-ის მოდელი კიდევ უფრო მოწინავე მიდგომას წარმოადგენს, სადაც კონტროლი გადაქცეულია გადამხდელთან პარტნიორულ ურთიერთობად. ეს მიდგომა არა მხოლოდ ამცირებს ადმინისტრაციულ დატვირთვას, არამედ ქმნის ნდობის ატმოსფეროს, რაც ხელს უწყობს სამეწარმეო აქტივობის ინტენსიფიკაციას.

საქართველოსთვის კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ელექტრონული კონტროლის მექანიზმების სრული ინტეგრაცია და რისკზე-დაფუძნებული მიდგომის დახვეწა, რათა უზრუნველყოს ეკონომიკური გარემოს კონკურენტუნარიანობა და მდგრადი განვითარება.

სოციალური განზომილებით, საგადასახადო კონტროლი წარმოადგენს სოციალური სამართლიანობის ინსტრუმენტს, რომელიც უზრუნველყოფს გადასახადის ტვირთის მიკრო და მაკრო დონეზე სამართლიან განაწილებას. საქართველოს კონსტიტუციის 94-ე მუხლი ხაზს უსვამს სამართლიანი საგადასახადო სისტემის აუცილებლობას, რაც პირდაპირ კორელირებს საგადასახადო კონტროლის სოციალურ ფუნქციასთან.

სოციალური მექანიზმის ეფექტურობა განისაზღვრება გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დაცვის დონით და საგადასახადო ადმინისტრირების გამჭვირვალობით. საერთაშორისო გამოცდილება აჩვენებს, რომ ნდობაზე დაფუძნებული კონტროლის სისტემები, როგორცაა ნიდერლანდური მოდელი, მნიშვნელოვნად ამაღლებს საზოგადოების ნდობას სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ და ხელს უწყობს საგადასახადო კულტურის ფორმირებას.

ძირითადი ნაწილი

საგადასახადო კონტროლი წარმოადგენს ერთ-ერთ ფუნდამენტურ მექანიზმს თანამედროვე სახელმწიფო მმართველობის სისტემაში, რომელიც უზრუნველყოფს საჯარო ფინანსების სტაბილურობასა და ეკონომიკური წესრიგის დაცვას. საგადასახადო სამართლის დოქტრინაში კონტროლი განიხილება როგორც კომპლექსური ინსტიტუტი, რომელიც აერთიანებს ადმინისტრაციული, ფინანსური და სამართლებრივი ბუნების ელემენტებს³. მისი მიზანია გადასახადების კანონიერად დადგენისა და ამოღების პროცესის ზედამხედველობა, სახელმწიფო ბიუჯეტის შემოსავლების დაცვა და ეკონომიკურ ურთიერთობებში სამართლიანობის უზრუნველყოფა.

თანამედროვე ეკონომიკური რეალობა აჩვენებს, რომ საგადასახადო კონტროლის ეფექტიანობა არა მხოლოდ ბიუჯეტის შემოსავლების მატებას განაპირობებს, არამედ ქმნის ეკონომიკური გარემოს გამჭვირვალობას და ხელს უწყობს სამეწარმეო ნდობის ზრდას სახელმწიფოს მიმართ. საქართველოში კონტროლის ინსტიტუტი სამართლებრივად დაფუძნებულია საქართველოს საგადასახადო კოდექსში, რომელიც არეგულირებს საგადასახადო შემოწმების, მონიტორინგისა და ადმინისტრაციული წარმოების წესებს.⁴ აღნიშნული

³ ხუციშვილი, გ.. საგადასახადო სამართალი და ფისკალური კონტროლი საქართველოში. თბილისი: უნივერსალ პრესი.(2019)

⁴ საქართველოს საგადასახადო კოდექსი. <https://surli.utsjur> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

ნორმები ადგენენ როგორც შემოსავლების სამსახურის უფლებამოსილებას, ისე გადასახადის გადამხდელის დაცვის გარანტიებს, რაც ასახავს სამართლებრივი ბალანსის პრინციპს სახელმწიფო და კერძო ინტერესებს შორის.⁵

საგადასახადო კონტროლის არსი დგინდება იმ პრინციპიდან, რომ გადასახადის გადამხდელი ვალდებულია სახელმწიფო ბიუჯეტისადმი თავისი ფისკალური ვალდებულებები შეასრულოს დროულად და სრული მოცულობით, ხოლო სახელმწიფოს დაეკისროს მოვალეობა უზრუნველყოს სამართლიანი ადმინისტრირება. კონტროლის სისტემა ამ პრინციპების მატერიალურ განხორციელებას ემსახურება. ამდენად, საგადასახადო კონტროლი არა მხოლოდ შემოსავლების აღრიცხვაზეა ორიენტირებული, არამედ წარმოადგენს სამართლებრივი დისციპლინისა და ეკონომიკური ეთიკის ინსტრუმენტს.⁶

ეკონომიკური მმართველობის კონტექსტში საგადასახადო კონტროლი მოქმედებს როგორც პრევენციული მექანიზმი გადასახადებისგან თავის არიდების წინააღმდეგ. OECD-ის 2023 წლის ანგარიშის თანახმად, იმ ქვეყნებში, სადაც საგადასახადო კონტროლის სისტემა გამჭვირვალე და რისკზე დაფუძნებულია, ფისკალური შემოსავლები საშუალოდ 12%-ით მეტია, ვიდრე დაბალი ზედამხედველობის მქონე იურისდიქციებში.⁷ აღნიშნული მაჩვენებელი ნათლად ადასტურებს, რომ სამართლებრივად გამართული კონტროლის სისტემა ხელს უწყობს ფინანსურ სტაბილურობასა და ეკონომიკური განვითარების მდგრადობას.

საერთაშორისო შედარებითი ანალიზი კიდევ უფრო ამდაფრებს კონტროლის მნიშვნელობას. გერმანიაში მოქმედი Abgabenordnung (AO) აწესებს მკაფიო სამართლებრივ ჩარჩოს, რომლის თანახმადაც საგადასახადო ორგანო ვალდებულია შემოწმებისას დაიცვას პროპორციულობის პრინციპი (Prinzip der Verhältnismäßigkeit) — არ უნდა განხორციელდეს იმაზე მკაცრი კონტროლი, ვიდრე მიზნის მიღწევა მოითხოვს.⁸ ეს მიდგომა გამორიცხავს ზედმეტ ადმინისტრაციულ ჩარევას და ამავე დროს ამაღლებს ნდობას ფისკალური ორგანოსადმი.

აშშ-ში, Internal Revenue Service (IRS) ახორციელებს რისკზე დაფუძნებულ ზედამხედველობას, რომელიც ეფუძნება გადასახადის გადამხდელის ქცევის ანალიტიკურ შეფასებას. სისტემა ითვალისწინებს ე.წ. „Compliance Risk Management“-ს, რაც გულისხმობს მონაცემთა ანალიზზე დაფუძნებულ კონტროლს და ადმინისტრაციული რესურსის ოპტიმიზაციას.⁹

⁵ შემოსავლების სამსახურის რეგლამენტი (2022).

⁶ World Bank (2021). Tax Compliance and Enforcement Report.

⁷ OECD. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies, (2023)

⁸ Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

⁹ Internal Revenue Code (IRS), United States (2022).

ნიდერლანდებში კი ჩამოყალიბებულია უნიკალური „Horizontal Monitoring“ მოდელი, რომელიც ეფუძნება ნდობას გადასახადის გადამხდელსა და საგადასახადო ორგანოს შორის. ამ მიდგომით კონტროლი პრევენციულად, პარტნიორულ ფორმატში მიმდინარეობს და არა სანქციურ რეჟიმში.¹⁰

საქართველოს შემთხვევაში, მართალია საგადასახადო კონტროლის სამართლებრივი საფუძველი საკმარისად დეტალურადაა განსაზღვრული, თუმცა პრაქტიკაში კვლავ იკვეთება გარკვეული დისბალანსი ადმინისტრაციული ორგანოსა და გადასახადის გადამხდელის ინტერესებს შორის. კონკრეტულად, კონტროლისას ზოგჯერ ირღვევა პროპორციულობის პრინციპი, რაც იწვევს გადამხდელის უფლებების შეზღუდვას.¹¹ ამას ემატება ინფორმაციული ტექნოლოგიების არასაკმარისი ინტეგრაცია, რაც ართულებს რისკზე დაფუძნებულ კონტროლს და იწვევს ბიუროკრატიულ გადახრებს.

მიუხედავად ამ ხარვეზებისა, საქართველოს საგადასახადო კონტროლის სისტემა თანდათან უახლოვდება ევროპულ სტანდარტებს - შემოსავლების სამსახურმა დაწერა ელექტრონული ანგარიშგების სისტემა, რომელიც მნიშვნელოვნად ამცირებს გადამოწმების სუბიექტურობას და ზრდის გამჭვირვალობას. ამასთანავე, ევროკავშირის დირექტივა 2011/16/EU, რომელიც ეხება ადმინისტრაციულ თანამშრომლობას საგადასახადო სფეროში, საქართველოსთვის წარმოადგენს მოდელურ ნიმუშს რეგულაციების ჰარმონიზაციის კუთხით.¹²

შეჯამებით შეიძლება ითქვას, რომ საგადასახადო კონტროლი არა მხოლოდ სახელმწიფო ბიუჯეტის დაცვაზეა ორიენტირებული, არამედ წარმოადგენს სამართლებრივად დალაგებული ეკონომიკური სისტემის აუცილებელ საფუძველს. მისი ეფექტიანობა დამოკიდებულია სამ ძირითად ფაქტორზე:

1. სამართლებრივი ჩარჩოს სიკმაფი და კონსტიტუციურ პრინციპებთან შესაბამისობა;
2. ადმინისტრაციული ორგანოს პროფესიონალიზმი და ტექნოლოგიური აღჭურვილობა;
3. გადასახადის გადამხდელის ნდობა და სამართლებრივი გარანტიების დაცვა.

საქართველოს სამართლებრივი სივრცის განვითარების მიმართულებით აუცილებელია საგადასახადო კონტროლის მოდელის უფრო მეტად რისკზე დაფუძნებული, პროპორციული და ტექნოლოგიურად ინტეგრირებული ფორმით გადაკეთება, რაც საშუალებას მისცემს

¹⁰ Netherlands Tax and Customs Administration (2022). Horizontal Monitoring Guidelines.

¹¹ ომბუდსმენის ოფისი. გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დაცვის ანგარიში.(2023)

¹² ევროკავშირის დირექტივა 2011/16/EU — Administrative Cooperation in the Field of Taxation.

ქვეყანას მიაღწიოს ისეთივე მდგრად ფისკალურ კულტურას, როგორსაც ფლობენ განვითარებული ეკონომიკები - გერმანია, აშშ და ნიდერლანდები.

საგადასახადო კონტროლის სამართლებრივი ბუნება

საგადასახადო კონტროლი წარმოადგენს სახელმწიფო-სამართლებრივ ინსტიტუტს, რომლის მიზანია უზრუნველყოს გადასახადების კანონიერად დადგენისა და გადახდის პროცესის ზედამხედველობა, ბიუჯეტის შემოსავლების დაცვა და ფისკალური დისციპლინის განმტკიცება. სამართლებრივად, იგი განსაზღვრულია როგორც სახელმწიფო მმართველობის საქმიანობის ფორმა, რომელიც მიმართულია საგადასახადო გადამხდელობის მიერ კანონმდებლობით გათვალისწინებული ვალდებულებების შესრულების შემოწმებაზე.

საქართველოს საგადასახადო კოდექსის განსაზღვრავს საგადასახადო კონტროლის არსს, როგორც კომპლექსურ სამართლებრივ ურთიერთობას, რომელიც მოიცავს საგადასახადო შემოწმებას, მონიტორინგს, კონტროლის ღონისძიებებს და შემოსავლების სამსახურის მიერ განხორციელებულ ადმინისტრაციულ ზედამხედველობას. აღნიშნული რეგულაციებით დგინდება, რომ კონტროლის მიზანი არ არის მხოლოდ დარღვევის გამოვლენა, არამედ პრევენცია და საგადასახადო კულტურის ამაღლება.¹³

ეკონომიკურ-იურიდიული თვალსაზრისით, საგადასახადო კონტროლი წარმოადგენს ფინანსურ სამართალთან ინტეგრირებულ მექანიზმს, რომელიც აერთიანებს ადმინისტრაციული სამართლის პრინციპებს - კანონიერება, პროპორციულობა და მიზნობრიობა - ეკონომიკურ ინსტრუმენტებთან, როგორებიცაა შემოსავლების პროგნოზირება, ბიუჯეტური ბალანსი და ფისკალური სტაბილურობა.¹⁴ როგორც აღნიშნავს ხუციშვილი (2019), საგადასახადო კონტროლი მხოლოდ შემოწმების პროცედურა კი არაა, არამედ სახელმწიფოს ეკონომიკური უსაფრთხოების ინსტრუმენტი, რომელიც განსაზღვრავს ქვეყნის ფისკალური დამოუკიდებლობის ხარისხს.¹⁵

საგადასახადო კონტროლის მიზნები

საგადასახადო კონტროლის მთავარი მიზანია გადასახადების სწორად დადგენა და გადახდა, რაც გულისხმობს გადასახადის ობიექტისა და სუბიექტის იდენტიფიცირებას,

¹³ იქვე. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი.

¹⁴ Ibid. World Bank. (2021)

¹⁵ იქვე. გ.ხუციშვილი, 2019)

გადასახადის ბაზისა და განაკვეთის ზუსტ გამოთვლას და დროულად გადახდას.¹⁶ კონტროლის მეშვეობით სახელმწიფო ამოწმებს არა მხოლოდ გადახდის ფაქტს, არამედ შესაბამისობას საგადასახადო კანონმდებლობასთან, რაც აუცილებელია ბიუჯეტის შემოსავლების სტაბილურობისთვის.

მეორე მნიშვნელოვანი მიზანია გადასახადებისგან თავის არიდების პრევენცია. OECD-ის შეფასებით, ეფექტიანი საგადასახადო კონტროლი ამცირებს ე.წ. „Tax Gap“-ს (გადასახადების ფაქტობრივად მიღებულსა და მოსალოდნელს შორის სხვაობა) საშუალოდ 10–15%-ით.¹⁷ განვითარებული ქვეყნების გამოცდილება აჩვენებს, რომ კონტროლის პრევენციული მექანიზმები - განსაკუთრებით მონაცემთა გაცვლა და ელექტრონული სისტემა - ყველაზე ეფექტურად ამცირებს არაჯანსაღ ეკონომიკას.¹⁸

მესამე მიზანი უკავშირდება ბიუჯეტური შემოსავლების უზრუნველყოფას. საგადასახადო კონტროლის მეშვეობით სახელმწიფო ახორციელებს შემოსავლების რეალურ შეფასებას და განსაზღვრავს შემოსავლების დაგეგმვის რისკებს. ამ მხრივ საქართველოს მოდელი ეყრდნობა შემოსავლების სამსახურის მიერ შემუშავებულ რისკზე დაფუძნებულ შემოწმების მეთოდოლოგიას, რომელიც ნაწილობრივ ეფუძნება ევროკავშირის რეკომენდაციებს.¹⁹

სამართლებრივი საფუძველი

საგადასახადო კონტროლის სამართლებრივი საფუძველი პირველ რიგში განისაზღვრება საქართველოს საგადასახადო კოდექსით, რომლის 78-97 მუხლები არეგულირებს შემოწმების, მონიტორინგისა და სხვა კონტროლის ფორმებს. აღნიშნული ნორმები ადგენენ კონტროლის პროცედურულ წესებს, ორგანოთა უფლებამოსილებას და გადასახადის გადამხდელის დაცვის მექანიზმებს.

გარდა ამისა, მნიშვნელოვანი წყაროა საქართველოს კონსტიტუციის 94-ე მუხლი, რომლის თანახმადაც სახელმწიფო ვალდებულია შექმნას სამართლიანი საგადასახადო სისტემა, რომელიც ეფუძნება თანასწორობასა და კანონიერების პრინციპს.

საგადასახადო კონტროლის განხორციელება დამატებით რეგულირდება შემოსავლების სამსახურის რეგლამენტით (2022), რომელიც განსაზღვრავს კონტროლის ფორმალურ და

¹⁶ OECD. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies, (2023)

¹⁷ Ibid. (2023)

¹⁸ IMF. Shadow Economy and Tax Evasion in Emerging Markets, (2022)

¹⁹ იქვე. ევროკავშირის დირექტივა

ფაქტობრივ მექანიზმებს, მათ შორის ელექტრონული მონაცემთა გადამოწმების და აუდიტის პროცედურებს.

საერთაშორისო დონეზე, საგადასახადო კონტროლის სტანდარტების ჩამოყალიბებაში გადამწყვეტი როლი უკავია OECD-ის საგადასახადო ადმინისტრირების ჩარჩოს (Tax Administration Framework), რომელიც ხაზს უსვამს რისკზე დაფუძნებულ კონტროლს, ელექტრონული ანგარიშგების სავალდებულო გამოყენებასა და საერთაშორისო ინფორმაციის გაცვლას.²⁰

ასევე მნიშვნელოვანი სამართლებრივი ინსტრუმენტია ევროკავშირის დირექტივა 2011/16/EU, რომელიც ითვალისწინებს წევრ და ასოცირებულ ქვეყნებს შორის ინფორმაციის ავტომატურ გაცვლას საგადასახადო სფეროში, რაც ხელს უწყობს გამჭვირვალობასა და საგადასახადო ადმინისტრირების ჰარმონიზაციას.

შედარებითი ანალიზი აჩვენებს, რომ სხვადასხვა ქვეყანაში კონტროლის სამართლებრივი საფუძველი განსხვავებული პრიორიტეტების მიხედვით არის ორგანიზებული. გერმანიაში Abgabenordnung (AO) განსაზღვრავს კონტროლის პროცესს როგორც იურიდიულად დეტალურ ადმინისტრაციულ წარმოებას, სადაც ნებისმიერი შემოწმება უნდა იყოს დასაბუთებული და პროპორციული მიზანთან მიმართებით.²¹

აშშ-ში Internal Revenue Code აყალიბებს კონტროლის ფედერალურ ჩარჩოს, რომლის თანახმადაც საგადასახადო ორგანო მოქმედებს „due process“-ის ფარგლებში და ვალდებულია უზრუნველყოს გადამხდელის ინფორმირება და საჩივრის უფლება.

ნიდერლანდებში კი Horizontal Monitoring-ის სამართლებრივი საფუძველი დაფუძნებულია ნდობაზე და იურიდიულად ფორმდება გადასახადის გადამხდელსა და საგადასახადო ორგანოს შორის გაფორმებული შეთანხმებით („Compliance Agreement“).

ამგვარად, საგადასახადო კონტროლის სამართლებრივი საფუძველი საერთაშორისო პრაქტიკაში ემყარება სამ პრინციპს:

1. სამართლებრივი განსაზღვრულობა - კონტროლის პროცედურები მკაფიოდ უნდა იყოს დადგენილი ნორმატიულ აქტებში;
2. პროპორციულობა - კონტროლი უნდა იყოს მიზანშეწონილი და არ უნდა არღვევდეს გადასახადის გადამხდელის უფლებებს;
3. გამჭვირვალობა - კონტროლის შედეგები და პროცედურები უნდა იყოს საჯარო და ანგარიშვალდებული.

²⁰ Ibid. World Bank.

²¹ Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

საქართველოს კანონმდებლობა ამ პრინციპების უმეტესობას ასახავს, თუმცა პრაქტიკაში კვლავ რჩება გამოწვევები, რაც უკავშირდება სამართლებრივი სტანდარტების ერთგვაროვნების ნაკლებობას, განსაკუთრებით რეგიონულ დონეზე განხორციელებულ შემოწმებებში.²²

შეჯამებით შეიძლება ითქვას, რომ საგადასახადო კონტროლის ცნება მოიცავს როგორც სამართლებრივ, ისე ეკონომიკურ განზომილებას - იგი წარმოადგენს არა მხოლოდ ბიუჯეტის შემაჯავებელ ინსტრუმენტს, არამედ სახელმწიფოს ფისკალური გამჭვირვალობისა და სამართლიანობის გარანტს. მისი მიზნების ეფექტიანი განხორციელება დამოკიდებულია სამართლებრივად გამართულ საფუძველზე, საერთაშორისო სტანდარტების ინტეგრაციაზე და ადმინისტრაციული პრაქტიკის დახვეწაზე.

საგადასახადო კონტროლის ფორმები

1. საგადასახადო შემოწმება (Auditing)

საგადასახადო შემოწმება წარმოადგენს კონტროლის კლასიკურ ფორმას, რომელიც მიმართულია გადასახადის გადამხდელის ფინანსური ქცევის სამართლებრივი შესაბამისობის შეფასებაზე. იგი იყოფა:

- გეგმიურ შემოწმებად, რომელიც ჩატარდება წინასწარ შემუშავებული გეგმების მიხედვით;
- არაგეგმიურ შემოწმებად, რომელიც მოიცავს შემთხვევით ან რისკებზე დაფუძნებულ ინსპექტირებას.^{23,24}

შემოწმება შეიძლება იყოს დოკუმენტური, როდესაც კონტროლი ეფუძნება ქაღალდის ან ელექტრონულ ანგარიშგებას, და ფაქტობრივი, როდესაც ხდება რეალური ინვენტარიზაცია, ადგილობრივი ობიექტების შემოწმება და მონაცემთა სავალდებულო გადამოწმება.

გერმანიაში, AO (Abgabenordnung) მკაცრად განსაზღვრავს შემოწმების პროცესს: ყოველი ინსპექცია უნდა იყოს წინასწარ დასაბუთებული და პროპორციული მიზანთან მიმართებით, ხოლო IRS აშშ-ში იყენებს რისკზე დაფუძნებულ შემოწმებას, სადაც კონტროლი აქტიურად ეფუძნება სტატისტიკურ ანალიზსა და მონაცემთა მოდელირებას. ნიდერლანდებში Horizontal Monitoring მოდელი ასევე გათვლილია პრევენციულ და ნდობაზე დაფუძნებულ კონტროლზე, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს სასაკონტროლო ჩარევის საჭიროებას.

²² Transparency International Georgia. Fiscal Oversight and Administrative Accountability in Georgia. (2024)

²³ Ibid. OECD (2023). s

²⁴ Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

2. საგადასახადო მონიტორინგი

საგადასახადო მონიტორინგი წარმოადგენს მიმდინარე კონტროლის ფორმას, რომელიც მიზნად ისახავს გადასახადის გადამხდელის ფინანსური ქცევის მუდმივ ზედამხედველობას და რისკების დროულ გამოვლენას. მონიტორინგი ხშირად იყენებს ავტომატიზებულ სისტემებს, მონაცემთა ბაზებს, ტრანზაქციების ალგორითმულ ანალიზსა და რისკის პროფილებს²⁵.

საქართველოში მონიტორინგის ინსტრუმენტები ნაწილობრივ დაფუძნებულია ელექტრონულ ელექტრონულ ანგარიშგებაზე, რაც უზრუნველყოფს კონტროლის ეფექტურობას და მცირდება ადამიანური ფაქტორის როლი. გერმანია, აშშ და ნიდერლანდები აქაც ინერგავენ მსგავს მოდელებს, თუმცა ნიდერლანდების მაგალითი განსაკუთრებით ინოვაციურია – მონიტორინგი და შემოწმება განიხილება პარტნიორულ ურთიერთობაში გადასახადის გადამხდელთან.

3. საგადასახადო ინფორმაციის გაცვლა და ელექტრონული კონტროლი

ელექტრონული კონტროლი დღეს ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი მექანიზმია გადასახადის ადმინისტრირებაში. ეს მოიცავს:

- ელექტრონულ ანგარიშგებები, რომლებიც ავტომატურად ინახება საგადასახადო ბაზებში;
- ელექტრონულ ანგარიშგებას, რომელიც სუბიექტის მიერ განსახორციელებელ ოპერაციებს ონლაინ რეჟიმში აკონტროლებს;
- რისკის პროფილებს, რომლებიც განსაზღვრავენ გადამხდელის შემოწმების პრიორიტეტულობას.

OECD-ის რეკომენდაციები ხაზს უსვამენ, რომ ელექტრონული კონტროლი ზრდის გამჭვირვალობას, ამცირებს კონტროლის სუბიექტურობას და საშუალებას იძლევა დროულად გამოვლენილ იქნას გადახდის დარღვევები. ევროკავშირის დირექტივა 2011/16/EU აწესებს წევრ ქვეყნებს შორის ინფორმაციის ავტომატურ გაცვლას, რაც ხელს უწყობს სახელმწიფოებს გადასახადებისგან თავის არიდების პრევენციაში.

4. საგადასახადო გამოძიება და ადმინისტრაციული წარმოება

საგადასახადო გამოძიება წარმოადგენს იმ ინსტრუმენტს, რომელიც მიმართულია დარღვევების გამოვლენაზე და რეაგირებაზე. ადმინისტრაციული წარმოება შედგება შედგება შემდეგი ეტაპებისგან:

²⁵ Ibid. OECD (2023). s

- საწყისი გამოძიება (Preliminary Investigation);
- შიდა აუდიტი და დასკვნის მომზადება;
- სარჩელის ან ადმინისტრაციული წარმოების დაწყება, რაც შეიძლება დასრულდეს სანქციების მიგებით ან სხვა სამართლებრივი ზომებით.²⁶

გერმანიაში AO განსაზღვრავს მკაცრ წესებს ადმინისტრაციული წარმოებისთვის, სადაც ყველა მხარეს აქვს საშუალება დაიცვას საკუთარი ინტერესები.²⁷ IRS აშშ-ში უზრუნველყოფს „Due Process“-ს, ხოლო ნიდერლანდებში ნდობაზე დაფუძნებული კონტროლი მნიშვნელოვნად ამცირებს ადმინისტრაციულ დავებს.

შეჯამებით, საგადასახადო კონტროლის ეს ოთხი ფორმა - შემოწმება, მონიტორინგი, ელექტრონული კონტროლი და ადმინისტრაციული წარმოება - ერთმანეთთან მჭიდროდ არის დაკავშირებული და ქმნის სისტემურ კონტროლის ქსელს, რომელიც განკუთვნილია როგორც სახელმწიფო ბიუჯეტის დაცვაზე, ისე გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დაცვაზე. საერთაშორისო პრაქტიკის შედარებით ანალიზი აჩვენებს, რომ ნდობაზე დაფუძნებული, ელექტრონიზებული და რისკზე დაფუძნებული სისტემა უზრუნველყოფს მაღალი ეფექტურობის დონეს, რაც უნდა იყოს საქართველოსთვის რეფერენცული მოდელი.

საგადასახადო ორგანოების უფლებამოსილება და მოვალეობები

საგადასახადო კონტროლის ეფექტიანობა განპირობებულია არა მხოლოდ კანონის ხარისხით, არამედ კონტროლირებისა და მონიტორინგის პროცესში მონაწილე ორგანოების ფუნქციების მკაფიო განსაზღვრულობით. საქართველოს საგადასახადო სისტემაში მთავარი როლი უკავია შემოსავლების სამსახურს და საგადასახადო ინსპექტორებს, რომელთა უფლებამოსილებები, მოვალეობები და შეზღუდვები განსაზღვრულია საგადასახადო კოდექსით, შემოსავლების სამსახურის რეგლამენტით და საერთაშორისო სტანდარტებით.²⁸

1. შემოსავლების სამსახურის უფლებამოსილება

შემოსავლების სამსახური წარმოადგენს მთავარ სახელმწიფო ორგანოს, პასუხისმგებელ საგადასახადო ადმინისტრირებაზე, რომელიც ახორციელებს შემოსავლების აღრიცხვას, მონიტორინგს, შემოწმებასა და ადმინისტრაციულ წარმოებას. მისი უფლებამოსილება მოიცავს:

- გადასახადის გადამხდელის ფინანსური ქცევის ანალიზსა და რისკების შეფასებას;

²⁶ იქვე. ომბუდსმენის ოფისი.

²⁷ Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

²⁸ შემოსავლების სამსახურის რეგლამენტი (2022). <https://surl.li/joyabd> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

- გეგმური და არაგეგმური შემოწმებების განხორციელებას;
- ელექტრონული და დოკუმენტური მონაცემების გადამოწმებას;
- ადმინისტრაციული წარმოების დაწყებას და გადაწყვეტილებების მიღებას, შესაბამისი სამართლებრივი ნორმების დაცვით.
- შედარებით ანალიზი აჩვენებს, რომ გერმანიაში Finanzamt-ის უფლებამოსილება AO-ს საფუძველზე მკაფიოდ განსაზღვრულია; კონტროლის პროცესში სამსახურს ევალება უზრუნველყოს პროპორციულობა და სამართლებრივი დასაბუთება. აშშ-ში IRS-ის უფლებამოსილება ეფუძნება ფედერალურ კანონმდებლობას და მოიცავს მონაცემთა ანალიზსა და შემოწმების უფლებას „Due Process“-ის ფარგლებში. ნიდერლანდებში Horizontal Monitoring მოდელი აერთიანებს ნდობაზე დაფუძნებულ კონტროლსა და ინსპექტორთა ფუნქციებს, რაც უზრუნველყოფს პრევენციულ და არა სანქციურ მიდგომას.

2. საგადასახადო ინსპექტორის უფლებები და შეზღუდვები

საგადასახადო ინსპექტორს სამართლებრივი კუთხით ეძლევა:

- გადასახადის გადამხდელთან კომუნიკაციის უფლება;
- დოკუმენტაციის მოთხოვნისა და ადგილზე შემოწმების უფლება;
- ადმინისტრაციული რეაგირების განხორციელების უფლება (შეტყობინება დარღვევის შესახებ, ფინანსური სანქციების შემოღება). ამასთან, ინსპექტორის უფლებები რეგულირდება შეზღუდვებით, რომლებიც გამორიცხავს გადამხდელის უფლებების უხეშ დარღვევას. შეზღუდვების სისტემა მოიცავს პირადი მონაცემების დაცვას, გადამხდელის უფლებას ინფორმირებულად ჰქონდეს პროცესში მონაწილეობის შესაძლებლობა და პროპორციულობის პრინციპს.²⁹

3. კონტროლის განხორციელების პროცედურული წესები

კონტროლის პროცედურული წესები განსაზღვრავს როგორ უნდა განხორციელდეს შემოწმება, მონიტორინგი და ადმინისტრაციული წარმოება. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი განსაზღვრავს:

- შემოწმების წინასწარ შეტყობინების ვადას;
- დოკუმენტების წარდგენის წესებს;
- ადმინისტრაციული წარმოების სტრუქტურას, გადაწყვეტილებების მიღების ვადასა და დოკუმენტაციის სავალდებულო ფორმატს. საერთაშორისო პრაქტიკაში პროცედურ-

²⁹ საქართველოს კონსტიტუცია, <https://surl.li/hecnzh> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

რული წესები ხსნიან განსხვავებებს. გერმანიაში AO მკაცრად განსაზღვრავს დოკუმენტაციის წარმოდგენის ვადებს და სამართლებრივ პასუხისმგებლობას, ხოლო აშშ-ში IRS უზრუნველყოფს „Notice and Hearing“ პროცედურას, რაც უზრუნველყოფს გადამხდელის უფლების დაცვას და კონტროლის გამჭვირვალობას. ნიდერლანდებში პროპორციულობის პრინციპი გათვალისწინებულია Horizontal Monitoring-ის წესებში, სადაც კონტროლი და შემოწმება შეთანხმებით მიმდინარეობს, გადამხდელის აქტიური მონაწილეობის ფარგლებში.³⁰

4. გადასახადის გადამხდელის უფლებების დაცვა კონტროლის პროცესში

საგადასახადო კონტროლის ეფექტურობა მოითხოვს პროპორციულობისა და სამართლიანობის პრინციპების დაცვას. საქართველოს კანონმდებლობა უზრუნველყოფს:

- კონტროლის ობიექტის ინფორმირებულობას პროცედურების დაწყების შესახებ;
- ადმინისტრაციული საჩივრის წარდგენის შესაძლებლობას;
- სასამართლო დაცვის მექანიზმების გამოყენებას, რათა გადამხდელს ჰქონდეს საშუალება ასაჩივროს ადმინისტრაციული აქტები. გერმანიასა და აშშ-ში პროპორციულობის პრინციპი გულისხმობს, რომ კონტროლი არ უნდა იყოს ზედმეტად შემზღუდველი, ხოლო ყველა მოქმედება წინასწარ უნდა იყოს სამართლებრივად დასაბუთებული.³¹
- ნიდერლანდებში ნდობაზე დაფუძნებული სისტემა საშუალებას აძლევს გადამხდელს ჰქონდეს აქტიური როლი კონტროლის პროცესში, რაც ზრდის გამჭვირვალობას და სამართლებრივი უსაფრთხოებას.
- შეჯამებით, საგადასახადო ორგანოების უფლებამოსილება და მოვალეობები მოიცავს როგორც შემოსავლების სამსახურის, ისე ინსპექტორების უფლებებს, პროცედურული წესებისა და საერთაშორისო სტანდარტების დაცვით. პროპორციულობისა და სამართლიანობის პრინციპების დაცვა უზრუნველყოფს ბალანსს სახელმწიფო ინტერესებსა და გადასახადის გადამხდელის უფლებებს შორის, რაც არის ძირითადი ფაქტორი ეფექტიანი და გამჭვირვალე საგადასახადო ადმინისტრირებისთვის.

საგადასახადო კონტროლის ეფექტურობა

საგადასახადო კონტროლის ეფექტურობა შეიმჩნევა მისი შესაძლებლობით უზრუნველყოფის ბიუჯეტის შემოსავლების სტაბილურობა, პრევენციული მოქმედება გადასახადებისგან თავის არიდების წინააღმდეგ და გადასახადის გადამხდელთა სამართლებრივი დაცვა. ეფექტურობის შეფასება მოითხოვს როგორც საქართველოს პრაქტიკის ანალიზს, ისე

³⁰ Netherlands Tax and Customs Administration (2022). Horizontal Monitoring Guidelines.

³¹ Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

საერთაშორისო შედარებებს, რათა გამოიკვეთოს პრობლემები და შესაძლო გაუმჯობესების გზები³²

1. მოქმედი სისტემის შეფასება საქართველოში

საქართველოს საგადასახადო კონტროლის სისტემა ბოლო წლების განმავლობაში გახდა უფრო ელექტრონიზებული, თუმცა რეალურ პრაქტიკაში კვლავ არსებობს გამოწვევები. Transparency International Georgia-ს 2024 წლის ანგარიშის მიხედვით, სავალდებულო ელექტრონული ანგარიშგება და რისკზე დაფუძნებული შემოწმებები ხელს უწყობს გადამხდელის ქმედებების მონიტორინგს, მაგრამ რჩება პრობლემები ისეთ სფეროებში, როგორიცაა:

- კონტროლის პროპორციულობის დარღვევა რეგიონულ დონეზე;
- არასაკმარისი ინფორმირებულობა გადასახადის გადამხდელთა შორის;
- ფისკალური მონაცემების ინტეგრაციის ნაკლებობა სხვადასხვა ადმინისტრაციულ ორგანოებს შორის.³³

სტატისტიკური მონაცემები აჩვენებს, რომ 2023 წელს სამთავრობო შემოწმებების 18-22% დასრულდა დარღვევების გამოვლენით, რაც მიუთითებს სისტემის ნაწილობრივ ეფექტურობაზე, თუმცა ნაჩვენებია, რომ არაჯანსაღი ეკონომიკა და არასაკმარისი საგადასახადო კულტურის პრობლემა კვლავ დიდია.

2. შედარებითი ანალიზი

გერმანია გამოირჩევა მკაცრი აუდიტის სისტემით და ციფრული კონტროლით. AO სისტემის ფარგლებში, შემოწმების პროცედურები მკაფიოდ დადგენილია, ყველა ინსპექცია დაფუძნებულია რისკების შეფასებაზე და მიმდინარეობს მაღალი სამართლებრივი გამჭვირვალობით.

აშშ ახასიათებს IRS-ის მაღალი პასუხისმგებლობის მოდელი, სადაც კონტროლი რისკზე დაფუძნებული, თუმცა ვრცელია „due process“-ის უზრუნველყოფა, რაც ზრდის გადამხდელთა უფლებების დაცვას. აქ განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა მონაცემთა ანალიზს და ავტომატიზებულ რისკპროფილებს.

ნიდერლანდები იყენებს ნდობაზე დაფუძნებულ კონტროლს (trust-based compliance), სადაც Horizontal Monitoring-ის მოდელი აერთიანებს გადამხდელთან შეთანხმებით კონ-

³² იქვე. საქართველოს საგადასახადო კოდექსი,

³³ Transparency International Georgia (2024). Fiscal Oversight and Administrative Accountability in Georgia.

ტროლს, პრევენციას და ფისკალური ვალდებულებების ადვილად შესრულების შესაძლებლობას. საერთაშორისო კვლევები ადასტურებენ, რომ ნიდერლანდური სისტემა ეფექტურია გადახდის შესაბამისობის ზრდასა და ადმინისტრაციული დავების შემცირებაში.

3. ძირითადი განსხვავებები და დასკვნები საქართველოსთვის

საერთაშორისო შედარებამ აჩვენა რამდენიმე მნიშვნელოვანი ასპექტი, რომელიც შეიძლება საქართველოს სისტემაში ინტეგრირდეს:

1. ციფრული კონტროლის გაძლიერება - გერმანიის მაგალითი აჩვენებს, რომ ინსპექტორთა მეშვეობით რისკზე დაფუძნებული ციფრული მონიტორინგი მნიშვნელოვნად ზრდის ეფექტურობას.³⁴
2. გადამხდელის სამართლებრივი დაცვა - IRS-ის მოდელი უზრუნველყოფს due process-ის დაცვას, რაც ზრდის კონტროლის კანონიერებას და გადასახადის გადამხდელთა ნდობას.^{35 36}
3. ნდობაზე დაფუძნებული პრევენცია - ნიდერლანდური მოდელი აძლევს დასაბუთებულ ბალანსს კონტროლისა და ნდობის შორის, რაც მნიშვნელოვნად ამცირებს ადმინისტრაციულ დატვირთვას და ამაღლებს გადამხდელთა კომპლაიანსს.³⁷

ამგვარად, საქართველოს საგადასახადო კონტროლის სისტემა უნდა გააუმჯობესოს ელექტრონული ანგარიშგების ეფექტურობა, დანერგოს შემდგომი რისკანალიზი და გააფართოვოს ნდობაზე დაფუძნებული კონტროლის ელემენტები, რაც დაეხმარება ბიუჯეტის შემოსავლების ზრდასა და საგადასახადო კულტურის ამაღლებას.

პრობლემები და გამოწვევები საგადასახადო კონტროლის სისტემაში საქართველოში

საქართველოს საგადასახადო კონტროლის სისტემა ბოლო წლებში ნელ-ნელა განვითარდა, განსაკუთრებით ელექტრონული ანგარიშგებისა და რისკებზე დაფუძნებული კონტროლის დანერგვის კუთხით. მიუხედავად ამისა, პრაქტიკაში კვლავ იჩენს თავს რამდენიმე სერიოზული გამოწვევა, რომელიც ზღუდავს კონტროლის ეფექტურობას და გადამხდელთა უფლებების დაცვას.

1. გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დარღვევის შემთხვევები

³⁴ Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

³⁵ Internal Revenue Code (IRS), United States (2022).

³⁶ Alm, J., & McClelland, G. (2019). Tax Compliance and Administration: A Behavioral Economics Perspective. *National Tax Journal*, 72(3), 573–598.

³⁷ Netherlands Tax and Customs Administration (2022). Horizontal Monitoring Guidelines.

Transparency International Georgia-ს 2024 წლის ანგარიშის მიხედვით, არსებობენ შემთხვევები, როდესაც საგადასახადო ორგანოები მოქმედებენ გადამხდელთა უფლებების დაცვის პრინციპის დარღვევით:

- არასაკმარისი ინფორმირება შემოწმების დაწყების შესახებ;
- უფლებამოსილების უსაფუძვლო გადაცემა ან გადამხდელის ჩართვის შეზღუდვა ადმინისტრაციულ წარმოებაში;
- დაჩქარებული ადმინისტრაციული რეაგირება, რაც არღვევს პროპორციულობის პრინციპს.^{38,39}

საერთაშორისო შედარებით, გერმანიასა და აშშ-ში ამ მიმართულებით მკაცრი სამართლებრივი დაცვაა, რომელიც უზრუნველყოფს ყველა შემოწმების წინასწარ ინფორმირებას და due process-ის დაცვას. ნიდერლანდებში Horizontal Monitoring მოდელი დამატებით აძლევს გადამხდელს აქტიურ უფლებას კონტროლის პროცესში მონაწილეობისათვის.

2. ზედმეტი ბიუროკრატია და ადმინისტრაციული წნეხი

ბიუროკრატია მალაღობრივ დონეზე კვლავ რჩება პრობლემად საქართველოს საგადასახადო სისტემაში. გადამხდელები ხშირად არიან დატვირთული:

- მრავალრიცხოვან ფორმულარებთან და დოკუმენტაციასთან;
- ინფორმაციის ხელმისაწვდომობის სირთულეებთან;
- განსხვავებული რეგიონის რეგულაციების აღსრულების მოთხოვნებით. გერმანია და აშშ აქაც გამოირჩევიან უკეთესი რეგულაციებით, სადაც ციფრული სისტემები და ავტომატიზებული პროცესები შემცირებს ადმინისტრაციულ წნეხს. ნიდერლანდების ნდობაზე დაფუძნებული სისტემა ასევე მიზნად ისახავს ბიუროკრატიაში მინიმალიზაციას, კონტროლი ხდება ურთიერთთანხმობით და გაცილებით გამჭვირვალედ.⁴⁰

3. არათანაბარი მიდგომა მცირე და მსხვილ ბიზნესზე

საქართველოში ხშირია არათანაბარი მიდგომა მცირე და მსხვილ ბიზნესთან. მსხვილი ბიზნესის კონტროლი ხშირ შემთხვევაში უფრო სისტემატურად და რისკებზე დაფუძნებულად მიმდინარეობს, ხოლო მცირე სუბიექტები განიცდიან უფრო სტანდარტულ და ზოგჯერ ზედმეტად სამართლიანობის გარეთ შემოწმებებს.

³⁸ Ibid. Transparency International Georgia (2024).

³⁹ Transparency International (2023). Shadow Economy and Tax Compliance Report: Georgia.

⁴⁰ Ibid. Netherlands Tax and Customs Administration (2022).

შედარებით, აშშ-ს IRS-ის მოდელი და ნიდერლანდების სისტემები მიზნად ისახავს რისკზე დაფუძნებულ და კომპენსატორულ მიდგომას, რაც უზრუნველყოფს თანაბარ პირობებს ბიზნესის სხვადასხვა ზომის სუბიექტებისთვის.

4. ელექტრონული სისტემების ეფექტიანობის ნაკლებობა

ელექტრონული ანგარიშგების სისტემების დანერგვა მნიშვნელოვანი ნაბიჯია, თუმცა საქართველოში არსებობს ტექნიკური და ორგანიზაციული სირთულეები:

- ინტეგრაციის ნაკლებობა სხვადასხვა ადმინისტრაციულ ბაზებს შორის;
- სისტემის ტექნიკური გაუმართაობა ან სიჩქარის დაბალი მაჩვენებელი;
- სერვისების არათანაბარი ხელმისაწვდომობა რეგიონებში.⁴¹
- OECD-ის კვლევები ადასტურებენ, რომ სრულად ინტეგრირებული და ავტომატიზებული ელექტრონული სისტემა ზრდის კონტროლის ეფექტურობას, ამცირებს ადამიანის შეცდომის ფაქტორს და ამალავს გადასახადის გადამხდელთა ნდობას.
- გერმანია და ნიდერლანდები აქ მკვეთრად წარმატებულად იწონიან, რადგან სრულად ნდობაზე დაფუძნებულ, ავტომატიზებულ სისტემებს იყენებენ და მიაღწიეს მაღალი ეფექტურობის დონეს.
- შეჯამებით, ძირითადი პრობლემები საქართველოს საგადასახადო კონტროლის სისტემაში დაკავშირებულია: გადამხდელთა უფლებების დარღვევასთან, ზედმეტ ადმინისტრაციულ წნეხთან, არათანაბარ მიდგომასთან და ელექტრონული სისტემების არასრულყოფილებასთან. საერთაშორისო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ციფრული კონტროლი, ნდობაზე დაფუძნებული მიდგომა და რისკზე დაფუძნებული მონიტორინგი მნიშვნელოვნად აუმჯობესებს სისტემის ეფექტურობას და უნდა იქნეს გამოყენებული საქართველოს კონტექსტში.⁴²

დასკვნა და რეკომენდაციები

საგადასახადო კონტროლი საქართველოში წარმოადგენს სამართლებრივი და ეკონომიკური ბალანსის მექანიზმს, რომელიც უზრუნველყოფს სახელმწიფოს ფინანსური ინტერესების დაცვას, ბიუჯეტის შემოსავლების სტაბილურობას და გადასახადის გადამხდელთა პასუხისმგებლობის დარეგულირებას. კვლევის ფარგლებში გამოვლინდა, რომ საქართველოს საგადასახადო სისტემა პროგრესირებს ელექტრონულ ანგარიშგებაში, რისკზე დაფუძნებულ მონიტორინგსა და ადმინისტრაციული წარმოების სტანდარტიზაციაში, თუმცა რჩება სერიოზული გამოწვევები.

⁴¹ იქვე. შემოსავლების სამსახურის რეგლამენტი.

⁴² Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).

ძირითადი დასკვნები

1. საგადასახადო კონტროლი როგორც სამართლებრივი მექანიზმი - უზრუნველყოფს კონტროლის პროცესების გამჭვირვალობას, ინსპექტორთა უფლებამოსილების რეგულირებას და გადამხდელთა დაცვის უზრუნველყოფას, რაც ხელს უწყობს პროპორციულობისა და სამართლებრივი საფუძვლის დაცვის პრინციპების რეალიზაციას.
2. საგადასახადო კონტროლი როგორც ეკონომიკური ბალანსის მექანიზმი – ხელს უწყობს ბიუჯეტის შემოსავლების სტაბილურობას, გადასახადების სწორად დადგენასა და გადახდას, აგრეთვე პრევენციულ ეფექტს გადასახადებისგან თავის არიდების წინააღმდეგ.
3. პრობლემური ასპექტები - რეალურ პრაქტიკაში რჩება გამოწვევები: გადამხდელთა უფლებების დარღვევა, ზედმეტი ადმინისტრაციული წნეხი, არათანაბარი მიდგომა მცირე და მსხვილ ბიზნესზე, ელექტრონული სისტემების არასრულყოფილება.
4. საერთაშორისო გამოცდილების მნიშვნელობა - გერმანიის, აშშ-ის და ნიდერლანდების გამოცდილება აჩვენებს, რომ რისკზე დაფუძნებული კონტროლი, ნდობაზე დაფუძნებული მიდგომა და სრულად ინტეგრირებული ელექტრონული სისტემა მნიშვნელოვნად ზრდის კონტროლის ეფექტურობას და გადამხდელთა ნდობას.

რეკომენდაციები

- ❖ სამართლებრივი რეგულაციის დახვეწა - საგადასახადო კოდექსში და შესაბამის ნორმატიულ აქტებში რეკომენდებულია:
 - ✓ კონტროლის პროცედურული წესების უფრო მკაფიო განსაზღვრა;
 - ✓ რისკზე დაფუძნებული შემოწმებების სტანდარტიზაცია;
 - ✓ ადმინისტრაციული წარმოების ვადებისა და ფორმატების გაუსწორება.
- ❖ საგადასახადო ორგანოს გამჭვირვალობის ზრდა - მნიშვნელოვანია:
 - ✓ საჯარო ანგარიშგებები შემოწმებების შედეგებისა და სტატისტიკის შესახებ;
 - ✓ ელექტრონული მონიტორინგის პროცესების გახსნა საგადასახადო საზოგადოებისათვის;
 - ✓ გადაწყვეტილებების სამართლებრივი დასაბუთების უზრუნველყოფა.
- ❖ გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დაცვის მექანიზმების გაძლიერება - რეკომენდებულია:

- ✓ ადმინისტრაციული საჩივრების და სასამართლო დაცვის ხელმისაწვდომობის მართვა;
- ✓ პროპორციულობის პრინციპის კონტროლის ყველა ეტაპზე დაცვა;
- ✓ ინფორმირების სტანდარტის გაუმჯობესება.
- ❖ საერთაშორისო პრაქტიკის ინტეგრაცია - გამოცდილების გამოყენება მოიცავს:
 - ✓ ნიდერლანდების ნდობაზე დაფუძნებული Horizontal Monitoring-ის მოდელის ადაპტაციას;
 - ✓ გერმანიის ციფრული კონტროლისა და რისკანალიზის ინსტრუმენტების დანერგვას;
 - ✓ IRS-ის due process-ის პრინციპების გამოყენებას გადამხდელთა სამართლებრივი დაცვის გაძლიერებისთვის.
- ❖ შეჯამებით, საქართველო შეიძლება გააუმჯობესოს საგადასახადო კონტროლის ეფექტურობა სამართლებრივი რეგულაციების დახვეწით, გამჭვირვალობის გაზრდით, გადამხდელთა უფლებების დაცვით და საერთაშორისო საუკეთესო პრაქტიკის დანერგვით. ეს ხელს შეუწყობს ფისკალური მდგრადობის გაძლიერებას, გადასახადების შემოსავლის სტაბილიზაციას და საგადასახადო კულტურის ამაღლებას.

ბიბლიოგრაფია

- ხუციშვილი, გ. საგადასახადო სამართალი და ფისკალური კონტროლი საქართველოში. თბილისი: უნივერსალ პრესი.(2019).
- საქართველოს საგადასახადო კოდექსი.
- შემოსავლების სამსახურის რეგლამენტი (2022).
- World Bank. Tax Compliance and Enforcement Report. (2021)
- OECD. Tax Administration 2023: Comparative Information on OECD and Other Advanced and Emerging Economies. (2023)
- Abgabenordnung (AO), Germany (2022 Edition).
- Internal Revenue Code (IRS), United States (2022).
- Netherlands Tax and Customs Administration. Horizontal Monitoring Guidelines. (2022)
- ომბუდსმენის ოფისი. გადასახადის გადამხდელთა უფლებების დაცვის ანგარიში.(2023)
- ევროკავშირის დირექტივა 2011/16/EU — Administrative Cooperation in the Field of Taxation. IMF (2022). Shadow Economy and Tax Evasion in Emerging Markets.
- European Commission. EU Tax Administration Reform Progress Report.
- საქართველოს კონსტიტუცია, (2023)
- Kok, R. & Van der Hel, P.. Trust-Based Tax Compliance: The Dutch Horizontal Monitoring Model. World Tax Journal, Vol. 13(2). (2021)
- Transparency International Georgia. Fiscal Oversight and Administrative Accountability in Georgia. (2024)

- Pomeranz, D.. No Taxation Without Information: Deterrence and Self-Enforcement in the Value Added Tax. *American Economic Review*, 105(8), (2015), 2539–2569.
- Alm, J., & McClelland, G.. Tax Compliance and Administration: A Behavioral Economics Perspective. *National Tax Journal*, 72(3), (2019), 573–598.
- European Court of Auditors. Audit of Tax Control and Compliance Systems in EU Member States. (2022)
- Bird, R. & Zolt, E. Tax Administration in Developing Countries: Comparative Perspectives. Edward Elgar. (2020).
- Martinez-Vazquez, J., & Torgler, B. Governance and Tax Morale: Evidence from International Tax Surveys. Cheltenham: Edward Elgar. (2021)
- James, S. & Alley, C. Tax Compliance, Self-Assessment and Enforcement: A Comparative Review. Routledge. (2020).
- OECD. Principles of Tax Administration and Taxpayer Rights. (2021)
- European Commission. Taxpayer Rights and Protections in EU Member States. (2022)
- Alm, J., Kirchler, E., & Muehlbacher, S.. Behavioral Approaches to Tax Compliance and Enforcement. Cambridge University Press. (2018)
- Zolt, E.. Tax Administration and Governance: Global Perspectives. Edward Elgar. (2019)
- European Commission. Country Report on Tax Administration Effectiveness: Georgia. (2020)
- IMF. Georgia: Fiscal Transparency and Revenue Administration Assessment. (2021)
- OECD (2020). Enhancing Tax Compliance Through Risk-Based Audits.
- World Bank. Georgia Public Finance Review. (2022)
- Transparency International. Shadow Economy and Tax Compliance Report: Georgia. (2023)

ინფორმაციული რევოლუცია და ინფორმაციული საზოგადოების გაჩენა

ქეთევან კვესელავა¹

<https://orcid.org/0000-0002-1318-2750>

ლიანა თედეშვილი²

<https://orcid.org/0009-0004-8868-6517>

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10283>

აბსტრაქტი

მსოფლიოს თანამედროვე ეტაპზე ინფორმაციის და კომუნიკაციის ტექნოლოგიების სწრაფმა განვითარებამ მნიშვნელოვანი ცვლილებები გამოიწვია სოციალურ, ეკონომიკურ და კულტურულ სფეროებში. სტატიაში განხილულია ინფორმაციული რევოლუციის ხასიათი, მისი შედეგები და ინფორმაციული საზოგადოების წარმოქმნის პროცესები. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა ტექნოლოგიურ პროგრესს, ეკონომიკურ და სოციალური სტრუქტურების ტრანსფორმაციას და ინდივიდის როლს ახალ სოციალურ გარემოში. სტატიაში ასევე მოცემულია ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და განვითარების პრობლემების სოციალურ-ფილოსოფიური ანალიზი, ინფორმაციული რევოლუციის სოციალურ-კულტურული შედეგები, ასევე ახალი ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარება და მათი გავლენა ადამიანის საქმიანობასა და თანამედროვე საზოგადოების ცხოვრებაზე. სტატიაში დეტალურად არის აღწერილი თანამედროვე ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარების ისტორია.

დასასრულს, წარმოდგენილია დასკვნები, რომლებიც ასახავენ ინფორმაციული ტექნოლოგიების მნიშვნელობას როგორც ყოველდღიურ ცხოვრებაში, ასევე მათ, როგორც ორგანიზაციის საქმიანობაში პროცესის მართვის ორგანიზების ინსტრუმენტად გამოყენებაში.

საკვანძო სიტყვები: ინფორმაციული რევოლუცია, კომუნიკაცია, ტექნოლოგიები, ინფორმაციული საზოგადოება

¹სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის პროფესორი, ინფორმატიკის ინჟინერიის აკადემიური დოქტორი

²საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის ასოცირებული პროფესორი, ტექნიკურ მეცნიერებათა კანდიდატი

The information revolution and the emergence of the information society

Ketevan Kveselava³

Liana Tedeshvili⁴

Abstract

The rapid development of information and communication technologies in the modern world has led to significant changes in the social, economic and cultural spheres. The article discusses the nature of the information revolution, its consequences and the processes of the emergence of the information society. Special attention is paid to technological progress, the transformation of economic and social structures and the role of the individual in the new social environment. The article also provides a socio-philosophical analysis of the problems of the formation and development of the information society, the socio-cultural consequences of the information revolution, as well as the development of new information and communication technologies and their impact on human activity and the life of modern society. The article describes in detail the history of the development of modern information technologies.

Finally, conclusions are presented that reflect the importance of information technologies both in everyday life and in their use as a tool for organizing process management in organizational activities.

Keywords: information revolution, communication, technologies, information society

³ Professor of Technical University of Georgia, Chief Scientist in the Scientific Research Center of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Academic Doctor of Informatics Engineering

⁴ Associate Professor of Technical University of Georgia, Doctor of Technical Sciences

შესავალი

ინფორმაციული რევოლუცია წარმოადგენს ისტორიის იმ ეტაპს, როდესაც ინფორმაციის წარმოება, დამუშავება და გავრცელება დრამატულად ცვლიან ადამიანის ცხოვრებას.

ინფორმაციული რევოლუციის ძირითადი კომპონენტები

ინფორმაციული რევოლუცია მოიცავს რამდენიმე მნიშვნელოვან კომპონენტს:

- **ტექნოლოგიური ინოვაციები:** კომპიუტერები, ინტერნეტი, მობილური კომუნიკაციები, მონაცემთა ანალიტიკა და ხელოვნური ინტელექტი ქმნიან ახალ ინფრასტრუქტურას, რომელიც საშუალებას აძლევს ინფორმაციის სწრაფ წარმოებას, შენახვას და გავრცელებას.
- **ეკონომიკური ტრანსფორმაცია:** ცოდნა და ინფორმაცია ეკონომიკის ძირითადი რესურსებია, რაც ქმნის ახალი ტიპის სამუშაო ადგილებს, ინოვაციურ კომპანიებს და ციფრულ ეკონომიკას.
- **სოციალური ცვლილებები:** ცვლილებები სოციალური სტრუქტურების, განათლების, კულტურისა და პოლიტიკის სფეროებში. ინფორმაციაზე დაფუძნებული საზოგადოება საჭიროებს ახალ უნარებს, მათ შორის კრიტიკულ აზროვნებას, ციფრულ პასუხისმგებლობას და ინოვაციურობას.
- **გლობალიზაცია:** ინფორმაციული ტექნოლოგიები უმარტივებენ გლობალურ კომუნიკაციას და ინტეგრაციას, რაც საშუალებას აძლევს ცოდნასა და გამოცდილებას მსოფლიო მასშტაბით გაცვალონ.

ინფორმაციული რევოლუციის გავლენა

ინფორმაციული რევოლუცია გავლენას ახდენს სხვადასხვა სფეროზე:

- **ეკონომიკა:** იცვლება წარმოების, მომსახურების და მარკეტინგის მოდელები. ციფრული ტექნოლოგიები ზრდის ეფექტურობას და ინოვაციურობას.
- **განათლება:** სწავლება ხდება დისტანციურად, ონლაინ-პლატფორმები უზრუნველყოფენ ცოდნის სწრაფ გავრცელებას.
- **საზოგადოებრივი და პოლიტიკური ცხოვრება:** ინფორმაციული გარემო ზრდის გამჭვირვალობას, მოქალაქეთა ჩართულობას და სოციალური აქტივობას.

- **კულტურა:** ინფორმაციის მრავალფეროვნება აძლიერებს კულტურულ ინტეგრაციას და ახალი ნარატივების შექმნას.

ძირითადი ნაწილი

XX საუკუნეში საზოგადოების ცხოვრებაში ინფორმაციისა და კომუნიკაციის პროცესების როლი შეიცვალა რადიკალურად. ახალი სამეცნიერო მიმართულებების ფორმირებასთან დაკავშირებით ინფორმაციული ნაკადები ძლიერდება და იზრდება. როგორცაა ინფორმაციის თეორია (კ. შენონი)⁵ და კიბერნეტიკა (ნ. ვინერი).⁶ ინფორმაციის მზარდი როლი საზოგადოებაში ბოლო ნახევარი საუკუნის განმავლობაში განისაზღვრება იმით, რომ ის სტრატეგიულ რესურსად იქცევა ახალი ტიპის საზოგადოების განვითარებაში, ამ ისტორიულ პერიოდში ახალი ტექნოლოგიების გაჩენისა და გავრცელების გამო. ახალი ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენებით ინფორმაციის ნაკადების ინტენსიფიკაცია ტექნოგენური ცივილიზაციის განვითარების ახალი ეტაპის დასაწყისს აღნიშნავს, რომელსაც ეწოდება **ინფორმაციული საზოგადოება**.

თუ მე-20 საუკუნის შუა ხანებში ინფორმაციის ფენომენმა მეცნიერების ყურადღება მიიპყრო ინფორმაციის თეორიისა და კიბერნეტიკის განვითარებასთან დაკავშირებით, მაშინ ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ის ოდნავ განსხვავებული კუთხით განიხილებოდა - თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარებისა და საზოგადოების ინფორმატიზაციის პროცესის პრიზმით. ეს საკმაოდ ბუნებრივია, რადგან ინფორმაციის როლი იცვლება.

ინფორმაციული საზოგადოების თვისებები

ინფორმაციული საზოგადოება გამოირჩევა შემდეგი მახასიათებლებით:

- **ცოდნის პრიორიტეტი:** ძირითადი წარმოების წყარო ცოდნაა.
- **დეცენტრალიზაცია:** გადაწყვეტილებების მიღება ხდება უფრო ინფორმირებულად და ლოკალურად, ინტერნეტის საშუალებით.

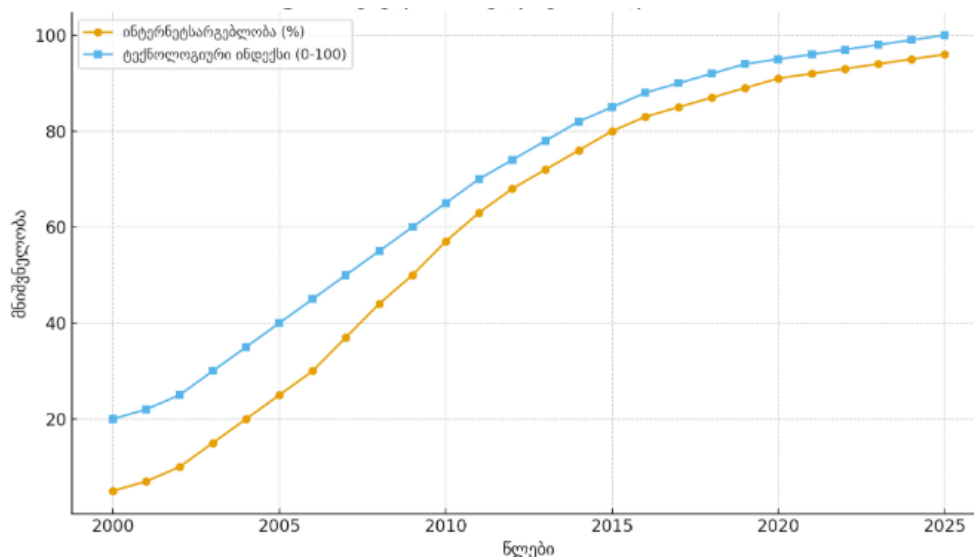
⁵ К.Шеннон, „РАБОТЫ ПО ТЕОРИИ ИНФОРМАЦИИ И КИБЕРНЕТИКЕ ИЗДАТЕЛЬСТВО ИНОСТРАННОЙ ЛИТЕРАТУРЫ,“ Москва 1963

⁶ Н. Винер, *Кибернетика и общество*, Издательство АСТ, 2019, Серия Наука: открытия и первооткрыватели

- **საბაზრო და სოციალური მოქნილობა:** ციფრული ტექნოლოგიები უზრუნველყოფენ სწრაფ ადაპტაციას ეკონომიკურ და სოციალურ ცვლილებებთან.
- **კომუნიკაციის ინტენსივობა:** სოციალური ქსელები, ვებ-პლატფორმები და მონაცემთა ბაზები აძლიერებს ინდივიდისა და საზოგადოების კავშირს. ინფორმაციული საზოგადოების კონცეფციებისა და მისი განვითარების პერსპექტივების განხილვისას, აქცენტი თეორიიდან პრაქტიკულ სფეროზე (პოლიტიკურ, სოციალურ და ეკოლოგიურ-ეკონომიკურ) გადადის. ინფორმაცია ხელს უწყობს ადამიანს, საზოგადოებასა და ბიოსფეროს შორის ურთიერთობების სისტემის ფუნდამენტურ ტრანსფორმაციას. უნდა აღინიშნოს, რომ ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და განვითარების პროცესში ერთ-ერთი არსებითი ფაქტორია ბუნებასა და საზოგადოებაში ინფორმაციული პროცესების კანონების ერთიანობა, რომელიც კიბერნეტიკისა და ინფორმაციის თეორიის მიერ XX საუკუნის შუა ხანებში იქნა აღმოჩენილი. ეს ერთიანობა სხვადასხვა სახის სისტემებს შორის არა მხოლოდ მატერიისა და ენერგიის, არამედ ინფორმაციის გაცვლაში მდგომარეობს. ინტენსიური ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტრანსფორმაციის შედეგად თანამედროვე საზოგადოების რადიკალურად შეცვლილი ბუნების, მისი ყველა ქვესისტემისა და სტრუქტურის, ასევე ინფორმაციისა და ინფორმატიზაციის როლის გაგება, ტექნოგენური ცივილიზაციის განვითარების სისტემაში, ინფორმაციული საზოგადოების კონცეფციებშია განსახიერებული. ამ კონცეფციების წარმომადგენელთა დასკვნების თანახმად, ამ ახალი ტიპის საზოგადოებაში ინფორმაცია და ცოდნა სტრატეგიულ რესურსებად იქცევა და მნიშვნელოვან სოციალურ-კულტურულ ცვლილებებს იწვევს.⁷ საზოგადოების ინფორმატიზაციის პროცესი განისაზღვრება მისი საბოლოო მიზნით, ანუ ინფორმაციული საზოგადოების კონცეფციით. თუმცა, ინფორმატიზაციის განმარტება არ უნდა ეფუძნებოდეს რომელიმე (თუნდაც ძალიან მნიშვნელოვან) პრინციპს, როგორცაა ინფორმაციის პრიორიტეტუ-

⁷ Абдеев Р.Ф. Философия информационной цивилизации. М.: Дело, 1994.

ლობის პრინციპი. ლოგიკურია ინფორმატიზაცია განვიხილოთ, როგორც ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების საზოგადოებაზე გავლენის მუდმივად მზარდი პროცესი.

გრაფიკი 1. ინფორმაციული საზოგადოების ზრდა

ამ მხრივ, ჩვენი დროის ერთ-ერთი ფუნდამენტური მეთოდოლოგიური ამოცანაა ახალი ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებისა და საზოგადოების ურთიერთქმედების პრობლემა. ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების განვითარება ფუნდამენტურად აახლებს სამეცნიერო კვლევის მეთოდოლოგიურ არსენალს, რომელიც ამჟამად მათემატიკურ მოდელირებასა და გამოთვლით ექსპერიმენტებს ეფუძნება. ახალი საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები სულ უფრო მეტად გვადლევს საშუალებას, მოვახდინოთ მოდელირება და გავაკეთოდ რთული გლობალური პროცესებისა და სისტემების (ეკოლოგიური, ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური და სხვა) განვითარების პროგნოზირება, რაც ხელს უწყობს ამ სისტემების რაციონალიზაციას და მათი მდგრადობის ხარისხის ზრდას.

ინფორმაცია და ცოდნა, რომლებიც ადვილად ხელმისაწვდომია პირდაპირი გამოყენებისთვის, წარმოადგენს თანამედროვე საზოგადოების სტრატეგიულ რესურსს. მატერიალური რესურსებისგან განსხვავებით, მათ შორის ტექნიკურისგან,

ინფორმაციული რესურსები პრაქტიკულად ამოუწურავია, მათი რეზერვები საზოგადოების განვითარებასთან და მოხმარების დონის ზრდასთან ერთად იზრდება. ეს რესურსები იქმნება სუბიექტების შემოქმედებითი გონებრივი მუშაობის შედეგად და მოქმედებს როგორც სამეცნიერო ცოდნის საზოგადოების პროდუქტიულ ძალებში ჩართვის ფორმა.

ინფორმაციული საზოგადოება არის საზოგადოება, რომელშიც სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ეფექტურობა დამოკიდებულია ინფორმაციის წარმოებაზე, დამუშავებაზე, შენახვასა და გადაცემაზე. საზოგადოების ინფორმატიზაციის პროცესი უნდა იქნას განმარტებული, როგორც თვისებრივი გაუმჯობესება, ტექნოგენური საზოგადოების სხვადასხვა ქვესისტემის თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების დახმარებით. ინფორმატიზაცია ასევე სამართლიანად შეიძლება განისაზღვროს, როგორც პროცესების ერთობლიობა, რომელიც შექმნილია თანამედროვე ტექნიკური საშუალებების დახმარებით ისეთი ინფორმაციული გარემოს შესაქმნელად და შესანარჩუნებლად, რომელსაც შეუძლია დააკმაყოფილოს საზოგადოებისა და მისი ცალკეული წევრების შესაბამისი ინფორმაციული საჭიროებები. საზოგადოების ინფორმატიზაცია ასევე ორგანულად უნდა იყოს დაკავშირებული სოციალური ინტელექტუალიზაციის პროცესებთან, რაც ხელს უწყობს ინდივიდის შემოქმედებითი პოტენციალის მნიშვნელოვან ზრდას და მის ინფორმაციულ გარემოს.

ამგვარად, საზოგადოების ინფორმატიზაციის პროცესი ურთიერთდაკავშირებულ ტექნიკურ, ტექნოლოგიურ, ეკონომიკურ, სოციალურ, პოლიტიკურ და სულიერ-კულტურული ფაქტორების ერთობლიობად გვევლინება. ეს ფაქტორები უზრუნველყოფს ინფორმაციის მიღებას, გაცვლას და გამოყენებას თანამედროვე საზოგადოებაში მისი შემდგომი განვითარების მიზნით. საზოგადოების ინფორმატიზაცია არის გლობალური სოციალური პროცესი, რომელიც გულისხმობს ინფორმაციის, როგორც საზოგადოებრივი რესურსის, წარმოებისა და ფართოდ გამოყენების პროცესს. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა კომპლექსების ერთობლიობას, რომელიც მიზნად ისახავს თანამედროვე ცოდნის სრულად გამოყენებას ადამიანის

საქმიანობის ყველა სახეობაში. საზოგადოების ინფორმატიზაციის პროცესი მოიცავს მასობრივ ინფორმაციის წარმოების, დამუშავების, შენახვისა და გადაცემის მეთოდებისა და საშუალებების დანერგვას, რომლებიც სოციალური ურთიერთობების ტრანსფორმაციის საშუალებად ფუნქციონირებენ.

ინფორმაციული საზოგადოების სოციალურ-კულტურული და ტექნოლოგიური ინდიკატორების სახით, სტატიაში გამოვეყოფთ ცივილიზაციის განვითარების თანამედროვე ეტაპზე თანდაყოლილ რიგ მახასიათებლებს, რომელიც ამ ეტაპს სოციალური სტრუქტურის წინა ფორმებისგან განასხვავებს:

1. ინფორმაცია და ინფორმაციული რესურსები პრიორიტეტს იძენს მატერიალურ და ენერგეტიკულ რესურსებთან და საქმიანობის კომპონენტებთან მიმართებაში, სადაც ინფორმაცია იქცევა საქონლად;
2. წარმოების განვითარების ეკონომიკური საფუძველი ხდება ინფორმაციული ინტენსიური აქტივობის ინტენსიფიკაცია;
3. იქმნება ახალი და სულ უფრო მოწინავე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები;
4. ინფორმაცია ახალი საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენების გზით მასობრივი ბაზრის საქონლად იქცევა;
5. ინფორმაცია, ცოდნა და კვალიფიკაცია გამოიყენება ძალაუფლებისა და კონტროლის მთავარ ფაქტორებად;
6. ხდება გადასვლა ადგილობრივი და რეგიონული განვითარებიდან ცივილიზაციის გლობალურ ინფორმაციულ განვითარებაზე;
7. იქმნება პოზიტიური სოციალურ-კულტურული პირობები, რომლებიც ხელს უწყობს ყველა სოციალური სისტემის ინფორმატიზაციის მიღწეული დონის შენარჩუნებას;
8. დასტურდება უნივერსალური ადამიანური ღირებულებების პრიორიტეტი და საზოგადოების წევრების უმრავლესობის ჰუმანისტურად ორიენტირებული საინფორმაციო საჭიროებების დაკმაყოფილება;
9. ხორციელდება ცვლილებები არა მხოლოდ მატერიალური რესურსების, არამედ ინფორმაციულიც.

ეს არის ინფორმაციული საზოგადოების ძირითადი მაჩვენებლები. ინფორმაციული საზოგადოების ფარგლებში ასევე ყალიბდება ერთიანი საინფორმაციო სივრცე; ინფორმატიზაცია გავლენას ახდენს არსებობის ყველა სფეროსა და ასპექტზე; ინფორმაცია საზოგადოების ყველა წევრისთვის ხელმისაწვდომი ხდება; იქმნება ახალი ტიპის კულტურა, რომელიც უზრუნველყოფს როგორც ეროვნული უსაფრთხოების განვითარებას, ასევე გლობალური პრობლემების გადაჭრას.

განვსაზღვროთ გლობალური საინფორმაციო საზოგადოების შექმნის ძირითადი პრინციპები:

1. სახელმწიფოთა თანაბარი ჩართვა და ღია წვდომა გლობალურ საინფორმაციო ქსელებზე (კულტურული და ენობრივი მრავალფეროვნების გათვალისწინებით);
2. ინფორმაციულ სერვისებზე უნივერსალური წვდომის უზრუნველყოფის პირობების შექმნა;
3. ინფორმაციაზე თავისუფალი წვდომა ინფორმაციული უსაფრთხოების პრობლემის გადაწყვეტასთან ერთად;
4. ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა როგორც პირად, ასევე სახელმწიფო დონეზე;
5. საინფორმაციო სექტორში საჯარო და კერძო ინვესტიციების წახალისება;
6. საერთაშორისო საგანმანათლებლო პროგრამების შემუშავება;
7. ინფორმაციული ინფრასტრუქტურის მარეგულირებელი მექანიზმების განსაზღვრა და ადაპტაცია;
8. სოციალური გარემოს და ბიოსფეროს მდგომარეობის მონიტორინგის საერთაშორისო თანამშრომლობა;
9. ინფორმაციული საზოგადოების ჩამოყალიბებისა და განვითარების სოციალური შედეგების მონიტორინგი.

ინფორმაციული საზოგადოების ყველაზე მნიშვნელოვანი მახასიათებლები, რომელიც განვითარებულ ქვეყნებში ჩამოყალიბდა ათასწლეულის დასაწყისში ინფორმატიზაციის პროცესის შედეგად, არის:

1. ერთიანი საინფორმაციო სივრცის შექმნა;

2. ცოდნის საინფორმაციო პროდუქტების და მომსახურება და საინფორმაციო ბაზრის შექმნა;
3. ახალი გადაწყვეტილებების წარმოებაში დანერგვა, რომლებიც დაფუძნებულია მოწინავე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიებზე;
4. ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების მზარდი როლი საზოგადოების ყველა სფეროში;
5. ინფორმაციული უსაფრთხოების საკითხების მნიშვნელობის ზრდა, როგორც სახელმწიფოების, ასევე ინდივიდების ცხოვრებაში.

მოდით, ამ ნაშრომში უფრო დეტალურად განვიხილოთ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი კონცეფცია, რომელიც ასახავს ინფორმაციული საზოგადოების სოციო-ოდინამიკას და ავლენს ინდუსტრიული საზოგადოებიდან მასზე გადასვლის პროცესის შინაარსს. ეს კონცეფცია „ინფორმაციული რევოლუციის“ კონცეფციაა. მოდით, ეს კონცეფცია სოციალურ-კულტურულ განზომილებაში განვიხილოთ.

როდესაც საქმე „ინფორმაციული რევოლუციის“ კონცეფციას ეხება, მისი შინაარსი უნდა გამოვლინდეს არა მხოლოდ ინფორმაციის კონცეფციაში, არამედ თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების კონცეფციის მეშვეობითაც. ეს ტექნოლოგიები, როგორც წესი, გაგებულია, როგორც ინფორმაციის შექმნის, ჩაწერის, დამუშავებისა და გავრცელების სხვადასხვა გზა. ტექნოლოგიის კატეგორია სოციალური განვითარების ამჟამინდელ ეტაპზე დომინანტურ, სისტემურ მნიშვნელობას იძენს. თუ წინა ეპოქებში ტექნოლოგია რეცეპტების მარტივ ერთობლიობად განიხილებოდა და მეორეხარისხოვან როლს ასრულებდა კულტურა, შემდეგ ბოლო ათწლეულების განმავლობაში ცხადი გახდა ის ფაქტი, რომ ტექნოლოგიების გაუმჯობესება თანამედროვე ტექნოგენური ცივილიზაციის განვითარების საფუძველია და ადამიანის კულტურის რადიკალურად ახალი ფორმები დაკავშირებულია ფუნდამენტურად ახალი ტექნოლოგიების დაბადებასთან. როგორც რაკიტოვი ამასთან დაკავშირებით აღნიშნავს: „...ტექნოლოგია ჩვეულებრივი ... გაგებით არის სხვადასხვა ოპერაციებისა და უნარების ერთობლიობა, რომელიც ხორციელდება ფიქსირებული თანმიმდევრობით შესაბამის სივრცე-დროის ინტერვალებში

და ძალიან სპეციფიკური ტექნიკის საფუძველზე შერჩეული მიზნების მისაღწევად”.⁸ საზოგადოების განვითარების პროცესში, „ტექნოლოგია შედის სოციალური ურთიერთობებისა და საქმიანობის სისტემაში“.

სტრუქტურები... ტექნოლოგია ხდება სხვადასხვა სოციალური მოდიფიკაციისა და ტრანსფორმაციის ფაქტორი, რაც გავლენას ახდენს საზოგადოების სხვადასხვა სოციალურ სტრუქტურასა და ქვესისტემაზე.⁹ თანამედროვე ინფორმაციულ-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები მაღალტექნოლოგიური ტექნოლოგიების სისტემაში მნიშვნელოვან ადგილს იკავებს და მათი მთავარი პროდუქტი - ინფორმაცია - სოციალური განვითარების ერთ-ერთ ყველაზე ძლიერ და გადამწყვეტ ფაქტორად იქცევა. ტრადიციული საინფორმაციო ტექნოლოგიები, რომლებიც მოიცავს დამწერლობას, ბეჭდვას, ტელეფონს, ტელეგრაფს, რადიოს, ტელევიზიას, ორიენტირებულია მხოლოდ ინფორმაციის ჩაწერის, რეპლიკაციისა და გავრცელების მეთოდებზე. ყველა ეს ტექნოლოგია გავლენას არ ახდენს ცოდნის შექმნის, დამუშავებისა და სემანტიკური ტრანსფორმაციის პროცესზე: ბოლო დრომდე, ინტელექტუალური საქმიანობა თავად ხორციელდებოდა ექსკლუზიურად „ხელით“.

თანამედროვე ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, სხვა ტექნოლოგიებისგან განსხვავებით, რომლებიც ექსკლუზიურად მატერიალური წარმოებისა და საგნობრივი საქმიანობის სფეროში ხორციელდება და მხოლოდ ირიბად მოქმედებს სულიერ საქმიანობაზე, წარმოადგენს საშუალებას, რომელიც ძირითადად ინტელექტუალური შრომის სფეროში აღწევს. თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები წარმოადგენს ფუნდამენტურად განსხვავებულ ტიპის ტექნოლოგიას, რომელიც განსხვავდება ყველა წინამორბედისგან; მათ გააჩნიათ „... ყველა მათგანისთვის დამახასიათებელი სოციოგენური ფუნქციის გარდა, ... ასევე კულტურული და ეპისტემოგენური ფუნქციები“.¹⁰ სოციოგენური ფუნქცია, ტრადიციული ყველა ტექნოლოგიისთვის, რომელიც სხვადასხვა სოციალური მოდიფიკაციისა და ტრანსფორმაციის ფაქტორად მოქმედებს, თავის გამოხატულებას

⁸ Ракитов А.И. Философия компьютерной революции. М., Изд-во политической литературы. 1991.

⁹ იქვე. 15 გვ.

¹⁰ იქვე. 31

პოულობს თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების შემთხვევაში, ფუნდამენტურად ახალი კულტურული და ეპისტემოგენური ფუნქციების განხორციელების მხარდასაჭერად. თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, რომლებიც აცნობიერებენ თავიანთ კულტურულ ფუნქციას, აღწევენ „...მასობრივი კომუნიკაციის, განათლების, აღზრდის, ტრენინგის ყველა მექანიზმს, გავლენას ახდენენ პიროვნების ჩამოყალიბებაზე, ცხოვრების წესსა და ინტერპერსონალური კომუნიკაციების სისტემაზე“.¹¹ ამ ტექნოლოგიების ეპისტემოგენური ფუნქცია შედგება „...თანამედროვე კომპიუტერებისა და საინფორმაციო ქსელების დახმარებით განხორციელებული პროცედურებისა და ოპერაციების ერთობლიობისგან, რომლებიც გავლენას ახდენენ შემეცნებაზე და ხელს უწყობენ ახალი ცოდნის ზრდას...“¹² თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები იწარმოებს ინტელექტუალურ ტექნოლოგიას, რომელიც წარმოადგენს არტეფაქტების, პროგრამული პროდუქტებისა და ცოდნის სისტემების ერთობლიობას, რომელიც უზრუნველყოფს ტექნოგენური ცივილიზაციის ისტორიაში ფუნდამენტურად ახალი ფენომენის დაბადებას. ეს ფენომენი გულისხმობს ინფორმაციის მაღალი სიჩქარით წარმოების, ტრანსფორმაციის, გადაცემის და განხორციელების შესაძლებლობას, არა მხოლოდ ადამიანის ტვინისა და კომუნიკაციის საშუალებების დახმარებით, არამედ სრულიად ახალი ტექნიკური მოწყობილობების დახმარებით, რომლებიც განასახიერებენ ხელოვნური ინტელექტის იდეას. შესაბამისად, თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების როლი არ შემოიფარგლება მხოლოდ რაოდენობრივი მაჩვენებლებით, როგორცაა რუტინული და რთული ოპერაციების აღმოფხვრა. მათი განხორციელების ყველაზე მნიშვნელოვანი შედეგია რადიკალური ცვლილება სულიერი და პრაქტიკული საქმიანობისა და კულტურული შემოქმედების მთელ სისტემაში. თანამედროვე საინფორმაციო და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ზემოთ აღწერილი სპეციფიკა იწვევს ტექნოლოგიურად გრანდიოზული სოციალური ცვლილებების გააზრებას, რაც აღნიშნავს ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადასვლას. ამ გარდამავალი პერიოდის

¹¹ იქვე. 31

¹² იქვე. 31

საფუძველი ინფორმაციული რევოლუციაა. ინფორმაციული რევოლუცია თანამედროვე, მესამე სოციალურ-ტექნოლოგიური რევოლუციაა. სოციოტექნოლოგიური რევოლუციები გაგებულია, როგორც წარმოებისა და სოციალური აქტივობის ტექნოლოგიაში ფუნდამენტური ცვლილებები, რომლებიც კულმინაციას აღწევს ცივილიზაციის ახალ ტიპებსა და მათთან დაკავშირებულ სოციოკულტურულ ტრადიციებზე გადასვლაში.

დასკვნა

ინფორმაციული რევოლუცია წარმოადგენს ერთ-ერთ ძირითად ფაქტორს, რომელმაც განაპირობა ინფორმაციული საზოგადოების შექმნა. მისი გავლენა ხედვადია ეკონომიკაში, განათლებაში, სოციალურ სტრუქტურებში და კულტურაში. თანამედროვე საზოგადოება მოთხოვნის ახალ ფორმებს, რომლებიც ეფუძნება ცოდნისა და ინფორმაციის გამოყენებას. მომავალში ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარება კიდევ უფრო გააძლიერებს ინდივიდისა და საზოგადოების კომუნიკაციას, უზრუნველყოფს ახალ შესაძლებლობებს და შექმნის ინოვაციურ გარემოს.

ინფორმაციული რევოლუცია რადიკალურად განსხვავდება მის წინამორბედი სოციალურ-ტექნოლოგიური რევოლუციებისგან (აგრარულ-ხელოსნური და სამრეწველო) იმით, რომ ის დროებით იწვევს ღრმა ცვლილებებს წარმოებაში, სოციალურ-ეკონომიკურ სფეროებში და სულიერ და კულტურულ ცხოვრებაში. ამ რევოლუციის შედეგია ინფორმაციულ საზოგადოებაზე გადასვლა, რომლის დროსაც მატერიალური წარმოება და მსოფლმხედველობა, ყოველდღიური ცხოვრება და განათლება, კომუნიკაცია და ხელოვნება განიცდის რადიკალურ ცვლილებებს. ისინი ცვლიან არა მხოლოდ მათ გარეგნულ კონტურებს, არამედ ადამიანის საქმიანობის შინაარსის შინაგან მექანიზმებსაც.

ბიბლიოგრაფია

კვესელავა, ქ., კროპაძე, თ., ვერულავა, ნ., „ინფორმაციული და საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების გამოყენება სასწავლო პროცესში“, ელ. ჟურნალი „ქართველი მეცნიერები“, ტომ. 7 No. 3 (2025), <https://doi.org/10.52340/gs>.
კვესელავა, ქ., „საინფორმაციო ტექნოლოგიების ევოლუცია XX-XXI საუკუნეებში“, გაზეთი, „ეთა“, No 60, თებერვალი, 2025 წ.

Castells, M. *The Rise of the Network Society*. Oxford: Blackwell, 1996.

Bell, D. *The Coming of Post-Industrial Society*. New York: Basic Books, 1973.

Drucker, P. *Post-Capitalist Society*. New York: HarperBusiness, 1993.

Webster, F. *Theories of the Information Society*. London: Routledge, 2002.

Castells, M. *Communication Power*. Oxford: Oxford University Press, 2009.

პროკრასტინაცია და პერფექციონიზმი შფოთვისთან მიმართებაში: მიმოხილვა და ანალიზი

თინათინ კროპაძე¹

<https://orcid.org/0000-0001-8339-4129>

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10285>

აბსტრაქტი

თანამედროვე ორგანიზაციულ ფსიქოლოგიაში განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა იმ მექანიზმებს, რომლებიც ზემოქმედებენ ინდივიდის თვითრეგულაციასა და სამუშაოს შესრულების ეფექტიანობაზე. სტატია მიზნად ისახავს პროკრასტინაციისა და პერფექციონიზმის ურთიერთკავშირის ანალიზს, შფოთვის ფსიქოლოგიურ ფონზე.

წინამდებარე ნაშრომში განმარტებულია ფსიქოლოგიური ტერმინები; განხილულია ფსიქოლოგების და ფსიქიატრების: მ.პოლენდერის, გ.ბერნსის, დ.ჰამაჩეკის და სხვათა თეორიული მოდელები, სადაც მკვლევარები ხსნიან პერფექციონიზმის და პროკრასტინაციის ფენომენს და შფოთვის, როგორც მედიატორს როლს ამ ორ კონსტრუქტს შორის.

ნაშრომში მიმოხილულია ფსიქოლოგიის სხვადასხვა (ორგანიზაციული, სოციალური, პიროვნების, განვითარების) დარგებში, მედიცინაში, ჩატარებული სამეცნიერო კვლევები. ჩატარებული ანალიზი ეფუძნება ემპირიულ კვლევებსა და თანამედროვე თეორიებს თვითრეგულაციის, ემოციური კონტროლისა და მოტივაციური პროცესების შესახებ. მათი ანალიზის საფუძველზე მიღებული დასკვნები მიუთითებს, რომ შფოთვა წარმოადგენს ცენტრალურ ფაქტორს, რომელიც განსაზღვრავს პერფექციონისტური ტენდენციებისა და მნიშვნელოვანი საქმის გადადება/გადავადების ქცევის განხორციელების ალბათობას და მის სიმძლიერეს.

განხილული თეორიული მოდელები და ორგანიზაციულ ფსიქოლოგიაში ჩატარებული კომპლექსური კვლევები ამყარებს მოსაზრებას იმის შესახებ, რომ სასურველია ემოციური რეგულაცია განიხილებოდეს როგორც ფსიქოპროფილაქტიკური ჩარევის სტრატეგია, მით უფრო, აკადემიურ და პროფესიულ გარემოში.

ნაშრომში განხილულ თეორიულ მოდელებს და ჩატარებული კვლევის შედეგებს გავლენა აქვს პერფექციონიზმსა და პროკრასტინაციას შორის ურთიერთობის თეორიულ და ემპირიულ გაგებაზე და შეუძლია გავლენა მოახდინოს ინტერვენციების გზების შემუშავებაზე, რათა მკითხველს ასწავლოს, თუ როგორ შეუძლიათ გაუმკლავდნენ პერფექციონიზმის და პროკრასტინაციის სტრესულ ფორმებს ზრდასრულ ასაკში.

საკვანძო სიტყვები: პროკრასტინაცია, პერფექციონიზმი, შფოთვა, თვითრეგულაცია, ემოციური კონტროლი.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის სამეცნიერო-კვლევითი ცენტრის მთავარი მეცნიერი, სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი

Procrastination and Perfectionism in Relation to Anxiety: A Review and Analysis

Tinatin Kropadze²

Abstract

In contemporary organizational psychology, significant attention is given to the mechanisms influencing an individual's self-regulation and work performance effectiveness. This article aims to analyze the relationship between procrastination and perfectionism against the psychological backdrop of anxiety.

The paper defines psychological terms and discusses the theoretical models of psychologists and psychiatrists such as M.Hollander, G.Burns, D.Hamachek, and others, where the researchers explain the phenomena of perfectionism and procrastination, highlighting the role of anxiety as a mediator between these two constructs.

The paper reviews scientific research conducted in various fields of psychology (organizational, social, personality, developmental) and medicine. The analysis is based on empirical studies and contemporary theories regarding self-regulation, emotional control, and motivational processes. Conclusions drawn from this analysis indicate that anxiety plays a central role in determining the likelihood and intensity of perfectionistic tendencies and procrastination behaviors.

The theoretical models discussed, along with the complex research conducted in organizational psychology, support the idea that emotional regulation should be considered as a strategy for psychoprophylactic intervention, particularly in academic and professional settings.

The theoretical models and research findings presented in this paper contribute to the theoretical and empirical understanding of the relationship between perfectionism and procrastination and could influence the development of intervention strategies, teaching readers how to cope with the stressful forms of perfectionism and procrastination in adulthood.

Keywords: procrastination, perfectionism, anxiety, self-regulation, emotional control.

² Chief Scientist of Scientific-Research Center of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Professor of Alte University, PhD in Social Sciences

შესავალი

თანამედროვე აკადემიურ და სამუშაო გარემოში ხშირად გვხვდება ფენომენები, რომლებიც ამცირებენ ინდივიდის ეფექტიანობასა და ფსიქოლოგიურ კეთილდღეობას. ასეთ მექანიზმებს შორის განსაკუთრებით თვალსაჩინოა **პროკრასტინაცია** - ქცევა, რომელიც გულისხმობს მიზანმიმართული ამოცანის გადადებას მიუხედავად მისი უარყოფითი შედეგებისა. პროკრასტინაცია არ წარმოადგენს უბრალო დროის მენეჯმენტის პრობლემას; იგი ხშირად დაკავშირებულია ემოციურ დისბალანსთან, შფოთვისთან და თვითკრიტიკულობასთან.

პროკრასტინაცია არის გავრცელებული პრობლემა, რომელიც დაკავშირებულია ცხოვრების სხვადასხვა სფეროში არსებულ ნეგატიურ შედეგებთან და ხშირად მაშინ ჩნდება, როდესაც ადამიანები ავერსიულად მიჩნეულ ამოცანებს აწყდებიან. პროკრასტინაციას დიდი კავშირი აქვს განწყობის მოკლევადიან აღდგენასა და ემოციების რეგულირებასთან. გარდა ამისა, საკუთარი თავის და მიზნის მიღწევაში ჩართული განწყობის მარეგულირებელი პროცესების დროებითი გაგება განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია პროკრასტინაციის გასაგებად, რადგან პროკრასტინაციის შედეგებს, როგორც წესი, მომავალი პიროვნება („მე“) იტანს.³

მეორე მხრივ, **პერფექციონიზმი** - სრულყოფილებისადმი ზედმეტად მომთხოვნი მიდრეკილება - ასევე განიხილება როგორც შფოთვითი და თვითკრიტიკული აზროვნების გამოხატულება.⁴ პერფექციონიზმის მექანიზმები ხშირად ქმნის შიშზე დაფუძნებულ მოტივაციას, რაც იწვევს ქცევის გადადებას ან მოქმედების თავიდან არიდებას.

პერფექციონიზმი ლათინური სიტყვაა(perfectus) და „აბსოლუტურ სრულყოფილებას“ ნიშნავს . 1978 წელს ფსიქოლოგმა მ.ჰოლენდერმა (M.H.Hollender) ერთ-ერთმა პირველმა განსაზღვრა პერფექციონიზმი, როგორც საკუთარი თავისადმი ყოველდღიურად წაყენებული იმაზე უფრო მაღალი დონის მოთხოვნები, ვიდრე ამას

³ F.Sirois, T.Pychyl, *Procrastination and the priority of short-term mood regulation: Consequences for future self*. Social and Personality Psychology Compass, 7(2), 115–127. 2013, <https://surl.li/osraii> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

⁴ P.L.Hewitt, G.L.Flett, Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology. Journal of Personality and Social Psychology, 60(3), 1991, 456–470. <https://surl.li/pgtyxe> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

გარემოება ითხოვს. მოგვიანებით, გ.ბერნსმა (G.S.Berns), ნეირომეცნიერების დარგში მოღვაწე ფსიქოლოგიის პროფესორმა, დააზუსტა და შეავსო ეს ცნება კოგნიტური პარამეტრით (აზროვნებით) – „ყველაფერი ან არაფერი”.⁵ ამ შემთხვევაში, მოქმედების შესრულებაში დასაშვებია მხოლოდ ორი ვარიანტი: მაღალი სტანდარტებისადმი შესატყვისობა ან სრული კრაზი.

ფსიქოლოგმა დონალდ ჰამაჩეკმა (D.E.Hamachek) პერფექციონიზმის ორ სახე გამოყო – ჯანსაღი და ნევროტული(დესტრუქციული). ჯანსაღია პერფექციონიზმი, როცა ადამიანი შრომისმოყვარეა და ლიდერის თვისებებით ხასიათდება, აქტიურია, მოტივირებული; აქვს მაღალი, მაგრამ რეალისტური სტანდარტები; გააჩნია მიზნები და მისი მიღწევის კონკრეტული გზები; აქვს პოზიტიური თვითშეფასება და პრეტენზიის მაღალი დონე; ისახავს ძნელად მისაღწევ მიზნებს, მაგრამ მას ეს პროცესი, განსაკუთრებით შედეგი სიამოვნებს. მუშაობის პროცესში აზარტულია და გარკვეულად ღელავს კიდეც.⁶

ნევროტული პერფექციონიზმის შემთხვევაში პიროვნებას წარუმატებლობის ძლიერი შიში იპყრობს; სრულყოფილება ადამიანის სასურველი მიზანი ხდება; იგი მუდამ უკმაყოფილოა საკუთარი მიღწევებით; სიყვარულის და საყოველთაო პატივისცემის დამსახურების მიზნით, საორიენტაციოდ იღებს ისეთ ეტალონს, რაც მის შესაძლებლობებს აღემატება(არ შეესატყვისება), რაც მუდმივ დამაბულობას იწვევს პიროვნებაში.

იმისათვის, რომ არ შელახონ საკუთარი „უბადლო“ იმიჯი, პერფექციონისტები ცდილობენ დამალონ დაშვებული შეცდომები ან უარი თქვან ჩანაფიქრზე. ისინი მოქმედებენ პრინციპით „ყველაფერი ან არაფერი”; ელოდებიან იდეალურ მომენტს და ემზადებიან დიდი წარმატებებისთვის. ხშირად ეს მომენტი იგვიანებს, ამასობაში კი სხვები ახალ საქმეებს იწყებენ, შეცდომებსაც უშვებენ, მათ მაგალითზე სწავლობენ და თანდათან წინ მიიწევენ.

⁵ სამეცნიერო პორტალი, „ფსიქოლოგია“, <https://surl.li/rznzbc> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

⁶ D.E.Hamachek. *Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism*. Psychology: A Journal of Human Behavior, 15(1), 27–33. 1978;

ძალზე საინტერესოა მნიშვნელოვანი საქმის გადადება/გადავადების, ე.წ. პროკრასტინაციის ფენომენი, რომელიც საქმის სრულყოფილად შესასრულებლად საგანგებო მომზადებისათვის, საქმიანობის დაწყების გადადებას გულისხმობს.⁷ პერფექციონისტის უბედურება სწორედ ის გახლავთ, რომ შეიძლება ეს მომენტი – თავში ყველაფრის იდეალურად დალაგება – არასოდეს დადგეს. უამრავი დრო და ენერგია მიაქვს მეორეხარისხოვან დეტალებზე ფიქრს, სწორედ ეს იგულისხმება გამოთქმაში „საუკეთესო – კარგის მტერია“.

ამგვარად, აუცილებელია განვასხვავოთ საუკეთესო შედეგებისკენ სწრაფვა (რომელიც ადამიანის ბუნებრივ მოტივაციას წარმოადგენს) მისი პათოლოგიური ფორმისგან, რაც გამოიხატება არასრულყოფილების უარყოფაში. პირველი პიროვნების განვითარების მამოძრავებელი ძალაა, მეორე კი შემაფერხებელი და დამთრგუნავი.

ძირითადი ნაწილი

პერფექციონისტული ორიენტაცია ბავშვობიდანვე ფორმირდება. მას ოჯახური აღზრდის თავისებურებები განსაზღვრავს. კერძოდ, ნევროტულ პერფექციონიზმს აყალიბებს ბავშვის გამოცდილება – მშობლის ე.წ. პირობითი სიყვარული – ხარისეთი, აკეთებ ისე, როგორიც მას მოსწონს – იმსახურებ შექებას, წახალისებას და პირიქით. თუ მშობელი ბავშვს არ წახალისებს, ბავშვი ისწრაფვის იყოს კარგი არამხოლოდ იმიტომ, რომ თავი აარიდოს სხვების საყვედურს, არამედ იმიტომაც, რომ ბოლოსდაბოლოს თვითონაც მიიღოს საკუთარი თავი, მაგრამ რის ფასად? დიდი ძალისხმევითა და დიდი მიღწევების ფასად. ბავშვი აცნობიერებს, რომ მხოლოდ კარგად შესრულებული საქმიანობა ხდის მას ღირსეულ არსებად. როგორც წესი, პერფექციონისტის მშობლები საკმაოდ მკაცრები, მომთხოვნები არიან, თუმცა ამავე დროს, ნაკლებად იციან მხარდაჭერა და გვერდში დგომა. ბავშვი იძულებულია იყოს „შეუმცდარი“, რათა დააკმაყოფილოს მშობლის მოლოდინი და თავი აარიდოს კრიტიკას. გამოყოფენ მშობლის 4 ტიპს, რომელიც გავლენას ახდენს ბავშვებში პერფექციონისტული აზროვნების ფორმირებაზე: 1. მშობლები ზედმეტად კრიტიკულები და მომთხოვნები არიან; 2. მშობლების მოლოდინები და სტანდარტები

⁷ ოჯახის მკურნალი, <https://surl.li/uyhgoi> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

ზედმეტად მაღალია; 3. მშობლებს არ უყვართ ბავშვის წხალისება, ან განმამტკიცებელი სტიმულები არათანმიმდევრული და ირიბია; 4. პერფექციონისტული განწყობებისა და ქცევის მქონე მშობლები თვითონვე არიან ბავშვისთვის მიბაძვის ობიექტები-მოდელები.

ამ სტატიაში განხილულია, თუ როგორ ფუნქციონირებს შფოთვა როგორც საშუალო რგოლი პერფექციონიზმსა და პროკრასტინაციას შორის და როგორ შეიძლება ამ ურთიერთობის გააზრება დაეხმაროს ფსიქოლოგიურ პრაქტიკასა და თვითრეგულაციის გაუმჯობესების პროგრამებს.

თეორიული საფუძვლები

პროკრასტინაციის ბუნება და ემოციური საფუძვლები - ამერიკელი მკვლევარი ორგანიზაციული ქცევისა და ადამიანური რესურსების მართვის საკითხებში, პროფესორი პიერს სტილი (P.Steel) 2007 წლის ნაშრომში „პროკრასტინაციის ბუნება: ტიპური თვითრეგულირების უკმარისობის მეტაანალიზური და თეორიული მიმოხილვა“, პროკრასტინაციას განსაზღვრავს როგორც თვითრეგულაციის მარცხს, რომელიც გამოწვეულია დროის არარაციონალური აღქმითა და ემოციური დისბალანსით.⁸

ინდივიდი ხშირად არ იწყებს ამოცანას არა იმიტომ, რომ არ იცის როგორ იმოქმედოს, არამედ იმიტომ, რომ მისი შესრულება უკავშირდება შფოთვას, წარუმატებლობის შიშს ან თვითდაჯერების ნაკლებობას. ამგვარად, პროკრასტინაცია შეიძლება განვიხილოთ როგორც ემოციური რეგულაციის სტრატეგია, რომლის მიზანია დროებითი შფოთვის შემცირება მიმდინარე ამოცანისგან დისტანცირებით.⁹

პერფექციონიზმი როგორც შფოთვითი მექანიზმი - პერფექციონიზმი ისტორიულად აღქმულია, როგორც ორმხრივი კონსტრუქტი: მისი ადაპტური ფორმა ხელს უწყობს მოტივაციასა და ხარისხზე ორიენტირებულ მუშაობას, ხოლო ნაკლებად ადაპტური ფორმა განაპირობებს შფოთვასა და გადატვირთულობას.

⁸ P.Steel, *The nature of procrastination: a meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure*, Psychol Bull, Jan;133(1):65-94. 2007, doi: 10.1037/0033-2909.133.1.65;

⁹ F.M.Sirois et al., *Procrastination and the Priority of Short-Term Mood Regulation: Consequences for Future Self*, Social and Personality Psychology Compass, 7(2):115-127, DOI:10.1111/spc3.12011, 2013.

პერფექციონიზმი DSM-III-ის ერთი დიაგნოზის მთავარი დიაგნოსტიკური კრიტერიუმია და ვარაუდობენ, რომ ის მნიშვნელოვან როლს ასრულებს ფსიქოპათოლოგიების ფართო სპექტრში. თუმცა, ამ კონსტრუქტის ზუსტი განმარტება არ არსებობს და ამ საკითხზე კვლევებიც მწირია. პერფექციონიზმის შესახებ არსებული თეორიების საფუძველზე, შემუშავდა მრავალგანზომილებიანი საზომი და პერფექციონიზმის ბუნებასთან დაკავშირებით რამდენიმე ჰიპოთეზა ოთხ ცალკეულ კვლევაში შემოწმდა. ამ საზომის მთავარი განზომილება იყო შეცდომების დაშვების გამო გადაჭარბებული შეშფოთება. გამოვლინდა ხუთი სხვა განზომილება, მათ შორის მაღალი პიროვნული სტანდარტები, მშობლების მაღალი მოლოდინების აღქმა, მშობლების მაღალი კრიტიკის აღქმა, საკუთარი ქმედებების ხარისხის ეჭვი და წესრიგისა და ორგანიზებულობისადმი უპირატესობა. პერფექციონიზმი და მისი ზოგიერთი ქვესკალა კორელაციაში იყო ფსიქოპათოლოგიური სიმპტომების ფართო სპექტრთან. ასევე არსებობდა კავშირი პერფექციონიზმსა და პროკრასტინაციას შორის. მრავალგანზომილებიანი პერფექციონიზმის სკალის (MPS) რამდენიმე ქვესკალა, პიროვნული სტანდარტები და ორგანიზებულობა, დაკავშირებული იყო პოზიტიურ მიღწევებისკენ სწრაფვასთან და სამუშაო ჩვევებთან. MPS მჭიდრო კავშირში იყო პერფექციონიზმის ერთ-ერთ არსებულ საზომთან. პერფექციონიზმის სამომავლო კვლევებმა უნდა გაითვალისწინოს კონსტრუქტის მრავალგანზომილებიანი ბუნება.¹⁰ Hewitt და Flett -ის ჯერ კიდევ 1991 წლის სტატიაში შეეცადნენ ეჩვენებინათ, რომ პერფექციონიზმის კონსტრუქტი მრავალგანზომილებიანია და მოიცავს როგორც პიროვნულ, ასევე სოციალურ კომპონენტებს. მათი კვლევით, ეს კომპონენტები ხელს უწყობენ ფსიქოპათოლოგიის მძიმე დონეებს. ისინი აქცენტს აკეთებენ პერფექციონიზმის სამ განზომილებას: თვითორიენტირებულ პერფექციონიზმს, სხვაზე ორიენტირებულ პერფექციონიზმს და სოციალურად განსაზღვრულ პერფექციონიზმს.¹¹

¹⁰ R.O.Frost, P.Marten, C.Lahart, R.Rosenblate, *The dimensions of perfectionism*, Cognitive therapy and Research, Volume 14, pages 449–468, 1990, <https://surl.li/xftuje> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

¹¹ P.L.Hewitt, G.L.Flett, Perfectionism in the Self and Social Contexts: Conceptualization, Assessment, and Association With Psychopathology, 1991 Mar; 60(3):456-70. doi: 10.1037//0022-3514.60.3.456;

ოთხი კვლევა ადასტურებს კონსტრუქტის მრავალგანზომილებიანობას და აჩვენებს, რომ ამ განზომილებების შეფასება შესაძლებელია სანდო და ვალიდური გზით. და ბოლოს, 77 ფსიქიატრიულ პაციენტზე ჩატარებული კვლევა აჩვენებს, რომ თვით-ორიენტირებული, სხვაზე ორიენტირებული და სოციალურად განსაზღვრული პერფექციონიზმი დიფერენცირებულად უკავშირდება პიროვნების აშლილობების და სხვა ფსიქოლოგიური დისაპლეციის ინდექსებს. პერფექციონიზმის შესწავლისადმი მრავალგანზომილებიანი მიდგომა გამართლებულია, განსაკუთრებით პერფექციონიზმსა და დისაპლეციას შორის კავშირის თვალსაზრისით.

ამდენად, გამოყოფენ პერფექციონიზმის სამ ტიპს:

1. **Self-oriented perfectionism** – საკუთარი თავისადმი სრულყოფილების მოთხოვნა;
2. **Other-oriented perfectionism** – მაღალი მოლოდინები სხვებისადმი;
3. **Socially prescribed perfectionism** – სოციალურად დადგენილი პერფექციონიზმი.

ბავშვებსა და მოზარდებში იზრდება ინტერესი პერფექციონიზმის მიმართ, ასევე იზრდება ინტერესი ახალგაზრდებში პერფექციონიზმის შესაფასებლად შექმნილი საზომების მიმართ. მოგვიანებით, 2016 წლის Flet-ის მიერ ჩატარებული კვლევები და შესაბამისი სამეცნიერო სტატიები აღწერს ბავშვ-მოზარდის პერფექციონიზმის შკალის (CAPS) განვითარებას და ფსიქომეტრიულ მახასიათებლებს, რომელიც წარმოადგენს თვითორიენტირებულ პერფექციონიზმსა და სოციალურად წინასწარ განსაზღვრულ პერფექციონიზმს. წარმოდგენილია სამი კვლევის შედეგები, რომლებიც მოიცავს მრავალ ნიმუშს.

კვლევის შედეგები მიუთითებს, რომ პერფექციონისტი სტუდენტების აკადემიური ქცევა მოტივირებულია ფაქტორების რთული ნაზავით, რომელიც მოიცავს ინტროექციულ რეგულირებაზე ძლიერ აქცენტს როგორც თვითორიენტირებულ, ასევე სოციალურად წინასწარ განსაზღვრულ პერფექციონიზმში; თუმცა, ამ პერფექციონიზმის განზომილებებს შორის არსებობს ძირითადი მოტივაციური განსხვავებები.

და ბოლოს, კვლევამ დაადასტურა, რომ თვითორიენტირებული და სოციალურად წინასწარ განსაზღვრული პერფექციონიზმი დაკავშირებულია სტრესის, დისტრესის და ადაპტაციის სხვადასხვა ინდექსთან. კოლექტიურად, ჩვენი შედეგები

ადასტურებს CAPS-ის გამოყენებას და იმ მოსაზრებას, რომ დაუცველი ბავშვები და მოზარდები, რომლებიც პერფექციონისტები არიან, მნიშვნელოვანი ზეწოლის ქვეშ არიან, რათა დააკმაყოფილონ მოლოდინები. ამ შედეგების შეფასება და თეორიული შედეგები განხილულია. პირველი და მესამე ფორმები განსაკუთრებით კორელირებს შფოთვისთან და პროკრასტინაციასთან, რადგან ინდივიდი შიშობს შეცდომების დაშვების ან კრიტიკის მიღების გამო.¹²

შფოთვა, როგორც შუამავალი რგოლი(მედიუმი)

შფოთვა წარმოადგენს ემოციურ მდგომარეობას, რომელიც ჩნდება მაშინ, როცა ინდივიდი აღიქვამს უთანასწორობას საკუთარი უნარების და ამოცანის მოთხოვნებს შორის.¹³ ასეთი აღქმა იწვევს თვითშეფასების საფრთხის განცდას, რაც ზრდის მნიშვნელოვანი საქმის გადადება/გადავადების ალბათობას. სტრესის დაძლევის და მისი სტრატეგიების საკითხების მკვლევარებმა, რ.ლაზარუსმა (Lazarus) და ს.ფოლკმანმა (Folkman), 1984წელს მოახდინეს მოზარდობისა და ადრეული ზრდასრულობის ასაკში კოგნიტური და განწყობის პრობლემების, აღქმული სოციალური მხარდაჭერისა და გამკლავების სტრატეგიების შეფასება; იმის გაგება, თუ როგორ უკავშირდება გამკლავების სტრატეგიები ასაკს, სქესსა და სწავლის წლებს; მონაწილეები იყვნენ 517 მოზარდი და ახალგაზრდა(საშუალო ასაკი 18.95 წელი). მონაწილეები სწავლობდნენ იტალიის საშუალო სკოლებში, ასოციაციურ ჯგუფებში ან უნივერსიტეტში. მათ შეავსეს თვითშეფასების კითხვარების ნაკრები უსაფრთხო ონლაინ საიტის ან ქაღალდის ვერსიის საშუალებით. კვლევა აჩვენებდა, თუ როგორ პროგნოზირებდა სტაბილური ფაქტორი სქესი და ზოგიერთი მოდიფიცირებადი ფაქტორი, კერძოდ, გარკვეული გამკლავების სტრატეგიები და მეგობრების მხარდაჭერა კოგნიტურ და განწყობის პრობლემებს.

კვლევები აჩვენებს, რომ შფოთვა ამცირებს კოგნიტურ კონტროლს და ზღუდავს მოტივაციურ პროცესებს, რაც პროკრასტინაციის ერთ-ერთ ნეიროფსიქოლოგიურ საფუძვლად შეიძლება ჩაითვალოს.

¹² G.L. Flett, P.L.Hewitt, A.Besser, Ch.Su, T.Vaillancourt, D.Boucher, Y.Munro, Lisa A.Davidson, O.Gale, *The Child-Adolescent Perfectionism Scale: Development, Psychometric Properties, and Associations With Stress, Distress and Psychiatric Symptoms*, Journal of Psychoeducational Assessment, Vol. 34(7) 634–652, 2016, DOI: 10.1177/0734282916651381;

¹³ R.Lazarus, S.Folkman, S. Stress, Appraisal, and Coping. New York: Springer.1984

პერფექციონიზმის ნიშნებია:

- ✓ ძალზე ძლიერი პასუხისმგებლობის გრძნობა; მცირე შეცდომის დაშვების შეუძლებლად მიჩნევა; მახვილი თვალით უმნიშვნელო დეტალების შემჩნევა;
- ✓ ყველაფერში საუკეთესოდ ყოფნის სურვილი, ისეთ საქმიანობაშიც კი, რომელიც პიროვნებისთვის უინტერესოა;
- ✓ დიდი დროს დახარჯვა და უკანასკნელ წუთამდე შედეგის გაუმჯობესება, თუნდაც დროის, ძილის, კვების ხარჯზე. პიროვნებას ეს ქცევა უფრო სწორად მიაჩნია, ვიდრე ის, რომ რაღაც არ გააკეთოს;
- ✓ იდეალურისკენ სწრაფვა: ან ყველაფერი ან არაფერი, მხოლოდ ასე და არა სხვაგვარად. არსებობს თეთრი და შავი, არ არსებობს რუხი ფერი. თუ პიროვნება იდეალურ შედეგამდე ვერ მივიდა, ამჯობინებს უარი თქვას, რადგან, მისი აზრით, დროს კარგავს იმაზე, რაც გამარჯვებას არ მოუტანს;
- ✓ საკუთარი თავის მიმართ მკაცრი კრიტიკის არსებობა და საჭიროების შემთხვევაში, საკუთარი თავის დასჯაც კი;
- ✓ კრიტიკის მიმართ მაღალი მგრძნობიარობა და წარუმატებლობის შიშის ქონა, რადგან იგულისხმება, რომ პიროვნება სრულყოფილი არ არის;
- ✓ ძლიერი დამოკიდებულება სხვა ადამიანების შეფასებაზე.

შფოთვა პერფექციონიზმისა და პროგრასტინაციის შორის არ წარმოადგენს მხოლოდ თანმხლებ ემოციურ ფაქტორს - ის ფუნქციონირებს როგორც **მნიშვნელოვანი მედიუმი**, რომელიც ახდენს ზეგავლენას გადაწყვეტილების მიღებასა და ქცევის დაგეგმვაზე. ინდივიდები, რომელთაც ახასიათებთ მაღალი დონის პერფექციონიზმი, ხშირად ამჟღავნებენ შფოთვის მაღალ დონეს და ამასთანავე, ტენდენციას მნიშვნელოვანი საქმის გადადება/გადავადებისკენ, რაც შეიძლება ინტერპრეტირებული იყოს როგორც ფსიქოლოგიური თავდაცვა წარუმატებლობის შიშის წინააღმდეგ.¹⁴

¹⁴G.L. Flett, P.L.Hewitt, A.Besser, Ch.Su, T.Vaillancourt, D.Boucher, Y.Munro, Lisa A.Davidson, O.Gale, *The Child-Adolescent Perfectionism Scale: Development, Psychometric Properties, and Associations With Stress, Distress and Psychiatric Symptoms*, Journal of Psychoeducational Assessment, Vol. 34(7) 634-652, 2016, DOI: 10.1177/0734282916651381

ამ ურთიერთობის გააზრება მნიშვნელოვანია როგორც აკადემიურ სფეროში (სწავლის მოტივაციისა და თვითრეგულაციის გაუმჯობესებისთვის), ასევე კლინიკურ პრაქტიკაში, რადგან შფოთვითი პერფექციონიზმი შეიძლება გახდეს დეპრესიული სიმპტომების ან პროფესიული გადაღლის წინაპირობა.

თანამედროვე ინტერვენციული მიდგომები (მაგალითად, კოგნიტურ-ბიჰევიორალური თერაპია (CBT) და აზრებზე კონცენტრირებული (Mindfulness) თერაპია) ეფექტიანად ამცირებს შფოთვითი რეგულაციის პრობლემებს და ხელს უწყობს საკუთარი თავის მიმდებლობის გაზრდას, რაც თავის მხრივ ამცირებს პროგრასტინაციულ ქცევას.¹⁵

დასკვნა

პროგრასტინაცია და პერფექციონიზმი რთულად ურთიერთდაკავშირებული კონსტრუქტებია, რომელთა შორის შფოთვა ასრულებს ცენტრალურ მედიატორულ როლს. შფოთვითი ფონი აძლიერებს თვითკრიტიკულობას და ამცირებს თვითეფექტურობის განცდას, რაც იწვევს ქცევის გადადებას როგორც დროებით სტრატეგიას ემოციური დისკომფორტის თავიდან ასაცილებლად.

კვლევის შედეგების მიხედვით, აუცილებელია ისეთი ფსიქოლოგიური ჩარევის მოდელის განვითარება, რომლებიც ფოკუსირდება შფოთვის მართვით, თვითშეგნებისა და ემოციური ინტელექტის გაძლიერებაზე. ეს მიდგომები ხელს შეუწყობს თვითრეგულაციის მექანიზმების გაძლიერებას და შეამცირებს ნაკლებად ადაპტირებადი პერფექციონიზმის ზეგავლენას როგორც აკადემიურ, ისე პროფესიულ კონტექსტში.

ამასთან, პერფექციონიზმისგან თავის დაღწევის მიზნით, მნიშვნელოვანია რეალური მიზნების დასახვა, სხვებზე მოვალეობების გადანაწილება, ჯგუფური მუშაობა და თანამშრომლობა; სასურველია, რომ პიროვნებამ თავს შეცდომის დაშვების უფლება მისცეს, ისწავლოს საქმის დახარისხება, მთავარის განსხვავება მეორეხარისხოვანისგან;

¹⁵A.Rozental, E.Forsell, A.Svensson, G.Andersson, P.Carlborg, *Internet-based cognitive-behavior therapy for procrastination: A randomized controlled trial*, 2015, DOI: 10.1037/ccp0000023

იმ შემთხვევაში კი, თუ პიროვნებას პერფექციონიზმი ქრონიკულ სტადიაში გადაუვა, მნიშვნელოვანია დროის აღრიცხვის წარმოება; იმის გარკვევა, თუ რა აქტივობას რამდენ დროს უთმობს. მნიშვნელოვანი გასააზრებელია, თუ რა მოჰყვება დაძაბული რეჟიმით მუშაობას. ამასთან, აუცილებელია, რომ პიროვნებამ დაიტოვოს დრო არასამუშაო აქტივობებისა და რელაქსაციისთვის.

ბიბლიოგრაფია

- Flett, G. L., Stainton, M., Hewitt, P.L., Sherry, S.B., *Perfectionism, procrastination, and psychological distress: A review of theoretical and empirical connections*. Personality and Individual Differences, 98, 122–129, 2016;
- Frost, R.O, P.Marten, P, C.Lahart, C, R.Rosenblate, R., The dimensions of perfectionism, Cognitive therapy and Research, Volume 14, pages 449–468, 1990,
<https://link.springer.com/journal/10608>;
- Hamachek, D.E., *Psychodynamics of normal and neurotic perfectionism*. Psychology: A Journal of Human Behavior, 15(1), 27–33. 1978;
- Hewitt, P.L., Flett, G.L. *Perfectionism in the self and social contexts: Conceptualization, assessment, and association with psychopathology*. Journal of Personality and Social Psychology, 60(3), 456–470, 1991; <https://surl.li/znlola> (გადამოწმებულია 24.11.2025);
- Lazarus, R. S., & Folkman, S., Stress, appraisal, and coping. New York: Springer.1984;
- Rozental, A., Carlbring, P., Rozental, D., Andersson, G. *Internet-based cognitive behavior therapy for procrastination: A randomized controlled trial*. Journal of Consulting and Clinical Psychology, 83(4), 808–824. 2015;
- Sadeghi, S., et al. *Neural correlates of procrastination and anxiety: A neurocognitive perspective*. Frontiers in Psychology, 12, 635–649., 2021;
- Sirois, F.M., Pychyl, T.A. *Procrastination and the priority of short-term mood regulation: Consequences for future self*. Social and Personality Psychology Compass, 7(2), 115–127, 2013;
<https://doi.org/10.1111/spc3.12011>;
- Steel, P., *The nature of procrastination: A meta-analytic and theoretical review of quintessential self-regulatory failure*. Psychological Bulletin, 133(1), 65–94. 2007, doi:10.1037/0033-2909.133.1.65;
- ვებგვერდი: <https://surl.li/orzffy> (გადამოწმებულია 24.11.2025)
- ვებგვერდი: <https://surl.li/disqfe> (გადამოწმებულია 24.11.2025)

სოციალური ქსელები როგორც ინფორმაციული ომის იარაღი: ზეგავლენა, მეთოდები და პრევენცია

ლევან ჭოლიკიძე¹

ლაშა ნოზაძე²

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10286>

აბსტრაქტი

სოციალურმა ქსელებმა ფუნდამენტურად შეცვალეს ინდივიდების, ბიზნესებისა და სახელმწიფოების კომუნიკაციისა და ურთიერთქმედების ფორმა. ეს ციფრული პლატფორმები უზრუნველყოფენ გლობალურ, რეალურ დროში კავშირს, რაც საშუალებას აძლევს მომხმარებლებს გააზიარონ იდეები, ჩაერთონ დისკუსიებში და მიიღონ ინფორმაცია მყისიერად. თუმცა, სოციალური ქსელები დღეს აღარ წარმოადგენენ მხოლოდ კომუნიკაციის ინსტრუმენტებს - ისინი გადაიქცნენ მნიშვნელოვან აქტორებად ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და უსაფრთხოების სფეროებში. ნაშრომი იკვლევს სოციალური ქსელების მრავალმხრივ როლს, მათ გავლენას საზოგადოებაზე, მათი გამოყენების შესაძლებლობებს საინფორმაციო ომებში და იმ საჭირო ზომებს, რომლებიც უნდა იქნას მიღებული არსებული რისკების შესამცირებლად. პირველი ნაწილი მიმოიხილავს უმსხვილეს სოციალურ ქსელებს, მათ შორის Facebook, Twitter (X), Instagram, Telegram, TikTok, WhatsApp, LinkedIn და Snapchat. თითოეული პლატფორმა სხვადასხვა დემოგრაფიულ ჯგუფს მოიცავს და უნიკალურ ფუნქციებს ასრულებს, დაწყებული მულტიმედიური კონტენტის გაზიარებით და დამთავრებული დამიჯინგით. აღნიშნული პლატფორმები მნიშვნელოვან გავლენას ახდენენ ისეთ სფეროებზე, როგორებიცაა ბიზნესი, განათლება, პოლიტიკა, აქტივიზმი და უსაფრთხოება. სოციალური ქსელები აძლიერებენ ბიზნესს, რადგან კომპანიებს პირდაპირი მარკეტინგული არხებით მომხმარებელთან კავშირის შესაძლებლობას აძლევს, ცვლიან ტრადიციულ რეკლამირებას და ქმნიან ახალ ელექტრონული კომერციის შესაძლებლობებს. თუმცა, მათი გავლენა ვრცელდება პოლიტიკურ პროცესებზე, საზოგადოებრივ მოძრაობებზე და, გარკვეულ შემთხვევებში, მანიპულაციასა და კიბერ-შეურაცხეობებზე. სოციალური ქსელების განვითარებამ საზოგადოებასთან ერთად, როგორც დადებითი, ასევე უარყოფითი შედეგები მოიტანა. ერთი მხრივ, სოციალური მედია ხელს უწყობს კომუნიკაციას, ციფრული განათლების განვითარებას და ინფორმაციის ხელმისაწვდომობას. მეორე მხრივ, ის აძლიერებს დეზინფორმაციის გავრცელებას, კიბერბულინგს, კონფიდენციალურობის პრობლემებს და პოლიტიკურ პოლარიზაციას. ალგორითმების უნარი, რომ მომხმარებელს მიაწოდოს სენსაციური და პოპულარული შინაარსი, კიდევ უფრო ამწვავებს ამ პრობლემებს, ქმნის ე.წ. "ექო კამერებს" და ხელს უწყობს პროპაგანდის გავრცელებას. კვლევის ერთ-ერთი ცენტრალური საკითხია სოციალური ქსელების ტრანსფორმაცია საინფორმაციო ომების ინსტრუმენტებად. სახელმწიფოები, ორგანიზაციები და არასახელმწიფოებრივი აქტორები სულ უფრო ხშირად იყენებენ სოციალურ მედიას ციფრული გავლენის ოპერაციებისთვის, პროპაგანდის გასავრცელებლად და სტრატეგიული დეზინფორმაციის კამპანიებისთვის. საინფორმაციო ომი მოიცავს პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და სამხედრო დომენებს, სადაც მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ ღრმა ყალბი (deepfake) ტექნოლოგიები, კიბერ-ჯაშუშობა და ფსიქოლოგიური ოპერაციები. სოციალური ქსელების საშუალებით ხორციელდება საზოგადოებრივი აზრის მანიპულირება, არჩევნებში ჩარევა და მმართველობის დესტაბილიზაცია კოორდინირებული ყალბი ქცევის (CIB) და ბოტ-ქსელების მეშვეობით. სოციალური ქსელებით მართული საინფორმაციო ომის გავლენა ვრცელდება პოლიტიკურ დესტაბილიზაციაზე, საზოგადოებრივ პოლარიზაციაზე, ეკონომიკურ შედეგებზე და ეროვნულ უსაფრთხოებაზე. დეზინ-

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ინფორმატიკის მიმართულების ასოცირებული პროფესორი, ინფორმატიკის მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი

² სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ინფორმატიკის მიმართულების ასისტენტ პროფესორი

ფორმაციის კამპანიები ხელს უწყობს დემოკრატიული ინსტიტუტების მიმართ ნდობის შენარჩუნებას, სამოქალაქო არეულობების აღფრთოვანებას და საზოგადოებრივი დაპირისპირების გაძლიერებას. სოციალურ ქსელებში პოლიტიკური და ეკონომიკური მანიპულაციები აზარალებს საბაზრო სტაბილურობას, ზიანს აყენებს ბიზნესის რეპუტაციას და იწვევს მომხმარებელთა პანიკას, რაც ფინანსური კრიზისების წინაპირობა ხდება. გარდა ამისა, ეროვნული უსაფრთხოების რისკები მოიცავს კიბერჯაშუშობას, სადაზვერვო ინფორმაციის გაჟონვასა და ფსიქოლოგიური ომის ტექნიკებს, რომლებიც არყევენ ნდობას სამხედრო და სახელმწიფო ინსტიტუტების მიმართ.

ამ გამოწვევების გადასაჭრელად, ნაშრომი განიხილავს სხვადასხვა პრევენციულ ზომებსა და თავდაცვით სტრატეგიებს. ძირითადი გადაწყვეტილებები მოიცავს ხელოვნური ინტელექტის (AI) გამოყენებას დეზინფორმაციის ამოსაცნობად, კონტენტის მოდერაციის პოლიტიკას, მთავრობის რეგულაციებს, საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლების ინიციატივებსა და საერთაშორისო თანამშრომლობას. AI-ით მართული ფაქტჩეკინგის ინსტრუმენტები, დეზინფორმაციის რეალურ დროში მონიტორინგი და ეთიკური AI-ის მართვის მოდელები აუცილებელია ცრუ ინფორმაციის გავრცელების შესაჩერებლად. ასევე, უნდა გაძლიერდეს კიბერუსაფრთხოების პოლიტიკა, რათა დაიცვას პერსონალური მონაცემები, თავიდან აიცილოს კიბერთავდასხმები და დაარეგულიროს სოციალური მედიის როლი ეროვნულ უსაფრთხოებაში. ციფრული წიგნიერების პროგრამებიც გადამწყვეტია მოქალაქეების განათლებისთვის, რათა მათ შეძლონ დეზინფორმაციის ამოცნობა და მის წინააღმდეგ ბრძოლა. სოციალური ქსელების მომავალი, სავარაუდოდ, მოიცავს რეგულაციების გამკაცრებას, AI-ით მართული მოდერაციის გაუმჯობესებას და დეზინფორმაციის ტაქტიკების განვითარებას. მიუხედავად იმისა, რომ ტექნოლოგიური პროგრესი ახალ შესაძლებლობებს ქმნის გლობალური კომუნიკაციისა და ეკონომიკური ზრდისთვის, მას თან ახლავს რთული ეთიკური და უსაფრთხოების გამოწვევები. სოციალური ქსელების როლის გააზრება კრიტიკულად მნიშვნელოვანია იმისთვის, რომ სახელმწიფოებმა, ბიზნესებმა და ინდივიდებმა შეძლონ ციფრული სივრცის პასუხისმგებლიანად გამოყენება და განვითარებადი საფრთხეებისგან დაცვა. ეს ნაშრომი კომპლექსურ ანალიზს უტარებს სოციალური ქსელების როლს თანამედროვე საზოგადოებაში, ხაზგასმით აღნიშნავს მათ გავლენას, მოწყვლადობას და სტრატეგიულ მნიშვნელობას თანამედროვე საინფორმაციო ომების კონტექსტში. რეალურ მაგალითებზე, ისტორიულ ტენდენციებზე და ახალ კიბერუსაფრთხოების გადაწყვეტილებებზე დაყრდნობით, კვლევა ხელს უწყობს ციფრული მმართველობისა და სოციალური მედიის პასუხისმგებლიანი გამოყენების დისკურსის განვითარებას.

საკვანძო სიტყვები: სოციალური ქსელები, საინფორმაციო ომი, დეზინფორმაცია, კიბერშეტევა, ღრმა ყალბი (deepfake), ფსიქოლოგიური ოპერაციები, კიბერუსაფრთხოება

Social Networks as Weapons of Information Warfare: Impact, Methods, and Prevention

Levan Cholikidze³

Lasha Nozadze⁴

Abstract

Social networks have fundamentally reshaped the way individuals, businesses, and governments communicate, interact, and influence public discourse. These digital platforms facilitate real-time global connectivity, enabling users to share ideas, engage in discussions, and access information instantaneously. However, social networks have evolved beyond personal communication tools to become significant actors in economic, political, and security landscapes. This paper explores the multifaceted role of social networks, analyzing their impact on society, their potential as instruments of information warfare, and the necessary countermeasures required to mitigate associated risks. The first section provides an overview of major social networks, including Facebook, Twitter (X), Instagram, Telegram, TikTok, WhatsApp, LinkedIn, and Snapchat. Each platform caters to different demographics and serves unique functions, ranging from multimedia content sharing to encrypted messaging. These platforms influence various societal aspects, including business, education, politics, activism, and security. Social networks empower businesses by offering direct marketing channels, reshaping traditional advertising, and providing e-commerce opportunities. However, their influence extends beyond commerce into political engagement, social movements, and, in some cases, manipulation through misinformation and cyber threats. The rise of social networks has led to both positive advancements and significant challenges. On one hand, social media fosters enhanced connectivity, digital literacy, and open access to information. On the other hand, it contributes to misinformation, cyberbullying, privacy concerns, and political polarization. The ability of social media algorithms to prioritize sensational content exacerbates these challenges by reinforcing ideological echo chambers and enabling the spread of propaganda. A key theme explored in this research is the transformation of social networks into tools for information warfare. Governments, organizations, and non-state actors have increasingly leveraged social media for digital influence operations, propaganda dissemination, and strategic misinformation campaigns. Information warfare is categorized into political, economic, and military domains, with tactics such as deepfake technology, cyber espionage, and psychological operations playing a critical role. Social networks have been used to manipulate public opinion, interfere in elections, and disrupt governance through coordinated inauthentic behavior (CIB) and bot networks. The impact of information warfare extends to various societal dimensions, including political destabilization, social polarization, economic consequences, and national security threats. Disinformation campaigns have been utilized to undermine trust in democratic institutions, fuel civil unrest, and amplify societal divisions. Election interference, coordinated propaganda, and misinformation targeting specific communities have exacerbated political and social tensions globally. Economic ramifications of social media-based disinformation include market manipulation, corporate reputation damage, and consumer panic, leading to financial instability. National security risks include cyber espionage, intelligence leaks, and psychological warfare tactics that weaken public trust in military and governmental institutions. To address the challenges posed by social media-based information warfare, this paper explores various countermeasures and mitigation strategies. Key solutions include the implementation of artificial intelligence (AI) for misinformation detection, content moderation policies, government regulations, public awareness initiatives, and international collaboration. AI-driven fact-checking tools, real-time disinformation tracking systems, and ethical AI governance models are essential in mitigating the spread of false information. Additionally, cybersecurity policies must be strengthened to protect personal data, prevent cyberattacks, and regulate social media's role in national

³Associate Professor of Bachelor's program in Informatics of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Computer Science

⁴Associate Professor of Bachelor's program in Informatics of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Computer Science

security affairs. Digital literacy programs are also critical in equipping citizens with the skills to identify and combat misinformation. The future of social networks will likely involve increased regulatory oversight, AI-driven moderation, and evolving disinformation tactics. While technological advancements present new opportunities for global communication and economic growth, they also pose complex ethical and security challenges. Understanding the evolving role of social networks is essential for governments, businesses, and individuals to navigate the digital landscape responsibly and safeguard against emerging threats. This research provides a comprehensive analysis of the role of social networks in modern society, emphasizing their influence, vulnerabilities, and strategic significance in contemporary information warfare. By examining real-world case studies, historical trends, and emerging cybersecurity solutions, this study aims to contribute to the ongoing discourse on digital governance and the responsible use of social media platforms.

Keywords: Social networks, information warfare, disinformation, Cyber attack, Deepfake, psychological operations, Cybersecurity.

შესავალი

21-ე საუკუნეში სოციალური ქსელები თანამედროვე საზოგადოების ერთ-ერთ ყველაზე გავლენიან ძალად იქცა. თავდაპირველად, ისინი შეიქმნა როგორც პლატფორმები კომუნიკაციისა და კონტენტის გასაზიარებლად, თუმცა სწრაფადვე გადაიქცა ეკონომიკური განვითარების, პოლიტიკური ჩართულობისა და საინფორმაციო ომის ინსტრუმენტებად. სოციალური მედიის სწრაფმა გაფართოებამ ფუნდამენტურად შეცვალა ინდივიდთა ურთიერთქმედება, ბიზნესის ფუნქციონირება და სახელმწიფოთა კომუნიკაციის მეთოდები, რაც როგორც ახალ შესაძლებლობებს, ისე მნიშვნელოვან გამოწვევებს ქმნის. ამ პლატფორმებმა უზრუნველყოფს ინფორმაციის უპრეცედენტო ხელმისაწვდომობას და გლობალურ კავშირებს, მაგრამ ამავდროულად წარმოშობს ისეთ საფრთხეებს, როგორიცაა დეზინფორმაცია, კონფიდენციალურობის დარღვევა, სოციალური პოლარიზაცია და კიბერ-მუქარა.

სოციალური ქსელები, როგორიცაა Facebook, Twitter (X), Instagram, Telegram, TikTok, WhatsApp და LinkedIn, მილიარდობით მომხმარებელს აერთიანებს და კრიტიკულ როლს ასრულებს საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებაში, არჩევნებზე ზემოქმედებაში და გლობალური ბაზრების ცვლილებაში. სოციალური ქსელების გავლენა სცილდება პირად კომუნიკაციას და მოიცავს კორპორატიულ ბრენდინგს, ციფრულ აქტივიზმს, ელექტრონულ კომერციასა და პოლიტიკურ მობილიზაციას. თუმცა, ამავე დროს, ეს პლატფორმები გამოყენებულა საზიანო მიზნებისთვის, მათ შორის პროპაგანდის გავრცელებისთვის, კიბერ-ჯაშუშობისთვის, საარჩევნო მანიპულაციებისთვისა და ფსიქოლოგიური ოპერაციებისთვის. სახელმწიფოები, სადაზვერვო სააგენტოები და არახელმწიფოებრივი აქტორები სულ უფრო მეტად იყენებენ სოციალურ ქსელებს სტრატეგიული გავლენის ოპერაციებისთვის, რაც ახალ საფრთხეებს ქმნის ეროვნული უსაფრთხოებისა და დემოკრატიული პროცესებისთვის.

ძირითადი ნაწილი

სოციალური ქსელების ევოლუციის ანალიზი

ფუნქციების ინტეგრაცია და მომხმარებლის ჩართულობა

სოციალური ქსელები თავდაპირველად შეიქმნა, როგორც კომუნიკაციის, კონტენტის გაზიარებისა და ადამიანების დაკავშირების პლატფორმები. თუმცა, დროთა განმავლობაში ისინი გადაიქცნენ ინფორმაციული მანიპულაციის, პროპაგანდის და გავლენის ოპერაციების მძლავრ იარაღად. სოციალური ქსელების საწყისი ეტაპი (2000-იანი წლები - ორგანული ზრდის ხანა) Facebook, Twitter და YouTube გაჩნდა, როგორც პლატფორმები პირადი ურთიერთობებისთვის და გასართობი კონტენტის გაზიარებისთვის. ძირითადი კონტენტი მომხმარებელთა მიერ გენერირდებოდა და მათზე გარე გავლენა ნაკლებად შეიმჩნეოდა. დეზინფორმაციის შემთხვევები მინიმალური იყო, ხოლო ფაქტების გადამოწმება არ წარმოადგენდა პრიორიტეტს.

სოციალური ქსელები მუდმივად ადაპტირდებიან მომხმარებლის ქცევასთან ახალი ფუნქციების დამატებით, რაც ზრდის ინტერაქტიულობას. ასეთი ფუნქციების მაგალითებია:

- პირდაპირი ეთერი.
- დროებითი კონტენტი (Stories).
- ალგორითმულად მართული სიახლეების ფიდი.
- ხელოვნური ინტელექტის რეკომენდაციები.
- ელექტრონული კომერციის ინტეგრაცია (მაგალითად, Facebook Marketplace ან Instagram Shopping).
- გაფართოებული რეალობის (AR) ფილტრები და ვირტუალური რეალობის სივრცეები;

ამ განვითარებამ გაზარდა მომხმარებლის ჩართულობა, რის შედეგადაც სოციალური ქსელები ყოველდღიური ცხოვრების განუყოფელ ნაწილად იქცა. ახალმა შესაძლებლობებმა უფრო მოქნილი გახადა კომუნიკაციის შესაძლებლობები. ქვემოთ მოცემულია ცხრილი, სადაც ნაჩვენებია ძირითადი სოციალური ქსელები, მათი შექმნის წელი და სხვადასხვა ფუნქციონალის დამატების თარიღები.

ცხრილი 1-სოციალური ქსელებში ფუნქციების დამატება წლების მიხედვით

სოციალური ქსელი	შექმნის წელი	ტექსტური ჩატი	აუდიო ზარები	ვიდეო ზარები	ფაილების გაზიარება	პირდაპირი ტრანსლაცია
Facebook	2004	2004	2013	2015	2011	2016
Twitter	2006	2006	-	-	2015	2015
LinkedIn	2003	2003	-	2017	2015	2019
Instagram	2010	2010	-	2018	2018	2016
TikTok	2016	2016	-	2018	2020	2016
WhatsApp	2009	2009	2015	2016	2017	2018
Telegram	2013	2013	2017	2020	2014	2021
Snapchat	2011	2011	2018	2018	2019	2015
WeChat	2011	2011	2012	2015	2013	2016
Discord	2015	2015	2015	2016	2017	2017

ცხრილი ასახავს როგორ გარდაიქმნენ სოციალური ქსელები დროის განმავლობაში, ძირითადად ახალი ფუნქციების ინტეგრაციის გზით, რაც აუმჯობესებს მომხმარებლის გამოცდილებას და ჩართულობას. ამ ფუნქციებმა შექმნა უფრო მდიდარი კომუნიკაცია, ჩართულობა და უფრო დინამიკური კონტენტის გაზიარება. თუმცა ამ ევოლუციამ ასევე გამოიწვია უსაფრთხოების მოწყვლადობები და ბოროტად გამოყენება, განსაკუთრებით დეზინფორმაციის და მცდარი ინფორმაციის გავრცელების კუთხით. სოციალური ქსელების ევოლუცია შეიძლება გავანალიზოთ შემდეგი ასპექტების მიხედვით, ფუნქციების ინტეგრაცია და მომხმარებლის ჩართულობა.

სოციალური ქსელები მუდმივად ადაპტირდებიან მომხმარებლის ქცევასთან ახალი ფუნქციების დამატებით, რაც ზრდის ინტერაქტიულობას ასეთი ფუნქციების მაგალითები და მომხმარებელთა ზრდის დინამიკა მოყვანილია შემდეგ ცხრილში.

ცხრილი 2-სოციალური ქსელების მომხმარებელთა რაოდენობის ზრდის დინამიკა.

სოციალური ქსელი	შექმნის წელი	მომხმარებელთა რაოდენობა (მლნ)	გაზიარების ფუნქციის დამატება	მოწონების ფუნქციის დამატება
Facebook	2004	2008: 100, 2012: 1000, 2017: 2000	2006	2009
Twitter	2006	2010: 54, 2012: 185, 2017: 330	2009	2015
Instagram	2010	2012: 30, 2014: 200, 2018: 1000	2013	2011
LinkedIn	2003	2010: 90, 2012: 175, 2017: 500	2008	2010
Snapchat	2011	2014: 50, 2016: 150, 2018: 186	2012	2015
TikTok	2016	2018: 500, 2019: 800, 2020: 1000	2016	2018
WhatsApp	2009	2013: 200, 2016: 1000, 2020: 2000	2011	•
Telegram	2013	2014: 35, 2016: 100, 2020: 400	2013	•
Viber	2010	2012: 50, 2014: 100, 2018: 260	2013	•
WeChat	2011	2013: 300, 2016: 846, 2020: 1200	2012	2014

აღნიშნული მონაცემები აჩვენებს, რომ სოციალური ქსელების ფუნქციების განვითარება და მომხმარებელთა რაოდენობის ზრდა მჭიდროდ არის დაკავშირებული. ფუნქციების დამატება, როგორცაა გაზიარება და მოწონება, ხელს უწყობს მომხმარებელთა ჩართულობის ზრდას, რაც თავის მხრივ აისახება პლატფორმების პოპულარობაზე.

პირდაპირი ეთერი, დროებითი კონტენტი, ალგორითმულად მართული სიახლეების ფიდი, ხელოვნური ინტელექტის რეკომენდაციები, ელექტრონული კომერციის ინტეგრაცია, როგორცაა facebook marketplace ან instagram shopping, გაფართოებული რეალობის ფილტრები და ვირტუალური რეალობის სივრცეები. ამ განვითარებამ გაზარდა მომხმარებლის ჩართულობა რაც სოციალურ ქსელებს აქცევს ყოველდღიური ცხოვრების აუცილებელ ნაწილად.

ცხრილი 3-მნიშვნელოვანი ფუნქციები, რომელმაც გავლენა იქონია მომხმარებელთა რაოდენობის გაზრდაზე.

სოციალური ქსელი	დაფუძნების წელი	მნიშვნელოვანი ფუნქციები
Facebook	2004	სიახლეების ფიდი (2006), პირდაპირი ვიდეო (2016), Marketplace (2016)
Twitter	2006	ჰეშთეგები (2007), გადატვიტვა (2009), სივრცეები (2021)

Instagram	2010	ისტორიები (2016), შოპინგი (2018), Reels (2020)
Snapchat	2011	ისტორიები (2013), Snap Map (2017)
TikTok	2016	ალგორითმული "For You" გვერდი (2018), პირდაპირი ეთერი (2020)
LinkedIn	2003	სტატიები (2014), ისტორიები (2020, წაშლილი 2021)

ყოველმა პლატფორმამ დროთა განმავლობაში გააფართოვა თავისი შესაძლებლობები, ხოლო ბევრი ფუნქცია გადმოღებულია კონკურენტებისგან. ვიდეო კონტენტი, მოკლე ფორმატის ისტორიები და ცოცხალი ურთიერთქმედება დღეს წამყვან ტენდენციებად მიიჩნევა.

ალგორითმული პერსონალიზაცია მნიშვნელოვან როლს ასრულებს მომხმარებლის ჩართულობისა და ინფორმაციის მოხმარების ფორმირებაში.

ინფორმაციული ომის მეთოდები სოციალური ქსელების გამოყენებით

ინფორმაციული ომი სოციალური ქსელების მეშვეობით მოიცავს სხვადასხვა ტაქტიკას და სტრატეგიას, რომლებიც გამოიყენება მოსახლეობაზე გავლენის მოსახდენად, მათი შეცდომაში შეყვანისა და დესტაბილიზაციისთვის. ძირითადი მეთოდები მოიცავს:

დეზინფორმაცია და ყალბი ახალი ამბები

დეზინფორმაცია გულისხმობს განზრახ გავრცელებულ მცდარ ან შეცდომაში შემყვან ინფორმაციას, რომელიც გამოიყენება არჩევნების მანიპულაციისთვის, საზოგადოებრივი არეულობის გამოწვევისთვის და რეპუტაციის დაზიანებისთვის. აღნიშნული პროცესი განსაკუთრებით ძლიერდება ბოტებისა და ტროლების ფერმების მიერ. ყალბი ახალი ამბების ვებსაიტები, სოციალურ ქსელებში გავრცელებული პოსტები, ღრმა ყალბი (deepfake) ვიდეოები და AI-ის მიერ გენერირებული სტატიები გამოიყენება საზოგადოების დაზნეულობისა და ინფორმაციული ქაოსის შესაქმნელად. დეზინფორმაციული კამპანიები ხშირად ორგანიზებულია სახელმწიფოებისა და გავლენიანი ჯგუფების მიერ, რათა ხელი შეუწყონ პოლიტიკურ პროპაგანდას და საზოგადოებრივი აზრის მანიპულაციას.

ფსიქოლოგიური ოპერაციები (PSYOPS)

ფსიქოლოგიური ოპერაციები მიზანმიმართული კამპანიებია, რომლებიც ემოციური, მსოფლმხედველობრივი და ქცევითი გავლენის მოხდენას ემსახურება. ისინი ფართოდ გამოიყენება სამხედრო ოპერაციებში მოწინააღმდეგის დემორალიზაციისა და საზოგადოებრივი აზრის ფორმირებისთვის. ეს მეთოდები ეყრდნობა შიშის, გაურკვევლობისა და ეჭვების გაღვივებას, რაც ხელს უწყობს საზოგადოების დაყოფასა და ინსტიტუტებისა და ლიდერების მიმართ უნდობლობის გაძლიერებას.

ღრმა ყალბი და ხელოვნური ინტელექტით (AI)⁵ გენერირებული კონტენტი

ხელოვნური ინტელექტით შექმნილი ვიდეოები და სურათები ცრუ ნარატივების გასავრცელებლად გამოიყენება. ღრმა ყალბი ტექნოლოგიები ქმნის ჰიპერრეალისტურ ვიდეოებსა და აუდიოჩანაწერებს, რომლებიც ადამიანებს იმ ქმედებებსა და განცხადებებს მიაწერენ, რაც რეალურად არასდროს გაუკეთებიათ ან უთქვამთ. ეს ტექნოლოგია გამოიყენება სკანდალების შექმნის, საზოგადოების შეცდომაში შეყვანისა და გეოპოლიტიკური დამაბულობის გასამწვავებლად.

კიბერ-შპიონაჟი და თვალთვალი

სოციალური ქსელები მნიშვნელოვან ინსტრუმენტს წარმოადგენს სადაზვერვო ინფორმაციის შესაგროვებლად. კიბერთავდაძმხმელები იყენებენ სოციალურ ინჟინერიას მგრძნობიარე მონაცემების მოპოვებისთვის. სადაზვერვო სააგენტოები და კიბერდამნაშავეები სოციალურ ქსელებში არსებულ საჯარო მონაცემებს ინდივიდებისა და ორგანიზაციების ფსიქოლოგიური პროფილების შესაქმნელად იყენებენ. ფიშინგ-კამპანიები და მავნე ბმულები ვრცელდება სოციალური ქსელების საშუალებით, რაც კიბერთაღლითებს შესაძლებლობას აძლევს მოიპოვონ მომხმარებელთა პირადი მონაცემები, მათ შორის – შესასვლელი კოდები და ფინანსური ინფორმაცია.

კოორდინირებული არაავთენტური ქცევა (CIB)⁶

⁵ Benkler, Yochai, Robert Faris, and Hal Roberts. *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford University Press, 2018.

⁶ Bradshaw, Samantha, and Philip N. Howard. *Troops, Trolls and Troublemakers: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation*. Oxford Internet Institute, 2017.

ეს მოიცავს ყალბი ანგარიშების ქსელებს, რომლებიც მიზანმიმართულად გამოიყენება გარკვეული ნარატივების გასაძლიერებლად. სახელმწიფო აქტორები ხშირად იყენებენ ამ ტექნიკას საერთაშორისო ურთიერთობების მანიპულაციისთვის. ტროლების ფერმები, ბოტნეტები და ყალბი პროფილები კოორდინირებულად მართავენ მასშტაბურ საინფორმაციო ოპერაციებს, რათა ხელოვნურად გაზარდონ ჩართულობა სოციალურ მედიაში და ყალბი ნარატივები უფრო სანდოდ წარმოაჩინონ.

ჰეშთეგების მანიპულაცია და ტრენდების ხელყოფა⁷

ბოტების გამოყენებით შესაძლებელია სოციალურ ქსელებში ტრენდული თემების მანიპულაცია, რაც ხელს უწყობს ყალბი მოძრაობების შექმნას ან რეალური მოძრაობების დესტაბილიზაციას. სოციალური მედიის ტრენდების ხელოვნური წარმართვა შეიძლება გამოყენებულ იქნას პანიკის გასავრცელებლად, იდეოლოგიური დაპირისპირების გასამძაფრებლად და პოლიტიკური გარემოს დესტაბილიზაციისთვის.

ამ მეთოდების კომბინირებული გამოყენება სოციალური ქსელების მეშვეობით ინფორმაციულ ომს ახალი მასშტაბით აძლიერებს, რაც საზოგადოებას კიდევ უფრო მეტად მოწყვლადს ხდის დეზინფორმაციის, ფსიქოლოგიური ზემოქმედებისა და კიბერ-შეტევების მიმართ.

სოციალური ქსელებით ინფორმაციული ომის შედეგები

პოლიტიკური დესტაბილიზაცია

- დემოკრატიული ინსტიტუტებისადმი ნდობის შემცირება.
- არჩევნებისა და რეფერენდუმების მანიპულირება.

სოციალური პოლარიზაცია

- პოლიტიკურ, ეთნიკურ და იდეოლოგიურ ჯგუფებს შორის დაძაბულობის გაზრდა.
- საზოგადოებაში კონფლიქტებისა და დაპირისპირების გაძლიერება.

ეკონომიკური ზიანი

⁷ Chesney, Robert, and Danielle Citron. “Deepfakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security.” *California Law Review* 107, no. 6 (2019): 1753-1819.

- ყალბი ინფორმაცია გავლენას ახდენს საფონდო ბაზრებზე.
- კომპანიებს შეიძლება მიაღდეს რეპუტაციული და ფინანსური ზიანი.

ეროვნული უსაფრთხოების საფრთხე

- კიბერ-ჯაშუშობა ამცირებს თავდაცვის შესაძლებლობებს.
- დეზინფორმაცია იწვევს პანიკას და საზოგადოებრივ არასტაბილურობას.

სოციალურ მედიაზე დაფუძნებული საინფორმაციო ომის ზეგავლენა ღრმა და ფართომასშტაბიანია, რომელიც სხვადასხვა სფეროს – საზოგადოებას, პოლიტიკას, ეკონომიკასა და ეროვნულ უსაფრთხოებას – მოიცავს. ერთ-ერთი მთავარი შედეგი არის პოლიტიკური დესტაბილიზაცია, რადგან სოციალური მედიის მანიპულირება არყევს დემოკრატიული ინსტიტუტებისადმი ნდობას და გამოიყენება არჩევნების და რეფერენდუმების მანიპულაციისთვის. დეზინფორმაციის გავრცელება და პოლიტიკური ოპონენტების დისკრედიტაცია ასუსტებს დემოკრატიულ პროცესს და იწვევს მმართველი სტრუქტურებისადმი ნდობის დაკარგვას.

კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი გავლენა არის სოციალური პოლარიზაცია, რადგან სოციალური მედიის პლატფორმები აძლიერებენ დაყოფას პოლიტიკურ, ეთნიკურ და იდეოლოგიურ ჯგუფებს შორის. მიზანმიმართული პროპაგანდა, ყალბი ინფორმაცია და პროვოკაციული კონტენტი ზრდის მტრობას და ამძაფრებს საზოგადოებრივ კონფლიქტებს, რაც ხშირად ძალადობას და არეულობას იწვევს. შედეგად, ადამიანები მეტად უპირისპირდებიან ერთმანეთს და ნაკლებად მზად არიან კონსტრუქციული დიალოგისთვის. სოციალურ მედიაზე დაფუძნებული საინფორმაციო ომის ეკონომიკური შედეგებიც საგანგაშოა. დეზინფორმაციის კამპანიებმა შეიძლება გამოიწვიოს საფონდო ბირჟების მერყეობა, რაც ფინანსურ არასტაბილურობას და გაურკვევლობას ქმნის. კომპანიები და ბიზნესები განსაკუთრებით მოწყვლადები არიან, რადგან ცრუ ჭორები და დეზინფორმაცია მათი რეპუტაციის დაზიანებას და სერიოზულ ფინანსურ ზარალს იწვევს. ასევე, ინვესტორთა ნდობა შეიძლება შეირყეს, რაც კაპიტალის გადინებასა და ეკონომიკური ზრდის შეფერხებას იწვევს. გარდა ამისა, ეროვნული უსაფრთხოებისთვის რისკები იზრდება კიბერ შპიონაჟისა და ყალბი ინფორმაციის გავრცელების გამო. მტრული ძალები იყენებენ სოციალურ მედიას კიბერ შპიონაჟისთვის, რაც ასუსტებს თავდაცვის სტრატეგიებს და

საფრთხეს უქმნის კონფიდენციალურ ინფორმაციას. ასევე, ყალბი ინფორმაციის სწრაფი გავრცელება კრიზისულ ვითარებაში – იქნება ეს ჯანდაცვის კრიზისი თუ გეოპოლიტიკური კონფლიქტი – იწვევს საზოგადოებრივ პანიკას, დაზნეულობას და მასობრივ ისტერიკას, რაც ასუსტებს სახელმწიფო პასუხს და ზოგად სტაბილურობას.

ამრიგად, სოციალური მედიის საშუალებით ინფორმაციის მანიპულაციას მრავალმხრივი ნეგატიური შედეგები აქვს, რაც აყალიბებს არასტაბილურობას, უნდობლობას და ეკონომიკურ ზიანს. ამ გამოწვევების დაძლევა საჭიროებს მედია წიგნიერების განვითარებას, სტრატეგიული საპასუხო ზომების გატარებას და სოციალური მედიის საინფორმაციო ომის საფრთხეების შესახებ საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებას.

პრევენცია და წინააღმდეგობის მექანიზმები

AI და ფაქტების გადამოწმების ტექნოლოგიები⁸

- ავტომატური ინსტრუმენტები დეზინფორმაციის გამოსავლენად.
- რეალურ დროში კონტენტის მოდერაცია.

კანონმდებლობა და მთავრობის ჩარევა

- სახელმწიფოებმა უნდა მიიღონ მკაცრი რეგულაციები დეზინფორმაციის წინააღმდეგ.
- სოციალური ქსელების კომპანიებთან თანამშრომლობა.

მოსახლეობის ინფორმირებულობა და ციფრული წიგნიერება

- საზოგადოებას უნდა შეეძლოს ყალბი ამბების ამოცნობა.
- კრიტიკული აზროვნების განვითარება.

კიბერუსაფრთხოების გაძლიერება

- მონაცემთა დაცვა და სოციალური ინჟინერიის პრევენცია.

პრევენცია და საპასუხო ღონისძიებები

⁸ Golovchenko, Yevgeniy, Courtney Buntain, Gregory Eady, Michael A. Brown, and Joshua A. Tucker. “Cross-Platform State Propaganda: Russian Trolls on Twitter and YouTube during the 2016 U.S. Presidential Election.” *The International Journal of Press/Politics* 25, no. 3 (2020): 357-389.

სოციალურ ქსელებში საინფორმაციო ომის რისკების შემცირების მიზნით, შესაძლებელია სხვადასხვა სტრატეგიის გამოყენება, რომლებიც ფოკუსირებულია ტექნოლოგიურ განვითარებაზე, რეგულაციურ ზომებზე, საზოგადოებრივი ცნობიერების ამაღლებაზე, კიბერუსაფრთხოებასა და ხელოვნური ინტელექტის ეთიკურ გამოყენებაზე. ერთ-ერთი ძირითადი მიდგომა არის ხელოვნური ინტელექტისა და ფაქტების გადამოწმების ტექნოლოგიების გამოყენება. ავტომატიზებული ინსტრუმენტები მნიშვნელოვან როლს ასრულებენ დეზინფორმაციის ამოცნობასა და აღმოფხვრაში, რაც ხელს უწყობს ცრუ ნარატივების გავრცელების შეჩერებას. რეალურ დროში კონტენტის მოდერაციის მექანიზმები, რომლებიც დაფუძნებულია მანქანურ სწავლაზე, კიდევ უფრო აძლიერებს ამ პროცესს, რაც საშუალებას იძლევა დეზინფორმაციის შეზღუდვა მოხდეს მისი გავრცელების დაწყებამდე. დეზინფორმაციის წინააღმდეგ ბრძოლის კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი კომპონენტია რეგულაციური პოლიტიკა და სახელმწიფო ჩარევა. სახელმწიფოებმა უნდა შეიმუშაონ და განახორციელონ შესაბამისი კანონები, რომლებიც პასუხისმგებლობას მისცემს იმ პირებსა და ორგანიზაციებს, რომლებიც მიზანმიმართულად ავრცელებენ ცრუ ინფორმაციას, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ეს საფრთხეს უქმნის ეროვნულ უსაფრთხოებას ან საზოგადოებრივ წესრიგს. ამასთანავე, აუცილებელია სახელმწიფოსა და სოციალური მედიის კომპანიებს შორის თანამშრომლობა, რათა მოხდეს მავნე კონტენტის ეფექტიანი მონიტორინგი და მისი დროული აღმოფხვრა. მკაფიო წესებისა და ერთობლივი მოქმედების მეშვეობით შესაძლებელია ციფრული სივრცის უსაფრთხოების გაძლიერება. საზოგადოების ცნობიერების ამაღლება და ციფრული წიგნიერების განვითარება ერთ-ერთი გადამწყვეტი ფაქტორია საინფორმაციო ომის წინააღმდეგ ბრძოლაში. მოსახლეობის განათლება ყალბი ამბების, პროპაგანდისა და მანიპულაციური კონტენტის ამოცნობის უნარების განვითარებაზე ხელს შეუწყობს საზოგადოებრივ მდგრადობას დეზინფორმაციის მიმართ. კრიტიკული აზროვნების წახალისება დაეხმარება ადამიანებს, რომ გადაამოწმონ წყაროები, შეაფასონ საექვო ნარატივები და გაარჩიონ სანდო ინფორმაცია მცდარისგან. ცნობიერების ამაღლების კამპანიები, მედია წიგნიერების პროგრამები და საგანმანათლებლო ინიციატივები საზოგადოების ციფრულ გარემოში პასუხისმგებლიან ნავიგაციას

შეუწყობს ხელს. კიბერუსაფრთხოების ზომებს დიდი მნიშვნელობა აქვს კიბერ-სპიონაჟის თავიდან ასაცილებლად და მგრძნობიარე ინფორმაციის დაცვისთვის. უსაფრთხოების პროტოკოლების გაძლიერება ხელს უშლის ბოროტმოქმედებს მონაცემების უკანონო წვდომასა და მანიპულირებაში. უსაფრთხოების გაუმჯობესებული პრაქტიკები, როგორიცაა დაშიფვრა, უსაფრთხო ავთენტიკაცია და შედფე-ვადობის გამოვლენის სისტემები, უზრუნველყოფს მომხმარებლების დაცვას კი-ბერშეთევებისგან. მონაცემთა დაცვის პრიორიტეტიზებით შესაძლებელია მანიპუ-ლაციისა და დეზინფორმაციის გავრცელების რისკების შემცირება.

ბოლოს, აუცილებელია ეთიკური მიდგომების გათვალისწინება ხელოვნური ინ-ტელექტისა და სოციალური მედიის მართვაში, რათა უზრუნველყოფილ იქნას სა-მართლიანობა და გამჭვირვალობა კონტენტის მოდერაციის პროცესში. ეთიკური ხელოვნური ინტელექტის დანერგვა ხელს შეუწყობს ალგორითმული მიკერძოების თავიდან აცილებას, რაც შესაძლოა უნებლიეთ გააძლიერებდეს დეზინფორმაციას ან შეავიწროებდეს სანდო ინფორმაციას. კონტენტის რეკომენდაციის სისტემებისა და მოდერაციის პოლიტიკის გამჭვირვალობა შექმნის მომხმარებლებს შორის ნდო-ბას და სოციალური მედიის პლატფორმების პასუხისმგებლიანი ფუნქციონირების საფუძველს. მნიშვნელოვანია, რომ არსებობდეს ეთიკური ზედამხედველობისა და ანგარიშვალდებულების მექანიზმები, რათა თავიდან იქნეს აცილებული ხელოვნუ-რი ინტელექტის ბოროტად გამოყენება საზოგადოებრივი აზრის მანიპულირების მიზნით.

ამ სტრატეგიების ინტეგრირებით შესაძლებელია საზოგადოები თავდაცვისუნა-რიანობის გაძლიერება საინფორმაციო ომის საფრთხეების წინააღმდეგ, რაც ხელს შეუწყობს უსაფრთხო და ინფორმირებულ ციფრულ გარემოს.

დასკვნა

სოციალური ქსელები თანამედროვე ციფრულ ეპოქაში იქცა არა მხოლოდ კომუნიკაციისა და ინფორმაციის გაზიარების საშუალებად, არამედ საინფორმა-ციო ომის ერთ-ერთ მთავარ ინსტრუმენტად. მათი ალგორითმული მექანიზმები და ხელოვნური ინტელექტის მოდელები ქმნიან ახალ ტიპის გავლენას საზოგა-

დოებრივ ცნობიერებაზე, რაც პოლიტიკურ, ეკონომიკურ და უსაფრთხოების სფეროებშიც აისახება. აღნიშნული პლატფორმები ხელს უწყობენ როგორც დემოკრატიული პროცესების გამჭვირვალობას, ისე მათი მანიპულაციის შესაძლებლობას. სწორედ ამიტომ, სოციალური ქსელები დღეს უკვე განიხილება როგორც „ციფრული ბრძოლის ველი“, სადაც მიმდინარეობს ნარატივების, მოსაზრებებისა და სიმბოლური ძალაუფლების დაპირისპირება.

სოციალური მედიის ალგორითმები ხშირად აძლიერებენ ე.წ. ექოკამერებს, რაც საზოგადოებრივ პოლარიზაციას იწვევს. მომხმარებლები იღებენ მხოლოდ მათთვის სასურველ შინაარსს, შედეგად კი მცირდება კრიტიკული აზროვნების უნარი და იზრდება მანიპულაციის რისკი. ამგვარად, დეზინფორმაციის კამპანიები ხშირად წარმატებით იყენებენ ფსიქოლოგიურ და ტექნოლოგიურ ხარვეზებს საზოგადოებაზე ზემოქმედებისთვის. ერთდროულად ვითარდება ღრმა ყალბი (deepfake) ტექნოლოგიები, რომლებიც ქმნიან რეალისტურ, მაგრამ ყალბ ვიდეო-და აუდიომასალებს, რითაც იბნევა საზოგადოებრივი აღქმა და ირღვევა ნდობა სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და მედიასაშუალებების მიმართ. სოციალური მედიის ალგორითმები ხშირად აძლიერებენ ე.წ. ექო-კამერებს, რაც საზოგადოებრივ პოლარიზაციას იწვევს. მომხმარებლები იღებენ მხოლოდ მათთვის სასურველ შინაარსს, შედეგად კი მცირდება კრიტიკული აზროვნების უნარი და იზრდება მანიპულაციის რისკი. ამგვარად, დეზინფორმაციის კამპანიები ხშირად წარმატებით იყენებენ ფსიქოლოგიურ და ტექნოლოგიურ ხარვეზებს საზოგადოებაზე ზემოქმედებისთვის. ერთდროულად ვითარდება ღრმა ყალბი (deepfake) ტექნოლოგიები, რომლებიც ქმნიან რეალისტურ, მაგრამ ყალბ ვიდეო და აუდიომასალებს, რითაც იბნევა საზოგადოებრივი აღქმა და ირღვევა ნდობა სახელმწიფო ინსტიტუტებისა და მედიასაშუალებების მიმართ. ამ გარემოებებიდან გამომდინარე, აუცილებელია პრევენციული მექანიზმების დანერგვა რამდენიმე მიმართულებით: ხელოვნური ინტელექტის საფუძველზე შექმნილი აქტრეკინგის სისტემები, მკაცრი სახელმწიფო რეგულაციები, ციფრული წიგნიერების პროგრამები და საერთაშორისო თანამშრომლობა ინფორმაციული უსაფრთხოების დაცვისთვის. საქართველოს უსაფრთხოების კონტექსტში

ეს საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს, რადგან ქვეყნის გეოპოლიტიკური მდებარეობა და რეგიონში არსებული საინფორმაციო დაპირისპირებები აძლიერებს კიბერშეტევებისა და პროპაგანდის კამპანიების რისკებს. აუცილებელია ციფრული თავდაცვის სისტემების გამყარება და სახელმწიფო სტრუქტურებსა და კერძო სექტორს შორის კოორდინირებული კიბერუსაფრთხოების პოლიტიკის ჩამოყალიბება. მომავალი ტენდენციების ათვალისწინებით, კაცობრიობა შეიძლება შევიდეს „ალგორითმული ცივი ომის“ ეპოქაში, სადაც სახელმწიფოები და კერძო სტრუქტურები ერთმანეთს შეეჯიბრებიან ინფორმაციის, მონაცემებისა და ზეგავლენის კონტროლში.

ბიბლიოგრაფია

- Benkler, Y., Faris, R., & Roberts, H. *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford University Press. (2018).
- Bradshaw, S., & Howard, P. N. *Troops, Trolls and Troublemakers: A Global Inventory of Organized Social Media Manipulation*. Oxford Internet Institute. (2017).
- Chesney, R., & Citron, D. *Deepfakes: A Looming Challenge for Privacy, Democracy, and National Security*. California Law Review, 107(6), (2019). 1753-1819.
- Golovchenko, Y., Buntain, C., Eady, G., Brown, M. A., & Tucker, J. A. *Cross-Platform State Propaganda: Russian Trolls on Twitter and YouTube during the 2016 U.S. Presidential Election*. The International Journal of Press/Politics, 25(3), (2020). 357-389.
- Marwick, A., & Lewis, R. *Media Manipulation and Disinformation Online*. Data & Society Research Institute. (2017).

ქიმია ომში

მერაბ ნადირაშვილი¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10288>

აბსტრაქტი

თანამედროვე მსოფლიოში არსებულმა პოლიტიკური და სოციალურ-ეკონომიკური რეალიების განსხვავებულობამ, სახელმწიფოთა შორის უსაფრთხოების საკითხში არსებულმა უნდობლობამ, სამხედრო სფეროს არნახული განვითარება განაპირობა. ასეთი პროგრესი, უდავოდ, მეცნიერების მაღალი დონითაა განპირობებული.

ერთი შეხედვით, ქიმიის მეცნიერების მონაწილეობა ამ პროგრესში თითქოს შეუმჩნეველია და მხოლოდ ქიმიური იარაღისა და მისგან თავდაცვის საშუალებათა შექმნით შემოიფარგლება. თუმცა, ეს ასე არ არის. ქიმია, საოცარი შესაძლებლობების მეცნიერებაა. მას შეუძლია შექმნას ბუნებაში არსებული და არარსებული ნივთიერებები, რომლებსაც უდიდესი პრაქტიკული გამოყენება აქვთ. აქ ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი - სამხედრო სფეროა. აკადემიკოს ა.ნ. ფრუმკინის თქმით, „ქიმია არის ერთ-ერთი არსებითი ფაქტორთაგანი, რომელზეც დამოკიდებულია წარმატება თანამედროვე ომში...”

სტატიაში, მისი ფორმატის გათვალისწინებით, მოკლედია განხილული ის ძირითადი აქცენტები, რომლებსაც ქიმიური მეცნიერება იძლევა სამხედრო საქმეში სტრატეგიული თუ ტაქტიკური ხასიათის ამოცანების გადაწყვეტისათვის.

საკვანძო სიტყვები: ქიმია, სამხედრო საქმე, ატომბირთვული პროცესები, სტრატეგია, ტაქტიკა, ფეთქებადი ნივთიერებები, სინთეზი, ანალიზი, ტესტირება...

¹ გრიგოლ წულუკიძის სამთო ინსტიტუტი, უფროსი მეცნიერ-თანამშრომელი, ქიმიის აკადემიური დოქტორი

Chemistry in War

Merab Nadirashvili²

Abstract

The divergence of political and socio-economic realities in the modern world, the distrust in the security issue between the States, has led to the unprecedented development of the military sphere. Such progress is undoubtedly due to the high level of science. At first glance, the participation of Chemistry scientists in this progress seems imperceptible and is limited only to the creation of chemical weapons and means of defense against it. However, this is not the case. Chemistry, is a science of amazing abilities. It is capable of creating substances present and non-existent in nature that have the greatest practical use. Here is one of the most important - the military sphere. According to Academician A.N. Frumkin „chemistry is one of the essential factors on which success in modern warfare depends...” The article, taking into account its format, briefly discusses the main accents that chemical science gives for solving tasks of a strategic or tactical nature in military affairs.

Keywords: chemistry, military affairs, nuclear processes, strategy, tactics, explosives, synthesis, analysis, testing...

² Grigol Tsulukidze Mining Institute, Senior research associate, Academic Doctor of Chemistry

შესავალი

კაცობრიობის ისტორია – ომების ისტორიააო, ნათქვამია. თანამედროვე ეპოქაც, სამ-
წუხაროდ, ამის ნათელი დადასტურებაა: რუსეთ-უკრაინის, ირან-ისრაელის სამხედ-
რო დაპირისპირებაა, „დენტის სუნი“ სხვა რეგიონებში, არასტაბილური პოლიტიკუ-
რი პროცესები - დღევანდელი რეალობაა.

ომი ადამიანის ყოფიერების თანამდევია და ტრაგიზმით გამორჩეული ატრიბუტი
გახდა. დაპყრობითი თუ თავდაცვითი ომები, რევოლუციები, რელიგიური, ეთნიკუ-
რი დაპირისპირებანი – აი მიზეზები, რომელთა გამოც ქვეყნები და ადამიანები სამკვ-
დრო-სასიცოცხლოდ უპირისპირდებიან ერთმანეთს...

ისტორიაში მნელად თუ ვიპოვით დროის მშვიდობიან, უმცირეს პერიოდსაც კი.
საოცარი ფაქტია, ათასეული წლების მანძილზე ადამიანებმა ვერ ისწავლეს მშვი-
დობიანი თანაარსებობა: თვით ცივილიზებული ერები ომების თავიდან აცილებას
ვერ ახერხებენ. ამის მაგალითად არცთუ შორეულ წარსულში ევროპის შუაგულში
დაწყებული ორი მსოფლიო ომის გახსენებაც კმარა, როცა მაღალგანვითარებულ გერ-
მანიაში აღმოცენებულმა მტაცებლურმა, ფაშისტურმა იდეოლოგიამ კაცობრიობა სიკ-
ვდილისა და ნგრევისათვის გაიმეტა...

ომის საფრთხეებზე ნაკლები არც ბუნებრივი, კატალიზმებია: გლობალური დათ-
ბობა, მიწისძვრები, წყალდიდობები, ციურ სხეულებთან შეჯახების უსიამოვნო პერს-
პექტივა და ა.შ.

ადამიანების მიერ ამ საფრთხეების არად ჩაგდება, მათი აცილებისათვის თანამ-
შრომლობაზე უარის თქმა, „სამაგიეროდ“ თავისსავე მსგავსთა განადგურების საშუა-
ლებათა დახვეწაზე ზრუნვა, თანამედროვეობის მართლაცდა პარადოქსთა პარადოქ-
სია.

ამიტომ, ჯერაც აქტუალურია ფრაზა: „გინდა მშვიდობა?! ეშხადე ომისათვის!!!”

ომისათვის მზადებას კი უდიდესი ძალისხმევა, მატერიალური თუ სულიერი რე-
სურსების მაქსიმალური მობილიზება სჭირდება. არც ისაა საკამათო, რომ საომარ ვი-
თარებაში გადამწყვეტი როლი ენიჭება მეცნიერებას. დღეს მსოფლიოს ის არმიებია
წარმატებული, რომლებიც სამხედრო საქმეს თანამედროვე სამეცნიერო მიღწევების
გამოყენებით წარმართავენ. აქ, ქიმიას გამორჩეული ადგილი უკავია.

ძირითადი ნაწილი

თანამედროვე ცივილიზაციის არსებობა ქიმიის მიღწევების გარეშე წარმოუდგენელია. ალბათ, არ მოიძებნება ადამიანის მოღვაწეობის ისეთი სფერო, ეს მეცნიერება რომ არ მონაწილეობდეს. აქ ერთ-ერთი უპირველესი – სამხედრო საქმეა.

ქიმიას ეფუძნება მრავალი საომარი სტრატეგიული და ტაქტიკური საკითხების გადაჭრა. მეტიც, ხშირად ის სახელმწიფოთაშორისი პოლიტიკის განმსაზღვრელიცაა. რა იძლევა ამის თქმის საფუძველს?

1915 წელს, პირველი მსოფლიო ომის დროს, გერმანელების მიერ ფრანგების წინააღმდეგ ქლორის გამოყენება ქიმიური ომის პირველი პრეცედენტი იყო. ცხადია, ვერსალის ზავის „წნეხში“ გერმანიის მოქცევისას, ამ ბარბაროსობასაც მიუძღვოდა წვლილი. მეორე მსოფლიო ომში იმავე გერმანელებმა ასიათასობით ტყვე გაანადგურეს მომწამლავი ნივთიერებით „ციკლონ-ბ.“ ეს ქიმიასთან დაკავშირებული ეპიზოდები ერთ-ერთი უმძიმესი იყო იმ ბრალდებათაგან, საერთაშორისო ტრიბუნალმა რომ წაუყენა ფაშისტებს ნიურნბერგში. მართალია, ჟენევის (1925) და სხვა კონვენციებით ქიმიური იარაღის ომში გამოყენება აკრძალულია, მაგრამ როგორც ჩანს, კონვენციები აგრესორებს ვერ აჩერებენ, რაც ახლო წარსულში სირიაში მომწამლავი ნივთიერებების გამოყენების ფაქტებმაც დაადასტურა. ანუ, ქიმიური ომის საფრთხე და მისგან დაცვა, ერთი რომელიმე ქვეყნის საზღვრებს სცილდება და მსოფლიო პრობლემად გვევლინება...

ატომური და თერმობირთვული პროცესები

ზოგჯერ, ქიმია ეპოქალური აღმოჩენების გზამკვლევიც გამხდარა, რის მაგალითად ურანის ატომბირთვის გახლეჩის ისტორიაც კმარა. ამ უმნიშვნელოვანეს მეცნიერულ აღმოჩენას წინ უსწრებდა რადიოაქტივობის.³

მაინც რაში მდგომარეობს ქიმიკოსთა ღვაწლი ატომური ენერგიის შეცნობაში?

როგორც ცნობილია, ნელი ნეიტრონებით ბომბარდირებისას, ურანის ატომბირთვი U^{235} ატომგულურ გარდაქმნებს განიცდის. 1934 წელს, იტალიელი ენრიკო ფერმის მიერ განხორციელებული ეს პროცესი დიდი ენერგიის გამოყოფით წარიმართა.

³ ანრი ბეკერელი, ნეიტრონის (1932, ჯეიმს ჩედვიკი) ხელოვნური რადიოაქტივობისა (1934, ირენ კიური, ფრედერიკ ჟოლიო) და სხვა უდიდესი აღმოჩენები, 1896, 1,2.

ანალოგიური შედეგები მიიღეს ჰანი-შტრასმანის ჯგუფმა ბერლინში და კიურების ოჯახმა - პარიზში... ყველამ შენიშნა ნეიტრონის მოქმედების ეფექტი, თუმცა პროცესის მექანიზმის ახსნა ვერავინ შეძლო.

თავდაპირველად, ცნობილ მეცნიერ-ატომისტებს, მათ შორის ენრიკო ფერმისაც, მიაჩნდათ, რომ ურანის ატომგულური გარდაქმნით მასით ახლოს მდგომი ტრანსურანული ელემენტები მიიღებოდა. ეს ასეც ხდება, თუ რეაქციაში მაღალი ენერგიის ნეიტრონებს გამოიყენებენ. თვისობრივად განსხვავებულია ურანის ნელი ნეიტრონებით ბომბარდირება. გერმანელმა ქიმიკოსებმა იდა და ვალტერ ნოდაკებმა, ნეიტრონის ზემოქმედებისას ურანის ატომბირთვის ორ მსხვილ „ნატეხად“ - ცნობილი ელემენტების იზოტოპებად გაყოფა ივარაუდეს. ფიზიკოსებმა, პირველ რიგში კი - ფერმიმ, ეს ჰიპოთეზა არ გაიზიარეს. ასე გაგრძელდა 1938 წლის ბოლომდე, ვიდრე ოტო ჰანმა, რადიაციული ქიმიის უბადლო სპეციალისტმა, წერტილი არ დაუსვა ამ გაურკვევლობას: სკრუპულოზური ექსპერიმენტებით, დაადასტურა რა ქიმიკოსთა ჰიპოთეზა, მან აღმოაჩინა, რომ ნეიტრონი ურანის ატომბირთვს ორად - ბარიუმისა და კრიპტონის ატომბირთვებად ყოფს. შესაძლებელია სხვა იზოტოპური წყვილების წარმოქმნაც. ურანის ბირთვის პროტონები ნაწილდება „შვილობილ“ ატომებში:⁴

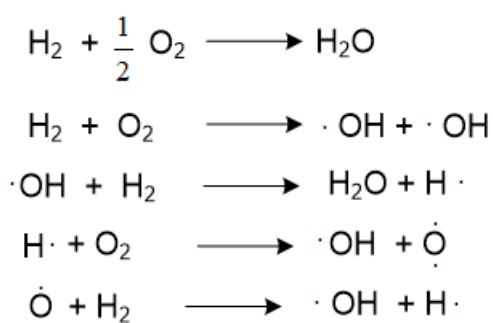

მარტივი ნივთიერება ურანის დაშლით ორი ახალი მარტივი ნივთიერების (Ba + Kr ან Xe + Sr) წარმოქმნა არის ატომურ დონეზე მიმდინარე ქიმიური პროცესი. ამრიგად, ის, რაც ცნობილმა ფიზიკოსებმა ნილს ბორის ჩათვლით, ვერ შენიშნეს, ქიმიკოსებმა ივარაუდეს და ექსპერიმენტულად დაადასტურეს, შესაბამისად, ატომური საუკუნის „პიონერებად“ ფიზიკოსებთან ერთად ისინიც უნდა ჩაითვალოს...

⁴К. Нениценку, Общая химия, «Мир», Москва, 1968, с.737-769, 773.

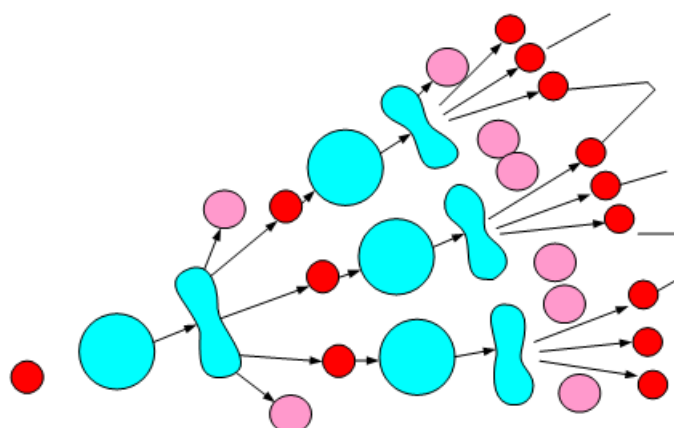
ურანის დაშლის პროცესს თან ახლავს უდიდესი ენერგიის გამოთავისუფლება, რაც მილიონჯერ მეტია, ვიდრე მანამდე ცნობილი ყველა სხვა სახის ენერგია. ურანის ეს თვისება დაედო საფუძვლად რობერტ ოპენჰაიმერის ჯგუფის მიერ ამერიკაში ე.წ. ატომური ბომბის შექმნას, რომელიც 1945 წლის 16 ივლისს ნიუ-მექსიკოს შტატში გამოსცადა.

რა განაპირობებს ურანის ატომბირთვების დაშლის დროს განუზომლად დიდი ენერგიის გამოყოფას? ჯერ კიდევ გასული საუკუნის ოციან წლებში, საბჭოთა ნობელიანტმა მეცნიერმა, ნ. სემიონოვმა წამოაყენა განშტოებული ჯაჭვური რეაქციების კონცეფცია, რომელთა მიმდინარეობისას საწყისი ნივთიერების მოლეკულასთან აქტიური ნაწილაკების ურთიერთქმედებისას წარმოიქმნება არა ერთი, არამედ ორი ან მეტი ახალი აქტიური ნაწილაკი. ერთი მათგანი აგრძელებს „ძველ“ ჯაჭვს, ხოლო სხვები - ახალი ჯაჭვების ინიცირებას ახდენენ. აღნიშნული ზვავისებური მექანიზმებით მიმდინარეობს ჰალოგენწყალბადების სინთეზის, მოტორული საწვავისა და წყალბად-ჟანგბადის ნარევის, ანუ მგრგვინავი აირის აფეთქებითი გარდაქმნა. ქვემოთ ილუსტრირებულია უკანასკნელი პროცესი:⁵

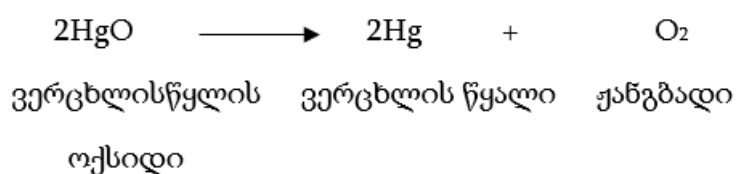

ანალოგიური მექანიზმით მიმდინარეობს ატომგულური გარდაქმნის პროცესებიც. ურანის ყოველი ატომი გახლეჩისას გამოყოფს სულ ცოტა ორ ან სამ ნეიტრონს მაინც. სამი ნეიტრონი გახლეჩს ურანის სამ ატომს, რომლებიც თავის მხრივ იძლევიან ცხრა ნეიტრონს. ეს უკანასკნელნი ხლეჩენ ცხრა სხვა ატომს 27 ნეიტრონის ამოტყორცნით და ა.შ. - გეომეტრიული პროგრესიით. ეს ხდება წამის უმცირეს ნაწილში, შედეგად კი გამოიყოფა უზარმაზარი ენერგია:

⁵Н. Л. Глинка, Общая химия, изд. «Химия», 1975, с. 54-59, 179.

რა არის საერთო ქიმიური დაშლის რეაქციებსა და ურანის ატომის გახლეჩვას შორის?! მოვიყვანოთ ქიმიური დაშლის მაგალითი:

რთული ნივთიერების, ვერცხლისწყლის ოქსიდის დაშლისას, ვერცხლისწყლისა და ჟანგბადის ატომები მიიღება (ჟანგბადის ატომები წყვილდება მოლეკულებად). ანალოგიური რამ ხდება გამლღვალ მარილების ელექტროლიზის დროს.

ურანის ატომბირთვის დაშლა თვისობრივად განსხვავებული, თუმცა, პრინციპულად დაშლის ტიპური რეაქციაა ატომბირთვულ დონეზე: აქ ერთი მძიმე ატომბირთვისაგან (ურანი) დაშლის შედეგად ორი მარტივი ნივთიერების ატომები მიიღება. შესაბამისად, ურანის აფეთქება, შედეგის მიხედვით, ქიმიურ დაშლას, ანუ ქიმიურ აფეთქებას შეიძლება მივაკუთვნოთ. იგივე მექანიზმი არეგულირებს ე.წ. თერმობირთვულ პროცესებსაც. ურანისა და სხვა მძიმე ატომბირთვების გაყოფისაგან განსხვავებით, აქ განუზომლად დიდი ენერგიის წარმოქმნას განაპირობებს მაღალ ტემპერატურებზე მსუბუქი ატომბირთვების შერწყმის, ანუ სინთეზის რეაქციები.

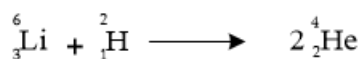
მზის ენერგიისა და თერმობირთვული პროცესების იგივეობის ჰიპოთეზა ავსტრელ მეცნიერს ფრიც ჰოუტერმანსს ეკუთვნის... ამ ჰიპოთეზის პრაქტიკულ რეალიზებას, XX ს. 50-იან წლებში ე.წ. „წყალბადის ბომბის“ შექმნა მოჰყვა.⁶

თერმობირთვული რეაქციების საკმაოდ ბევრი სახეობაა ცნობილი. აი ორი მათგანი:

1. deuteriumისა და triTiumის Serwyma:

2. liTiumისა და deuteriumის Serwyma

წყალბადის ბომბის აფეთქება - ესაა უმართავი თერმობირთვული სინთეზი. აქ „საწვავად“, ჩვეულებრივ, ლითიუმის დეიტერიდს იყენებენ. ასეთი ტიპის სინთეზის დაწყებას მილიონ გრადუსამდე ტემპერატურა სჭირდება, რაც ჩვეულებრივი ატომური ბომბის აფეთქებით მიიღწევა. წყალბადის ბომბის აფეთქების დროს წამის რამდენიმე მემილიონედ ნაწილში გამოიყოფა ენერგიის განუზომლად დიდი რაოდენობა. ამიტომ ასეთი ტიპის იარაღს უდიდესი დამანგრეველი ძალა გააჩნია.

თერმობირთვული აფეთქებაც, ზემოხსენებული მსჯელობის მიხედვით, ქიმიურ აფეთქებას უნდა მივაკუთვნოთ.

ამრიგად, ჰალოგენწყალბადების სინთეზიც, „მგრგვინავი აირისა“ და მოტორული საწვავის აფეთქებაც, ურანისა და სხვა მძიმე ატომბირთვების გახლეჩაც და თერმობირთვული სინთეზიც, განშტოებული ჯაჭვური მექანიზმით მიმდინარეობს. ყველა შემთხვევაში, პროცესის შედეგი, საწყისი ნივთიერების შეცვლა, ანუ ქიმიური გარდაქმნაა...

სტრატეგიული და ტაქტიკური ამოცანები

სტრატეგიული ამოცანების გადაჭრაში ქიმიის მონაწილეობას, ხშირად, ომის

⁶რ. იუნგი, „ათასი მზის ელვარებით“, თბილისი, 1977, 37.

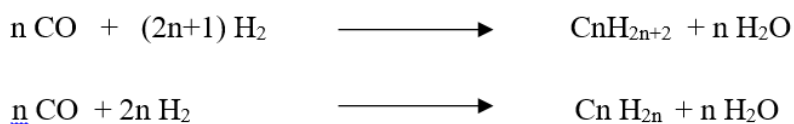
ბედზეც შეუძლია გავლენა მოახდინოს. აი ორიოდ მაგალითი:

მეორე მსოფლიო ომის ბოლოს, როდესაც გერმანიას სატელიტი ქვეყნები და მათ შორის ნავთობით მდიდარი რუმინეთი ჩამოსცილდა, ეს ქვეყანა აღმოჩნდა მოტორული საწვავის მკვეთრი დეფიციტის წინაშე. ქვანახშირით მდიდარმა გერმანიამ, რომელსაც ყოველთვის უძლიერესი ქიმიკოსები ჰყავდა, ეს პრობლემა იოლად გადაჭრა ფრანც ფიშერისა და ჰანს ტროპშის მიერ, XX ს. 20-იანი წლების დასაწყისში აღმოჩენილი სინთეზის წყალობით. კონკრეტულად, ქვანახშირის კატალიზური „გათხევადებით“, მათ მიიღეს სინთეზური ბენზინი - სინტინი. პროცესის ქიმიზმი ასეთია:

სინთეზის პირველ ეტაპზე, გავარვარებულ ქვანახშირზე გადახურებული წყლის ორთქლის გატარებით მიიღება ე.წ. „წყალგაზი“:

ამავე ნარევის სინთეზგაზსაც უწოდებენ. ის, უშუალოდ, შეიძლება გამოყენებულ იქნას აირად საწვავად. სინთეზის მეორე ეტაპი ნახშირბადის ოქსიდის კატალიზური (Ru, Co, Fe, Ni) აღდგენითი ოლიგომერიზაციაა, სინტინის ფრაქციის წარმოქმნით⁷

1944 წელს გერმანიაში სინთეზირებული იქნა 6 მილიონი ტონა სინტინი. შესაბამისად, ამ ქვეყანამ საომარი მოქმედებების ერთი წლით გახანგრძლივება შეძლო.

სტალინგრადის ეპოპეის შემდეგ, 1943 წლის ზაფხულში საბჭოთა არმიამ მეორე უმნიშვნელოვანესი გამარჯვება მოიპოვა კურსკთან. თუმცა, დასაწყისში, ამ ომში წარმატების მიღწევა ბევრზე ეკიდა. საქმე იმაშია, რომ ახალი „იაკ-9“ გამანადგურებლების ფრთის გარსაცმები, უხარისხო წებოთი და ნიტროსაღებავით იყო გაკეთებული და ჰაერთან შეხებისას სკდებოდა. ამ საგანგებო შემთხვევის გამო, მთელი

⁷Петров А.А., Бальян Х.В., Трощенко А.Т. Органическая химия, Высшая школа, Москва, 1973. с. 14-15.

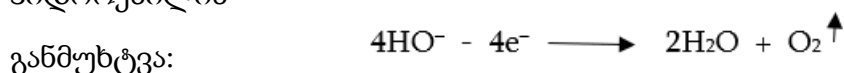
გამანადგურებელი ავიაციის ოპერაციაში მონაწილეობა საექვო გახდა. განსაკუთრებული ღონისძიებების გატარებით, პირველ რიგში ხარისხიანი ქიმიური მასალის გამოყენებით, მოხერხდა ამ დეფექტის გამოსწორება, რასაც გერმანელ-ფაშისტთა დამარცხება მოჰყვა.

სამხედრო საქმიანობის ყოველდღიურობაში ლოკალური ამოცანების გადაჭრაც, ხშირად, ქიმიური ნივთიერებების გამოყენებას მოითხოვს, მაგალითად:

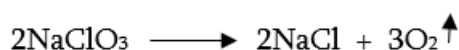
ატომურ წყალქვეშა გემს შეუძლია თვეობით არ ამოცურდეს წყლის ზედაპირზე - მის ძრავს ჟანგბადი არ სჭირდება. ეკიპაჟისათვის საჭირო ჟანგბადის რეგენერაცია კი მარტივ ქიმიურ რეაქციებს ეფუძნება. მაგალითად, ნატრიუმის პეროქსიდისა და ნახშირბადის დიოქსიდის ურთიერთქმედება:

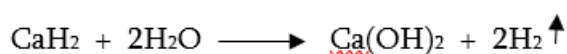
ნატრიუმის სულფატის წყალხსნარის ელექტროლიზის დროს ანოდზე ჰიდროქსიდის ანიონების

ე.წ. ქლორატ-სანთლების დაწვისას მასში არსებული ნატრიუმის ქლორატის დაშლა:

ტუტე მეტალების ჰიდრიდები წყალთან რეაქციით აირად წყალბადს გამოყოფენ:

მეორე მსოფლიო ომის დროს, ოკეანის თავზე ავარიისას, ამერიკელი მფრინავები ამ გზით მიღებული წყალბადით ავსებდნენ გასაბერ ნავებს, ჟილეტებს, სასიგნალო ანტენებს, რაც მათი გადარჩენის რეალური შანსი იყო.

სამხედრო ტექნიკას, მოტორულ საწვავთან ერთად, ავტონომიური ელექტრული ენერგიაც ესაჭიროება. ამისათვის იყენებენ ტუტე- და მჟავა აკუმულატორებს, გალვანურ ელემენტებს და ა.შ. ელექტროქიმიის დახმარებით შექმნილია ელექტროდენის გენერაციის თანამედროვე აპარატურა მაღალი მ.ქ.კ.-ით და მოხმარების სიადვილით.

დედამიწაზე ნავთობის მარაგის ამოწურვის პერსპექტივას ქიმიკოსები, გარდა სინტინის შექმნისა, შიდაწვის ძრავაში წყალბადის გამოყენების იდეითაც პასუხობენ. ამ აირისა და ჟანგბადის შენაზავი 2:1 პროპორციით არის უძლიერესი ფეთქებადი ნარევი - ე.წ. „მგრგვინავი“ აირი. წყალბადის ამოუწურავი მარაგი მსოფლიო ოკეანეა. რაც შეეხება „გამონაბოლქვს“, ეს სხვა არაფერია, თუ არა ეკოლოგიურად სუფთა წყლის ორთქლი. საჭიროა, „მხოლოდ“, მოიძებნოს წყალბადის მიღების იაფი მეთოდი...

ქიმიური ნივთიერებები, სინთეზი და ანალიზი

ნივთიერებათა შექმნა, კვლევა და გამოყენება მთლიანად უკავშირდება ქიმიის ორ უპირველეს მეთოდს - სინთეზსა და ანალიზს. სინთეზის გზითაა შექმნილი მილიონობით ორგანული ნივთიერება, მათ შორის ფეთქებადი ნივთიერებების (ფნ) უდიდესი უმრავლესობა.

ახლადშექმნილი ნებისმიერი ნივთიერების, მათ შორის ფნების ქიმიური აგებულების დადგენა ანალიზის გარეშე შეუძლებელია. საყურადღებოა ისიც, რომ ქიმიური ანალიზის არეალი ხშირად სცილდება ქიმიის საზღვრებს და ისეთ მნიშვნელოვან დარგებშიც აღწევს, როგორიცაა კრიმინალისტიკა, კვების მრეწველობა, მინერალოგია, ფარმაცია, სამხედრო საქმე...

ამჟამად, ადამიანისთვის მილიონობით ქიმიური ნივთიერებაა ცნობილი. ამასთან, ორგანული ნივთიერებების, ანუ, ნახშირბადნაერთების რაოდენობა მრავალჯერ აღემატება არაორგანული (მინერალური) ნაერთებისას.

დედამიწაზე არსებული ქიმიური ელემენტებისა და მათი ნაერთების კლასიფიკაცია ბევრნაირია, თუმცა ორ ელემენტს - ნახშირბადსა და სილიციუმს, განსაკუთრებული ადგილი უკავიათ გარემომცველ სამყაროში. არაცოცხალ ბუნებაში დომინირებს სილიციუმი. დედამიწის ქერქში, მთის ქანებში, მინერალებში არსებული ნივთიერებები უმეტესად სილიციუმის ნაერთებია.

რაც შეეხება ცოცხალ ბუნებას, ის ნახშირბადის შენაერთების, ანუ ორგანული ნივთიერებების სამყაროა, რომლის მასშტაბები ბევრად უფრო შთამბეჭდავია.

ორგანულ ნივთიერებებს შეისწავლის ორგანული ქიმია. აქ ცენტრალური ელე-

მენტი ნახშირბადია. მასთან ერთად, ორგანული მოლეკულები შეიცავენ ე.წ. ელემენტ-ორგანოგენებსაც: წყალბადს – H, ჟანგბადს – O, აზოტს – N, გოგირდს – S, ფოსფორს – P, ჰალოგენებს – Hal.

ორგანული ნაერთების მიღების უმნიშვნელოვანესი მეთოდი **სინთეზია**. ორგანულ სინთეზს, პრაქტიკულად, უსაზღვრო შესაძლებლობები გააჩნია. დღეისათვის ცნობილი მილიონობით ორგანული ნივთიერება, სულაც არ არის ბევრი იმასთან შედარებით, რისი შექმნაც პოტენციურად არის შესაძლებელი. ამასთან, ბუნებრივი ორგანული ნაერთების გამოყოფა და შესწავლა ბევრად ჩამორჩება რაოდენობით – სინთეზურისას.

სინთეზის გზით შესაძლებელია, არამხოლოდ ინსულინის, ქინაქინის, ინდიგოს, კაუჩუკისა და სხვათა „კოპირება“, არამედ – ბუნებაში არარსებული უამრავი ახალი ნივთიერების შექმნაც. აქ „უამრავი“ – შედარებით მოკრძალებული სიტყვაა.

ორგანული ნაერთების სიმრავლის მიზეზი, პირველ რიგში, არის ნახშირბადის ქიმიური ბუნება, მაღალი ვალენტობა, უნარი, შექმნას ქიმიური ნაერთები მრავალ ელემენტთან, გადაებას ერთმანეთს გრძელ ჯაჭვებად ქიმიური ბმებით. ქიმიური აგებულების თეორიამ ახალი იმპულსი შესძინა **იზომერიის** მოვლენას, რომელსაც უდიდესი მნიშვნელობა აქვს ორგანულ ქიმიაში. ნახშირწყალბადებშიც კი, რომელთა მოლეკულები მხოლოდ C და H - ატომებისაგან შედგებიან, იზომერიის გამო ქიმიური ინდივიდუუმების უზარმაზარი რაოდენობაა შესაძლებელი. მაგალითად, თუ ბუთანს აქვს ორი იზომერი, $C_{20}H_{42}$ ნახშირწყალბადს - 366319. ეს ნიშნავს, რომ ატომთა „კომპლექტს“, რომელიც 20 ნახშირბადისა და 42 წყალბადატომისაგან შედგება 366319 განსხვავებული შეერთებით ამდენივე ნივთიერების მოცემა შეუძლია. უფრო მეტი იზომერები აქვთ ნახშირწყალბადების ნაწარმებს. ქიმიის თეორიამ და სინთეზის პრაქტიკამ დაამტკიცა, რომ ამ ნივთიერებებს რეალობად აქცევს წარმატებული ორგანული სინთეზი.⁸

ქიმიკოს-ორგანიკოსებმა შეძლეს ასიათასობით სინთეზური ნივთიერებების სასარგებლო თვისებების შესწავლა და ადამიანის სამსახურში ჩაყენება, რაც უდა-

⁸Несмеянов А.Н., Несмеянов Н.А. Начала Органической химии, т.1., Изд. Химия, Москва, 1969. с. 12, 13, 299-302, 328.

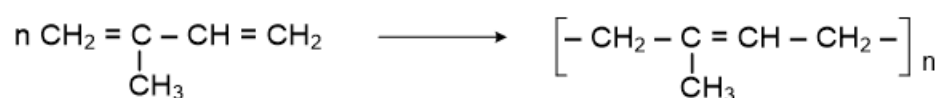
ვოდ, ეპოქალური მოვლენაა მეცნიერებაში. ქვემოთ მოტანილია ორგანული (პოლიმერული) ქიმიის ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი ნაწარმის, რეზინის მოკლე დახასიათება.

თანამედროვე სამხედრო მანქანა, პირდაპირი და არაპირდაპირი გაგებით, დგას კაუჩუკისა და მისი ნაწარმის - რეზინის პროდუქციაზე.

დღეისათვის, ამ ორი უმნიშვნელოვანესი პროდუქტის წარმოება მსოფლიოში ათეულ მილიონობით ტონას შეადგენს. მათ გარეშე წარმოუდგენელია ტრანსპორტი, მათ შორის სამხედრო ტექნიკა, ავიაცია.

თვისებებითა და ქიმიური აგებულებით რეზინის „წინაპარია“ კაუჩუკი. ნატურალური კაუჩუკის 96 % ჰევეასაგან მიიღება. ეს მცენარე გავრცელებულია ე.წ. „კაუჩუკის სარტყელში“ - ეკვატორიდან ჩრდილოეთით და სამხრეთით 1300 კმ სიგანის ზოლში.

XIX საუკუნეში მკვეთრად გაიზარდა მოთხოვნილება ბუნებრივ კაუჩუკზე. საჭირო გახდა კაუჩუკის ქიმიური შედგენილობის დადგენა და სინთეზი. აღმოჩნდა, რომ ეს ნივთიერება მხოლოდ ნახშირბადისა და წყალბადისაგან შედგება, და რადგანაც ბრომიან წყალს აუფერულებს, ის არის არანაჯერი პოლიმერული ნივთიერება. ელემენტ-ანალიზით დადგენილ იქნა ფორმულა $(C_5H_8)_n$, რის საფუძველზეც გაკეთდა დასკვნა, რომ კაუჩუკის პოლიმერული მოლეკულები შედგება **იზოპრენის** მონომერებისაგან:⁹

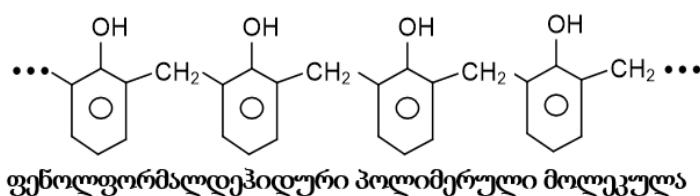
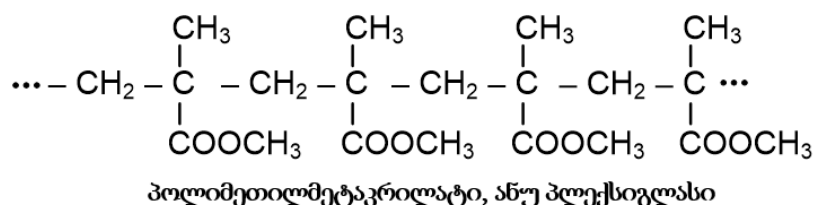
კაუჩუკის ნაკლოვანი თვისებებია დარბილება და წებოვნება გაცხელებისას, ხოლო სიმაგრე და სიმყიფე - გაყინვისას. ამ ნაკლის გამოსწორება შეიძლება კაუჩუკის გოგირდთან რეაქციით - **ვულკანიზაციით**, რის შედეგადაც მიიღება ბუნებაში არარსებული უძვირფასესი სამრეწველო პროდუქტი - **რეზინი**. ვულკანიზაციის პროცესში ხდება კაუჩუკის ხაზოვანი მაკრომოლეკულების სივრცითი „შეკერვა“

⁹ იქვე. Несмеянов А.Н., Несмеянов Н.А. 1969. с. 12, 13, 299-302, 328.

გოგირდის „ხიდებით“, მათში არსებული ორმაგი ბმების ხარჯზე. მიღებულ ვულკ-ანიზატს - რეზინს, აქვს მკვეთრად გაზრდილი სიმტკიცე და ცვეთამედეგობა, ელასტიურობა, სიბო- და ყინვამედეგობა და ა.შ. მაღალი ცვეთამედეგობა ახასიათებთ ბუთადიენის სტიროლთან და აკრილონიტრილთან ე.წ. თანაპოლიმერიზაციით მიღებულ კაუჩუკებსაც.

სამხედრო მრეწველობაში უდიდესი მნიშვნელობა აქვთ პოლიმერულ მასალებს, რომლებიც პოლიმერიზაციისა და პოლიკონდენსაციის პროცესებით იწარმოებიან.

ეს მასალებია ქიმიური ბოჭკოები, პლასტმასები და ა.შ. მაგალითის სახით მოგვყავს ორგანული მინის, ანუ პლექსიგლასისა და ფენოლფორმალდეჰიდური ფი-სების ფორმულები:^{10,11}

სამხედრო საქმეში აქტიურად გამოიყენება უამრავი არაორგანული ნივთიერება. აი, ზოგიერთი მათგანი:¹²

ქლორიანი კირი CaOCl_2 გამოიყენება დეგაზაციის დროს, წყლის დაქლორებისათვის, ასევე სადეზინფექციო საშუალებად.

¹⁰ იქვე. Несмеянов А.Н., Несмеянов Н.А. 1969. с. 12, 13, 299-302, 328.

¹¹ Несмеянов А.Н., Несмеянов Н.А. Начала Органической химии, т. II., Изд. Химия, Москва, 1969. с. 124.

¹² Химический энциклопедический словарь. Советская энциклопедия, Москва, 1983. сс. 294, 542, 615.

ბერტოლეს მარილი KClO_3 , წვის უნარის მქონე სხვადასხვა ნივთიერებებთან წარმოქმნის ფეთქებად ნარევეს, რომლებიც საარტილერიო საქმეში, პიროტექნიკაში და ასანთის წარმოებაში გამოიყენება.

თეთრი ფოსფორი გამოიყენება ცეცხლგამჩენი ნივთიერებების სახით, საავიაციო ბომბების, ნაღმების, ყუმბარების დასამზადებლად. წვის ტემპერატურა 1200°C -ს აღწევს.

ფოსფორის ანჰიდრიდი P_2O_5 წარმოიქმნება ფოსფორის წვისას ჰაერში. მისი ორთქლი ტენს იზიდავს და წარმოქმნის სქელ, თეთრ კვამლს. იყენებენ ე.წ. „კვამლის ფარდის“ შესაქმნელად.

გრაფიტს - ელემენტ ნახშირბადის ალოტროპულ სახეცვლილებას, იყენებენ ატომურ რეაქტორებში ნეიტრონების შემაკავებლად, ასევე, წყალქვეშა ნავებისა და რაკეტების წარმოებაში.

ოქსილიქვითები - გათხევადებული ჟანგბადისა და ფოროვანი ორგანული მმ-თანთქმელებისაგან მიღებული ბრიზანტული ფნებია. გამოიყენება, როგორც სამხედრო, ასევე სამთო საქმეშიც.

ნახშირბადის დიოქსიდი CO_2 წვას ხელს არ უწყობს. მისი ეს თვისება გამოიყენება ხანძრის ჩასაქრობად. გათხევადებული CO_2 გამოიყენება თანამედროვე სამხედრო თვითმფრინავების რეაქტიული ძრავების ხანძრისაგან დასაცავად.

სილიციუმი Si, რომელსაც ნახევარგამტარის თვისებები აქვს, გამოიყენება თანამედროვე სამხედრო ელექტრონიკაში, ასევე მზის ბატარეების, ტრანზისტორების, დიოდების დასამზადებლად.

სილიციუმის დიოქსიდი, ანუ კაჟმიწა SiO_2 , გვხვდება მინერალ კვარცის სახით.

გაუსუფთავებელი კვარცი არის ჩვეულებრივი ქვიშა, რომლის მოხმარება მსოფლიოში ასეულმილიონობით ტონით განისაზღვრება.

მინა სილიკატური ნაწარმია, რომლის ფორმულაა $\text{Na}_2\text{O} \cdot \text{CaO} \cdot 6\text{SiO}_2$.

ცემენტი უმნიშვნელოვანესი სამშენებლო მასალაა, რომლის შემადგენლობაში კალციუმის, სილიციუმის, ალუმინისა და რკინის ოქსიდები მონაწილეობენ. მისი ერთ-ერთი ფორმულა ასეთია - $3\text{CaO} \cdot \text{SiO}_2$.

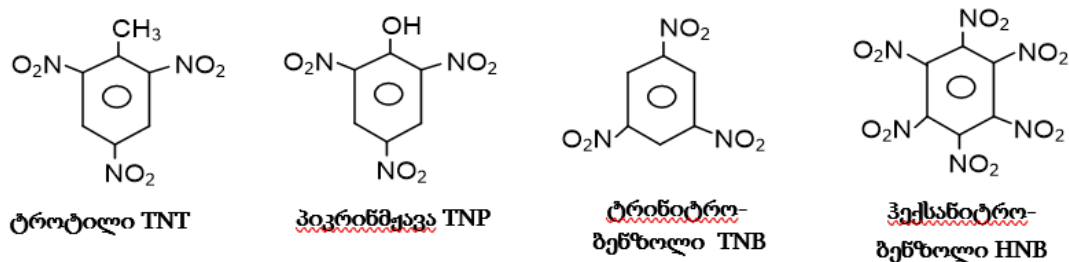
მეტალები და მათი შენადნობები უდიდეს გამოყენებას პოულობენ სამხედრო საქმეში, როგორც სამხედრო ტექნიკის - ჯავშანმანქანების, თვითმფრინავების, ტანკების დასამზადებლად, ასევე სამხედრო ინფრასტრუქტურის მოსაწყობად. თუ-ჯი, ფოლადი, დურალუმინი, სილუმინი, ბრინჯაო, თითბერი - ეს ის შენადნობებია, რომელთაგან მრავალი სამხედრო ნაკეთობა მზადდება.

ფეთქებადი ნივთიერებები

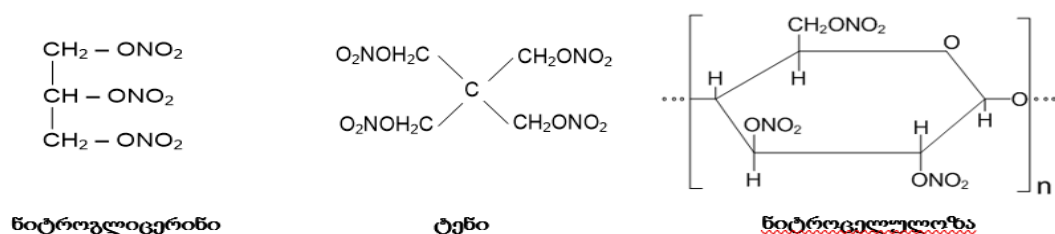
თანამედროვე სამყარო ძნელი წარმოსადგენია ფნების გარეშე. აფეთქება - ფნების ექსკლუზიური, უმნიშვნელოვანესი თვისებაა. ეს „სწრაფი“ ენერგიაა, რომელიც შეიძლება გამოყენებულ იქნას არამხოლოდ ომში, არამედ მშვიდობიან პერიოდშიც: სამთო საქმეში, ინფრასტრუქტურის მოწყობისას და ა.შ.

ქვემოთ მოტანილია უმნიშვნელოვანესი ფნების ფორმულები, რომლებიც დაყოფილია ქიმიური ნივთიერებების კლასებისადმი მათი მიკუთვნების შესაბამისად:¹³

პოლინიტროარომატული PNA ნაერთები:

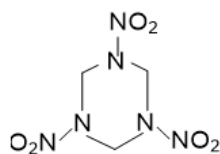

აზოტმჟავას ესტერები

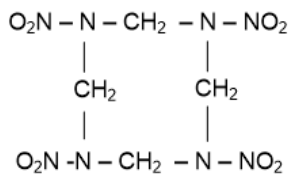

ნიტრამინები

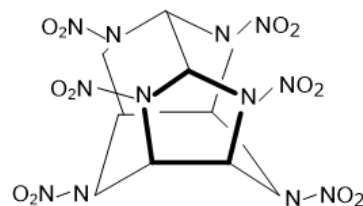
¹³მ. ნადირაშვილი „ვადაგასული პოლინიტროარომატული ფეთქებადი ნივთიერებების უტილიზაციარეციკლირების მეთოდოლოგიის კვლევა“, სსიპ - დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია, შრომები, N1, გვ. 52-60, გორი, 2023.

ჰექსოგენი

ოქტოგენი

CL-20

უკანასკნელი ნივთიერება CL-20 სინთეზირებულია მეოცე საუკუნის ბოლოს აშშ-ში. ის, დღეს ცნობილ ფნებს შორის ერთ-ერთი ყველაზე მაღალი სიმძლავრის მქონე ფეთქებადი ნივთიერებაა.¹⁴

დასკვნა

და ბოლოს, უმნიშვნელოვანესი სამხედრო ამოცანების გადაჭრა შეუძლებელია იმ ქიმიური ნივთიერებების, მასალების, ხელსაწყოების გარეშე, რომლებიც ქიმიური მეცნიერების მიერაა შექმნილი.

დღეს არსებული მასობრივი განადგურების იარაღის, ასევე „ჩვეულებრივი“ შეიარაღების სახეობებისა და მათგან დაცვის საშუალებების შექმნა დიდწილად ქიმიურ პროცესებზეა დამოკიდებული. არც ისაა საკამათო, რომ ქიმიის გარეშე შეუძლებელია ტროტილის, ტენის, პიკრინმჟავას, ოქტანტროკუბანის, CL-20-ის, ამონიტების, დენტებისა და სხვა ფეთქებადი ნივთიერებების სინთეზი და დანიშნულებისამებრ გამოყენება; ამონიუმის ქლორიდით, ფოსფორის ანჰიდრიდით და ა. შ. „კვამლის ფარდის“ მომზადება; აირწინაღების შექმნა და მოწამლული ობიექტების დეგაზაცია ანტიდოტებით, ანუ სპეციალური ქიმიური რეაგენტებით; ცეცხლგამჩენი ნარევების მომზადება, ცეცხლმაქრების გამოყენება, ტუტე და მჟავური აკუმულატორების გამართვა; კოროზიისაგან დაცვის ქიმიური საშუალებების, კაუჩუკის, რეზინის, პოლიმერების, ქიმიური ბოჭკოების, საწვავ-საცხები მასალების, ფარმაცევტული პრეპარატების შექმნა; ქიმიური სამშენებლო მასალების, მეტალებისა და შენადნობების გამოყენება და მრავალი სხვა ქიმიური ოპერაციების შესრულება.

¹⁴ U.R. Nair, R. Sivabalan, et al., Hexanitrohexaazaisowurtzitane (CL-20), CL-20 based formulations (review), Combustion, Explosion and Shock Waves, Volume 41, March 2005. pp. 121-132.

... ამ, მიმოხილვით, გვსურს წარმოვაჩინოთ სამხედრო მეცნიერებაში ქიმიის როლი და მნიშვნელობა. ეს საბუნებისმეტყველო მეცნიერება, ფიზიკასთან და სხვა მეცნიერებებთან ერთად, არის ის ბაზისი, რომელზეც დგას თანამედროვე სამხედრო საქმე...

ბიბლიოგრაფია

- Нениценку, К. Общая химия, «Мир», Москва, 1968, с.737-769, 773.
- Глинка, Н. Л. Общая химия, изд. «Химия», 1975, с. 54-59, 179.
- Лоуренс, У. Л. «Люди и атомы», Москва, 1967, 24.
- იუნგი, რ. „ათასი მზის ელვარებით“, თბილისი, 1977, 37.
- Петров А.А., Бальян Х.В., Трощенко А.Т. Органическая химия, Высшая школа, Москва, 1973. с. 14-15.
- Несмеянов А.Н., Несмеянов Н.А. Начала Органической химий, т.І., Изд. Химия, Москва, 1969. с. 12, 13, 299-302, 328.
- Несмеянов А.Н., Несмеянов Н.А. Начала Органической химий, т.ІІ., Изд. Химия, Москва, 1969. с. 124.
- Химический энциклопедический словарь. Советская энциклопедия, Москва, 1983. сс. 294, 542, 615.
- ნადირაშვილი, მ. „ვადაგასული პოლინიტროარომატული ფეთქებადი ნივთიერებების უტილიზაცია-რეციკლირების მეთოდოლოგიის კვლევა“, სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემია, შრომები, N1, გვ. 52-60, გორი, 2023.
- Nair, U.R. Sivabalan, R.ets., Hexanitrohexaazaisowurzitane (CL-20), CL-20 based formulations (review), Combustion, Explosion and Shock Waves, Volume 41, March 2005. pp. 121-132.

გლობალური დათბობის პირობებში სასმელი წყლის რესურსების დეფიციტის რისკები და მათი მდგრადი მართვის აუცილებლობა საქართველოში

სოფიო ბაციკაძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10287>

აბსტრაქტი

სტატია განიხილავს გლობალური დათბობის ზეგავლენას მტკნარი წყლის ციკლზე და სასმელი წყლის რესურსების დეფიციტის გლობალურ ტენდენციებზე, რომელთა შორის აღსანიშნავია ნალექების სივრცით-დროითი განაწილების ცვალებადობა, გვალვების სიხშირისა და ინტენსივობის ზრდა და მყინვარების დნობით გამოწვეული მდინარეთა დინების რეჟიმის სეზონური გადალაგება. აღნიშნული პროცესები არღვევს ბუნებრივ ჰიდროლოგიურ ბალანსს, ამცირებს წყლის რესურსების პროგნოზირებადობას და ზრდის როგორც რაოდენობრივი ხელმისაწვდომობის, ისე ხარისხობრივი უსაფრთხოების რისკებს. შედეგად, მატულობს ექსტრემალური ჰიდრომეტეოროლოგიური მოვლენების (განგრძობილი გვალვები, უცარი წყალმცირობა) ალბათობა, რაც განსაკუთრებით მტკნარი წყლის მარაგებზე დამოკიდებულ რეგიონებს უქმნის გამოწვევებს წყლის მართვისა და უსაფრთხო წყალზე წვდომის უზრუნველყოფის კუთხით. ამ გლობალურ კონტექსტში აღწერილია საქართველოს მდგომარეობა: მიუხედავად შედარებით მდიდარი წყლის რესურსებისა, კლიმატის ცვლილებასთან ერთად, მმართველობით და ინფრასტრუქტურულ შეზღუდვებთან კომბინაციაში, იზრდება რესურსების დეფიციტისა და უსაფრთხო წყალზე ხელმისაწვდომობის რისკი. ნაშრომი ეყრდნობა დოკუმენტურ მიმოხილვასა და შედარებით მაგალითებს (ისრაელი, კანადა) და მიმოიხილავს ქვეყნის საკანონმდებლო ჩარჩოს და პრაქტიკულ გამოწვევებს: ინფრასტრუქტურის მოძველებასა და წყლის დანაკარგებს, წყალმომარაგების დროებით ან ტერიტორიულ შეზღუდვებს, უსაფრთხო წყალზე თანაბარ წვდომასთან დაკავშირებულ პრობლემებს, არასაკმარის ლაბორატორიულ მონიტორინგს და რეგიონულ დისბალანსს (რესურსების კონცენტრაცია დასავლეთ საქართველოში). სათანადოდ არის ხაზგასმული აღურიცხავი ქსელები და კონტროლის არასრულფასოვანი მექანიზმები, რაც განსაკუთრებით იჩენს თავს აღმოსავლეთ რეგიონებში; შესაბამის კონტექსტს ამყარებს სურსათის ეროვნული სააგენტოს 2015–2020 წლების სინჯების პრაქტიკა, სადაც ფიქსირდება ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური საფრთხეები. განსაზღვრულია უწყებათაშორისი კოორდინაციის სისტემები და ერთიანი პოლიტიკის დეფიციტი, რაც აფერხებს გეგმიურ მართვასა და თანამედროვე მონიტორინგის სისტემებზე გადასვლას. დასკვნით ნაწილში დასაბუთებულია ერთიანი ეროვნული სტრატეგიისა და სამოქმედო გეგმის აუცილებლობა, აუზობრივ მართვაზე გადასვლა, ინფრასტრუქტურის ეტაპობრივი განახლება, მონაცემებზე დაფუძნებული მონიტორინგის დამკვიდრება და სპეციალიზებული საკოორდინაციო ორგანოს შექმნა; დამატებით, ხაზგასმულია კერძო სექტორის პასუხისმგებლობების მკაფიო განსაზღვრა სასმელი წყლის ხარისხსა და მიწოდებაზე.

საკვანძო სიტყვები: გლობალური დათბობა; კლიმატის ცვლილება; სასმელი წყლის რესურსები; წყლის დეფიციტი; მდგრადი წყლის მართვა; აუზობრივი მართვა; უსაფრთხო წყალზე წვდომა; წყალმომარაგების ინფრასტრუქტურა; წყლის დანაკარგები; ლაბორატორიული მონიტორინგი; უწყებათაშორისი კოორდინაცია; საქართველო.

¹საქართველოს თავდაცვის სამინისტროს, იურიდიული დეპარტამენტის სამართლებრივი უზრუნველყოფის სამმართველოს უფროსის მოადგილე, საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტის საჯარო მმართველობის სადოქტორო პროგრამის დოქტორანტი

Risks of Drinking-Water Resource Scarcity under Global Warming and the Necessity of Sustainable Management in Georgia

Sophio Batsikadze²

Abstract

The article examines the impact of global warming on the freshwater cycle and on global trends in drinking-water resource scarcity, among which particularly salient are the spatiotemporal variability of precipitation, the rising frequency and intensity of droughts, and the seasonal reconfiguration of river-flow regimes driven by glacier melt. These processes disrupt the natural hydrological balance, reduce the predictability of water resources, and heighten risks to both quantitative availability and quality safety. Consequently, the probability of extreme hydrometeorological events (prolonged droughts, sudden low-flow conditions) increases, creating structural challenges for regions dependent on freshwater reserves in terms of water management and ensuring access to safe drinking water.

Within this global context, the article describes Georgia's situation: despite relatively abundant water resources, climate change—combined with governance and infrastructural constraints—elevates the risks of scarcity and limited access. The study relies on a documentary review and comparative cases (Israel, Canada) and surveys the country's legal framework alongside practical challenges: aging infrastructure and water losses, temporary or spatial constraints in water supply, inequities in access to safe water, insufficient laboratory monitoring, and a pronounced regional imbalance (concentration of resources in western Georgia). It duly highlights unregistered networks and inadequate control mechanisms, which are especially evident in the eastern regions; this is corroborated by the National Food Agency's sampling practices for 2015–2020, which record physical, chemical, and biological hazards. The analysis identifies weak interagency coordination and the absence of a unified policy, impeding planned management and the transition to modern monitoring systems. In conclusion, the article substantiates the need for a national strategy and action plan, a shift to river-basin management, phased infrastructure renewal, the institutionalization of data-driven monitoring, and the establishment of a dedicated coordinating body; additionally, it underscores the clear delineation of private-sector responsibilities for water quality and provision.

Keywords: global warming; climate change; drinking-water resources; water scarcity; sustainable water management; river-basin management; access to safe water; water supply infrastructure; water losses; laboratory monitoring; interagency coordination; Georgia.

² Deputy Head of the Legal Support Department, Legal Department, Ministry of Defense of Georgia; Doctoral Candidate in the Public Administration PhD Program, Georgian Technical University

შესავალი

არცთუ დიდი ხნის წინათ გლობალური დათბობისა და კლიმატის ცვლილების საკითხებზე მწვავე დისკუსიები იმართებოდა. ბევრისთვის გლობალური დათბობა სადავო საკითად განიხილებოდა. თუმცა, დღეს ამ კუთხით საკმარისზე მეტი მეცნიერული მტკიცებულება არსებობს და კლიმატურ პროცესებზეც უფრო სრული წარმოდგენა გვაქვს, ვიდრე თუნდაც 10 წლის წინათ.³

გლობალური დათბობა და კლიმატის ცვლილება თანამედროვე სამყაროს ერთ-ერთ ყველაზე მწვავე გარემოსდაცვით გამოწვევად იქცა. მეცნიერები მიუთითებენ, რომ საშუალო გლობალური ტემპერატურის მატება მნიშვნელოვან გავლენას ახდენს ჰიდროლოგიურ ციკლზე, იწვევს ნალექების განაწილების ცვლილებას, გვალვების გახშირებას და მტკნარი წყლის რესურსების დეფიციტს⁴. გარდა ამისა, მყინვარების დნობა, განაპირობებს მდინარეთა ჩამონადენის ცვლილებას. მიუხედავად იმისა, რომ მყინვარების დნობა თავდაპირველად ზრდის მდინარეთა წყლის დონეს, გრძელვადიან პერსპექტივაში მცირდება სასმელი წყლის რესურსიც⁵.

მიუხედავად იმისა, რომ დედამიწის ზედაპირის 3/4 წლითაა დაფარული, მხოლოდ 3%-ია სასმელად ვარგისი. მეტიც, აქედან მხოლოდ 0.3% მოდის მდინარეებზე, ტბებსა და მიწისქვეშა წყლებზე, ხოლო დანარჩენი მყინვარების სახითაა ლოკალიზებული. შესაბამისად, გასაკვირი არ უნდა იყოს, რომ მსოფლიოს მრავალ ქვეყანაში წყლის დეფიციტია. თუ გლობალური დათბობისა და მიწების გაუდაბნოების ტემპი ასეთი სიხშირით გაგრძელდა, 2025 წლისთვის დედამიწის მოსახლეობის 2/3-ს შეექმნება სასმელი წყლის დეფიციტი. დღეს-დღეისობით ამგვარი პრობლემის წინაშე დედამიწის მოსახლეობის 40% დგას⁶. გაერთიანებული ერების ორგანიზაციის წყლის ექსპერტების ხელმძღვანელობით ჩატარებულმა წყლის უსაფრთხოების გლობალურმა შეფასებამ დაადგინა, რომ მსოფლიოს მოსახლეობის უმრავლესობა

³კლიმატის ცვლილება გამოწვევები და პრობლემების დაძლევის გზები”. პუბლიკაცია შექმნილია ევროკავშირისა (EU) და გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) მხარდაჭერით. 2021წ.

⁴IPCC Sixth Assessment Report, “Climate Change 2021: The Physical Science Basis“, <https://surl.li/ylrvgu>, გადმოწმებულია . 20.11.2025

⁵Global Warming Is Wreaking Havoc on the Planet’s Water Cycle. [Fernanda González Science](https://surl.li/qjvitn) Jan 10, 2025. <https://surl.li/qjvitn>, გადმოწმებულია . 20.11.2025

⁶ ISO Consulting Blog. Oct 30, 2019. სასმელი წყლის დეფიციტი მსოფლიოში. <https://surl.li/nrdlez>, გადმოწმებულია . 20.11.2025

ამჟამად სასმელი წყლის სიმცირის პირობებში ცხოვრობს, რაც საგანგაშო ტენდენციად ფასდება. წყლის უსაფრთხოების სტატუსის უფრო რეალისტური გაგების უზრუნველსაყოფად, გაეროს ამ შეფასებამ წყლის უსაფრთხოება 10 კომპონენტზე შეაფასა: სასმელი წყალი, სანიტარული მდგომარეობა, კარგი ჯანმრთელობა, წყლის ხარისხი, წყლის ხელმისაწვდომობა, წყლის ღირებულება, წყლის მართვა, ადამიანის უსაფრთხოება, ეკონომიკური უსაფრთხოება და წყლის რესურსების სტაბილურობა. შედეგები შემაშფოთებელია: მსოფლიო მოსახლეობის 78% ამჟამად წყლის, მათ შორის სასმელი წყლის, რესურსების დეფიციტს განიცდის⁷.

აღსანიშნავია ისიც, რომ ბუნებრივი წყლის უხვი ხელმისაწვდომობა სულაც არ უზრუნველყოფს წყლის მარაგების შეუზღუდავი მოხმარების პოტენციალს და მით უფრო არ უზრუნველყოფს უსაფრთხო სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობას. უსაფრთხო სასმელ წყალზე წვდომა ჯერ კიდევ გლობალური მოსახლეობის ნახევარზე მეტის ოცნებაა. 70%-ზე მეტს არ აქვს უსაფრთხო სასმელ წყალზე წვდომა, მათგან ყველაზე ცუდ დღეშია აფრიკის სახელმწიფოები, სადაც რეგიონის მხოლოდ 15%-ს მიუწვდება ხელი სუფთა წყალზე⁸.

ძირითადი ნაწილი

ზემოაღნიშნული გამოწვევების შედეგად, წყლის რესურსების სიმცირე და ხარისხიან წყალზე ხელმისაწვდომობა სერიოზულ პრობლემად იქცა მსოფლიოს მრავალ რეგიონში, მათ შორის ისეთ ქვეყნებში, რომლებიც ტრადიციულად მდიდრები იყვნენ მტკნარი წყლით⁹.

კლიმატური ცვლილებების წინაშე საქართველოც უძლური აღმოჩნდა. მართალია ქვეყანა მდიდარია წყლის რესურსებით, თუმცა კლიმატის ცვლილებისა და წყლის რესურსების არასაკმარისი მართვის პირობებში, სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობა მომავალში შესაძლოა პრობლემად იქცეს. კვლევები აჩვენებს, რომ ამჟამად, ქვეყანაში არსებული წყლის რესურსები სრულად აკმაყოფილებს წყალზე,

⁷ კლიმატის ცვლილება გამოწვევები და პრობლემების დაძლევის გზები. undp_ge_ee_climate-change_publication-for-media_2021_geo.pdf. ევროკავშირი საქართველოსთვის. <https://surl.lt/jnoecw>, გადმოწმებულია . 20.11.2025

⁸ Global Water Security 2023 Assessment. Originally published 23 Mar 2023.

⁹ UN World Water Development Report 2022. United nations. <https://surl.lt/angrgy>, გადმოწმებულია . 20.11.2025

მათ შორის სასმელ წყალზე მოთხოვნას, თუმცა, ექსპერტები ვარაუდობენ, რომ გლობალური დათბობის პირობებში, წყალზე მოთხოვნის გაზრდის შემთხვევაში, შესაძლოა წყლის დეფიციტი შეიქმნას.¹⁰

საქართველოში არსებული მდგომარეობის განხილვამდე, მიზანშეწონილი იქნება ისრაელის მაგალითის მოყვანა და იმის წარმოჩენა თუ როგორი რთული გეოგრაფიული მდგომარეობის გათვალისწინებით უწევს ქვეყანას წყლის მოპოვება, თუმცა ეფექტური პოლიტიკის გატარებით უზრუნველყოფილია ხარისხიანი წყლის უწყვეტი მიწოდება მოსახლეობისათვის. თუ გავითვალისწინებთ იმას, რომ ისრაელში ფაქტობრივად წყალი არ არის, ის მთისქვეშა და მიწისქვეშა ტბებიდან ამოტუმბვის შედეგად მოიპოვება და ყველა მოქალაქეს უწყვეტად მიეწოდება. ისრაელში წყლის რესურსების მართვას უზრუნველყოფს ისრაელის წყლის ორგანო (Water Authority), რომელიც პასუხისმგებელია წყლის რესურსების დაგეგმვასა და მართვაზე, მათ შორის წყლის მიწოდების, ხარისხის კონტროლისა და ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე.¹¹ კარგი მაგალითია კანადაც, ის გამოირჩევა მდიდარი წყლის რესურსებითა და ეფექტური მართვის სისტემით, რომელიც გარემოს დაცვასა და მოსახლეობის საჭიროებებს აერთიანებს. ქვეყანა იყენებს მდინარეთა აუზების მართვის მოდელს, რაც წყლის რესურსების თანაბარ განაწილებას უწყობს ხელს. მკაცრი კანონმდებლობა, თანამედროვე მონიტორინგისა, წყლის გაფილტვრის ტექნოლოგიები და საზოგადოებრივი ჩართულობა კანადას წარმატებულ მოდელად აქცევს.

რაც შეეხება საქართველოს, გლობალური დათბობის პირობებში, როდესაც მსოფლიოში ასე მწვავედ დგას სასმელი წყლის რესურსების სიმცირის საკითხი, ქვეყანაში ჯერ კიდევ არ არის ბოლომდე გაცნობიერებული სასმელი წყლის რესურსების სისტემის არსებობის მნიშვნელობა და სრულყოფილად არ არის ჩამოყალიბებული ზოგადად წყლის რესურსების მართვის სახელმწიფო პოლიტიკა. მართვის პროცესში ჩანს ისეთი მნიშვნელოვანი გამოწვევები როგორიცაა: სასმელი წყლის დანაკარგები, მოსახლეობისათვის სასმელი წყლის შეზღუდული მიწოდება, უვნებელი

¹⁰გარემოს მდგომარეობის შესახებ ეროვნული ანგარიში, 2013წ.

¹¹ Water Infrastructure in Israel. Published on June 5, 2023. <https://surl.it/ytmugq>, გადამოწმებულია . 20.11.2025

წყლის ხელმისაწვდომობა, მოძველებული ინფრასტრუქტურა, არასაკმარისი ლაბორატორიული კვლევები, აღურიცხავი წყალსადენები და კონტროლის არასათანადო ზომები. ეს იმ გამოწვევების მცირე ჩამონათვალია, რომლის წინაშეც დგას საქართველოს სასმელი წყლის სისტემა.

სასმელი წყლის მართვასთან დაკავშირებულ მთავარ გამოწვევად მაინც გვევლინება ჯანმრთელობისათვის უსაფრთხო სასმელი წყლის ხელმისაწვდომობა. ამ მიმართულებით საინტერესოა სსიპ სურსათის ეროვნული სააგენტოს მიერ აღებული სასმელი წყლის სინჯები 2015-2020 წლის მონაცემები, რომელიც მოიცავდა 12 რეგიონს, ამ წლების მიხედვით საქართველოს მასშტაბით აღებულ იქნა 3363 სინჯი, რომელთაგან ფიზიკური, ქიმიური და ბიოლოგიური საფრთხეები იკვეთება და შესაძლებელია საფრთხე შეუქმნან მოსახლეობის ჯანმრთელობას. მიუხედავად ამ კვლევისა, შეგვიძლია ვიმსჯელოთ, რომ კვლევა არასაკმარისია რადგან არ ხდება ყველა რეგიონიდან და ყველა წყლის რესურსიდან სინჯის აღება¹².

გარდა აღნიშნულისა მნიშვნელოვანი გამოწვევაა, ის რომ წყლის რესურსები არათანაბრად არის გადანაწილებული და უმეტესად ქვეყნის დასავლეთ ნაწილშია თავმოყრილი, მაშინ როცა წყლის რესურსებით შედარებით ღარიბი აღმოსავლეთ ნაწილი შეზღუდული რესურსის პირობებში რჩება.

საქართველოს წინაშე არსებული გამომწვევებიდან გამომდინარე, საინტერესო იქნება მიმოვიხილოთ დღეს არსებული მდგომარეობა და სამომავლო პერსპექტივები.

საკანონმდებლო ბაზის თვალსაზრისით დღეის მდგომარეობით ქვეყანას გააჩნია საქართველოს კანონი „წყლის რესურსების მართვის შესახებ“¹³, რომელიც ევროკავშირთან გაფორმებული ასოცირების შეთანხმებით¹⁴ ნაკისრი ვალდებულებების გათვალისწინებით შემუშავდა და სფეროს რეფორმის კუთხით მნიშვნელოვან

¹²სურსათის ეროვნული სააგენტოს სურსათის უვნებლობის, ვეტერინარული და ფიტოსანიტარიული სახელმწიფო კონტროლის 2018-2021 წლების პროგრამებსა და ანგარიში.

¹³„წყლის რესურსების მართვის შესახებ“ საქართველოს კანონი.

¹⁴ ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთი მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის. <https://surl.lu/vxinmp>, . გადამოწმებულია . 20.11.2025

წინადადებულ ნაბიჯს წარმოადგენს. კანონის თანახმად, სუფთა წყალთან მოქალაქეთა წვდომის უფლება, წყლის რესურსების დაცვისა და მდგრადი გამოყენების შესაძლებლობა წარმოადგენს წყლის რესურსების მართვის მთავარ ამომავალ წერტილს. ქვეყანაში ასევე მოქმედებს „სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტი”¹⁵, რომელიც 2014 წელს დამტკიცებულია საქართველოს მთავრობის მიერ და ადგენს ადამიანის ჯანმრთელობის უსაფრთხოების სანიტარიულ ნორმებს სასმელი წყლისათვის. ამასთან, „ქალაქ თბილისის მუნიციპალიტეტის სასმელი წყლის რეზერვუარის სანიტარიული დაცვის ზონის დადგენისა და მართვის წესის“ თანახმად, განისაზღვრება თბილისის წყალსაცავის დაცვის რეჟიმი. წყლის რესურსების მართვა რეგულირდება არა მხოლოდ ძირითადი კანონით, არამედ შესაბამისი კანონქვემდებარე აქტებითაც, რომლებიც განსაზღვრავენ წყლის მართვის დამატებით მექანიზმებს. თუმცა, ამ აქტებში ღონისძიებები ფრაგმენტულად არის გაწერილი, რაც იწვევს ინფორმაციის კოორდინაციის ნაკლებობას პრაქტიკული განხორციელებისას.

მიუხედავად საკანონმდებლო ჩარჩოს არსებობისა, იკვეთება ქვეყანაში სასმელი წყლის რესურსების მართვის ერთიანი მიდგომის დეფიციტი. არ არსებობს ზემოაღნიშნული კანონის მიზნების გათვალისწინებით შექმნილი ერთიანი სტრატეგია და სამოქმედო გეგმა, რომელიც საშუალოვადიან და გრძელვადიან პერსპექტივაში უზრუნველყოფს სათანადო ღონისძიებების გაწერას და პასუხისმგებელი უწყებების განსაზღვრას.

ამასთან, აღსანიშნავია, რომ გარემოს დაცვისა და სოფლის მეურნეობის სამინისტრო, რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტრო, ასევე ადგილობრივი თვითმმართველობები დამოუკიდებლად მართავენ სხვადასხვა პროცესებს, თუმცა მათ შორის კოორდინაცია სუსტია. ამის გამო, ხშირად გადაწყვეტილებები დროში იწელება და ზოგიერთ შემთხვევაში ურთიერთგამომრიცხავი ხდება. ამის მაგალითია ისიც, რომ ქვეყანაში ხდება წყლის რესურსების არარაციონალური განაწილება, კერძოდ როდესაც დასავლეთ საქართველოში გვაქვს

¹⁵ „სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილება (N58. 15.01.2021წ.) <https://surl.lu/dwhgqg>, გადამოწმებულია . 20.11.2025

სასმელი წყლის სიუხვე და ხშირად დანაკარგებიც, აღმოსავლეთ საქართველოს ბევრი რეგიონი მუდმივი წყლის მომარაგების გარეშე რჩება. ამასთან, ქვეყანაში არ არის აღწერილი წყალმომარაგების სისტემები და არ არის საჭირო ინფრასტრუქტურული პროექტების განხორციელების სტატიკაც.

ამ და სხვა პრობლემების კოორდინაციის და შესაბამისი კონტროლის მიზნით, პირველ რიგში ერთიანი სტრატეგიის ფარგლებში უნდა მოხდეს ყველა მნიშვნელოვანი ღონისძიების აკუმულირება ერთიან ჩარჩოში. მიზანშეწონილია ქვეყანაში არსებობდეს წყლის რესურსების მართვაზე პასუხისმგებელი ორგანო მაგალითად „წყლის რესურსების მართვის სააგენტო“, რომელიც ქვეყნის მასშტაბით უზრუნველყოფს წყლის რესურსების მართვას, წყალმოხმარების კოორდინაციას, თანამედროვე მონიტორინგის სისტემების დანერგვას, საჭირო ინვესტიციების მოძიებას და სხვა მნიშვნელოვანი ღონისძიებების გატარებას. ამასთან, მოსახლეობის უსაფრთხო სასმელი წყლით მომარაგების მიზნით, საჭიროა კერძო სექტორსაც განესაზღვროს შესაბამისი ვალდებულებები, განსაკუთრებით იმ კომპანიებს რომლებიც ახორციელებენ სასმელი წყლის რეალიზაციას.

დასკვნა

ყოველივე აღნიშნულიდან გამომდინარე, გლობალური დათბობის პირობებში სასმელი წყლის რესურსების დაცვა და მდგრადი მართვა საქართველოსთვის ერთ-ერთი პრიორიტეტული გამოწვევაა. მიუხედავად იმისა, რომ ქვეყანას მნიშვნელოვანი ჰიდროლოგიური რესურსები აქვს, არათანაბარი განაწილება, ინფრასტრუქტურული პრობლემები და არაეფექტიანი მართვა მომავალში წყლის დეფიციტისა და დაბინძურების საფრთხეს ქმნის.

ქვეყნის ეკონომიკური და ეკოლოგიური უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია გრძელვადიანი პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც მოიცავს თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვას, წყლის აუზობრივი მართვის სისტემის ჩამოყალიბებასა და საკანონმდებლო რეგულაციების გაძლიერებას, რაც უზრუნველყოფს წყლის რესურსების დაცვას, მისი რაციონალური გამოყენებისა და სამომავლო კრიზისების პრევენციას, შედეგად კი ქვეყნის სოციალურ და ეკონომიკურ სტაბილურობაზე დადებითად აისახება.

ბიბლიოგრაფია

- ასოცირების შესახებ შეთანხმება... (2014). ასოცირების შესახებ შეთანხმება ერთის მხრივ, საქართველოსა და მეორეს მხრივ, ევროკავშირს და ევროპის ატომური ენერგიის გაერთიანებას და მათ წევრ სახელმწიფოებს შორის. <https://surl.li/lhwyttq>, გადმოწმებულია . 20.11.2025
- გარემოს მდგომარეობის შესახებ ეროვნული ანგარიში. (2013). ეროვნული ანგარიში გარემოს მდგომარეობის შესახებ. თბილისი: საქართველოს გარემოს დაცვის სამინისტრო.
- კლიმატის ცვლილება — გამოწვევები და პრობლემების დაძლევის გზები. (2021). პუბლიკაცია ევროკავშირის (EU) და გაეროს განვითარების პროგრამის (UNDP) მხარდაჭერით. თბილისი: UNDP Georgia / ევროკავშირი. <https://surl.li/rwizkk>, გადმოწმებულია . 20.11.2025
- „სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტის დამტკიცების შესახებ“ საქართველოს მთავრობის დადგენილება №58. სასმელი წყლის ტექნიკური რეგლამენტი.(2021, 15 იანვარი). <https://surl.li/cnctso>, გადმოწმებულია . 20.11.2025
- სურსათის ეროვნული სააგენტო. სურსათის უვნებლობის, ვეტერინარული და ფიტოსანიტარიული სახელმწიფო კონტროლის პროგრამები და ანგარიში. თბილისი: (2018–2021). სურსათის ეროვნული სააგენტო.
- საქართველოს კანონი „წყლის რესურსების მართვის შესახებ“. თბილისი: საქართველო.
- Fanack Water. (2023, June 5). *Water infrastructure in Israel*. <https://surl.li/rjyetd>, Accessed 20.11.2025
- González, F. (2025, January 10). Global warming is wreaking havoc on the planet's water cycle. *WIRED*. <https://surl.li/cnqghp>, Accessed 20.11.2025
- IPCC. *Climate change 2021: The physical science basis*. Cambridge University Press. <https://surl.li/jsxrbx>, Accessed. 20.11.2025
- ISO Consulting. *Water scarcity in the world*. (2019, October 30). <https://surl.li/rgzztd>, Accessed 20.11.2025
- UN-Water. *The United Nations World Water Development Report 2022: Groundwater — Making the invisible visible*. <https://surl.li/xftthl>, გადმოწმებულია . 20.11.2025
- United Nations University Institute for Water, Environment and Health (UNU-INWEH). (2023, March 23). *Global water security 2023 assessment*. <https://surl.li/ojwldr>, Accessed . 20.11.2025

აშშ-ის საგარეო დახმარების ჰუმანიტარული და ეკონომიკური პროგრამები საქართველოში 1990-2020 წლებში

ელენე გოცაძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10290>

აბსტრაქტი

სტატიის ინტერესის საგანს 1990-2020 წლებში ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ საქართველოს მიმართ გაწეულ საგარეო დახმარების მოცულობის, დინამიკის, მიზნების, ინტერესებისა და შედეგების ანალიზი წარმოადგენს. უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს მიმართ აშშ-ის მიერ გაწეული საგარეო დახმარება სათანადოდ არ არის შესწავლილი; როგორც ქართულ, ასევე საერთაშორისო წყაროებში ინფორმაცია არის შეზღუდული და გაფანტული; კონკრეტული პროექტების შესახებ ინფორმაცია არ არის ხელმისაწვდომი. ამერიკის შეერთებული შტატების ოფიციალურ წყაროებში არსებული ინფორმაცია წარმოადგენს გვამლევს დახმარების მოცულობაზე, მის დინამიკასა და სხვა ქვეყნებთან იმავე მონაცემების შედარებაზე. შესაბამისად, ის გვთავაზობს მხოლოდ სტატისტიკურ მონაცემებს და არა მის ანალიზს. შესაბამისად, დაინტერესებული პირებისთვის და მომავალი მკვლევარებისთვის სათანადო ინფორმაციის, ცოდნის და ანალიზის ხელმისაწვდომობა პრობლემას წარმოადგენს.

სტატიაში წარმოდგენილი ინფორმაცია ძირითადად ღია წყაროებში არსებულ მონაცემებს, მათ შორის, საჯარო უწყებების ვებ-გვერდებსა და მედია-საშუალებებში გამოქვეყნებულ ინფორმაციას ეფუძნება. ასევე, გამოყენებული მაქვს ინტერვიუები შეერთებული შტატების განვითარების პროგრამებში მონაწილე პირებთან.

აშშ-ის მიერ საქართველოში განხორციელებული საგარეო დახმარება უახლესი ისტორიის ნაწილია. კონკრეტული პროგრამების დაგეგმვასა და იმპლემენტაციაში ჩართული ადამიანები ამა თუ იმ ფორმით დღესაც აქტიურად არიან ჩართულები ქვეყნის განვითარების საქმეში. ამიტომ მათგან, როგორც პირველწყაროდან, მიღებული ინფორმაცია აღნიშნული პროგრამების დაგეგმვის, განხორციელებისა და შეფასების კუთხით, მნიშვნელოვანია. შესაბამისად, სტატიის წერის დროს ენერგეტიკის პროგრამების შესახებ ვესაუბრე მურმან მარგველაშვილს (ინჟინერ ენერგეტიკოსთა ასოციაციის წევრი, არასამთავრობო ორგანიზაციის „მსოფლიო გამოცდილება საქართველოსთვის“ დამფუძნებელი, 1994 წლიდან მუშაობდა USAID-ის ენერგეტიკის სხვადასხვა პროექტში); ხოლო აშშ-საქართველოს ურთიერთობებზე ინტერვიუ ჩავწერე მიხეილ დარჩიშვილთან (საგარეო ურთიერთობების სპეციალისტთან და დიპლომატთან).

სტატიის მიზანია აშშ-ის მიერ საქართველოს მიმართ გაწეული ჰუმანიტარული და სოციალურ-ეკონომიკური დახმარების ანალიზი. ვინაიდან აშშ-მა საქართველოს განვითარების მიმართ მხარდაჭერა დამოუკიდებლობის მოპოვებისთანავე დაიწყო, კვლევის პერიოდად აღებული მაქვს 1990-2020 წლები, თუმცა პროგრამების ხანგრძლივობის გათვალისწინებით, ზოგ შემთხვევაში 2023 წლამდე პერიოდსაც ეხება.

უნდა აღინიშნოს, რომ 2025 წელს აშშ-ის საგარეო დახმარების არქიტექტურა ძირითადად შეიცვალა, რაც განპირობებულია აშშ-ის 47-ე პრეზიდენტის დონალდ ტრამპის პოლიტიკით. პრეზიდენტმა დახურა აშშ-ის საერთაშორისო დახმარების სააგენტო და მიმდინარე დახმარების პროგრამები გააუქმა, რამაც საერთაშორისო დახმარების ინდუსტრიაში ქაოსი და გაუგებრობა შექმნა. ამიტომ, ვფიქრობ რომ აღნიშნული საკითხის შესწავლა, განსაკუთრებით ამ ბუნდოვანების პერიოდში, აქტუალურია, ერთის მხრივ, რომ არ დაიკარგოს ინფორმაცია და ცოდნა და, მეორეს მხრივ, რომ უკეთ მოვემზადოთ აშშ-ის საერთაშორისო დახმარების ახალი ეტაპისათვის.

საკვანძო სიტყვები: აშშ-საქართველოს ურთიერთობები; ჰუმანიტარული დიპლომატია; რუსეთ-საქართველოს ომი (2008); USAID; საზოგადოებრივი ჯანმრთელობის რეფორმა.

¹ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი, ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა ფაკულტეტის დოქტორანტი

U.S. Foreign Assistance in Georgia: Humanitarian and Economic Programs, 1990–2020

Elene Gotsadze²

Abstract

The article provides the analysis of the volume, dynamics, objectives, interests, and outcomes of the foreign assistance provided by the United States to Georgia between 1990 and 2020. It should be noted that U.S. foreign assistance to Georgia has not been adequately studied; information in both Georgian and international sources is limited and fragmented, and data on specific projects are often unavailable. Official U.S. sources provide information on the volume and dynamics of assistance, as well as comparative data with other countries. Consequently, these sources offer statistical data but not analytical insight. Therefore, the accessibility of relevant information, knowledge, and analysis remains a challenge for interested individuals and future researchers.

The information presented in this article is primarily based on open-source data, including information available on public agency websites and in media publications. Additionally, I conducted interviews with individuals involved in U.S.-funded development programs.

U.S. foreign assistance to Georgia is part of the country's modern history. Many individuals who participated in the planning and implementation of specific programs remain actively engaged in Georgia's development today. Therefore, information obtained directly from such primary sources is valuable for understanding the planning, execution, and evaluation of these programs. In this regard, I spoke with Murman Margvelashvili (member of the Association of Energy Engineers, founder of the NGO *World Experience for Georgia*, and participant in various USAID energy projects since 1994) regarding U.S. energy programs in Georgia. I also interviewed Mikheil Darchiashvili (foreign relations specialist and diplomat) about U.S.–Georgia relations.

The article consists of Abstract, keywords, introduction, main part, conclusion, and literature review.

The purpose of this paper is to analyze the humanitarian and socio-economic assistance provided by the United States to Georgia. Since the U.S. began supporting Georgia's development immediately after it gained independence, the research period covers 1990–2020. However, considering the duration of certain programs, the analysis extends in some cases up to 2023.

In 2025, the structure of U.S. foreign assistance was modified following the policies implemented by the 47th President of the United States, Donald Trump. The President closed the U.S. Agency for International Development (USAID) and terminated ongoing assistance programs, creating confusion and chaos within the international aid industry. Therefore, I believe that studying this issue is particularly relevant during this period of uncertainty, both to preserve valuable information and knowledge, and to better prepare for a new stage in U.S. international assistance.

Keywords: U.S.–Georgia relations; humanitarian diplomacy; technical assistance; strategic partnership; Russia–Georgia war 2008; USAID; MCC; public health reform; Hepatitis C elimination program.

² Humanity Studies, PHD Student of Iv. Javakhishvili Tbilisi State University

შესავალი

დამოუკიდებლობის მოპოვებისა და შენარჩუნების გზა საქართველოსთვის რთული და, ხშირ შემთხვევაში, შეცდომებით სავსე აღმოჩნდა. მე-20 საუკუნის ბოლოს და 21-ე საუკუნის დასაწყისში ტერიტორიულად მცირემ, მაგრამ გეოპოლიტიკურად მიმზიდველმა ქვეყანამ სახელმწიფოებრიობის მშენებლობის გზაზე დიდი გამოცდილება მიიღო. ევროატლანტიკურ სივრცეში გაჩენილი მეგობრების სახით, დამოუკიდებელი საქართველოსთვის ახალი და უზარმაზარი „შესაძლებლობების ფანჯარა“ გაიხსნა.

აღნიშნული სტატია საქართველოს მიმართ შეერთებული შტატების მიერ გაწეული ჰუმანიტარული, სოციალური და ეკონომიკური დახმარების მიმოხილვას ისახავს მიზნად. სტატიაში აღწერილია 1991-2023 წწ. საქართველოს დემოკრატიული განვითარების გზაზე ამერიკის საგარეო დახმარების მექანიზმები და მიმართულებები. აღნიშნული სტატია უფრო ვრცელი საკვლევი თემის ნაწილს წარმოადგენს, რომლის მიზანი აშშ-საქართველოს ურთიერთობების შესახებ ინფორმაციის თავმოყრა და ანალიზი უნდა იყოს.

ძირითადი ნაწილი

საბჭოთა კავშირის დაშლამდე საქართველო საშუალოდ განვითარებულ სახელმწიფოს წარმოადგენდა, რომელიც მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობით სსრკ-ში მე-8 ადგილს იკავებდა. მისი ეკონომიკის მოცულობა 8 მილიარდ აშშ დოლარს შეადგენდა. საბჭოთა კავშირის დაშლის შემდეგ, ტერიტორიული მთლიანობისათვის ბრძოლების, სამოქალაქო ომის და პარალიზებული ეკონომიკის ფონზე, 1991 წელს საქართველოს მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 21%-ით შემცირდა. 1992 წლისათვის საქართველოს არშემდგარი სახელმწიფოს სტატუსი ჰქონდა მინიჭებული.* მან ერთდროულად რამდენიმე ანტირეკორდი დაამყარა: ქვეყნის მთლიანი შიდა პროდუქტის მოცულობა 44%-ით შემცირდა, ინფლაციამ კი ოთხნიშნა

*ქვეყანა, რომელშიც, კონფლიქტის, არაეფექტური მმართველობის ან სახელმწიფოს დაშლის გამო, ცენტრალური მთავრობა ვერ ახორციელებს ეფექტურ კონტროლს და სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი მომსახურების მიწოდებას საკუთარი ტერიტორიის მნიშვნელოვანი ნაწილისათვის.

ციფრს გადააჭარბა⁴. ჩრდილოვანი ეკონომიკის წილით საქართველო მსოფლიოში პირველ ადგილს იკავებდა.

მწვავე კრიზისის შედეგად, ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური სისტემა ჩამოიშალა და უმოქმედო გახდა. რთულ მდგომარეობაში მყოფი მოსახლეობა უსახსრობის გამო ვერ იღებდა სასიცოცხლოდ აუცილებელ პირველად სამედიცინო დახმარებას. მკვეთრად შემცირდა სახელმწიფოს მიერ ჯანდაცვის სფეროს დაფინანსება. თუ 1985 წელს ჯანდაცვის ხარჯები ერთ სულ მოსახლეზე 95,5 აშშ დოლარს შეადგენდა, 1990 წელს ის 13 დოლარი გახდა, ხოლო 1994 წლისათვის ეს მაჩვენებელი 0,9 დოლარამდე დაეცა. შესაბამისად, გაუარესდა მოსახლეობის დემოგრაფიული მაჩვენებლები: გაიზარდა ავადობა, შემცირდა შობადობა, მოიმატა სოციალურად საშიში დაავადებების რიცხვმა. 1990-1995 წლებში დედათა სიკვდილიანობა 20.5-დან 55.1-მდე (100 000 ცოცხალშობილზე), ხოლო ბავშვთა გარდაცვალება – 20.7-დან 28.6-მდე გაიზარდა.

სოციალურ-ეკონომიკური სურათის შესაქმნელად უნდა ვახსენოთ ენერგეტიკის სექტორი, რომელიც 1990-იან წლებში კრიტიკულად მძიმე ვითარებაში აღმოჩნდა. დამოუკიდებლობის აღდგენამდე, საქართველოში 45 ჰესი (დადგმ. სიმძლავრით 2893 მგვტ) და 2 თბოელექტრო სადგური (დადგმული სიმძლავრით 380 მგვტ) ფუნქციონირებდა. ისტორიულად ყველაზე მაღალი მოხმარება საქართველოს 1980-1989 წლებში ჰქონდა. სსრკ-ს დაშლამ სექტორი, ფაქტობრივად, გაანადგურა. საქართველოს 1990 წლის რეკორდული რაოდენობის მოხმარება 17.4 მლრდ კვტ.სთ-დან 2002 წელს 7.7 მლრდ კვტ.სთ-მდე შემცირდა.⁵ ქვეყანაში ელექტრო ენერგიის უმძიმესი კრიზისი შეიქმნა.

1990-იანი წლების საქართველოს ეკონომიკური კატასტროფა მრავალმა ფაქტორმა განაპირობა. სამოქალაქო ომი, ტერიტორიული მთლიანობისთვის ომები, კორუფცია, კრიმინალი, სახელმწიფოს მართვისა და საბაზრო ეკონომიკის არცოდ-

⁴ „დამოუკიდებელი საქართველოს ეკონომიკური ისტორია- 32 წელი რიცხვებში“, ელ. რესურსი, <https://surl.li/rqynut>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

⁵ საქართველოს ენერგოდამოკუდებულების მიმოხილვა, USAID-ის ეკონომიკური მმართველობის პროგრამა, 2023 წ. <https://surl.li/jzouam>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

ნა, სახელმწიფო ინსტიტუტების არქონა, ჰიპერინფლაცია თუ ენერგეტიკული კრიზისი⁶. ამ ფაქტორების ერთობლიობამ ქვეყანა კატასტროფამდე მიიყვანა.

საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მონაცემებით, დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან სამი წლის შემდეგ, საქართველო მსოფლიოს ერთ-ერთი უღარიბესი სახელმწიფო იყო. უკეთ წარმოსადგენად, 90-იანი წლების დასაწყისში საქართველოში შექმნილი სოციალურ-ეკონომიკური ვითარება, მეორე მსოფლიო ომში განადგურებული გერმანიის მდგომარეობას უტოლდებოდა.

1995 წელი დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში პირველი ფისკალური წელი იყო, როდესაც ქვეყნის ეკონომიკა 2.6%-ით გაიზარდა. სწორედ ამ წელს მოქცევაში ჩაეშვა ახალი ეროვნული ვალუტა - ქართული ლარი, ამოქმედდა ახალი სტანდარტის მონეტარული პოლიტიკა და პირველად დამტკიცდა სრული სახელმწიფო ბიუჯეტი. 1995 წელს ჰიპერინფლაციის ტემპი 57%-მდე შემცირდა, ხოლო 1997 წელს უკვე 7.2% იყო. ლარის კურსი დოლარის მიმართ სტაბილური იყო. 1996-1997 წლებში საქართველოს ექსპორტი 57%-ით გაიზარდა. 1997 წელს 243 მილიონი აშშ დოლარის ოდენობის პირდაპირი უცხოური ინვესტიცია შემოვიდა, როცა 1996 წელს ინვესტიციები მხოლოდ 4 მილიონ აშშ დოლარს შეადგენდა⁷.

სამოქალაქო ომის დასრულებამ, ახალი მონეტარული სისტემის ამოქმედებამ, სახელმწიფო ინსტიტუტების შექმნამ, ცენტრალიზებული ხელისუფლების ჩამოყალიბებამ და ძლიერმა საერთაშორისო მხარდაჭერამ ქვეყანას ამოსუნთქვის საშუალება მისცა. 1996-97 წლებში ეკონომიკამ საშუალოდ 10%-იანი მატება აჩვენა. ეს იყო დამოუკიდებელი საქართველოს ისტორიაში პირველი შემთხვევა, როდესაც მთლიანი შიდა პროდუქტი ორნიშნა მაჩვენებლით გაიზარდა.

შეერთებული შტატების საგარეო დახმარების ინსტრუმენტი

ამერიკის შეერთებული შტატები მისი საგარეო პოლიტიკური მიზნების მისაღწევად, მათ შორის, მეორე მსოფლიო ომის დასრულების შემდეგ ევროპის განადგურებული ქვეყნების აღსადგენად და გასაძლიერებლად, შემდეგ, ცივი ომის პერიოდში საბჭოთა კავშირის აღმოსავლეთით ექსპანსიის შესაჩერებლად და ცივი ომის

⁶ ბესო ნამჩავაძე, დამოუკიდებელი საქართველოს ეკონომიკური ისტორია, <https://surl.li/yyohor>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

⁷ იქვე.

შემდეგ კი, ევრაზიის კონტინენტზე აღმოცენებული ახალი რესპუბლიკების დემოკრატიული განვითარების მხარდასაჭერად, საგარეო დახმარების მექანიზმებს ეფექტიანად იყენებდა.

1961 წლამდე შეერთებული შტატები პარტნიორების დახმარებას სხვადასხვა მექანიზმებით ახორციელებდა და მათი საქმიანობის მონიტორინგი და კოორდინირება რთული იყო. სწორედ საგარეო დახმარების უკეთ კოორდინირების მიზნით, კონგრესის მხარდაჭერით პრეზიდენტმა კენედიმ 1961 წელს დამოუკიდებელი ორგანიზაცია - ამერიკის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო, იგივე USAID-ი დააარსა. მას შემდეგ სააგენტო საგარეო დახმარების გაწევის მთავარ ინსტრუმენტად იქცა. 130-მდე ქვეყანაში განთავსებული მისიების საშუალებით, შეერთებული შტატები ათწლეულების მანძილზე ხელს უწყობდა პარტნიორ ქვეყნებში სიღატაკის დამარცხებას, დემოკრატიისა და კარგი მმართველობის გაძლიერებას, კატასტროფის შედეგების აღმოფხვრას, ეკონომიკის ზრდას, ჯანმრთელობის დაცვას და სურსათის უვნებლობას.* გარდა USAID-ისა, შეერთებული შტატები დახმარების მიმღებ პარტნიორ ქვეყნებს თავისი ხაზინის, სოფლის მეურნეობის, თავდაცვის, განათლების და სხვა დეპარტამენტების საშუალებებით ეხმარებოდა, თუმცა USAID-ის მოცულობა მთლიანი საგარეო დახმარების 60%-ს შეადგენდა.

გლობალური გამოწვევების მოსაგვარებლად, USAID-ი თავის განვითარების პროგრამებს ორგანიზებას შემდეგი მიმართულებებით უწევდა:

- **ჰუმანიტარული დახმარება, რომელშიც შედიოდა:** სტიქიური უბედურებების რეაგირება და მდგრადობა; საკვების უსაფრთხოება და საგანგებო დახმარება; ლტოლვილებისა და იძულებით გადაადგილებული პირების მხარდაჭერა; ჯანმრთელობის საგანგებო სიტუაციები (მაგ., COVID-19, ებოლას რეაგირება, ცე პეპატიტის ელიმინაცია და აშ).

*2025 წლის 19 იანვარს გამოცხადდა სააგენტოს ძირეული რეფორმა და სააგენტოს მისიები მრავალ ქვეყანაში დაიხურა.

- **ეკონომიკური ზრდა და ვაჭრობა, რომელშიც შედიოდა:** კერძო სექტორის ჩართულობა; ვაჭრობისა და ინვესტიციების ხელშეწყობა; სოფლის მეურნეობა და საკვების უსაფრთხოება (მაგ., Feed the Future); სამუშაო ძალის განვითარება და უნარების გაძლიერება; ციფრული ეკონომიკა და ინოვაციები.
- **დემოკრატია, ადამიანის უფლებები და მმართველობა, რომელშიც შედიოდა:** სამართლის უზენაესობა და სასამართლო რეფორმები; კორუფციის წინააღმდეგ ბრძოლა; სამოქალაქო საზოგადოებისა და მედიის მხარდაჭერა; საარჩევნო პროცესები; დეცენტრალიზაცია და ადგილობრივი მმართველობა.
- **გლობალური ჯანმრთელობა, რომელშიც შედიოდა:** დედათა და ბავშვთა ჯანმრთელობა; ინფექციური დაავადებების მართვა; ჯანმრთელობის სისტემის გაძლიერება; კვება და წყალი, სანიტარია და ჰიგიენა (WASH)
- **განათლება და ახალგაზრდობის განვითარება, რომელშიც შედიოდა:** საბაზისო და უმაღლესი განათლება; სამუშაოსთვის მზადყოფნა და ტექნიკური სწავლება; წიგნიერება და ადრეული ბავშვობის განვითარება; განათლების ხელმისაწვდომობა.
- **გარემო და კლიმატის ცვლილება, რომელშიც შედიოდა:** კლიმატის მდგრადობა და ადაპტაცია; ბუნებრივი რესურსების მართვა; განახლებადი ენერგია და მდგრადობა; ბიომრავალფეროვნების დაცვა,
- **მშვიდობა და უსაფრთხოება, რომელშიც შედიოდა:** კონფლიქტის პრევენცია და სტაბილიზაცია; ძალადობრივი ექსტრემიზმის წინააღმდეგ ბრძოლა; უსაფრთხოების სექტორის რეფორმა; საზოგადოების მდგრადობის ინიციატივები.

დონორისა და ბენეფიციარი სახელმწიფოების ინტერესები

შეერთებული შტატების საგარეო დახმარების მიზნები და ამოცანები სრულად შეესაბამებოდა მის საგარეო პოლიტიკის პრიორიტეტებს. მისი მიმღები მხოლოდ ის ქვეყნები იყო, რომელიც ამერიკის მიმართ მეგობრულად იყვნენ განწყობილნი, ამერიკის უსაფრთხოების მიზნებს იზიარებდნენ, გაცხადებული ჰქონდათ დემოკრატიულ მიზნები და მხარს უჭერდნენ საერთაშორისო წესრიგსა და უსაფრთხოებას.

ამერიკის სახელმწიფო დეპარტამენტი თავისი საგარეო დახმარების ინსტრუმენტის ამოქმედებამდე პარტნიორი ქვეყნის მიმართ ინდივიდუალურ სტრატეგიულ მიზნებს აყალიბებდა და, შესაბამისად, საგარეო დახმარებას შინაარსს ადგენდა. უნდა ითქვას, რომ ეს პროცესი ორმხრივ თანამშრომლობასა და ურთიერთპატივისცემაზე იდგა. მის განხორციელებას მიმღებ ქვეყანასთან კონსულტაციებისა და შეთანხმების შემდეგ იწყებდა, რაც იმას ნიშნავდა, რომ საგარეო დახმარების მიზნები როგორც შეერთებული შტატების სტრატეგიულ ინტერესებს, ასევე, ბენეფიციარი ქვეყნის მიზნებსა და ამოცანებს პასუხობდა.

საქართველოს ინტერესი მეტად პრაგმატული და სწორხაზოვანი იყო: ტერიტორიული მთლიანობის, სუვერენიტეტის, ეკონომიკის, ევროპული და ევროატლანტიკური ინტეგრაციის პროცესის მხარდაჭერა და, ზოგადი მყარი (ამერიკის შეერთებული შტატების) კეთილგანწყობის მოპოვება, რაც მას რეგიონში ანგარიშგასაწევ და სანდო ძალად აქცევდა.

ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესები, ასევე, პრაგმატული გახლდათ. პირველი, მას სურდა საბჭოთა კავშირის დაშლის შედეგად წარმოქმნილი „რუხი არეალის“ ამოვსება განვითარების გზაზე დამდგარ ქვეყნებში დემოკრატიული ღირებულებების გავრცელებით და, შედეგად, რუსეთისა და ჩინეთის ექსპანსიის შეჩერება და ისეთი საფრთხეების შემცირება, როგორიცაა ტრანსკონტინენტური დანაშაულებები, ტერორიზმი და სხვა. საქართველოს შემთხვევაში, მისი ინტერესის სფეროს, ასევე, წარმოადგენდა ის სატრანზიტო კორიდორი რომელიც „აბრეშუმის გზის“ სახელით იყო ცნობილი და შავ და კასპიის ზღვებზე გადიოდა.

დემოკრატიის ხელშემწყობი, პოლიტიკურ-ეკონომიკური, კულტურული, საგანმანათლებლო და ხალხთა შორის ურთიერთობების გადრმავეების მიზნით შექმნილი პროგრამების საშუალებით, შეერთებული შტატებისგან საქართველო მუდმივად იღებდა მისი სუვერენიტეტისა და ტერიტორიული მთლიანობის მხარდაჭერას, როგორც ორმხრივი, ასევე, მრავალმხრივი თანამშრომლობის ფორმატებში. მისი მხარდაჭერით, საქართველოს თავდაცვისა და უსაფრთხოების სისტემა თანამედროვე

საშუალებებით, ცოდნითა და კომპეტენციით აღიჭურვა. საქართველოს თავდაცვისუნარიანობა მკვეთრად გაიზარდა და 2010 წლისთვის ნატოსთან თავსებადობას მიაღწია.

ამერიკის შეერთებული შტატების დახმარების პროგრამებმა გადამწყვეტი როლი შეასრულა საქართველოში სტაბილური, დემოკრატიული და ეკონომიკურ-პოლიტიკური გარემოსა და ძლიერი სამოქალაქო საზოგადოების მშენებლობაში.

შეერთებული შტატების მიერ საქართველოს მხარდაჭერის პირველი ეტაპი:

ჰუმანიტარული დახმარება ამერიკელი ხალხის სახელით

აშშ საგარეო დახმარება საქართველოს მიმართ თავდაპირველად ჰუმანიტარულ ხასიათს ატარებდა. საქართველოს დამოუკიდებლობის აღიარებიდან ერთი თვის შემდეგ, 1992 წლის 22 იანვარს, პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა (უფროსმა) ყოფილი საბჭოთა კავშირის რესპუბლიკებისადმი მიძღვნილ ჰუმანიტარული დახმარების საერთაშორისო კონფერენციაზე განაცხადა, რომ ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებს, მათ შორის, საქართველოს ვაშინგტონი 600 მილიონი აშშ დოლარის ღირებულების ტექნიკურ და ჰუმანიტარულ დახმარებას გაუწევდა. ამ განცხადებიდან ორ თვეში, 1992 წლის 23 მარტს, შეერთებულმა შტატებმა საქართველოსთვის სამედიცინო და ჰუმანიტარულ დახმარება გამოყო.

ქართულ-ამერიკული ურთიერთობები განსაკუთრებით მაღალ დონეზე ავიდა საქართველოში ედუარდ შევარდნაძის დაბრუნების შემდეგ, რასაც, დიდწილად პირადი ურთიერთობები განაპირობებდა. 1992 წლის 23 აპრილს საქართველოსა და აშშ-ს შორის დიპლომატიური ურთიერთობები დამყარდა, ხოლო იმავე წლის 25 მაისს საქართველოს ოფიციალური სამთავრობო ვიზიტით შეერთებული შტატების სახელმწიფო მდივანი ჯეიმს ბეიკერი ესტუმრა. ეს ვიზიტი ხაზს უსვამდა ვაშინგტონის ინტერესს ახალი დამოუკიდებელი სახელმწიფოს მიმართ და წარმოადგენდა მკაფიო გზავნილს, რომ საქართველო მისი გეოპოლიტიკური ინტერესების არეალში შედიოდა. ჯეიმს ბეიკერმა, სხვა გამოჩენილ მოღვაწეებთან ერთად, შექმნა საქართველოს მეგობართა ორგანიზაცია, რამაც დიდი როლი ითამაშა ქვეყნისათვის ჰუმანიტარული დახმარების გაწევაში. ბეიკერმა შტატებში დაბრუნებისთანავე პირველი და სასწრაფო დახმარება გაუწია საქართველოს. პრეზიდენტმა ჯორჯ ბუშმა

(უფროსმა) ასი ათასი ტონა ხორბალი გამოგზავნა. ქვეყნისთვის, სადაც სამოქალაქო ომი მძვინვარებდა და მოსახლეობის დიდ ნაწილს პურის რიგში დგომა საათობით უწევდა, ბუნებრივია, ეს უმნიშვნელოვანესი დახმარება იყო.

საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის დიპლომატიური ურთიერთობების ჩამოყალიბების შემდეგ, გაიზარდა ამერიკული სამთავრობო და არა-სამთავრობო ორგანიზაციების ჰუმანიტარული მისიები. ამერიკის შეერთებული შტატები მხარს უჭერდა საქართველოს გაწევრიანებას საერთაშორისო ორგანიზაციებში, მათ შორის, საერთაშორისო სავალუტო ფონდსა და მსოფლიო ბანკში.

1992 წლიდან საქართველოში დაიწყო მუშაობა აშშ-ის საერთაშორისო განვითარების სააგენტოს საქართველოს მისიამ (USAID), რომელიც უმთავრესად არასამხედრო საერთაშორისო დახმარების კოორდინატორი იყო.

1992 წლის 4 მაისს საქართველოში სამედიცინო დახმარების ორი და საკვებით დახმარების სამი თვითმფრინავი ჩამოფრინდა. მოგვიანებით, შეერთებულმა შტატებმა 4 მილიონი აშშ დოლარის ღირებულების ჰუმანიტარული დახმარების გამოყოფის შესახებ მიიღო გადაწყვეტილება. დახმარება განსაზღვრული იყო „კავკასიის რეგიონში კონფლიქტების შედეგად დაზარალებულთათვის“. ჰუმანიტარული დახმარების მიზანი იძულებით გადაადგილებულ პირთა სამედიცინო და სხვა სახის სოციალური პროგრამებით უზრუნველყოფა გახლდათ.

დამოუკიდებლობის პირველ წლებში მოქალაქეები ვერ იღებდნენ გადაუდებელ სამედიცინო სერვისებს. 1991-1993 წლებში საქართველოში ინსულინდამოკიდებულ დიაბეტიტ დაავადებულ პირთა რაოდენობა 40 ათასს აჭარბებდა. არსებულ სიტუაციას განსაკუთრებით ამძიმებდა დიაბეტიანი ბავშვების მდგომარეობა (14 წლამდე ასაკის 300-ზე მეტი ბავშვი). ქვეყანაში შექმნილი მძიმე ეკონომიკური ვითარების გამო, სახელმწიფო ვერ ახერხებდა ინსულინის შესყიდვას, რაც ათიათასობით დაავადებულის დაღუპვას ნიშნავდა. უმწვავესი პრობლემის გადასაწყვეტად, საქართველოს მთავრობის მეთაურმა ედუარდ შევარდნაძემ თხოვნით მიმართა აშშ-ის სახელმწიფო მდივან ჯეიმს ბეიკერს. დახმარებამაც არ დააყოვნა. 1992 წლის 21 ივნისს სამედიცინო და ჰუმანიტარული მისიის ფარგლებში საქართველოს მოქალაქეებს ინსულინის 194 000 ფლაკონი და 500 000 ცალი ნემსი გადაეცა. ამ

პროგრამით 1992-94 წლებში საქართველომ აშშ-დან მიიღო ჰუმანიტარული წესით გამოგზავნილი 15 მილიონამდე დოლარის ღირებულების ინსულინი „ჰუმულინი“, რითაც ათიათასობით ადამიანის სიცოცხლე იქნა შენარჩუნებული.

მხარეებს შორის ნდობის გაჩენამ დახმარების შინაარსი და მასშტაბი გააფართოვა. შესაბამისად, დღის წესრიგში დადგა საგარეო დახმარების ინსტიტუციონალიზაცია და შესაბამისი საკანონმდებლო ბაზის შექმნა. 1992 წლის 31 ივლისს თბილისში საქართველოს რესპუბლიკისა და ამერიკის შეერთებული შტატების მთავრობებს შორის ჰუმანიტარული და ტექნიკური ეკონომიკური დახმარების ხელშეწყობისათვის თანამშრომლობის თაობაზე პირველ ხელშეკრულებას მოეწერა ხელი. ხელშეკრულების მიზანს ქართველი ხალხისათვის ჰუმანიტარული და ტექნიკური ეკონომიკური დახმარების უზრუნველყოფა წარმოადგენდა. კერძოდ, შეთანხმება არეგულირებდა შემდეგ საკითხებს:

1. ბეგარასა და საგადასახო საკითხებს.
2. პერსონალის სტატუსს
3. ინსპექციასა და რევიზიას.
4. დახმარების გამოყენებას.

ჰუმანიტარული დანიშნულების დახმარებიდან ტექნიკურ დახმარებაზე გადასვლა

საქართველოსა და აშშ-ს შორის თანამშრომლობა კიდევ უფრო გაღრმავდა ბილ კლინტონის პრეზიდენტობის პერიოდში (1993 – 2001), როცა ხელი მოეწერა ოფიციალურ მემორანდუმებს, რომლებიც აშშ-საქართველოს ურთიერთობების გაღრმავებასა და ორმხრივ სავაჭრო ურთიერთობებს ემსახურებოდა. საქართველომ 1994 წლიდან თამამი რეფორმების გატარება დაიწყო. ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა ქართულ მხარეს შესთავაზა გეგმა, რომელიც ქვეყანას არსებული კრიზისის დაძლევისა და საფინანსო თუ ეკონომიკური სახის რეფორმების გატარებაში დაეხმარებოდა. გეგმა მოიცავდა მთავრობის ხარჯების შემცირებას, დაბალეფექტიანი სახელმწიფო ორგანიზაციების გაუქმებას, სახელმწიფო ბიუროკრატისა და ბიუჯეტის ოპტიმიზაციას, საბაზრო ეკონომიკის პრინციპების დანერგვას. განვითარებას.

სწორედ ამ პერიოდში აშშ-ის ჰუმანიტარული დახმარება ტექნიკურ დახმარებაში გადაიზარდა.

შეერთებული შტატების მიერ საქართველოსთვის გაწეულმა დახმარებამ სისტემატიური სახე 1992 წელს მას შემდეგ მიიღო, როცა საქართველოში მუშაობას ამერიკის საერთაშორისო განვითარების სააგენტო შეუდგა. USAID-ი სახელმწიფო დეპარტამენტსა და საქართველოში ამერიკის შეერთებული შტატების საელჩოსთან სრულ კოორდინაციაში მუშაობდა. პროგრამები საქართველოს მთავრობასთან წინასწარ თანხმდებოდა და მისი ძლიერი მხარდაჭერით ხორციელდებოდა. გარდა დაგეგმილი პროგრამებისა, USAID-ი საქართველოს ბუნებრივი კატასტროფებისა და საგანგებო მდგომარეობის დროს ჰუმანიტარულ მცხირ და მნიშვნელოვან დახმარებას უწევდა.

მნიშვნელოვანია, ვახსენოთ 1997 წელს გაფორმებული სამთავრობო ჩარჩო-შეთანხმება მასობრივი განადგურების იარაღის თავიდან აცილების სფეროში თანამშრომლობისა და თავდაცვითი და სამხედრო კავშირების გაღრმავების შესახებ. ამ ხელშეკრულებით, სხვასთან ერთად, საფუძველი ჩაეყარა ბიოლოგიური საფრთხის შემცირების პროგრამას და დაიწყო ორ ქვეყანას შორის კონსულტაციები თავდაცვისა და უსაფრთხოების გაძლიერების მიმართულებით. შედეგად, 2002 წელს საქართველოში დაიწყო წვრთნისა და აღჭურვის პროგრამა, რომლის მიზანი საქართველოს შეიარაღებული ძალების მოდერნიზება და თავდაცვისუნარიანობის გაზრდა გახლდათ. ასევე, 2004 წელს თბილისში საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ცენტრალური რეფერალური ლაბორატორია ეგ. წ. „ლუგარის ცენტრი“ აშენდა.

შეერთებული შტატების მმართველი ელიტა დიდ ყურადღებას უთმობდა რუსეთის გვერდის ავლით ალტერნატიული სატრანზიტო მაგისტრალის საკითხს. პრეზიდენტ კლინტონის ადმინისტრაციის მხარდაჭერით, მოხერხდა შესაბამისი პოლიტიკური და საინვესტიციო რესურსების მობილიზება ბაქო-სუფსის ადრეული ნავთობსადენის ასაშენებლად, ასევე, ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის თაობაზე მოლაპარაკებების დასაწყებად. 1999 წელს გავლენიანი სენატორების ჯგუფმა ორპარტიული კანონპროექტი „აბრეშუმის გზის სტრატეგია“ შეიმუშავეს

(Silk Road Strategy Act of 1999), რომელიც სატრანსპორტო კავშირების გარდა, კონფლიქტების მოგვარების, ფინანსური დახმარების და, ზოგადად, რეგიონის ქვეყნების პოლიტიკური დამოუკიდებლობისა და ეკონომიკური განვითარების ხელშეწყობას ითვალისწინებდა.⁹

2000-იან წლებში, ევრაზიის რეგიონში მოსახლეობის ერთ სულ მოსახლეზე საქართველო გახდა ამერიკის შეერთებული შტატების მხრიდან ყველაზე მსხვილი დახმარების მიმღები ქვეყანა.

აშშ-საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტია

2008 წელს რუსეთ-საქართველოს ომის შემდეგ, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა საქართველოსთან ურთიერთობები ხარისხობრივად ახალ, სტრატეგიული პარტნიორობის დონეზე აიყვანა. 2009 წლის 9 იანვარს საქართველოსა და ამერიკის შეერთებულ შტატებს შორის ხელი სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტიას მოეწერა, რომელიც საერთო ღირებულებებსა და ინტერესებს ეფუძნებოდა. თუ გავითვალისწინებთ ხელმოწერამდე საქართველოში არსებულ რთულ ვითარებას, ქარტიაზე ხელმოწერა საქართველოსთვის უმნიშვნელოვანეს სტრატეგიულ გადაწყვეტილებად შეიძლება შევაფასოთ.

აშშ-საქართველოს სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტია 2009-2024 წლებში აშშ-სა და საქართველოს შორის ფართო და სიღრმისეული თანამშრომლობის მთავარ მექანიზმს წარმოადგენდა. აღნიშნული მექანიზმით თანამშრომლობა წარიმართა ოთხი ძირითადი მიმართულებით: დემოკრატია და მმართველობა; უსაფრთხოება და თავდაცვა; ეკონომიკა, ვაჭრობა და ენერგეტიკა; ხალხთა შორის ურთიერთობები და კულტურული გაცვლები¹⁰.

ქარტიის შინაარსი დაეფუძნა ორ სახელმწიფოს შორის სტრატეგიული თანამშრომლობის პრინციპებს, სუვერენიტეტის, დამოუკიდებლობის, ტერიტორიული მთლიანობის, საზღვრების ურღვევობის მხარდაჭერას, ასევე, დემოკრატიისა და სტაბილურობის განმტკიცებას. სტრატეგიული ქარტიის ფარგლებში შექმნილმა

⁹ „აბრეშუმის გზის სტრატეგია“ kanonproeqtis Sesaxeb informacia, <https://surl.lt/cucqni>, (გადამოწმებულია 01.12.2025)

¹⁰ საქართველოს საგარეო საქმეთა სამინისტრო, სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტია <https://surl.lt/wqmgbm>, (გადამოწმებულია 01.12.2025)

სახელმწიფო კომისიამ და ქვეკომისიებმა, თანამშრომლობის მანამდე არსებული ფორმატები ჩაანაცვლა და თანამშრომლობა სრულიად ახალ, უმაღლეს დონეზე აიყვანა.

სტრატეგიული ქარტია იყო ამერიკის შეერთებული შტატების ურყევი და ყოვლისმომცველი მხარდაჭერის დემონსტრირება. სტრატეგიული პარტნიორის სტატუსი გაცილებით მეტია, ვიდრე - მოკავშირის და თანამშრომლობის ჩარჩოც გაცილებით დატვირთული და ყოვლისმომცველია. მსგავსი შეთანხმება ამერიკის შეერთებულ შტატებს გაფორმებული აქვს ავღანეთთან (2012) ყაზახეთთან (2024), სომხეთთან (2025) და სხვა ქვეყნებთან.

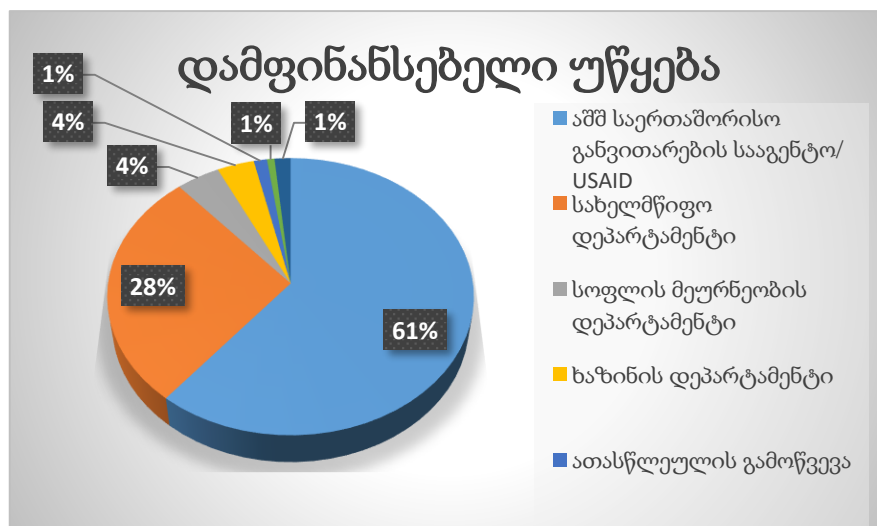
მიუხედავად იმისა, რომ სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტია 15 წელი წარმატებით მუშაობდა, საქართველოს ევროკავშირში გაწევრიანების პროცესის შეჩერების თაობაზე, „ქართული ოცნების“ მიერ გაცხადებული გადაწყვეტილების პასუხად, ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა 2024 წლის დეკემბერში საქართველოსთან სტრატეგიული პარტნიორობა შეაჩერა.

საქართველოში აშშ -ის საგარეო დახმარების ძირითადი

მექანიზმები და მიმართულებები

წინასწარ განსაზღვრული მიზნების მისაღწევად, შეერთებული შტატები პარტნიორ ქვეყანაში თავის საგარეო დახმარების განსახორციელებლად სხვადასხვა მექანიზმს იყენებდა. მას შემდეგ, რაც საქართველოში ამერიკის დახმარებამ რეგულარული სახე მიიღო, პროგრამების განმახორციელებელი ძირითადი უწყება ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო დახმარების სააგენტო იყო. 1992-2020 წლებში აშშ-მა საქართველოში USAID-ის საშუალებით 1.8 მილიარდის აშშ დოლარის ოდენობის დახმარება გაწია, ყოველწლიური დახმარების მოცულობა 40 მილიონი აშშ დოლარი იყო. ეს დახმარება მიემართებოდა როგორც ცენტრალური და ადგილობრივი მმართველობის სისტემის გაუმჯობესებისკენ, ასევე, სოფლის მეურნეობის, ინფრასტრუქტურის, ენერგეტიკის, სამოქალაქო საზოგადოების, მედიის განვითარების მიმართულებით. USAID-ი იყო ძირითადი მაკოორდინირებელი, თუმცა შეერთებული შტატები დახმარებას სხვადასხვა უწყების, მათ შორის,

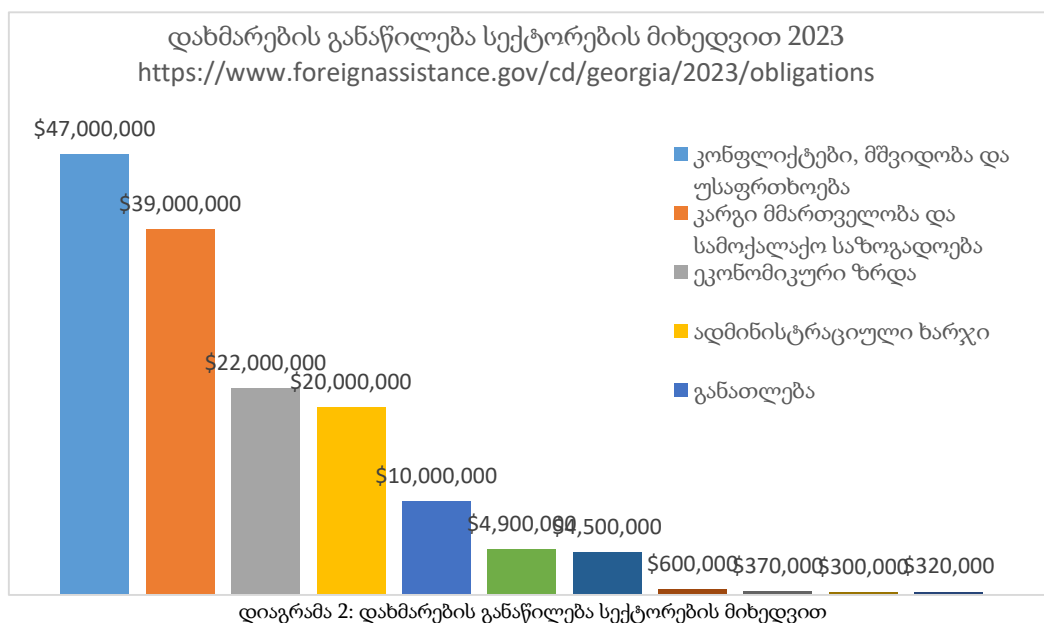
თავდაცვის, ხაზინის, განათლების, ვაჭრობის, სოფლის მეურნეობის დეპარტამენტების, ასევე, ათასწლეულის გამოწვევის პროგრამის, მშვიდობის კორპუსისა და სხვა ორგანიზაციების მიერ გასცემდა (იხილეთ დიაგრამა 1).

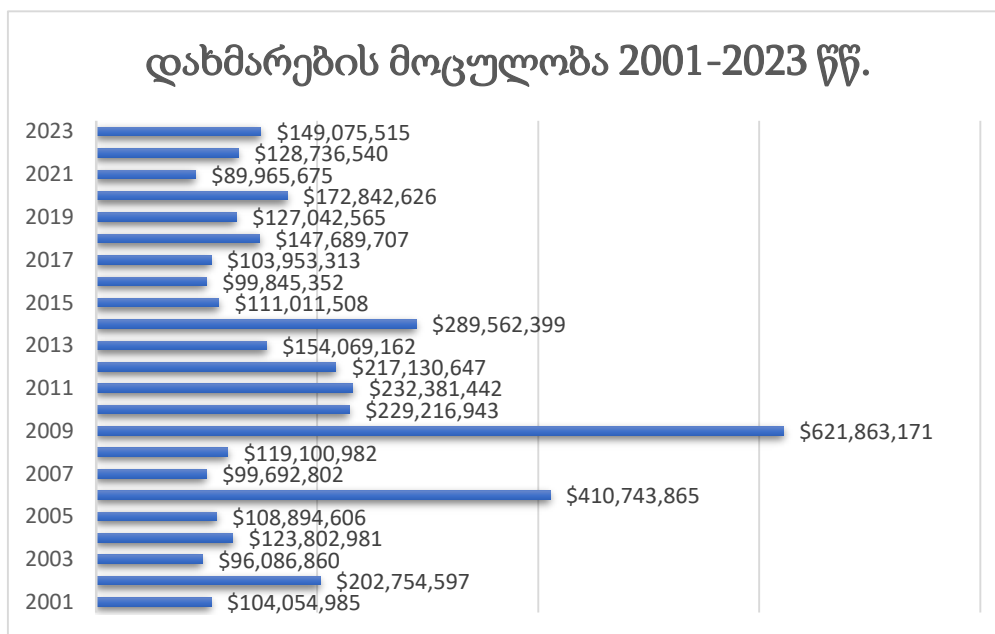
დიაგრამა 1: დამფინანსებლის წყარო

აშშ საერთაშორისო განვითარების სააგენტო: 1992-2025 წლებში ამერიკის შეერთებული შტატების საერთაშორისო განვითარების სააგენტო საქართველოში ამერიკის საგარეო დახმარების განხორციელების მთავარი მექანიზმი იყო. მისი საშუალებით, აშშ-ის მთავრობა საქართველოს მთავრობასა და სამოქალაქო საზოგადოებას უმნიშვნელოვანესი რეფორმებისა და პროგრამების განხორციელებაში ეხმარებოდა. სააგენტოს მიერ საქართველოსთვის გაცემული დახმარება, აშშ-ის მთლიანი დახმარების 60%-ს შეადგენდა.

ათასწლეულის გამოწვევის ფონდი (Millenium Challenge Corporation) ამერიკის შეერთებული შტატები

1991-2023 წლებში საქართველო ამერიკის შეერთებული შტატების ინტერესს მუდმივად ინარჩუნებდა. საქართველოს მიმართ მხარდაჭერა ორპარტიულ შეთანხმებას ეფუძნებოდა და ყველა მომდევნო პრეზიდენტის პერიოდში უფრო და უფრო მყარდებოდა. ამას ადასტურებს დახმარების პროგრამების დინამიკა (იხილეთ დიაგრამა 3).¹¹

დიაგრამა 3: აშშ დახმარების მოცულობა 2001-2023 წწ.

¹¹ *Forbes*, <https://surl.li/zrilij>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

საქართველოსთვის ამერიკის შეერთებული შტატების მიერ 30 წლის მანძილზე გაწეულ დახმარებას უკვალოდ არ ჩაუვლია. უფრო მეტიც, შეერთებული შტატების პრაქტიკული მხარდაჭერის გარეშე წარმოდგენილი იქნებოდა საქართველოს სუვერენიტეტის შენარჩუნება, დემოკრატიული რეფორმების განხორციელება, ეკონომიკის ზრდა, თავდაცვისა და უსაფრთხოების სექტორის მოდერნიზება.

დასკვნა

შეერთებული შტატების თანადგომა მყიფე დემოკრატიისა და სუსტი სახელმწიფო ინსტიტუტების პირობებში, საქართველოსთვის სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენდა. განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი იყო ამერიკის შეუქცევადი მხარდაჭერა საქართველოს ტერიტორიული მთლიანობისა და სუვერენიტეტის განმტკიცების მიმართულებით. აშშ-ის აქტიური მხარდაჭერისა და ძლიერი ლიდერობის შედეგად, საქართველომ წარმატებით წარმართა არაღიარების პოლიტიკა და რუსეთის ფედერაციამ ვერ შეძლო საქართველოს ოკუპირებული ცხინვალისა და აფხაზეთის რეგიონების „დამოუკიდებლობის“ საერთაშორისო აღიარების მიღწევა.

თავდაცვისა და უსაფრთხოების სექტორში ამერიკის შეერთებული შტატების მხარდაჭერა კრიტიკულად მნიშვნელოვანი იყო საქართველოს შეიარაღებული ძალებისა და უსაფრთხოების სისტემის გასამართად. სამი ათწლეულის მანძილზე შეერთებული შტატების მიერ საქართველოს შეიარაღებული ძალების ინსტიტუციური აღმშენებლობის, წვრთნისა და აღჭურვისათვის გამოყოფილი დახმარება ჯამში \$2 მილიარდს აღემატება. შედეგად, საქართველოს შეიარაღებული ძალების მზადყოფნა თანამედროვე გამოწვევების პირისპირ მყარი და თავსებადი აღმოჩნდა, რაც საერთაშორისო მისიებში მონაწილეობით არაერთხელ დადასტურდა.

უმნიშვნელოვანესია შეერთებული შტატების როლი საქართველოში ეკონომიკური რეფორმებისა და ეკონომიკის ზრდის ხელშეწყობის მიმართულებით. დღეს საქართველო სარგებლობს აშშ-ის GSP (Generalized System of Preferences) პროგრამით, რომელიც საშუალებას აძლევს საქართველოს 3500 სახეობის პროდუქტის ექსპორტი განახორციელოს აშშ-ის ბაზარზე საბაჟო გადასახადის გარეშე. ამ უპირატესობით სარგებლობის მთავარი კრიტერიუმი გახლავთ ის, რომ პროდუქტის

წარმოშობის ქვეყანა უნდა იყოს საქართველო. იმის გათვალისწინებით, რომ ამერიკული ბაზარი არის მსოფლიოში ყველაზე დიდი და მაღალი მსყიდველუნარიანობით გამოირჩევა, ის ქართველი მეწარმეებისთვის მეტად მიმზიდველ, საიმედო და სტაბილურ ბაზარს წარმოადგენს.

ჯანმრთელობის დაცვის დარგში შექმნილი მწვავე კრიზისის აღმოსაფხვრელად, 1990-იანი წლების დასაწყისიდან, დღის წესრიგში დადგა სისტემის ძირეული რეორგანიზაცია. ამ მიმართულებით პოზიტიური გარდატეხა მოიტანა აშშ-ის განვითარების საერთაშორისო სააგენტოს დახმარებამ. ამერიკის შეერთებული შტატების ძალისხმევით, განხორციელდა სისტემის სრულმასშტაბიანი რეორგანიზაცია, რომელიც საზოგადოებრივი ჯანდაცვის თანამედროვე სისტემის ჩამოყალიბებას ისახავდა მიზნად. შტატების დახმარება მიემართა პირველადი და ჰოსპიტალური ჯანდაცვის რეფორმის დაგეგმვა-განხორციელებისკენ, სამედიცინო განათლებისა და ფარმაცევტული სექტორის ხელშეწყობისკენ, პერსონალის კვალიფიკაციის ამაღლების, ჰოსპიტლების აღჭურვის, ინფრასტრუქტურის გამართვისა და სხვა პრობლემების გამოსწორებისკენ.

საქართველოში COVID 19-ის მართვა პრაქტიკულად შეუძლებელი იქნებოდა, რომ არა ლუგარის სახელობის საზოგადოებრივი ჯანდაცვის კვლევითი ცენტრი, რომელიც შეერთებული შტატების დაფინანსებითა და მხარდაჭერით შეიქმნა. აშშ-ის მხარდაჭერით აშენდა და აღიჭურვა თანამედროვე ლაბორატორიები, დაავადებათა კონტროლის ეროვნული ცენტრი (NCDC). ასევე, უნდა ვახსენოთ კრიტიკულად მნიშვნელოვანი ცე ჰეპატიტის ელიმინაციის პროგრამა, რომელიც საქართველოში 2015 წლის 21 აპრილს ამოქმედდა. პროექტი განხორციელდა საქართველოს ოკუპირებული ტერიტორიებიდან დევნილთა, შრომის, ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამინისტროს მიერ, ამერიკის შეერთებული შტატების დაავადებათა კონტროლის ცენტრისა და მედიკამენტის მწარმოებელი კომპანიის „გილუად“-ის მხარდაჭერით. პროგრამის მონეტარულმა ღირებულებამ 12-15 მლრდ აშშ დოლარი შეადგინა. პროგრამით ისარგებლა 80 000 ადამიანმა; 57 000 ადამიანი სრულად

განიკურნა. პროგრამის საშუალებით ცე ჰეპატიტის პრობლემა ქვეყანაში სრულად მოიხსნა დღის წესრიგიდან¹².

დემოკრატიული განვითარება: აშშ წლების მანძილზე აქტიურად ეხმარებოდა სამოქალაქო საზოგადოებას, სხვადასხვა მექანიზმებით მხარს უჭერდა მედიის თავისუფლებას და დემოკრატიული ინსტიტუტების განვითარებას, რაც კრიტიკულად მნიშვნელოვანი იყო ქვეყნის დემოკრატიული ტრანსფორმაციისთვის. აშშ-ის მხარდაჭერა, ასევე, ფასდაუდებელი იყო საჯარო სექტორის გაძლიერებისა და საჯარო მმართველობის რეფორმის დაგეგმვა-განხორციელებაში.

განათლება: განათლების სექტორში ამერიკის შეერთებული შტატების მხარდაჭერით აშენდა და გარემონტდა სკოლები, გადამზადდა პედაგოგები, განხორციელდა მრავალი პროგრამა, მათ შორის, გაცვლითი პროგრამები, გაიხსნა და რეაბილიტაცია ჩაუტარდა კულტურული მემკვიდრეობის ძეგლებს, ტაძრებს, გარემონტდა ბიბლიოთეკები და სხვა.

აშშ-ის „კონგრესის კვლევითი სამსახურის“ (CRS) ანგარიშის მიხედვით, საქართველომ აშშ-ისგან 28 წლის განმავლობაში, 1992-დან 2020 წლის ჩათვლით, დახმარების სახით სხვადასხვა მიზნისთვის \$4 348 400 000 (ოთხი მილიარდ სამას ორმოცდარვა მილიონ ოთხასი ათასი) მიიღო. CRS-ის მონაცემებით, ევროპისა და ევრაზიის ქვეყნებს შორის, საქართველო ამერიკის შეერთებული შტატების დახმარების მიმღები წამყვანი ქვეყანა იყო. ამერიკელი ხალხის დახმარება ყოვლისმომცველი იყო. ჰუმანიტარული დახმარებით დაწყებული პარტნიორობა ქვეყნის სრულმასშტაბიანი აღმშენებლობის დახმარებაში გადაიზარდა და პრაქტიკულად ყველა სფეროს განვითარებაში მნიშვნელოვანი წვლილი შეიტანა.

ბიბლიოგრაფია

- Bush, 1992a: Bush G., Remarks at the International Conference on Humanitarian Assistance to the Former U.S.S.R. January 22, 1992. <https://surl.lu/fnaplw>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)
დამოუკიდებელი საქართველოს ეკონომიკური ისტორია- 32 წელი რიცხვებში <https://surl.lu/mepivm>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)
საქართველოს ენერგოდამოუკიდებლობის მიმოხილვა, USAID-ის ეკონომიკური მმართველობის პროგრამა, 2023 წ. <https://surl.li/fcthva>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)
„აბრეშუმის გზის სტრატეგია“ <https://surl.li/canmoy>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

¹²გლდანის დიდი ტბის დაშრობა მოსახლეობას საფრთხეს უქმნის / რა ვითარებაა ქვეყანაში აივ ინფექციისა და c ჰეპატიტის გავრცელების თვალსაზრისით <https://surl.lu/udwfgl>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

სტრატეგიული პარტნიორობის ქარტია <https://surl.li/tinbyn>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)
გლდანის დიდი ტბის დაშრობა მოსახლეობას საფრთხეს უქმნის / რა ვითარებაა ქვეყანაში აივ ინფექციისა და c ჰეპატიტის გავრცელების თვალსაზრისით, <https://surl.li/mggqpi>, (გადამოწმებულია 11/20/2025)
Foreign Assistance by country [ForeignAssistance.gov](https://www.foreignassistance.gov/), (გადამოწმებულია 26.11.2025)
United States Department of State, Foreign Assistance Fact sheet June 21 <https://surl.li/jnzmcs>,
ჰარვარდის უნივერსიტეტის დევისის ცენტრი, საქართველოსა და აშშ-ის თანამშრომლობის მოკლე ისტორია <https://surl.li/twrjgf>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)
ამერიკის შეერთებული შტატების როლი ქართულ ეკონომიკაში. ვახტანგ ჭარაია, დავით შატაკიშვილი, მარიამ ლაშხი, ლუკა კურდღელია, ოთარ ანგურიძე, შოთა გულბანი. თბილისი, 2020 <https://surl.li/fhecxy>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)
აშშ-ის დახმარება ჯანდაცვის სისტემის განვითარებაში. ავთანდილ ჯორბენაძე, თენგიზ ვერულავა, შპს „თამარიონის“ სტამბა. 2023 წ.
გეგმიძე, არჩილ, „საქართველო და ამერიკა: თანამედროვე ორმხრივი ურთიერთობების ევოლიციის ძირითადი შტრიხები“, გამოცემა 74, GFSIS, გვ. 20), 2017 წელი.
ხატიაშვილი, მ. აშშ-ის სახალხო დიპლომატიის მიზნები საქართველოში. თსუ.
ნაი, ჯ. (2011). ძალის მომავალი.(2019).

კეთილი სამარიტელის პრინციპი: შედარებითი სამართლებრივი ანალიზი გერმანიისა და საქართველოს მაგალითზე ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის კონტექსტში

იოსებ გაბარაევი¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10289>

აბსტრაქტი

„კეთილი სამარიტელის პრინციპი“ (*Good Samaritan principle*) წარმოადგენს სამართლებრივ და ეთიკურ კატეგორიას, რომელიც ამკვიდრებს ინდივიდის ვალდებულებას – დაეხმაროს სხვა ადამიანს სიცოცხლისათვის საშიშ სიტუაციაში, თუკი ეს შესაძლებელია საკუთარი უსაფრთხოების დაცვის და მნიშვნელოვანი საფრთხის მიყენების გარეშე. ეს პრინციპი ისტორიულად ეფუძნება ბიბლიურ და ჰუმანისტურ ტრადიციას, თუმცა თანამედროვე სამართლებრივ სისტემებში „კეთილი სამარიტელის“ წესების სახელით მოიხსენიება საერთო სამართლის ქვეყნების სამართალში და იგი გარდაიქმნა ნორმატიულ მოთხოვნილებად.

წარმოდგენილი ნაშრომი მიზნად ისახავს კეთილი სამარიტელის პრინციპის სამართლებრივი და ეთიკური ანალიზს გერმანიისა და საქართველოს მაგალითზე, ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკის გათვალისწინებით. კვლევა ეფუძნება შედარებით სამართლებრივ მეთოდოლოგიას, რომელიც აერთიანებს ეროვნული სამართლის ნორმატიულ საფუძვლებს, ევროპული სამართლის პოზიტიურ ვალდებულებებს და საერთაშორისო ეთიკის პრინციპებს.

გერმანიის სამართლებრივ სისტემაში კეთილი სამარიტელის ვალდებულება მკაფიოდ რეგულირდება სისხლის სამართალში (§323c StGB), გერმანული მოდელი აღიარებს ინდივიდის პოზიტიურ მოვალეობას თანამემამულის დასახმარებლად. ამ ნორმის დარღვევა განიხილება სისხლის სამართლის დანაშაულად.

საქართველოს სამართლებრივ სისტემაში კეთილი სამარიტელის პრინციპი მხოლოდ ირიბად არის ასახული — სისხლის სამართლის კოდექსის 129-ე მუხლით. შედეგად, პრაქტიკაში შეინიშნება სამართლებრივი ვაკუუმი, რომელიც ართულებს პასუხისმგებლობის განსაზღვრას.

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს პრაქტიკა (მაგ., *Osman v. United Kingdom*, *Budayeva v. Russia*, *Al-Skeini v. United Kingdom*) მკაფიოდ ადასტურებს სახელმწიფოს პოზიტიურ ვალდებულებას სიცოცხლის დასაცავად. ამ პრეცედენტებით ჩამოყალიბდა სტანდარტი, რომლის მიხედვითაც სახელმწიფოს და მისი წარმომადგენლების მოვალეობაა დროულად და ეფექტიანად მოახდინონ რეაგირება სიცოცხლისათვის საშიშ ვითარებებზე.

დასკვნის სახით ნაშრომში განმარტებულია, რომ კეთილი სამარიტელის პრინციპის სამართლებრივი გაძლიერება საქართველოში მნიშვნელოვნად შეუწყობს ხელს ადამიანის სიცოცხლის დაცვის ეფექტურობის გაძლიერებას. გერმანიის, ისევე როგორც ევროკავშირის სხვა აქ განხილული ქვეყნების გამოცდილება ცხადყოფს, რომ ნორმის მკაფიო სამართლებრივი ფორმულირება აამაღლებს როგორც ინსტიტუციურ ნდობას, ისე მოქალაქის ინდივიდუალურ პასუხისმგებლობას.

საკვანძო სიტყვები: კეთილი სამარიტელის პრინციპი, სიცოცხლის უფლება, დაზარალებულის დაცვის ვალდებულება, სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულება სიცოცხლის დაცვის სფეროში.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ზკალავრიატის სამართლის მიმართულების ასოცირებული პროფესორი, სამართლის დოქტორი

The Good Samaritan Principle: A Comparative Legal Analysis on the Examples of Germany and Georgia in the Context of the Case Law of the European Court of Human Rights

Ioseb Gabaraev²

Abstract

The *Good Samaritan principle* represents a legal and ethical doctrine that establishes an individual's duty to assist another person in a life-threatening situation, provided such assistance can be rendered without significant risk to one's own safety. Historically rooted in biblical and humanistic traditions, the principle has evolved in modern legal systems—particularly in common law jurisdictions where “Good Samaritan laws” have become normative expressions of civic responsibility.

This paper aims to analyze the legal and ethical dimensions of the Good Samaritan principle through the comparative perspectives of Germany and Georgia, with reference to the jurisprudence of the European Court of Human Rights (ECHR). The study applies a comparative legal methodology, integrating national legal frameworks, the positive obligations arising under European human rights law, and principles of international ethical standards.

In Germany, the duty to assist is clearly regulated under criminal law (§323c of the German Criminal Code, *StGB*). The German legal model explicitly recognizes the individual's positive obligation to render aid to another person in distress. A failure to act in such circumstances constitutes a criminal offense, reflecting the integration of moral solidarity into enforceable legal norms.

In Georgia, the Good Samaritan principle is only indirectly reflected through Article 129 of the Criminal Code, which addresses the failure to assist a person in danger. In practice, however, a legal vacuum persists, complicating the determination of responsibility and limiting the effectiveness of the principle as a legal standard.

The jurisprudence of the European Court of Human Rights—particularly in *Osman v. United Kingdom*, *Budayeva v. Russia*, and *Al-Skeini v. United Kingdom*—confirms the state's positive obligation to protect life. These precedents establish that both states and their agents must respond promptly and effectively to life-threatening situations, whether in civilian or military contexts.

In conclusion, the study argues that strengthening the Good Samaritan principle within Georgia's legal system would significantly enhance the protection of the right to life and promote a stronger culture of human dignity and institutional trust. The German and broader European experience demonstrates that clearly articulated legal duties not only improve accountability but also reinforce individual moral responsibility in society.

Keyword: Good Samaritan principle, right to life, Duty to protect the victim, State's Positive obligations to safeguard life.

² Associate Professor of Bachelor's Program in Law of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia
Doctor of Law

შესავალი

ადამიანის სიცოცხლე წარმოადგენს უმაღლეს სამართლებრივ და ეთიკურ ღირებულებას, რომლის დაცვაც მოითხოვს არა მხოლოდ სახელმწიფოს, არამედ საზოგადოების წევრთა აქტიურ ჩართულობას. სიცოცხლის უფლება თანამედროვე სამართლის ფუნდამენტური ღირებულებაა, რომელიც ადამიანის ღირსებასთან ერთად განსაზღვრავს სამართლებრივი წესრიგის არსს.³

„კეთილი სამარიტელის პრინციპი“-ს (*Good Samaritan principle*) წარმოშობა დაკავშირებულია ბიბლიურ საფუძველთან, უმაღლეს სახელწოდება კი, მომდინარეობს ბიბლიური იგავიდან კეთილ სამარიტელზე (ლუკას სახარება 10:25–37), სადაც უცხო ადამიანი ეხმარება გამარცხულ და სნეულ ადამიანს, მიუხედავად იმისა, რომ საზოგადოებრივად ეს ორი ჯგუფი მტრულად იყო განწყობილი ერთმანეთის მიმართ, რაც შემდგომ ჩამოყალიბდა სამართლებრივ კატეგორიად. იგი წარმოადგენს ჰუმანისტურ და სამართლებრივ პრინციპს, რომელიც მოქალაქეს, რომელიც არ მოქმედებს პროფესიული ვალდებულების ფარგლებში (არ არის ექიმი, პოლიციელი, მაშველი), აღუძრავს სურვილს დაეხმაროს სხვას კრიტიკულ ვითარებაში, მიუხედავად პირადი სარგებლის არქონისა, რაც გულისხმობს ინდივიდის ვალდებულებას, დაეხმაროს სხვას სიცოცხლისთვის საშიშ მდგომარეობაში, თუკი ეს შესაძლებელია მისთვის საფრთხის გარეშე.⁴

საერთო სამართლის ქვეყნების თანამედროვე სამართლებრივ სისტემებში ეს პრინციპი მოიხსენიება „კეთილი სამარიტელის“ წესების სახელით, რომელიც კანონის სახით სხვადასხვა განსხვავებული ფორმით არსებობს ბევრ ქვეყანაში (მაგ: აშშ, კანადა, ავსტრალია, ევროპის ქვეყნები) და გულისხმობს ისეთ შემთხვევას, როცა ადამიანი, რომელიც კეთილსინდისიერად, გულწრფელად და უანგაროდ ცდილობს სხვას სიცოცხლის გადარჩენაში დაეხმაროს (მაგ. უბედური შემთხვევისას), დაცულია იმისგან, რომ შემდეგ არ გახდეს სისხლისამართლებრივი

³ A. E. Traver, “Good Samaritan Laws: A Global Comparative Perspective.” *Journal of International Law and Policy* 12, no. 3 (2006): 255–272.

⁴ M. H. Okumori, “Germany’s Duty to Rescue and Comparative Perspectives.” *Journal of Comparative Law* 8, no. 2 (2016): 45–63.

პასუხისმგებლობის სუბიექტი იმ შემთხვევაში, თუ დახმარების გაწევისას შემთხვევით ზიანი მიაღება იმ პირს, ვისაც გაეწია დახმარება.⁵

„კეთილი სამართლის კანონი“ მიზნად ისახავს, ერთი მხრივ, საზოგადოების წევრთა თანადგომის წახალისებას, ხოლო მეორე მხრივ, კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვის უზრუნველყოფას სამართლებრივი დევნისგან. ეს პრინციპი უკავშირდება სოციალურ სოლიდარობასა და სიცოცხლის უფლებას, როგორც ფუნდამენტურ უფლებას ადამიანის ღირსების ფარგლებში.

სამართლებრივად, „კეთილი სამართლის“ პრინციპი ორ ძირითად ასპექტს აერთიანებს:

(ა) **დახმარების ვალდებულება** – მოქალაქემ უნდა გაუწიოს დახმარება სხვა პირს, რომელიც იმყოფება სიცოცხლისთვის საშიშ მდგომარეობაში, თუკი ეს შესაძლებელია მისთვის საფრთხის გარეშე; მოქალაქის ვალდებულება დახმარების გაწევაზე (*duty to rescue*);

(ბ) **კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვა** – სამართლებრივი დაცვის გარანტიის მექანიზმის არსებობა იმ პირისთვის, ვინც უანგარო და კეთილსინდისიერი დახმარების პროცესში შემთხვევით მიაყენა ზიანი დაზარალებულს. (*liability protection*).

უნდა აღინიშნოს, რომ ევროპის კონტინენტურ სამართალში აქცენტი გაკეთებულია პირის ვალდებულებაზე, ხოლო საერთო სამართლის სისტემებში — დამხმარის დაცვაზე. ხსენებული პრინციპი, მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული (განსაკუთრებით გერმანიაში, საფრანგეთსა და სკანდინავიურ ქვეყნებში) ევროპის კონტინენტურ სამართალში, ხოლო ქართულ საკანონმდებლო სივრცეში, "კეთილი სამართლის კანონი", როგორც ცალკე, დასახელებით ჩამოყალიბებული კანონი არ არსებობს. თუმცა, საქართველოს კანონმდებლობა ითვალისწინებს დახმარების ვალდებულებას და სამოქალაქო/სისხლისსამართლებრივი პასუხისმგებლობისგან დაცვის გარკვეულ ელემენტებს, რომლებიც ნაწილობრივ შეესაბამება ამ პრინციპს,

⁵ S.Freeman, „Criminal liability and the duty to aid distressed, University of Pennsylvania law review“, Vol. 142, 2005, p. 1455.

თუმცა დახმარების გამწევი პირის დამცავი მექანიზმები არ არის იმდენად ჩამოყალიბებული, რომ ზუსტად მოიცავდეს „კეთილი სამარტელის“ პრინციპის სხვა ელემენტებს. ასე მაგალითად, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 129-ე მუხლი დაუხმარებლობის (*Failure to help*) სახით და სამოქალაქო კოდექსის 992-ე მუხლი, რომელიც მართალია პირდაპირ არ იცავს პირს სამოქალაქო დახმარების გაწევის დროს დაშვებული შეცდომის გამო სამოქალაქო პასუხისგებლობისაგან, თუმცა ამკვიდრებს ზოგად პრინციპს და ითვალისწინებს იმ პირის სამოქალაქო პასუხისგებლობას ზიანის ანაზღაურების ვალდებულების შესახებ, რომელიც სხვა პირს მართლსაწინააღმდეგო, განზრახი ან გაუფრთხილებელი მოქმედებით მიაყენებს ზიანს.⁶

მიუხედავად იმისა, რომ საქართველოს საერთო სასამართლოების პრაქტიკაში არ მოიპოვება საქმეები იმ პირთა სისხლის სამართლებრივი ან სამოქალაქო სამართლის წესით პასუხისგებლობის შესახებ, რომელთაც დაეკისრათ პასუხისგებლობა სხვისი ჯანმრთელობის ან სიცოცხლის გადარჩენაში გულწრფელი და უანგარო დახმარების აღმოჩენისას ზიანის მიყენების გამო, ასეთი კანონის არსებობა (*Good Samaritan Law*) და მოქალაქეთა ცნობიერების ამაღლება საგანგებო სიტუაციებში თავიანთი უფლებების და ვალდებულებების შესახებ, უდაოდ წახალისებდა მათ და გაზრდიდა მათ ჩართულობას კრიტიკულ სიტუაციებში მოქალაქეთა დასახმარებლად.

I. კეთილი სამარტელის პრინციპის თეორიული საფუძვლები

კეთილი სამარტელის პრინციპი წარმოიშობა მორალური ვალდებულებისგან — დაეხმარო სხვას. მისი სამართლებრივი ნორმად ქცევა ნიშნავს საზოგადოების სოლიდარობის სამართლებრივ აღიარებას.⁷

„კეთილი სამარტელის“ იდეა, რომელიც ბიბლიურ საფუძველს ეყრდნობა, წარმოადგენს ჰუმანისტურ და სამართლებრივ პრინციპს, რომელიც აღძრავს მოქალაქეს დაეხმაროს

⁶ საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 129, 1999 რედაქცია, გვ.124–125; <https://surl.li/mconcs>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი 992-ე მუხლი, დელიქტური ვალდებულებანი, <https://surl.li/rwjuwu>, (გადამოწმებულია 26.11.2025)

⁷ “The Good Samaritan in European Private Law.” *European Review of Private Law* 21, no. 4 (2013): 677–698.

ადამიანს საგანგებო მდგომარეობაში, მიუხედავად პირადი სარგებლის არ-
არსებობისა.

კეთილი სამართლის სიუჟეტი ლუკას სახარებაში აღწერს კაცს, რომელიც და-
ეხმარა უცნობს გამარცხვის შემდეგ. ქრისტიანულ კულტურაში ეს ამბავი იქცა
ეთიკური ქცევის არქეტიპად, ხოლო მოგვიანებით — სოციალური პასუხისმგებ-
ლობის იურიდიულ პრინციპად. ბიბლიური პარაბოლა კეთილ სამართელზე იქცა
დასავლური ეთიკის მნიშვნელოვან ნარატივად. შუა საუკუნეებში ქრისტიანული
ეკლესია მას იყენებდა როგორც ქველმოქმედების მორალურ არგუმენტს, ხოლო
თანამედროვე სამართალში ის გადაკეთდა მოქალაქის სამართლებრივ მოვა-
ლეობად.⁸

საფრანგეთის სისხლის სამართლის კოდექსში (Code pénal (France)) კეთილი
სამართლის ნორმა პირველად ჩაიწერა 1941 წელს, ნაცისტური ოკუპაციის პე-
რიოდში, თუმცა შემდგომში დე გოლის მთავრობამ შეინარჩუნა ის. 1945 წლის
შემდეგ ეს მუხლი იქცა მოქალაქეობრივი პასუხისმგებლობის სიმბოლოდ.⁹

გერმანიაში კი მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ დაიწყო სოციალური პასუხისმგებ-
ლობის იურიდიზაცია. 1950–60-იან წლებში კონსტიტუციურ დისკურსში გაჩნდა
ტერმინი „Solidaritätspflicht“ – საზოგადოებრივი სოლიდარობის მოვალეობა, რომე-
ლიც კონსტიტუციური წესრიგის ერთ-ერთ ღირებულებად აღიარეს¹⁰.

ამ ტრადიციიდან გამომდინარეობს გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის
§323c — *Unterlassene Hilfeleistung/Failure to render assistance* (დახმარების გაუწევ-
ლობა), რომელიც დღემდე წარმოადგენს კეთილი სამართლის სამართლებრივი
ვალდებულების ყველაზე სტრუქტურირებულ ფორმას ევროპაში¹¹.

ამ პრინციპის ფილოსოფიურ საფუძველი, უკავშირდება **კანტის კატეგორიულ
იმპერატივს** — მოიქეცი ისე, რომ შენი ქცევა გახდეს უნივერსალური კანონი.¹⁰ ამ
თვალსაზრისით, დახმარება სხვისადმი არ არის არჩევანი, არამედ ვალდებულება,

⁸Emmanuel Levinas, *Totality and Infinity*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1969, 212–225.

⁹Code pénal (France), Article 223-6. *Journal officiel de la République française*, 2023, 5123.

¹⁰Immanuel Kant, *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Cambridge University Press, 2012, 54–60.

რომელიც გამოდის ადამიანის ღირსებიდან და უკავშირდება სოციალურ პასუხისმგებლობას, სოლიდარობასა და სიცოცხლის უფლებას — როგორც ფუნდამენტურ უფლებას ადამიანის ღირსების ფარგლებში.

ლიბერალური თეორიები ხაზს უსვამენ ინდივიდის თავისუფლებას და ამტკიცებენ, რომ სახელმწიფო ვერ აიძულებს მოქალაქეს იმოქმედოს მორალურად⁶. თუმცა კომუნიტარისტული ხედვა ამტკიცებს, რომ საზოგადოებრივი თანაცხოვრება მოითხოვს ურთიერთდახმარების მინიმალურ სტანდარტს — პასუხისმგებლობას სხვისი სიცოცხლისადმი⁷.

II. გერმანიის სამართლებრივი ჩარხო — §323c StGB

გერმანიაში მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, კონსტიტუციური დემოკრატიის ფორმირებისას, მოქალაქის სოციალური პასუხისმგებლობა ერთ-ერთ ძირითად მორალურ ღირებულებად იქცა. სწორედ ამ პერიოდში სისხლის სამართლის კოდექსში გაჩნდა §323c — „*Unterlassene Hilfeleistung*“ (დახმარების გაუწევლობა).

გერმანული მოდელი უფრო მკაფიოდ ადგენს მოქალაქის სამართლებრივ ვალდებულებას დახმარებაზე, მაშინ როდესაც ქართული სისხლის სამართალი მხოლოდ მინიმალურ პასუხისმგებლობას აწესებს. ამასთან, გერმანიაში არსებობს პრაქტიკული დაცვა კეთილსინდისიერი დამხმარისთვის: სამოქალაქო პასუხისმგებლობა არ ვრცელდება იმ შემთხვევაზე, როცა დახმარება კეთილსინდისიერად იქნა გაწეული. საქართველოში კი მსგავსი დაცვა არ არსებობს, რაც აფერხებს მოქალაქეთა ჩართულობას საგანგებო შემთხვევებში.

გერმანიის სისხლის სამართლის კოდექსის §323c პირველი ნაწილი ადგენს: „ვინც არ აღმუაყენს დახმარებას უბედური შემთხვევის, საერთო საფრთხის ან საგანგებო სიტუაციის შემთხვევაში, მიუხედავად იმისა, რომ ეს აუცილებელია და გონივრულად მოსალოდნელია გარემოებებიდან გამომდინარე, კერძოდ, თუ ეს შესაძლებელია ამ პირისთვის მნიშვნელოვანი საფრთხის გარეშე და სხვა მნიშვნელოვანი მოვალეობების დარღვევის გარეშე, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით ვადით ერთ წლამდე ან ჯარიმით.“¹¹

¹¹ German Criminal Code (Strafgesetzbuch), §323c “Failure to Render Assistance.”

ეს ნორმა მოიცავს „დამხმარის ვალდებულებას“ (*Rettungspflicht*), განიხილება როგორც საზოგადოებრივი პასუხისმგებლობის გამოხატულება და მოიცავს სამ ძირითად ელემენტს:

1. უნდა არსებობდეს „საერთო საფრთხე“ ან უბედური შემთხვევა;
2. პირს უნდა ჰქონდეს რეალური შესაძლებლობა დახმარების გასაწევად;
3. დახმარება უნდა იყოს შესაძლებელი მნიშვნელოვანი საფრთხის გარეშე.

გერმანული სასამართლო პრაქტიკა აჩვენებს, რომ ეს მუხლი აქტიურად გამოიყენება როგორც სოციალური პასუხისმგებლობის სამართლებრივი იარაღი.

მაგალითად, 2017 წელს ქალაქ ესენში ოთხი მოქალაქე გაასამართლეს იმ მიზეზით, რომ არ დაეხმარნენ პენსიონერს, რომელიც დაიღუპა ბანკის ფოიეში კოლაფსის შედეგად გონების დაკარგვის გამო. სასამართლომ დაადგინა, რომ დახმარება შესაძლებელი იყო საკუთარი სიცოცხლის რისკის გარეშე, რაც საკმარისი საფუძველი აღმოჩნდა ბრალდებისთვის.¹²

ასევე ცნობილია შემთხვევა ბერლინში (2019), როდესაც მეტროსადგურში დაცემულ ქალს ათი გამვლელი უყურებდა, მაგრამ მხოლოდ ერთმა გამოიძახა დახმარება. სასამართლომ დანარჩენთა უმოქმედობა მიიჩნია სამართლებრივი ვალდებულების დარღვევად, თუმცა შეამსუბუქა პასუხისმგებლობა მათი დაბნეულობის გათვალისწინებით. ხსენებულ საქმეზე სასამართლომ ხაზი გაუსვა, რომ მოქალაქის უმოქმედობაც შეიძლება ჩაითვალოს დანაშაულად, როცა მას შეეძლო დახმარება თავისი სიცოცხლის საფრთხის შექმნის გარეშე.¹³

გერმანული სამართლის დოქტრინა მიიჩნევს, რომ დახმარებაზე უარის თქმა წარმოადგენს არა მხოლოდ სამართლებრივ, არამედ **მორალურ დანაშაულს**, რადგან არღვევს სოციალური სოლიდარობის პრინციპს.¹⁴

III. საქართველოს სამართლებრივი ჩარჩო — სისხლის სამართლის კოდექსის 129-ე მუხლი

¹² “Three Fined under ‘Good Samaritan’ Law after They Ignored Collapsed Pensioner.” *The Independent*, 26 July 2017, 4.

¹³ Ibid

¹⁴ Ibid

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 129-ე მუხლი პირველად შევიდა საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსში 1999 წელს, თუმცა მას შემდეგ იშვიათად გამოიყენება. სასამართლო პრაქტიკაში არ იძებნება ერთიანი განმარტება იმისა, რას ნიშნავს „უმწეო მდგომარეობა“ და „საფრთხის გარეშე დახმარება“.

საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსის 129-ე მუხლი ფორმულირებულია შემდეგნაირად: „სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფისათვის აუცილებელი და აშკარად გადაუდებელი დახმარების გაუწევლობა, თუ დამნაშავეს შეეძლო მისი დახმარება თავისთვის ან სხვისთვის სერიოზული საფრთხის შექმნის გარეშე, აგრეთვე დახმარების საჭიროების შესახებ სათანადო დაწესებულებისათვის ან პირისათვის შეუტყობინებლობა.“¹⁵

ამ ნორმის ფორმულირება, ერთი შეხედვით, ახლოს დგას გერმანიის §323c სტრუქტურასთან, თუმცა პრაქტიკული გამოყენება საქართველოში იშვიათია. ბოლო ორი ათწლეულის განმავლობაში არსებობს რამდენიმე პრეცედენტი, სადაც მოქალაქეს დაეკისრა პასუხისმგებლობა დაუხმარებლობისთვის.¹⁶ გასათვალისწინებელია ისიც, რომ ხსენებული დანაშაულის შემადგენლობა ხორციელდება მხოლოდ პირდაპირი განზრახვით ანუ პირმა უნდა იცოდეს, რომ სხვა პიროვნებას ნამდვილად სჭირდება მისი დახმარება და ეს დახმარება მოცემულ მომენტში გადაუდებელი და აუცილებელია.¹⁷

ასე მაგალითად, საქართველოს უზენაესმა სასამართლომ ძალაში დატოვა ქვედა ინსტანციის სასამართლოს გადაწყვეტილება და გაამართლა პირის მსჯავრდება ნარკოტიკის მოხმარების შედეგად კომაში ჩავარდნილი პირის დაუმხარებლობისთვის, იმ პირობებში, როცა მათივე თავისთვის რაიმე საფრთხის შექმნის გარეშე, სიცოცხლისათვის საშიშ მდგომარეობაში მყოფ თავიანთ მეგობარს, რომელსაც სჭირდებოდა გადაუდებელი დახმარება, მაგრამ, მიუხედავად იმისა, რომ მათ

¹⁵ იქვე, საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 129, 1999 რედაქცია, გვ.124–125.)

¹⁶ Ibid

¹⁷ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 30 მაისის განჩინება, საქმე №136აპ-11, <https://surl.li/fzolmi>, (გადამოწმებულია 26.11.2025 წელი)

ესმოდათ მეგობრის ხროტინი, არ აღმოუჩინეს დახმარება, დროულად არ შეატყობინეს სათანადო დაწესებულებას და დაწვინ დასაძინებლად.”¹⁸

ეს ნორმა მოქმედებს როგორც „მძინარე მუხლი“ — კანონშია ჩაწერილი, მაგრამ რეალურად არ გამოიყენება. პრაქტიკის არარსებობა დაკავშირებულია იმასთან, რომ საქართველოს კანონმდებლობა არ განსაზღვრავს:

- რას ნიშნავს „უმწეო მდგომარეობა“;
- რა არის „საფრთხის გარეშე დახმარება“;
- და რა პასუხისმგებლობა ეკისრება კეთილსინდისიერ დამხმარეს, თუ მისი ქმედება არასწორად, არასასურველი შედეგით დასრულდა.

კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვის მექანიზმის არარსებობა ყველაზე სერიოზული გამოწვევაა. ქართული სისხლის სამართალი არ ითვალისწინებს იმ პირის დაცვის მექანიზმს, ვინც ცდილობს დახმარებას და შემთხვევით ზიანს მიაყენებს დაზარალებულს.

ეს ქმნის სამართლებრივ ვაკუუმს, რადგან მოქალაქეები ხშირად ერიდებიან ჩარევას მოსალოდნელი სამართლებრივი პასუხისმგებლობის შიშით. მაგალითად, თუ მოქალაქემ სცადა ადამიანის დახმარება და ამ მოქმედებამ ზიანი გამოიწვია, სამართლებრივი შეფასება გაურკვეველია — შეიძლება იგი გახდეს ბრალდებული დაუდევრობის გამო.¹⁹ ეს იწვევს მოქალაქეთა შიშს მოსალოდნელი სისხლის-სამართლებრივი პასუხისმგებლობის შესახებ, რაც ხელს უწყობს სამართლებრივ პასიურობას.

IV. ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს (ECHR) პრაქტიკა

ადამიანის უფლებათა ევროპული სასამართლოს - ECHR-ის პრაქტიკა არ ადგენს ინდივიდუალურ „კეთილი სამართლის“ ვალდებულებას დაეხმაროს სხვას, თუმცა მისი გადაწყვეტილებები ქმნის პოზიტიური ვალდებულებების ჩარჩოს სახელმწიფოსთვის და ავითარებს სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებების კონცეფციას — სიცოცხლის უფლების რეალური უზრუნველყოფის მიზნით.

¹⁸ საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2024 წლის 06 ივნისის განჩინება, საქმე №189აპ-24, <https://surl.li/mqjuqc>, (გადამოწმებულია 26.11.2025 წელი)

¹⁹ Ibid

1. *Osman v. United Kingdom* (1998) - სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფო ვალდებულია მიიღოს პრევენციული ზომები, როცა არსებობს რეალური საფრთხე პირის სიცოცხლისთვის. ეს პრინციპი ქმნის საფუძველს პოზიტიური ვალდებულებისთვის — მოქმედების ვალდებულებას მაშინ, როცა საფრთხე ცნობილია ან პროგნოზირებადი.²⁰
2. *Budayeva and Others v. Russia* (2008) - სასამართლომ რუსეთის წინააღმდეგ დაადგინა სიცოცხლის უფლების დარღვევა, რადგან ხელისუფლებამ ვერ უზრუნველყო სათანადო რეაგირება ბუნებრივი კატასტროფისას. ეს გადაწყვეტილება ხაზს უსვამს, რომ სახელმწიფოს ვალდებულება მოიცავს ორგანიზაციულ რეაგირებას — ანუ „დახმარების“ ფართო ინტერპრეტაციას.²¹
3. *Makaratzis v. Greece* (2004) - ხსენებულ საქმეში სასამართლომ განსაზღვრა სახელმწიფოს მოვალეობა პროპორციული ძალის გამოყენებისას და სიცოცხლის რეალური დაცვის უზრუნველსაყოფად.²²
4. *Öneryıldız v. Turkey* (2004) - სასამართლომ განიხილა ხელისუფლების დაუდევრობა, რომელმაც გამოიწვია ადამიანთა დაღუპვა ნაგავსაყრელის აფეთქებისას. ეს გადაწყვეტილება აყალიბებს სახელმწიფოს ვალდებულებას, გაატაროს პრევენციული და ეფექტიანი ღონისძიებები სიცოცხლისთვის შესაძლო საფრთხეების თავიდან ასაცილებლად, განსაკუთრებით მაშინ, როდესაც ეს საფრთხეები გამომდინარეობს გარემოს დაცვის, ინფრასტრუქტურის მართვისა და გადაუდებელი რისკების მართვის სფეროებიდან. სახელმწიფო ვალდებულია უზრუნველყოს შესაბამისი რეგულირება, სათანადო ზედამხედველობა და დროული რეაგირება, რათა საფრთხე არ გადაიზარდოს გარდაუვალ ან მძიმე შედეგში და სიცოცხლის უფლება რეალურად დაცული იყოს ეფექტიანად.²³

²⁰ v.Osman the United Kingdom, Application no. 23452/94, ECHR, Judgment of 28 October 1998, §§ 115–121, <https://surl.li/tsgzrs>, (გადამოწმებულია 26.11.2025 წელი)

²¹ *Budayeva and Others v. Russia*, Applications nos. 15339/02 and others, ECHR, Judgment of 20 March 2008, §§ 128–135

²² *v.Makaratzis Greece*, Application no. 50385/99, ECHR, Judgment of 20 December 2004, §§ 49–57

²³ *v.Öneryıldız Turkey*, Application no. 48939/99, ECHR Judgment of 30 November 2004, §§90–101.

5. *L.C.B. v. United Kingdom* (1998) - სასამართლომ დაადგინა, რომ სახელმწიფოს პოზიტიური ვალდებულებაა მოქალაქის ინფორმირება სიცოცხლესთან დაკავშირებულ რისკებზე (ბირთვული გამოსხივების შემთხვევა).²⁴

ამ გადაწყვეტილებათა საერთო არსი ის არის, რომ სიცოცხლის უფლება მოიცავს არა მხოლოდ სახელმწიფოს მოვალეობას - *Negative obligations* თავი შეიკავოს და არ ჩაერიოს (*refrain-from-duty*) ამ უფლების ხელყოფაში, არამედ სახელმწიფოს მოვალეობას - *positive obligations* - პრევენციული ქმედებებით უზრუნველყოს ამ უფლების დაცვა.

მართალია, ევროპის ადამიანის უფლებათა სასამართლო ხსენებული საქმეები, პირდაპირ არ გულისხმობენ ინდივიდუალურ „Good Samaritan“-ის ვალდებულებას, მაგრამ განასახიერებს სახელმწიფოს პოზიტიურ პასუხისმგებლობას სიცოცხლის უფლების დაცვის კონტექსტში და ხაზს უსვამს ეფექტიანი სამოქალაქო უსაფრთხოების მექანიზმების შექმნის აუცილებლობას ცალკეულ სახელმწიფოთა ეროვნულ დონეზე.

ზემოთ მოყვანილი მაგალითები ადამიანის უფლებათა დაცვის ევროპული სასამართლო პრაქტიკიდან აჩვენებს, რომ ევროკავშირის ქვეყნებში კეთილი სამართლის პრინციპი აღიქმება არა მხოლოდ მორალურ მოვალეობად, არამედ სამართლებრივ მექანიზმად, რომელიც აერთიანებს საზოგადოებრივ სოლიდარობას და ინდივიდის უფლებებს და ქმნის სამართლებრივ საფუძველს „კეთილი სამართლის პრინციპის“ ინტეგრაციისთვის ეროვნულ დონეზე.

V. ევროკავშირის ქვეყნების სამართლებრივი მოდელები

სანამ ევროპაში შესაამისი სამართლებრივი ნორმა ჩამოყალიბდებოდა, XIX საუკუნის ბოლოს საფრანგეთსა და გერმანიაში მიმდინარეობდა დისკუსია მოქალაქის მოვალეობაზე დახმარების გაწევისას. საფრანგეთის **Code pénal (1810)** ჯერ არ შეიცავდა ასეთ ვალდებულებას, მაგრამ 1941 წელს კოლაბორაციული რეჟიმის პერიოდში შემოიღეს პირველი ნორმა, რომელიც შემდგომში დე გოლის მთავრობის პერიოდში გაძლიერდა და დღემდე მოქმედებს.

²⁴ *L.C.B. v. United Kingdom*, Application no. 23413/94, ECHR Judgment of 9 June 1998, §§35–41.

კეთილი სამარიტელის იდეა სამართლებრივ კატეგორიად XX საუკუნეში გადაიქცა. განსაკუთრებით განვითარებულია იგი კონტინენტურ ევროპაში — გერმანიაში, საფრანგეთში, პოლონეთსა და სკანდინავიურ ქვეყნებში, სადაც მოქალაქის ვალდებულება დახმარების გაწევაზე სამართლებრივად მკაფიოდ არის ჩამოყალიბებული. განსხვავებები არსებობს ვალდებულების ინტენსივობასა და კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვის დონეს შორის.

საფრანგეთში - 1941 წლიდან მოქმედებს სპეციალური ნორმა (Code pénal, art. 223-6), რომელიც ადგენს სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობას დახმარებაზე უარის შემთხვევაში. ეს მუხლი ითვალისწინებს, რომ ნებისმიერმა პირმა, რომელმაც შეამჩნია საფრთხეში მყოფი ადამიანი, უნდა გაუწიოს მას დახმარება ან შეატყობინოს შესაბამის ორგანოებს, თუკი ეს შესაძლებელია საკუთარი თავისთვის ან სხვისთვის საფრთხის რისკის შექმნის გარეშე.²⁵ ამ მუხლით საფრანგეთში დამკვიდრდა მკაცრი მიდგომა: დახმარებაზე უარი არის დანაშაული, თუკი დახმარება შეიძლებოდა საფრთხის გარეშე. სასამართლო პრაქტიკაში ეს მუხლი ხშირად გამოიყენება საგზაო შემთხვევების და საზოგადოებრივი უსაფრთხოების წესების დარღვევისას. საფრანგეთში სანქცია მკაცრია, მაგრამ ამავე დროს მოქმედებს კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვა.

ნორვეგია - სასჯელარსრულების კოდექსის §287-ე პარაგრაფი ადგენს ვალდებულებას, დაეხმარო სხვას სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის გადარჩენაში, როცა დახმარება შეიძლება განხორციელდეს საკუთარი სიცოცხლის ან ჯანმრთელობის საფრთხის ზიანის მიყენების გარეშე. ამასთან, კანონმდებლობა იცავს კეთილსინდისიერ დამხმარეს სამოქალაქო პასუხისმგებლობისგან, თუკი ზიანი გამოიწვია უნებლიედ.²⁶ ამასთან, კეთილსინდისიერი დამხმარე გათავისუფლებულია სამოქალაქო პასუხისმგებლობისგან, თუკი პირს ზიანი შემთხვევით მიაღდა. ნორვეგიაში, ისევე როგორც პოლონეთში პრინციპი მოქმედებს ზომიერი ინტენსივობით — აქცენტი კეთდება მორალურ ვალდებულებაზე, ვიდრე მკაცრ დასჯაზე.

²⁵ Code pénal (France), Article 223-6. *Journal officiel de la République française*, p. 5123 (Version consolidée 2023).

²⁶ Norwegian Penal Code §287, *Lovdata*, p. 1142–1143 (2022 Edition)

პოლონეთი - პოლონეთის სისხლის სამართლის კოდექსის 162-ე მუხლი, ადგენს მსგავს წესს: ვინც არ გაუწევს დახმარებას, როცა არსებობს აშკარა საფრთხე ადამიანის სიცოცხლისთვის, ისჯება თავისუფლების აღკვეთით. ამასთან, დახმარების ვალდებულება არ ვრცელდება იმ შემთხვევაში, როცა მას შეეძლო დახმარება მხოლოდ საკუთარი სიცოცხლის საფრთხის ფასად ან/და სიცოცხლის გაწირვის ხარჯზე.²⁷

იტალია - იტალიის სასჯელაღსრულების კოდექსის 593-ე მუხლი, განსაზღვრავს ექიმისა და მოქალაქის ვალდებულებას დახმარებაზე, განსაკუთრებით გადაუდებელ სამედიცინო შემთხვევებში.²⁸

ევროკავშირის ხსენებულ ქვეყნებში მკაფიოდაა გათვალისწინებული ორი ასპექტი, პირველი, მოქალაქის აქტიური ვალდებულება დახმარებაზე და მეორე, კეთილსინდისიერი დამხმარის სამართლებრივი დაცვა. ეს მიდგომა ქმნის ბალანსს მოქალაქის თავისუფლებასა და საზოგადოებრივი სოლიდარობის პრინციპს შორის. ამდენად, ევროპული კონტინენტური სამართალი იზიარებს პოზიციას — როცა მოქალაქის უმოქმედობა აღიქმება არა მხოლოდ მორალურ დანაშაულად, არამედ სამართლებრივად დასასჯელ ქმედებად. ევროპულ ქვეყნებში კეთილი სამართლებრივი პრინციპი იქცა საზოგადოების მორალური პასუხისმგებლობის იურიდიულ გარანტად, მაშინ როცა საქართველოში ის რჩება მხოლოდ დეკლარაციულ მუხლად.

VI. სამართლებრივი შეფასება და გამოწვევები საქართველოში

საქართველოში კეთილი სამართლებრივი პრინციპის სამართლებრივი დანერგვა რამდენიმე სისტემურ პრობლემას უკავშირდება:

1. **ნორმის არაეფექტურობა მისი არაგანჭვრეტადობის გამო** — მუხლი 129 არ განსაზღვრავს დახმარების ობიექტურ და სუბიექტურ საზღვრებს;²⁹
2. **კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვის მექანიზმის არარსებობა** — საქართველოს კანონმდებლობა არ ითვალისწინებს იმ პირის დაცვას, ვინც კეთილსინდისიერად სცადა დახმარება, მაგრამ შემთხვევით გამოიწვია ზიანი. მაგალითად, თუ მოქალაქემ სცადა ადამიანს გულის შეტევის დროს პირველადი დახმარების

²⁷ Polish Criminal Code, Article 162, *Dziennik Ustaw RP*, No. 88 (1997): p. 5534–5535.

²⁸ Italian Codice Penale, Art. 593, *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, 2018, 2342–2343.

²⁹ იქვე. საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი.

გაწევა, ასეთ დროს კეთილსინდისიერი დამხმარე ვერ სარგებლობს პასუხისმგებლობისგან გათავისუფლებით;³⁰

3. **სოციალური ცნობიერების დაბალი დონე** — მოქალაქეთა უმრავლესობას არ გააჩნია ინფორმაცია სამართლებრივ ვალდებულებებზე დახმარების გაწევისას და სათანადო ცოდნა პირველადი დახმარების შესახებ.³¹

რეკომენდაციები:

- კანონმდებლობაში უნდა გაჩნდეს ნორმა *კეთილსინდისიერი დამხმარის იმუნიტეტის შესახებ* — გულწრფელი დახმარებისას გამოწვეული ზიანი, არ უნდა იწვევდეს სამართლებრივ პასუხისმგებლობას;
- უნდა არსებობდეს სახელმწიფო საყოველთაო პროგრამები (ტრენინგები, სემინარები) მოქალაქეთათვის პირველი დახმარების სამართლებრივი და პრაქტიკული საკითხების დასწავლის მიზნით;
- სასამართლოებმა უნდა განავითარონ პრეცედენტული პრაქტიკა, რომელიც დააზუსტებს „უმწეო მდგომარეობისა“ და „საფრთხის გარეშე დახმარების“ ცნებების მნიშვნელობას.

ეს ნაბიჯები შექმნის სამართლებრივ გარემოს, სადაც მოქალაქის მორალური ვალდებულება გარდაიქმნება რეალურ სამართლებრივ ინსტრუმენტად.

დასკვნა

კეთილი სამართლის პრინციპი წარმოადგენს სამართლისა და ეთიკის შერწყმის კლასიკურ მაგალითს — ის აყალიბებს საზოგადოებრივ შეთანხმებას, რომლის საფუძველზეც სხვა ადამიანის სიცოცხლე არ შეიძლება დარჩეს მხოლოდ ინდივიდის პირად საქმედ, ვინაიდან მისი დაცვა საერთო ღირებულებას წარმოადგენს.³²

გერმანიის და საფრანგეთის გამოცდილება აჩვენებს, რომ ამ პრინციპის ეფექტური დანერგვა ამაღლებს მოქალაქეობრივ პასუხისმგებლობას და ამცირებს საზო-

³⁰ საქართველოს უზენაესი სასამართლო, სისხლის სამართლის პალატის მიმოხილვა, 2019, 6–7.

³¹ საქართველოს სახალხო დამცველი, „სამართლებრივი ცნობიერებისა და ადამიანური სოლიდარობის შესახებ ანგარიში“, 2022, 12–14., <https://surl.li/serolp>, (გადამოწმებულია 26.11.2025 წელი)

³² Ibid Okumori, 63

გადოების პასიურობას კრიზისულ სიტუაციებში. საქართველოს შემთხვევაში, აუცილებელია ამ ნორმის რეანიმაცია სამართლებრივ და კულტურულ დონეზე. საჭიროა კეთილსინდისიერი დამხმარის დაცვის მექანიზმის შემოღება, რაც წაახალისებს მოქალაქეთა აქტიურობას. საამისოდ კი, კანონის ტექსტში უნდა განისაზღვროს მკაფიო კრიტერიუმები — როდის შეიძლება დახმარება ჩაითვალოს კეთილსინდისიერად, რისთვისაც სახელმწიფომ მინიმალურ დონეზე მაინც უნდა უზრუნველყოს „პირველადი სამედიცინო დახმარების“ განათლების საყოველთაოდ მიღება და სამართლებრივი ცნობიერების ამაღლება. ეს კი თავისთავად გამოწვევს ქართული სასამართლო პრაქტიკის დახვეწას და ხელს შეწყობს ერთგვაროვანი განმარტებების ჩამოყალიბებას.

კეთილი სამართლის კანონი უნდა გახდეს ადამიანური სოლიდარობის სამართლებრივი გარანტი, ვინაიდან ეფექტური საზოგადოებრივი პოლიტიკა მოითხოვს როგორც დაცვის მექანიზმების კანონმდებლობაში ასახვას დამხმარისთვის, ისე პრევენციული ღონისძიებების გაძლიერებას. ქართული კანონმდებლობა, ერთის მხრივ აწესებს სისხლის სამართლებრივ პასუხისმგებლობას დაუხმარებლობისთვის, მეორეს მხრივ კი არ ითვალისწინებს დამხმარე პირის დამცავ სპეციფიკურ საკანონმდებლო ჩანაწერს დახმარების გაწევისას დაშვებული შეცდომის გამო. ხსენებული მიზნით, მნიშვნელოვანია, რომ კანონმდებლობაში ცალკე მუხლის სახით აისახოს ხსენებული პრინციპი, რომელიც დაიცავს კეთილსინდისიერ დამხმარეს სა მოქალაქო და სისხლის სამართლის პასუხისმგებლობისგან, თუ მან ეს ქმედება ჩაიდინა კეთილგანწყობით და არა განზრახ ან უხეში დაუდევრობით.

ბიბლიოგრაფია

- საქართველოს სისხლის სამართლის კოდექსი, მუხლი 129, 1999 რედაქცია; <https://surl.lt/lnxufp> , (გადამოწმებულია 26.11.2025)
- საქართველოს სამოქალაქო კოდექსი, მუხლი 992, 1997 რედაქცია; <https://surl.li/hyddqq> , (გადამოწმებულია 26.11.2025)
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2011 წლის 30 მაისის განჩინება, საქმე №136აპ-11; <https://surl.li/deaeel> , (გადამოწმებულია 26.11.2025)
- საქართველოს უზენაესი სასამართლოს 2024 წლის 06 ივნისის განჩინება, საქმე №189აპ-24; <https://surl.li/deaeel> , (გადამოწმებულია 26.11.2025)
- საქართველოს უზენაესი სასამართლო, სისხლის სამართლის პალატის მიმოხილვა, 2019; <https://surl.li/aytqwm> , (გადამოწმებულია 26.11.2025 წელი)

- საქართველოს სახალხო დამცველი, „ On the Situation of Protection of Human Rights and Freedoms in Georgia“, 2022; <https://surl.li/usyshv> , (გადამოწმებულია 26.11.2025)
- Traver, A. E. “Good Samaritan Laws: A Global Comparative Perspective.” *Journal of International Law and Policy* 12, no. 3 (2006);
- Okumori, M. H. “Germany’s Duty to Rescue and Comparative Perspectives.” *Journal of Comparative Law* 8, no. 2 (2016); <https://tinyurl.com/2vzcjdrn> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Freeman S., 2005. Criminal liability and the duty to aid distressed, University of Pennsylvania law review, Vol. 142;
- Jan M. Smits, „The Good Samaritan in European Private Law; On the Perils of Principles without a Programme and a Programme for the Future”, Inaugural lecture, Maastricht University 19 May 2000, Deventer (Kluwer) 2000, . <https://surl.li/sfhiwu> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Levinas, Emmanuel. *Totality and Infinity*. The Hague: Martinus Nijhoff, 1969;
- Code pénal (France), Article 223-6. *Journal officiel de la République française*, 2023. <https://tinyurl.com/8t35332x> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Kant, Immanuel. *Groundwork of the Metaphysics of Morals*. Cambridge University Press, 2012;
- German Criminal Code (Strafgesetzbuch), §323c “Failure to Render Assistance.” <https://tinyurl.com/ywzjckkc> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- “Three Fined under ‘Good Samaritan’ Law after They Ignored Collapsed Pensioner.” *Scottish Legal News*, 19 September 2017; <https://tinyurl.com/2hxxv6d4d> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Osman v. the United Kingdom, Application no. 23452/94, ECHR, Judgment of 28 October 1998, §§ 115–121;
- Budayeva and Others v. Russia, Applications nos. 15339/02 and others, ECHR, Judgment of 20 March 2008, §§ 128–135;
- Makaratzis v. Greece, Application no. 50385/99, ECHR, Judgment of 20 December 2004, §§ 49–57;
- Öneryıldız v. Turkey, Application no. 48939/99, ECHR Judgment of 30 November 2004, §§90–101.
- L.C.B. v. United Kingdom, Application no. 23413/94, ECHR Judgment of 9 June 1998, §§35–41, <https://tinyurl.com/2sx4ydt6> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Code pénal (France), Article 223-6. *Journal officiel de la République française*, p. 5123 (Version consolidée 2023). <https://tinyurl.com/3bxy9d8p> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Norwegian Penal Code §287, *Lovdata*, p. 1142–1143 (2020 Edition), <https://tinyurl.com/2rdkbmb6> (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Polish Criminal Code, Article 162, *Dziennik Ustaw RP*, No. 88 (1997); <https://tinyurl.com/3p4wcdjk> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)
- Italian Codice Penale, Art. 593, *Gazzetta Ufficiale della Repubblica Italiana*, 2018, <https://tinyurl.com/mryhk9sv> , (გადამოწმებულია 25.11.2025)

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა მასობრივ ცნობიერებაზე

რამაზ ჩიჩუა¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10292>

აბსტრაქტი

სტატია მიმოიხილავს ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენის მექანიზმებს, რომლებიც თანამედროვე ჰიბრიდული საფრთხეების პირობებში მიზანმიმართულად გამოიყენება მასობრივი ცნობიერების მანიპულაციისთვის. ნაშრომში ხაზია გასმული, რომ ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა თანამედროვე საზოგადოების ერთ-ერთი ყველაზე პრობლემური და აქტუალური საკითხია. გლობალური მედიის, ციფრული კომუნიკაციის, სოციალური ქსელებისა და ალგორითმული ეკოსისტემების სწრაფი განვითარება ქმნის გარემოს, სადაც მოსახლეობის ცნობიერებაზე ზემოქმედება ხდება უწყვეტი, მრავალარხიანი და ხშირად უხილავი ფორმებით. სტატია მიმოიხილავს ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ზეგავლენის არსს, მისი გამოყენების მექანიზმებს, მასობრივი ცნობიერების თავისებურებებს, ასევე იძლევა ანალიზს, თუ როგორ ფორმირდება საზოგადოებრივი განწყობები, მასობრივი ქცევები და კულტურულ-პოლიტიკური ორიენტაციები ინფორმაციული ზეწოლის პირობებში.

სამხედრო-მეცნიერული ანალიზის ფარგლებში დაინტერესების საგნად იქცევა ინფორმაციული ოპერაციების სტრუქტურა, მათი გზავნილების მოდელირება, ფსიქოლოგიური ზემოქმედების სამიზნე ჯგუფების იდენტიფიცირება და სახელმწიფოს წინააღმდეგ მიმართულ სტრატეგიებში მათი ინტეგრირება. განსაკუთრებული ყურადღება ეთმობა თავდაცვის სფეროში არსებული მოწყვლადობის წერტილებს: ინსტიტუციური ნდობის დაქვეითებას, სამხედრო სტრუქტურების დისკრედიტაციას, კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესახებ დეზინფორმაციას და სამხედრო პერსონალზე ფსიქოლოგიური ზეწოლის ფორმებს. სტატიაში წარმოდგენილია ჰიბრიდული საფრთხეების ზრდის ტენდენციები, ინფორმაციული შეტევების ტიპოლოგია და სუსტი წერტილების ანალიტიკური მოდელი. კვლევა ასკვნის, რომ ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური საფრთხეების წინააღმდეგ მდგრადობის ფორმირება სახელმწიფოს თავდაცვისუნარიანობის აუცილებელი კომპონენტია და მოითხოვს ინტერდისციპლინურ, სისტემურ და სტრატეგიულ მიდგომას.

საკვანძო სიტყვები: ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა, მასობრივი ცნობიერება, ფსიქოლოგიური ზეგავლენა.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის მოწვეული სპეციალისტი, სოციალურ მეცნიერებათა აკადემიური დოქტორი.

Informational-Psychological Impact on Mass Consciousness

Ramaz Chichua²

Abstract

The article reviews the mechanisms of informational-psychological influence, which are purposefully used to manipulate mass consciousness in the conditions of modern hybrid threats. The paper emphasizes that informational-psychological influence is one of the most problematic and urgent issues of modern society. The rapid development of global media, digital communication, social networks and algorithmic ecosystems creates an environment where the impact on the consciousness of the population occurs in continuous, multi-channel and often invisible forms. The article reviews the essence of informational-psychological influence, the mechanisms of its use, the features of mass consciousness, and also provides an analysis of how public attitudes, mass behavior and cultural-political orientations are formed under conditions of informational pressure.

Within the framework of military-scientific analysis, the structure of information operations, modeling of their messages, identification of target groups for psychological impact and their integration into strategies directed against the state become subjects of interest. Special attention is paid to the points of vulnerability in the defense sector: decline in institutional trust, discrediting of military structures, disinformation about critical infrastructure and forms of psychological pressure on military personnel. The article presents the growth trends of hybrid threats, the typology of information attacks and the analytical model of weak points. The study concludes that the formation of resilience against information-psychological threats is a necessary component of the state's defense capability and requires an interdisciplinary, systemic and strategic approach.

Keywords: Informational-psychological influence, mass consciousness, mass consciousness, psychological influence.

² Invited specialist of Bachelor's Program of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia
Academic Doctor of Social Sciences

შესავალი

21-ე საუკუნეში ინფორმაციის წარმოება, გავრცელება და მიღება ისეთი ტემპით ვითარდება, რომ ნებისმიერი ინდივიდი ყოველდღიურად ექვემდებარება უზარმაზარ ნაკადს - ახალ ამბებს, გრაფიკულ მასალებს, რეკლამებს, სოციალური ქსელების პოსტებს და ალგორითმულად შერჩეულ კონტენტს. ამ პროცესში განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა, როგორც მეთოდი, რომელიც მიზნად ისახავს ჯგუფური აზროვნების, განწყობებისა და ქცევის მიმართულების შეცვლას.

აღსანიშნავია, რომ ინფორმაციული ეპოქის განვითარებამ ინდივიდუალური და მასობრივი ცნობიერების ფორმირების პროცესი რადიკალურად შეცვალა. თუ რამდენიმე ათწლეულის წინ საზოგადოება ინფორმაციის ძირითადად ერთმხრივი არხებით იღებდა ტელევიზიით, ბეჭდური მედიისა და რადიოს საშუალებით - დღეს ინფორმაციის ნაკადი მრავალარხიან, ინტარაქტიულ და მუდმივად ცვალებად სისტემად იქცა. ყოველი ადამიანი ყოველდღიურად იღებს ათასობით შეტყობინებას: ტექსტებს, სურათებს, რეკლამებს, ვიდეოებსა და სოციალურ პლატფორმებზე გავრცელებულ კონტენტს, რომელთა ნაწილი მიზანმიმართულად არის შექმნილი გარკვეული აზრის, განწყობის ან ქცევის გამოწვევისთვის.

ამ გარემოში განსაკუთრებული მნიშვნელობა იძენს **ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენის (IPV)** ფენომენი პროცესები, რომლებიც მიზნად ისახავს მასობრივი ცნობიერების მოდიფიცირებას ემოციური, კოგნიტიური ან ქცევითი ფაქტორების გამოყენებით. XXI საუკუნეში IPV-ს ინსტრუმენტები გაცილებით დახვეწილია: ალგორითმულად შერჩეული კონტენტი, „ფეიქნიუსი“, ვიზუალური მანიპულაცია, ნარატივების სტრატეგიული კონსტრუირება და სოციალური ქსელების „ვირუსული ეფექტი“ ქმნის ძალაუფლებრივ გარემოს, სადაც მედიას, პოლიტიკური ჯგუფებს, კორპორაციებს და სოციალური მოძრაობებს შეუძლიათ მნიშვნელოვანი გავლენა მოახდინონ საზოგადოებრივ აზრზე.

აღსანიშნავია, რომ თანამედროვე უსაფრთხოების გარემო დიდწილად იქმნება არა მხოლოდ ფიზიკური სამხედრო ძალის დემონსტრაციით, არამედ ინფორმაციული ზემოქმედებით, რომელიც ქვეყნების სტრატეგიული და საზოგადოებრივი

სტაბილურობის ერთ-ერთი ცენტრალური ელემენტი გახდა. ჰიბრიდული ომებისა და კოგნიტიური გავლენის ეპოქაში სახელმწიფოს უსაფრთხოება მეტად არის დამოკიდებული იმაზე, თუ როგორ აღიქვამს საზოგადოება მოვლენებს, საფრთხეებს და ეროვნული ინტერესების მნიშვნელობას.

სამხედრო მეცნიერებაში ფართოდ არის აღიარებული, რომ ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ზეგავლენა (IPV) წარმოადგენს ისეთ იარაღს, რომელიც მიზნად ისახავს მოწინააღმდეგის მოსახლეობის, სამხედრო პერსონალის, პოლიტიკური ელიტისა და საერთაშორისო აუდიტორიის აზრის მანიპულირებას. თუ წარსულში საბრძოლო მოქმედებების ძირითადი მიზანი იყო ტერიტორიების დაკავება, დღეს მნიშვნელოვანი გახდა ცნობიერების სივრცის კონტროლი ადამიანების წარმოდგენების, განწყობებისა და შეფასებების მართვა.

ინფორმაციული შეტევები, დეზინფორმაცია, საზოგადოების პოლარიზება, ნარატივების კონსტრუირება და სახელმწიფოსადმი ნდობის შერყევა ხშირად ხდება სამხედრო ოპერაციების მომზადების ან მათი პარალელური კომპონენტი. ამიტომ საკითხი განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი ქვეყნებისათვის, რომლებიც განიცდიან გარე ზეწოლას, დეზინფორმაციულ კამპანიებს ან უსაფრთხოების გამოწვევებს.

ამ სტატიის მიზანია გაანალიზოს, როგორ მოქმედებს ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა ქვეყნის მასობრივ ცნობიერებაზე, რა შედეგები მოაქვს მას თავდაცვისუნარიანობისთვის და როგორ შეიძლება უზრუნველყოფილ იქნას საზოგადოების ინფორმაციული მდგრადობა და აგრეთვე გამოკვეთოს მისი აქტუალობა და ის, თუ რატომ წარმოადგენს ეს საკითხი ერთ-ერთ ყველაზე კრიტიკულ გამოწვევას თანამედროვე საზოგადოებისთვის.

ძირითადი ნაწილი

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა დღევანდელ უსაფრთხოების გარემოში წარმოადგენს ერთ-ერთ უმნიშვნელოვანეს კომპონენტს, რომელიც პირდაპირ განსაზღვრავს საზოგადოების მასობრივ ცნობიერებას, დემოკრატიული ინსტიტუტების მდგრადობას და სახელმწიფოს თავდაცვისუნარიანობას. თანამედროვე

ჰიბრიდული საფრთხეების პირობებში ინფორმაციული ოპერაციები ხშირად ბრძოლის პირველ ხაზად გვევლინება. მათი მიზანია საზოგადოების ემოციური, კოგნიტური და ქცევითი რეაქციების შენიღბული მართვა, რაც ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში ერთ-ერთ ფუნდამენტურ გამოწვევად მიიჩნევა.

უნდა აღინიშნოს, რომ ფსიქოლოგიური ომი იწყება მასობრივ ცნობიერებაზე ზემოქმედების მიზნით და იყენებს მანიპულაციური ტექნიკის გაფართოებულ არსენალს, რომელიც მიზნად ისახავს საზოგადოებრივი აზრის მანიპულატორების მიერ საჭირო მიმართულებით ჩამოყალიბებას. ამ მიზნით გამოიყენება მოქალაქეების პროპაგანდისა და იდეოლოგიური დამუშავების სხვადასხვა მეთოდი. ფსიქოლოგიური ომის მიზანია მდგრადი შედეგის მიღწევა საზოგადოებრივი აზრის მანიპულატორების მიერ დადგენილი მიმართულებით ჩამოყალიბებაში, ქცევის ნიმუშების მდგრადი მექანიზმების ჩამოყალიბებით, რომელთა ზემოქმედებისას ქვეცნობიერში მოხდება დაგეგმილი (მოსალოდნელი) რეაქცია.

ასეთი შედეგის მისაღწევად აქტიურად გამოიყენება მასობრივი კომუნიკაციის, ინფორმაციისა და პროპაგანდის საშუალებები, რომელთა დახმარებითაც ხდება მასების გონებრივი ცნობიერების იდეოლოგიური დამუშავება დასავლეთის ან მეხუთე კოლონის წარმომადგენლების შესაბამისი დამოკიდებულებების განსახორციელებლად, რომლებიც დაინტერესებულნი არიან იმ იდეების განხორციელებით, რომლებიც ადრე იყო ჩადებული მათ ქვეცნობიერში იმ ძალების იდეოლოგიების მიერ, რომლებიც აწარმოებენ ფსიქოლოგიურ ომს.³

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ზემოქმედება გათვლილია საზოგადოების კოლექტიური ცნობიერების შეცვლაზე და მისი პოლიტიკურ გადაწყვეტილებებზე ზეგავლენაზე. სამხედრო სფეროში ასეთი ზემოქმედება გამოიყენება ოპერატიული დაზნეულობის შესაქმნელად, პოლიტიკური პოლარიზაციის გასაღრმავებლად და სტრატეგიული უპირატესობის მისაღებად.

ფსიქოლოგიური ომი, სამხედრო ტექნიკის გამოყენების ომებისგან განსხვავებით, საინფორმაციო მეთოდებით მიმდინარეობს, რაც შედეგად გაცილებით ეფექ-

³ K. Giles, „Handbook of Russian Information Warfare“. NATO Defense College, 2016.

ტურია აუდიტორიის მოცვის თვალსაზრისით და არ იწვევს მატერიალური რესურსების განადგურებას, რომელთა გამოყენება მოგვიანებით (გამარჯვების შემდეგ) საკუთარი მიზნებისთვის შეიძლება. ამიტომ, ტერმინოლოგიის სპეციფიკაში მცირე გამონაკლისის გარდა, ჩვენი აზრით, არ უნდა გავმიჯნოთ ფსიქოლოგიური ომის წარმოება ინფორმაციული ომისგან, რადგან ისინი არსებითად ერთი და იგივეა, რადგან ინფორმაცია, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, ფსიქოლოგიური ომის წარმოების მთავარი მამოძრავებელი მექანიზმია.

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენის არსი

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენის მექანიზმები მოიცავს ისეთ სპეციფიკურ მეთოდებს, რომლებიც მიმართულია პიროვნული და ჯგუფური ქცევის შეცვლისკენ. თავდაცვის სფეროში ეს განსაკუთრებით აქტუალურია, რადგან მოწინააღმდეგე ძალები ცდილობენ შეასუსტონ საზოგადოების ნდობა სახელმწიფო ინსტიტუტების, სამხედრო სტრუქტურებისა და ეროვნული უსაფრთხოების კვადრატში. ძირითადი მიმართულებები მოიცავს:

- დეზინფორმაციას;
- ნარატივის კონტროლს;
- ინფორმაციული სივრცის შევსებას მიზანმიმართული მესიჯებით;
- მოწინააღმდეგის გადაწყვეტილების მიღების პროცესის დაბინდვას;
- საკუთარი საზოგადოების მხარდაჭერის უზრუნველყოფას.
- სოციალური ქსელების ბოტ-ქსელებით მანიპულაციას;
- ფსიქოლოგიური ოპერაციების (PSYOPS) განხორციელებას;
- კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესახებ ყალბი ცნობების გავრცელებას;
- panic framing-ის, შიშისა და მასობრივი ემოციური სტრესის გამოწვევას.

ინფორმაციული ზეგავლენა უკვე შეტანილია NATO-ს, აშშ-ის, ევროკავშირის და სხვა სტრატეგიულ დოკუმენტებში, როგორც უსაფრთხოების მთავარი გამოწვევა.

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ოპერაციების როლი თანამედროვე სამხედრო სტრატეგიაში

ინფორმაციული სტრატეგიები მჟღავნდება არა მხოლოდ ციფრულ სივრცეში, არამედ კულტურულ, სოციალურ და პოლიტიკურ გარემოებებში, რაც ქმნის რთული ტიპის ჰიბრიდულ ზემოქმედებას. თავდაცვის სამინისტროები და შესაბამისი სტრუქტურები ვალდებული არიან განავითარონ ისეთი კონტრზომები, რომლებიც შესაძლებელს გახდის როგორც სამხედრო პერსონალის ფსიქოლოგიურ მდგრადობას, ასევე ფართო საზოგადოების ინფორმაციული უსაფრთხოების დაცვას.

ინფორმაციული ოპერაციები ბოლო ათწლეულის განმავლობაში მნიშვნელოვნად გადაიზარდა ტექნოლოგიურად კომპლექსურ პროცესში.

თანამედროვე სამხედრო მკვლევართა შეფასებით, ინფორმაციული ზემოქმედება ტექნოლოგიურ დონეზე მრავალი სისტემის ინტეგრაციას მოითხოვს, მათ შორის:

ასიმეტრიული და ჰიბრიდული ომების პირობებში შეტევის პირველ საფეხურად ხშირად არ გამოიყენება სამხედრო ძალა — კონფლიქტი იწყება ინფორმაციულ-საგარეშო ზეგავლენით. მოწინააღმდეგის მთავარი ამოცანაა სამიზნე სახელმწიფოს ფსიქოლოგიური სტრუქტურის შერყევა:

- ნდობის დაშლა ინსტიტუტების მიმართ;
- სამხედრო ძალების ავტორიტეტის დაკნინება;
- მოსახლეობაში სტრესის, პანიკის ან აპათიის გამოწვევა;
- საზოგადოებრივი კონსენსუსის რღვევის სტიმულირება.

ეს მიდგომა ემყარება სამხედრო მეცნიერებაში კარგად ჩამოყალიბებულ პრინციპს - „გონების დომინირება სივრცისა და ძალის გარეშე“, რაც წარმოადგენს ბრძოლის ახალი თაობის ერთ-ერთ ძირითად მახასიათებელს.

კოგნიტიური ომი - თანამედროვე სამხედრო მეცნიერების ახალი განზომილებაა **კოგნიტიური ომი (Cognitive Warfare)** მიმართულია ადამიანის ცნობიერების, ქცევის, ემოციებისა და ინფორმაციის აღქმის კონტროლზე

მისი სტრუქტურა მოიცავს:

- **სენსორულ დონეს**-ვიზუალური და აუდიო მანიპულაციები;
- **ინფორმაციულ დონეს**-დეზინფორმაცია, პროპაგანდა, ნარატივების კონსტრუქცია;

- კოგნიტიურ დონეს-რწმენების, საზოგადოებრივი აზრის, გადაწყვეტილებების ფორმირების დაქვემდებარება;
- ქვევით დონეს-მასობრივი მოქმედებების პროვოცირება (ნებაყოფლობითი ან არაცნობიერი).

სამხედრო მეცნიერებაში ეს მიიჩნევა „ბურთულ ბრძოლის“ ყველაზე მაღალ საფეხურად, სადაც ბრძოლის ველი ადამიანების ცნობიერებაა.⁴

სამიზნე ჯგუფების სამხედრო-სოციალური განაწილება

ინფორმაციული ოპერაციები არასდროს არის ქაოტური — ისინი მიმართულია მკვეთრად განსაზღვრულ ჯგუფებზე, რომელთა დაზიანება კრიტიკულად ამცირებს სახელმწიფოს თავდაცვისუნარიანობას:

1. სამხედრო პერსონალი - მოტივაციისა და მორალის შესამცირებლად.
2. სამხედრო პერსონალის ოჯახები - ემოციური ზეწოლით ფსიქოლოგიური სტრესის შექმნა.
3. საზოგადოებრივი პოლიტიკური ჯგუფები – პოლარიზაციის გაღრმავება.
4. ინფორმაციულ-მედია სივრცე – ნარატივების გავრცელება ოპერატიულ დონეზე.
5. ქვეყნის საერთაშორისო პარტნიორები - სამხედრო-პოლიტიკური იზოლაციის მცდელობა.

ამ ჯგუფებზე ზეგავლენის ოპტიმიზაცია ხდება მონაცემთა ანალიტიკის, სოციალური ინჟინერიისა და ქვევითი მოდელების საფუძველზე.

ფსიქოლოგიური ოპერაციები (PSYOPS) და სამხედრო სფეროს სპეციფიკური მოწყვლადობა

- PSYOPS-ის მიზნები სამხედრო მეცნიერების მიხედვით იყოფა:
- Disrupt – მკვეთრი დესტაბილიზაცია (პანიკა, შიში, მცდარი შეხედულებები).
- Distract – ყურადღების გადატანა რეალური საფრთხეებიდან.
- Dismantle – ინსტიტუციური ნდობის რღვევა.
- Demoralize – მორალური მდგრადობის შემცირება სამხედრო ძალებში.

სამხედრო პერსონალიზებული შეტევები განსაკუთრებით საშიშია, რადგან მათ ახასიათებთ მაღალი სიზუსტე და მიზნობრივი ფსიქოლოგიური ეფექტი.

⁴ T. Rid, „Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare“. Farrar, Straus and Giroux, 2020.

კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესახებ დეზინფორმაცია

დეზინფორმაციის ერთ-ერთი ყველაზე ეფექტიანი ფორმაა კრიტიკული ინფრასტრუქტურის შესახებ ყალბი ცნობების გავრცელება:

- ენერგო-ობიექტებზე „შეტევების“ სიმულაცია;
- წყალმომარაგების სისტემების „დაზიანებების“ ყალბი კადრები;
- სამხედრო ბაზებზე მუმცარი ინციდენტების გაზვიადება;
- „გლობალური საფრთხეების“ გავრცელება, რომლებიც პანიკას იწვევს.

სამხედრო ანალიზი მიუთითებს, რომ ასეთი შეტევები იწვევს მაღალ ფსიქოლოგიურ სტრესს, რაც მოქმედებს არა მხოლოდ მოსახლეობაზე, არამედ ოპერატიულ გადაწყვეტილებებზე პასუხისმგებელ პირებზეც.

სამხედრო სტრატეგიული კომუნიკაციის (STRATCOM) მნიშვნელობა

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ზეგავლენის პირობებში STRATCOM ხდება:

- ეროვნული უსაფრთხოების უზრუნველყოფის ინსტრუმენტი;
- საზოგადოების ინფორმაციული მდგრადობის განმტკიცების მექანიზმი;
- კრიზისულ სიტუაციებში ინფორმაციის სწრაფი და ზუსტი მიწოდების გარანტი.

მუშაობის ვექტორები მოიცავს:

- ევაკუაციის სწორი კომუნიკაცია;
- სამხედრო ოპერაციების შესახებ კონტროლირებადი საჯარო ინფორმაცია;
- ნარატივების კონტრშეტევა;
- პარტნიორ სახელმწიფოებთან კოორდინაცია.

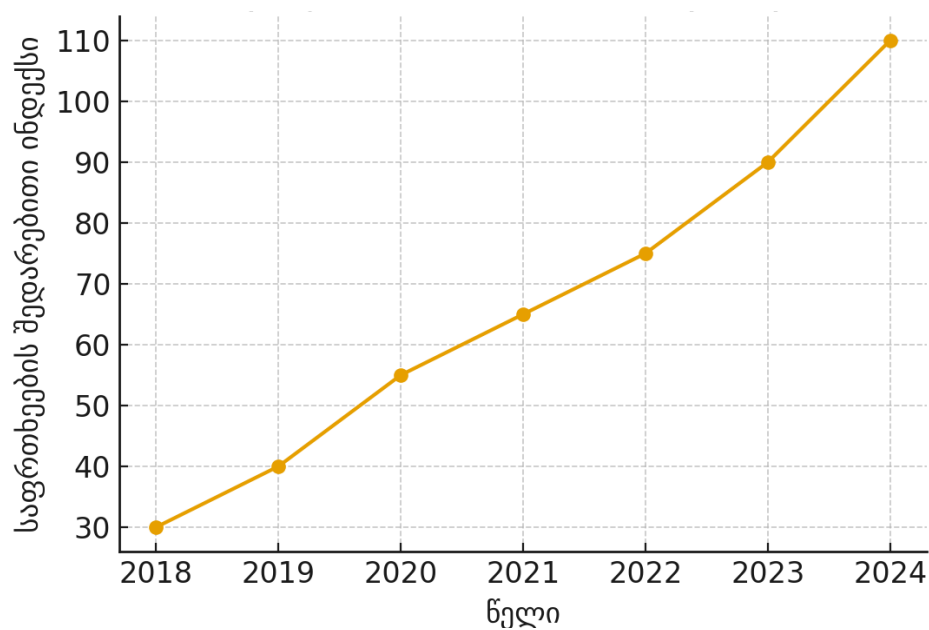
კიბერ-ინფორმაციული ოპერაციების კოორდინაცია

თანამედროვე ჰიბრიდულ ოპერაციებში ინფორმაციული და კიბერსაშუალებები ხშირად ერთიანდება:

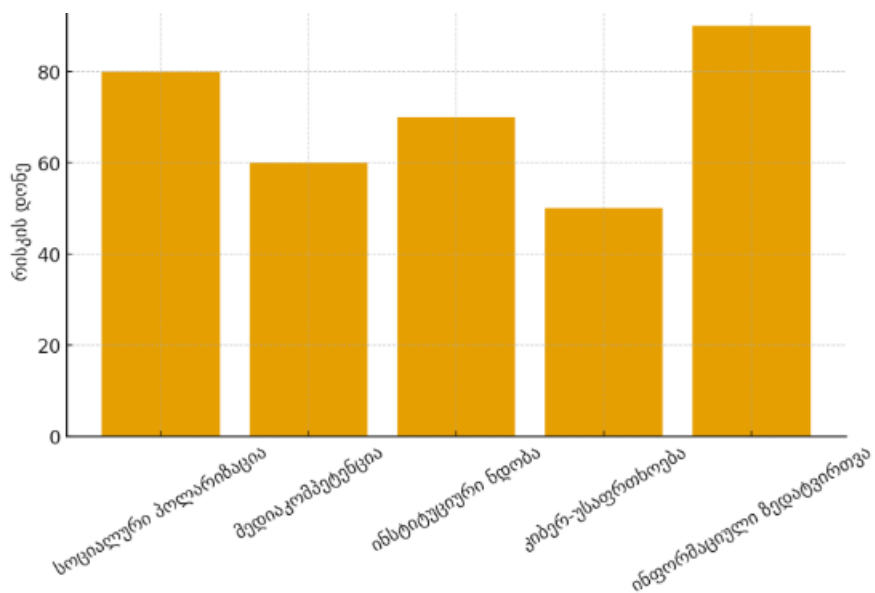
- კიბერშეტევა — ინფორმაციული კამპანია („panic framing“);
- მონაცემთა გაჟონვა — დეზინფორმაციის გავრცელება;
- ფარულად ჩაწერილი მასალები — მანიპულაციური ინტერპრეტაცია.

ამგვარი კომბინირებული მოქმედებები ქმნის მაღალი ეფექტიანობის ქცევით-ფსიქოლოგიურ ზეგავლენას.

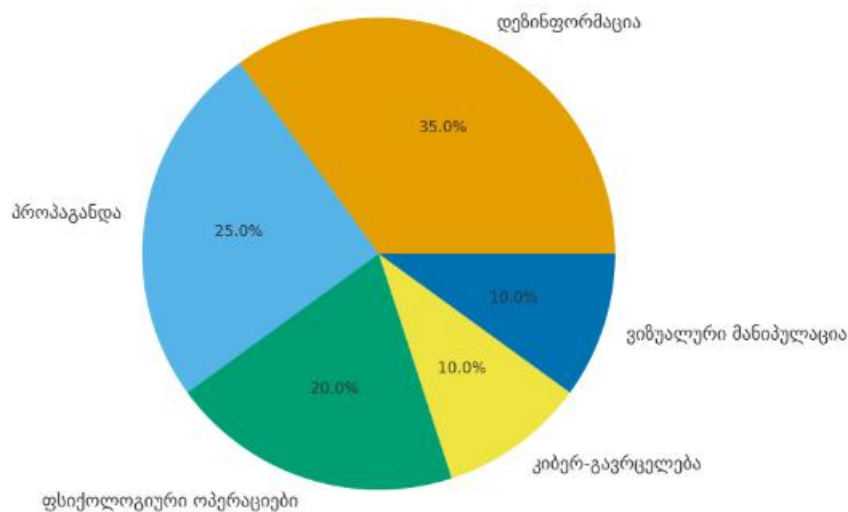
1. ჰიბრიდული საფრთხეების ზრდის დინამიკა

2. სუსტი წერტილების ანალიზი

3. ინფორმაციული შეტევების ტიპოლოგია

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური ომების შედეგად მიყენებული დარტყმის მთავარ ფოკუსს, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მასების გონებრივი ცნობიერება იღებს. ამრიგად, ხდება საზოგადოებრივი აზრის გარკვეული ფორმირება. იდეოლოგიები ამას განსაკუთრებულ ყურადღებას აქცევდნენ, რადგან ესმოდათ, რომ მასებში შესაბამისად ჩამოყალიბებულ დამოკიდებულებებს საბოლოო ჯამში შეუძლია შეცვალოს ადამიანის ცხოვრება, ანუ, საჭიროების შემთხვევაში არსებობის წესის შეცვლა, სხვა საკითხებთან ერთად ცვლის მოსახლეობის სოციალური სტრუქტურის და სოციალურ წესრიგს. „მილიონებისა და ათობით მილიონის ჩვევის ძალა ყველაზე საშინელი ძალაა“, წერდა ვ. ი. ლენინი.⁵ ზოგადად, აღსანიშნავია, რომ ლენინის ნაშრომები ჯერ კიდევ ბოლომდე შესწავლილი არ არის, განსაკუთრებით იმ რეალობის კონტექსტში, რომელიც ჩვენს ქვეყანას 1917-1991 წლების ფსიქოლოგიურ ომში დასავლეთის გამარჯვების შემდეგ დაემართა. მაგრამ მაინც აუცილებელია გვახსოვდეს, რომ დასავლეთის ომი რუსეთის წინააღმდეგ ამჟამად გრძელდება. როგორც ზემოთ აღვნიშნა, ჩვენ ვსაუბრობთ ე.წ. ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიურ ომებზე. ომებში, რომელთა გამარჯვება ნებისმიერ დროს უფრო ეფექტური იყო, ვიდრე ნებისმიერი სხვა სახის იარაღის გამოყენება (მასობრივი განადგურების იარაღის ჩათვლით).⁶

⁵ В. И. Ленин Полн. собр. соч. Т. 41. С. 27.

⁶ Buzan, B., Waever, O., & de Wilde, J. Security: A New Framework for Analysis. Lynne Rienner, 1998.

ასეთი ომის დასაწყისი სსრკ-ს არსებობის დროს ჩაეყარა. შემდეგ, 1917 წლის რევოლუციის შემდეგ, აშშ-ის პრეზიდენტი ვუდრო ვილსონი თვლიდა, რომ „რუსეთის ტერიტორიაზე მყოფმა ყველა თეთრგვარდიელმა მთავრობამ ანტანტისგან დახმარება და აღიარება უნდა მიიღოს“; კავკასია - თურქეთის იმპერიის პრობლემის ნაწილია; ცენტრალური აზია ანგლო-საქსების პროტექტორატი უნდა გახდეს; ციმბირში ცალკე მთავრობა უნდა იყოს, ხოლო დიდ რუსეთში ახალი (ანუ არა საბჭოთა). „წითელი ჭირის“ დამარცხების შემდეგ, ვილსონმა ქრისტიანული ახალგაზრდული ასოციაციების რაზმების რუსეთში გაგზავნა დაგეგმა „რუსი ხალხის მორალური განათლებისა და ხელმძღვანელობისთვის“. 1918 წელს ამერიკული ჯარები ვლადივოსტოკში შევიდნენ და მხოლოდ 1922 წელს განდევნეს ისინი საბოლოოდ რუსეთის ტერიტორიიდან. არხანგელსკში იანკები გამოირჩეოდნენ იმით, რომ 38 ათასი ადამიანი საკონცენტრაციო ბანაკში მოათავსეს, რომელთაგან 8 ათასი დახვრიტეს, ხოლო კიდევ 1 ათასი შიმშილითა და ცემით გარდაიცვალა. 1917 წლის 23 დეკემბერს, საფრანგეთიდან კლემენსომ, პიშონმა და ფოშმა, ინგლისიდან ლორდ მილნერმა და სესილმა დადეს საიდუმლო კონვენცია რუსეთში გავლენის სფეროების განაწილების შესახებ: ინგლისი - კავკასია, ყუბანი, დონი; საფრანგეთი - ბესარაბია, უკრაინა, ყირიმი. შეერთებული შტატები ოფიციალურად არ მონაწილეობდა კონვენციაში, თუმცა სინამდვილეში ყველა ბერკეტი მის ხელში იყო და განსაკუთრებით პრეტენზიას ციმბირსა და შორეულ აღმოსავლეთზე აცხადებდა. პარიზის კონფერენციაზე ამერიკული დელეგაციისთვის აშშ-ის სახელმწიფო დეპარტამენტის მიერ მომზადებულმა გეოგრაფიულმა რუკამ ეს გრაფიკული დოკუმენტის მთელი სიცხადით აჩვენა: რუსეთის სახელმწიფო მხოლოდ ცენტრალური რუსეთის ამაღლებას იკავებდა. ბალტიისპირეთის ქვეყნები, ბელარუსი, უკრაინა, კავკასია, ციმბირი და ცენტრალური აზია „სახელმწიფო დეპარტამენტის“ რუკაზე „დამოუკიდებელ“ სახელმწიფოებად გარდაიქმნნენ.⁸

⁸ ანტანტა არის სამხედრო-პოლიტიკური ბლოკი, რომელიც ჩამოყალიბდა XX საუკუნის დასაწყისში საფრანგეთს, რუსეთის იმპერიასა და დიდ ბრიტანეთს შორის. ის წარმოიშვა, როგორც სამმაგი ალიანსის (გერმანია, ავსტრია-უნგრეთი და იტალია) საპირწონე და საბოლოოდ პირველი მსოფლიო ომის დროს 20-ზე მეტი სახელმწიფო გააერთიანა.

⁸ Темная сторона Америки. Развал СССР. — www.usinfo.ru

ასევე ცნობილია ალენ დალესის 1945 წლის დირექტივა სსრკ-სთან დაკავშირებით.

„მთავრობა იძულებულია, ახლა დაწყებული პოლიტიკური ომის ინტერესებიდან გამომდინარე, რუსეთთან მიმართებაში უფრო კონკრეტული და მეზრძოლი მიზნები გამოკვეთოს“, - წერდა ა. დალესი. — ...რუსეთთან დაკავშირებით ჩვენი მთავარი მიზნები, არსებითად, მხოლოდ ორამდე შემოიფარგლება:

ა. მოსკოვის ძალაუფლებისა და გავლენის მინიმუმამდე შემცირება;

ბ. რუსეთის ხელისუფლებაში მყოფი მთავრობის მიერ საგარეო პოლიტიკის თეორიასა და პრაქტიკაში ფუნდამენტური ცვლილებების განხორციელება.

...ჩვენი მიზანი საბჭოთა ხელისუფლების დამხობაა... უნდა ველოდოთ, რომ სხვადასხვა ჯგუფები ენერგიულ ძალისხმევას დაგვაყენებენ რუსეთის საშინაო საქმეებში ისეთი ზომების მიღებაში, რომლებიც დაგვაკავშირებს და საბაზს მისცემს რუსეთში პოლიტიკურ ჯგუფებს, გააგრძელონ ჩვენი დახმარების თხოვნა. ამიტომ, ჩვენ უნდა მივიღოთ გადამწყვეტი ზომები, რათა თავიდან ავიცილოთ პასუხისმგებლობა იმის გადაწყვეტაზე, თუ ვინ მართავს რუსეთს საბჭოთა რეჟიმის დაშლის შემდეგ.“⁹

„ჩვენ არ შეგვიძლია საბჭოთა კავშირის დამარცხება ჩვეულებრივ ომში“, - თქვა ჯონ კენედიმ 1961 წელს, როდესაც აშშ-ის პრეზიდენტის თანამდებობა დაიკავა. ეს აუღებელი ციხესიმაგრე არ არის. საბჭოთა კავშირის დამარცხება მხოლოდ სხვა მეთოდებით შეგვიძლია: იდეოლოგიური, ფსიქოლოგიური, პროპაგანდისტული, ეკონომიკური“.¹⁰

შეიძლება ვივარაუდოთ, რომ ასეთი უხილავი ომები, ომები, რომლებიც მასების ფსიქიკაზე ზემოქმედებას ეფუძნება, ყოველთვის არსებობდა. მე-20 საუკუნეში, საკომუნიკაციო ტექნოლოგიების ზრდის გამო, ინფორმაციული და ფსიქოლოგიური ომი საკუთარი განვითარების ახალ ეტაპზე შევიდა. და ამიტომ შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ქვეყანა, რომელსაც უფრო განვითარებული პროპაგანდა აქვს, მიაღწევს გამარჯვებას ამა თუ იმ ომში. „წინა პლანზე წამოიწია ბრძოლები ადამიანების

⁹ Ален Даллес. Директива 20/1 СНБ США от 18 августа 1948 г. — www.usinfo.ru/sssr6.htm

¹⁰ Там же Темная сторона Америки.

გონებისთვის, „სწორი“ საზოგადოებრივი აზრის შესაქმნელად, საინფორმაციო ნაკადების კონტროლისთვის.“ როგორც ამერიკელმა გენერალმა ჯ.შალიკაშვილმა თქვა: „ჩვენ ვერ გავიმარჯვებთ მანამ, სანამ CNN არ გაავრცელებს ინფორმაციას ჩვენი გამარჯვების შესახებ.“ ამ მხრივ, მიზანშეწონილია გავიხსენოთ ის ფაქტი, რომ 1986 წელს ლიბიის ამერიკული საჰაერო ძალების მიერ დაბომბვა ზუსტად დაემთხვა შეერთებულ შტატებში საღამოს საინფორმაციო გამოშვებების დაწყებას. ბოლო წლების „სამშვიდობო ოპერაციები“ თავდაპირველად სატელევიზიო პროექტების სახით იყო დადგმული. ისინი უსარგებლო იქნებოდა, თუ ტელევიზიით ვერ აჩვენებდნენ.”

პროპაგანდა ემსახურება კონკრეტული სოციალური სისტემის იდეოლოგიური კომპონენტის ფორმირებას და მიზნად ისახავს მასების ცნობიერების შეცვლას ხელისუფლებაში მყოფი მანიპულატორების სასურველი მიმართულებით. ანუ, ასეთი წარმონაქმნი მთლიანად მასების ცნობიერებაზე მანიპულაციური ტექნოლოგიების გავლენის ზონაშია, რათა თავდაპირველად ინდივიდისა და მასების ქვეცნობიერში ჩამოყალიბდეს აუცილებელი დამოკიდებულებები, შემდეგ კი, ასეთი დამოკიდებულებები აყალიბებს ქცევის შესაბამის ნიმუშებს, რომლებიც გავლენას ახდენს ხალხის ცნობიერებაზე და, შესაბამისად, გავლენას ახდენს როგორც ცალკეული ინდივიდების, ასევე მასებში გაერთიანებული ინდივიდების აზრებსა და ქმედებებზე. უნდა აღინიშნოს, რომ იდეოლოგია ასევე მასების ცნობიერების მიზანმიმართული და მეთოდური მანიპულირებაა მმართველი ელიტის დირექტივების მიზნებისთვის.

მასების ცნობიერებაზე გავლენის მოხდენისას აქტიურად გამოიყენება თანამედროვე მასმედიის შესაძლებლობები. ჩვენი აზრით, ამჟამად აუცილებელია განვასხვავოთ ის, რასაც ჩვენ მიჩვეულები ვართ, როგორც მედიის გაგებას როგორც მასობრივი მედიისა და მასობრივი კომუნიკაციის საშუალებებს, რომლებიც, პრესის, რადიოსა და ტელევიზიის (მასმედიის) გარდა, მოიცავს ასევე მასებზე კომუნიკაციური გავლენის ისეთ ფორმებს, როგორიცაა კინო (კინოთეატრის, როგორც პროპაგანდის როლი კარგად არის ცნობილი; ლენინმა ამაზე გაამახვილა ყურადღება),

თეატრები (გავიხსენოთ თეატრის როლი პროფესორ გ. შილერის ნაშრომებში),¹¹ სარეკლამო და იდეოლოგიური პლაკატები საზოგადოებრივ ადგილებში, ინფორმაცია ვიდეო და აუდიო მედიის შესახებ, წიგნები, ასევე მასების ცნობიერება-ქვეცნობიერზე ზემოქმედების სხვა საშუალებები, რათა მასებისთვის ხელმისაწვდომი ზოგადი ცოდნა გადაკეთდეს გარკვეული სამთავრობო მითითებების შესაბამის ცოდნაზე. უფრო მეტიც, ყველამ უკვე იცის ის ფაქტი, რომ ამქვეყნად აბსოლუტურად არაფერი კეთდება „უბრალოდ“. როდესაც რაიმე სახის ინსტალაცია მასების ცნობიერებაში გადის (ვიდეო გამოსახულების სახით, ტელევიზიით ან მასობრივი ზემოქმედების სხვა საშუალებებით, მაგალითად, იგივე პლაკატებითა და ბანერებით ქუჩებში), ეს სულაც არ ნიშნავს, რომ ვინმე დაინტერესებულია ამ ტიპის ინფორმაციის მასების ცნობიერებაში „გადაცემით“. უფრო მეტიც, როგორც ბიზნესს, ასევე მთავრობას შეუძლია იმოქმედოს, როგორც დაინტერესებულმა მხარეებმა (თუმცა ხშირად პირველი და მეორე ფუნდამენტურად ურთიერთდაკავშირებულია კაპიტალის სამყაროში, სოციალისტური რეჟიმებისგან განსხვავებით).

ფსიქოლოგიურ ომებზე საუბრისას, ფსიქოლოგიის მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი ვ.გ. კრისკო ასეთი ომების შემდეგ განმარტებას იძლევა: „ფსიქოლოგიური ომი არის ადამიანებზე ზემოქმედების სხვადასხვა ფორმის, მეთოდისა და საშუალების ერთობლიობა, რომლის მიზანია მათი ფსიქოლოგიური მახასიათებლების (შეხედულებები, მოსაზრებები, ღირებულებითი ორიენტაციები, განწყობა, მოტივები, დამოკიდებულებები, ქცევითი სტერეოტიპები) სასურველი მიმართულებით შეცვლა, ასევე ჯგუფური ნორმების, მასობრივი განწყობებისა და მთლიანად საზოგადოებრივი ცნობიერების შეცვლა.“¹²

ტერმინი „ფსიქოლოგიური ომი“ მიმოქცევაში შემოიღო ამერიკელმა დაზვერვის ოფიცერმა პოლ ლაინზარგერმა, რომელმაც 1948 წელს გამოაქვეყნა ამავე სახელწოდების წიგნი.

„ფსიქოლოგიური ომი სიტყვის ფართო გაგებით არის ფსიქოლოგიის პრინციპების გამოყენება სამხედრო საქმეებში“, - წერდა პოლ ლაინზარგერი. - ვიწრო გაგებით,

¹¹ Г. Шиллер Манипуляторы сознанием. Пер. с англ.; Науч. ред. Я. Н. Засурский. — М.: Мысль, 1980. — <https://surl.li/qgjfmX>, (გადამოწმებულია 01.12.2025)

¹² В.Г. Крысько, Секреты психологической войны (цели, задачи, методы, формы, опыт). Мн.: Харвест, 1999.

ფსიქოლოგიური ომი არის პროპაგანდის გამოყენება შეიარაღებულ ბრძოლაში ისეთი სამხედრო მოქმედებების პარალელურად, რომლებიც ავსებენ პროპაგანდას. თავის მხრივ, პროპაგანდა შეიძლება განისაზღვროს, როგორც ორგანიზებული დარწმუნება ძალადობრივი ზომების გამოყენების გარეშე. თავად ომი, სხვასთან შედარებით, შეიძლება ჩაითვალოს ძალადობის გზით გავლენისა და დარწმუნების საშუალებად. მაგალითად, თუ ჩვენ ერთ-ერთ ქალაქს თვითმფრინავებით გავანადგურებთ, მაშინ ამით ჩვენ ველით, რომ მატერიალური რესურსებისგან დაცლილ ადამიანებს წინააღმდეგობის შეწყვეტას ვაიძულებთ. თუ ჩვენ დაუყოვნებლივ დავყრით ბროშურებს დანებების შეთავაზებით, მაშინ ამ შემთხვევაში პროპაგანდა იქნება დარწმუნების გაგრძელება - ამჯერად ნაკლებად ძალადობრივი..., მაგრამ ერთიანი პროცესის განუყოფელი ნაწილი, რომლის მიზანია მტრის იძულება, შეწყვიტოს ბრძოლა.”¹³

პ. ლაინბარგერმა წამოჭრა არმიის ქვედანაყოფების შტაბში ფსიქოლოგების გამოჩენის აუცილებლობა, რომლებსაც, მისი აზრით, ფასდაუდებელი დახმარების გაწევა შეეძლოთ.¹⁴

„პირველ რიგში, ფსიქოლოგს შეუძლია მიუთითოს ადამიანის გონების ის თავისებურებები, რომლებიც, როგორც წესი, შეუმჩნეველი რჩება“, - წერდა პ. ლაინბარგერი მას შეუძლია თქვას, თუ როგორ შეიძლება გრძნობები გარდაიქმნას აღშფოთებად, პირადი მარგებლობა მასობრივ სიმხდალედ, უთანხმოება - უნდობლობად, ცრურწმენები - მრისხანებად. ფსიქოლოგი ამას აღწევს ადამიანის ქვეცნობიერი გრძნობების მიმართებით, სადაც მისი წყარო მასალაა.

მეორეც, ფსიქოლოგს შეუძლია შემოგვთავაზოს მეთოდები მოწინააღმდეგის მორალური მდგომარეობის დასადგენად...მარტივი სტატისტიკური გამოთვლებითა და პატიმრების მცირე ნიმუშის გამოკითხვის საფუძველზე, ფსიქოლოგს შეუძლია შეაფასოს მტრის ჯარების საბრძოლო სულისკვეთება მოცემულ მომენტში სამხედრო ოპერაციების მთელ მოქმედებაში. პატიმრების არყოფნის შემთხვევაში, მას შეუძლია თითქმის იგივე შედეგების მიღწევა მტრის საინფორმაციო შეტყობინებებისა

¹³ П.Лайнбарджер, Психологическая война. — М.: Воениздат, 1962. — 350 с.

¹⁴ Там же.

და პროპაგანდის ანალიზით, რომელიც მიმართულია საკუთარი ჯარებისა და მოსახლეობისკენ...

მესამე, ფსიქოლოგს შეუძლია დაეხმაროს ოპერატიულ მუშაკებს, რომლებიც ახორციელებენ ფსიქოლოგიურ ომს, მათ მიერ გადაჭრილი ამოცანების შეფასებასა და პროპორციის გრძნობის შენარჩუნებაში. პროპაგანდას ვერაფერი მოუტანს უფრო მეტ ზიანს, ვიდრე... როგორც ადამიანების მიერ მისი გამოყენება საკუთარი თავის აღზევების მიზნით. ამ უშედეგო საქციელმა შეიძლება პროპაგანდის, სრული კრაზი გამოიწვიოს. ცნობილია, რომ მტერზე პასუხის გაცემის შესაძლებლობას დიდი კმაყოფილება მოაქვს. პროპაგანდისტი, განსაკუთრებით ომის დროს, ცდილობს მტერს უთხრას ყველაფერი, რასაც მასზე ფიქრობს... პროპაგანდისტმა ასეთი რამ არ უნდა უთხრას მტერს. მან პირადი ემოციები თავისთვის უნდა შეინახოს. ფსიქოლოგს შეუძლია პროპაგანდისტს ასწავლოს ობიექტურობა, თანმიმდევრულობა და სიმშვიდე.

და ბოლოს, ფსიქოლოგს შეუძლია რეკომენდაცია გაუწიოს პროპაგანდის საშუალებებსა და მეთოდებს: რადიო, ბროშურები, დინამიკები, ასევე ჭორების გავრცელება, პატიმრების დაბრუნება და ა.შ. ფსიქოლოგი მიუთითებს, როდის არის შესაძლებელი და როდის არა ამა თუ იმ საშუალების გამოყენება. მას ოპერატიულ ოფიცრებთან და დაზვერვის ოფიცრებთან ერთად, შეუძლია შეიმუშაოს გეგმა ყველა არსებული ფსიქოლოგიური საშუალების საუკეთესოდ გამოყენებისთვის.¹⁵

„...პროპაგანდა, - აღნიშნავს ლაინბარდერი, შეიძლება გახდეს ფსიქოლოგიური ომის ნამდვილი იარაღი, რომელიც სამეცნიერო სულისკვეთებით იქნება განპირობებული და ხელოვნებად განვითარდება, თუ... პროპაგანდისტული ოპერაციების ჩატარება... კონტროლდება სამეცნიერო მეთოდების საფუძველზე.“¹⁶

დასკვნა

ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა დღევანდელ უსაფრთხოების გარემოში წარმოადგენს ერთ-ერთი ყველაზე კრიტიკული ტიპის ჰიბრიდულ საფრთხეს, რომელიც მიმართულია მასობრივი ცნობიერების, საზოგადოებრივი სტა-

¹⁵ Там же. П.Лайнбарджер, 1962.

¹⁶ Там же.

ბილურობისა და ეროვნული უსაფრთხოების ძირითადი სტრუქტურების დაქვეითებისკენ. თავდაცვის სექტორისთვის განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი ხდება არა მხოლოდ სამხედრო, ტექნოლოგიური და ოპერატიული მზაობა, არამედ ინფორმაციულ სივრცეში მოქმედი საფრთხეების ანალიზი, მათი სწრაფი იდენტიფიცირება და შესაბამისი შემაკავებელი მექანიზმების შექმნა.

კვლევის შედეგები მიუთითებს, რომ:

- **ჰიბრიდული საფრთხეების რაოდენობა და სიმძლავრე მზარდია**, განსაკუთრებით სოციალურ ქსელებში, მედიაში და ციფრულ გარემოში.
- **სუსტი წერტილები**, როგორცაა ინსტიტუციური ნდობის შეფერხება, მედიაკომპეტენციის დაბალი დონე და ინფორმაციული ზედატვირთვა, მნიშვნელოვნად ზრდის საზოგადოებრივ მოწყვლადობას.
- **ინფორმაციული შეტევების მრავალფეროვნება** და მათი კომბინირებული ბუნება (ფსიქოლოგიური ოპერაციები, დეზინფორმაცია, ვიზუალური მანიპულაცია) მოითხოვს ყოვლისმომცველ, ინტერდისციპლინურ მიდგომას.

ამ ფონზე თავდაცვის სისტემამ უნდა განახორციელოს:

- ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიაში ინფორმაციული ოპერაციების ინტეგრირება;
- სამხედრო პერსონალის მედიაგრამოთულობისა და ფსიქოლოგიური მდგრადობის გაძლიერება;
- დემოკრატიული ინსტიტუტების, საზოგადოების და მედია გარემოს გამძლეობის ამაღლება;
- პროაქტიური სტრატეგიული კომუნიკაციის გაძლიერება.

მხოლოდ კომპლექსური, სისტემური და შედეგზე ორიენტირებული პოლიტიკები უზრუნველყოფს იმუნიტეტს, რომელიც კრიტიკულია თანამედროვე თავდაცვისთვის, სადაც ბრძოლა ხშირად იწყება არარბოლთი მეთოდებით მასობრივი ცნობიერების დონეზე.

რეკომენდაციები: ინფორმაციულ-ფსიქოლოგიური გავლენა თანამედროვე თავდაცვის სისტემაში ერთ-ერთი ცენტრალური გამოწვევაა. ის გავლენას ახდენს არა მხოლოდ ომის ველზე, არამედ საზოგადოებრივ გარემოზე, სახელმწიფო

სტაბილურობაზე და პოლიტიკურ მდგრადობაზე. მხოლოდ კომპლექსური მიდგომა – რომელიც აერთიანებს ტექნოლოგიურ, საგანმანათლებლო, სტრატეგიულ და ფსიქოლოგიურ მეთოდებს – იძლევა საშუალებას სახელმწიფოს თავდაცვისუნარიანობა იყოს სრულფასოვანი და მდგრადი.

თავდაცვის სფეროში ინფორმაციული უსაფრთხოებისა და მედეგობის გაძლიერება

1. სტრატეგიული კომუნიკაცია

სახელმწიფო და სამხედრო უწყებები უნდა აწარმოებდნენ გამჭვირვალე, პრაგმატულ და დროულ ინფორმაციას მოსახლეობასთან.

2. მედია-კომპეტენციის ამაღლება

საზოგადოების აღჭურვა ინფორმაციის გადამოწმების უნარებით არის სახელმწიფო უსაფრთხოების მნიშვნელოვანი კომპონენტი.

3. საზოგადოებრივ-სამხედრო ურთიერთობების გაძლიერება

ნდობის მაღალი დონე ამცირებს ზეგავლენის ეფექტიანობას.

4. კიბერუსაფრთხოების და ანალიტიკური ცენტრების გაძლიერება

ინფორმაციული ნაკადის მონიტორინგი, ბოტქსელების ამოცნობა და დეზინფორმაციის იდენტიფიკაცია აუცილებელია ეროვნული თავდაცვისთვის.

ბიბლიოგრაფია

- Buzan, B., Waever, O., & de Wilde, J. *Security: A New Framework for Analysis*. Lynne Rienner, 1998.
- Giles, K. *Handbook of Russian Information Warfare*. NATO Defense College, 2016.
- Hoffman, F. *Hybrid Warfare and Challenges*. Joint Force Quarterly, 2009.
- Waltzman, R. *The Weaponization of Information: The Need for Cognitive Security*. RAND Corporation, 2017.
- Taddeo, M. & Floridi, L. “The Debate on the Moral Responsibilities of Online Service Providers.” *ACM Computing Surveys*, 2016.
- Rid, T. *Active Measures: The Secret History of Disinformation and Political Warfare*. Farrar, Straus and Giroux, 2020.
- NATO StratCom COE. *Improving Resilience to Information Influence*. Riga, 2023.
- Ministry of Defence of Georgia. *National Security Concept*. Tbilisi, Latest Edition.
- EU East StratCom Task Force. *Disinformation Review*, various issues.
- McFate, S. *The New Rules of War*. HarperCollins, 2019.

აღსრულებადი გადაწყვეტილების ნამდვილი ბუნება (საფრანგეთის მაგალითზე)

ივანე ბალახაშვილი¹

<https://orcid.org/0009-0003-3938-1752>

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10291>

აბსტრაქტი

საჯარო სამართალში აღსრულებადი გადაწყვეტილება ნიშნავს ადმინისტრაციული ორგანოს ან სასამართლოს მიერ მიღებულ იმ აქტს, რომლის შესრულებაც სავალდებულო ყველასთვის - განურჩევლად სოციალური, ეკონომიკური ან სხვა სტატუსისა. ასეთი გადაწყვეტილება იწვევს დაუყოვნებელ იურიდიულ შედეგებს და მისი განხორციელება აუცილებელია კანონით განსაზღვრულ წესში.

ტრადიციულად, ცივილისტურ სამართალში „აღსრულებადი“ ნიშნავს: აქტს თან ახლავს იძულებითი აღსრულების უფლება; ამ უფლების მფლობელ სუბიექტს შეუძლია გამოიყენოს იძულება მოვალის ქონებაზე ან პიროვნებაზე; მიზანია ურჩი პირის „მობილიზაცია“ - ანუ გადაწყვეტილების შესრულების უზრუნველყოფა თუნდაც ძალის გამოყენებით. რატომ მოხვდა ეს კონცეფცია ადმინისტრაციულ სამართალში? ისტორიულად დიდი ხნის განმავლობაში მინისტრები და ადმინისტრაციული ორგანოები თავად ასრულებდნენ მოსამართლეთა ფუნქციას ადმინისტრაციული დავების პირველ ინსტანციაში. მათი გადაწყვეტილებები მაშინ სასამართლო გადაწყვეტილებების ძალას ატარებდა. ამიტომ ისინი მატერიალურად აღსრულებადი იყო - ანუ რეალურად შეიძლებოდა მათი იძულებით აღსრულება.

როდესაც ადმინისტრაციულ ორგანოებს ჩამოერთვათ სამართლიანობის განხორციელების უფლება და იგი გადავიდა სასამართლოებზე: გაჩნდა ბუნდოვანი ზღვარი: ადრე გამოცემულ სასამართლოს გადაწყვეტილებებსა და მათ მიერ გამოტანილ ჩვეულებრივ ადმინისტრაციულ აქტებს შორის. ამ ისტორიულად გამომუშავებულმა „სასამართლო“ იმიჯმა ხელი შეუწყო იდეას, რომ ადმინისტრაციული აქტებიც ატარებდნენ „აღსრულებადობის“ ძლიერ, მრავალმნიშვნელოვან (პოლი-სემიურ) მნიშვნელობას.

აღსრულებადობის პრინციპი კი გულისხმობს, რომ:

- როდესაც ადმინისტრაციული ორგანოს ან სასამართლოს გადაწყვეტილება კანონიერ ძალაში შევა, მისი შესრულება სავალდებულოა;
- გადაწყვეტილების შეჩერება ან გაუქმება შეიძლება მხოლოდ კანონით ან სასამართლოს მიერ;
- ამ პრინციპით დაცულია სახელმწიფოს სამართლებრივი წესრიგი და საჯარო მმართველობის ეფექტიანობა.

აღსრულებადი გადაწყვეტილების დოქტრინალურ უნანიმიზმს შესწევს უნარი გაფანტოს ყველა კრიტიკა. მიუხედავად ამისა, საინტერესოა ყველას მიერ მოწონებული ცნებების ნამდვილი შინაარსის განხილვა. მოცემულ შემთხვევაში, ასეთი კვლევა საშუალებას მოგვცემდა გავაცნობიეროთ ის, რომ აღსრულებადი ხასიათი არ შეიძლება იყოს ასეთი პრინციპის საყრდენი. მისი ბუნებრივი დაახლოება გადაწყვეტილებების სავალდებულო ხასიათთან მას აფერხებს. მეტიც, ამ თვისებას, ლოგიკის მოკვლით, შედეგად მოჰყვება მოქმედი პრინციპის დეგრადაცია.

საკვანძო სიტყვები: აღსრულებადი გადაწყვეტილება; შეყოვნებითი ეფექტი; ადმინისტრაციული ორგანო; სასამართლო; სამართლებრივი აქტი.

¹სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის სამართლის მიმართულების პროფესორი, სამართლის დოქტორი

The actual nature of the enforceable decision (on the example of France)

Ivane Balakhashvili²

Abstract

In public law, an enforceable decision means an act adopted by an administrative body or a court, the execution of which is mandatory for everyone, regardless of social, economic or other status. Such a decision has immediate legal consequences and must be implemented in accordance with the procedure prescribed by law.

Traditionally, in civil law, “enforceable” means: the act is accompanied by the right of compulsory execution; the subject possessing this right can apply coercion to the property or person of the debtor; the goal is to “mobilize” the disobedient person — that is, to ensure the execution of the decision, even by force. Why did this concept enter administrative law? Historically, for a long time, ministers and administrative bodies themselves performed the function of judges in the first instance of administrative disputes. Their decisions then had the force of court decisions. Therefore, they were materially enforceable — that is, they could actually be enforced.

When administrative bodies were deprived of the right to administer justice and it was transferred to the courts: a blurred line appeared: between previously issued court decisions and ordinary administrative acts issued by them. This historically developed “judicial” image contributed to the idea that administrative acts also carried a strong, polysemic meaning of “enforceability.”

The principle of enforceability implies that:

- When a decision of an administrative body or court enters into legal force, its execution is mandatory;
- A decision can only be suspended or annulled by law or a court;
- This principle protects the legal order of the state and the efficiency of public administration.

The doctrinal unanimity of the enforceable decision has the power to dispel all criticism. Nevertheless, it is interesting to examine the true content of the concepts approved by everyone. In the present case, such an investigation would allow us to realize that the enforceable character cannot be the basis of such a principle. Its natural proximity to the binding character of decisions hinders it. Moreover, this feature, by killing logic, results in the degradation of the valid principle.

Key words: Enforceable decision; suspensive effect; administrative body; court; legal act.

² Professor of Bachelor's program in Law of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Law

შესავალი

საფრანგეთში, სარჩელის შეტანას პრინციპულად არ გააჩნია შეყოვნებითი მოქმედება, რაც ნიშნავს, რომ ადმინისტრაციული აქტის გასაჩივრება თავისთავად არ აჩერებს მისი შესრულების პროცესს. ეს პრინციპი საშუალებას აძლევს იმ ორგანოს, რომელმაც გასცა სადავო აქტი, განაგრძოს მისი განხორციელება სასამართლო დავის მიმდინარეობის მიუხედავად.

თუმცა, მოსარჩელეთა უფლებებისა და ინტერესების დაცვის კუთხით, აღნიშნული პრინციპი წარმოშობს მნიშვნელოვან იურიდიულ და პრაქტიკულ შედეგებს, რის გამოც იგი საჭიროებს სიღრმისეულ და სოლიდურ არგუმენტაციას. სხვა სიტყვებით რომ ითქვას, ასეთი საფუძვლიანი დასაბუთების გარეშე რთული იქნებოდა იმ პირის კერძო ინტერესების დაცვა, ვინც ზარალდება საჯარო ხელისუფლების მოქმედების შედეგად მით უმეტეს მაშინ, როდესაც ეს მოქმედება საერთო ინტერესის ან ადმინისტრაციული პრეროგატივის სახელით ხორციელდება.

აღსრულებადი გადაწყვეტილება ზოგადად განიმარტება, როგორც ადმინისტრაციული ორგანოებისათვის საშუალების მიმცემი, მიმართოს იძულებით აღსრულებას. რწმენამ, რომელიც აქედან გამომდინარეობს და რომლის მიხედვითაც ადმინისტრაციას შეუძლია იძულებით აღასრულოს თავისი გადაწყვეტილებები სრულიად გახრწნა ეს ცნება: აღსრულებადი გადაწყვეტილება ბევრისთვის ირითმება ძალასთან, მატერიალურ და იძულებით აღსრულებასთან. მიუხედავად ამისა, მისი შინაარსი განსხვავებულია და ადმინისტრაციული ხელისუფლების მოცულობა მეტად შემცირებულია.

ძირითადი ნაწილი

აღსრულებადი გადაწყვეტილების ნამდვილი ბუნება - პრინციპის შეუძლებელი საფუძველი

„ცალმხრივად აღსრულებადი ადმინისტრაციული აქტების კარგი აღსრულება დამოკიდებულია თავდაპირველად მოქალაქეების მიერ მათ სპონტანურ აღსრულებაზე იძულებითი აღსრულების საშუალებები უნდა იყოს მხოლოდ საგამო-

ნაკლისო გამოყენების,³ რომელიც ამტკიცებს, რომ საჭიროა აღსრულებადი გადაწყვეტილების ნამდვილი არსის გაგება.

პირველ რიგში, ამ უკანასკნელის აღრევა არ ხდება იძულებითი აღსრულების პროცედურასთან. ეს ასიმილაცია ასევე იქნებოდა „ერთ-ერთი ყველაზე უფრო სადავო და ყველაზე უფრო საწინააღმდეგო სახელმწიფო საბჭოს მყარი პრაქტიკისა“⁴. თუ „ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების აღსრულებადი ხასიათი საჯარო სამართლის ფუნდამენტური წესია“⁵, იძულებითი აღსრულება არ ფლობს ასეთ ძალას. ის რჩება საგამონაკლისო პროცედურად, რომელიც საშუალებას აძლევს ადმინისტრაციას მისი გადაწყვეტილებების მატერიალური აღსრულებისას გვერდი აუაროს წინააღმდეგობებს. იმავდროულად არასწორია ვიფიქროთ, რომ ადმინისტრაციული ინსტიტუცია შეძლებს სახელმწიფოებრივი იძულების საშუალებების მობილიზებას ყველა წინააღმდეგობის გადალახვისა და თავისი საქმიანობის გაგრძელებისთვის. სახელმწიფოებრივი იძულების საშუალების გამოყენება არ შეესაბამება ადმინისტრაციული საქმიანობის „ნორმალურ“ ვითარებას.

სწორედ რომის მთავრობის კომისარმა, ცნობილ დასკვნებში⁶, თეორიულად ჩამოაყალიბა ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების აღსრულებისათვის სახელმწიფოებრივი იძულების საშუალებების ეს გამოყენება. აპრიორი, ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა იძულებით არ უნდა აღასრულონ საკუთარი გადაწყვეტილებები. მხოლოდ, საერთო ინტერესს შეუძლია ზოგჯერ მოითხოვოს იძულების ეს გამოყენება. მარტივად, ის უნდა დარჩეს შეზღუდული განსაკუთრებული შემთხვევებით და დაქვემდებარებული მრავალ პირობას. ადმინისტრაციას წინააღმდეგობის გამწევთა წინააღმდეგ მოქცევა შეუძლია ორ შემთხვევაში: როდესაც მას კანონი ამის უფლებას მკაფიოდ აძლევს და გადაუდებელ შემთხვევაში. მაშასადამე, ადმინისტრაციული აქტის ავტორს შეუძლია, კანონმდებლის ნების განხორციელების მი-

³ A. Lanza, L'expression constitutionnelle de l'administration française, 1984, Paris, LGDJ, Bibliothèque de droit public, t. 148, préf. J. Boulouis, p. 787.

⁴ G. Darcy, « La décision exécutoire, esquisse méthodologique », AJDA, 1994., p. 670.

⁵ M. Lei, Le principe de l'absence d'effet suspensif des recours contentieux en droit administratif, Droit, Université de Toulon, 2018., p. 68.

⁶ T. confl., 2 déc. 1902, req. n 00543, Société immobilière de Saint-Just : Rec. Leb., concl. J. Romieu., p. 713.,

სიის შესაბამისად, მისი „თხოვნით“, გამოიყენოს ძალა. შემთხვევები არის კლასიკური და შეზღუდული სპეციფიკური ღონისძიებებით, რომლებიც შეეხება სამხედრო გამოძახებებს⁷, უცხოელების სახელმწიფოში შესვლას და ცხოვრებას⁸, საგზაო უსაფრთხოებას ან ასევე გარემოს. ამ შემთხვევების მიღმა, არსებობს შემთხვევები, როდესაც ადმინისტრაციული გადაწყვეტილების აღსრულება გადაუდებელია: „როდესაც სახლი იწვის, არ მოვთხოვთ მოსამართლეს ნებართვას, რომ იქ გაიგზავნოს მეხანძრეები“.⁹ გადაუდებლობა აკანონებს ღონისძიებებს, რომლებიც, მის გარეშე, იქნებოდა უკანონო, ძალის გამოყენების გამო.

ამ პირობებში, იძულებით აღსრულებას არ შეუძლია შექმნას საჯარო სამართლის ფუნდამენტური წესი - აღსრულებადი გადაწყვეტილება. ფუნდამენტურობა, როგორც არ უნდა იყოს სფერო, არ შეიძლება იყოს გარემოებების ასეთი დამთხვევით განპირობებული. აღსრულებადი გადაწყვეტილება, მისი ძალის გათვალისწინებით, არ შეიძლება განხორციელებული იყოს იძულებითი აღსრულების პროცედურით. მაშასადამე, აღსრულებადი გადაწყვეტილების შინაარსი არის სხვაგან.

გადაწყვეტილების უშუალო აღსრულება განსხვავებული იძულებითი აღსრულებისგან არ ჩანს აღსრულებადი გადაწყვეტილების მიღევადი იდეის „განმხორციელებელი“. ეს უკანასკნელი ინტერვენციას ახდენს როდესაც ადმინისტრაცია იკავებს ურჩი ადრესატის ადგილს. გადაწყვეტილების უშუალო აღსრულება, „მკაცრად სუბსიდიარული სახით, ეს არის შესაძლებლობა ადმინისტრაციისთვის, ჩაენაცვლოს მოქალაქეს დადგენილი ვალდებულების აღსრულებაში“.¹⁰ ამ ჩანაცვლებას ინტერვენცია შეუძლია, როდესაც ამას კანონი ითვალისწინებს შენობების დანგრევის საფრთხის ან საზოგადოებრივი ჯანდაცვის¹¹ შემთხვევა ან გადაუდებელ შემთხვევებში.¹² ამ უკანასკნელ შემთხვევაში, გარემოებები აუქმებენ ადმინისტრაციის ინიციატივით მოქმედებასთან დაკავშირებულ უკანონობას. აქ სქემა

⁷ L., 3 juill. 1877, relative aux réquisitions militaires, art. 21.

⁸ Ord. n 45-2658, 2 nov. 1945, relative aux conditions d'entrée et de séjour des étrangers en France, art. 5 et 26 bis.

⁹ D. Mongoin, Les grandes conclusions de la Jurisprudence administrative, vol. 1, Issy-les-Moulineaux, LGDJ Lextenso éditions, Les Grandes décisions, 2015, p. 206.

¹⁰ Ch. Sirat, « L'exécution d'office, l'exécution forcée, deux procédures distinctes de l'exécution administrative », JCP, 1958, I, n 1440.

¹¹ L., 15 févr. 1902, relative à la protection de la santé publique, art. 14.

¹² CCH, art. L. 511-2.

იძულებითი აღსრულების სქემის მსგავსია და გადაწყვეტილების უშუალო აღსრულების პროცედურამ არ შეიძლება შემდგომ ხორცი შეასხას აღსრულებადი გადაწყვეტილების თეორიას¹³: საჯარო სამართლის ფუნდამენტური წესი არ შეიძლება იყოს ასე განპირობებული.

ჩამოყალიბებული ტრადიცია, რომლის მიხედვითაც „ადმინისტრაცია თავად და უშუალოდ აღსრულებს გადაწყვეტილებებს, რომლებიც მან გამოსცა“¹⁴, ვიწრო იურიდიული თვალსაზრისით, მცდარი ინტერპრეტაციაა. მაშასადამე, დეკანი ორიუს¹⁵ სიტყვები „უკუგდებული“ უნდა იყოს, თორემ ვნახავთ, რომ ადმინისტრაციული ორგანოები ატარებენ ძალას, რომელიც იურიდიულად მათი არ არის.

ეს სიტუაცია აღსრულებად გადაწყვეტილებასთან დაკავშირებული ბუნებითი ორაზროვნების შედეგია. წარმოდგენილი როგორც „ადმინისტრაციულ სამართალში ერთ-ერთი ყველაზე უფრო ორაზროვანი გამოხატვა“¹⁶, მისი ბუნდოვანება შენარჩუნებული იყო დოქტრინის, კანონმდებლის თუ სასამართლო პრაქტიკის მერყევი და წინააღმდეგობრივი დამოკიდებულებებით. ეს გაუგებრობა ართულებს მდგომარეობას: ორიუსთან გადაწყვეტილების პირდაპირი აღსრულებისადმი დამოკიდებულება ცუდათ იყო გაგებული, გვაჯერებდა რა ამ იძულებითი პროცედურების გამოყენების უპირატესობაში. თუმცა, ჩანს, რომ „დეკანს სურდა მხოლოდ ეთქვა, რომ აღსრულებადი გადაწყვეტილება თავისთავად იწვევს იურიდიული გარემოებების მოდიფიკაციას“¹⁷. მაშასადამე, საჭიროა ცნება გავასუფთავოდ ყოველგვარი ინტერპრეტაციისაგან, რომ მივიდეთ მის ნამდვილ შინაარსამდე. პრობლემა მდგომარეობს ორი ტერმინის გაერთიანებაში, რომელიც გახდა არაერთგვაროვანი: გადაწყვეტილების „აღსრულებადი“ ხასიათი დომინირებს გამოხატვაზე. დღეს, მისი შინაარსი დამოკიდებულია თითქოს მხოლოდ სიტყვა აღსრულებადის მნიშვნელობაზე, რომელიც მოიცავს ცნების მთელ პანელს:

¹³ M. Lei, Le principe de l'absence d'effet suspensif des recours contentieux en droit administratif, Droit, Université de Toulon, 2018., p. 70.

¹⁴ Ch. Sirat, « L'exécution d'office, l'exécution forcée, deux procédures distinctes de l'exécution administrative », JCP, 1958, I, n 1440.

¹⁵ M. Hauriou, Précis de droit administratif et de droit public, 12ème éd., 1933, Paris, p. 11.

¹⁶ P. Delvolvé, L'acte administratif, 1983, Paris, Sirey, Droit public, p. 23.

¹⁷ იქვე, pp. 22-23.

„თუ აღსრულებადი გადაწყვეტილების ქვეშ ჩვენ გვესმის ძალაში შესული გადაწყვეტილება, მხოლოდ ადმინისტრაციული აქტები, რომელთა ძალაში შესვლის პირობები შესრულებული იყო; სხვები ჯერ ასეთები არ არიან, მაგრამ იძულებულნი არიან ასეთები გახდნენ. თუ, აღსრულებადი ხასიათით, მიზნად ვისახავთ „საჯარო სამართლის ფუნდამენტურ წესს“, რომლის ძალითაც ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება გამოიყენება დაუყოვნებლივ, თავდაპირველად ყველა დავაზე, ადმინისტრაციული აქტი და აღსრულებადი გადაწყვეტილება არის მხოლოდ ორი განსხვავებული სახელწოდება ერთი და იგივე რეალობის: ორივე გამოხატავს სინონიმებს წარმოადგენს. თუ, აღსრულებადი ხასიათით, ჩვენ აღვნიშნავთ ეფექტს, რასაც ადმინისტრაციული აქტი წარმოქმნის უფლებებსა და მოვალეობებზე, მაშინ მხოლოდ ზოგიერთი ადმინისტრაციული აქტი წარმოადგენს აღსრულებად გადაწყვეტილებას“¹⁸.

აღსრულებადი გადაწყვეტილების თეორია სრულებით ნასაზრდოებია „აღსრულებადი“ ხასიათით, რომელიც ცივილისტის გავლენით მიდრეკილია მატერიალური აღსრულებისადმი: „აღსრულებადი ხასიათი, როცა ის ჩნდება ფრანგულ სამართალში, ნიშნავს, რომ იძულებითი ღონისძიებების უფლებამოსილება მიცემულია აქტის მფლობელისთვის, რომელიც ავლენს ამ ხასიათს მოვალის საკუთრებაზე ან პიროვნებაზე“. ის შეეხება ძალას და იძულებას რათა მიაღწიოს ურჩი პირის მობილიზაციას. მაშასადამე, ამ ღირებულებებით დატვირთული, „აღსრულებადი“ ხასიათი ინტეგრირდა ადმინისტრაციულ დავებში: ბოროტება იყო ჩადენილი.

გარდა ამისა, შეიძლება წინ წამოვწიოთ სხვა განმარტება, ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების როგორც აღსრულებადის კვალიფიკაციის გაძლიერების ასახსნელად. დიდი ხნის განმავლობაში, ადმინისტრაციული ორგანოები, მინისტრებით სათავეში, იყვნენ ასევე პირველი ინსტანციის მოსამართლეები ადმინისტრაციული საქმიანობიდან წამოსული დავების. ამ ფარგლებში, მინისტრების გადაწყვეტილებები იყო სასამართლო გადაწყვეტილებები და იღებდნენ ძალას, რომელიც მათ საშუალებას აძლევდა აღსრულებულიყვნენ მატერიალურად. ადმი-

¹⁸ P. Delvolvé, L'acte administratif, 1983, Paris, pp. 28-29.

ნისტრაციული ორგანოების მიერ გამოცემული სასამართლო გადაწყვეტილებები იყო „აღსრულებადი“ იმ მნიშვნელობით, რომ მათი შედეგი უნდა დაფიქსირდეს მატერიალურად. აქედან დაწყებული, როდესაც ადმინისტრაციულმა ორგანოებმა დაკარგეს ეს კომპეტენცია სასამართლო ორგანოების სასარგებლოდ, არსებობდა აღრევა მათ მიერ გამოცხადებულ სასამართლო გადაწყვეტილებებსა და აქტებს შორის, რომლებიც მათ ასევე შეეძლოთ მიეღოთ. სწორედ ადმინისტრაციული ორგანოების გადაწყვეტილებების ძველმა „სასამართლო“ თვისებამ ხელი შეუწყო იდეას, რომ მათი აქტები ფლობენ აღსრულებადის პოლისემიური სპექტრის იდეის ყველაზე უფრო ძლიერ მნიშვნელობას.

თუმცა, დაიწერა აღსრულებადი გადაწყვეტილების ამ დამახინჯების წინააღმდეგ, საიდანაც მომდინარეობს იძულებითი აღსრულების წარმოსახვა. მაგალითად, პროფესორი შინო თავის დისერტაციაში¹⁹ იცავდა, რომ არ არსებობდა გადაწყვეტილების პირდაპირი აღსრულების არავითარი პრივილეგია ადმინისტრაციის სასარგებლოდ. პროფესორ ფონტენის დისერტაცია ამ საკითხზე გამოხატავს აღსრულებადი გადაწყვეტილების მთელს შინაარსს ამ ტრადიციულ კონცეფციებთან შეწინააღმდეგებით. ის ასაბუთებს ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების აღსრულებადი ხასიათის მოცილების აუცილებლობას იმ მნიშვნელობით, რომელსაც ის ატარებს კერძო სამართალში. ადმინისტრაციულ დავებში, არ არსებობს კავშირი მატერიალური აღსრულების გამოყენებასთან, როგორც არ უნდა იყოს ის. ზედსართავი „აღსრულებადი“ არ გარდაქმნის გადაწყვეტილებას და არის მხოლოდ განსაკუთრებული მიდგომა გადამწყვეტი ასპექტისადმი.

ეს განსაკუთრებულობა მხოლოდ საშუალებას აძლევს ადმინისტრაციულ გადაწყვეტილებას დაუყოვნებლივ იყოს მართლწესრიგის შემადგენელი ნაწილი. ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება, ვინაიდან ის არის აღსრულებადი, მხოლოდ თავისი ძალით ხდება სამართლისა და იურიდიული ვალდებულებების შემადგენელი ნაწილი. იურიდიული ვალდებულებების წარმომქმნელი აღსრულებადი გადაწყვეტილება, ხდება რა მართლწესრიგის შემადგენელი ნაწილი, მომავალი მატე-

¹⁹ R. Chinot, „Le privilège d'exécution d'office de l'administration“, th. Paris, 1945, Paris, J. Laverne, 199 p.

რიალური აღსრულების ამოსავალი წერტილია. მაგრამ, „აღსრულებადი“ გადაწყვეტილება, როგორც ცნება, არ იძლევა ამ ორი განსხვავებული ეტაპის შეთავსების საშუალებას: „რასაკვირველია ადმინისტრაციას აქვს უფლებამოსილება გამოსცეს გადაწყვეტილებები, რომლებსაც აქვთ სავალდებულო (და არა აღსრულებადი) ძალა და ის ფლობს იძულების მატერიალურ საშუალებებს, რომ ისინი მოიყვანოს აღსრულებაში, მაგრამ ამ ორ ელემენტს შორის, დგება უფლებამოსილება, რომელიც ამ გადაწყვეტილებებს აძლევს აღსრულებად ძალას, და ადმინისტრაცია ფლობს ამ უფლებამოსილებას მხოლოდ ზოგიერთ ჰიპოთეზაში“²⁰.

ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება არ არის „შექმნილი“ აღსრულებადად, აღსრულებადის რანგის მნიშვნელობით, რომელიც იქნება იძულებით მატერიალური აღსრულების საფუძველი. ის აღსრულებადია მისი ავტორის ადმინისტრაციული წარმომავლობით, მაგრამ არა აღსრულებადის რანგის მნიშვნელობით. აქედან დაწყებული, ადმინისტრაციულ სფეროში, „აღსრულებადი ხასიათი, ყველაზე უფრო ხშირად, აღნიშნავს ადმინისტრაციული აქტის სავალდებულო ძალას და მის განსხვავებულ ასპექტებს“²¹. მაშასადამე, ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების აღსრულებადი ხასიათი პარადოქსალურად გვაბრუნებს მხოლოდ სავალდებულო ძალის შინაარსზე, რომელიც განსხვავდება მისი აღსრულებადი ჰომოლოგიისგან.

სემანტიკური ბუნდოვანების მიღმა, მართლწესრიგის მოდიფიცირებით ეს სავალდებულო ძალა საშუალებას აძლევს აქტს ზემოქმედება მოახდინოს ადრესატების გარემოებებზე. როგორც კი ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება ვალიდურია, ანუ ხელმოწერილია, ის ინტეგრირდება მართლწესრიგში. ის აღსრულებადია იმით რომ, ის წარმოქმნის შედეგებს „იურიდიულ სამყაროში“. აღსრულებადი გადაწყვეტილება ახდენს მართლწესრიგის მოდიფიცირებას და უახლოვდება სავალდებულო ძალას, რომელიც საშუალებას აძლევს აქტებს ზემოქმედება მოახდინონ დაინტერესებული პირების იურიდიულ გარემოებაზე. მაშასადამე, საჭიროა ჩავთვალოთ, რომ „ზოგადად, ადმინისტრაციული აქტის აღსრულებადი ხასიათი მხოლოდ აჩვენებს ფაქტს, რომ ეს უკანასკნელი იძენს სავალდებულო ძალას: იდეა,

²⁰ G.-E. Lavau, „Du caractère non-suspensif des recours devant les tribunaux administratifs“, RDP, 1950, p. 779.

²¹ R.-G. Schwartzberg, „L'autorité de chose décidée“, Paris, LGDJ, Bibliothèque de droit public, t. 93, préf. G. Vedel, 1969, p. 110.

რომ ის შემდგომ შეიძლება იყოს აღსრულებული მისთვის არ არის უცხო, მაგრამ ის არავითარ ინფორმაციას არ გვაძლევს გადაწყვეტილების აღსრულების კონკრეტიზაციაზე“. სხვა ავტორები იზიარებენ იგივე იდეას, როდესაც ისინი ამტკიცებენ, რომ წინასწარი პირობის უპირატესობის ძალით „ადმინისტრაციული ორგანოების აქტები ავლენენ სამართლის შედეგებს მათი გამოქვეყნების მომენტიდან“²².

ამ პარადოქსალური შინაარსიდან, გამომდინარეობს იდეა, რომ „აღსრულებადი გადაწყვეტილების პირველი და არსებითი ეფექტი არის მართლწესრიგის ცალმხრივად მოწესრიგება“²³ მატერიალურ სფეროში გადასვლის გარეშე. მოკლედ, ის არსებობს სანამ იურიდიულ ძალაში შევა და გასაჩივრებულა: აღსრულებადი გადაწყვეტილება წარმოშობს სავალდებულო ძალას აქტის შინაარსის მართლწესრიგში ჩაწერით. აღსრულებადი გადაწყვეტილების ეს ნამდვილი „იდენტიფიცირება“ ფლობს მოულოდნელ შედეგებს შეყოვნებითი ეფექტის არარსებობის პრინციპზე. ვაცნობიერებთ, რომ აღსრულებადი გადაწყვეტილება მას ანგრევს.

არაშეყოვნებითი ეფექტის დეგრადაცია, დაახლოვების შედეგი

ადმინისტრაციული გადაწყვეტილება, ვინაიდან ის არის აღსრულებადი, წარმოქმნის იურიდიულ შედეგებს. არავითარი პირდაპირი მატერიალური შედეგი არ გამომდინარეობს ამ აღსრულებადი ხასიათიდან, რასაც მივყავართ არაშეყოვნებითი ეფექტის პრინციპთან კავშირების გადახედვამდე. ტრადიციულად, ამ შეყოვნების უარყოფა აიხსნება აქტისთვის მინიჭებული ამ თვისებით. თუმცა, თუ ეს უკანასკნელი არ მოიცავს მატერიალურ აღსრულებას, ეს ტრადიციული არგუმენტაცია ქრება. მას არ შეუძლია დაასაბუთოს პრინციპი, ვინაიდან მატერიალური განხორციელება შეიძლება მხოლოდ ნაგულისხმები იყოს. არ გულისხმობს რა ამ მატერიალურ აღსრულებას, არ შეიძლება ამას დავეყრდნოთ და ჩავთვალოთ, რომ აქტის წინააღმდეგ სარჩელს არ შეუძლია გამოიწვიოს მისი გამოყენების შეყოვნება. სწორედ უფრო საზოგადოებრივი კონფორმიზმით და იურიდიული მახასიათებლების გადაჭარბებით ადრესატები ექვემდებარებიან ადმინისტრაციას. მხოლოდ

²²M. Guyomar et B. Seiller, *Contentieux administratif*, 4ème éd., Paris, Dalloz, Hypercours, n 424, p. 2017, 193.

²³R.-G. Schwartzenberg, *L'autorité de chose décidée*, 1969, Paris., p. 89.

მათი კეთილი ნება იძლევა ადმინისტრაციული გადაწყვეტილებების დაუყოვნებელი აღსრულების საშუალებას, ვიდრე აღსრულებადი გადაწყვეტილება.

ამის საფუძველზე, სადავო აქტის აღსრულების შეყოვნების საკითხი ჩანს მოძველებული. რა ინტერესი უკავშირდება მატერიალური აღსრულების შეყოვნებას, როცა ეს უკანასკნელი, პრინციპულად, ჯერ არ არის სავალდებულო? აღსრულებადი გადაწყვეტილება, იურიდიულად, არ ქმნის მატერიალური აღსრულების სავალდებულობას. შეყოვნების ინტერესისგან განთავისუფლებით აღსრულების შეყოვნება, რომელთან შეწინააღმდეგებაც შესაძლებელია, ჩანს გამოუსადეგარი დებატი ჩანს დახურული. საკითხი აღარ ისმება, ვინაიდან, აღსრულებადი გადაწყვეტილების შინაარსის გამოყენებით, აღარაფერია შესაყოვნებელი.

საწინააღმდეგო მნიშვნელობით მსჯელობა გვკარნახობს, მოვახდინოთ შეყოვნებითი ეფექტების მიდგომის სრული მოდიფიცირება. ერთადერთი საშუალება, შევინარჩუნოთ კავშირი შეყოვნების საკითხსა და აღსრულებადი გადაწყვეტილების თეორიას შორის, დადის შეყოვნებაზე სხვანაირად ფიქრამდე. იმ შემთხვევაში, როდესაც ის გაცდება ადმინისტრაციული აქტის მხოლოდ მატერიალურ განხორციელებას რასაც ჩვენ ვაპროტესტებთ შეყოვნებითი ეფექტი ან მისი არარსებობა დაიბრუნებს ინტერესს. საჭიროა, რომ შეყოვნების შედეგები მიზნად აღარ ისახავდნენ მხოლოდ მატერიალურ აღსრულებას სავალდებულო ძალასთან დაკავშირებისთვის, ანუ მართლწესრიგის ნაწილის გახდომისთვის.

პრინციპის არარსებობის მტკიცებულებად ბევრი განიხილავს, რომ „პირველ ინსტანციაში ყველა სარჩელს შედეგად ექნება მოახდინოს ადმინისტრაციის საქმიანობის პარალიზება“. სხვები განიხილავენ, რომ თუნდაც „გახდეს სარჩელის საგანი, და ამრიგად დაემუქროს გაუქმება [...] გადაწყვეტილება შეიძლება იყოს აღსრულებული“²⁴. ნათლად, შეყოვნების არარსებობა, დოქტრინისთვის, მიზნად ისახავს ადმინისტრაციული საქმიანობის განხორციელების პარალიზების შეფერხებას. შეყოვნების ეფექტები ლოგიკურად დაკავშირებულია აღსრულებადი გადაწყვეტი-

²⁴ R. Chapus, Droit du contentieux administratif, 13ème éd., 2008, Paris, Montchrestien, Domat droit public, n 457, p. 380.

ლების დოქტრინულ კონცეფციასთან. ვინაიდან ეს უკანასკნელი ინტერპრეტირებულია, როგორც იძულებითი აღსრულების სინონიმი, შეყოვნების საკითხი ეხება მატერიალურ აღსრულებას და არა მართლწესრიგში ჩაწერას.

დასკვნა

სარჩელების შეყოვნებითი ეფექტის არარსებობის პრინციპი უფრო წარმადგენს გამართლების მცდელობაზე აგებულ კონსტრუქციას, ვიდრე მყარად დასაბუთებულ იურიდიულ დებულებას. მისი არგუმენტაციული სისუსტე ნათლად აჩვენებს, რომ ეს პრინციპი უფრო ტრადიციისა და პრაქტიკის პროდუქტია, ვიდრე თეორიული აუცილებლობის შედეგი.

თუ ჩვენ გავასწორებთ აღსრულებადი გადაწყვეტილების ნამდვილ შინაარსს, სადავო აქტების შეყოვნებასთან დაკავშირებულ დისკუსიას ადგილი აღარ ექნება: მათი გამოცემა არ ქმნის საფრთხეს მათი ადრესატებისთვის. მაშასადამე, ჩვენ შეიძლება მივიდეთ იმის თქმამდე, რომ პრინციპის ცვლილება არაფერს მოუტანს მოქალაქეებს, ვინაიდან მატერიალური აღსრულება მათ არ დაევალებულება. სწორედ პროფესორი ისრაელი, ეყრდნობა რა აღიარებას, რომ ადმინისტრაციის აქტები ფლობენ სავალდებულო ძალას, განიხილავდა, რომ „მაშასადამე, ჩვენ შეგვეძლება საბოლოოდ დავუშვათ, რომ სარჩელებს ექნება საკმარისი ეფექტი“²⁵. ადრესატის დატოვება „მარტო“ ადმინისტრაციის პირისპირ აქტების „აღსრულებადი“ ხასიათის საბაზით, არ აიძულებს მას აღსრულებას, ეს არის დავის ფსიქოლოგიის დავიწყება. მოსარჩელე, ხშირად მოქალაქე, ექვემდებარება ადმინისტრაციას, ვინაიდან ის იმყოფება იმის ზეგავლენის ქვეშ, რასაც ადმინისტრაცია აკეთებს საერთო სიკეთის მიზნით, რაც საკმარისი მტკიცებულებაა წინააღმდეგობის გარეშე მისადმი დაქვემდებარების მიღებისთვის.

სადავო აქტის შეყოვნებასთან დაკავშირებული ფიქრი ინარჩუნებს თავის მართებულობას და ეს მით უფრო, რომ ადმინისტრაციული ორგანოები ნასაზრდოებია აღსრულებადი გადაწყვეტილების ამ კონცეფციით. მისი ფლობით, ადმინისტრაციას შეუძლია ჰქონდეს ყოვლისშემძლეობის შეგრძნება, მიდის რა მატერიალურ აღსრულებამდე. მაშასადამე, ამ ადმინისტრაციული „რელიგიის“

²⁵ E. Jeuland, Droit processuel général, 3ème éd., 2014, Paris, LGDJ-Lextenso éditions, Domat droit privé, p. 589.

პირისპირ მოქალაქის დაცვა ხდება ძირითადი მიზანი, რომელიც გვკარნახობს კარგად გავიგოთ სარჩელების შეყოვნებითი ეფექტის არარსებობის პრინციპი. სწორედ ამიტომ, უნდა გავაგრძელოთ მისი წყაროების კვლევა, რაც მას ასევე გამოავლენს, როგორც განსაკუთრებული სასამართლო პრაქტიკის კონტექსტის შედეგს: დელეგირებული მართლმსაჯულების გადაცემა, რომელმაც ადმინისტრაციული მოსამართლე მიიყვანა ადმინისტრაციულ საქმიანობაში ჩაურევლობის წესის მკაცრი ინტერპრეტაციის დაცვამდე²⁶. თუმცა, ხელისუფლების დანაწილება, საიდანაც მოდის ჩაურევლობის წესი, გამოყენებულია როგორც ალეგორია, რომელიც ამახინჯებს შეყოვნებითი ეფექტის არარსებობის იურიდიული გამყარების სოლიდურობას.

ბიბლიოგრაფია

- საქართველოს ზოგადი ადმინისტრაციული კოდექსი, <https://surl.li/jfekwx>, (გადამოწმებულია 03.12.2025);
- საქართველოს ადმინისტრაციული საპროცესო კოდექსი, <https://surl.li/bcfmhz>, (გადამოწმებულია 03.12.2025) ;
- Confl, T., 2 déc. 1902, req. n 00543, Société immobilière de Saint-Just : Rec. Leb., concl. J. Romieu;
- Chinot, R., „Le privilège d'exécution d'office de l'administration,“ th. Paris, 1945, Paris;
- Chapus, R., „Droit du contentieux administratif“, 13ème éd., 2008, Paris;
- Chevallier, J., „L'élaboration historique du principe de la séparation de la juridiction administrative et de l'administration active“, 1970, Paris;
- Darcy, G., « La décision exécutoire, esquisse méthodologique », AJDA, 1994;
- Delvolvé, P., „L'acte administratif, 1983, Paris, Sirey, Droit public;
- Hauriou, M., „Précis de droit administratif et de droit public“, 12ème éd., 1933, Paris, Société anonyme du Recueil Sirey;
- Jeuland, E., „Droit processuel général“, 3ème éd., 2014, Paris;
- Lanza, A., „L'expression constitutionnelle de l'administration française“, 1984, Paris, LGDJ;
- Lei, M., „Le principe de l'absence d'effet suspensif des recours contentieux en droit administratif, Droit“, Université de Toulon, 2018;
- Lavau, G.-E., « Du caractère non-suspensif des recours devant les tribunaux administratifs », RDP, 1950;
- Mongoin, D., „Les grandes conclusions de la Jurisprudence administrative“, vol. 1, 2015, Issy-les-Moulineaux, LGDJ Lextenso éditions, Les Grandes décisions;

²⁶ J. Chevallier, „L'élaboration historique du principe de la séparation de la juridiction administrative et de l'administration active“, Paris, LGDJ, Bibliothèque de droit public, t. 97, préf. R. Drago, p. 280. 1970,

- Sirat, Ch., « L'exécution d'office, l'exécution forcée, deux procédures distinctes de l'exécution administrative », JCP, 1958, I, n 1440;
- Schwartzenberg, R.-G., „L'autorité de chose décidée“, 1969, Paris;
- Guyomar, M., et Seiller, B., „Contentieux administratif“, 4ème éd., 2017, Paris;
- L., 3 juill. 1877, relative aux réquisitions militaires, art. 21;
- Ord. n 45-2658, 2 nov. 1945, relative aux conditions d'entrée et de séjour des étrangers en France, art. 5 et 26 bis;
- L., 15 févr. 1902, relative à la protection de la santé publique, art. 14.

სატრანზიტო ლაბირინთები და საქართველო

შალვა კვეზერელი¹

რუსუდან დალაქიშვილი- ჭიჭინაძე²

ქეთევან ჭიაბრიშვილი³

<https://orcid.org/0000-0001-7293-5786>

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10313>

აბსტრაქტი

სტატიაში განხილულია საქართველოზე გამავალი შუა დერეფნის და სხვა სატრანზიტო დერეფნების არსებული მდგომარეობა. ძირითადი აქცენტი კეთდება, საქართველოზე გამავალ განედურ სატრანზიტო დერეფნებში, ძირითადი ტვირთების წარმოშობის წყაროების შეფასებაზე; ასევე განხილულია ცენტრალური აზიის ქვეყნების ეკონომიკები და იქ დაგეგმილი მსხვილმასშტაბიანი პროექტები, რომელთა ამოქმედების შემდეგ ტვირთების მოზიდვის კუთხით, საქართველოსთვის ჩნდება ახალი შესაძლებლობები. ნაშრომში, შედარებით ვრცლად არის გაანალიზებული ყაზახეთში და უზბეკეთში დაგეგმილი მსხვილმასშტაბიანი სახლმწიფო სტრატეგიული პროექტები, თურქმენული გაზის ევროკავშირისათვის მიწოდების ახალი ინიციატივები და ევროკავშირის გაცხადებული თანამშრომლობისა და მსხვილმასშტაბიანი ინვესტიციების შესახებ ცენტრალური აზიის ქვეყნებში.

კონკურენციის კრილში სტატიაში განხილულია საქართველოზე გამავალი შუა დერეფნის ძირითადი კონკურენტი სატრანზიტო მარშრუტები, ისეთი როგორცაა ჩრდილოეთ - სამხრეთის დერეფანი, რუსეთის ფედერაციაზე გამავალი სატრანზიტო და სომხეთზე პოტენციურად შესაძლო არსებული სატრანზიტო დერეფნები, რომელთა გახსნის შესახებ გარკვეული შეთანხმებები და პრაქტიკული სამუშაოები უკვე განხორციელდა.

საკვანძო სიტყვები: შუა დერეფანი, სატრანზიტო დერეფანი, საქართველო, ევროკავშირი, ცენტრალური აზია, რუსეთი, აზერბაიჯანი, სომხეთი, თურქეთი, ირანი, ჩინეთი, აშშ.

¹სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს, ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის მენეჯმენტის მიმართულების ასოცირებული პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი

²სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს, ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის მენეჯმენტის მიმართულების ასოცირებული პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების აკადემიური დოქტორი

³სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს, ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის მენეჯმენტის მიმართულების პროფესორი, ეკონომიკის დოქტორი

Transit labyrinths and Georgian

Shalva Kvezereli⁴

Rusudan Dalakishvili- Chichinadze⁵

Ketevan Chiabrishvili⁶

orcid.org/my-orcid?orcid=0000-0001-7293-5786

Abstract

The purpose of this article: “Transit Labyrinths and Georgia” is to discuss the current state of the Middle Corridor and other transit corridors passing through Georgia. The main emphasis is on assessing the sources of origin of the main cargoes in the latitudinal transit corridors passing through Georgia. The economies of the Central Asian countries and the large-scale projects planned there are discussed, after the implementation of which new opportunities for attracting cargoes appear. The large-scale state strategic projects planned in Kazakhstan and Uzbekistan are discussed in more detail, as well as new initiatives for the supply of Turkmen gas to the European Union and the European Union’s announced cooperation and large-scale investments in the countries of Central Asia.

In terms of competition, the article discusses the main competing transit routes of the middle corridor passing through Georgia, such as the North-South corridor, transit corridors passing through the Russian Federation, and potentially possible transit corridors passing through Armenia, for the opening of which certain agreements and practical work have already been carried out.~

Key words: Middle Corridor, Transit Corridor, Georgia, European Union, Central Asia, Russia, Azerbaijan, Armenia, Turkey, Iran, China, USA.

⁴ Associate Professor of Bachelor's program in Management of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Academic Doctor of Business Administration.

⁵ Associate Professor of Bachelor's program in Management of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Academic Doctor of Business Administration.

⁶ Professor of Bachelor's program in Management of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Economics

შესავალი

საქართველოს გამორჩეული გეოგრაფიული ადგილმდებარეობა აქვს, რაც მას, როგორც წარსულში, ისე აწმყოში და მომავალშიც სატრანზიტო ქვეყნად ყოფნის შესაძლებლობას აძლევს. აღსანიშნავია, რომ ხშირად, რაც ქვეყნის სიძლიერად აღიქმება და მომავალზე პოზიტიურ მოლოდინებს აჩენს, სუსტი მხარეებითაც ხასიათდება და წარმოქმნილი პრობლემების გადაჭრას ითხოვს. სწორედ, ხელსაყრელი მდებარეობის გამო გამოიარა ჩვენმა ქვეყანამ მრავალი დაბრკოლება; რეგიონის ისეთი ძლიერი ქვეყნები და იმპერიები, როგორიცაა რომი, ბიზანტია, არაბეთი, მონღოლეთი, ოსმალეთი, სპარსეთი, რუსეთი და სხვა. საქართველოზე გამავალი სავაჭრო და სამხედრო მნიშვნელობის მქონე გზების კონტროლს ცდილობდნენ.

რა მდგომარეობა გვაქვს დღეს? „ძლიერნი ამა ქვეყნისანი“ ცდილობენ თუ არა საქართველოზე გამავალი სავაჭრო და სამხედრო მნიშვნელობის გზების კონტროლს? ვგულისხმობთ იმ სახის კონტროლს, სადაც საქართველოს ინტერესებს სხვა ქვეყნის ინტერესები აღემატება და რამაც შესაძლოა, საქართველოს პოლიტიკონომიკური, ეკოლოგიური და სოციალური მდგომარეობა დააზიანოს.

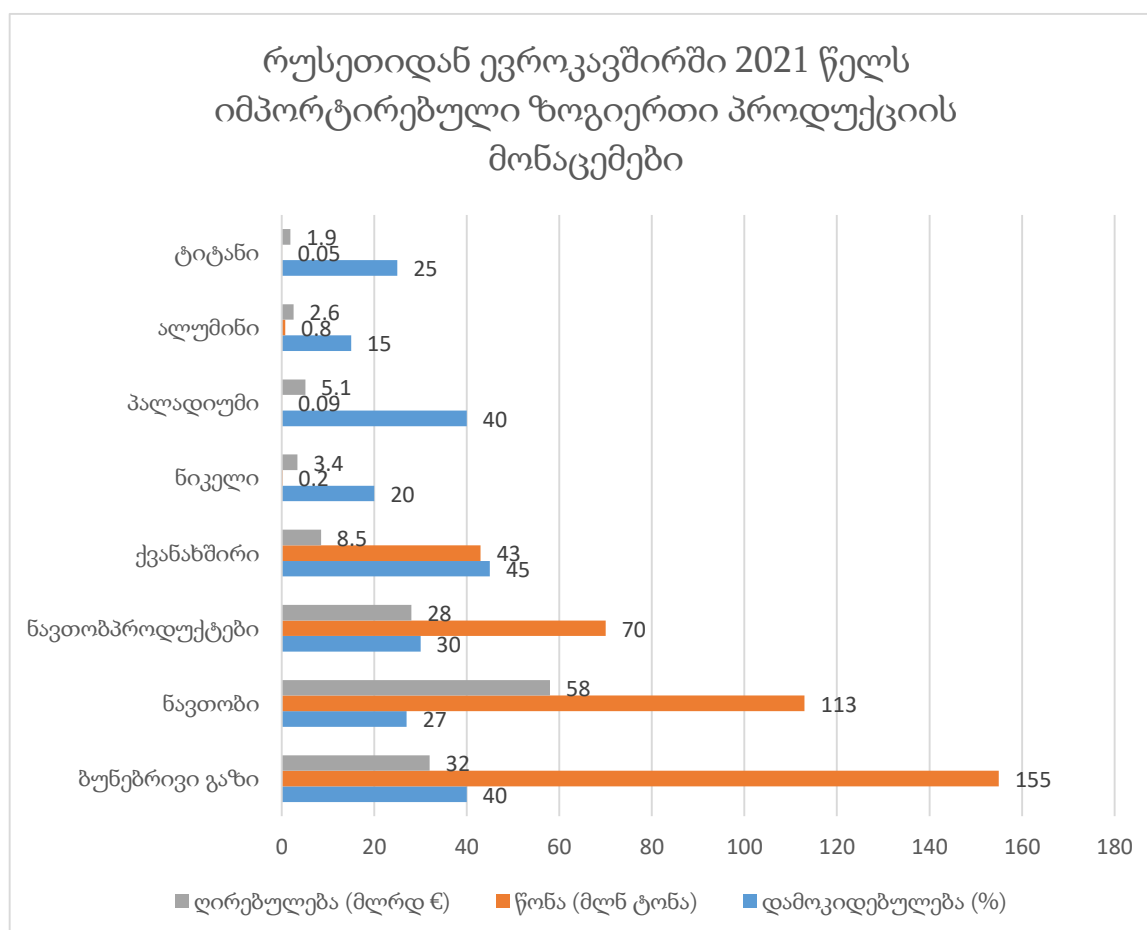
იმ გეოპოლიტიკური რეალობის გათვალისწინებით, რაც მსოფლიოში და რეგიონში გვაქვს, საქართველოზე გამავალმა სატრანზიტო მარშრუტებმა შეიძლება დიდი როლი ითამაშოს, როგორც ჩვენი ქვეყნისათვის ისე, სხვა ქვეყნებისა, თუ ქვეყანათა გაერთიანებისათვის. ძირითადი აქცენტი კეთდება რუსეთ - უკრაინის ომზე და მის ფონზე ევროკავშირისა და ეგრედ წოდებული „დასავლეთის ქვეყნების ბლოკზე“, რომელთა მხრიდანაც მოხდა რუსეთის ფედერაციის სანქცირება და სანქციათა განვითარება ჯერ კიდევ მოქმედების პროცესშია.

სანქციების დაწესებამდე, 2021 წლამდე, ევროსტატის მონაცემებით, რუსეთისთვის ევროკავშირი ერთ-ერთი სტრატეგიულ საბაზრო სივრცეს წარმოადგენდა, რასაც დიაგრამა 1-ში მოყვანილი მონაცემებიც მოწმობს. ამავე მონაცემებით, რუსეთი ევროკავშირისთვის, ენერგო მატარებლების და სხვა მნიშვნელოვანი ბუნებრივი რესურსების ძირითადი მიმწოდებელი იყო. მაგ: 2021 წელს ბუნებრივი აირის 40% ევროკავშირმა რუსეთიდან შეიძინა, მათ შორის: გერმანიის მიერ მოხმარებული ბუნებრივი გაზის დაახლოებით 55% რუსული იყო, ავსტრიის მიერ

მოხმარებული, -80%-ზე მეტი, ხოლო უნგრეთმა, ჩეხეთმა და ბულგარეთმა, მოხმარებული ბუნებრივი გაზის 75% რუსეთისგან შეიძინეს. ევროკავშირში მოხმარებული დიზელის საწვავის 30%, ქვანახშირის 45%, პალადიუმის 40%, ტიტანის 25%, ნიკელის 20% ასევე რუსული იყო. ევროკავშირს და რუსეთის ფედერაციას შორის სავაჭრო ბრუნვამ 2021 წელს დაახლოებით 258 მილიარდი ევრო შეადგინა, საიდანაც დაახლოებით 158 მილიარდი ევრო რუსეთიდან ევროკავშირში ექსპორტი იყო, ხოლო დაახლოებით 100 მილიარდი ევრო რუსეთში ევროკავშირიდან იმპორტი.

დიაგრამა 1: რუსეთიდან ევროკავშირში 2021 წელს იმპორტირებული ზოგიერთი პროდუქციის მონაცემები
წყარო: ევროსტატი.⁷

ევროკავშირიდან რუსეთის ფედერაციაში 2021 წელს, შემდეგი ძირითადი

პროდუქციის ექსპორტი განხორციელდა: მექანიკური მოწყობილობები და აღჭურვილობა, დაახლოებით 15 მილიარდი ევროს მოცულობის, ფარმაცევტული საშუა-

⁷ ევროსტატი, <https://ec.europa.eu/eurostat>

ლებები, დაახლოებით 4 მილიარდი ევროს მოცულობის, დაახლოებით იგივე მოცულობის სატრანსპორტო საშუალებები, პლასტმასის ნაწარმი, დაახლოებით 3 მილიარდი ევროს მოცულობის, 2 მილიარდი ევროს მოცულობის საკვები პროდუქტები და ასევე დაახლოებით 2 მილიარდის მოცულობის ფოლადის სხვადასხვა შენადნობები.

რუსეთის ფედერაციაზე სანქციების დაწესებისა და გამკაცრების კვალდაკვალ, როგორც რუსეთს, ასევე ევროკავშირს მანამდე მათ შორის არსებული საქონელბრუნვის სხვა ბაზრებზე გადამისამართება დასჭირდა, რაც თავის მხრივ ახალი ლოჯისტიკური მარშრუტების ჩამოყალიბებას, ან არსებულის განვითარებას საჭიროებს. ზუსტად ამ პროცესში ერთ-ერთი საკვანძო და სავარაუდო მზარდი როლი შეიძინა „შუა დერეფანმა“ და სხვა სატრანზიტო დერეფნებმა, რომლებიც საქართველოზე გადის. ნაშრომის მიზანს, ზემოთაღნიშნულ კონტექსტში შუა დერეფნის შესაძლებლობებისა და საფრთხეების ანალიზი წარმოადგენს.

ძირითადი ნაწილი

ცენტრალური აზიის როლი შუა დერეფნის განვითარებაში

ევროკავშირი რუსეთზე დაწესებული სანქციების შემდგომ, მისი ალტერნატიული მომწოდებლების მოძიებას ცდილობს და სანქციებამდე რუსეთში ექსპორტირებული პროდუქციისათვის ახალ საექსპორტო ბაზრებს ეძებს. ანალოგიურ მიებაშია რუსეთიც.

ამ რეალობაში, რუსეთისთვის და ევროკავშირისთვის, ცენტრალურმა აზიამ და იქ არსებულმა ქვეყნებმა, განსაკუთრებული როლი, განსხვავებული რაკურსით შეიძინა. ევროკავშირი ცდილობს, საჭირო და მათთვის კრიტიკულად მნიშვნელოვანი რესურსების ალტერნატიული მომწოდებლების მოძიებას და საკუთარი პროდუქციის საიმპორტო შესაძლებლობების გაზრდას. რუსეთისთვის მნიშვნელოვანი კი სანქციების გვერდის ავლის მექანიზმების შემუშავება/დახვეწა და მისთვის აუცილებელი დასავლური წარმოების პროდუქციის იმპორტია, რაშიც ცენტრალური, იგივე შუა აზიის ქვეყნები, მნიშვნელოვან როლს თამაშობენ; ასევე რუსეთის ინტერესებშია საექსპორტო შესაძლებლობების განვითარება. ყოველივე ზემოთაღნიშნულის გარდა, რუსეთსაც და ევროკავშირსაც ცენტრალური აზიის

ქვეყნებზე გავლით სატრანზიტო დერეფნები სჭირდებათ, ისეთ მსხვილ სავაჭრო პარტნიორებთან სათანამშრომლოდ, როგორიცაა ჩინეთი და ინდოეთი. მოცემულ მარშრუტებზე, ტვირთნაკადების მოძრაობა, ან უკვე მიმდინარეობს შუა დერეფნის, ან საქართველოზე გამავალი სხვა სატრანზიტო დერეფნების მეშვეობით, ან არსებობს ახალი ტვირთნაკადების მოზიდვის შესაძლებლობა. ამ მხრივ რუსეთისა და ევროკავშირის მიზნები, საქართველოს სატრანზიტო და ეკონომიკური შესაძლებლობების გაფართოვებასთან და ახალი შესაძლებლობების განვითარებასთანაც კავშირში, რასაც უფრო ვრცლად ქვემოთ განვიხილავთ.

ზემოთ განხილულმა არსებულმა ვითარებამ, ცალსახად დააჩქარა ცენტრალური აზიის ქვეყნების ინდუსტრიალიზაციის სწრაფი ტემპებით განვითარება. აღსანიშნავია, რომ ყაზახეთმა და უზბეკეთმა, თითქმის ერთდროულად შეიმუშავეს ინდუსტრიის განვითარების სტრატეგიული გეგმა და განხორციელებასაც შეუდგნენ. როგორც ყაზახეთმა, ასევე უზბეკეთმა, მოცემული გეგმის ბიუჯეტად $10 \div 10$ მილიარდი აშშ დოლარი განსაზღვრეს. მოცემული თანხების მოზიდვა ორივე შემთხვევაში სახელმწიფო ბიუჯეტით და კერძო ინვესტიციებით კომბინირებულია. (როგორც ადგილობრივი, ასევე უცხოური ინვესტიორების დაინტერესება). აქვე მოკლედ მიმოვიხილავთ ორივე მათგანს:

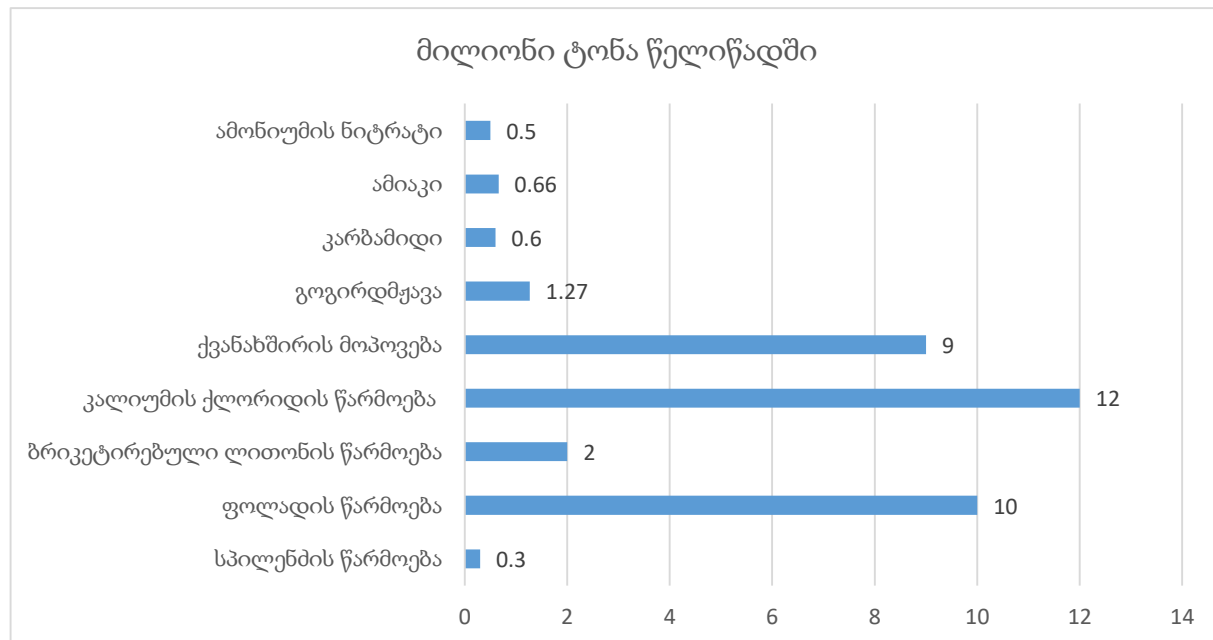
ყაზახეთის სახელმწიფო პროგრამა ქიმიური და მეტალურგიული დარგების განვითარებისათვის: ყაზახეთი ცენტრალურ აზიაში ყველაზე დიდი სახელმწიფოა და მდიდარია ბუნებრივი წიაღისეულით. გასულ წელს ყაზახეთის მთავრობამ სტრატეგიული გადაწყვეტილება მიიღო, რომლის მიხედვითაც, მისი ბუნებრივი რესურსები ექსპორტზე არა ნედლეულის სახით, არამედ ძირითადად გადამუშავებული სახით გაიტანოს, რათა ხელი შეუწყოს ადგილობრივი წარმოების განვითარებას და ქვეყნის ეკონომიკური შესაძლებლობების ზრდას.

სურათი 1: საინვესტიციო პროექტების ფარგლებში შერჩეული 5 ყაზახური სამრეწველო კომპლექსი

სტრატეგიული განვითარების გეგმის მიხედვით, დაიგეგმა მეტალურგიული და ქიმიური ინდუსტრიების არსებული და ახალი 5 საწარმოო კომპლექსის განვითარება. (იხ. თვალსაჩინოება 1: სტრატეგიული გეგმის ფარგლებში შერჩეული 5 ყაზახური სამრეწველო კომპლექსი). მოცემულ კომპლექსებში წარმოებული ძირითადი პროდუქციის სახეობა და მოცულობა შთამბეჭდავია, (იხ. დიაგრამა 2: ახალ და განახლებულ ყაზახურ საწარმოო კომპლექსებში წარმოებული ძირითადი პროდუქციის სახეობები და მოცულობები). როგორც აღვნიშნეთ ზოგიერთი კომპლექსი

ფუნქციონირებს და დაგეგმილია მათი გადაიარაღება და საწარმოო შესაძლებლობების გაზრდა, ზოგიერთი კი ახალი აშენდება. მათ მიერ წარმოებული პროდუქციის პირველი პარტიების მიღება 2029-2030 წლისათვისაა დაგეგმილი.

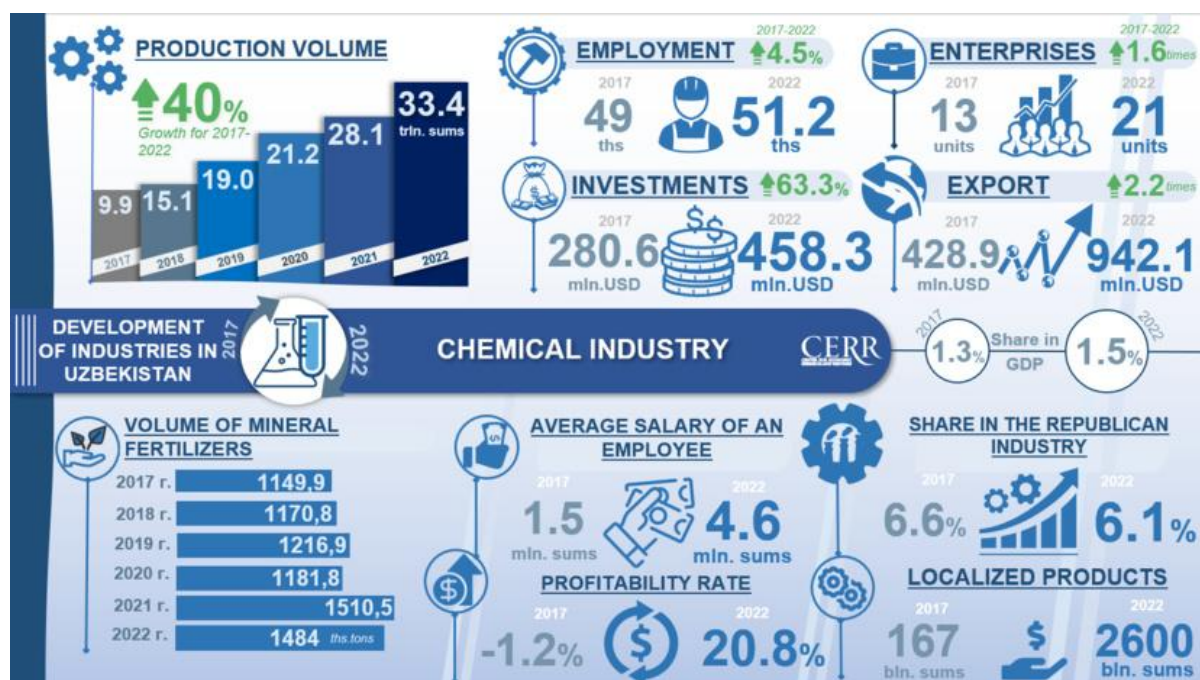
დიაგრამა 2: ახალ და განახლებულ ყაზახურ საწარმოო კომპლექსებში წარმოებული ძირითადი პროდუქციის სახეობები და მოცულობები, წყარო:⁸

მსგავსი მასშტაბური წარმოება რეგიონში, ნამდვილ გამოწვევას წარმოადგენს ლოგისტიკური უზრუნველყოფის თვალსაზრისით, რადგან პროდუქციაც და მისი შენახვისა და ტრანსპორტირების პირობებიც განსხვავებულია. რაც იმას ნიშნავს, რომ აუცილებელია შესაბამისი ლოგისტიკური ინფრასტრუქტურის ორგანიზება. რა თქმა უნდა, არავინ იწყებს პირველ რიგში ამგვარ მასშტაბურ წარმოებას და მას შემდეგ იმაზე ფიქრს, სად გაყიდის პროდუქტს და რა გზებით მიაწვდის სამომხმარებლო ბაზრებს. ყაზახური სამრეწველო კომპლექსების პროდუქციის 80%-ზე მეტი, საექსპორტო დანიშნულებისაა, რომლის მნიშვნელოვანი ნაწილი ევროკავშირის ბაზრისთვისაა განკუთვნილი. გარკვეული პროდუქციის ყაზახეთიდან ევროკავშირისთვის მიწოდება ახლაც შუა დერეფნის გავლით ხორციელდება და შესაძლებელია ზემოთაღნიშნული ახალი პროდუქციის მნიშვნელოვანი ნაწილიც ამავე დერეფნით გატარდეს. ამისათვის აუცილებელია, რომ მიზნობრივ სახელმწიფო სტრუქტურებს შორის წინასწარი შეთანხმებები თავიდანვე გაფორმდეს და

⁸ Ministry of National Economy of the Republic of Kazakhstan

დაიწყო შესაბამისი ლოჯისტიკური შესაძლებლობების განვითარება. სხვა შემთხვევაში არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ შუა დერეფანს ალტერნატივები გააჩნია (ქვემოთ მოკლედ განვიხილავთ) და მოცემული ტვირთები ევროკავშირის ბაზრებს შეიძლება მათი საშუალებით მიეწოდოს.

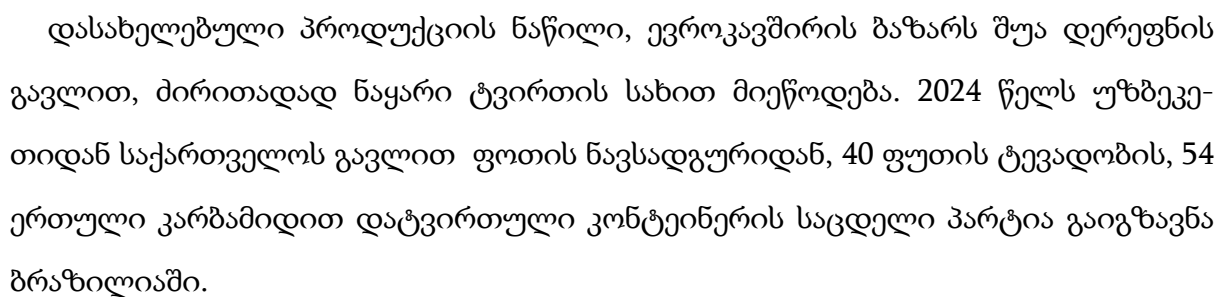
უზბეკეთის სახელმწიფო პროგრამა ქიმიური დარგების განვითარებისათვის: ბოლო პერიოდში, ცენტრალური აზიის ქვეყნებიდან, უზბეკეთის ინდუსტრიული ზრდა გამოსარჩევია. 2022 წელს ქვეყანაში, უმაღლეს დონეზე იქნა მიღებული გადაწყვეტილება, ადგილობრივი ქიმიური ინდუსტრიის განვითარების შესახებ. დღეისათვის უზბეკეთის ქიმიური ინდუსტრია ყოვლწლიურად დაახლოებით 5÷6 მილიონ ტონა პროდუქციას აწარმოებს და სახელმწიფო პროექტის ფარგლებში განვითარების შედეგად, წელიწადში 7÷8 მილიონ ტონამდე გაზრდაა დაგეგმილი.

სურათი 2: უზბეკეთის ქიმიური ინდუსტრიის ძირითადი ეკონომიკური მაჩვენებლები

პროდუქციის 80%-ზე მეტი საექსპორტოა და მისი მნიშვნელოვანი ნაწილის გატანა ევროკავშირის ქვეყნებში იგეგმება. უზბეკეთის სახელმწიფო პროგრამის ფარგლებში, 2027 წლისათვის, ქიმიურ ინდუსტრიის განვითარების 44 პროექტში, დაგეგმილია, ჯამში 10 მილიარდი აშშ დოლარის ინვესტირება (როგორც სახელმწიფო, ასევე კერძო ინვესტიციების მოზიდვით). 2023-2024 წლებში მოცემული

დიაგრამა 3: მსხვილი უზბეკური ქიმიური ინდუსტრიის მიერ წარმოებული პროდუქცია 2024 წელი (მილიონი ტონა წელიწადში), წყარო:⁹

იმისათვის, რომ უზბეკეთიდან მეტი ტვირთების მოზიდვას ხელი შეეწყოს, შესაბამისი სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის მოწყობაა აუცილებელი. ბათუმში უკვე არსებული ქიმიური პროდუქციის ტერმინალი, ველარ იქნება საკმარისი, მოცემული ტვირთების მისაღებად და დასამუშავებლად.

ევროკავშირის 12 მილიარდიანი საინვესტიციო პროექტი ცენტრალური აზიის ქვეყნების ინდუსტრიებში: რუსეთის სანქციების და მასზე დამოკიდებულების შეესების მზნით, ევროკავშირმა შუა აზიის ქვეყნებთან, ახლო თანამშრომლობა დაგეგმა. 2025 წლის აპრილში, უზბეკეთში ევროკავშირის და ცენტრალური აზიის

⁹ ჯზუგუკეთის რესპუბლიკის ეკონომიკისა და ღინანსების სამინისტრო. <https://gov.uz/uz/imv>

ქვეყნების ხელმძღვანელი პირების შეხვედრა შედგა, სადაც ევროკავშირიდან ცენტრალური აზიის ქვეყნებში, სხვადასხვა ბუნებრივი წიაღისეულის მოპოვებისა და დამუშავების მიზნით, ერთობლივი საწარმოების შექმნაზე შეთანხმდნენ. საბოლოოდ, ევროკავშირის წარმომადგენლების მხრიდან გაჟღერდა, რომ მზად არიან ცენტრალური აზიის ქვეყნებში 12 მილიარდი ევროს მოცულობის ინვესტიცია განახორციელონ.

„აღნიშნული ინიციატივა მიუთითებს იმაზე, რომ ახლო მომავალში ცენტრალური აზიის ქვეყნებში შეიქმნება დამატებითი ტვირთების ნაკადები და საჭირო იქნება მათი მნიშვნელოვანი ნაწილის ევროკავშირის ბაზარზე მიწოდება. ამ საკითხში კი შუა დერეფანის და შესაბამისად საქართველოს სატრანზიტო ფუნქციის გაზრდა შესაძლებელია, რომლისთვისაც შესაბამისი ნაბიჯების გადადგმა დაუყოვნებლივ საჭიროა, რათა მოხდეს შესაბამისი შეთანხმებების გაფორმება და სათანადო სატრანზიტო ინფრასტრუქტურის განვითარება.“¹⁰

თურქმენული გაზის ტრანზიტი ევროკავშირში: აღსანიშნავია, რომ დიდი ტრანსკასპიური გაზსადენის თემა წარსულშიც არაერთხელ გაჟღერებულა. ევროკავშირს ადრეც ჰქონდა მცდელობა, წვდომა ჰქონოდა უზბეკურ გაზზე, რაც წინააღმდეგობაში მოდიოდა რუსულ ინტერესებთან. ბოლო პერიოდში საკითხი კიდევ ერთხელ გააქტიურდა, რაშიც სავარაუდოდ მნიშვნელოვან როლს, ამერიკის შეერთებული შტატები თამაშობს. 2025 წლის გაზაფხულზე სენატში (საგარეო საქმეთა კომიტეტზე) სიტყვით გამოსვლისას, აშშ-ს სახელმწიფო მდივანმა მარკო რუბიომ, აღნიშნულ თემაზე დასმულ შეკითხვას ღიად უპასუხა, რომ, აშშ მზადაა მხარი დაუჭიროს და დააფინანსოს თურქმენული გაზის ტრანსკასპიური მილსადენით ევროკავშირში მიწოდებას. მან ხაზი გაუსვა, რომ ევროკავშირის ენერგეტიკული უსაფრთხოებისათვის, მოცემული პროექტი მნიშვნელოვანია და მიუხედავად იმისა, რომ აშშ-ს კურსი უცხოური დახმარებების შემცირებისკენაა აღებული, პრეზიდენტ ტრამპის ადმინისტრაცია გამონახავს გზას და რესურსებს, მოცემული მსხვილი პროექტის დასაფინანსებლად. ადგილი ჰქონდა ტრანსკასპიური გაზსადენის

¹⁰ Global Gateway-ის ფარგლებში EU შუა დერეფნის განვითარებას გეგმავს - რა როლი ექნება საქართველოს?
<https://surl.li/pkpmgu>

საპროგნოზო მონაცემების გაჟღერებასაც, რაც ნამდვილად შთამბეჭდავია. „მოიაზრება თურქმენული ბუნებრივი გაზის საბადო „გელკიშინი“-დან ევროკავშირის ბაზრისთვის წელიწადში, 30 მილიარდი კუბური მეტრი ბუნებრივი გაზის მიწოდება და მოცემული პროექტის განხორციელება, სულ მცირე 30 წლის განმავლობაში. მოცემული პროექტის შესრულებისთვის მზაობა დაადასტურა თურქმენეთის ხელმძღვანელობამაც. ბუნებრივი გაზის დიდი მარაგების მიუხედავად, თურქმენული გაზსადენები ძალზედ შეზღუდულია, მათი გაზსადენები მხოლოდ ყაზახეთის და რუსეთი მიმართულებით მიემართება, შესაბამისად დივერსიფიკაცია და ახალ ბაზრებზე პირდაპირი წვდომა, მათთვის სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია.“¹¹

ამ, მართლაც გრანდიოზული პროექტის შემაფერხებელ ფაქტორებად აღსანიშნავია, ისევ სრულად საპირისპირო რუსული ინტერესები, და აზერბაიჯანის მხარის პოზიცია, რომელიც არც თუ მნიშვნელოვნადაა დაინტერესებული ევროკავშირის ბუნებრივი გაზით მომარაგებაში, ამგვარი მძლავრი კონკურენტი ჰყავდეს. აზერბაიჯანული მხარე, ევროკავშირს თავადაც ამარაგებს ბუნებრივი გაზით და მზადაა, მიწოდება კიდევ უფრო გაზარდოს. ასევე საყურადღებოა, რომ დღევანდელ დღემდე არ არის დასრულებული კასპიის ზღვის ფსკერის დელიმიტაციის საკითხი, რაც მის აკვატორიაში მყოფ ქვეყნებს შორის, ცალკე უთანხმოებასა და გაუგებრობას ქმნის. რეალობა იმაშია, რომ ევროკავშირს უფრო მეტი რესურსი და უფრო მეტად დივერსიფიცირებული მიმწოდებლები სჭირდება. ასევე, აშშ მხარს უჭერს ევროკავშირის ენერგო დამოუკიდებლობის განმტკიცებას. ყოველივეს გათვალისწინებით უახლოეს მომავალში უფრო ცხადი გახდება, რამდენად მოხდება მოცემული საპროექტო მონახაზის რეალობად ქცევა და განხორციელება.

მიუხედავად იმისა, რომ მარკო რუბიოს სენატში გამოსვლის დროს არ უსაუბრია ტრანსკასპიური გაზსადენის კონკრეტულ მარშრუტზე, რთული წარმოსადგენია განხორციელების შემთხვევაში, აღნიშნული, საქართველოს გარეშე დაიგეგმოს და

¹¹ თურქმენული გაზი ევროპას შესაძლოა, საქართველოს გავლით მიეწოდოს. <https://www.bpn.ge/article/103732-turkmenuli-gazi-evropas-shesazloa-sakartvelos-gavlit-miecodos/>

აშენდეს. ეს არ ნიშნავს, რომ მოცემული პროექტის განხორციელების შემთხვევაში მარშრუტი ჩვენს ტერიტორიაზე გარანტირებული გვაქვს.

საყურადღებოა, ბოლო დროს აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის მიმდინარე სამშვიდო მოლაპარაკებები და შეთანხმებები, რომელიც აგვისტოში, თეთრ სახლში პრეზიდენტ ტრამპის ინიციატივით ჩატარდა. განსაკუთრებული ყურადღება მიექცა ზანგეზურის დერაფნით სარგებლობის თემას, რაც სტრატეგიულად მნიშვნელოვანია აზერბაიჯანის, თურქეთისა და სომხეთისთვის. მხოლოდ განცხადებების ფორმატში ითქვა, რომ მოცემული დერეფანი 99 წლით გადაეცემა ამერიკულ კომპანიებს, რაც მის გამართულ ფუნქციონირებას უზრუნველყოფს. ასევე საყურადღებოა, სექტემბერში, სომხეთში, ირანის სამთავრობო დელეგაციის ვიზიტის დროს, სომხური მხარის განაცხადება, რომ ზანგეზურის დერეფნის ფუნქციონირებას სომხეთი თავად უზრუნველყოფს და პროცესში არ იქნება ჩართული სხვა, რომელიმე სახელმწიფო. მიუხედავად სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის ურთიერთობების ცვლილებებისა, რაც რეგიონისთვის უდაოდ მშვიდობის მომტანია, მაინც რთულად სავარაუდოა, რომ ტრანსკასპიური გაზსადენის პროექტის მშენებლობა, საქართველოს გვერდის ავლით განხორციელდეს. ამგვარი ვარაუდისთვის, ჩვენის აზრით რამდენიმე არგუმენტი არსებობს: სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მშვიდობა კარგია, თუმცა ის დროში უნდა გამოიცადოს და ძვირადღირებული პროექტის რისკის ქვეშ დაყენებას ინვესტორები მოერიდებიან; მეორე, თუ მოცემული პროექტი დაიგეგმა სომხეთის გავლით, ეს იმას ნიშნავს, რომ სომხეთის შემდგომ გაივლის თურქეთს და ისე მიეწოდება ევროკავშირს, რაც ევროკავშირს აარიდებს რუსეთზე დამოკიდებულებას, მაგრამ გაზრდის მის დამოკიდებულებას თურქეთზე, რომელიც ერთის მხრივ რეგიონალურ, დამოუკიდებელ მოთამაშეს წარმოადგენს (რაც ევროკავშირისათვის სულაც არ არის უკანასკნელი მნიშვნელობის) და ევროკავშირის კანდიდატი წევრის ხანგრძლივი სტატუსის გამო, ევროკავშირთან გარკვეულ წილად დაპირისპირებულიცაა. აღსანიშნავია, რომ დღეს, აზერბაიჯანიდან ევროკავშირის ენერგო რესურსებით მომარაგებაში გაზრდილია თურქეთის როლი. ამის გათვალისწინებით, სტრატეგიულად და შესაძლოა ეკონომიკური თვალსაზრისი-

თავ, შედარებით მისაღები იყოს ტრანსკასპიური გაზსადენის დაგეგმვა თურქმენეთიდან აზერბაიჯანში, მისი გავლით საქართველოში და შემდგომ შავი ზღვის ფსკერზე გაზსადენის მშენებლობით პირდაპირ მიწოდება ბულგარეთისთვის, ან რუმინეთისთვის. მნიშვნელოვანია, რომ აღნიშნული მარშრუტი ევროკავშირის დამოკიდებულებას რუსეთის შემდგომ, თურქეთზეც ამცირებს.

შუა დერეფნის კორიდორში ტვირთნაკადების წარმომქმნელი

ძირითადი ქვეყნები

OSJD რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>-ის მიერ გამოქვეყნებული ყოველწლიური ანგარიშის მიხედვით ირკვევა, რომ შუა დერეფნის სატრანზიტო კორიდორში, კერძოდ კი საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი ტვირთნაკადების ძირითად წარმომქმნელ ქვეყნებს, ცენტრალური აზიის ქვეყნები წარმოადგენენ. OSJD-ის მონაცემების მიხედვით, რკინიგზით (ბლოკმატარებლების გამოკლებით) გადაზიდული ტვირთების დინამიკით პირველ ადგილს იკავებს ყაზახეთი შემდეგ, მოდის უზბეკეთი შემდეგი მონაცემებით:

ცხრილი 1: ყაზახეთიდან და ყაზახეთში რკინიგზით ტვირთების ექსპორტისა და იმპორტის მაჩვენებლები მილიონი ტონა, წყარო:¹²

ექსპორტი/იმპორტი	ექსპორტი				იმპორტი			
ქვეყნები/წლები	2012	2016	2019	2023	2012	2016	2019	2023
რუსეთი	74,6	54,82	61,72	44,09	26,71	24,56	25,33	34,61
ჩინეთი	9,34	4,67	10,62	16,77	6,04	8,28	6,78	9,04
უზბეკეთი	6,67	16,92	21,72	21,64	5,44	4,64	6,22	5,62
აზერბაიჯანი	6,37	2,09	1,88	2,61	0,2	0,32	0,35	0,39
თურქმენეთი	0	0,57	1,1	1,11	-	-	-	-
ყირგიზეთი	2,4	4,19	4,21	5,26	5,53	0,28	0,32	0

¹² რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

ცხრილი 2: უზბეკეთიდან და უზბეკეთში რკინიგზით ტვირთების ექსპორტისა და იმპორტის მაჩვენებლები მილიონი ტონაწყარო:¹³

ექსპორტი/იმპორტი	ექსპორტი				იმპორტი			
ქვეყნები/წლები	2012	2016	2019	2023	2012	2016	2019	2023
ყაზახეთი	5,44	4,64	6,22	5,62	6,67	16,92	21,72	21,64
ყირგიზეთი	0,76	0,19	0,53	0,78	0,76	0,3	0,78	0
ტაჯიკეთი	4,71	3,84	4,27	5,45	3,59	1,17	1,46	0,64
ავღანეთი	3,63	3,55	2,95	3,34	-	-	-	-
თურქმენეთი	3,68	1,56	0,64	1,11	4,04	0	0	0

როგორც მოცემული, 1 და 2 ცხრილებიდან ჩანს ყაზახეთის ტვირთბრუნვა სარკინიგზო გადაზიდვებით მეზობელ ქვეყნებთან, 2023 წელს შეადგენს 132 მილიონ ტონას, უზბეკეთის მაჩვენებლი კი 40 მილიონი ტონაა. ჩინეთი სარკინიგზო ტვირთბრუნვა ჩვენთვის საინტერესო მიმართულებაზე, კერძოდ რუსეთთან, მონღოლეთთან და ყაზახეთთან, მოკრძალებულად გამოიყურება და შედგენს 82,02 მილიონ ტონას, საიდანაც დიდი წილი მოდის მეზობელი ქვეყნებიდან ტვირთების იმპორტზე 68,73 მილიონი ტონა (84%) და მხოლოდ 13,23 მილიონი ტონა (16%) ექსპორტზე. მოცემული მონაცემების საფუძველზე შეიძლება ითქვას, რომ სარკინიგზო გადაზიდვებით (ბლოკმატარებლების გამოკლებით) ჩინეთი არ წარმოადგენს შუა დერეფანში ძირითადი სატრანზიტო ტვირთების წარმომქმნელ ქვეყანას. მოცემული კვლევაში არ არის დამუშავებული მსგავსი მონაცემები საზღვაო ტრანსპორტის შემთხვევაში, რომელიც წარმოადგენს ჩინეთის ტვირთბრუნვის ძირითად სატრანსპორტო საშუალებას.

¹³ რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

ცხრილი 3: ჩინეთიდან და ჩინეთში რკინიგზით ტვირთების ექსპორტისა და იმპორტის მაჩვენებლები რუსეთთან, მონღოლეთთან და ყაზახეთთან მილიონი ტონა, წყარო:¹⁴

ექსპორტი/იმპორტი	ექსპორტი				იმპორტი			
ქვეყნები/წლები	2012	2016	2019	2023	2012	2016	2019	2023
რუსეთი	2,75	22,91	3,42	2,18	25,86	24,43	31,45	37,57
მონღოლეთი	1,14	1,35	1,49	2,01	6,27	6,91	13,31	14,45
ყაზახეთი	6,04	8,28	6,78	9,04	9,34	4,67	10,62	16,77

საინტერესოა, ასევე რუსეთის და აზერბაიჯანის შემთხვევაში ზემოთ განხილული მაჩვენებლების დინამიკა. რადგან რუსეთზე გამავალი სატრანზიტო დერეფნები საქართველოზე გამავალი სატრანზიტო დერეფნების პირდაპირი კონკურენცია, ხოლო აზერბაიჯანი შუა დერეფნის გასწვრივ მდებარე მნიშვნელოვანი სახელმწიფოა, რომელზეც ასევე გადის ჩრდილოეთ-სამხრეთი სატრანზიტო დერეფნის მნიშვნელოვანი არტერია.

ცხრილი 4: რუსეთიდან და რუსეთში რკინიგზით ტვირთების ექსპორტისა და იმპორტის მაჩვენებლები: მილიონი ტონა, წყარო:¹⁵

ექსპორტი/იმპორტი	ექსპორტი				იმპორტი			
ქვეყნები/წლები	2012	2016	2019	2023	2012	2016	2019	2023
ყაზახეთი	26,71	24,56	25,33	34,61	74,6	54,82	61,72	44,09
მონღოლეთი	1,65	1,56	2,58	2,85	0,31	0,18	0,81	1,76
ჩინეთი	25,86	24,43	31,45	37,57	2,75	22,91	3,42	2,18
აზერბაიჯანი	5,35	5,84	6,41	5,51	0,82	0,64	0,76	0,8
საქართველო (აფხაზეთი, დროებით ოკუპირებული ტერიტორია)	0,13	0,65	0,43	0,94	-	-	-	-

¹⁴ რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

¹⁵ რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

ცხრილი 5: აზერბაიჯანიდან და აზერბაიჯანში რკინიგზით ტვირთების ექსპორტისა და იმპორტის მაჩვენებლები: მილიონი ტონა, წყარო:¹⁶

ექსპორტი/იმპორტი	ექსპორტი				იმპორტი			
ქვეყნები/წლები	2012	2016	2019	2023	2012	2016	2019	2023
ყაზახეთი	0,2	0,32	0,36	0,39	6,37	2,09	1,88	2,6
რუსეთი	0,82	0,64	0,76	0,8	5,35	5,84	6,41	7,21
ირანი	0,02	0	0,25	0,5	-	-	-	-
თურქმენეთი	1,07	0,48	0,56	0,3	-	-	-	-
საქართველო	9,28	5,2	4,25	7,75	3,07	1,7	1,84	1,74

ამ ყველაფრის შემდეგ, ყველაზე მნიშვნელოვანია ჩვენს ქვეყანაში იმპორტირებული და ქვეყნიდან ექსპორტირებული ტვირთნაკადების მაჩვენებლები:

ცხრილი 6: საქართველოდან და საქართველოში რკინიგზით და შემდგომ საზღვაო პორტებით ტვირთების ექსპორტისა და იმპორტის მაჩვენებლები: მილიონი ტონა, წყარო:¹⁷

ექსპორტი/იმპორტი	ექსპორტი				იმპორტი			
ქვეყნები/წლები	2012	2016	2019	2023	2012	2016	2019	2023
აზერბაიჯანი	3,07	1,7	1,84	1,74	9,28	5,2	4,25	7,75
სასომხეთი	1,38	0,78	0,82	0,72	-	-	-	-
თურქეთი	-	-	-	0,53	-	-	-	-
რუსეთი (ოკუპირებული აფხაზეთის ტერიტორია)	-	-	-	-	0,13	0,65	0,43	0,94
ფოთი	1,21	0,99	1,93	2,01	-	-	-	-
ყულევი	0	1,41	1,39	1,97	-	-	-	-
ბათუმი	5,54	2,38	0,42	2,3	-	-	-	-

მე-6 ცხრილში მოცემული მონაცემებით, როგორც საქართველოდან, ასევე საქართველოს მიმართულები ტვირთნაკადების მაჩვენებლების ძირითადად კლების,

¹⁶ რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

¹⁷ რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>; ფოთის, ყულევის, ბათუმის პორტები.

რიგ შემთხვევაში კი მნიშვნელოვანი კლების ტენდენცია ახასიათებს, რაც თითოეულ მიმართულებაზე ცალკეული, სიღრმისეული კვლევების განხორციელებას საჭიროებს. საყურადღებოა, რუსეთის მხრიდან ბოლო წლებში ოკუპირებული აფხაზეთის მიმართულებით ტვირთნაკადების მზარდი ტენდენცია.

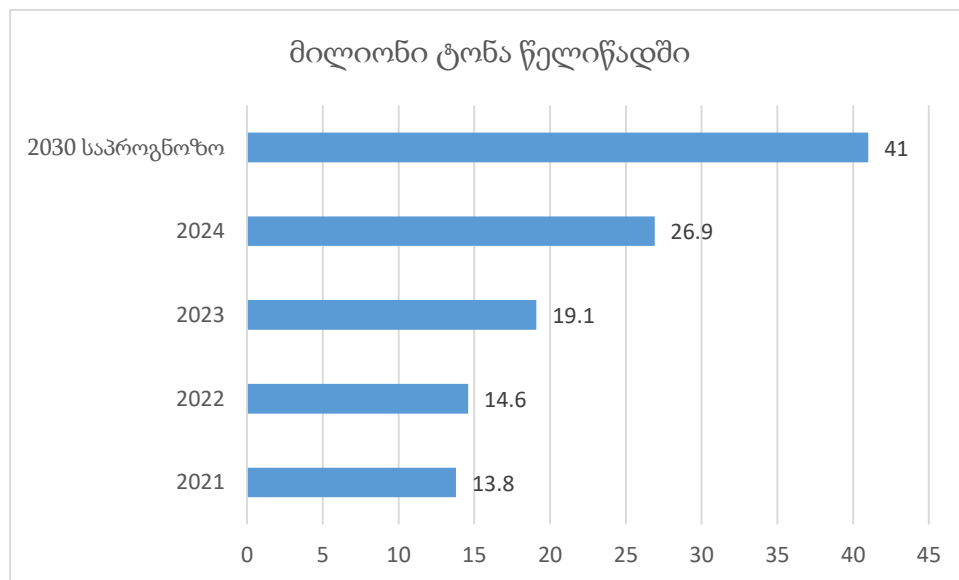
წარმოდგენილი მონაცემების მიხედვით საქართველოზე გამავალ სატრანზიტო დერეფნებში სარკინიგზო ტრანსპორტით ცენტრალური აზიის ქვეყნებიდან მცირე მოცულობის ტვირთები შემოდის, ყაზახეთიდან იქ გენერირებული ტვირთების მხოლოდ უმნიშვნელო 2% (დაახლოებით 1.7 მილიონი ტონა), უზბეკეთიდან, იქ გენერირებული ტვირთების 1.5% (დაახლოებით 0,6 მილიონი ტონა). ჯერ კიდევ სატესტო რეჟიმში მუშაობს ბაქო-თბილისი-ყარსის რკინიგზა და მასზე მოძრავი თვირთნაკადები შორსაა დაგეგმილი სიმძლავრისგან. ასევე მნიშვნელოვან გამოწვევას წარმოადგენს უკუმიმართულებით კიდევ უფრო დაბალი ტვირთბრუნვა, ევროპიდან საქართველოს გავლით ცენტრალური აზიის ქვეყნებში, რაც ჩვენს ქვეყანაზე გამავალი სატრანზიტო დერეფნების ეკონომიკურ მაჩვენებლებს და მათ მიმზიდველობას აქვეითებს.

შუა დერეფნის ძირითადი კონკურენტი დერეფნები

მოცემულ ნაწილში, მოკლედ განვიხილავთ შუა დერეფნის რამდენიმე ძირითად კონკურენტ სატრანზიტო მარშრუტს საიდანაც, შესაძლებელია, როგორც შუა დერეფანში ტვირთების მოზიდვა, ასევე მათი შემცირება/დაკარგვა.

ჩრდილოეთ - სამხრეთის დერეფანი: მოცემული სატრანზიტო დერეფანი იწყება რუსეთის ბალტიის ზღვის კარიბჭიდან - სანქტპეტერბურგიდან, გაივლის რუსეთის ევროპულ ნაწილს, შემდგომ კასპიის ზღვასთან მას აქვს სამი სხვადასხვა მარშრუტი: (1) უშუალოდ კასპიის ზღვის რუსული პორტებიდან ბორნით, ირანის კასპიის ზღვის პორტებამდე, შემდგომ კი ირანის ტერიტორიის გავლით, სპარსეთის ყურის ირანულ პორტებამდე და ბოლოს, გემით, ინდოეთის პორტ მუმბაიმდე. (2) კასპიის ზღვის ზღვის დასავლეთით რუსეთიდან, აზერბაიჯანის გავლით ირანში - ირანის სპარსეთის ყურის პორტებამდე და იქიდან ზღვით ინდოეთის ზადვაო პორტ მუმბაიში და (3) მარშრუტი ეს არის რუსეთიდან, კასპიის ზღვის აღმოსავლეთით ყაზახეთი - თურქმენეთი - იარანი, ან ყაზახეთი - უზბეკეთი - თურქმენეთი - ირანი, ან ყაზახეთი

- უზბეკეთი - ავღანეთი - ირანი. საშუალოდ მოცემული სატრანზიტო დერეფნის სიგრძე შეადგენს 7200 კილომეტრს და ის უფო მოკლე მანძილია, ვიდრე სუეცის არხის გავლით არსებული საზღვაო მარშრუტი.

დიაგრამა 4: ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფნის მეშვეობით გადაზიდული ტვირთების მოცულობა (მილიონი ტონა) წყარო:¹⁸

აღსანიშნავია, რომ რუსულმა მხარემ საკმაოდ მოკლე დროში გამოძებნა ალტერნატიული ბაზრები და მეტ-ნაკლებად შეძლო სანქციებისთვის გვერდის ავლა. ამ საკითხში მისთვის ერთ-ერთ სტრატეგიულ სავაჭრო მარშრუტს წარმოადგენს სწორედ ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფანი და მისი მეშვეობით ვაჭრობა, როგორც აზერბაიჯანთან, ირანთან და ინდოეთთან, ასევე ცენტრალური აზიის ქვეყნებთან და ავღანეთთან. დიაგრამა 4-ზე მოცემული მონაცემებიც ცხადყოფს, რომ რუსეთ-უკრაინის საომარ მოქმედებამდე და მას შემდეგ ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფნის მეშვეობით გატარებული ტვირთნაკადების მოცულობა მნიშვნელოვნადაა გაზრდილი, ხოლო 2030 წლისათვის მისი საპროგნოზო მაჩვენებელი 40 მილიონ ტონას აღემატება, რაც ძირითადად რუსეთსა და ინდოეთს, ასევე რუსეთსა და ირანს შორის სავაჭრო ტვირთბრუნვის ზრდითაა ნაკარნახევი.

¹⁸ სატრანსპორტო დერეფნის კვლევის ცენტრი. <https://transcor.ge/>

აღნიშნული სავაჭრო დერეფანი წარმოადგენს შუა დერეფნის ერთ-ერთ ყველაზე სახიფათო კონკურენტს, რადგან მასში დღესაც ხდება ცენტრალური აზიის და ავღანური ტვირთების გადაზიდვა. სამომავლოდ მათი წილი შეიძლება კიდევ უფრო გაიზარდოს, მათ შორის იმ პოტენციური ტვირთებისა, რომელიც უახლოეს 3-5 წელიწადში დამატებით შეიქმნება ამ ქვეყნებში მასშტაბური სახელმწიფო პროექტების ფარგლებში (საუბარი ზემოთ გვექონდა). საუბარია იმაზე, რომ ცენტრალურ აზიაში და ავღანეთში წარმოებული ტვირთები, არა შუა დერეფნის გავლით მოხედეს მსოფლიო ბაზრებზე, არამედ ჩრდილოეთ-სამხრეთის დერეფნის მეშვეობით ირანის საზღვაო პორტებში და იქიდან მსოფლიო ბაზრებზე. აქ რამდენიმე გარემოებაა საყურადღებო: ირანის პორტ ჩაბადარზე, რომელშიც ინდოეთმა მსხვილი ინვესტიცია განახორციელა, სწორედ მათი ჩარევის შედეგად არ ვრცელდება სანქციები, რომელიც ირანზეა აშშ-ს და ევროკავშირის მიერ დაწესებული. თავის მხრივ ირანმა განახორციელა დიდი მასშტაბის ინვესტიცია რუსეთის კასპიის ზღვის პორტ ასტრახანში, რითაც ხაზი გაუსვა, რომ ხანგრძლივი ვადით დაინტერესებულია, მოცემული სატრანზიტო მარშრუტის განვითარებაში. ასევე, მნიშვნელოვანია სუეცის არხის ადმინისტრაციის საგადასახადო პოლიტიკა, რომელიც ცდილობს, რომ სუეცის არხის გამოყენება გადამზიდავი კომპანიებისათვის მიმზიდველი გახადოს. მის სიახლოვეს მიმდინარე საომარი მოქმედებების შედეგად ალტერნატიულ მარშრუტებზე - ძირითადად აფრიკის კონტინენტის შემოვლით მცურავი გემები, ისევ თავისკენ გადმოამისამართოს და ახალი გადამზიდავებიც მოიზიდოს. სწორედ ამ მიზნებისათვის ამა წლის მაისში, ივნისში და აგვისტოში დიდი ტონაჟის გემებზე, ტრანზიტის თანხა 15%-ით შეამცირეს. მოსალოდნელია, რომ მაღალი შედეგის შემთხვევაში საგადასახადო შეღავათები კიდევ უფრო გახანგრძლივდება. ყურადღებას იქცევს ასევე ავღანეთი - პაკისტანის დამაკავშირებელი სატრანზიტო დერეფნის განვითარება, რომლის მეშვეობითაც ცენტრალური აზიის ქვეყნებში და ავღანეთში წარმოებული ტვირთების მოხვედრა, ასევე შესაძლებელი ხდება პაკისტანის ნავსადგურ კარაჩიში, საიდანაც მოხდება მათი საზღვაო გზით მსოფლიო ბაზრებისთვის მიწოდება. ირანმა და ავღანეთმაც დაიწყეს ერთმანეთში სატრანზიტო დერეფნების განვითარება, რის შედეგადაც ავღანური და ცენტრალური აზიის ქვეყნების

ტვირთები ამ მარშრუტით, შეიძლება გადამისამართებული იყოს ირანის საზღვაო პროტეგში და იქიდან მსოფლიო ბაზრებს მიეწოდოს.

ცალკე განხილვის საკითხია აზერბაიჯანის მიერ მნიშვნელოვანი ინვესტიციების განხორციელება ჩრდილოეთ-სამხრეთის კორიდორში. აზერბაიჯანი კავშირებს ავითარებს რუსეთთან და ირანთან. ასტანის ტერმინალი აზერბაიჯან - ირანის საზღვარზე ამის ნათელი მაგალითია, რომელიც აზერბაიჯანული ინვესტიციით განვითარდა. თუმცა ბოლო დროს, რუსეთ - აზერბაიჯანს შორის გამწვავებული ურთიერთობა რა გავლენას მოახდენს მოცემული დერეფნის აზერბაიჯანზე გამავალ განშტოებაზე, ჯერ-ჯერობით უცნობია. ასევე არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ აზერბაიჯანი დიდ ინვესტიციებს დებს შუა დერეფნის განვითარებაში. მაგ: ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო ხაზში აზერბაიჯანულმა მხარემ 900 მილიონი აშშ დოლარის ინვესტიცია განახორციელა. სულ ახლახანს კი აზერბაიჯანსა და ჩინეთს შორის ხელი მოეწერა მემორანდუმს, ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო ხაზის შემდგომ განვითარებასთან დაკავშირებით, რომლის მეშვეობით მოცემულმა სარკინიგზო ხაზმა დღეში 10 მატარებლის გატარება უნდა შეძლოს.

მოცემულ მარშრუტს, ასევე **ლაპის - ლაზულის დერეფანის** ტვირთების თავისკენ გადართვა ისე შეუძლია, რომ ავღანეთიდან მომავალმა ტვირთებმა გაიაროს ირანზე, აზერბაიჯანზე და რუსეთის მეშვეობით მოხვდეს ევროპაში. ეს შედარებით სწრაფი და უფრო იაფი მარშრუტი იყოს, რომელიც განსაკუთრებით კონკურენტუნარიანია რუსეთიდან აზერბაიჯანის, ირანის, ავღანეთის, ინდოეთის მიმართულებით და პირიქით ტვირთების მოძრაობის საკითხში.

სომხეთზე გამავალი „პოტენციური“ დერეფნები

სომხეთზე პოტენციურად შესაძლოა ამოქმედდეს ორი სატრანზიტო დერეფანი, რომელიც კონკურენციას გაუწევს საქართველოზე გამავალ შუა დერეფანს და სხვა მერიდიანულ დერეფნებს, კერძოდ ეს არის ბაქო-გიუმრი-ყარსის სარკინიგზო (ასევე საავტომობილო) მაგისტრალის ამოქმედება და ბაქო-ზანგეზური-ნახჩევანი-ყარსის სარკინიგზო (ასევე საავტომობილო) დერეფანი.

ბაქო-გიუმრი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალი: მოცემული სარკინიგზო მაგისტრალის ამოქმედება სხვადასხვა ექსპერტული გათვლებით დაახლოებით 35

მილიონ აშშ დოლარს და ერთ წელიწადს საჭიროებს. მისი გახსნის შესახებ სამუშაო შეხვედრებს ერთმანეთთან მართავენ თურქული და სომხური მხარეები, რომლის ამოქმედების საფუძველს აგვისტოს თვეში ამერიკის შეერთებულ შტატებში - თეთრ სახლში აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის გაფორმებული სამშვიდობო ხელშეკრულება იძლევა. ჩვენთვის საყურადღებო გარემოებას წარმოადგენს ის, რომ მოცემული სარკინიგზო დერეფანი შედარებით მოკლეა, ვიდრე ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალი, შესაბამისად მისი მეშვეობით გადაზიდვები შედარებით სწრაფად და იაფად უნდა განხორციელდეს, რაც კონკურენციაში მნიშვნელოვანი ფაქტორებია. ყოველივეს გათვალისწინებით ბაქო-გიუმრი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალის ამოქმედება გამოიწვევს ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალის ტვირთაკადების შემცირებას და ეს იმის ფონზე, რომ ბაქო-თბილისი-ყარსის მაგისტრალის მშენებლობა 2007 წელს დაიწყო და ჯერ კიდევ სატესტო რეჟიმში მუშაობს; მისი მშენებლობა საკმაოდ ძვირი, 900 მილიონი აშშ დოლარი დაჯდა. მოცემული თანხის ინვესტირება აზერბაიჯანულმა მხარემ შეძლო და ის მართავს აღნიშნულ სარკინიგზო მაგისტრალს დაბანდებული თანხის სრულ უკუგებად. მოცემული გარემოებით ოპერატორ მხარეს შეეძლება მისი სტრატეგიული გათვლებიდან გამომდინარე მიიღოს გადაწყვეტილება და ტვირთები ან ბაქო-თბილისი-ყარსის სარკინიგზო მაგისტრალით გაგზავნოს, ან მისი ალტერნატიული მარშრუტებით.

ზანგეზურის სატრანზიტო დერეფანი: ზანგეზურის სატრანზიტო დერეფნის გახსნა შესაძლებელი გახდა ამ წლის ზაფხულში, სომხეთსა და აზერბაიჯანს შორის მიღწეული სამშვიდობო შეთანხმების შემდეგ, რომელსაც ხელი თეთრ სახლში, აშშ-ს პრეზიდენტის დონაზე ტრამპის თანდასწრებით მოეწერა. შეთანხმების შემდგომ გაჟღერდა, რომ მოცემული სატრანზიტო მაგისტრალის სომხეთის მონაკვეთის ოპერატორობა 99 წლით გადაეცემათ ამერიკულ კომპანიებს და ისინი უზრუნველყოფენ, როგორც სამშენებლო ისე საექსპლუატაციო საკითხებს და რაც მთავარია უსაფრთხოებას. გეოპოლიტიკური თვალსაზრისით საკითხის ასეთი ფორმით შეთანხმება ხმამაღლა გააპროტესტმა ირანმა და არც რუსეთის მხარეს მოეწონებოდა,

თუმცა ოფიციალური მსგავსი ნეგატიური განცხადება მათი მხრიდან არ გაუღერებულა. სომხეთში ირანული სახელმწიფო დელეგაციის სტუმრობის დროს, სომხეთის მხარემ განაცხადა, რომ ზანგეზურის დერეფნის უსაფრთხოებაზე იზრუნებს მხოლოდ და მხოლოდ თვითონ და არა, რომელიმე სხვა ქვეყანა. რომ შევაჯამოთ, აღნიშნული დერეფანი ჯერ არ არსებობს, თუმცა მისი უსაფრთხოების საკითხები უკვე იწვევს გარკვეულ ვნებათაღელვას რეგიონის და არა მხოლოდ რეგიონის ქვეყნებს შორის.

„თურქეთის მხარემ ყველას დაასწრო და დაიწყო მოცემული სარკინიგზო მაგისტრალის, მის ტერიტორიაზე არსებული მონაკვეთის მშენებლობა, კერძოდ: ყარსი - ილდირი - არალი - დილუჩუს 224 კილომეტრიანი მონაკვეთის, რომლის მშენებლობა 2.4 მილიარდ ევროდაა შეფასებული და დაახლოებით 4-5 წელიწადში უნდა დასრულდეს.“¹⁹ მოცემული სარკინიგზო მაგისტრალის დაერთება გამიზნულია, ნახჭევანი (აზერბაიჯანის ანკლავი) - ზანგეზური (სომხეთი) - ბაქოს სარკინიგზო მაგისტრალზე. თავის მხრივ აზერბაიჯანმა მთიანი ყარაბაღის დაბრუნების შემდეგ იქ აქტიურად დაიწყო ინფრასტრუქტურის განვითარება, გაჰყავს ავტო მაგისტრალები და ახორციელებს სარკინიგზო კავშირებადობის აღდგენას. ამ ეტაპზე პრაქტიკული სამუშაოების თვალსაზრისით ჯერ არაფერი არ ხორციელდება სასომხეთის ტერიტორიაზე არსებულ ზანგეზურის, იგივე ლაჩინის 43 კილომეტრიან მონაკვეთზე, რომლის მშენებლობა/აღდგენა დაახლოებით 230 მილიონ დოლარადაა შეფასებული.

აღბათ ყურადღების საგანს წარმოადგენს მოცემული დერეფნის განვითარების საკითხში აზერბაიჯანსა და ირანს შორის 2022 წელს გაფორმებული მემორანდუმი „ისლამური რესპუბლიკის ტერიტორიის გავლით აზერბაიჯანის აღმოსავლეთ ზანგეზურის ეკონომიკურ რეგიონსა და ნახიჩევანის ავტონომიურ რესპუბლიკას შორის ახალი საკომუნიკაციო კავშირების დამყარების შესახებ. შეთანხმებული იქნა 55 კმ სიგრძის ავტომაგისტრალის, და პარალელურად სარკინიგზო ხაზის - იმიშლიდან (აზერბაიჯანი) ფარსაბადამდე (ირანი) მშენებლობის პროექტი, რომე-

¹⁹ თურქეთმა „ზანგეზურის დერეფნის“ საკუთარი მონაკვეთის მშენებლობა დაიწყო - პროექტის ღირებულება 2.4 მლრდ ევროა: <https://surl.li/mtyzgf>

ლიც მდინარე არხზე ოთხი სახიდე გადასასვლელის და ნახიჩევანის საზღვარზე რკინიგზის და ავტომაგისტრალის დაერთებას ითვალისწინებს. ამ ქმედებით აზერბაიჯანი ცდილობს სომხეთის გვერდის ავლით, თურქეთთან ერთად შეკრას დამოუკიდებელი სატრანზიტო დერეფანი.²⁰ ცხადია მოცემული მემორანდუმი ირანსა და აზერბაიჯანს შორის ჯერ კიდევ აზერბაიჯან სომხეთს შორის სამშვიდობო ხელშეკრულების გაფრმებამდე განხორციელდა, თუმცა ჩვენს რეგიონში რთულია იმის წინასწარ განსაზღვრა, რომელი ხელშეკრულება იქნება უფრო მეტად დაცული და რა სახის პოლიტიკური, ეკონომიკური და სოციალური მოცემულობა იქნება რამდენიმე წლის, მითუმეტეს ათ წლეულების შემდგომ.

რუსეთზე გამავალი სატრანზიტო მარშრუტები

მიუხედავად რუსეთის მიმართ არსებული სანქციებისა, არა უკრაინასთან ომამდელი მოცულობით, თუმცა მისი გავლით ტვირთები დღესაც მოძრაობს და ომის დამთავრების შემდეგ ტვირთბრუნვა სავარაუდოდ, კვლავ გაიზრდება. ეკონომიკური თვალსაზრისით რუსეთზე გამავალი ცენტრალური აზიის, თუ ჩინეთის სახმელეთო კავშირებადობა ევროპასთან ჩვენს ქვეყანაზე გამავალ შუა დერეფანთან შედარებით გაცილებით იაფია, რასაც გადამზიდავი კომპანიებისათვის დიდი მნიშვნელობა აქვს.

მოცემული მარშრუტი შუა დერეფნის საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალი სატრანზიტო ნაკადების მნიშვნელოვან ალტერნატივას წარმოადგენს. ერთ-ერთი იმედის მომცემი წინასწარი შეთანხმება, რაც აზერბაიჯანსა და ყაზახეთის მთავრობებს შორის იქნა მიღწეული ყაზახური ნავთობის ტრანსკასპიური ნავთობსადენიდან, რომელიც ჩრდილოეთ კავკასიაში, რუსეთის ტერიტორიაზე გადის, ბაქო-თბილისი-ჯაიჰანის მილსადენში გადმორთვა იყო. ეს პროცესი პრაქტიკულადაც დაიძრა და მრავალწლიანი ინტერვალის შემდეგ მოცემულ მილსადენში აზერბაიჯანულთან ერთად ყაზახური ნედლი ნავთობის ტრანსპორტირება დაიწყო. ამას გარდა, ყაზახურმა მხარემ ღიად განაცხადა, რომ მისთვის ნედლი ნავთობის სატრანზი-

²⁰ სომხეთის ინიციატივა „მშვიდობის გზაჯვარედინი“ სატრანსპორტო კვანძის გახსნას ელოდება: <https://surl.lujluyyq>

ტო მარშრუტების დივერსიფიკაცია მნიშვნელოვანია და ამ მიზნით წლიურად დაახლოებით 20 მილიონი ტონა ნავთობის სამხრეთის მარშრუტებით გატარება დაისახა მიზნად, სადაც, ბაქო-თბილის-ჯეიჰანის მილსადენის გარდა, მუშაობა დაიწყო ბაქო-სუფსის მილსადენით. ყაზახური ნედლი ნავთობის ტრანსპორტირების და ასევე რკინიგზით საქართველოს პორტებამდე მიტანის და იქიდან ევროპული ბაზრებისათვის მიწოდების შესახებ (დაახლოებით წელიწადში 5 მილიონი ტონის მოცულობით). შეთანხმება თითქოს წარმატებით სრულდებოდა, თუმცა ამ წლის ზაფხულის ბოლოს ყაზახურმა მხარემ ნედლი ნავთობის სრული მოცულობით ტრანსპორტირების მარშრუტად შეთანხმება, ტრანსკასპიურ კონსორციუმთან გააფორმა. აღნიშნულის ოფიციალურ მიზეზად დასახელდა ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის ნავთობსადენის, აზერბაიჯანის ტერიტორიაზე მდებარე მილსადენის მონაკვეთში დიდი მოცულობის ორგანოქლორით დაბინძურება, რის შედეგადაც მილსადენში არსებული აზერბაიჯანული, ყაზახური და თურქმენული ნავთობი გამოუსადეგარი გახდა და თვითონ მილსადენი გაწმენდითი სამუშაოების ჩატარების მიზნით დაიხურა (სავარაუდოდ 2-3 თვით); ოფიციალური დაბინძურების მიზეზი და მოცემული ფაქტი, ჯერ გამოკვლევის პროცესშია, თუმცა მიზეზი რაც არ უნდა იყოს ფაქტია, რომ ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენის უსაფრთხო ფუნქციონირება, მისმა ოპერატორმა კომპანიამ ბრიტიშ პეტროლიუმმა ვერ უზრუნველყო.

ყაზახეთის მხარის მიერ ნავთობის ტრანსკასპიურ მილსადენში დაბრუნებას აღნიშნულის გარდა კიდევ ორი მიზეზი აქვს: ტრანსკასპიური მილსადენით ყაზახური ნავთობის ტრანსპორტირება დაახლოებით 2.4-ჯერ უფრო იაფია, ვიდრე ბაქო-თბილის-ჯეიჰანის მილსადენით; და მეორე, ყაზახური ნავთობის ხარისხობრივი მაჩვენებლები ჩამოუვარდება აზერბაიჯანული ნავთობის მაჩვენებლებს, მათი შერევის შემთხვევაში მილსადენის ბოლოს მიიღება შედარებით დაბალი ხარისხის ნავთობი, რისი კომპენსირებაც აზერბაიჯანულ და ყაზახურ მხარეებს შორის, სავარაუდოდ მოლაპარაკებების დღის წესრიგში დადგებოდა. შესაბამისად, შეიძლება დავასკვნათ, რომ ყაზახური მხარისათვის ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანის მილსადენი მხოლოდ დივერსიფიკაციის მიზნით შესაძლო დამატებითი მარ-

შრუტია, სხვა მხრივ ძირითადი მარშრუტი, რუსეთზე გამავალი ტრანსკასპიური მაგისტრალია.

„სექტემბრის შუა რიცხვებში ყაზახურმა მხარემ (ყაზმუნაიგაზმა) ბაქო-თბილისი-ჯეიჰანიტ მილსადენით სარგებლობა განაახლა და 8.8 ათასი ტონა ნავთობი გადმოტვირთა; ნავთობის შემდეგი ნაკადის ყაზახეთიდან გადმოტვირთვა 20 სექტემბრისთვისაა დაგეგმილი. აღნიშნული ნაბიჯები დიდწილად რუსეთ - უკრაინის სამარი მოქმედებებით და რუსული სატრანზიტო დერეფნების არასაიმედოობითაა ნაკარნახევი.“²¹ როგორც მოცემული სიტუაცია გვიჩვენებს, შემდგომი გადაწყვეტილებები დიდწილად დამოკიდებული იქნება უსაფრთხოების მყარ გარანტიებზე და ტრანსპორტირების ეკონომიკურ მაჩვენებლებზე. ცხადია მარშრუტების დივერსიფიკაცია ყველა გონივრული მენეჯმენტის მქონე კომპანიის პრიორიტეტია, აქ კითხვის ნიშნის ქვეშაა, რომელი სატრანსიტო მაგისტრალი იქნება პრიორიტეტული და რომელი სარეზერვო.

დიდწილად იგივე ეხება სხვა სახის ტვირთის ტრანსპორტირებას, როდესაც არჩევანი დგება საქართველოზე გამავალ შუა დერეფნის და სხვა განედურ სატრანსპორტო დერეფნებსა და რუსეთის ტერიტორიაზე გამავალ სატრანზიტო დერეფნებს შორის. მოცემული სტატიის ფარგლებში რუსეთზე გამავალ სხვა სატრანზიტო მარშრუტებს აღარ განვიხილავთ.

დასკვნა

„მსოფლიო ბანკის შეფასებით მომდევნო 15 წლის განმავლობაში შუა დერეფნის განვითარების მიზნით და მასში არსებული ვიწრო ადგილების განვითარებისათვის 28 მილიარდი აშშ დოლარის ინვესტირება იქნება საჭირო. მოცემული თანხიდან 25 მილიარდი აშშ დოლარი საჭირო იქნება სარკინიგზო ინფრასტრუქტურის მოსაწესრიგებლად, ხოლო 1.8 მილიარდი დოლარი პორტების ინფრასტრუქტურის განვითარებისათვის.

შუა დერეფანს სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურასთან ერთად ისეთი სახის გამოწვევაც აქვს, რაც უკავშირდება მის ერთიან ოპერირებას, რადგან მოცემული სა-

²¹ КазМунайГаз возобновил экспорт нефти по маршруту Баку-Тбилиси-Джейхан после приостановки.
<https://ru.trend.az/business/energy/4091831.html>

ტრანზიტო დერეფანი მოიცავს მრავალ ქვეყანას და საჭიროა მათ შორის (შესაბამის სამსახურებს შორის) ერთობლივი მუშაობა, სამუშაოების სინქრონიზაცია, ერთიანი სატარიფო პოლიტიკის შემუშავება და ოპერირების სისტემების დანერგვა.²² გარდა აღნიშნული გამოწვევებისა საქართველოს ტერიტორიაზე გამავალ სატრანზიტო მაგისტრალებს გადასალახი აქვს მზარდი კონკურენცია, უკვე არსებულ ჩრდილოეთ-სამხრეთის სატრანზიტო მაგისტრალთან, რუსეთზე გამავალ სატრანზიტო მაგისტრალთან, სამხრეთის მაგისტრალთან (გადის ირანის და თურქეთის ტერიტორიაზე, რომელზეც მოცემულ სტატიაში არ გვისაუბრია), ასევე ახლო, თუ შორეულ მომავალში სომხეთის ტერიტორიაზე ახალი სატრანზიტო ხაზების გახსნის სახით არსებულ მარშრუტებთან. მოცემულ კონკურენციაში უპირატესობის მოპოვების წინაპირობას წარმოადგენს ტვირთწარმომქმნელ ქვეყნებთან, შესაბამის სამსახურებთან და ბიზნესებთან მჭიდრო თანამშრომლობა, სატრანზიტო დერეფნის ინფრასტრუქტურის სწრაფი და კონკურენტუნარიანი განვითარება, რაც ხარისხთან ერთად მის ეკონომიურობას მოითხოვს და ერთიანი ოპერირებისათვის თანამედროვე სისტემების სწრაფ დანერგვას, რათა მოცემული დერეფნით მოსარგებლე სუბიექტებს ერთი ფანჯრის პრინციპით მომსახურების მიღება სწრაფად, ხარისხიანად და კონკურენტულ ფასად შეეძლოთ.

სტატიაში განხილულმა საკითხებმა ცხადყო, რომ საქართველოზე გამავალ სატრანზიტო დერეფნებში არსებობს საკმაოდ დიდი რესურსი ახალი ტვირთების მოსაძიებლად, რაც საჭიროებს სწრაფ მოქმედებებს, რადგან რუსეთ-უკრაინის ომის დასრულების შემდგომ და სომხეთის ტერიტორიაზე ახალი სატრანსპორტო დერეფნების გახსნამდე მოხდეს ახალი ტვირთების მოძიება. ერთ-ერთ მნიშვნელოვან საკითხს წარმოადგენს სატრანზიტო მაგისტრალების უსაფრთხოება და ამ კუთხით პარტნიორ ქვეყნებთან მჭიდრო თანამშრომლობა.

²² რა თანხა დასჭირდება შუა დერეფანს 15 წლის განმავლობაში - მსოფლიო ბანკის შეფასება. <https://surl.li/mqhykq>

ბიბლიოგრაფია

ევროსტატი. <https://ec.europa.eu/eurostat>

ყაზახეთის ეკონომიკის სამინისტრო. <https://surl.lu/etkcho>.

უზბეკეთის რესპუბლიკის ეკონომიკისა და ფინანსების სამინისტრო. <https://surl.li/mumvcb>.
თურქმენული გაზი ევროპას შესაძლოა, საქართველოს გავლით მიეწოდოს.

<https://surl.li/cluuue>,

Global Gateway-ის ფარგლებში EU შუა დერეფნის განვითარებას გეგმავს - რა როლი ექნება საქართველოს? <https://surl.li/mttsma>

რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

სატრანსპორტო დერეფნის კვლევის ცენტრი. <https://transcor.ge/O>

SJD რკინიგზათა თანამეგობრობის ორგანიზაცია: <https://en.osjd.org/>

თურქეთმა „ზანგეზურის დერეფნის“ საკუთარი მონაკვეთის მშენებლობა დაიწყო - პროექტის ღირებულება 2.4 მლრდ ევროა: <https://surl.lu/soxart>

სომხეთის ინიციატივა „მშვიდობის გზაჯვარედინი“ სატრანსპორტო კვანძის გახსნას ელოდება: <https://surl.lu/qupkam>

КазМунайГаз возобновил экспорт нефти по маршруту Баку-Тбилиси-Джейхан после приостановки. <https://surl.lu/qupkam>

რა თანხა დასჭირდება შუა დერეფანს 15 წლის განმავლობაში - მსოფლიო ბანკის შეფასება. <https://surl.li/zzdczk>

სარტყელისა და გზის ინიციატივა - საქართველოს ეკონომიკური განვითარების პერსპექტივა

მაია ბენია¹

ირინა ბენია²

<https://orcid.org/0009-0007-5364-7771>

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10330>

აბსტრაქტი

ჩინეთის სახალხო რესპუბლიკის მიერ 2013 წელს დაწყებულმა „სარტყელისა და გზის ინიციატივამ“ (BRI) შეცვალა ევრაზიის გეო-ეკონომიკური არქიტექტურა, დააკავშირა რა აღმოსავლეთ აზიის საწარმოო ქსელები ევროპულ ბაზრებთან ახალი ინფრასტრუქტურისა და სავაჭრო დერეფნების მეშვეობით. ამ ჩარჩოში, საქართველო ჩამოყალიბდა გადამწყვეტი მნიშვნელობის სატრანზიტო ჰაზად, რომელიც აკავშირებს შავი და კასპიის ზღვების რეგიონებს. კვლევა განიხილავს სტრატეგიულ ურთიერთქმედებას ჩინეთს, ევროკავშირს, ამერიკის შეერთებულ შტატებს, აზერბაიჯანსა და სომხეთს შორის და ანალიზებს მათ განსხვავებულ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ ინტერესებს განვითარებადი შუა დერეფნის ფარგლებში.

ჩინეთის მოტივაცია მდგომარეობს ევროპისკენ მიმავალი ისეთი სახმელეთო გზის უზრუნველყოფაში, რომელიც იქნება ხარჯეფექტური, დროის დამზოგავი და გვერდს აუვლის რუსეთსა და საზღვაო დაბრკოლებებს (როგორიცაა სუეცის არხი). საქართველოს ლოგისტიკაში, რკინიგზასა და საჰაერო ინფრასტრუქტურაში ინვესტიციების განხორციელებით, პეკინი მიზნად ისახავს როგორც კომერციულ მოგებას, ისე გეოპოლიტიკურ დივერსიფიკაციას. ევროკავშირი, რომელსაც ამოძრავებს „Global Gateway“-სა და „მწვანე შეთანხმების“ (Green Deal) დღის წესრიგი, სარგებელს იღებს დივერსიფიცირებულ ენერგო-მარშრუტებზე წვდომით, შავი ზღვის კაბელის მეშვეობით განახლებადი ელექტროენერგიის ქსელებით და გაუმჯობესებული სავაჭრო კავშირებით, რაც ამცირებს დამოკიდებულებას რუსეთის მიერ კონტროლირებად დერეფნებზე. ამერიკის შეერთებული შტატები რეგიონს უდგება გეოპოლიტიკური და უსაფრთხოებაზე ორიენტირებული რაციონალით — უწყევს რა პროპაგანდირებას ალტერნატიულ მარშრუტებს, რომლებიც ზღუდავს ჩინურ დომინაციას, მხარს უჭერს რეგიონულ სტაბილურობას და აფართოებს ამერიკულ ფინანსურ და ტექნოლოგიურ გავლენას.

სამხრეთ კავკასიის ქვეყნებისთვის, განსაკუთრებით აზერბაიჯანისა და სომხეთისთვის, შუა დერეფანში მონაწილეობას მოაქვს პოტენციური ფინანსური და განვითარების სარგებელი. აზერბაიჯანი აძლიერებს საკუთარ პოზიციას, როგორც ენერგეტიკული და ლოგისტიკური ლიდერი სატრანზიტო შემოსავლების, ინფრასტრუქტურის გაფართოებისა და ჩინეთთან და ევროპასთან კავშირების გაღრმავების გზით. სომხეთი, რომელიც ცდილობს პოსტკონფლიქტურ აღდგენასა და დივერსიფიკაციას, განახლებულ კავშირებს განიხილავს როგორც გზას უცხოური ინვესტიციებისა და ეკონომიკური ნორმალიზაციისკენ, თუმცა იგი მყიდვე ბალანსს ინარჩუნებს კონკურენტ ძალებს შორის.

საქართველო, რომელიც მდებარეობს ამ მრავალმხრივი კონკურენციის ცენტრში, იღებს ეკონომიკურ უპირატესობას გაზრდილი სატრანზიტო შემოსავლის, უცხოური ინვესტიციებისა და გლობალურ მიწოდების ჯაჭვებში ინტეგრაციის გზით. თუმცა, მან უნდა დააბალანსოს საგარეო პარტნიორობა შიდა რეფორმებთან, რათა უზრუნველყოს გრძელვადიანი ეფექტიანობა, გამჭვირვალობა და მდგრადობა. საბოლოო ჯამში, ნაშრომი ამტკიცებს, რომ შუა დერეფნის წარმატება — და საქართველოს ტრანსფორმაცია ევრაზიულ ჰაზად — დამოკიდებული იქნება ჰარმონიზებულ რეგიონულ თანამშრომლობაზე, ინსტიტუციურ სანდოობასა და საერთო ეკონომიკური მოგების მიზნით გეოპოლიტიკური მეტოქეობის ეფექტიან მართვაზე.

საკვანძო სიტყვები: საქართველო; სარტყელისა და გზის ინიციატივა (BRI); შუა დერეფანი; ჩინეთი; ევროკავშირი; ამერიკის შეერთებული შტატები; აზერბაიჯანი; სომხეთი; ევრაზიული კავშირი; ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაცია; ენერგეტიკული დივერსიფიკაცია; ეკონომიკური ეფექტიანობა; რეგიონული თანამშრომლობა; გეოპოლიტიკური კონკურენცია.

¹ სტუ-ს პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი

² სოხუმის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი

The Belt and Road Initiative – Prospects for Georgia’s Economic Development

Maya Benia³

Irina Benia⁴

Abstract

The Belt and Road Initiative (BRI), launched by the People’s Republic of China in 2013, has reshaped the geo-economic architecture of Eurasia by linking East Asian production networks with European markets through new infrastructure and trade corridors. Within this framework, Georgia has emerged as a pivotal transit hub, bridging the Black Sea and the Caspian region. The study examines the strategic interplay among China, the European Union, the United States, Azerbaijan, and Armenia, analyzing their distinct economic and political interests within the evolving Middle Corridor.

China’s motivation lies in securing a cost-efficient and time-saving land route to Europe that bypasses Russia and maritime chokepoints such as the Suez Canal. Through investments in Georgia’s logistics, railways, and port infrastructure, Beijing seeks both commercial gain and geopolitical diversification. The European Union, driven by the Global Gateway and Green Deal agendas, benefits from access to diversified energy routes, renewable electricity networks via the Black Sea cable, and enhanced trade connectivity that reduces dependency on Russian-controlled corridors. The United States approaches the region with a geopolitical and security-driven rationale—promoting alternative routes that constrain Chinese dominance, support regional stability, and expand American financial and technological influence.

For the South Caucasus states, especially Azerbaijan and Armenia, participation in the Middle Corridor brings potential financial and developmental benefits. Azerbaijan strengthens its position as an energy and logistics leader through transit revenues, infrastructure expansion, and deeper ties with both China and Europe. Armenia, seeking post-conflict recovery and diversification, views renewed connectivity as a path toward foreign investment and economic normalization, though balanced precariously between competing powers.

Georgia, situated at the core of this multidirectional competition, derives economic advantage through enhanced transit income, foreign investment, and integration into global supply chains. However, it must balance external partnerships with internal reforms to ensure long-term efficiency, transparency, and sustainability. Ultimately, the paper argues that the Middle Corridor’s success—and Georgia’s transformation into a Eurasian hub—will depend on harmonized regional cooperation, institutional credibility, and the efficient management of geopolitical rivalries for shared economic gain.

Keywords: Georgia; Belt and Road Initiative (BRI); Middle Corridor; China; European Union; United States; Azerbaijan; Armenia; Eurasian connectivity; Infrastructure modernization; Energy diversification; Economic efficiency; Regional cooperation; Geopolitical competition

³ Professor at GTU, Doctor of Business Administration

⁴ Sokhumi State University, Professor, Doctor of Business Administration

შესავალი

ჩინეთის „სარტყელისა და გზის ინიციატივის“ (BRI) 2013 წელს გამოცხადების შემდეგ, ევრაზიის ეკონომიკურმა გეოგრაფიამ ფუნდამენტური გარდაქმნა განიცადა. ინიციატივის მიზანია აზიის, ევროპის და აფრიკის ეკონომიკური ინტეგრაცია ახალი სატრანსპორტო, ენერგეტიკული და ციფრული დერეფნების მეშვეობით.⁵ ამ კონტექსტში, სამხრეთ კავკასია – განსაკუთრებით კი საქართველო – იკავებს სტრატეგიულად მნიშვნელოვან პოზიციას. ევროპის და აზიის გზაჯვარედინზე მდებარე საქართველო გარდაიქმნა მნიშვნელოვან სატრანზიტო რგოლად, რომელიც აკავშირებს კასპიისა და შავი ზღვის რეგიონებს.⁶

ბოლო წლებში შუა დერეფანი (Trans-Caspian International Transport Route) ჩამოყალიბდა, როგორც რეალური ალტერნატივა იმ ჩრდილოურ მარშრუტებთან შედარებით, რომლებიც რუსეთის გავლით გადიოდა,⁷ ასევე ტრადიციულ საზღვაო გზებთან (მაგალითად სუეცის არხი). ეს დერეფანი, რომელიც გადის ჩინეთიდან ცენტრალური აზიის, აზერბაიჯანის, საქართველოსა და თურქეთის გავლით ევროპამდე, იძლევა უფრო მოკლე ტრანსპორტირების დროს, ამცირებს ლოგისტიკურ ხარჯებს და ზრდის გეოპოლიტიკურ მოქნილობას. საქართველოს გეოგრაფიული მდებარეობა ამ ქსელში ქვეყანას აქცევს არა პერიფერიულ, არამედ ცენტრალურ მოთამაშედ ევრაზიულ ვაჭრობასა და ენერგეტიკულ ურთიერთობებში.⁸

ამავე დროს, შუა დერეფანი მხოლოდ ეკონომიკური პროექტი არ არის — იგი იქცა გეოპოლიტიკური კონკურენციის არენად, სადაც იკვეთება ჩინეთის, ევროკავშირის და აშშ-ის ინტერესები. ჩინეთისთვის, ეს დერეფანი წარმოადგენს შესაძლებლობას გააფართოოს ექსპორტის მარშრუტები, შეამციროს ტრანსპორტირების დრო

⁵ Organisation for Economic Co-operation and Development, *Sustainable Infrastructure for Connectivity in the Belt and Road Initiative Regions* (Paris: OECD Publishing, 2021).

⁶ Georgian Institute of Politics, *China's Belt and Road in Georgia: Opportunities and Risks* (Tbilisi: Georgian Institute of Politics, 2022).

⁷ TRACECA (Transport Corridor Europe–Caucasus–Asia), *Regional Transport and Trade Facilitation Strategy* (Baku: TRACECA, 2022).

⁸ Caucasus Analytical Digest, *The Middle Corridor and South Caucasus Connectivity*, issue 126 (Zürich: Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich, 2023).

და ხარჯები და განავითაროს ეკონომიკური გავლენა ევრაზიაში.⁹ ევროკავშირისათვის, შუა დერეფანი არის საშუალება განახორციელოს ენერგეტიკული დივერსიფიკაცია და მდგრადი სავაჭრო ინფრასტრუქტურის ინტეგრაცია *Global Gateway* და *Green Deal* სტრატეგიების ფარგლებში. აშშ-ისთვის, ეს დერეფანი წარმოადგენს სტრატეგიულ ინსტრუმენტს ძალთა ბალანსის შესანარჩუნებლად, რეგიონული სტაბილურობის გასაძლიერებლად და ჩინეთის მზარდი ეკონომიკური გავლენის შესაზღუდად.¹⁰

ამ პროცესში აზერბაიჯანი და სომხეთი ასევე ასრულებენ მნიშვნელოვან რეგიონულ როლს: აზერბაიჯანი ამყარებს საკუთარ პოზიციას, როგორც ენერგეტიკული და ლოგისტიკური ცენტრი, ხოლო სომხეთი ცდილობს, ომისშემდგომ პირობებში, ეკონომიკური აღდგენისა და საერთაშორისო ინვესტიციების მოზიდვის გზით კვლავ ჩაერთოს რეგიონულ სავაჭრო სისტემებში.

ძირითადი ნაწილი

მრავალმხრივი და კომპლექსური გარემოს პირობებში, საქართველოს წინაშე დგას როგორც უპრეცედენტო შესაძლებლობები, ასევე სერიოზული გამოწვევები. საქართველო, როგორც სამხრეთ კავკასიის ერთადერთი ქვეყანა, რომელსაც ევროკავშირთან გაფორმებული აქვს „ღრმა და ყოვლისმომცველი თავისუფალი ვაჭრობის შეთანხმება“ (DCFTA) და ამავე დროს თანამშრომლობს ჩინეთთან, იკავებს უნიკალურ შუამავლურ პოზიციას. ქვეყნის წარმატება ევრაზიულ ჰაზად ჩამოყალიბებაში დამოკიდებულია არა მხოლოდ გეოგრაფიაზე, არამედ ინსტიტუციურ გამჭვირვალობაზე, ეკონომიკურ ეფექტიანობაზე და სტრატეგიულ ბალანსზე გარე ძალებს შორის.

წარმოდგენილი კვლევის ძირითადი თეზისი მდგომარეობს იმაში, რომ საქართველოს ტრანსფორმაცია მდგრად ევრაზიულ ლოგისტიკურ და ენერგეტიკულ ჰაზად „სარტყელისა და გზის ინიციატივის“ ფარგლებში დამოკიდებულია

⁹ Daniel S. Hamilton, *The Trans-Caspian Corridor: A Western Strategic Response to Eurasian Realignment* (Washington, DC: Atlantic Council, 2022).

¹⁰ Fariz Ismailzade, “The Middle Corridor: Azerbaijan’s Role in Eurasian Connectivity,” *Caucasus Policy Journal* 8, no. 2 (2021): 45–56.

ქვეყნის უნარზე: გაათავისოს გლობალური კონკურენცია ჩინეთს, ევროკავშირსა და აშშ-ს შორის ისე, რომ შეძლოს დაბალანსებული ინვესტიციებისა და ტექნოლოგიების მოზიდვა; გააძლიეროს რეგიონული თანამშრომლობა აზერბაიჯანსა და სომხეთთან ეკონომიკური სტაბილურობისა და დერეფნის ოპერაციული ეფექტიანობის უზრუნველსაყოფად; გაიუმჯობესოს ეკონომიკური ეფექტიანობა, ინფრასტრუქტურის მოდერნიზაციის, ციფრული ლოგისტიკისა და განახლებადი ენერგიის ინტეგრაციის გზით; გაამყაროს ინსტიტუციური სანდოობა, ევროკავშირის მმართველობისა და გამჭვირვალობის სტანდარტებთან ჰარმონიზაციის გზით.¹¹

ამ მიზნების მიღწევა საქართველოს მისცემს შესაძლებლობას, საკუთარი სატრანზიტო პოტენციალი გარდაქმნას მდგრად ეკონომიკურ ზრდად და დაიკავოს ცენტრალური პოზიცია ევრაზიული ეკონომიკური და ენერგეტიკული კავშირის ჩამოყალიბებად პროცესში.

სარტყელისა და გზის ინიციატივა და საქართველოს ეკონომიკური ტრანსფორმაცია: რეგიონული დინამიკა, სტრატეგიული ინტერესები და ეკონომიკური ეფექტიანობა

სტატიის მიზანია გააანალიზოს საქართველოს სტრატეგიული და ეკონომიკური როლი ჩინეთის „სარტყელისა და გზის ინიციატივის“ (BRI) და შუა დერეფნის კონტექსტში, განსაკუთრებული ყურადღებით იმაზე, თუ როგორ აყალიბებს ქვეყნის ტრანსფორმაციას დიდი ძალების – ევროკავშირის, აშშ-ის, აზერბაიჯანისა და სომხეთის – ურთიერთქმედება რეგიონულ თანამშრომლობასთან ერთად.¹²

კვლევა ეფუძნება თვისებრივ და შედარებით ანალიზს, რომელიც მოიცავს პოლიტიკურ დოკუმენტებს, საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების ანგარიშებსა და რეგიონალურ ეკონომიკურ მონაცემებს. ყურადღება გამახვილებულია ინფრას-

¹¹ Giorgi Guruli, “Georgia and the Middle Corridor: Strategic Opportunities for the South Caucasus,” *Caucasus Analytical Digest* 120 (2022): 5–9.

¹² European Commission, *Global Gateway Strategy and the EU–South Caucasus Connectivity Agenda* (Brussels: European Commission, 2022).

ტრუქტურულ განვითარებაზე, სავაჭრო დაკავშირებასა და საინვესტიციო ნაკადებზე სამხრეთ კავკასიაში და მათ გავლენაზე ეკონომიკურ ეფექტიანობასა და ინსტიტუციურ რეფორმებზე.

კვლევამ აჩვენა, რომ: ჩინეთი ცდილობს საქართველოს გავლით მიიღოს უფრო მოკლე და ნაკლებად ხარჯიანი გზა ევროპისკენ, რუსეთისა და საზღვაო ბარიერების გვერდის ავლით; ევროკავშირი სარგებელს იღებს ენერგეტიკული დივერსიფიკაციით, მწვანე ინფრასტრუქტურის განვითარებითა და პოლიტიკურ-ეკონომიკური გავლენის გაძლიერებით (Global Gateway და შავი ზღვის ელექტროკაბელის პროექტების მეშვეობით); აშშ ამ დერეფანს იყენებს ჩინეთის გავლენის დაბალანსებისა და რეგიონული სტაბილურობის გასაძლიერებლად; აზერბაიჯანი იღებს ფინანსურ სარგებელს ტრანზიტიდან და ინფრასტრუქტურის განვითარებიდან, ხოლო სომხეთი ხედავს ახალ შესაძლებლობას ეკონომიკური აღდგენისა და ინვესტიციების მოსაზიდად. საქართველოსთვის ეს დინამიკა ქმნის როგორც ეკონომიკურ შესაძლებლობებს (ტრანზიტული შემოსავლები, ინვესტიციები, მწვანე ლოგისტიკა), ისე გამოწვევას – გარე ძალებს შორის ბალანსისა და ინსტიტუციური გამჭვირვალობის შენარჩუნების აუცილებლობის თვალსაზრისით.

სტატია ასკვნის, რომ შუა დერეფნის გრძელვადიანი წარმატება დამოკიდებულია რეგიონული ქვეყნების კოორდინაციაზე, ევროკავშირთან შესაბამისი მმართველობის სტანდარტებზე და ინფრასტრუქტურული პროექტების დეპოლიტიზაციაზე. საქართველოსთვის კი გადამწყვეტი იქნება ეკონომიკური ეფექტიანობისა და სტრატეგიული ნეიტრალიტეტის ერთდროული შენარჩუნება, რათა ქვეყანამ შეძლოს ტრანზიტული ფუნქციიდან გადაიზარდოს მდგრად ევრაზიულ ლოგისტიკურ ჰაბად.

ევროკავშირისთვის (EU) „სარტყელისა და გზის ინიციატივა“ და შუა დერეფანი წარმოადგენს ერთდროულად ეკონომიკურ შესაძლებლობას და გეოპოლიტიკურ პასუხს ევრაზიის მზარდ კონკურენციაზე. ევროპის ინტერესები ამ მიმართულებით განპირობებულია ენერგეტიკული უსაფრთხოებით, სატრანსპორტო დივერსიფიკაციით და მწვანე ეკონომიკის მხარდაჭერით.

ენერგეტიკული უსაფრთხოება და რესურსების დივერსიფიკაციას რაც შეეხება, რუსეთ–უკრაინის ომმა მკვეთრად წარმოაჩინა ევროკავშირის დამოკიდებულება რუსეთის ენერგორესურსებზე. ამ ფონზე, სამხრეთ კავკასია და შუა დერეფანი იქცა სტრატეგიულ ალტერნატივად. აზერბაიჯანის ბუნებრივი აირი, ტრანსადრული და სამხრეთ გაზის დერეფნის (SGC) მეშვეობით, უკვე უზრუნველყოფს ევროკავშირის რამდენიმე წევრს ალტერნატიული წყაროებით. მომავალი ენერგოპროექტები - მათ შორის შავი ზღვის წყალქვეშა ელექტროგადამცემი მწვანე კაბელი - საშუალებას მისცემს ევროკავშირს მიიღოს მწვანე ენერგია აზერბაიჯანისა და საქართველოს მეშვეობით, რაც შეამცირებს ნახშირბადზე დამოკიდებულებას.

სავაჭრო და სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის დივერსიფიკაციის კუთხით ივარაუდება, რომ ევროკავშირისთვის შუა დერეფანი წარმოადგენს გრძელვადიან სტრატეგიულ არხს აზიასთან ვაჭრობისთვის, რომელიც თავიდან აიცილებს რუსეთისა და ირანის გავლით ტრანზიტს. დერეფანი ამცირებს ტრანსპორტირების დროს ჩინეთიდან ევროპაში საშუალოდ 10 -15 დღემდე. ევროკავშირის კომპანიები (მაგ. „Deutsche Bahn“, „Maersk“, „DP World“) უკვე ინტერესდებიან ამ მიმართულებით ლოგისტიკური ჰაბების განვითარების პერსპექტივით. ევროკავშირი ამავედროულად აფინანსებს ინფრასტრუქტურულ პროექტებს საქართველოსა და აზერბაიჯანში *Global Gateway* სტრატეგიის ფარგლებში, რაც პირდაპირ ზრდის ევროპული კომპანიების ჩართულობას.

მწვანე გარდაქმნასა და მდგრად ეკონომიკაზე შეიძლება ითქვას, რომ ევროკავშირის “Green Deal” პოლიტიკა მოითხოვს მწვანე ენერგიის წყაროებსა და ეკოლოგიურად სუფთა ტრანსპორტის ქსელებს.¹³ შუა დერეფანი ამ მიზანს ემსახურება სამი მიმართულებით: ხელს უწყობს განახლებადი ენერგიის ექსპორტს ცენტრალური აზიიდან ევროპაში; ქმნის პირობებს ელექტრიფიცირებული რკინიგზებისა

¹³ European Bank for Reconstruction and Development, *Transition Report 2020–21: The State Strikes Back* (London: European Bank for Reconstruction and Development, 2020).

და დაბალი ემისიის სატრანსპორტო ინფრასტრუქტურის განვითარებისთვის; აძლიერებს ევროკავშირის ნორმატიულ გავლენას რეგიონში, რადგან დაფინანსებული პროექტები ითხოვენ ეკოლოგიურ და სოციალურ მაღალ სტანდარტებს.¹⁴

ეკონომიკურ სარგებელთან ერთად ევროკავშირი იღებს მნიშვნელოვან გეოპოლიტიკურ უპირატესობას: სამხრეთ კავკასიის ქვეყნების, მათ შორის საქართველოს, უფრო მჭიდრო ინტეგრაცია ევროპულ ეკონომიკურ და სამართლებრივ სივრცეში ზრდის რეგიონის სტაბილურობას.¹⁵ შუა დერეფნის გაძლიერება ამცირებს რუსეთისა და ირანის გავლენას ევრაზიის სატრანსპორტო ქსელებზე, რითაც ევროკავშირს აძლევს დამოუკიდებელ ხელმისაწვდომობას აზიის ბაზრებზე.¹⁶ ევროკავშირი ახორციელებს „რბილ ძალას“ — ხელს უწყობს დემოკრატიულ ინსტიტუტებს, გამჭვირვალობას და მმართველობის ხარისხს, რითაც გრძელვადიანად ამყარებს თავის ეკონომიკურ ზონას. ევროკავშირისთვის შუა დერეფანი წარმოადგენს სტრატეგიულ შესაძლებლობას, რომლის მეშვეობითაც ის ერთდროულად აღწევს ენერგეტიკულ დამოუკიდებლობას, ეკონომიკურ დივერსიფიკაციას და გეოპოლიტიკურ ბალანსს აზიასთან მიმართებაში. საქართველოს მონაწილეობა ამ ქსელში წარმოადგენს ევროკავშირის აღმოსავლეთ პარტნიორობის ერთ-ერთ ყველაზე წარმატებულ ელემენტს.¹⁷

დასკვნა

ამერიკის შეერთებული შტატების მონაწილეობა სამხრეთ კავკასიის სატრანსპორტო არქიტექტურაში არ არის მხოლოდ ეკონომიკური. ის წარმოადგენს სტრატეგიულ ბერკეტს გლობალური ძალთა ბალანსის შესაცვლელად ევრაზიაში და ჩინეთის მზარდი გავლენის შესაზღუდად. გლობალურად გეოპოლიტიკური მიზანი – ჩინეთის შეკავება აშშ მიიჩნევს, რომ „სარტყელისა და გზის ინიციატივა“

¹⁴ World Bank, *Europe and Central Asia Economic Update: Connectivity in Times of Crisis* (Washington, DC: World Bank, 2023).

¹⁵ International Monetary Fund, *Caucasus and Central Asia Regional Economic Outlook: Trade and Transition in a Fragmented World* (Washington, DC: International Monetary Fund, 2022).

¹⁶ Asian Development Bank, *Georgia: East–West Highway Corridor Improvement Project* (Manila: Asian Development Bank, 2021).

¹⁷ National Statistics Office of Georgia (Geostat), *External Trade and Transport Statistics of Georgia* (Tbilisi: Geostat, 2023); Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia, *Annual Report on Transport and Logistics* (Tbilisi: Ministry of Economy and Sustainable Development, 2023).

წარმოადგენს ჩინეთის გრძელვადიან მცდელობას, შექმნას ალტერნატიული მსოფლიო ეკონომიკური წესრიგი. ამ მიზნებით, ამერიკის პოლიტიკა მიმართულია იმისკენ, რომ ხელი შეუწყოს ალტერნატიულ დერეფნებს, რომლებიც არ ექვემდებარება ჩინურ ან რუსულ კონტროლს; აგრეთვე უზრუნველყოს საკუთარი ტექნოლოგიური, ფინანსური და უსაფრთხოების გავლენა სატრანსპორტო და ენერგეტიკულ ინფრასტრუქტურებზე; ამასთანავე შეინარჩუნოს დასავლეთის ლიდერობა ევრაზიაში, განსაკუთრებით იმ რეგიონებში, სადაც ნატო-ს არ აქვს პირდაპირი სამხედრო ყოფნა. სწორედ ამ კონტექსტში ჩნდება Trump Route for International Peace and Prosperity ამერიკული პროექტი, რომელიც მიზნად ისახავს რეგიონულ დერეფანში აშშ-ის პოლიტიკური და ფინანსური ყოფნის გამყარებას.

აშშ-ის ეკონომიკური მიზნები ორ ძირითად ასპექტს მოიცავს: ენერგეტიკული დერეფნები - ამერიკას სურს გააძლიეროს თავისი ენერგოკომპანიების წვდომა ცენტრალური აზიისა და კავკასიის ნავთობ-გაზის რესურსებზე, რათა ევროპას შესთავაზოს უსაფრთხო ალტერნატივა რუსეთის ენერგომონოპოლიისგან. ინვესტიციების დივერსიფიკაცია – აშშ მხარს უჭერს ინფრასტრუქტურულ პროექტებს (მაგ., სატელეკომუნიკაციო ბოჭკოვანი ხაზები, ენერგო-გადამცემი ქსელები), რომლებიც ჩაანაცვლებენ ჩინურ ინვესტიციებს და შექმნიან ბაზრებს ამერიკული კაპიტალისთვის.

აშშ ხედავს სამხრეთ კავკასიას როგორც სტრატეგიულ „საგზაო ხიდს“ შავი და კასპიის ზღვებს შორის. ამ სივრცეში გავლენის შენარჩუნება: ამცირებს რუსეთის სამხედრო-სტრატეგიულ წვდომას რეგიონზე; აკონტროლებს ირანის ჩრდილოეთ საზღვართან ენერგეტიკულ მოძრაობას; აძლიერებს პარტნიორობას ნატო-ს არაწევრ ქვეყნებთან, როგორცაა საქართველო და აზერბაიჯანი. აშშ-ის მონაწილეობა რეგიონულ პროექტებში, მათ შორის სომხეთ-აზერბაიჯანის შერიგების მცდელობებში, ემსახურება სტაბილურობის უზრუნველყოფას და ჩინური გავლენის დაბალანსებას.

გლობალური ეკონომიკური ეფექტის თვალსაზრისით ძალიან მნიშვნელოვანი ისაა, რომ აშშ-ის ჩართულობა შუა დერეფანში ასევე ითვლება გლობალური ეკონომიკური სტრატეგიის ნაწილად. ალტერნატიული სავაჭრო ქსელების შექმნით აშშ

ხელს უწყობს საერთაშორისო ლოგისტიკის კონკურენტულ გარემოს, რაც ამცირებს ჩინეთის მონოპოლიურ პოზიციებს. ამერიკული კომპანიებისთვის იხსნება ახალი ბაზრები ინფრასტრუქტურაში, ფინანსურ სერვისებსა და ენერგეტიკაში. შედეგად, რეგიონში იზრდება დოლარის ზონის გავლენა და აშშ-ს ფინანსური ინსტიტუტების გლობალური როლი.

აშშ-სთვის ევრაზიის დერეფანი არ არის მხოლოდ ეკონომიკური პროექტი — ეს არის გეოპოლიტიკური ბერკეტი, რომლის მიზანია ჩინეთის გავლენის შეკავება, ევროპის უსაფრთხოების გაძლიერება და საკუთარი ეკონომიკური ინტერესების დაცვა.

ევროკავშირი და აშშ განსხვავებული ინსტრუმენტებით, მაგრამ საერთო მიზნებით მოქმედებენ ევრაზიის დერეფანში - გაძლიერება, დივერსიფიკაცია და გავლენის შენარჩუნება ევროკავშირი აქცენტს აკეთებს ეკონომიკურ ინტეგრაციაზე, ენერგეტიკულ გარდაქმნაზე და რეგულაციურ სტანდარტებზე. აშშ კი ფოკუსირებულია სტრატეგიულ ბალანსზე, უსაფრთხოებაზე და ჩინეთის მზარდი ძალაუფლების კონტროლზე. საქართველოსთვის ეს მრავალმხრივი კონკურენცია ქმნის როგორც შესაძლებლობას, ისე გამოწვევას: სწორად დაბალანსებული დიპლომატიური პოლიტიკა და ეკონომიკური ეფექტიანობის პრინციპებზე დაფუძნებული მმართველობა ქვეყანას აძლევს შანსს გადაიქცეს ევრაზიის ერთ-ერთ მთავარ სატრანზიტო და საინვესტიციო ცენტრად.

ბიბლიოგრაფია

- Asian Development Bank. *Georgia: East–West Highway Corridor Improvement Project*. Manila, Philippines: Asian Development Bank, 2021.
- Caucasus Analytical Digest. *The Middle Corridor and South Caucasus Connectivity*. Issue 126. Zürich, Switzerland: Center for Security Studies (CSS), ETH Zürich, 2023.
- European Bank for Reconstruction and Development. *Transition Report 2020–21: The State Strikes Back*. London, UK: European Bank for Reconstruction and Development, 2020.
- European Commission. *Global Gateway Strategy and the EU–South Caucasus Connectivity Agenda*. Brussels, Belgium: European Commission, 2022.
- Georgian Institute of Politics. *China’s Belt and Road in Georgia: Opportunities and Risks*. Tbilisi, Georgia: Georgian Institute of Politics, 2022.
- Guruli, Giorgi. “Georgia and the Middle Corridor: Strategic Opportunities for the South Caucasus.” *Caucasus Analytical Digest* 120 (2022): 5–9.

- Hamilton, Daniel S. *The Trans-Caspian Corridor: A Western Strategic Response to Eurasian Realignment*. Washington, DC: Atlantic Council, 2022.
- International Monetary Fund. *Caucasus and Central Asia Regional Economic Outlook: Trade and Transition in a Fragmented World*. Washington, DC: International Monetary Fund, 2022.
- Ismailzade, Fariz. “The Middle Corridor: Azerbaijan’s Role in Eurasian Connectivity.” *Caucasus Policy Journal* 8, no. 2 (2021): 45–56.
- Ministry of Economy and Sustainable Development of Georgia. *Annual Report on Transport and Logistics*. Tbilisi, Georgia: Ministry of Economy and Sustainable Development, 2023.
- National Statistics Office of Georgia (Geostat). *External Trade and Transport Statistics of Georgia*. Tbilisi, Georgia: Geostat, 2023.
- Organisation for Economic Co-operation and Development. *Sustainable Infrastructure for Connectivity in the Belt and Road Initiative Regions*. Paris, France: OECD Publishing, 2021.
- TRACECA (Transport Corridor Europe–Caucasus–Asia). *Regional Transport and Trade Facilitation Strategy*. Baku, Azerbaijan: TRACECA, 2022.
- World Bank. *Europe and Central Asia Economic Update: Connectivity in Times of Crisis*. Washington, DC: World Bank, 2023.

საქართველოს წიგნიერების კრიზისი: მრავალგანზომილებიანი ანალიზი და ინტეგრირებული გადაჭრის მოდელი

სოფიკო ცხელიშვილი¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10332>

აბსტრაქტი

წინამდებარე ნაშრომი ეხმაურება საქართველოს განათლების სისტემის უმწვავეს გამოწვევას – PISA-სა და PIRLS-ის კვლევებით დადასტურებულ მოსწავლეთა ფუნქციური წიგნიერების კრიტიკულად დაბალი დონეს და მიზნად ისახავს, საერთაშორისო სამეცნიერო ლიტერატურისა და ადგილობრივი პრაქტიკის სინთეზის საფუძველზე, პრობლემის გადაჭრის ინტეგრირებული, მრავალგანზომილებიანი მოდელი შექმნას. ნაშრომის მთავარი თეზისის თანახმად, წიგნიერების კრიზისი არ არის ერთეული პრობლემა, არამედ სამი ურთიერთდაკავშირებული სისტემის კოლაფსის შედეგია: კოგნიტური დეფიციტი, რომელიც, უპირველეს ყოვლისა, ენის სტრუქტურული კომპონენტების (მორფოსინტაქსის) სისუსტეში ვლინდება; ფსიქოლოგიური მანკიერი წრე, სადაც აკადემიური წარუმატებლობა იწვევს მოტივაციის კარგვასა და დასწავლის უმწეობას; და სოციალური გარემო ფაქტორები, მათ შორის, სკოლის, ოჯახისა და თანატოლების არაეფექტიანი მხარდაჭერა. ამ კომპლექსური დიაგნოზის საპასუხოდ, ნაშრომი გვთავაზობს ჰოლისტურ სტრატეგიას, რომელიც ეფუძნება პროაქტიულ, მრავალდონიან მხარდაჭერის სისტემას (RTI), მტკიცებულებებზე დაფუძნებული პედაგოგიკის (მაგ., ურთიერთსწავლება) დანერგვას და სისტემურ რეფორმებს კურიკულუმის, მასწავლებლის პროფესიისა და შეფასების მიმართულებით. კვლევის საბოლოო დასკვნით, წიგნიერების კრიზისის დაძლევა მოითხოვს გრძელვადიან, კოორდინირებულ ეროვნულ სტრატეგიას, რომელიც მიზნად ისახავს არა მხოლოდ PISA-ს რეიტინგების გაუმჯობესებას, არამედ მოაზროვნე და სრულფასოვანი მოქალაქეების თაობის აღზრდას.

საკვანძო სიტყვები: წაკითხულის გააზრება, ფუნქციური წიგნიერება, PISA, განათლების რეფორმა, კოგნიტური უნარები, მეტაკოგნიცია, სოციალურ-ემოციური სწავლება, სისტემური მიდგომა;

¹ სსიპ გენერალ გიორგი კვინიტაძის სახელობის კადეტთა სამხედრო ლიცეუმი

The Literacy Crisis in Georgia: A Multidimensional Analysis and an Integrated Solution Model

Sophiko Tskhelishvili²

Abstract

This paper addresses one of the most acute challenges within the Georgian education system: the critically low level of functional literacy among students, as evidenced by international assessments such as PISA and PIRLS. The aim is to move beyond a symptomatic description of the problem and, by synthesizing international scientific literature and local practice, to develop an integrated, multidimensional model for its resolution. According to the paper's main thesis, the literacy crisis is not a singular issue but the result of the collapse of three interconnected systems: cognitive deficits, primarily manifesting as a weakness in structural language components (morphosyntax); a psychological vicious cycle, where academic failure leads to loss of motivation and learned helplessness; and socio-environmental factors, including ineffective support from school, family, and peers. In response to this complex diagnosis, the paper proposes a holistic strategy based on a proactive, multi-tiered system of support (RTI), the implementation of evidence-based pedagogy (e.g., Reciprocal Teaching), and systemic reforms in curriculum, teacher professional development, and assessment. The paper concludes that overcoming the literacy crisis requires a long-term, coordinated national strategy aimed not just at improving PISA rankings, but at raising a generation of thoughtful and engaged citizens.

Keywords: Reading Comprehension, Functional Literacy, PISA, Educational Reform, Cognitive Skills, Metacognition, Social-Emotional Learning, Systemic Approach.

² LEPL General Giorgi Kvinitadze Cadets Military Lyceum

შესავალი

საქართველოში წიგნიერების პრობლემის გააზრებისას მთავარი შეცდომა მისი, როგორც მხოლოდ ტექნიკური უნარის, განხილვაა. სინამდვილეში, წაკითხულის გააზრება წარმოადგენს პიროვნების განვითარების ერთ-ერთ ყველაზე კომპლექსურ ფსიქო-კოგნიტურ პროცესს, რომელიც არ ჰგავს ინფორმაციის პასიურად მიღებას. როგორც სამეცნიერო ლიტერატურა ადასტურებს, კითხვისას ადამიანი აქტიურად აგებს ტექსტის შინაარსის უნიკალურ მენტალურ მოდელს, რაშიც ერთვება როგორც მისი არსებული ცოდნა, ისე მაღალი დონის აზროვნების უნარები.³ ეს რთული კოგნიტური არქიტექტურა, თავის მხრივ, მოითხოვს მუდმივ მართვას საკუთარი გაგების პროცესზე (მეტაკოგნიცია), რაც კრიტიკულად არის დამოკიდებული აღმასრულებელ ფუნქციებზე, როგორიცაა კოგნიტური მოქნილობა და დაგეგმვა.⁴ შესაბამისად, წიგნიერების დეფიციტი არის არა უბრალოდ ტექნიკური ჩავარდნა, არამედ აზროვნების ფუნდამენტური პროცესების შეფერხება.

ამ რთულ კოგნიტურ არქიტექტურას კიდევ უფრო ამძაფრებს ის ფაქტი, რომ იგი განუყოფლად არის დაკავშირებული მოსწავლის ფსიქოლოგიურ მდგომარეობასა და სოციალურ კონტექსტთან. წარმატება კითხვაში ზრდის მოტივაციასა და პოზიტიურ კითხვით თვითაღქმას, ხოლო მუდმივი წარუმატებლობა წარმოშობს კითხვისგან თავის არიდების მანკიერ წრეს, რაც კიდევ უფრო აღრმავებს აკადემიურ ჩამორჩენას.⁵ ამ ინდივიდუალური პროცესების პარალელურად, წიგნიერება ასრულებს უმნიშვნელოვანეს სოციალურ ფუნქციას: იგი საფუძველს უყრის საზოგადოებაში აქტიურ, ინფორმირებულ მოქალაქედ ჩამოყალიბებას, რაც PISA-ს კვლევების ერთ-ერთი მთავარი ფოკუსია (OECD, 2019). ამიტომ, როდესაც ვსაუბრობთ წიგნიერების კრიზისზე, ჩვენ ვგულისხმობთ კოგნიტური, ფსიქოლოგიური და სოციალური განვითარების ერთიან კრიზისს, რომელიც პირდაპირ აისახება ქვეყნის ადამიანურ კაპიტალსა და დემოკრატიულ პოტენციალზე.

³ W. Kintsch, *Comprehension: A paradigm for cognition*. Cambridge University Press. (1998).

⁴ A. Diamond, *Executive functions*. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168. (2013).

⁵ J. T. Guthrie, A. McRae, & Klauda, S. L. *Contributions of concept-oriented reading instruction to knowledge about interventions for motivations in reading*. *Educational Psychologist*, 42(4), (2007). 237–250.

საქართველოს წიგნიერების კრიზისის მასშტაბი ყველაზე მკაფიოდ საერთაშორისო შეფასებების მონაცემებში ჩანს, თუმცა ეს ციფრები პრობლემის არსს კი არ გვიჩვენებს, არამედ მის საგანგაშო სიმპტომებს წარმოადგენს. PISA-ს 2018 წლის კვლევის მიხედვით, 15 წლის ქართველი მოსწავლეების საშუალო შედეგი წაკითხულის გააზრებაში (380 ქულა) კრიტიკულად ჩამორჩება ეკონომიკური თანამშრომლობისა და განვითარების ორგანიზაციის (OECD) ქვეყნების საშუალო მაჩვენებელს (487 ქულა). ეს სტატისტიკური სხვაობა თვისებრივად ნიშნავს, რომ მოსწავლეთა 42%-ს არ გააჩნია ფუნქციური წიგნიერების საბაზისო დონე, რაც მათ უზღუდავს ტექსტიდან მარტივი დასკვნების გამოტანისა და ინფორმაციის კრიტიკულად შეფასების უნარს (OECD, 2019). შესაბამისად, ეს მონაცემები მიუთითებს არა უბრალოდ აკადემიურ ჩამორჩენაზე, არამედ სისტემის უუნარობაზე, აღჭურვოს ახალგაზრდები თანამედროვე სამყაროში სრულფასოვანი მონაწილეობისთვის აუცილებელი ინსტრუმენტებით.

პრობლემის სისტემურ და ღრმა ხასიათს ადასტურებს ის ფაქტიც, რომ ეს სირთულეები მოზარდობის ასაკში მოულოდნელად არ ჩნდება; ისინი სათავეს იღებს გაცილებით ადრეულ, დაწყებით საფეხურზე. PIRLS-ის 2016 წლის კვლევამ, რომელიც IV კლასის მოსწავლეების კითხვის უნარებს აფასებს, აჩვენა, რომ ქართველი მოსწავლეები ამ ასაკშიც ჩამორჩებიან საერთაშორისო საშუალო მაჩვენებელს, განსაკუთრებით კი საინფორმაციო ტექსტების გააზრებაში. ეს საერთაშორისო ტენდენციები სრულად დასტურდება და კონკრეტდება ადგილობრივი პედაგოგიური პრაქტიკის კვლევებით, რომლებიც მიუთითებენ სისტემურ პრობლემებზე, მათ შორის, სწავლების პასიურ, რეპროდუქციულ მეთოდებზე, სადაც კრიტიკული აზროვნება უკანა პლანზეა გადაწეული.⁷ ეს ყოვლისმომცველი სურათი მიუთითებს ღრმა,

⁶ I. V. S. Mullis, M. O. Martin, P. Foy, & Hooper, M. PIRLS 2016 International Results in Reading. TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College. (2017).
to Solve Them]. [Unpublished pedagogical practice research report]. Katskhi Village Public School, Chiatura Municipality.

⁷ N. Butskhrikidze, Pedagogiuri praqtikis kvlevis angarishi: Tekstis gageba-gaazrebis problemebi datsyebit saphekhurze da mati gadachris gzebi [Pedagogical Practice Research Report: Problems of Text Comprehension at the Primary Level and Ways to Solve Them]. [Unpublished pedagogical practice research report]. Katskhi Village Public School, Chiatura Municipality. (2018).

ქრონიკულ გამოწვევაზე, რომელიც არა ფრაგმენტულ ცვლილებებს, არამედ სწავლა-სწავლების პარადიგმის ფუნდამენტურ გადააზრებას მოითხოვს.

საქართველოს სკოლებში წაკითხულის გააზრების კრიტიკულად დაბალი დონე არ არის აბსტრაქტული სტატისტიკური მაჩვენებელი; ეს არის პრობლემა, რომელსაც აქვს ღრმა და მრავალმხრივი უარყოფითი გავლენა, დაწყებული ცალკეული მოსწავლის პირადი ტრაგედიიდან, დასრულებული ეროვნული მასშტაბის კრიზისით. ინდივიდუალურ დონეზე, წაკითხულის გააზრება არის "გარდამქმნელი უნარი" (gateway skill), რომელიც საფუძვლად უდევს ყველა სხვა აკადემიური დისციპლინის ათვისებას. მოსწავლე, რომელსაც უჭირს ტექსტის გააზრება, გარდაუვლად აწყდება პრობლემებს მათემატიკაში, ისტორიასა თუ საბუნებისმეტყველო მეცნიერებებში. ეს იწვევს აკადემიური წარუმატებლობის დომინოს ეფექტს, რაც მოსწავლეს უყალიბებს ნეგატიურ თვითადქმას, აქვეითებს მის სასწავლო მოტივაციას და, საბოლოოდ, ქმნის ე.წ. "მათეს ეფექტს" – წარმატებული მკითხველები მეტს კითხულობენ და კიდევ უფრო ვითარდებიან, ხოლო სუსტი მკითხველები თავს არიდებენ კითხვას და უფსკრული მათსა და თანატოლებს შორის დროთა განმავლობაში კატასტროფულად იზრდება.⁸

ეს ინდივიდუალური აკადემიური და ფსიქოლოგიური პრობლემები აუცილებლად იღვრება სოციალურ სივრცეში და ამახინჯებს სასკოლო ცხოვრებას. მუდმივი წარუმატებლობით გამოწვეული ფრუსტრაცია ხშირად ტრანსფორმირდება ქცევით პრობლემებში; როგორც კვლევები აჩვენებს, კითხვის სირთულეები პირდაპირ უკავშირდება ბულინგისა და აგრესიული ქცევის რისკის ზრდას, რადგან აკადემიურ სფეროში წარუმატებელი მოსწავლეები ხშირად ცდილობენ სოციალური სტატუსის მოპოვებას დესტრუქციული გზებით. ამასთან, საქართველოს სოციალურ-ეკონომიკური კონტექსტის გათვალისწინებით, წიგნიერების დაბალი დონე პირდაპირ კვებავს და აღრმავებს განათლების უთანასწორობას. PISA-ს კვლევები მუდმივად აჩვენებს, რომ სოციალურ-ეკონომიკურად შეჭირვებული ოჯახების მოსწავლეებს მნიშვნელოვნად დაბალი შედეგები აქვთ (OECD, 2019), რადგან მათ

⁸ K. E. Stanovich, Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. Reading Research Quarterly, 21(4), (1986). 360–407.

ოჯახებს ხშირად არ გააჩნიათ შვილების ეფექტიანი დახმარებისთვის საჭირო რესურსი.⁹ როდესაც სკოლა ვერ ახერხებს ამ განსხვავებების კომპენსირებას, ის სოციალური მობილობის ხელშემწყობი მექანიზმის ნაცვლად, არსებული უთანასწორობის გამდრმავებელ ინსტრუმენტად იქცევა.

საბოლოო ჯამში, ამ პრობლემის იგნორირებას დამანგრეველი გრძელვადიანი შედეგები აქვს ქვეყნის მომავლისთვის. ფუნქციური წიგნიერების გარეშე დარჩენილი ახალგაზრდები შეზღუდულნი არიან მიიღონ ხარისხიანი უმაღლესი განათლება და დასაქმდნენ კვალიფიციურ სამსახურებში, რაც აფერხებს ქვეყნის ეკონომიკურ მოდერნიზაციას და ცოდნაზე დაფუძნებული ეკონომიკის მშენებლობას. ამასთანავე, კრიტიკული აზროვნებისა და ინფორმაციის ანალიზის უნარის გარეშე, შეუძლებელია ჯანსაღი სამოქალაქო საზოგადოების ჩამოყალიბება, რომელიც შედეგი იქნება დეზინფორმაციისა და მანიპულაციის მიმართ. შესაბამისად, წიგნიერების პრობლემის გადაჭრა ქართულ რეალობაში არის არა მხოლოდ საგანმანათლებლო, არამედ სოციალური სამართლიანობის, ეკონომიკური წინსვლისა და ეროვნული უსაფრთხოების სტრატეგიული საკითხი.

მიუხედავად პრობლემის სირთულისა და მასშტაბისა, საქართველოს განათლების სისტემას არ უწევს ამ გამოწვევასთან მარტო, ცარიელი ხელებით შეხვედრა. ათწლეულების განმავლობაში, საერთაშორისო სამეცნიერო საზოგადოებამ დააგროვა უზარმაზარი თეორიული და ემპირიული ცოდნა იმის შესახებ, თუ რა ფაქტორები განაპირობებს კითხვის სირთულეებს და რომელი მიდგომებია ყველაზე ეფექტიანი მათ დასაძლევად. კვლევების პირველი და ყველაზე ფუნდამენტური მიმართულება ფოკუსირდება კითხვის კოგნიტურ არქიტექტურაზე. "კითხვის მარტივი მოდელის" (Simple View of Reading) თანახმად, გააზრების სირთულეები შეიძლება მომდინარეობდეს როგორც დეკოდირების (ტექნიკური კითხვა), ისე ენობრივი გააზრების პრობლემებიდან.¹⁰ თუმცა, შემდგომმა კვლევებმა დაადგინა, რომ მოზარდებში პრობლემის სათავე ხშირად სწორედ ენობრივი გააზრების

⁹ D. Pelletier, F. Guay, & Falardeau, É. Contributions of Reading Support from Teachers, Parents, and Friends to Reading Related Variables in Academic and Recreational Contexts. *Reading Research Quarterly*, 59(1), (2024). 1-22.

¹⁰ P. B. Gough, & Tunmer, W. E. Decoding, reading, and reading disability. *Remedial and Special Education*, 7(1), (1986). 6-10.

კომპონენტშია, კერძოდ, ენის სტრუქტურული ელემენტების – მორფოლოგიისა და სინტაქსის – არასაკმარის ფლობაში, რაც მათ რთული წინადადებების გაგებაში უქმნის ბარიერს.¹¹

კვლევების მეორე დიდი მიმართულება ამტკიცებს, რომ კოგნიტური პროცესები ვაკუუმში არ მიმდინარეობს; ისინი მჭიდროდ არის დაკავშირებული სწავლის სოციალურ-ემოციურ ეკოლოგიასთან. მასშტაბური მეტანალიზები უტყუარად ადასტურებს, რომ პოზიტიური მასწავლებელ-მოსწავლის ურთიერთობა პირდაპირ კავშირშია მოსწავლის მაღალ სასწავლო ჩართულობასა და აკადემიურ მიღწევებთან.¹² გარდა ამისა, სკოლისადმი კუთვნილების განცდა და ფსიქოლოგიურად უსაფრთხო გარემო ზრდის მოსწავლის მზაობას, ჩაერთოს რთულ ინტელექტუალურ საქმიანობაში. ამ ეკოსისტემის უმნიშვნელოვანესი ნაწილია ოჯახისა და თანატოლების მხარდაჭერა, სადაც განსაკუთრებით ეფექტიანია ბავშვის ავტონომიისა და ურთიერთობის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება.¹³

კვლევების მესამე მიმართულება ფოკუსირებულია იმ კონკრეტული პედაგოგიური ინტერვენციების იდენტიფიცირებაზე, რომლებიც რეალურად მუშაობს. დადასტურებულია კითხვის სტრატეგიების ექსპლიციტური სწავლების ეფექტიანობა, რომელთა შორის ერთ-ერთ ყველაზე წარმატებულ ინტეგრირებულ მოდელად მიჩნეულია ურთიერთსწავლება (Reciprocal Teaching) (Palincsar & Brown, 1984). ამასთან, გრძელვადიანი კვლევები გვაფრთხილებს, რომ მოზარდებთან, რომლებსაც ღრმა და ქრონიკული პრობლემები აქვთ, წარმატების მისაღწევად აუცილებელია ინტენსიური და მრავალწლიანი ინტერვენციები.¹⁴

¹¹ M. A. Nippold, Reading comprehension deficits in adolescents: Addressing underlying language abilities. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 48(2), (2017). 125-131.

¹² D. L. Roorda, H. M. Koomen, Spilt, J. L., & Oort, F. J. The influence of affective teacher–student relationships on students’ school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), (2011). 493-529.

¹³ D. Pelletier, F. Guay, & Falardeau, É. Contributions of Reading Support from Teachers, Parents, and Friends to Reading Related Variables in Academic and Recreational Contexts. *Reading Research Quarterly*, 59(1), (2024). 1-22.

¹⁴ M. Solis, J. Miciak, S. Vaughn, & Fletcher, J. M. Why intensive interventions matter: Longitudinal studies of adolescents with reading disabilities and poor reading comprehension. *Learning Disability Quarterly*, 37(4), (2014). 218-229.

მიუხედავად იმისა, რომ ეს კვლევითი მიმართულებები ცალ-ცალკე კარგად არის შესწავლილი, ლიტერატურაში იგრძნობა ამ ცოდნის ინტეგრირებული მოდელის დეფიციტი. წინამდებარე ნაშრომის მთავარი ამოცანა და სიახლე სწორედ ამ "ცარიელი სივრცის" შევსებაა – ჩვენ ვცდილობთ, ამ სამი კვლევითი მიმართულების სინთეზის საფუძველზე შევქმნათ ერთიანი, ჰოლისტური ჩარჩო, რომელიც საშუალებას მოგვცემს, საქართველოს წიგნიერების კრიზისი გავანალიზოთ და დავგეგმოთ მისი გადაჭრის გზები კომპლექსურად. შესაბამისად, წინამდებარე ნაშრომის მთავარი საკვლევი კითხვაა: რა არის ის მტკიცებულებებზე დაფუძნებული, ინტეგრირებული სტრატეგია, რომელიც საქართველოს დაეხმარება წიგნიერების პრობლემის სისტემურ დაძლევაში?

ძირითადი ნაწილი

საქართველოს წიგნიერების კრიზისის დასაძლევად, პირველ რიგში, აუცილებელია პრობლემის ფუნდამენტური, კოგნიტური მიზეზების დიაგნოსტიკა. "კითხვის მარტივი მოდელის" (Simple View of Reading) თანახმად, წაკითხულის გააზრება ორი ძირითადი კომპონენტის – დეკოდირებისა (ტექნიკური კითხვა) და ენობრივი გააზრების – წარმატებული სინთეზის შედეგია,¹⁵ მიუხედავად იმისა, რომ დეკოდირების სირთულებები გარკვეული მოსწავლეებისთვის კვლავ პრობლემად რჩება, PISA-ს ტიპის კომპლექსურ დავალებებში დაფიქსირებული მასშტაბური წარუმატებლობა მიუთითებს, რომ მოზარდების უმრავლესობისთვის მთავარ ბარიერს სწორედ ენობრივი გააზრების კომპონენტის სისუსტე წარმოადგენს.

პრობლემის სათავე ხშირად არა უბრალოდ მწირ ლექსიკურ მარაგში, არამედ ენის სტრუქტურული კომპონენტების – კერძოდ, მორფოლოგიისა და სინტაქსის – არასაკმარის ფლობაშია. აკადემიური ტექსტები, რომლებსაც მოსწავლეები საშუალო და მაღალ კლასებში ეჯახებიან, სავსეა რთული, მრავალშრიანი წინადადებებით. კვლევები ცხადყოფს, რომ მოზარდებში წაკითხულის გააზრების დეფიციტის უძლიერესი პროგნოზული ფაქტორი სწორედ რთული სინტაქსური კონსტრუქციების გაანალიზების უუნარობაა¹⁶. მოსწავლეს არ შეუძლია გაიგოს ტექსტი,

¹⁵P. B. Gough, W. E. Tunmer, Decoding, reading, and reading disability. Remedial and Special Education, 7(1), 6–10.

¹⁶ Nippold, M. A. (2017). Reading comprehension deficits in adolescents: Addressing underlying language abilities. Language, Speech, and Hearing Services in Schools, 48(2), (1986). 125-131.

რომლის გრამატიკულ "ჩონჩხსაც" ვერ შლის. ეს რთული ენობრივი ოპერაციები, თავის მხრივ, დიდ დატვირთვას აყენებს აღმასრულებელ ფუნქციებს, განსაკუთრებით მუშა მეხსიერებასა და ყურადღების კონტროლს.¹⁷ შესაბამისად, გააზრების პროცესი შეიძლება დაირღვეს როგორც ენობრივი ცოდნის, ისე ამ ცოდნის ოპერატიულად გამოყენებაზე პასუხისმგებელი კოგნიტური მექანიზმების სისტემის გამო.

კოგნიტური სირთულები იშვიათად რჩება იზოლირებულ ტექნიკურ პრობლემად; ისინი, როგორც წესი, წარმოშობს მეორეული ფსიქოლოგიური პრობლემების მთელ კასკადს, რომლებიც ერთმანეთს აძლიერებს და ქმნის ძნელად გასარღვევ მანკიერ წრეს. მუდმივი აკადემიური წარუმატებლობა პირდაპირ აისახება მოსწავლის მოტივაციასა და, რაც განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია, მის კითხვით თვითაღქმაზე (reading self-concept). როდესაც ბავშვი სისტემატურად აწყდება სირთულებს, ის იწყებს საკუთარ თავში ეჭვის შეტანას და იმ დასკვნამდე მიდის, რომ "კითხვა არ გამომდის". ეს ნეგატიური თვითაღქმა აყალიბებს კითხვის მიმართ უარყოფით დამოკიდებულებას, რაც, თავის მხრივ, იწვევს კითხვისგან თავის არიდებას. ეს ქცევა ამკვიდრებს ლიტერატურაში "მათეს ეფექტის" სახელით ცნობილ ფენომენს: წარმატებული მკითხველები მეტს კითხულობენ და კიდევ უფრო ვითარდებიან, ხოლო სუსტი მკითხველები სულ უფრო ნაკლებს კითხულობენ, რაც მათ ტვინს ართმევს იმ პრაქტიკას, რომელიც აუცილებელია გამართული კითხვისთვის საჭირო ნერვული კავშირების გასამყარებლად. შედეგად, უფსკრული მათსა და თანატოლებს შორის დროთა განმავლობაში კატასტროფულად იზრდება.¹⁸

ამ პროცესს კიდევ უფრო ამძაფრებს ის, თუ როგორ ხსნის მოსწავლე საკუთარ წარუმატებლობას. როდესაც მუდმივი მარცხის ფონზე მოსწავლეს უყალიბდება ფიქსირებული აზროვნება (fixed mindset) – რწმენა იმისა, რომ უნარები თანდაყოლილი და უცვლელია – ის ყოველ წარუმატებლობას საკუთარ უცვლელ უუნარობას აწერს. ასეთი შინაგანი ატრიბუცია ("მე უბრალოდ არ შემიძლია") მოსწავლეს აგდებს დასწავლილი უმწეობის (learned helplessness) მდგომარეობაში, რის გამოც ის

¹⁷ A. Diamond, Executive functions. Annual Review of Psychology, 64, (2013). 135–168.

¹⁸ K. E. Stanovich, Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. Reading Research Quarterly, 21(4), (1986). 360–407.

წყვეტს მცდელობას, რადგან თვლის, რომ მის ძალისხმევას შედეგი მაინც არ ექნება.¹⁹ შესაბამისად, პრობლემა აღარ არის უბრალოდ უნარების დეფიციტი; ის გადაიქცევა ღრმა მოტივაციურ კრიზისად, რომელიც სწავლის პროცესს თითქმის გადაულახავ ფსიქოლოგიურ ბარიერად აქცევს.

მოსწავლის კოგნიტური და ფსიქოლოგიური განვითარება იზოლირებულად არ ხდება; იგი ღრმად არის ჩაშენებული სოციალურ ეკოსისტემაში, სადაც ოჯახი, სკოლა და თანატოლები ერთობლივად ქმნიან იმ გარემოს, რომელიც ხელს უწყობს ან, პირიქით, აფერხებს წიგნიერების განვითარებას. პირველი და ყველაზე გავლენიანი "საკლასო ოთახი" ოჯახია. კვლევები ცხადყოფს, რომ გადამწყვეტი მნიშვნელობა აქვს ე.წ. "სახლის წიგნიერების გარემოს" (Home Literacy Environment) ხარისხს, რომელიც მოიცავს არა მხოლოდ სახლში წიგნების ფიზიკურ არსებობას, არამედ მშობლების, როგორც კითხვის როლური მოდელების, ქცევასა და ერთობლივი კითხვის აქტივობების სიხშირეს. თუმცა, რაოდენობაზე მნიშვნელოვანია მშობლის მხარდაჭერის ხარისხი. ყველაზე ეფექტიანია ისეთი ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა, რომელიც ბავშვის ავტონომიისა (მაგ., წიგნის არჩევის თავისუფლება) და ურთიერთობის (მაგ., წაკითხულზე საუბარი, ინტერესის გამოხატვა) განცდებს აძლიერებს, ნაცვლად კონტროლისა და მექანიკური დახმარებისა.²⁰

სკოლას შეუძლია, ოჯახურ გარემოში არსებული განსხვავებები შეამციროს ან, პირიქით, გააღრმავოს. მასშტაბური მეტაანალიზები ადასტურებს, რომ პოზიტიური, ნდობაზე დაფუძნებული მასწავლებელ-მოსწავლის ურთიერთობა პირდაპირ კავშირშია მოსწავლის მაღალ სასწავლო ჩართულობასთან, მოტივაციასა და აკადემიურ მიღწევებთან.²¹ როდესაც საკლასო ოთახში შექმნილია ფსიქოლოგიური უსაფრთხოების განცდა, სადაც მოსწავლეს არ ეშინია შეცდომის დაშვებისა, ის უფრო თამამად ერთვება სწავლის რთულ პროცესში. სკოლისადმი კუთვნილების განცდა, ანუ შეგრძნება, რომ შენ ამ საზოგადოების მიღებული და დაფასებული

¹⁹ C. S. Dweck, *Mindset: The new psychology of success*. Random House. (2006).

²⁰ D. Pelletier, F. Guay, É. Falardeau, Contributions of Reading Support from Teachers, Parents, and Friends to Reading Related Variables in Academic and Recreational Contexts. *Reading Research Quarterly*, 59(1), (2024). 1-22.

²¹ D. L. Roorda, H. M. Koomen, J. L. Spilt, F. J. Oort, The influence of affective teacher-student relationships on students' school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), (2011). 493-529.

წევრი ხარ, წარმოადგენს მოტივაციის ერთ-ერთ უმთავრეს საყრდენს და პირდაპირ პროგნოზირებს კითხვის უნარების გაუმჯობესებას.

მოზარდობის ასაკში თანატოლების გავლენა ხშირად დომინანტური ხდება. თანატოლთა წრეში დამკვიდრებული სოციალური ნორმები და დამოკიდებულებები პირდაპირ მოქმედებს იმაზე, თუ რამდენად "პრესტიჟულად" ითვლება კითხვა და აკადემიური ძალისხმევა. კვლევები აჩვენებს, რომ მეგობრების მხარდაჭერას უნიკალური და ძლიერი გავლენა აქვს, განსაკუთრებით თავისუფალ დროს კითხვის (recreational reading) მოტივაციასა და სიხშირეზე.²² საბოლოო ჯამში, მოსწავლის წარმატება ამ სამი ძირითადი გარემოს – ოჯახის, სკოლისა და თანატოლების – ჰარმონიული და მხარდამჭერი ურთიერთქმედების შედეგია. როდესაც ამ სისტემის ერთ-ერთი რგოლი სუსტია, სხვებს შეუძლიათ მისი კომპენსირება, თუმცა, როდესაც სამივე გარემო არახელსაყრელია, მოსწავლისთვის წარუმატებლობის მანკიერი წრიდან თავის დაღწევა თითქმის შეუძლებელი ხდება.

წაკითხულის გააზრების კრიზისის დაძლევა, მისი კომპლექსური და ქრონიკული ბუნებიდან გამომდინარე, მოითხოვს ფუნდამენტურ პარადიგმულ ცვლილებას: გადასვლას რეაქციული, ე.წ. "დაველოდოთ-წარუმატებლობას" (wait-to-fail) მოდელიდან, რომელიც მოსწავლეს დახმარებას მხოლოდ მას შემდეგ სთავაზობს, რაც ის მნიშვნელოვნად ჩამორჩება თანატოლებს, პროაქტიულ, პრევენციულ სისტემაზე. ამ ფილოსოფიის ყველაზე წარმატებულ პრაქტიკულ განხორციელებას ინტერვენციაზე რეაგირების (RTI), იგივე მხარდაჭერის მრავალდონიანი სისტემის (MTSS), ჩარჩო წარმოადგენს. ეს არ არის კონკრეტული სასწავლო პროგრამა, არამედ არის მოქნილი, მონაცემებზე დაფუძნებული სისტემა, რომელიც უზრუნველყოფს, რომ არც ერთი მოსწავლე არ დარჩეს ყურადღების მიღმა და დახმარება მიიღოს სირთულის გამოვლენისთანავე.

RTI მოდელის მექანიზმი ეფუძნება მხარდაჭერის სამ ძირითად, იერარქიულ საფეხურს. დონე 1 გულისხმობს მაღალი ხარისხის, მტკიცებულებებზე დაფუძნებული, დიფერენცირებული სწავლების მიწოდებას ყველა მოსწავლისთვის ზოგად

²² D.Pelletier, F.Guay, É.Falardeau, Contributions of Reading Support from Teachers, Parents, and Friends to Reading Related Variables in Academic and Recreational Contexts. Reading Research Quarterly, 59(1), (2024). 1-22.

საკლასო ოთახში, რაც სისტემის უნივერსალური, პრევენციული საფუძველია. დონე 2 განკუთვნილია იმ მოსწავლეებისთვის, რომლებიც პირველ დონეზე ვერ აღწევნა სათანადო პროგრესს და მათთვის ხორციელდება მიზანმიმართული, დამატებითი, მცირე ჯგუფებში მუშაობა. დონე 3 კი მოიცავს ინტენსიურ, ხშირად ინდივიდუალურ დახმარებას იმ მოსწავლეებისთვის, ვისაც ყველაზე ღრმა და მდგრადი სირთულეები აქვს. ამ მოდელის ეფექტიანობის "მრავას" წარმოადგენს უნივერსალური სკრინინგი (რისკ-ჯგუფების დროული იდენტიფიცირება) და პროგრესის მუდმივი მონიტორინგი. ეს ჩარხო განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მოზარდებთან მუშაობისას, რადგან ის უზრუნველყოფს იმ მდგრად, მრავალწლიან და ინტენსიურ მხარდაჭერას, რომელიც, როგორც კვლევები ადასტურებს, აუცილებელია ქრონიკული პრობლემების დასაძლევად.²³

ინტერვენციაზე რეაგირების (RTI) სისტემური ჩარხის ეფექტიანობა პირდაპირ არის დამოკიდებული იმ პედაგოგიური მეთოდების ხარისხზე, რომლებიც მის შიგნით გამოიყენება. ამ სისტემის "მრავას" წარმოადგენს ექსპლიციტური (პირდაპირი) სწავლება – მიდგომა, რომელიც მიზნად ისახავს, ექსპერტი მკითხველის "უხილავი" მეტალური პროცესები მოსწავლეებისთვის ხილული, გასაგები და დასწავლადი გახადოს. იგი ეფუძნება "მე ვაკეთებ - ჩვენ ვაკეთებთ - შენ აკეთებ" მოდელს: პირველ ეტაპზე მასწავლებელი თავად ახდენს სტრატეგიის მოდელირებას "ხმამაღლა ფიქრის" (think-aloud) მეთოდით; მეორე ეტაპზე მოსწავლეები სტრატეგიას იყენებენ მასწავლებლის დახმარებითა და მეთვალყურეობით (სკაფოლდინგი); მესამე ეტაპზე კი, მას შემდეგ, რაც მათ უნარი გამოუმუშავდებათ, პასუხისმგებლობა სრულად გადადის მათზე დამოუკიდებელი პრაქტიკისთვის.²⁴ ეს სტრუქტურირებული მიდგომა განსაკუთრებით ეფექტიანია იმ ფუნდამენტური კოგნიტური დეფიციტების დასაძლევად, რომლებიც, როგორც წესი, თავისთავად არ ვითარდება და პირდაპირ, სისტემურ სწავლებას საჭიროებს.

²³ M.Solis, J.Miciak, S.Vaughn, J. M. Fletcher, Why intensive interventions matter: Longitudinal studies of adolescents with reading disabilities and poor reading comprehension. *Learning Disability Quarterly*, 37(4), (2014). 218-229.

²⁴ A. L.Archer, C. A. Hughes, *Explicit instruction: Effective and efficient teaching*. Guilford Press. (2011).

ექსპლიციტური სწავლების ჩარჩოს შიგნით, აქცენტი უნდა გაკეთდეს კონკრეტულ, მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ კოგნიტურ და მეტაკოგნიტურ სტრატეგიებზე. აშშ-ის ეროვნული კითხვის პანელის მიერ ჩატარებულმა მასშტაბურმა მეტანალიზმა გამოავლინა რამდენიმე უნივერსალური სტრატეგია, მათ შორის, კითხვების დასმის სწავლება (რომელიც მოსწავლეს პასიური მიმღებიდან აქტიურ "გამომძიებლად" აქცევს) და შეჯამების უნარის განვითარება (რაც ავითარებს მთავარი და მეორეხარისხოვანი ინფორმაციის გარჩევისა და იდეების სინთეზის უნარს). ამ კოგნიტური სტრატეგიების პარალელურად, აუცილებელია გააზრების მონიტორინგის, როგორც მთავარი მეტაკოგნიტური უნარის, განვითარება. ეს არის მოსწავლის შინაგანი "განგაშის სისტემა", რომელიც ამცნობს მას, როდესაც გაგების პროცესი წყდება და უბიძგებს, გამოიყენოს "გამოსასწორებელი" სტრატეგიები, როგორცაა, მაგალითად, რთული მონაკვეთის ხელახლა წაკითხვა.

ამ სტრატეგიების სწავლების ერთ-ერთ ყველაზე მძლავრ, ინტეგრირებულ მოდელს ურთიერთსწავლება (Reciprocal Teaching) წარმოადგენს. იგი აერთიანებს ოთხ ძირითად სტრატეგიას (პროგნოზირება, კითხვების დასმა, დაზუსტება, შეჯამება) კოლაბორაციულ, სოციალურ კონტექსტში. მისი უნიკალურობა იმაში მდგომარეობს, რომ იგი არა მხოლოდ ასწავლის მოსწავლეებს კონკრეტულ სტრატეგიებს, არამედ, რაც მთავარია, ასწავლის მათ, თუ როგორ იფიქრონ კითხვის პროცესში. ჯგუფურ დიალოგში ხდება აზროვნების პროცესების "გახმოვანება", რაც მოსწავლეებს ეხმარება, გაითავისონ ექსპერტი მკითხველის მენტალური ჩვევები და პასიური მომხმარებლებიდან აქტიურ, თვითრეგულირებად და სტრატეგიულ მკითხველად გარდაიქმნან.²⁵

საუკეთესო პედაგოგიური სტრატეგიებიც კი უძლურია, თუ ისინი არ არის ჩაშენებული ფსიქოლოგიურად უსაფრთხო და მხარდამჭერ გარემოში. კოგნიტური "ძრავის" ასამუშავებლად საჭიროა სოციალურ-ემოციური "საწვავი": პოზიტიური ურთიერთობები და კუთვნილების განცდა, რომელიც მოსწავლეს აძლევს მოტივაციასა და გამბედაობას, ჩაერთოს რთულ ინტელექტუალურ საქმიანობაში. ამ

²⁵ A. S. Palincsar, A. L. Brown, Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), (1984). 117-175.

ეკოსისტემის მთავარი არქიტექტორი მასწავლებელია. მასშტაბური მეტაანალიზები უტყუარად ადასტურებს, რომ თბილი, მზრუნველი და ნდობაზე დაფუძნებული მასწავლებელ-მოსწავლის ურთიერთობა პირდაპირ კავშირშია მოსწავლის მაღალ სასწავლო ჩართულობასთან, მოტივაციასა და აკადემიურ მიღწევებთან.²⁶ მასწავლებელი ამ ურთიერთობას აყალიბებს დიალოგური სწავლების (dialogic teaching) პრინციპების დანერგვით, სადაც მოსწავლეთა იდეები ფასობს, ხოლო შეცდომა განიხილება არა როგორც მარცხი, არამედ როგორც სწავლის პროცესის ბუნებრივი ნაწილი.

ამ პროცესში ოჯახის, როგორც ბავშვის პირველი და უმნიშვნელოვანესი საგანმანათლებლო გარემოს, როლი შეუცვლელია. თუმცა, რაოდენობაზე მნიშვნელოვანია მშობლის მხარდაჭერის ხარისხი. კვლევები ცხადყოფს, რომ ყველაზე ეფექტიანია ისეთი ფსიქოლოგიური მხარდაჭერა, რომელიც ხელს უწყობს ბავშვის ავტონომიისა (მაგ., წიგნის არჩევის თავისუფლება) და ურთიერთობის (მაგ., წაკითხულზე საუბარი, ინტერესის გამოხატვა) განცდების გაძლიერებას, ნაცვლად კონტროლისა და მექანიკური დახმარებისა.²⁷ ამასთან, პროცესზე ორიენტირებული შექება, რომელიც აქცენტს აკეთებს ძალისხმევაზე და არა თანდაყოლილ ნიჭზე, ბავშვს უყალიბებს ზრდაზე ორიენტირებულ აზროვნებას (growth mindset), რაც აუცილებელია სირთულეებისადმი მდგრადობისთვის.²⁸

საბოლოოდ, მოზარდობის ასაკში კრიტიკულ მნიშვნელობას იძენს თანატოლების გავლენა. მასწავლებლისა და მშობლის მიერ შექმნილი მხარდამჭერი გარემო უნდა გამყარდეს პოზიტიური თანატოლური კულტურით, სადაც ურთიერთდახმარება და კოლაბორაცია ფასობს. კვლევები აჩვენებს, რომ მეგობრების მხარდაჭერას უნიკალური და ძლიერი გავლენა აქვს, განსაკუთრებით თავისუფალ დროს კითხვის მოტივაციასა და სიხშირეზე. ეს სამი ძირითადი აქტორის — მასწავლებლის,

²⁶ D. L. Roorda, H. M. Koomen, J. L. Spilt, F. J. Oort, The influence of affective teacher–student relationships on students’ school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), (2011). 493–529.

²⁷ D. Pelletier, F. Guay, É. Falardeau, Contributions of Reading Support from Teachers, Parents, and Friends to Reading Related Variables in Academic and Recreational Contexts. *Reading Research Quarterly*, 59(1), (2024). 1–22.

²⁸ C. S. Dweck, *Mindset: The new psychology of success*. Random House. (2006).

მშობლისა და მეგობრის — სინერგიული მხარდაჭერა ქმნის სკოლისადმი კუთვნილების საერთო განცდას, რაც, თავის მხრივ, კითხვის უნარების გაუმჯობესების ერთ-ერთი უმნიშვნელოვანესი პროგნოზული ფაქტორია.

შემოთავაზებული მოდელის წარმატება მოითხოვს მასწავლებლის როლის ფუნდამენტურ ტრანსფორმაციას ინფორმაციის გადამცემიდან სასწავლო პროცესის სტრატეგიულ არქიტექტორად. ამ ახალ როლში მასწავლებელი, უპირველეს ყოვლისა, არის მგრძნობიარე დიაგნოსტიკოსი, რომელიც იყენებს ფორმატულ შეფასებას მოსწავლეთა ინდივიდუალური კოგნიტური სირთულეების ამოსაცნობად.²⁹ ამ დიაგნოზზე დაყრდნობით, ის აპროექტებს სასწავლო პროცესს, სადაც ექსპლიციტური სწავლების მეთოდებით ხილულს და დასწავლადს ხდის ექსპერტი მკითხველის "უხილავ" მენტალურ პროცესებს. "მე ვაკეთებ - ჩვენ ვაკეთებთ - შენ აკეთებ" მოდელის გამოყენებით, ის ახდენს სტრატეგიების მოდელირებას, უზრუნველყოფს ერთობლივ, მხარდაჭერილ პრაქტიკას და შემდეგ ეტაპობრივად გადასცემს პასუხისმგებლობას მოსწავლეს, რითაც ხელს უწყობს მის დამოუკიდებელ მოაზროვნედ ჩამოყალიბებას.³⁰

ამასთანავე, მასწავლებელი მოქმედებს როგორც სოციალური ფასილიტატორი, რომელიც ქმნის დიალოგზე დაფუძნებულ, ფსიქოლოგიურად უსაფრთხო გარემოს. ის აყალიბებს "ანგარიშვალდებული საუბრის" კულტურას, სადაც მოსწავლეთა იდეები ფასობს, ხოლო შეცდომა განიხილება არა როგორც მარცხი, არამედ როგორც სწავლის პროცესის ბუნებრივი ნაწილი. ამ პროცესის საძირკველია თბილი, მზრუნველი და ნდობაზე დაფუძნებული მასწავლებელ-მოსწავლის ურთიერთობა, რომელიც, როგორც მეტაანალიზები ადასტურებს, მოსწავლის სასწავლო ჩართულობისა და აკადემიური მიღწევების ერთ-ერთი უმთავრესი განმსაზღვრელია.³¹

ინტეგრირებული მოდელის წარმატებისთვის კრიტიკულად მნიშვნელოვანია ოჯახის როლის გარდაქმნა პასიური მაყურებლიდან სასწავლო პროცესის აქტიურ, კომპეტენტურ მონაწილედ. ეს სცდება ზოგად მოწოდებას კითხვის წახალისების

²⁹ P.Black, D. Wiliam, Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5(1), (1998). 7-74.

³⁰ A. L.Archer, C. A. Hughes, Explicit instruction: Effective and efficient teaching. Guilford Press. (2011).

³¹ L. D, Roorda, H. M.Koomen, J. L.Spilt, Oort, F. J. The influence of affective teacher–student relationships on students' school engagement and achievement: A meta-analytic approach. Review of Educational Research, 81(4), (2011). 493-529.

შესახებ და გულისხმობს იმის გააზრებას, თუ რა ტიპის მხარდაჭერაა ყველაზე ეფექტიანი. როგორც კვლევები აჩვენებს, ბავშვის ავტონომიისა (მაგ., წიგნის არჩევის თავისუფლება) და ურთიერთობის (მაგ., წაკითხულზე საუბარი) განცდების მხარდაჭერა ბევრად უფრო ძლიერ შედეგს იძლევა, ვიდრე კონტროლზე დაფუძნებული, დირექტიული დახმარება (Pelletier et al., 2024). ამასთან, პროცესზე ორიენტირებული შექება, რომელიც აქცენტს აკეთებს ძალისხმევაზე და არა თანდაყოლილ ნიჭზე, ბავშვს უყალიბებს ზრდაზე ორიენტირებულ აზროვნებას (growth mindset), რაც აუცილებელია სირთულეებისადმი მდგრადობისთვის (Dweck, 2006).³²

ამ კომპეტენციების გამომუშავებაში ოჯახს სკოლამ უნდა შეუწყოს ხელი. სკოლის ამოცანაა, მოახდინოს მშობლების გაძლიერება (empowerment), რაც გულისხმობს მათთვის კონკრეტული, მტკიცებულებებზე დაფუძნებული სტრატეგიების სწავლებას. როდესაც მშობლებმა იციან, როგორ დაეხმარონ შვილებს ეფექტიანად, ისინი იქცევიან სასწავლო პროცესის სრულფასოვან და კომპეტენტურ პარტნიორებად, რაც ქმნის უწყვეტ, მხარდამჭერ საგანმანათლებლო სივრცეს მოსწავლისთვის.³³

მასწავლებლებისა და ოჯახების ინდივიდუალური ძალისხმევა ფრაგმენტული და უშედეგო იქნება ფუნდამენტური სისტემური ცვლილებების გარეშე. სახელმწიფო პასუხისმგებელია სამი მიმართულების სინქრონულ რეფორმაზე. პირველი, ეს არის კურიკულუმის რეფორმა, რომელიც "დისციპლინური წიგნიერების" პრინციპს დანერგავს და წიგნიერების კომპეტენციების განვითარებას ყველა საგნის მასწავლებლის საერთო პასუხისმგებლობად აქცევს. მეორე, ეს არის მასწავლებლის პროფესიული განვითარების მოდელის ტრანსფორმაცია მდგრად, კოლაბორაციულ სწავლებაზე, ფინური მოდელის მსგავსად, სადაც მასწავლებლის პროფესია მაღალი ავტონომიითა და ნდობით სარგებლობს.³⁴

³² C. S. Dweck, *Mindset: The new psychology of success*. Random House. (2006).

³³ J. L. Epstein, *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Westview Press. (2011).

³⁴ P. Sahlberg, *(Finnish lessons 3.0: What can the world learn from educational change in Finland?* Teachers College Press. 2021).

მესამე, და არანაკლებ მნიშვნელოვანი, არის შეფასების სისტემის რეფორმა. სისტემა უნდა გადავიდეს ფაქტების დამახსოვრებიდან ცოდნის გამოყენების, კრიტიკული აზროვნებისა და პრობლემის გადაჭრის უნარების შეფასებაზე, დაბალანსებული, განმავითარებელ შეფასებაზე დაფუძნებული მიდგომით.³⁵ ამ სამი მიმართულების – კურიკულუმის, მასწავლებლის განვითარებისა და შეფასების – კოორდინირებული რეფორმა მოითხოვს გრძელვადიან პოლიტიკურ ნებას და განათლების, როგორც ქვეყნის მომავალში სტრატეგიული ინვესტიციის, აღქმას.

წინამდებარე ნაშრომში წარმოდგენილი ინტეგრირებული მოდელი ქმნის მყარ საფუძველს, თუმცა წიგნიერების კრიზისის ეფექტიანად დასაძლევად საჭიროა მუდმივი კვლევითი ძიება და ინოვაცია. მომავალმა კვლევებმა კიდევ უფრო ღრმად უნდა შეისწავლონ პრობლემის სხვადასხვა განზომილება, განსაკუთრებით საქართველოს უნიკალური კონტექსტის გათვალისწინებით. უპირველესი პრიორიტეტი უნდა იყოს შემოთავაზებული ინტეგრირებული მოდელის ემპირიული ვალიდაცია. აუცილებელია საქართველოში ჩატარდეს გრძელვადიანი, ექსპერიმენტული და კვაზიექსპერიმენტული კვლევები, რომლებიც შეაფასებს ისეთი პედაგოგიური ინტერვენციების (მაგ., ურთიერთსწავლება) რეალურ ეფექტიანობას, რომლებიც ერთდროულად მუშაობს როგორც მოსწავლეთა კოგნიტურ (განსაკუთრებით, ენის სტრუქტურულ უნარებზე), ისე ფსიქოლოგიურ (მოტივაცია, თვითაღქმა) ცვლადებზე.

მეორე მნიშვნელოვანი მიმართულებაა კონტექსტუალური ადაპტაცია და ლინგვისტური სპეციფიკის კვლევა. აუცილებელია ჩატარდეს თვისებრივი და შერეული მეთოდების კვლევები, რათა გავიგოთ, თუ როგორ ვლინდება სოციალურ-კულტურული ფაქტორები (მაგ., მშობლის მხარდაჭერის სტილი, მასწავლებელ-მოსწავლის ურთიერთობის დინამიკა) უშუალოდ ქართულ რეალობაში. ამასთან, საჭიროა ფსიქოლინგვისტური კვლევები, რომლებიც ფოკუსირდება ქართულ ენაზე და დაადგენს, თუ რომელი კონკრეტული მორფოსინტაქსური კონსტრუქციები

³⁵ P. Black, D. Wiliam, Assessment and classroom learning. Assessment in Education: Principles, Policy & Practice, 5(1), (1998). 7-74.

უქმნის ყველაზე დიდ ბარიერს სუსტი კითხვის უნარების მქონე მოსწავლეებს, რაც საშუალებას მოგვცემს, შეიქმნას კიდევ უფრო მიზნობრივი სასწავლო მასალები.

საბოლოოდ, ახალ ჰორიზონტს ხსნის ტექნოლოგიებისა და "ცხელი კოგნიციის" როლის კვლევა. საინტერესოა, როგორ შეიძლება თანამედროვე ტექნოლოგიების, მაგალითად, ხელოვნურ ინტელექტზე დაფუძნებული ადაპტური სასწავლო პლატფორმების გამოყენება, რათა შეიქმნას პერსონალიზებული, დიფერენცირებული სასწავლო გარემო თითოეული მოსწავლისთვის. ამასთან, მომავალმა კვლევებმა უნდა შეისწავლოს "ცხელი კოგნიციის" ასპექტებიც – თუ როგორ მოქმედებს ქართული ისტორიული და ლიტერატურული ტექსტების კითხვა მოსწავლეთა ემპათიის, ეროვნული იდენტობისა და სამოქალაქო ღირებულებების ფორმირებაზე. ამ კითხვებზე პასუხის გაცემა საშუალებას მოგვცემს, ავაგოთ არა მხოლოდ დღევანდელ, არამედ მომავლის გამოწვევებზე ორიენტირებული განათლების სისტემა.

დასკვნა

წინამდებარე ნაშრომში განხორციელებული მრავალმხრივი ანალიზი ცხადყოფს, რომ მოსწავლეთა წაკითხულის გააზრების კრიტიკულად დაბალი დონე საქართველოსთვის სისტემურ, მრავალწახნაგოვან გამოწვევას წარმოადგენს. PISA-სა და PIRLS-ის კვლევების შემაშფოთებელი შედეგები არის არა მიზეზი, არამედ სიმპტომი იმ ღრმა, სტრუქტურული პრობლემებისა, რომლებიც ზღუდავს ინდივიდის კოგნიტურ, სოციალურ-ემოციურ და, საბოლოოდ, ეკონომიკურ პოტენციალს. კვლევამ დაადასტურა, რომ წაკითხულის გააზრების სირთულეების სათავე ხშირად ღრმა კოგნიტურ პროცესებშია და უკავშირდება ენის ფუნდამენტური კომპონენტების, განსაკუთრებით კი მორფოლოგიისა და სინტაქსის, არასაკმარის ფლობას. ამ კოგნიტურ დეფიციტს ამწვავებს ფსიქოლოგიური ფაქტორები (დაბალი კითხვითი თვითაღქმა, მოტივაციის კარგვა) და სოციალური გარემო (ოჯახისა და სკოლის არაეფექტიანი მხარდაჭერა).

ამ კომპლექსური გამოწვევების საპასუხოდ, ნაშრომში წარმოდგენილია ინტეგრირებული გადაჭრის მოდელი, რომლის ბირთვია არა იზოლირებული სტრატეგიების გამოყენება, არამედ მათი სისტემური დანერგვა. პედაგოგიურ დონეზე, ეს გუ-

ლისხმობს ექსპლიციტური, სტრუქტურირებული სწავლების მეთოდების, როგორცაა ურთიერთსწავლება (Reciprocal Teaching), აქტიურ გამოყენებას. თუმცა, საუკეთესო პედაგოგიკაც კი უძლურია მხარდამჭერი სოციალური კონტექსტის გარეშე, რაც მასწავლებლების, მშობლებისა და თანატოლების კოორდინირებული მუშაობის აუცილებლობას გულისხმობს. სისტემურ დონეზე კი, ნაშრომი გვთავაზობს სამ ძირითად, ურთიერთდაკავშირებულ რეფორმას: კურიკულუმის რეფორმას ("წიგნიერება ყველა საგანში" პრინციპით), მასწავლებელთა პროფესიული განვითარების მოდელის ტრანსფორმაციას და შეფასების სისტემის რეფორმას, რომელიც დააჯილდოებს არა ფაქტების დამახსოვრებას, არამედ ცოდნის გამოყენებას.

საბოლოო ჯამში, წინამდებარე კვლევა ამტკიცებს, რომ საქართველოს წიგნიერების კრიზისი არ არის გადაუჭრელი პრობლემა, მაგრამ მისი დაძლევა მოითხოვს პარადიგმულ ცვლილებას – გადასვლას ფრაგმენტული რეფორმებიდან ჰოლისტურ, მტკიცებულებებზე დაფუძნებულ და გრძელვადიან ეროვნულ სტრატეგიაზე. როგორც ფინეთის მაგალითი გვიჩვენებს, ასეთი მასშტაბური ცვლილებები შესაძლებელია, თუმცა, როგორც სხვა კვლევები გვაფრთხილებს, ინტენსიური, მრავალწლიანი და სწორად დაგეგმილი ინტერვენციები გარდაუვალია იმ ღრმა და ქრონიკული პრობლემების მოსაგვარებლად, რომლებიც დღეს სისტემის წინაშე დგას, ეს არ არის უბრალოდ მორიგი საგანმანათლებლო რეფორმა; ეს არის თაობრივი პროექტი, სტრატეგიული ინვესტიცია ქვეყნის ინტელექტუალურ კაპიტალსა და დემოკრატიულ მომავალში, რომელიც მიზნად ისახავს მოაზროვნე და სრულფასოვანი მოქალაქეების აღზრდას.

ბიბლიოგრაფია

- Archer, A. L., & Hughes, C. A. (2011). *Explicit instruction: Effective and efficient teaching*. Guilford Press.
- Black, P., & Wiliam, D. (1998). Assessment and classroom learning. *Assessment in Education: Principles, Policy & Practice*, 5(1), 7-74.
- Butskhrikidze, N. (2018). *Pedagogiuri praqtikis kvlevis angarishi: Tekstis gageba-gaazrebis problemebi datsyebit saphekhurze da mati gadachris gzebi* [Pedagogical Practice Research Report: Problems of Text Comprehension at the Primary Level and Ways to Solve Them]. [Unpublished pedagogical practice research report]. Katskhi Village Public School, Chiatura Municipality.
- Diamond, A. (2013). Executive functions. *Annual Review of Psychology*, 64, 135–168.
- Dweck, C. S. (2006). *Mindset: The new psychology of success*. Random House.
- Epstein, J. L. (2011). *School, family, and community partnerships: Preparing educators and improving schools* (2nd ed.). Westview Press.
- Gough, P. B., & Tunmer, W. E. (1986). Decoding, reading, and reading disability. *Remedial and Special Education*, 7(1), 6–10.

- Guthrie, J. T., McRae, A., & Klauda, S. L. (2007). Contributions of concept-oriented reading instruction to knowledge about interventions for motivations in reading. *Educational Psychologist*, 42(4), 237–250.
- Kintsch, W. (1998). *Comprehension: A paradigm for cognition*. Cambridge University Press.
- Mullis, I. V. S., Martin, M. O., Foy, P., & Hooper, M. (2017). *PIRLS 2016 International Results in Reading*. TIMSS & PIRLS International Study Center, Boston College.
- National Reading Panel. (2000). *Report of the National Reading Panel: Teaching children to read*. National Institute of Child Health and Human Development.
- Nippold, M. A. (2017). Reading comprehension deficits in adolescents: Addressing underlying language abilities. *Language, Speech, and Hearing Services in Schools*, 48(2), 125-131.
- OECD. (2019). *PISA 2018 Results (Volume I): What Students Know and Can Do*. OECD Publishing.
- Palincsar, A. S., & Brown, A. L. (1984). Reciprocal teaching of comprehension-fostering and comprehension-monitoring activities. *Cognition and Instruction*, 1(2), 117-175.
- Pelletier, D., Guay, F., & Falardeau, É. (2024). Contributions of Reading Support from Teachers, Parents, and Friends to Reading Related Variables in Academic and Recreational Contexts. *Reading Research Quarterly*, 59(1), 1-22.
- Purtskhvanidze, T. (2019). *Pedagogiuri praqtikis kvlevis angarishi: Mkhnatvruli natsarmoebis analizis tseris problematika X-XI klasebshi* [Pedagogical Practice Research Report: The Problematics of Writing an Analysis of a Literary Work in Grades X-XI]. [Unpublished pedagogical practice research report]. Sormoni Village Public School, Tskaltubo Municipality.
- Roorda, D. L., Koomen, H. M., Spilt, J. L., & Oort, F. J. (2011). The influence of affective teacher–student relationships on students’ school engagement and achievement: A meta-analytic approach. *Review of Educational Research*, 81(4), 493-529.
- Sahlberg, P. (2021). *Finnish lessons 3.0: What can the world learn from educational change in Finland?* Teachers College Press.
- Solis, M., Miciak, J., Vaughn, S., & Fletcher, J. M. (2014). Why intensive interventions matter: Longitudinal studies of adolescents with reading disabilities and poor reading comprehension. *Learning Disability Quarterly*, 37(4), 218-229.
- Stanovich, K. E. (1986). Matthew effects in reading: Some consequences of individual differences in the acquisition of literacy. *Reading Research Quarterly*, 21(4), 360–407.

მენეჯერული აღრიცხვა, როგორც სტრატეგიული გადაწყვეტილების მხარდაჭერი სისტემა

გივი დუჩიძე¹

<https://orcid.org/0009-0002-0451-2436>

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10333>

აბსტრაქტი

თანამედროვე გლობალურ კონკურენტულ გარემოში, ორგანიზაციის გრძელვადიანი წარმატება დამოკიდებულია არა მხოლოდ სტრატეგიის ფორმულირებაზე, არამედ მის ეფექტურ საინფორმაციო მხარდაჭერაზე. ნაშრომი **გამოიკვლევს** მენეჯერული აღრიცხვის ტრანსფორმირებულ როლს, რომელიც სცილდება ტრადიციულ აღრიცხვას და **განხილულია** სტრატეგიული გადაწყვეტილების მხარდაჭერ სისტემა. კვლევის მიზანია შეაფასოს მენეჯერული აღრიცხვის ინსტრუმენტების გავლენა გრძელვადიან სტრატეგიულ არჩევანზე, რომელიც ფოკუსირებულია სამ კრიტიკულ სფეროზე: წარმოებული საქონლისა და მომსახურების პორტფელის მართვა, ახალ ბაზრებზე შესვლის გადაწყვეტილებები და კაპიტალური ინვესტიციების დასაბუთება.

თეორიული საფუძველი ემყარება სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის კონცეფციას და ისეთი მოწინავე ტექნიკების როლს, როგორიცაა აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა, მიზნობრივი ხარჯთაღრიცხვა და დაბალანსებული ქულათა სისტემა. კვლევის მეთოდოლოგია **წარმოდგენილია** შერეული მეთოდების დიზაინით, რომელიც აერთიანებს რაოდენობრივ (გამოკითხვა) და ხარისხობრივ (სიღრმისეული ინტერვიუები) ფაზებს.

მოსალოდნელი შედეგები მიუთითებს ძლიერ დადებით კორელაციაზე ეფექტურ სტრატეგიულ მენეჯერულ აღრიცხვასა და სტრატეგიულ წარმატებას შორის. კერძოდ, პროგნოზული და დეტალური აღრიცხვის მონაცემების გამოყენება ამცირებს რისკებს პორტფელის ოპტიმიზაციისას და ზრდის კაპიტალური ინვესტიციების დასაბუთების სიზუსტეს. ხარისხობრივი ანალიზი ხაზს უსვამს იმ ფაქტს, რომ აღრიცხვის სრული ეფექტურობა დამოკიდებულია არა მხოლოდ ტექნიკურ დანერგვაზე, არამედ ორგანიზაციულ კულტურასა და დეპარტამენტთაშორის ინტეგრაციაზე.

დასკვნაში აღნიშნულია, რომ მენეჯერული აღრიცხვა განხილული უნდა იქნას, როგორც სტრატეგიული მართვის აქტიური ინსტრუმენტი. სამომავლო კვლევის მიმართულებებად განსაზღვრულია ქცევითი მენეჯერული აღრიცხვის შესწავლა, ციფრული ტრანსფორმაციის გავლენა მენეჯერული აღრიცხვის შესაძლებლობებზე, ასევე მდგრადი განვითარების და სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის ინტეგრაციის **აუცილებლობა**.

საკვანძო სიტყვები: სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვა, გადაწყვეტილების მხარდაჭერა, აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა, წარმოებული პროდუქციის პორტფელი, კაპიტალური ინვესტიციები, გრძელვადიანი დაგეგმვა.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს, ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის მენეჯმენტის მიმართულების ასოცირებული პროფესორი, ბიზნესის ადმინისტრირების დოქტორი

Management accounting as a strategic decision support system

Givi Duchidze²

Abstract

In the modern global competitive environment, the long-term success of an organization depends not only on the formulation of a strategy, but also on its effective information support. The paper explores the transformed role of management accounting, which goes beyond traditional accounting and is considered a strategic decision support system. The aim of the study is to assess the impact of management accounting tools on long-term strategic choices, focusing on three critical areas: managing the portfolio of manufactured goods and services, decisions to enter new markets, and justifying capital investments.

The theoretical basis is based on the concept of strategic management accounting and the role of such advanced techniques as activity-based costing, target costing, and the balanced scorecard. The research methodology is proposed with a mixed methods design, combining quantitative (survey) and qualitative (in-depth interviews) phases.

The expected results indicate a strong positive correlation between effective strategic management accounting and strategic success. In particular, the use of predictive and detailed accounting data reduces risks in portfolio optimization and increases the accuracy of capital investment justification. The qualitative analysis emphasizes the fact that the full effectiveness of accounting depends not only on technical implementation, but also on organizational culture and interdepartmental integration.

The conclusion states that management accounting should be considered as an active tool for strategic management. Future research directions include the study of behavioral management accounting, the impact of digital transformation on management accounting capabilities, and the need to integrate sustainable development and strategic management accounting.

Keywords: Strategic Management Accounting (SMA), Decision Support, Activity-Based Costing (ABC), Product Portfolio, Capital Investments, Long-Term Planning, Targeted Spending

² Associate Professor of Bachelor's program in Management of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia, Doctor of Business Administration

შესავალი

თანამედროვე ბიზნესგარემო ხასიათდება ცვლილებების სისწრაფითა და გლობალური კონკურენციის მაღალი ხარისხით. ასეთ პირობებში, ორგანიზაციების სიცოცხლისუნარიანობა და ზრდა პირდაპირპროპორციულია მათი უნარის, მიიღონ დროული, ინფორმირებული და, რაც მთავარია, სტრატეგიული გადაწყვეტილებები. სტრატეგიული მენეჯმენტი, რომელიც მოიცავს გრძელვადიან დაგეგმვას, განხორციელებასა და კონტროლს, წარმოადგენს კომპანიის წარმატების ქვაკუთხედს. თუმცა, სტრატეგიის ეფექტური განხორციელება მოითხოვს საინფორმაციო მხარდაჭერის ძლიერ სისტემას, რომელიც სცილდება ტრადიციული ფინანსური აღრიცხვის ისტორიულ და რეგრესულ მონაცემებს.

ტრადიციულად, ფინანსური აღრიცხვა ორიენტირებულია გარე მომხმარებლებისთვის (ინვესტორები, კრედიტორები) წარსულში არსებული ინფორმაციის მიწოდებაზე, რაც აკმაყოფილებს რეგულაციურ მოთხოვნებს. მიუხედავად ამისა, სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღებისას, ისეთი კრიტიკული ასპექტები, როგორიცაა პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის ხარჯები, აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა, თუ კონკურენტული ანალიზი, ხშირად ყურადღების მიღმა რჩება.³ ამ კონტექსტში, მენეჯერული აღრიცხვა იძენს ახალ, დინამიურ და ფაქტობრივად, სტრატეგიულ როლს. ის აღარ არის მხოლოდ ტრანზაქციების ჩამწერი სისტემა; იგი იქცევა გადაწყვეტილების მხარდამჭერ სისტემად, რომელიც მენეჯმენტს აწვდის პროგნოზულ, არაფინანსურ და დეტალურ შიდა მონაცემებს.

თემის აქტუალობა სწორედ ამ ტრანსფორმაციაში მდგომარეობს: მენეჯერული აღრიცხვის სისტემა უნდა ფუნქციონირებდეს, როგორც სტრატეგიული კომპასი, რომელიც ეხმარება ორგანიზაციას გრძელვადიანი ღირებულების შექმნაში. ამ პროცესში, სამი ძირითადი სტრატეგიული სფერო მოითხოვს აღრიცხვის განსაკუთრებულ მხარდაჭერას:

³ Cooper, Robin, and Robert S. Kaplan. *The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.

- **წარმოებული საქონლისა და მომსახურების პორტფელის მართვა:** მენეჯერებმა უნდა მიიღონ გადაწყვეტილება, რომელი პროდუქტი ან მომსახურება შეინარჩუნონ, გააფართოონ ან ამოიღონ პორტფელიდან. ეს მოითხოვს ზუსტ ცოდნას არა მხოლოდ მიმდინარე მომგებიანობის, არამედ პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის მთლიანი ხარჯებისა და სამომავლო პოტენციალის შესახებ.⁴
- **ბაზარზე შესვლის სტრატეგიები:** ახალ გეოგრაფიულ ან ინდუსტრიულ ბაზრებზე შესვლის გადაწყვეტილება გულისხმობს მნიშვნელოვან საწყის ხარჯებს, რისკების შეფასებას და პოტენციური შემოსავლების პროგნოზირებას. მენეჯერული აღრიცხვის ინსტრუმენტები უზრუნველყოფენ ამ ანალიზისთვის საჭირო მონაცემებს.
- **კაპიტალური ინვესტიციები:** ძირითად საშუალებებში, ტექნოლოგიებში ან კვლევა-განვითარებაში გრძელვადიანი ინვესტიციები კომპანიის მომავალს განსაზღვრავს. გადაწყვეტილება უნდა ეფუძნებოდეს არა მხოლოდ წმინდა მიმდინარე ღირებულებას, არამედ სტრატეგიულ მიზნებთან და შესაძლებლობების შეფასებასთან ინტეგრირებულ ანალიზს.

კვლევის ძირითადი მიზანია მენეჯერული აღრიცხვის სისტემების ტრანსფორმაციის ანალიზი, რომელიც ხელს უწყობს ორგანიზაციის სტრატეგიული მიზნების ეფექტურ მიღწევას, მონაცემთა მიწოდების მექანიზმებზე ფოკუსირებით, პროდუქტის პორტფელის მართვის, ბაზარზე შესვლისა და კაპიტალური ინვესტიციების შესახებ გრძელვადიან პერსპექტივაში.

კვლევის მიზნიდან გამომდინარე, გამოიკვეთა შემდეგი ამოცანები:

- უნდა დადგინდეს მენეჯერული აღრიცხვის ინსტრუმენტების (მაგალითად, დაბალანსებული ქულატა სისტემა-BSC, მიზნობრივი ხარჯთარრიცხვა-Target Costing, აქტივებზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა-ABC) თეორიული კავშირი სტრატეგიული მენეჯმენტის კომპონენტებთან;
- დაზუსტდეს მონაცემთა ის ნაკრები, რომელიც კრიტიკულია პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლისა და პორტფელის შესახებ გადაწყვეტილებებისათვის;

⁴ Robert S.Kaplan, P. David Norton. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston: Harvard Business School Press, 1996.

- შეფასდეს, რამდენად ეფექტურად იყენებენ ორგანიზაციები მენეჯერული აღრიცხვის მონაცემებს ახალ ბაზრებზე შესვლისა და გრძელვადიანი კაპიტალური ინვესტიციების დასაბუთებისთვის;
- შემუშავდეს რეკომენდაციები მენეჯერული აღრიცხვის პრაქტიკის გასაუმჯობესებლად სტრატეგიული გადაწყვეტილების მხარდასაჭერად.

დასასრულს, კვლევა მნიშვნელოვან წვლილს შეიტანს სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის თეორიულ ბაზაში, და ამავე დროს, შესთავაზებს პრაქტიკულ სახელმძღვანელო მითითებებს მენეჯერებს, თუ როგორ უნდა მოახდინონ მათი აღრიცხვის სისტემების ოპტიმიზაცია კომპლექსური, გრძელვადიანი სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მისაღებად.⁵

ძირითადი ნაწილი:

სტრატეგიული მენეჯმენტი წარმოადგენს დისციპლინას, რომელიც ეხება ორგანიზაციის გრძელვადიანი მიზნების ფორმულირებას, იმპლემენტაციასა და შეფასებას.⁶ მაიკლ პორტერის კლასიკური ნაშრომების თანახმად, სტრატეგიის არსი მდგომარეობს კონკურენტული უპირატესობის მოპოვებასა და შენარჩუნებაში, რაც მიიღწევა ან დაბალი დანახარჯებით, ან დიფერენციაციით. ორივე სტრატეგიული გზა მოითხოვს მენეჯმენტისგან ღრმა გაგებას შიდა ოპერაციული პროცესების, ხარჯების სტრუქტურისა და ღირებულების ჯაჭვის შესახებ.⁷ სწორედ აქ იქმნება აშკარა საინფორმაციო სიცარიელე, რომლის შევსებაც ტრადიციულ ფინანსურ აღრიცხვას არ შეუძლია.

სტრატეგიული პროცესის სამი ძირითადი ფაზა - დაგეგმვა, შესრულება და კონტროლი საჭიროებს უნიკალურ სააღრიცხვო მონაცემებს. დაგეგმვის ფაზაში მენეჯერებს ესაჭიროებათ მომავლის პროგნოზები, ბაზრის ანალიზი და სცენარების სიმულაციები. შესრულების ფაზა მოითხოვს ხარჯების კონტროლს, ეფექტურობის

⁵ Max,Bromwich, McGowan Alistair "Management Accounting: Evolution Not Revolution." *CIMA Research Report*, 1998.

⁶ Michael E. Porter, *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press, 1980.

⁷ John K. Shank, Govindarajan Vijay. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage*. New York: Free Press, 1993.

რეალურ დროში მონიტორინგს და რესურსების ოპტიმალურ განაწილებას. საბოლოოდ, კონტროლის ფაზაში აუცილებელია როგორც ფინანსური, ისე არაფინანსური ინდიკატორების გამოყენება სტრატეგიული მიზნების მიღწევის შესაფასებლად.

თუმცა, როგორც ჯონსონმა და კაპლანმა აღნიშნეს ჯერ კიდევ 1980-იან წლებში, ტრადიციული მენეჯერული აღრიცხვა, რომელიც ინდუსტრიული ეპოქის მოთხოვნილებებზე იყო მორგებული, არაადეკვატური აღმოჩნდა საინფორმაციო ეპოქის სტრატეგიული გამოწვევებისთვის. მათ ეს ფენომენი მოიხსენიეს როგორც „რელევანტურობის დაკარგვა“ (Relevance Lost).⁸ ეს კრიტიკა საფუძვლად დაედო იმ აზრს, რომ მენეჯერულ აღრიცხვას სჭირდებოდა ტრანსფორმაცია, რათა გამხდარიყო სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღების ეფექტური იარაღი.

სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვა წარმოადგენს მენეჯერული აღრიცხვის ევოლუციის შედეგს, რომელიც მკაცრად ფოკუსირებულია ორგანიზაციის კონკურენტულ მდგომარეობასა და გარე ბაზრის ფაქტორებზე. იგი მოიცავს აღრიცხვის ტექნიკებს, რომლებიც სპეციალურად შექმნილია გრძელვადიანი სტრატეგიული ანალიზის მხარდასაჭერად.

სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის ძირითადი მეთოდები, რომლებიც კრიტიკულად მნიშვნელოვანია სტრატეგიული გადაწყვეტილებებისათვის, მოიცავს:

- **მიზნობრივი ხარჯთაღრიცხვას:** ეს მეთოდი იწყება ბაზარზე კონკურენტუნარიანი ფასის განსაზღვრით და უკუსვლით მიდის პროდუქტის ხარჯამდე. თუ ფაქტობრივი ხარჯი მიზნობრივ ხარჯს აღემატება, ხდება პროცესების ინჟინრული გადახედვა. ეს პირდაპირ კავშირშია პროდუქტის პორტფელის მართვის სტრატეგიასთან.
- **აქტივობაზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვას:** უზრუნველყოფს ხარჯების უფრო ზუსტ განაწილებას აქტივობების (და არა მხოლოდ მოცულობის) საფუძვე-

⁸ H.Johnson, Thomas, and Robert S. Kaplan. Relevance Lost: The Rise and Fall of Management Accounting. Boston: Harvard Business School Press, 1987.

ლზე, რაც აუცილებელია რთული პროდუქტებისა და მომსახურების რეალური მომგებიანობის დასადგენად.

- **მეტოქის (კონკურენტის) აღრიცხვა:** ეს მოიცავს კონკურენტების ღირებულებისა და ფასწარმოქმნის სტრატეგიების ანალიზს, რაც კრიტიკულია ახალ ბაზრებზე შესვლის ან არსებულ ბაზრებზე ფასწარმოქმნის სტრატეგიის ფორმირებისას.⁹
- **დაბალანსებული ქულათა სისტემას:** ეს არის ჩარჩო, რომელიც სტრატეგიულ ხედვას განიხილავს ოპერატიულ ინდიკატორებად ოთხი პერსპექტივის მიხედვით: ფინანსური, კლიენტი, შიდა პროცესები და სწავლა/ზრდა.¹⁰ ეს სისტემა მენეჯერულ აღრიცხვას აქცევს სტრატეგიული შესრულების შეფასებისა და კონტროლის ინტეგრირებულ სისტემად.

ამ ინსტრუმენტების ერთობლიობა უზრუნველყოფს, რომ მენეჯერული აღრიცხვის მიერ მოწოდებული ინფორმაცია იყოს არა მხოლოდ ზუსტი, არამედ სტრატეგიულად რელევანტური და მომავალზე ორიენტირებული.

მენეჯერული აღრიცხვის როლი განსაკუთრებით კრიტიკულია სამ კონკრეტულ სტრატეგიულ სფეროში, რომლებიც ამ კვლევის მთავარი სამიზნეა:

პორტფელის მართვა მოითხოვს მონაცემებს, რომლებიც სცდება უშუალო გაყიდვებს და პირდაპირ ხარჯებს. პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის ხარჯთაღრიცხვა საშუალებას აძლევს მენეჯერებს, გაითვალისწინონ პროდუქტის განვითარების, დიზაინის, წარმოების, მარკეტინგის, დისტრიბუციისა და საბოლოო განკარგვის ყველა ხარჯი.¹¹ ამ მიდგომის გარეშე, მენეჯმენტმა შესაძლოა შეცდომით მიიჩნიოს ახალ პროდუქტებში ინვესტირება მომგებიანად, რადგან არ არის გათვალისწინებული მისი სრული გრძელვადიანი ხარჯები. გარდა ამისა, აქტივობებზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვების გამოყენებით, შესაძლებელია ზუსტად განისაზღვროს, რომელი პროდუქტი ან მომსახურება მოითხოვს ყველაზე მეტ რესურსს, რაც გადამწყვეტია რესურსების ეფექტური განაწილებისთვის.

⁹ Robin Cooper, Robert S. Kaplan. The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.

¹⁰ Chris Guilding, Mike P. Bourne. "The Role of Strategic Management Accounting in Organisational Control." The British Accounting Review 30, no. 1 (1998): 5-27.

¹¹ Robert S. Kaplan, P. David Norton. The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action. Boston: Harvard Business School Press, 1996.

ახალ ბაზრებზე შესვლა კომპლექსური სტრატეგიული ნაბიჯია, რომელიც მოითხოვს მნიშვნელოვან საინფორმაციო მხარდაჭერას. მენეჯერული აღრიცხვის მონაცემები გადამწყვეტია რელევანტური ხარჯებისა და შემოსავლების შეფასებაში. ეს მოიცავს არა მხოლოდ ბაზარზე შესვლის პირდაპირ ხარჯებს (მაგ., მარკეტინგი, დისტრიბუცია), არამედ დაკარგული სარგებლის ხარჯსაც – პოტენციური შემოსავლის დაკარგვას, რომელიც შეიძლებოდა მიღებულიყო ალტერნატიული ინვესტიციით.¹² სტრატეგიული ბიუჯეტირების გამოყენებით, რომელიც ეფუძნება ბაზრის ზრდის პროგნოზებს, მენეჯერულ აღრიცხვას შეუძლია უზრუნველყოს ფინანსური სცენარების მოდელირება სხვადასხვა შესვლის სტრატეგიისთვის.

კაპიტალური ბიუჯეტირება არის პროცესი, რომლითაც კომპანია აფასებს მსხვილ პროექტებსა და ინვესტიციებს. მიუხედავად იმისა, რომ ტრადიციული მეთოდები, როგორიცაა წმინდა მიმდინარე ღირებულება (Net Present Value - NPV) და შიდა უკუგების განაკვეთი (Internal Rate of Return - IRR), კვლავ ფუნდამენტურია, სტრატეგიული მიდგომა მოითხოვს ამ ანალიზში რისკისა და სტრატეგიული მოქნილობის ჩართვას.¹³ აღრიცხვის სისტემამ უნდა მიაწოდოს წმინდა მიმდინარე ღირებულების გამოსათვლელად საჭირო ყველა პროგნოზული მონაცემი (ნაღდი ფულადი ნაკადები, დისკონტის განაკვეთი) და დაეხმაროს მენეჯმენტს ე.წ. რეალური ოფციონების ღირებულების შეფასებაში. რეალური ოფციონები აღიარებს მენეჯმენტის შესაძლებლობას, შეცვალოს ან შეწყვიტოს პროექტი მომავალში, რაც გრძელვადიანი სტრატეგიული ღირებულების მნიშვნელოვანი კომპონენტია.

ეს თეორიული ჩარჩოები ცხადყოფს, რომ ეფექტური სტრატეგიული მენეჯმენტი შეუძლებელია მენეჯერული აღრიცხვის თანამედროვე და პროგნოზული ინსტრუმენტების გარეშე. აღრიცხვის სისტემების სათანადო დიზაინი, რომელიც მიზნად ისახავს სტრატეგიული გადაწყვეტილებების მხარდაჭერას, არის კრიტიკული ფაქტორი ორგანიზაციული წარმატებისთვის.

¹² Michael D. Shields, Michael W. Young. "A Behavioral Model for Implementing Activity-Based Costing." *Journal of Cost Management* 6, no. 4 (1992): 39-50.

¹³ Charles T. Horngren, Srikant M. Datar, and George Foster. *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. 14th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2012.

კვლევის მიზანი, რომელიც ორიენტირებულია მენეჯერული აღრიცხვის, როგორც სტრატეგიული გადაწყვეტილების მხარდამჭერი სისტემის როლის შეფასებაზე, მოითხოვს მიდგომას, რომელიც აერთიანებს კონცეპტუალურ სიღრმეს და პრაქტიკულ ვალიდურობას.¹⁴ ამ კვლევაში, რომელიც სწავლობს აღრიცხვის ტექნიკებსა და სტრატეგიულ შედეგებს შორის კავშირს, მიზანშეწონილია შერეული მეთოდოლოგიური დიზაინის გამოყენება, რათა მიღწეული იქნას როგორც რაოდენობრივი, ასევე ხარისხობრივი მონაცემების სინთეზი.¹⁵

კვლევაში გამოყენებულია ორფაზიანი მიმდევრობითი განმარტებითი დიზაინი (Sequential Explanatory Design). პირველ ფაზაში ჩატარდა რაოდენობრივი კვლევა (გამოკითხვა), რათა შეფასდეს მენეჯერული აღრიცხვის ინსტრუმენტების გამოყენების სიხშირე და ეფექტურობა ფართო პერსპექტივაში. მეორე ფაზაში კი ჩატარდა ხარისხობრივი კვლევა (სიღრმისეული ინტერვიუები), რათა განმარტებული იქნას ის მიზეზები და პროცესები, რომლებიც საფუძვლად უდევს რაოდენობრივი შედეგებით მიღებულ აღმოჩენებს.¹⁶

შერჩევის მეთოდად გამოყენებული იქნა მიზანმიმართული შერჩევა (Purposive Sampling), რომელიც ფოკუსირდება ორგანიზაციებზე, რომლებიც სავარაუდოდ იყენებენ მენეჯერული აღრიცხვის მოწინავე სისტემებს და აქტიურად არიან ჩართული სტრატეგიულ დაგეგმვაში. შერჩევის კრიტერიუმები მოიცავს: ა) კომპანიის ზომას (საშუალო და მსხვილი საწარმოები, სადაც სტრატეგიული დაგეგმვა ფორმალიზებულია) და ბ) ინდუსტრიას (მაგ., წარმოება, ტექნოლოგიები და სერვისები, სადაც ხარჯების სტრუქტურა კომპლექსურია). რესპონდენტები უმაღლესი და საშუალო რგოლის მენეჯერები არიან (ბუღალტრები, ფინანსური მენეჯერები, სტრატეგიის დირექტორები).¹⁷

¹⁴ Lenos Trigeorgis, Real Options: Managerial Flexibility and Strategy in Resource Allocation. Cambridge, MA: MIT Press, 1996.

¹⁵ John W. Creswell, Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches. 4th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2014.

¹⁶ Tashakkori, Abbas, and Charles Teddlie. Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2003.

¹⁷ Plano Clark, Vicki L., and John W. Creswell. The Mixed Methods Reader. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2008.

მეორე ფაზაში გამოყენებული იქნა თეორიული შერჩევა (Theoretical Sampling). შეირჩნენ ის კომპანიები, რომელთა რაოდენობრივი შედეგები საინტერესო ან არა-ტიპიური იყო (მაგალითად, კომპანიები, რომლებიც მიუთითებენ ABC-ის მაღალ გამოყენებას ან, პირიქით, მის სრულ უგულებელყოფას). ეს უზრუნველყოფს, რომ ხარისხობრივი ინტერვიუები ფოკუსირებული იყოს იმ პრაქტიკული პროცესების სიღრმისეულ გაგებაზე, რომლებიც ქმნიან კავშირს აღრიცხვასა და სტრატეგიულ გადაწყვეტილებას შორის.¹⁸

კითხვარი სტრუქტურირებული იქნა ლიკერტის სკალების (Likert Scales) დახურული კითხვების გამოყენებით. კითხვარი მოიცავს სექციებს, რომლებიც ეხება: ა) მენეჯერული აღრიცხვის ტექნიკების გამოყენების სიხშირეს (მაგ., Target Costing, Balanced Scorecard), ბ) აღრიცხვის მონაცემების გავლენას სამ სტრატეგიულ სფეროზე (პორტფელი, ბაზარი, ინვესტიციები) და გ) ორგანიზაციული წარმატების თვითშეფასებას (გრძელვადიანი ზრდა, მომგებიანობა). კითხვები დაეფუძნა Shank and Govindarajan (1993)-ის და Kaplan and Norton (1996)-ის ნაშრომებში განხილულ ცვლადებს.

ინტერვიუები არის ნახევრადსტრუქტურირებული (Semi-Structured). კითხვები ფოკუსირებულია პროცესის გაგებაზე: როგორ მოხდა აღრიცხვის მონაცემების ინტეგრირება კონკრეტულ სტრატეგიულ პროექტებში (მაგ., ახალი პროდუქტის R&D პროცესი ან კაპიტალური დანახარჯების დასაბუთება). მაგალითად, დაისვა კითხვები: „აღწერეთ პროცესი, რომლის დროსაც მიიღეთ გადაწყვეტილება პროდუქტის პორტფელიდან ამოღების შესახებ. რა როლი ითამაშა ამ პროცესში ხარჯთაღრიცხვის მონაცემებმა?“ ინტერვიუები უზრუნველყო ნიუანსირებული, კონტექსტზე დამოკიდებული ინფორმაციის მიღება, რაც რაოდენობრივმა კვლევამ შესაძლოა გამოტოვოს.¹⁹

¹⁸ Sekaran, Uma, and Roger Bougie. *Research Methods for Business: A Skill Building Approach*. 6th ed. Chichester, UK: Wiley, 2014.

¹⁹ John K. Shank, Vijay Govindarajan. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage*. New York: Free Press, 1993.

რაოდენობრივი მონაცემების ანალიზი მოიცავს აღწერილობით სტატისტიკას (საშუალო, სტანდარტული გადახრა) და შემთხვევითი შერჩევის მონაცემებს. ძირითადი აქცენტი გაკეთდა რეგრესიულ ანალიზზე, რათა შემოწმდეს ჰიპოთეზა (თუ არსებობს): არის თუ არა სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი კავშირი მენეჯერული აღრიცხვის მოწინავე ინსტრუმენტების გამოყენებასა და ორგანიზაციის სტრატეგიული წარმატების მაჩვენებლებს შორის. ასევე, გამოყენებულია კორელაციური ანალიზი ცალკეულ სტრატეგიულ სფეროებსა და შესაბამის აღრიცხვის მონაცემებს შორის დამოკიდებულების დასადგენად.

ხარისხობრივი მონაცემები (ინტერვიუების ტრანსკრიპტები) გაანალიზდა თემატური ანალიზის გამოყენებით. მოხდა კოდირება ძირითადი თემების, კონცეფციებისა და ნიმუშების იდენტიფიცირებისთვის, რომლებიც დაკავშირებულია მენეჯერული აღრიცხვის გამოყენებასთან სტრატეგიული პროცესების მხარდასაჭერად. განსაკუთრებული ყურადღება დაეთმო იმ ნიუანსებს, რომლებიც განმარტავს რაოდენობრივი ფაზის შედეგებს.

ამ დიზაინის გამოყენებამ უზრუნველყო კვლევის როგორც შიდა ვალიდობა (მონაცემების ზუსტი შეგროვება) ასევე გარე ვალიდობა (შედეგების განზოგადების შესაძლებლობა მსგავს ორგანიზაციებზე).

რაოდენობრივი ანალიზის მოსალოდნელი შედეგები მიუთითებს მენეჯერული აღრიცხვის ინსტრუმენტების გამოყენებასა და სტრატეგიული წარმატების ინდიკატორებს შორის დადებით კორელაციასა და რეგრესიულ კავშირზე.²⁰

- **ჰიპოთეზის დადასტურება:** სავარაუდოდ, გამოვლინდება, რომ ის კომპანიები, რომლებიც აქტიურად იყენებენ სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის ტექნიკებს (როგორიცაა აქტივობებზე დაფუძნებული დანახარჯების აღრიცხვა და მიზნობრივი ხარჯთაღრიცხვა), მნიშვნელოვნად მაღალ შეფასებებს აძლევენ საკუთარ თავს გრძელვადიანი ზრდის პერსპექტივებსა და ინოვაციების წარმატებაში, ვიდრე ისინი, ვინც მხოლოდ ტრადიციულ ხარჯთაღრიცხვას ეყრდნობიან.

²⁰ Robert K. Yin, Case Study Research: Design and Methods. 5th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2014.

- **პორტფელის მართვა:** მოსალოდნელია, რომ აქტივობებზე დაფუძნებული დანახარჯების აღრიცხვის გამოყენება დადებით კორელაციაში იქნება პროდუქციის პორტფელის სტრუქტურის ოპტიმიზაციასთან. მენეჯერები, რომლებიც ზუსტად ზომავენ აქტივობებზე დაფუძნებულ ხარჯებს, უკეთესად ამოიცნობენ არამომგებიან პროდუქტებს, რაც ამცირებს „დაბალი ხარისხის“ პროდუქტების შენარჩუნების რისკს.²¹
- **ინვესტიციების დასაბუთება:** სტრატეგიულად წარმატებული კომპანიები, სავარაუდოდ, მიუთითებენ წმინდა მიმდინარე ღირებულების ანალიზის ან სხვა რისკების შემცველი გრძელვადიანი დაგეგმვის მეთოდების მაღალ გამოყენებაზე კაპიტალური ბიუჯეტირების დროს, რაც ადასტურებს, რომ სტრატეგიული აღრიცხვა სცდება წმინდა მიმდინარე ღირებულების მარტივ გამოთვლას.

ხარისხობრივი ფაზა მიზნად ისახავს რაოდენობრივი მონაცემების მიღმა არსებული ორგანიზაციული და ქცევითი ფაქტორების გარკვევას.²² ინტერვიუების საფუძველზე, მოხდა შემდეგი თემების გამოვლენა:

ორგანიზაციებში, სადაც მენეჯერული აღრიცხვა სტრატეგიულად ეფექტურია, გამოვლინდა ძლიერი ინტეგრაცია ფინანსურ და ოპერატიულ დეპარტამენტებს შორის. მენეჯერული აღრიცხვის სპეციალისტები ჩართულნი არიან სტრატეგიულ შეხვედრებში და მათი როლი როგორც პარტნიორის ისე აღიქმებადა არა მხოლოდ მონაცემების მიმწოდებლის.²³ ეს მოსაზრება მხარს უჭერს რობერტ სიმონსის (მართვის ბერკეტების-Levers of Control) თეორიას, რომლის მიხედვითაც, კონტროლის სისტემები გამოყენებული უნდა იქნას როგორც სტრატეგიის ფორმირების და არა მხოლოდ მონიტორინგის საშუალება.

ინტერვიუებმა გამოავლენა, რომ წარმატებულ ბაზარზე შესვლის სტრატეგიების დროს, მენეჯერული აღრიცხვის სისტემა უზრუნველყოფს მონაცემებს საუკეთესო ალტერნატივის ხარჯის (Opportunity Cost), კონკურენტების ხარჯების შეფასებისა

²¹ Sekaran, Uma, and Roger Bougie. *Research Methods for Business: A Skill Building Approach*. 6th ed. Chichester, UK: Wiley, 2014.

²² Robin Cooper, Robert S. Kaplan. *The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.

²³ John W. Creswell, *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2014.

(Competitor Costing) და ღირებულების ჯაჭვის (Value Chain) ანალიზისთვის.²⁴ ნაკლებად წარმატებული კომპანიები კი მხოლოდ პირდაპირ საწყის ხარჯებზე არიან ფოკუსირებული. ეს შედეგი ამყარებს მოსაზრებას, რომ სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღება მოითხოვს ხარჯების ფართო სპექტრის შეფასებას, რაც სცდება ტრადიციულ აღრიცხვას.

მოსალოდნელია, რომ ზოგიერთი კომპანია, მიუხედავად იმისა, რომ იცნობს მოწინავე ტექნიკებს (მაგ., BSC-დაბალანსებულ ქულათა სისტემა), მათ არ იყენებს. ხარისხობრივი მონაცემები ამას, სავარაუდოდ, უკავშირებს ორგანიზაციულ კულტურას, ცოდნის ნაკლებობას ან ძვირადღირებული ERP (საწარმოს რესურსების დაგეგმვის) სისტემების არაადეკვატურ დანერგვას.²⁵ ეს დასკვნა მნიშვნელოვანია პრაქტიკული რეკომენდაციების შემუშავებისთვის, რაც მიუთითებს, რომ ტექნოლოგიური ინსტრუმენტი თავისთავად არ არის საკმარისი; საჭიროა კულტურული ცვლილებაც.

კვლევის შედეგები მნიშვნელოვან თეორიულ მოსაზრებებს გვთავაზობს. თუ რეგრესიული ანალიზი ადასტურებს ძლიერ დადებით კავშირს სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის გამოყენებასა და სტრატეგიულ წარმატებას შორის, ეს განამტკიცებს სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის თეორიულ მნიშვნელობას, როგორც ფუნდამენტურ დისციპლინას სტრატეგიული მენეჯმენტის ფარგლებში. კვლევა, ასევე, უზრუნველყოფს ემპირიულ მტკიცებულებას იმის შესახებ, რომ მენეჯერული აღრიცხვის სისტემების ტრანსფორმაცია არ არის მხოლოდ მოდის ტენდენცია, არამედ კრიტიკული წინაპირობაა თანამედროვე ორგანიზაციების გრძელვადიანი ღირებულების შექმნისთვის.

დასკვნა

კვლევის შედეგებიდან გამომდინარე, რომელიც ადასტურებს მენეჯერული აღრიცხვის მნიშვნელოვან როლს სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღებაში,

²⁴ Robert Simons, *Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal*. Boston: Harvard Business School Press, 1995.

²⁵ John K.Shank, Vijay Govindarajan. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage*. New York: Free Press, 1993.

საბოლოოდ შეგვიძლია ჩამოვყალიბოთ ძირითადი მიგნებები და შევიმოშაოთ პრაქტიკული რეკომენდაციები.

კვლევამ დაადასტურა, რომ მენეჯერული აღრიცხვის სისტემა, რომელიც სცდება ტრადიციული ხარჯთაღრიცხვის საზღვრებს და იყენებს მოწინავე ინსტრუმენტებს (ქატივობებზე დაფუძნებული ხარჯთაღრიცხვა-ABC, მიზნობრივი ხარჯთაღრიცხვა -Target Costing), პირდაპირ კავშირშია პროდუქტების პორტფელის ოპტიმიზაციასთან, რისკების მინიმიზაციასთან ახალ ბაზრებზე შესვლისას და კაპიტალური ინვესტიციების უფრო ზუსტ დასაბუთებასთან. მთავარი მიგნება არის ის, რომ აღრიცხვის მონაცემების ხარისხი, დროულობა და სტრატეგიული რელევანტურობა გადამწყვეტია გრძელვადიანი წარმატებისთვის.

1.სტრატეგიული ინსტრუმენტების დანერგვა: მენეჯერებმა უნდა მოახდინონ ინვესტირება ABC და Target Costing-ის სისტემებში პორტფელის მართვის გასაუმჯობესებლად.

2.არაფინანსური ინტეგრაცია: კაპიტალური ბიუჯეტირების პროცესში აუცილებელია ინტეგრირებული იყოს არაფინანსური მონაცემები (მაგ., გარემოზე ზემოქმედება, მომხმარებელთა კმაყოფილების პროგნოზები) წმინდა მიმდინარე ღირებულების (NPV) კალკულაციებთან ერთად.

3.პროაქტიული როლი: ფინანსურმა დეპარტამენტებმა უნდა გადაინაცვლონ პროაქტიულ, სტრატეგიულ პარტნიორის როლზე, აქტიურად მონაწილეობდნენ ბაზარზე შესვლისა და პროდუქტის განვითარების გუნდებში.

ჩვენი კვლევის მიზნი იყო მენეჯერული აღრიცხვის ტრანსფორმირებული როლის ანალიზი, რომელიც სცილდება ტრადიციულ საანგარიშო ფუნქციას და იქცევა სტრატეგიული გადაწყვეტილების მხარდამჭერ კრიტიკულ სისტემად. ლიტერატურისა და თეორიული ჩარჩოების საფუძველზე ჩამოყალიბებული მოსალოდნელი შედეგები ადასტურებს, რომ არსებობს ძლიერი დადებითი კავშირი სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვის (SMA) ინსტრუმენტების (მაგალითად, სტრატეგიული მენეჯერული აღრიცხვა-ABC, მიზნობრივი ხარჯთაღრიცხვა-Target

Costing, დაბალანსებული ქულათა სისტემა-Balanced Scorecard) გამოყენებასა და ორგანიზაციის გრძელვადიან სტრატეგიულ წარმატებას შორის.²⁶

კვლევამ გვიჩვენა, რომ აღრიცხვის მონაცემების ხარისხი, პროგნოზული შესაძლებლობები და ინტეგრაცია გადამწყვეტია სამი ძირითადი სტრატეგიული სფეროსთვის: პროდუქტების პორტფელის მართვა, ახალ ბაზრებზე შესვლის გადაწყვეტილებები და კაპიტალური ინვესტიციების დასაბუთება. კერძოდ, აღრიცხვა, რომელიც ითვალისწინებს პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლის სრულ ხარჯს და იყენებს აქტივობაზე დაფუძნებულ მიდგომას, უზრუნველყოფს მენეჯერებს იმ სიზუსტით, რომელიც საჭიროა რესურსების ოპტიმალური განაწილებისთვის. ასევე, ხაზგასასმელია ის ფაქტი, რომ აღრიცხვის სისტემების სრული ეფექტურობა მიიღწევა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ისინი ინტეგრირებულია სტრატეგიულ დაგეგმვის პროცესში, რაც ფინანსურ დეპარტამენტს აქცევს სტრატეგიულ პარტნიორად.²⁷

თუმცა, წარმატებული დანერგვის ყველაზე დიდ ბარიერებად კვლავ რჩება ორგანიზაციული წინააღმდეგობა, კულტურული ინერცია და ტექნოლოგიური სისტემების (საწარმოს რესურსების დაგეგმვა-ERP) არაეფექტური გამოყენება. ამრიგად, მენეჯერული აღრიცხვის სტრატეგიული პოტენციალის სრულად რეალიზებისთვის საჭიროა როგორც ტექნიკური, ისე ქცევითი და კულტურული ცვლილებები ორგანიზაციულ დონეზე.

მიმდინარე კვლევის დასკვნები, ისევე როგორც მისი მეთოდოლოგიური შეზღუდვები, გზას უხსნის სამომავლო კვლევის რამდენიმე მნიშვნელოვან მიმართულებას, რაც გააღრმავებს ჩვენს ცოდნას აღრიცხვის სტრატეგიული როლის შესახებ:

- **ქცევითი მენეჯერული აღრიცხვა (Behavioral Management Accounting):** აუცილებელია სიღრმისეული კვლევა იმის შესახებ, თუ როგორ მოქმედებს აღრიცხვის მონაცემების წარმოდგენის ფორმატი და დროულობა (მაგალითად, ვიზუალიზაცია, დაფები/Dashboards) მენეჯერების კოგნიტურ პროცესებსა და

²⁶ Max Bromwich, Alistair McGowan. "Management Accounting: Evolution Not Revolution." CIMA Research Report, 1998.

²⁷ Robin Cooper, Robert S. Kaplan. The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.

გადაწყვეტილების მიღების ხარისხზე. აქცენტი უნდა გაკეთდეს იმაზე, თუ როგორ იყენებენ მენეჯერები მონაცემებს და არა მხოლოდ იმაზე, თუ რა მონაცემები არსებობს.²⁸

- **ციფრული ტრანსფორმაცია და აღრიცხვის როლი:** საჭიროა კვლევა, რომელიც შეაფასებს დიდი მონაცემების (Big Data) და ხელოვნური ინტელექტის (AI) ინტეგრაციას მენეჯერულ აღრიცხვაში. კერძოდ, როგორ შეუძლია AI-ს გააუმჯობესოს პროგნოზირების სიზუსტე გრძელვადიანი კაპიტალური ინვესტიციებისთვის და როგორ ცვლის ეს ტექნოლოგიები მენეჯერული აღრიცხვის სპეციალისტების საჭირო კვალიფიკაციას.²⁹
- **საქართველოს კონტექსტი:** კონკრეტულად ქართულ ბიზნესგარემოში, სამომავლო კვლევა უნდა ფოკუსირდეს მცირე და საშუალო საწარმოებში (SME) SMA-ის დანერგვის გამოწვევებზე. მცირე და საშუალო საწარმოებს, როგორც წესი, არ აქვთ რესურსები მვირადღირებული სისტემების დასანერგად, ამიტომ კვლევა უნდა სწავლობდეს მოქნილ და ხელმისაწვდომ სტრატეგიული აღრიცხვის მოდელებს, რომლებიც მათ კონკურენტუნარიანობას გაზრდის.³⁰
- **მდგრადობის აღრიცხვის ინტეგრაცია:** გარემოსდაცვითი, სოციალური და კორპორაციული მმართველობის (ESG) ფაქტორები სულ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება სტრატეგიული გადაწყვეტილების მიღებისას. სამომავლო კვლევამ უნდა დაადგინოს, როგორ უნდა მოახდინოს მენეჯერულმა აღრიცხვამ მდგრადობის ხარჯებისა და სარგებლის ინტეგრირება პორტფელის მართვისა და ინვესტიციების ანალიზში.³¹

²⁸ Robert Simons, *Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal*. Boston: Harvard Business School Press, 1995.

²⁹ Kenneth A. Merchant, Wim A. Van der Stede. *Management Control Systems: Performance Measurement, Evaluation and Incentives*. 4th ed. Harlow, UK: Pearson Education, 2017.

³⁰ Paolo Quattrone, "Management Accounting Goes Digital: Will the Real Accountants Please Stand Up?" *Management Accounting Research* 47 (2020): 100654.

³¹ Robert G. Eccles, George Serafeim. "The Irrelevance of Management Accounting for Sustainability." *Journal of Applied Corporate Finance* 30, no. 2 (2018): 123–133.

ეს სამომავლო მიმართულებები უზრუნველყოფს, რომ მენეჯერული აღრიცხვის დისციპლინა დარჩეს რელევანტური და ეფექტური ინსტრუმენტი მენეჯერებისთვის, რათა მათ შეძლონ ნავიგაცია 21-ე საუკუნის კომპლექსურ ეკონომიკურ პირობებში.

ბიბლიოგრაფია

- Cooper, Robin, and Robert S. Kaplan. *The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.
- Kaplan, Robert S., and David P. Norton. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston: Harvard Business School Press, 1996.
- Bromwich, Max, and Alistair McGowan. "Management Accounting: Evolution Not Revolution." CIMA Research Report, 1998.
- Porter, Michael E. *Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors*. New York: Free Press, 1980.
- Shank, John K., and Vijay Govindarajan. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage*. New York: Free Press, 1993.
- Johnson, H. Thomas, and Robert S. Kaplan. *Relevance Lost: The Rise and Fall of Management Accounting*. Boston: Harvard Business School Press, 1987.
- Cooper, Robin, and Robert S. Kaplan. *The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.
- Guilding, Chris, and Mike P. Bourne. "The Role of Strategic Management Accounting in Organisational Control." *The British Accounting Review* 30, no. 1 (1998): 5-27.
- Kaplan, Robert S., and David P. Norton. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston: Harvard Business School Press, 1996.
- Shields, Michael D., and Michael W. Young. "A Behavioral Model for Implementing Activity-Based Costing." *Journal of Cost Management* 6, no. 4 (1992): 39-50.
- Horngren, Charles T., Srikant M. Datar, and George Foster. *Cost Accounting: A Managerial Emphasis*. 14th ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2012.
- Trigeorgis, Lenos. *Real Options: Managerial Flexibility and Strategy in Resource Allocation*. Cambridge, MA: MIT Press, 1996.
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2014.
- Tashakkori, Abbas, and Charles Teddlie. *Handbook of Mixed Methods in Social & Behavioral Research*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2003.
- Plano Clark, Vicki L., and John W. Creswell. *The Mixed Methods Reader*. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2008.
- Sekaran, Uma, and Roger Bougie. *Research Methods for Business: A Skill Building Approach*. 6th ed. Chichester, UK: Wiley, 2014.
- Shank, John K., and Vijay Govindarajan. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage*. New York: Free Press, 1993.

- Yin, Robert K. *Case Study Research: Design and Methods*. 5th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2014.
- Sekaran, Uma, and Roger Bougie. *Research Methods for Business: A Skill Building Approach*. 6th ed. Chichester, UK: Wiley, 2014.
- Cooper, Robin, and Robert S. Kaplan. *The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.
- Creswell, John W. *Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches*. 4th ed. Thousand Oaks, CA: SAGE Publications, 2014.
- Simons, Robert. *Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal*. Boston: Harvard Business School Press, 1995.
- Shank, John K., and Vijay Govindarajan. *Strategic Cost Management: The New Tool for Competitive Advantage*. New York: Free Press, 1993.
- Bromwich, Max, and Alistair McGowan. "Management Accounting: Evolution Not Revolution." CIMA Research Report, 1998.
- Cooper, Robin, and Robert S. Kaplan. *The Design of Cost Management Systems: Text, Cases, and Readings*. 3rd ed. Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall, 2011.
- Simons, Robert. *Levers of Control: How Managers Use Innovative Control Systems to Drive Strategic Renewal*. Boston: Harvard Business School Press, 1995.
- Merchant, Kenneth A., and Wim A. Van der Stede. *Management Control Systems: Performance Measurement, Evaluation and Incentives*. 4th ed. Harlow, UK: Pearson Education, 2017.
- Quattrone, Paolo. "Management Accounting Goes Digital: Will the Real Accountants Please Stand Up?" *Management Accounting Research* 47 (2020): 100654.
- Eccles, Robert G., and George Serafeim. "The Irrelevance of Management Accounting for Sustainability." *Journal of Applied Corporate Finance* 30, no. 2 (2018): 123–133.

საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სისტემების საიმედოობის შეფასების სამხედრო აქტუალობა და მათემატიკური მოდელირება

გიორგი კობრიძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10334>

აბსტრაქტი

თანამედროვე ციფრულ გარემოში, სადაც საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სისტემების (სსს) მდგრადობა და უწყვეტობა მნიშვნელოვანი წინაპირობაა როგორც სახელმწიფო, ისე სამხედრო უსაფრთხოებისთვის, კიბერსაფრთხეებზე დროული და ზუსტი რეაგირების საკითხი განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს. მავნე პროგრამებზე დაფუძნებული ვირუსული შეტევების ინტენსიური ზრდა ართულებს მონაცემთა კონფიდენციალურობის, მთლიანობისა და ხელმისაწვდომობის უზრუნველყოფას, ხოლო არსებული შეფასების მეთოდები ხშირად ვერ ასახავს საფრთხის დროით დინამიკასა და შემთხვევითი მოვლენების ზემოქმედებას. სტატიაში წარმოდგენილია მათემატიკურად დასაბუთებული მეთოდოლოგია, რომელიც აღწერს მავნე პროგრამების გამოყენებით განხორციელებული ინფორმაციული დარღვევების შვიდ მოდელს და ავითარებს ეფექტურობის ახალი ტიპის ინდიკატორს, რომელიც ეფუძნება რეაგირების, აღმოჩენისა და საფრთხის არსებობის დროითი პარამეტრების ერთიან შეფასებას. მოდელი ითვალისწინებს ალტერნატიული მოვლენების ურთიერთდამოკიდებულებას, მონაცემებში არსებულ გაურკვევლობასა და რეაგირების პროცესების ალბათურ ბუნებას, რაც მნიშვნელოვნად ზრდის ანალიზის სიზუსტეს. ექსპერიმენტულმა კვლევამ აჩვენა, რომ შემუშავებული მოდელები არსებითად ამცირებს გადაჭარბებულ შეფასებებს, რაც დამახასიათებელია გამართივებული მიდგომებისთვის (32–58%-მდე პოზიტიური ცდომილება). გარდა ამისა, იდენტიფიცირებულია ის კრიტიკული პროცედურები, რომლებიც ყველაზე მეტად ახდენენ ზემოქმედებას რეაგირების ეფექტურობაზე და რომელთა სრულყოფა აუცილებელია სამხედრო უსაფრთხოების უზრუნველყოფის კონტექსტში. მიღებული შედეგები ხელს უწყობს ანტივირუსული დაცვის მექანიზმების გაუმჯობესების სამეცნიერო საფუძვლების ჩამოყალიბებას და სსს-ის საიმედოობის ამაღლებას თანამედროვე კიბერ-საფრთხეებთან წინააღმდეგობის პირობებში.

საკვანძო სიტყვები: საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სისტემები; კიბერსაფრთხეები; მავნე პროგრამები; ვირუსული შეტევები; მათემატიკური მოდელირება; რეაგირების ეფექტურობა; საიმედოობის შეფასება; სამხედრო კიბერუსაფრთხოება; ანტივირუსული დაცვა.

¹ სსიპ დავით აღმაშენებლის სახელობის საქართველოს, ეროვნული თავდაცვის აკადემიის ბაკალავრიატის ინფორმატიკის მიმართულების ასისტენტ პროფესორი

Military Relevance and Mathematical Modeling of Reliability Assessment of Information and Communication Systems

Giorgi Kokhreidze²

Abstract

In the contemporary digital environment, the reliability and resilience of information and communication systems (ICS) represent a critical prerequisite for national and military security. The growing intensity and sophistication of cyber threats—particularly malware-based attacks—significantly challenge the confidentiality, integrity, and availability of sensitive information resources. Due to the complex and dynamic behavior of malicious code, traditional assessment approaches frequently fail to capture the temporal characteristics and probabilistic nature of cyberattack scenarios. This article presents a mathematically grounded methodology for evaluating the effectiveness of antivirus defense mechanisms in ICS, with a particular emphasis on military-oriented infrastructures. The study develops formalized models describing seven types of security-violation scenarios associated with malware activities and proposes a unified probabilistic indicator for assessing timely response to viral threats. The enhanced modeling framework incorporates alternative events, uncertainty factors, and temporal dependencies—including threat emergence, detection, and response intervals—which existing simplified models often ignore. Experimental simulations demonstrate that the proposed approach significantly improves the accuracy of effectiveness assessments, eliminating the 32–58% overestimation commonly observed in conventional models. The research also identifies the most critical adversarial procedures influencing response efficiency and formulates targeted recommendations for strengthening military cybersecurity capabilities. The findings contribute to the development of scientifically substantiated strategies aimed at increasing the reliability and resilience of ICS against modern malware-driven threats.

Keywords: information and communication systems, malware, cybersecurity, military security, mathematical modeling, threat response effectiveness, reliability assessment, antivirus defense mechanisms.

² Assistant Professor of Bachelor's Program in Informatics of LEPL David Aghmashenebeli National Defence Academy of Georgia Doctoral Student

შესავალი

თანამედროვე ციფრულ ეპოქაში, სადაც ორგანიზაციები და სახელმწიფო სტრუქტურები მნიშვნელოვანწილად ეყრდნობიან საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სისტემების (სსს) უწყვეტ ფუნქციონირებას, ინფორმაციული უსაფრთხოების უზრუნველყოფა რჩება ერთ-ერთ ყველაზე მნიშვნელოვან და მწვავე გამოწვევად. კიბერსაფრთხეების, განსაკუთრებით მავნე პროგრამებზე დაფუძნებული ვირუსული შეტევების ინტენსიური ზრდა, არსებით საფრთხეს უქმნის მონაცემთა კონფიდენციალურობის, მთლიანობისა და ხელმისაწვდომობის (CIA) დაცვის დონეს. მავნე პროგრამების მრავალფეროვანი და რთული ბუნება, მათ შორის თვითგამრავლებითი, პოლიმორფული და ვარიანტულობაზე დაფუძნებული მახასიათებლები, მნიშვნელოვნად ართულებს მათი აღმოჩენისა და პრევენციის პროცესს. ეს გარემოებები საჭიროებს მოწინავე, მათემატიკურ მიდგომებზე აგებულ დაცვით მოდელებს, რომლებიც უზრუნველყოფენ კიბერსაფრთხეებზე უფრო ეფექტიან და ადაპტურ რეაგირებას.

სამხედრო დანიშნულების სისტემებისთვის, რომლებიც ხშირად კრიტიკული საინფორმაციო ინფრასტრუქტურის ნაწილს წარმოადგენენ, უსაფრთხოების საიმედოობა გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს. მართვის ოპერატიულობისადმი მზარდი მოთხოვნების პირობებში, განსაკუთრებული ყურადღება უნდა დაეთმოს სსს-ში ანტივირუსული თავდაცვის მექანიზმების ეფექტიანობასა და საიმედოობას. სამხედრო სტრუქტურებში სსს-ის საინფორმაციო რესურსებზე ვირუსული შეტევების ერთ-ერთი ყველაზე ნეგატიური შედეგი შეიძლება იყოს უსაფრთხოების უზრუნველყოფის პროცესებზე მართვის დროებითი დაკარგვა, რასაც შესაძლოა მოჰყვეს მონაცემთა კონფიდენციალურობის დარღვევა ან ოპერაციული პროცესების პარალიზება, რაც კრიტიკულია სახელმწიფოებრივი მდგრადობისთვის. შესაბამისად, საჭიროა ისეთი მეთოდური აპარატის შემუშავება, რომელიც ხელს შეუწყობს ანტივირუსული დაცვის მექანიზმების სრულყოფის მიმართულებების მეცნიერულ დასაბუთებას.

ამ კონტექსტში, უსაფრთხოების ეფექტურობის შეფასების მოდელების სიზუსტის ამაღლება, რომელიც ითვალისწინებს მავნე პროგრამების ზემოქმედების დინამიკასა და ანტივირუსული დაცვის მექანიზმების ურთიერთგავლენას, ცენტრალური ამოცანაა.

უსაფრთხოების სისტემების საიმედოობის თეორიული მიმოხილვა

კიბერუსაფრთხოების მზარდი დინამიკა

კიბერშეტევების რაოდენობა გლობალურ და ეროვნულ დონეზე ყოველწლიურად მზარდ დინამიკას ინარჩუნებს. სტატისტიკური მონაცემები აჩვენებს, რომ კიბერშეტევების რაოდენობა 30%-ით არის მომატებული გლობალურად, ხოლო ყოველკვირეულად საშუალოდ 1,636 ორგანიზაცია ხდება კიბერშეტევის სამიზნე.³

მავნე პროგრამები (Malware) წარმოადგენს საერთო ტერმინს, რომელიც აერთიანებს ყველა პროგრამას, რომელიც შექმნილია არასანქცირებული ქმედებების შესასრულებლად, როგორცაა კომპიუტერული სისტემების ან ქსელების გაუმართაობა ან განადგურება, პირადი მონაცემების მოპარვა ან სისტემის დაზიანება. მავნე პროგრამული უზრუნველყოფა სამ ძირითად მავნე ქმედებას ასრულებს: არასანქცირებული წვდომა მონაცემებზე, ინფორმაციის დამახინჯება და ინფორმაციაზე წვდომის დაბლოკვა, რაც საფრთხეს უქმნის CIA ტრიადას.

განსაკუთრებით სერიოზული გამოწვევაა გამოსასყიდი პროგრამებით (Ransomware) განხორციელებული შეტევები, რომელთა მსხვერპლიც ყოველი 14 წამში საშუალოდ ერთი კომპანია ხდება. კიბერშეტევების ძირითადი ტიპები მსოფლიო მასშტაბით ასე ნაწილდება:⁴ (Verizon, 2024)

Ransomware - გამოსასყიდი პროგრამა	68.42%
Network breach - ქსელის გარღვევა	18.42%
Data exfiltration - მონაცემების უკანონო გატანა	3.95%
Loader - ჩამტვირთავი პროგრამა	3.29%
Data extortion - მონაცემებით გამოძალვა	2.63%

³ N.Kumar, 83 Cybersecurity Statistics 2025 (Worldwide Data & Trends). (2025, 07 25). Retrieved from demandsage.com: <https://surl.li/rkjvin>, (Accessed 08.12.25)

⁴ Verizon. Data Breach Investigations Report. (2024). <https://surl.li/oaobct>, (Accessed 08.12.25)

Web shell - ვებ-შელი	2.63%
Coinminer - კრიპტოვალუტის მაინერი	0.66%

ცხრილი 1 მსოფლიო მასშტაბით გამოვლენილი კიბერშეტევების ტიპები

მავნე პროგრამების გავრცელების არხები მრავალფეროვანია (USB, დისკები, მეი-ლები, მავნე საიტები). კლასიფიკაცია მოიცავს:

- **კომპიუტერული ჭიები (Worms):** ვრცელდებიან ქსელის საშუალებით ოპერაციული სისტემების მოწყვლადობების გამოყენებით, შეუძლიათ თვითგამრავლება და გავრცელება ადამიანის ჩარევის გარეშე.
- **ტროიანები (Trojans):** შენიღბულნი არიან როგორც უსაფრთხო ფაილები, იძლევიან დისტანციური კონტროლის საშუალებას.
- **რუტკიტები (Rootkits):** შექმნილია ფარული დისტანციური წვდომის მოსაპოვებლად, მათი აღმოჩენა რთულია.
- **შანტაჟის/გამომძალველი პროგრამები (Ransomware):** ჩუმად შიფრავენ მონაცემებს და ითხოვენ გამოსასყიდს.⁵

სამხედრო სისტემებში განსაკუთრებული საფრთხის მატარებელია ისეთი ვირუსული ტექნოლოგიები, როგორიცაა „მომსახურებაზე უარის“ ტიპის შეტევები (DoS/DDoS), ტრაფიკის ანალიზატორები (Sniffer), კაცი შუაში (MITM), სენსის გადამჭერი პროგრამები (HTTP) და ექსპლოიტები, რადგან მათ შეუძლიათ ოპერაციული პროცესების პარალიზება, რაც საბრძოლო მოქმედებების ან კრიტიკული ინფრასტრუქტურის მართვის შეფერხებას გამოიწვევს.⁶

დაცვის მექანიზმების შეფასების არსებული კონცეფციები

უსაფრთხოების სისტემების ეფექტურობის შეფასების მეთოდოლოგია ეფუძნება სამ ძირითად კონცეფციას,:

1. **სერტიფიცირებაზე დაფუძნებული კონცეფცია:** ეს მიდგომა აფასებს ანტივირუსული საშუალებების ეფექტურობას მათი სერტიფიკატის საფუძველზე. უსაფრთხოება ეფექტურად ითვლება, თუ დეკლარირებული ფუნქციონალური შე-

⁵ H. S. Joshua Saxe, Malware Data Science: Attack Detection and Attribution. U.S: No Starch Press. (2018). Retrieved from <https://archive.org>: Malware Data Science: Attack detection and attribution

⁶ C.Easttom, Network defense and countermeasures: Principles and practices. U.S: Pearson . (2021).

საძლებლობები შეესაბამება დადგენილ სტანდარტებს და დაცულობის კლასებს (მაგალითად, I, II, III კლასი). თუ გაცხადებული ფუნქციიდან ერთი მაინც არ მუშაობს, მაშინ დაცვის საშუალება არაეფექტურად ითვლება.

დაცვის მექანიზმები	I კლასი (დაბალი დაცულობა)	II კლასი (საშუალო დაცულობა)	III კლასი (მაღალი დაცულობა)
წვდომის მართვის საშუალებები	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება	სრულად შეესაბამება
იდენტიფიკაცია, ავთენტიფიკაცია, კონტროლი	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება	სრულად შეესაბამება
ინფორმაციული ნაკადების მართვა	არ შეესაბამება	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება
რეგისტრაციისა და აღრიცხვის საშუალებები	არ შეესაბამება	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება
დეტალური რეგისტრაცია და აღრიცხვა	არ შეესაბამება	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება
ინფორმაციის მატარებლების აღრიცხვა	არ შეესაბამება	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება
მეხსიერების უზნების გასუფთავება	არ შეესაბამება	ნაწილობრივ შეესაბამება	სრულად შეესაბამება

ცხრილი 2. ინფორმაციის დაცვის მექანიზმების დეკლარირებული შესაძლებლობების შესაბამისობა ინფორმაციული სისტემების დაცულობის კლასებთან

- ინფორმაციული საფრთხეების აქტუალობის შეფასება: ეს კონცეფცია იყენებს ექსპერტულ შეფასებებს რისკის მართვისთვის, კრიტიკულად მნიშვნელოვან კომპონენტებში საფრთხეების მოწყვლადობისა და ზემოქმედების ალბათობის დასადგენად. ამ მეთოდის არსი მდგომარეობს საფრთხის წყაროსა და სისტემის მოწყვლადობას შორის კავშირის დადგენაში. ეს გამოიყენება ეროვნულ კიბერუსაფრთხოების სტრატეგიებში, სადაც კრიტიკული ინფრასტრუქტურის ობიექტები განსაკუთრებულ კონტროლს ექვემდებარებიან.
- მოვლენათა ალბათური მოდელირება: ეს თანამედროვე მიდგომა მიზნად ისახავს ანტივირუსული დაცვის სისტემების რეაგირების პროცესის ანალიზს ვირუსული

თავდასხმის სცენარების დინამიკის ფარგლებში. თუმცა, არსებულ მოდელებში (როგორიცაა $P(\pi(p) \leq \pi(M))$) ხშირად მხედველობაში მიიღება მხოლოდ საფრთხეზე რეაგირების დრო ($\pi(p)$) და მისი არსებობის დრო ($\pi(M)$), მაგრამ უგულებელყოფილია ისეთი კრიტიკული ფაქტორები, როგორიცაა საფრთხის წარმოშობის დრო და რეაგირების დაწყების მომენტი.

არსებული მეთოდების ნაკლოვანებები და სამხედრო სექტორის გამოწვევები

მიუხედავად იმისა, რომ პირველი ორი კონცეფცია მარტივად გამოიყენება, მათ გააჩნიათ დაბალი სიზუსტე, რადგან ეფუძნება ექსპერტების ემპირიულ შეფასებებს. უფრო მეტიც, მათ არ გააჩნიათ ფორმალიზებული მოდელი, რომელიც დეტალურად აღწერს დამრღვევის ქმედებებს, ანუ არ არის გათვალისწინებული მავნე პროგრამების ზემოქმედების დინამიკა და რეაგირების პროცესების ფორმალიზებული წარმოდგენა.

სამხედრო დანიშნულების სისტემებისთვის, სადაც ინფორმაციული პროცესების უწყვეტობა და სენსიტიური მონაცემების დაცვა უმნიშვნელოვანესია, **დროული რეაგირება** არის კრიტიკული საიმედოობის მაჩვენებელი. რადგანაც მყისიერი რეაგირება ნაკლებად სავარაუდოა, აუცილებელია მათემატიკური აპარატის შექმნა, რომელიც ზუსტად აღწერს ყველა შესაძლო დროით პარამეტრს (რეაგირების დრო, არსებობის დრო, წარმოშობის დრო, რეაგირების დაწყებამდე გასული დრო).

უსაფრთხოების საიმედოობის შეფასების მათემატიკური მოდელირება

კვლევის ძირითადი მეცნიერული მიზანი იყო ვირუსული შეტევებისგან დაცვის ეფექტურობის შეფასების პროცესში, მუქარებზე რეაგირების დროითი დინამიკის, მავნე კოდის მოქმედებისა და ანტივირუსული დაცვის მექანიზმების ურთიერთგავლენის ერთიანი მათემატიკური ფორმალიზაცია. ეს მიდგომა მიმართულია მოდელების სიზუსტის ამაღლებაზე, არასრული ან შეცდომებით მიღებული მონაცემების გავლენის შესაფასებლად.

კვლევა ეფუძნება სისტემურ ანალიზს, მათემატიკური მოდელირების მეთოდოლოგიას, ალბათობის თეორიას და მათემატიკურ სტატისტიკას. შემუშავებული

მეთოდოლოგია ითვალისწინებს გაურკვევლობის მრავალ წყაროს: არასრულ მონაცემებს, არაზუსტ პერიოდულ პარამეტრებს და ექსპერტული შეფასებების ცდომილებებს.

ვირუსული შეტევების მართლსაწინააღმდეგო ქმედებების მოდელები

იმის გათვალისწინებით, რომ დამრღვევის ქმედებებს გააჩნია მიზნობრივი მოტივაცია, მავნე პროგრამების გამოყენებით ინფორმაციის უსაფრთხოების დარღვევის შვიდი მოდელია შემუშავებული, რომლებიც ერთმანეთისგან განსხვავდებიან ინფორმაციის დაცულობის დარღვევის შესაძლებლობებით (კონფიდენციალურობა, მთლიანობა, ხელმისაწვდომობა),:

1. **პირველი ვარიანტი:** ვირუსული შეტევა კონფიდენციალური ინფორმაციის არასანქცირებული კოპირების მიზნით.
2. **მეორე ვარიანტი:** ვირუსული შეტევა ინფორმაციის მოდიფიკაციის ან განადგურების მიზნით.
3. **მესამე ვარიანტი:** ვირუსული შეტევა სსს-ის საინფორმაციო რესურსების ხელმისაწვდომობის ბლოკირების მიზნით.
4. **მეოთხე ვარიანტი:** კოპირება და შემდგომი მოდიფიკაცია ან განადგურება.
5. **მეხუთე ვარიანტი:** კოპირება და ხელმისაწვდომობის შემდგომი ბლოკირება.
6. **მეექვსე ვარიანტი:** მოდიფიკაცია/განადგურება და ხელმისაწვდომობის შემდგომი ბლოკირება.
7. **მეშვიდე ვარიანტი (უდიდესი ზიანი):** კოპირება, შემდგომი მოდიფიკაცია/განადგურება და ხელმისაწვდომობის ბლოკირება.

თითოეული მოდელი დეტალურად აღწერს დამრღვევის ქმედებების თანმიმდევრობას (ანალიზი, დაძლევა, ცრუ სანდო ობიექტად მოქმედება, ინფორმაციის ანალიზი და დარღვევა) და შესაბამის პროცედურებს. (Rebstock, 2012)

ეფექტურობის ინდიკატორის ფორმალიზებული წარმოდგენა

სსს-ში ვირუსულ შეტევებზე რეაგირების ეფექტურობის მაჩვენებელი (*Epi*) ფორმალიზებულია, როგორც ანტივირუსული დაცვის მექანიზმების დროული აღმოჩენის, იდენტიფიცირების და ჩახშობის შესაძლებლობა.

ეს მაჩვენებელი წარმოდგენილია ალბათობითი ფორმით, რომელიც ითვალისწინებს რეაგირების დროით დინამიკას:

$Epi = P(\pi(d)(i) \leq \pi(ma)(i) - \pi(p)(i))$ (2.26) სადაც:

- $\pi(d)(i)$ არის ვირუსული შეტევის აღმოჩენის დროის მათემატიკური მოლოდინი.
- $\pi(ma)(i)$ არის ვირუსული შეტევის რეალიზაციის (არსებობის) დროის მათემატიკური მოლოდინი.
- $\pi(p)(i)$ არის ვირუსულ შეტევაზე რეაგირების დროის მათემატიკური მოლოდინი.

თეორიულად დამტკიცდა, რომ მოდელირებისას აუცილებელია ალტერნატიული მოვლენების ფორმალური წარმოდგენა, რომლებიც ურთიერთდამოკიდებულია მყისიერი რეაგირების მოვლენასთან. მხოლოდ რეაგირების დროისა და საფრთხის არსებობის დროის გათვალისწინება იწვევს რეაგირების დროული შესრულების ინდიკატორის გადაჭარბებულ შეფასებას. ამიტომ, სიზუსტის ამაღლების მახასიათებელი (ΔEi) განისაზღვრა, როგორც სხვაობა ეფექტურობის მაჩვენებლის მნიშვნელობას შორის, რომელიც ითვალისწინებს ყველა შესაძლო პარამეტრს, და იმ მნიშვნელობას შორის, რომელიც ითვალისწინებს მხოლოდ ცალკეულ პარამეტრებს.

სიმულატორზე ჩატარებული ექსპერიმენტის შედეგად დადგინდა, რომ შემუშავებული მათემატიკური მოდელები და ფორმალიზებული მიდგომები მნიშვნელოვნად აუმჯობესებენ სსს-ში ვირუსული შეტევების მუქარებზე რეაგირების სიზუსტესა და ეფექტიანობას.

მათემატიკური მოდელების სიზუსტის შეფასებამ აჩვენა, რომ ძველი, გამართივებული მოდელები (რომლებიც არ ითვალისწინებდნენ შემთხვევით მოვლენებს) დროული რეაგირების შეფასებას 32%-დან 58%-მდე ზრდიდა (გადაჭარბებულად აფასებდა). ეს ნიშნავს, რომ მხოლოდ ახალი, კომპლექსური მოდელი, რომელიც ითვალისწინებს მუქარის წარმოქმნის, აღმოჩენის და რეაგირების დინამიკას, იძლევა საიმედო სურათს სისტემის რეალურ მდგომარეობაზე.

ინფორმაციის დარღვევის მოდელი	ეფექტურობის მაჩვენებლის მნიშვნელობები, მიღებული, დისერტაციაში შემუშავებული მოდელების მეშვეობით	ეფექტურობის მაჩვენებლის მნიშვნელობები, მიღებული (4.17) მოდელის მეშვეობით	სიზუსტის მაჩვენებელი	მომატებული შეფასების პროცენტი
1	0,478	0,918	0,440	48
2	0,431	0,884	0,453	51
3	0,409	0,964	0,555	58
4	0,557	0,814	0,257	32
5	0,530	0,900	0,370	41
6	0,478	0,870	0,392	45
7	0,615	0,852	0,237	39

ცხრილი. 3 შემუშავებული მათემატიკური მოდელირების აპარატის სიზუსტის შეფასების შედეგები

მაგალითად, ინფორმაციის უსაფრთხოების დარღვევის 7-ე მოდელისთვის (უდიდესი ზიანის მომტანი), შემუშავებული მოდელის ეფექტურობის მაჩვენებელი იყო 0,615, მაშინ როცა გამარტივებული მოდელით მიღებული მნიშვნელობა 0,852 იყო. სიზუსტის მაჩვენებელი ამ შემთხვევაში 0,237-ს შეადგენდა.

დასკვნები და რეკომენდაციები სამხედრო უსაფრთხოებისათვის

უსაფრთხოების სისტემების საიმედოობა, განსაკუთრებით სამხედრო დანიშნულების საინფორმაციო-საკომუნიკაციო სისტემებში, პირდაპირპროპორციულია კიბერსაფრთხეებზე დროული და ზუსტი რეაგირების შესაძლებლობებთან.

დასკვნა

ჩატარებული კვლევის ფარგლებში განსაზღვრული კრიტიკულობის ანალიზმა გამოავლინა ის მართლსაწინააღმდეგო ქმედებები, რომელთა დროითი მახასიათებლების შეცვლა (შემცირება) ყველაზე დიდ გავლენას ახდენს რეაგირების ეფექტურობაზე. კრიტიკულ პროცედურებად, რომელთა მიმართაც ანტივირუსული

დაცვის ზომები უნდა სრულყოფილ იქნეს (კრიტიკულობის ზღვრული მნიშვნელობა $\beta(n) \geq 0,75$ -ის ტოლობით), დასახელდა:

- **ვირუსული კოდის პოლიმორფული რესტრუქტურიზაცია:** ეს პროცედურა, რომელსაც მაღალი კრიტიკულობის კოეფიციენტი აქვს (მაგ. მოდელი 4-ისთვის 0,76; მოდელი 6-ისთვის 0,8), საჭიროებს გაუმჯობესებულ ჰევრისტიკულ ანალიზს, პროგრამული უზრუნველყოფის საქმიანობის მონიტორინგს და დასამუშავებელი ფაილების სტრუქტურის შეცვლას მონაცემთა ფორმატების გარდაქმნის გზით.
- **ვირუსული კოდის ასოციაცია პროგრამული უზრუნველყოფის კომპონენტთან:** ამ პროცედურის წინააღმდეგ საჭიროა სერტიფიცირებული პროგრამული უზრუნველყოფის გამოყენება და გამოყენებული ფაილების შეცვლისგან დაცვა.
- **სანდო ობიექტის სტატუსის შეცვლა ყალბზე ARP სერვისის ნაკლოვანებების გამოყენებით:** ეს არის კრიტიკულობის მაღალი მაჩვენებლის მქონე პროცედურა (მაგ. მოდელი 7-ისთვის 0,78). მის გასაწესებლად რეკომენდებულია ქსელთაშორისი ეკრანირება, ARP-შეკითხვების ანალიზი და სერვერების ARP-ცხრილების მდგომარეობის ანალიზი, ასევე ხელით რედაქტირების რეჟიმზე გადასვლა ავტომატური კორექციის აკრძალვისთვის.
- **სანდო ობიექტის სტატუსის შეცვლა ყალბზე დაშორებული ძიების ალგორითმების ნაკლოვანებების გამოყენების საფუძველზე:** ამასთან დაკავშირებით რეკომენდებულია მარშრუტიზაციის მდგომარეობის ანალიზი კომპიუტერულ ქსელში და ხელით რედაქტირების რეჟიმზე გადასვლა ავტომატიზირებული ადრესაციის გამორთვისთვის.

სამხედრო სექტორმა, რომელიც ხასიათდება მაღალი რისკებით და ინფორმაციული ომის პოტენციური საფრთხეებით, უნდა გამოიყენოს ეს მათემატიკურად დასაბუთებული მოთხოვნები ანტივირუსული დაცვის მექანიზმების გაუმჯობესებისა და თავდაცვის სტრატეგიების დახვეწის მიზნით.

ბიბლიოგრაფია

- Anderson, R. *Security Engineering: A Guide to Building Dependable Distributed Systems*. U.S: Wiley. (2020).
- Aycock, J. *Computer viruses and malware*. Canada: Springer. (2006).
- Easttom, C. *Network defense and countermeasures: Principles and practices*. U.S: Pearson . (2021).
- Joshua Saxe, H. S., *Malware Data Science: Attack Detection and Attribution*. U.S: No Starch Press. (2018). Retrieved from <https://archive.org>: Malware Data Science: Attack detection and attribution
- khan, A. (2024, August 30). *Threat Spotlight: How ransomware for rent rules the threat landscape (posted in the subreddit r/BarracudaNetworks)*. Retrieved from Reddit: <https://surl.li/iydesd>, (Accessed 08.12.25)
- Kumar, N. 83 Cybersecurity Statistics 2025 (Worldwide Data & Trends). (2025, 07 25). Retrieved from demandsage.com: <https://surl.li/rkjvin>, (Accessed 08.12.25)
- Kumar, N. (2025, 07 25). *83 Cybersecurity Statistics 2025 (Worldwide Data & Trends)*. Retrieved from demandsage.com: <https://surl.li/ekufki>, (Accessed 08.12.25)
- Rebstock, P. (2012). *Cyber security assessment tools and methodologies for the evaluation of secure network design at nuclear power plants*. U.S: Sandia National Laboratories, New Mexico, USA.
- Verizon. Data Breach Investigations Report. (2024). <https://surl.li/oaobct>, (Accessed 08.12.25)

სპარსული სიტყვა „იადგარი“ ქართულ ენაში

გურამ გუტიძე¹

<https://doi.org/10.61446/pa.3.2025.10335>

აბსტრაქტი

სიტყვათა სესხება ენებში ჩვეულებრივი მოვლენაა და ეს ყველა ენას ახასიათებს, მათ შორის ქართულ ენასაც, სადაც მრავლად გვხვდება ნასესხები სიტყვები. ქართულ ენაში ადვილად დამკვიდრდა სპარსული ლექსიკის დიდი ნაწილი. სპარსული ენის ენობრივი ერთეულებიდან ერთერთი ასეთია სიტყვა „იადგარი“. ეს სიტყვა ქართულ ენაში ძველი ქართული ლიტერატურის ძეგლს წარმოადგენს. იგი აღნიშნავს ქართული მართლმადიდებლური ეკლესიის მრვალსაუკუნოვან ლიტურგიკულ კრებულს.

ეს მოვლენა თავისთავად აღსანიშნავი ფაქტია ქართული ენის ისტორიაში. აღნიშნული საკითხი იწვევს დაინტერესებას, როგორც ქართული და სპარსული ენის, ისე ქართული ლიტერატურის და მართლმადიდებლური ღვთისმეტყველების კვლევის მიმართულებით. ამ სტატიაში განვიხილავთ გზებს რომელთა მეშვეობითაც ეს ტერმინი დამკვიდრდა ქართულ ენაში და ვეძებთ მიზეზებს, რამაც განაპირობა მისი დამკვიდრება.

საკვანძო სიტყვები: იადგარი, ავესტა, მაზდეანიზმი, ზოროასტრიზმი, ძველი ქართული მწერლობა, ღვთისმეტყველება, ირანი, ავესტის ენა, სიტყვათ სესხება, თრგმანი, ლიტერატურა.

The Persian word „Yadgari“ in Georgian leguide

Guram Gutidze²

Abstract

Borrowing words is a normal phenomenon in languages. It characterizes all languages, including the Georgian language, in which there are many examples of loanwords. A large amount of Persian vocabulary has entered the Georgian language, which has been established very easily. Among the lexical units that have come from the Persian language, one of such words is the word “Yadgar”. This word in the Georgian language is called a monument of ancient Georgian literature. This word refers to the centuries-old liturgical collection of the Georgian Church. This event turned out to be noteworthy in its own history. This event turned out to be noteworthy in its own history. In the direction of research into both the Georgian and Persian languages, as well as Georgian literature and Orthodox theology. In the article, we will review the ways in which this term entered the Georgian language and the reasons for its establishment.

Keywords: Yadgari, Avesta, Mazdeism, Zoroastrianism, Old Georgian literature, Theology, Iran, Avestan language, Borrowings words, Translation, Literature.

¹ აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, აღმოსავლური ფილოლოგიის დოქტორანტი

² Doctoral student of Oriental Philology of Akaki Tsereteli State University

შესავალი

ადგარი ქართულ ენაში ერთადერთ რამეს აღნიშნავს და ამ სიტყვით სახელდება ლია საეკლესიო ლიტურგიკული ჰიმნოგრაფიული კრებული, რომელიც კალენდარული სისტემითაა შექმნილი. მიუხედავად იმისა, რომ ეს საღვთისმეტყველო ლიტერატურული ძეგლი ისეთივე ძველია ქართულ ყოფიერებაში, როგორც თავად სიტყვა იადგარი, ამ სახის ლიტერატურა ჩვეულად, აქტიურად გამოიყენება ოცდაერთსაუკუნოვანი მართლმადიდებლური ეკლესიის სატაძრო ღვთისმსახურებაში.

“იადგარი“ სულხან საბას „ლექსიკონი ქართულში“ განმარტებულია როგორც - სახსოვარი. თუმცა, მიუთითებს, რომ „სხვათა ენაა“.³ სულხან-საბა აღნიშნული ტერმინით მოიხსნიებს არაქართული წარმომავლობის სიტყვებს, რომელთა წარმომავლობაც დაუზუსტებელია.

საუკუნეთა მანძილზე ქართულში უხვად შემოედინებოდა, როგორც ირანული ენებიდან წარმოშობილი, ისე ირანულის გზით შემოსული არაირანული სიტყვები, რომელთაც ქართული ენა ძალიან მარტივად ითვისებდა.

ირანულიდან შეთვისებული სიტყვები ქართულში სხვადასხვა დროისა და სხვადასხვა ხასიათისა არიან და მომდინარეობენ სხვადასხვა დიალექტური წრიდან. აქ შეიძლება შევხვდეთ სესხების ყველა სახეს, იქნება ეს ცოცხალი ენობრივი ურთიერთობის შედეგად შეთვისებული სიტყვები თუ ხელოვნური, წიგნური გზით შემოსული სიტყვები, ირანული გზით მომდინარე ე.წ ინტერნაციონალური სიტყვები თუ ირანული წარმოშობის სიტყვები, შემოსული სხვა ენათა მეშვეობით.⁴

იგივე სიტყვა იადგარი „შაჰ-ნამეს“ ქართული ვერსიების მესამე ტომის სიტყვათა განმარტებაში მსგავსად აქვს განმარტებული წიგნის შემდგენელსა და რედაქტორს, დავით კობიძეს.⁵

“იადგარი“ სპარსულ განმარტებით ლექსიკონებშიც ასევეა განმარტებული. მაგალითად, დეჰხოდას ლექსიკონის (لغتنامه دهخدا)^{*} მიხედვით, აღნიშნავს ისეთ რამეს, რაც ვინმეს გახსენებს, ან ვინმეზე გაფიქრებს. ასევე მიუთითებს, რომ ასეთი რამ შეიძლება

³ სულხან-საბა ორბელიანი, ლექსიკონი ქართული, ტომი I (თბილისი, მერანი. 1991). 319

⁴ შიზა ანდრონიკაშვილი, ნარკვევები ირანულ ქართული ენობრივი ურთიერთობებიდან, ტომი I, (თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 1966) 6

⁵ კობიძე, შაჰ-ნამეს ანუ მეფეთა წიგნის ქართული ვერსიები, (თბილისი, 1974) 632.

^{*} დეჰხოდას ონლაინ ლექსიკონის გამოსაყენებლად, <https://abadis.ir/dehkhoda>, (გადამოწმებულია 08.12.25)

იყოს სუვენირი ან საჩუქარი. ეს სიტყვა ხეზე ან ქვაზე ამოტვიფრულ წარწერადაც მოიხსენიება.

მსგავს განმარტებას ვაწყდებით მოინის ლექსიკონშიც (فرهنگ فارسی معین)* სუვენირთან და სახსოვართან დაკავშირებით. ხოლო, ანვარის ლექსიკონში (فرهنگ بزرگ سخن) მას „ძეგლის“ მნიშვნელობა აქვს მინიჭებული.

სპარსული სიტყვა „იადგარი“ (یادگار) – სახსოვარი, ხსოვნიდან ნაწარმოები. ქართულ ენაში საყურადღებო მოვლენას წარმოადგენს იმ ფაქტის გამო, რომ სპარსული სიტყვა ასე აქტიურად დამკვიდრდა საეკლესიო ტერმინოლოგიაში მაშინ, როდესაც ქართულ სასულიერო მწერლობაში ბერძნული ტერმინოლოგია იყო გაბატონებული. როგორც ზემოთ აღვნიშნეთ, სპარსული „იადგარი“ სიტყვა-სიტყვით ქართულ თარგმანში აღნიშნავს ხსოვნას, მოგონებას, განხსენებას.

სიტყვა რომ დავშალოთ სემანტიკურად, მარტივად. სიტყვის ფუძე „იად“ ნიშნავს გახსენებას ხოლო „გარ“ მაწარმოებელია. ისევე, როგორც მაგალითად, სიტყვა ماندگار - „მანდეგარ“ - შეუცვლელი, უცვლელი, მკვიდრი, მყარი, დამყარებული, რაც თავის მხრივ ნაწარმოებია სიტყვა „მანდან“-იდან (مانان). მაშასადამე სიტყვა „იადგარს“ რომ დავუბრუნდეთ, ითარგმნება როგორც ის რაც გასახსენებელია. ამდენად სპარსულ ენაში იადგარი აღნიშნავს ხსოვნას, სახსოვარს.

ფონეტიკური ტრანსფორმაციისა და სემანტიკური სიახლოვის ფაქტორების გათვალისწინებით იოლია ამა თუ იმ ლექსიკური ერთეულის ქართულში დამკვიდრების გზების ძიება, თუმცა სიტყვა იადგარი ქართულში არც ფონეტიკურ და არც სემანტიკურ ცვლილებას არ განიცდის. ფონეტიკური ტრანსფორმაციების დაკვირვება, როგორც დაკვირვების ძირითადი ფაქტორი სიტყვის ქართულ ენაში შემოსვლის გზის დასადგენად, ამ შემთხვევაში შედეგს არ იძლევა. ასევე შედეგს არ იძლევა სემანტიკური ცვლილებების ძიება პირველად და მსესხებელ ენებში.

ძირითდი ნაწილი

* მოინის სპარსული ლექსიკონი, <https://abadis.ir/moeen>, (გადამოწმებულია 08.12.25)

„სიტყვათა სესხება, როგორც ენის ლექსიკური შემადგენლობის შევსებისა და გამდიდრების ერთერთი ძირითადი წყარო, ენის განვითარების მნიშვნელოვან ფაქტორს წარმოადგენს“.⁸ ამდენად საინტერესოა, როგორ დამკვიდრდა აღნიშნული სიტყვა ქართულ ლექსიკაში ქართული საერო მწერლობის განვითარებამდე.

ქართულში ირანული ენებიდან სიტყვათა სესხება საინტერესო მოვლენაა, რამდენადაც ქართული და ირანული ენების სისტემა სრულიად სხვადასხვაა. თუმცა საუკუნეთა განმავლობაში ისეთი მჭიდრო ურთიერთობა ჰქონდათ ერთმანეთს, რომ შედეგად არნახული ლიტერატურული სიახლოვე ჩამოყალიბდა და ეს ენები დადასტურებულია უძველესი წერილობითი ძეგლებით ორივე ერის კულტურის ისტორიაში, რაც თავის მხრივ საშუალებას იძლევა ვიკვლიოთ ნასესხები სიტყვები, როგორც პირველადი ისე მეორეული მნიშვნელობით და ვიკვლიოთ მათი ისტორიაც წერილობით ძეგლებში დამოწმებული მასალის საფუძველზე.

ქართულ ენაში დამკვიდრებული სიტყვა იადგარი აღმნიშვნელია თავდაპირველად ცნობილი „იერუსალიმური ლექციონარის“ საეკლესიო წლიური ლიტურგიკული კრებულისა. საინტერესოა, როგორ მოხდა, რომ საღვთისმეტყველო ტერმინოლოგიაში ასე შემოიჭრა სპარსული სიტყვა, მაშინ როდესაც ბერძნული ენის იმპერატივიზმმა ლათინური აღნიშვნებიც კი განდევნა აღმოსავლეთის მართლმადიდებლური ეკლესიიდან. ქართულ საეკლესიო ტერმინოლოგიაში ქართული სიტყვები ნაკლებად გამოიყენება და პირველწყაროსეული ბერძნული ენის ტერმინებითაა გადატვირთული. ასეთია, მაგალითად, იაკობ ცურტაველთან ხსენებული „ევანგელე“ ახალი აღთქმის წიგნთა კანონის აღსანიშნად ხმარებული და წმინდა მოწამე შუშანიკის მიერთან ქონებული: „თანა წარიტანა ევანგელე თვისი და წმიდანი წიგნნი იგი მოწამეთანი“⁹, რომელსაც ქართული ენა იცნობს, როგორც „ოთხთავი“ ან „სახარება“. მსგავსია სიტყვა „კერეონი“, რომელიც „აბო თბილელის წამებაში“ სანთლის მნიშვნელობით არის ნახსენები¹⁰. ამგვარივეა, მაგალითად „პარაკლიტონი“ და სხვა მრავალი კიდევ. ეს არცაა გასაკვირი მოვლენა, თუ ენის ძირეულ პრინციპებს არ უგულებელვყოფთ

⁸ანდრონიკაშვილი, მ. ნარკვევები ირანულ ქართული ენობრივი ურთიერთობებიდან, ტომი I, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1966.

⁹ იაკობ ცურტაველი, წამებაი წმიდისა შუშანიკისა დედოფლისაი (თბილისი, 1979) 30

¹⁰ ქართული მწერლობა, ტომი I (თბილისი, „ნაკადული“. 1987) 461

როგორც თარგმანების მხრივ, ისე სიტყვათა სესხების ასპექტით. მაგრამ ყურადღებას იქცევს ფაქტი, თუ რატომ მოხდა ისე, რომ „იადგარი“ არჩიეს ქართველმა გადამწერებმა თუ მწერლებმა მის ბერძნულ შესატყვისებს, მაშინ, როდესაც დედანი ბერძნულ ენაზე იყო შესრულებული და იმ პერიოდში ყოველი ქრისტიანული რელიგიური სიტყვა თარგმნისას ბერძნულადვე გადმოჰქონდათ. ნაკლებად სავარაუდოა, ისეთ გამონაკლისთან გვქონდეს საქმე, სადაც დედანი არაბულ ან სირიულ ენაზე იქნებოდა შესრულებული. ამის მინიშნებასაც კი არ იძლევა დღეისთვის არსებული არცერთი გამოკვლევა.

სავარაუდოდ, ეს გამოწვეულია იმით, რომ ბერძნული ენის ტერმინებისაგან განსხვავებით, რომელებიც მხოლოდ ახალი მოვლენის საგნის აღმნიშვნელად შემოდიოდა ხოლმე ენის ყოფიერებაში, „იადგარი“ უკვე ენაში კარგად დამკვიდრებული სიტყვა იყო, რის გამოც იგი მყისიერად გამოიყენა მთარგმნელმა. როგორც აღბათ, გამოიყენებოდა სპარსული „სარდალი“ და არა ბერძნული „მაგისტროსი“, რადგან ეს სპარსული ტერმინი ჯერ კიდევ ქრისტიანობის გავრცელებამდე იყო დამკვიდრებული ქართულ ყოფაში.

აქვე საყურადღებოა ის ფაქტიც, რომ ქართული თვისი თანხმომავანთა სისტემით ახერხებს, რომ თითქმის ზუსტად გადმოსცეს სპარსული ენის თანხმომავნები. როგორც სისინა ისე შიშინა თანხმომავნების შემთხვევში. ეს უპირატესობას ანიჭებს სპარსულ ენას, როგორც ბერძნული ისე ლათინური ენებისადმი, რადგან ბერძნული ენის ბგერათა სისტემა მკვეთრად განსხვავდება სპარსული ბგერებისაგან. ამდენად არაა გასაკვირი ქართულ ბგერათა სისტემასთან ახლოს მდგომი სპარსული ენიდან უფრო ესესხებიანთ სიტყვები, ვიდრე ბერძნულიდან.

აქვე ისიც უნდა შევნიშნოთ, რომ როგორც მითოლოგიურ თქმულებათა ასპექტში, ისე კულტურულ-იდეური ხაზით ირანულ-სპარსული გავლენა ხშირად ძლევდა ხოლმე ბერძნულ-ელინურ გავლენას ქართულში, რასაც მკვლევარი ასე აყალიბებს: „იბერიში შემოსული რელიგიური კულტები - აქ იგულისხმება აქემენიანთა ეპოქის მაზდაიზმის ქართლში გავრცელებული ფორმა,¹¹ ასევე სავარაუდოდ პართულ ეპოქაში

¹¹კონსტანტინე გამსახურდია, დისერტაცია, „ირანული დასემიტური კულტურული ნაკადები ადრექრისტიანულ იბერიაში და მათი მოგვიანო მწიგნობრული რეცეფცია“ (თბილისი.2020), 24

გავრცელებული მითრას, ანაჰიტას და ვერეთრაგნას თაყვანისცემა - აქაურ ნიადაგზე ერთგვარ მუტაციას განიცდიდა. ეს პროცესი მეტნაკლები მსგავსებით მიმდინარეობდა ბერძნულ-ირანული კულტურული სამყაროს სხვა არეალებშიც. შემოსვლის მომენტში მათ გარკვეული მიზიდულობა გააჩნდათ, რომელიც უფრო ცენტრისკენული იყო ანუ მიმართული იმ მეტროპოლიებისკენ, საიდანაც ისინი მოვიდნენ. თუმცა მალევე თავი იჩინა ცენტრიდანულმა მოძრაობამაც - ბერძნულ კოინეს და ირანული მეტროპოლიის ენას დაუპირისპირდნენ ადგილობრივი, ბარბაროსული ენები, ელინური ხელოვნების ნორმებს აღმოსავლური გამომსახველობა და არაბესკული გემოვნება. რელიგიურ ცხოვრებაში თავი იჩინა გნოზისზე და აღმოსავლურ ეზოტერიზმზე ორიენტირებულმა მოძღვრებებმა, რომელთა სიმძიმის ცენტრიც როგორც წესი, აპოკალიპტიკასა და ესხატოლოგიაში იყო. ამის პარალელურად პოზიციებს იძლიერებდნენ ადგილობრივი „ეროვნულ ნიადაგზე აღმოცენებული კულტები. საყოველთაო კულტურული ორბიტა ამით გაფართოვდა, მაგრამ მაინც არ დარღვეულა. იბერიაში შედეგად მივიღეთ ძველი და ახალი, იმპორტირებული და ადგილობრივი კულტების რაღაცნაირი შერწყმა, ზედდების პრინციპით. თამაშის წესებს მაინც ადგილობრივი, ხალხში ფართოდ გავრცელებული კულტები ადგენდნენ, რომელთაც არ გააჩნდათ ჰომოგენური ხასიათი და მწყობრი სისტემა. მათგან ბევრი რამ უკვალოდ გაქრა, ხოლო რაც დარჩა, ეს არის საქართველოს მთიანეთში შემორჩენილი ფრაგმენტების და რელიქტების სახით არსებული გადმოცემები, რომელთაც პირობითად შეიძლება ეწოდოს ღვთისშვილთა კულტი“ თუ კი ასეთი მძლავრია ირანულ-სპარსული გავლენა ყველა მიმართულებით, რა გასაკვირია იგივე გავლენა ენობრივ არეალშიც გამოვევლინა?!

საყოველთაოდ ცნობილია, ირანული სიტყვების წარმოშობის, ეტიმოლოგიის და დათარიღებისათვის ერთერთი ყველაზე ეფექტური გზაა ქართული ლიტერატურის მეშვეობით კვლევა, რადგან ერთერთი ყველაზე მჭიდრო კავშირი ქართულ ლიტერატურას ქონდა ირანულ ლიტერატურასთან და ეს მრავალსაუკუნოვანი ლიტერატურული ტრადიცია ეფექტურ შესაძლებლობებს იძლევა შედარებითი შესწავლისათვის.

მეოცე საუკუნის ქართულმა მეცნიერებამ დიდ ყურადღება დაუთმო ქართული იადგარის კვლევას ყველა ასპექტით, მაგრამ ამ ტერმინს შემოღების ზუსტი დრო მაინც უცნობია.

მიუხედავად მრავალი ვარაუდისა, როგორც მეოცე საუკუნის მკვლევრები შენიშნავენ „მნელია თქმა, თუ როდის უნდა შემოეღოთ ტერმინი იადგარი ქართული ჰიმნოგრაფიული კრებულის სახელწოდებად. მის სიძველეზე გარკვეულად მეტყველებს გიორგი მერჩულეს მეტად მნიშვნელოვანი ცნობა, რომლის მიხედვით იადგარად იწოდება გრიგოლ ხანცტელის ხელით გადაწერილი საგალობელთა კრებული. VIII – IX საუკუნეთა მიჯნაზე გადაწერილ ლხელნაწერს, რომელიც X საუკუნეში კვლავ ხანცტის მონასტერში ინახებოდა და თხრობის მიხედვით, თავისი თვალთა უნახავს გიორგი მერჩულეს, საწელიწადო იდგარი რქმევია. უნდა ვიფიქროთ, რომ ის არ იყო პირველი იმ კრებულთა შორის, რომელთაც იადგარი ეწოდათ“¹²

ცნობილია „ძველი იადგარის“ წარმოშობა. იგი თავდაპირველად ნაწილი იყო „იერუსალიმური ლექციონარის“ სახელით ცნობილი ლიტურგიკული კრებულისა, რომელიც მთლიანობაში მოიცავდა იაკობ მოციქულის ჟამის წირვას, მრავალთავსა და ჰიმნოგრაფიულ მასალას¹³. მოგვიანებით, როდესაც მეცხრე-მეათე საუკუნეებში დიდი მთარგმნელობითი საქმიანობა წარმოებდა საქართველოში პალესტინური საღვთისმეტყველო სკოლიდან, რომელიც ძირითად მასაზრდოებელს წარმოადგენდა საქართველოს ეკლესიისთვის, იერუსალიმური ლექციონარის, იგივე „დიდი კანონის“ თარგმნის საჭიროებაც დადგა. თუმცა, ამ დროისთვის ქართულ ეკლესიას უკვე მაღალი საღვთისმეტყველო ინტელექტუალური რესურსი გააჩნდა და თარგმნის პროცესში იერუსალიმური ლექციონარიდან მხოლოდ ჰიმნოგრაფიული ნაწილი ითარგმნა. სავარაუდოა, რომ მთარგმნელმა ქართულ ეკლესიაში გადმოსატანად და სამარადჟამოდ დასამკვიდრებლად მხოლოდ ეს ნაწილი მიიჩნია საჭიროდ. მაშასადამე იერუსალიმური „დიდი კანონიდან“ სამახსოვრო და მარად მოსაგონარი მხოლოდ ჰიმნოგრაფიული წლიური საკითხავები იყო, ამიტომაც ლექციონარიდან გამოკრებილ ამ ნაწილს იმჟამად ქართულისათვის სრულიად შეთვისებული სიტყვა „იადგარი“ უწოდა. რომელიც შემდგომ „ჰილეტრატის იადგარი“-ს სახელით დარჩა ქართულ მწერლობაში. თუმცა მკვლევრები იმ მოსაზრებასაც ატარებენ, რომ ეს მისი იმ შინაარსობრივი დატვირთვის გამო მოხდა, რომელიც ზეპირად დამახსოვრებას გულისხმობს.

¹² უძველესი იადგარი, გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს ელ. მეტრეველმა, ც. ჭანაკიევმა და ლ. ხევსურიანმა (თბილისი, „მეცნიერება“. 1980) 693

¹³ იქვე. უძველესი იადგარი, (თბილისი, „მეცნიერება“. 1980) 684

„ბერძნული ტროპოლოგიონის შესატყვისად ტერმინ იადგარის შემოღება ამგვარი კრებულის სხვა არსებით მხარეზე ჩანს დაფუძნებული, კერძოდ იმაზე, რომ გალობად გამიზნული რეპერტუარი დახსომებას, ზეპირად ცოდნას მოითხოვდა. სწორედ ეს მხარე გამოიკვეთა ქართული კრებულის სათაურში, რაც მას ახალი ფორმებით გავრცელების შემდეგაც შემორჩა“.¹⁴

მას შემდეგ, რაც გრიგოლ ხანძთელმა ქართულ ენაზე დაწერა „ტიპიკონი“ და გიორგი და ექვთიმე მთაწმინდელებმა ქართული ენის სიტყვაკაზმულობაში მოაქციეს მთელი ბერძნული ლიტერატურა, რაც კი საჭირო იყო ქართული ეკლესიისა და სახელმწიფო-სათვის, ქართულმა ენამ მისი დიდი მოამაგეების ხელით, საკუთრი პოზიციების გამყარება დაიწყო. საგულისხმოა ისიც, რომ ექვთიმე მთაწმინდელი არა მარტო ბერძნულიდან თარგმნიდა ქართულად, არამედ ქართულიდან ბერძნულადაც. აღმოსავლურ საერო, მაგრამ ღრმა ფილოსოფიურ ლიტერატურასაც უთარგმნიდა ბერძნებს, როგორც ამის შესახებ აღნიშნულია ძველი ქართული ლიტერატურის ისტორიის სახელმძღვანელოში.¹⁵ ქართულ მთარგმნელობით სკოლას და სიტყვათა სესხების პრაქტიკას, იმაზე დიდი წარმომადგენელი არავინ ჰყოლია, ვიდრე იყვნენ ექვთიმე და გიორგი მთაწმინდელები.

მას შემდეგ, რაც, დავით აღმაშენებლისა და თმარ მეფის ეპოქებში ქართულ ენაში ჭარბად დაიწყო შემოღინება სპარსულმა სიტყვებმა. სასულიერო ხასიათის ტექსტებშიც თავი იჩინა სპარსულმა თუ არაბულმა ლექსიკამ, რომელმაც ჩაანაცვლა ბერძნული სიტყვები და გარკვეულიწილად შეაფერხა მათი შემოღინება ენაში. ხოლო, აღმოსავლური სიტყვების სიჭარბე ქართულში აიხსნება, იმ დროინდელი საქართველოსა და ახლო აღმოსავლეთის ქვეყნების და სამხედრო ძალების, საქართველოსა და ბიზანტიის, თუ ცივილური ევროპის სახელმწიფოთა ურთიერთობებით. ცნობილია დავით აღმაშენებლის არნახული ღვაწლი ქართული ენის დაცვის საქმეში. დიდგორის ბრძოლამ არა მარტო ქართული სახელმწიფო, არამედ, ქართული ენაც გადაარჩინა.

„ჩვენი აზრით, რომ არა დავით აღმაშენებელი: საქართველო იქნებოდა თურქ-სელჩუკთა სამფლობელოში შემავალი ერთ-ერთი ქვეყანა, სადაც სალიტერატურო ენა იყო

¹⁴ იქვე. (თბილისი, „მეცნიერება“. 1980) 693

¹⁵ კორნელი კეკელიძე, ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტომი I (თბილისი, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა. 1954) 184

სპარსული და ყველა, ვისაც მწერლობისა და კულტურის ასპარეზზე დაწინაურება და სახელის მოხვეჭა სურდა, სპარსულად წერდა...¹⁶

ბუნებრივია, საქართველოშიც სალიტერატურო და კულტურის ენა იქნებოდა სპარსული. აქვე ხაზი უნდა გაესვას ერთ გარემოებას: დავით მეფემ რამდენადაც გადაუკეტა გზა სპარსულ ენას საქართველოში, იმდენად გაუხსნა კარები ამ ენაზე შექმნილ უდიდეს ლიტერატურას, რამაც დიდ მსოფლიო ლიტერატურულ პროცესებში ჩართო ქართული მწერლობა, რამაც დიდად განაპირობა ქართული საერო მწერლობის აღმოცენება-განვითარება... ისიც უნდა გვახსოვდეს, რომ XVIII-XIX საუკუნეებში არა ერთი და ორი გამაჰმადიანებული ქართველის მხატვრული ქმნილება ამშვენებს სპარსულენოვან მწერლობას.

ამგვარად, რომ არა დავით აღმაშენებელი, XII საუკუნის საქართველოში, და არა მხოლოდ XII საუკუნის, საერო მწერლობა იქნებოდა სპარსულენოვანი.¹⁷

იმჟამად, რეგიონში გაბატონებული იყო თურქ-სელჩუკთა კოალიციური სახელმწიფო, რომელიც უზარმაზარ ტერიტორიებს მოიცავდა კავკასიიდან აფრიკამდე და ინდოეთიდან ხმელთაშუა ზღვამდე და მთელს ამ ტერიტორიაზე სახელმწიფო ენის სტატუსითა და მნიშვნელობით განფენილი იყო სპარსული ენა. ყოველი დაპყრობილი ქვეყანა თავის ოფიციალურ ენად სპარსულს ღებულობდა. ეს ელოდა საქართველოსაც, თუ კი, დიდგორის ბრძოლა სელჩუკთა გამარჯვებით დასრულდებოდა. ხოლო, დიდგორის გამარჯვებით უამრავმა სხვა ქვეყანამ გაითავისუფლა თავი სელჩუკთა უღლისაგან.

სიტყვა იადგარი რომ ამ პერიოდის საქართველოში დამკვიდრებულიყო, მაშინ უფრო იოლი გასაგები იქნებოდა სიტყვის უცვლელად დამკვიდრება. ასეთ შემთხვევაში, მას საერო მწერლობისა და პოლიტიკურ-სოციალური პროცესების შედეგად შემოდიხნებულად და დამკვიდრებულად ჩავთვლიდით. ენა, როგორც სოციალური მოვლენა კულტურული თუ პოლიტიკური კავშირებისას, იცვლება. სხვადასხვა მოცემულობაში, ენის, როგორც დამოუკიდებელი სუბსტანციის მოქმედების სიჯანსაღეშია განსხვავება.

¹⁶ნომადი ბართაია, დავით აღმაშენებლის ერთი დამსახურების შესახებ ქართული ერის წინაშე (თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“. 2017) 21

¹⁷იქვე. ნომადი ბართაია, (თბილისი, გამომცემლობა „უნივერსალი“. 2017) 21

როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სიტყვა იადგარი ყველა სხვა ენაზე ითარგმნება, როგორც ხსოვნა, სახსოვარი, მოგონება, ან რაიმე ექვივალენტით ამ სიტყვათა შინაარსისა, რაც თავისთავად იმას ნიშნავს, რომ ქართულ ენაში მას სპეციფიური და უნივერსალური მნიშვნელობა არ გააჩნდა. რამე ისეთი, რაც გვაფიქრებინებდა, რომ სიტყვა ქართულ ენაში იმთავითვე არსებითი სახელის ფორმით შემოვიდა და დამკვიდრდა, ან ფორმაცვალების საშუალებით.

ის ფაქტი, რომ იგი მეცხრე-მეათე საუკუნეების ძეგლის სახელწოდებად გვხვდება გვაფიქრებინებს, რომ სიტყვა ჯერ კიდევ ქრისტიანობამდელ პერიოდში, ან ქრისტიანობის გავრცელების პირველ ხანებში ქართულ სამეფოებში გაბატონებული მაზდეანური ირანის სახელმწიფოებრივი დომინირების პირობებში უნდა იყოს შემოსული. (აქვე უნდა შევნიშნოთ „იადგარის“ სათაურით არსებული საშუალო სპარსულით დაწერილი პოემები „ზარერის იადგარი“ და „ჯამასპის იადგარი“ რომლებიც საშუალო სპარსული ლიტერატურის ერთერთი განსაკუთრებული თვალსაჩინოებებია. ამ ორი პოემის შემთხვევაშიც სათაურში არსებული სიტყვა „იადგარი“ სახსოვარის მნიშვნელობითაა გამოყენებული და იგი სწორედ, რომ ავესტისა და ცეცხლთაყვანისმცემლობის პერიოდშია დაწერილი)* ეს არც უნდა იყოს გასაკვირი, რადგან როგორც ივანე ჯავახიშვილი შენიშნავს, სანამ ქრისტიანობა ძირეულად შეცვლიდა საქართველოს პოლიტიკურ მდგომარეობას, მანამდე სპარსეთის გავლენით ცეცხლთაყვანისმცემლობა იყო გავრცელებული. „საზოგადოდ ქრისტიანობამ ძირიანად შესცვალა საქართველოს პოლიტიკური მდგომარეობა: შემდეგ საუკუნეებში ბევრჯერ ყოფილა საქართველოს თავგადასავალი ამ ახალ სარწმუნოებაზე დამოკიდებული, რადგან ქრისტიანობაზე უწინ მთელ საქართველოში, მნათობთაყვანისცემის შემდგომ, სპარსეთის მეზობლობისა და გავლენის წყალობით, ცეცხლთაყვანისმცემლობა გავრცელდა, ამიტომ მას უფრო მეტი მიდრეკილება ექნებოდა ერთმორწმუნე სპარსეთისადმი“.¹⁹ ყველაფერ ზემოთქმულთან ერთად ისიც საგულვებელია, რომ იადგარისეული

*ორივე ნაწარმოებზე ვრცელი გამოკვლევა გააჩნიათ ცნობილ მეცნიერებს, რომელნიც ძველი ირანული ლიტერატურის კვლევით იყვნენ დაკავებული. ასეთები არიან როგორც ირანელები ისე უცხოელი მეცნიერები, მაგალითად: ე.ბენვენისტი, ვ.ბ. ჰენინგი, ვ.გეიგერი, ა.თაფაზოლი, მ.ბოისი და სხვანი... ამ უკანასკნელის გამოკვლევათა მიხედვით კი „ენციკლოპედია ირანიკაში“ მოცემული ინფორმაციაა შემუშავებული, რაც ყველაზე ცნობილ ცნობას წარმოადგენს ამ ნაწარმოებებზე და რის გამოც აქ აღარ შევუძღვით დამატებით განხილვებს.

¹⁹ ივანე ჯავახიშვილი, თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი I (თბილისი, 1979) 273

საჰიმნო ლიტურგიული თაყვანისცემის წესი გააჩნდა ცეცხლთაყვანისცემის პრაქტიკას. მაგალითად, მაზდეანური პერიოდის „ავესტა“, რომელიც ძველი ირანული კულტურის თვალსაჩინო ძეგლს წარმოადგენს, შედგება იმ გათეზისაგან, რომელიც სწორედ, ცეცხლის თაყვანისცემის რიტუალებს აღწერს. რადგან მაზდეანური ირანის გავლენით, ჯერ კიდევ, ქრისტიანობამდე დამკვიდრდა ქართულში სიტყვა „ტამარი“, „ზვარაკი“, „ცოდვილი“, „ნეტარი“, „ბარძიმი“, „ბაგინი“, „ჯვარი“ და სხვა.

ქრისტიანობასთან დაკავშირებულ ლექსიკაში ჩვენ ვხვდებით ირანული წარმოშობის სიტყვებს ისეთი ძირითადი რელიგიური ცნებების გამოსახატავად, როგორიც არის მართალი, ცოდვილი, ცრუ, ნეტარი, წმინდა, ჯოჯოხეთი, ეშმა, ეშმაკი, ბარძიმი, ფეშხენი, ზორვა, ზვარაკი, ტამარი, კერპი, წარმართი, ბაგინი, ჯვარი და ბევრი სხვა.²⁰ აღნიშნული ლექსიკა შემდგომ ქრისტიანულმა კულტურამ შეითვისა და, სატაძრო მსახურების პრაქტიკულ ასპექტში ხშირად გამოიყენება.

დასკვნა

საგულგებელია, რომ სიტყვა იადგარიც, მსგავსად, მაზდეანური კულტურიდან დამკვიდრდა ქართულ მეტყველებაში და შემდეგ ნებისთი თუ უნებლიეთ იგი გამოიყენა მისი შინაარსობრივი დატვირთვით თარგმნელმა ახალი რელიგიის იდენტური ლიტერატურული ძეგლის სახელწოდებად. მსგავს მოსაზრებას არაერთი მეცნიერი იზიარებს. “ეს სიტყვა ქართულში საშუალო სპრსულის გზით არის შემოსული. იგი დადასტურებულია მანიქეველურ ძეგლებში „ხსოვნის“, „სახსოვრის“, „მოგონების“ მნიშვნელობით“. ნ. მარის აზრით, რომელიც კ. ზალემანის სტატიაშია მოყვანილი, იადგარი იმავე მნიშვნელობით ქართულშიც გვხვდება, ხოლო როგორც ძველი ქართული საეკლესიო ტერმინი, აღნიშნავს წმინდა მოსახსენებელს, საგალობლეთ კრებულს. ნ. მარის დაკვირვებით ჯერ იგი, როგორც ჩანს, ამა თუ იმ წმინდანის ყოველ ცალკეულ ჰიმნს აღნიშნავდა, ხოლო შემდეგ ამგვარი საგალობლების შემცველ კრებულს. ნ. მარს უთუოდ მხედველობაში აქვს ის გარემოება, რომ ზოგიერთი ხელნაწერის ანდერძ-მინაწერებში იადგარი მრავლობითის ფორმით დასტურდება: „საგალობელნი იადგარნი“, „იადგარანი დაჩხრეკილანი“. კ. ზალემანი ფიქრობს, რომ თვით

²⁰იქვე. შპია ანდრონიკაშვილი, (თბილისი, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა. 1966) 34

მანიქველურ ძეგლებშიც „იადგარი“ საგალობელთა აღსანიშნავად უნდა იყოს ნახ-
მარი“.²¹

ცნობილია, რომ ცეცხლთაყვანისმცემლები თავიანთი ლიტურგიული მსახურე-
ბისას ვედებს იყენებდნენ. შესაძლოა, მაზდეანური კულტურის ცოდნის გავლენით,
ახალი და უფრო აღმატებული რელიგიის ძეგლის თარგმნისას ავტორმა საკიმნო
სისტემის მსგავსების გამო დაუკავშირა ძველ რელიგიას ახალი ძეგლი და მას ძველი-
სეული სახელი უწოდა. მაგრამ აქ საგულისხმოა ის, რომ იადგარი, როგორც ზემოთ
ითქვა, ხშირად მრავლობითის ფორმით გვხვდება. ამას ემატება ისიც, რომ მკვლევები
გრიგოლ ხანცთელის მოღვაწეობის ცნობებზე დაყრდნობით ვარაუდობენ, რომ მისი
მოღვაწეობისას უკვე საქართველოში მრავალდ უნდა ყოფილიყო სხვადასხვა ავტორის
მიერ შექმნილი იადგარი „VIII – IX საუკუნეთა მიჯნაზე გადაწერილ ლხელნაწერს,
რომელიც X საუკუნეში კვლავ ხანცთის მონასტერში ინახებოდა და თხრობის მიხედ-
ვით, თავისი თვალთა უნახავს გიორგი მერჩულეს, საწელიწადო იადგარი რქმევია. უნ-
და ვიფიქროთ, რომ ის არ იყო პირველი იმ კრებულთა შორის, რომელთაც იადგარი
ეწოდათ“ მაშასადამე,²² საქართველოში მისი მრავალი ვერსია არსებობდა და ამდენად,
საეჭვოა, რომ რომელიმე ცალკეული ანონიმი ავტორის ინდივიდუალობის გამოვლი-
ნება იყოს, რადგან, ამ სახელწოდების ძეგლებს უხვი საერთო მახასიათებლები აქვთ.

სიტყვათა სესხების პრაქტიკა და ფორმა, როგორც ქართულში, ისე სხვა ენებში,
ზემოთ თქმულ პირველ ვერსიაზე უფრო მიგვიტოვებს. თუმცა, აქ მეტი საფუძველი
გვაქვს, ვივარაუდოთ, სიტყვა ძველი ან საშუალო სპარსულიდან უნდა იყოს დამ-
კვიდრებული ქართულ ენაში სწორედ, მაზდეანურ პერიოდში. ხოლო, მისი შინაარსის
გამო იგი ანონიმმა ავტორმა იერუსალიმური ლექციონარის ქართული ეკლესიი-
სათვის განსაკუთრებით სახსოვარ იმ ნაწილს უწოდა, რომლის ყოველდღიური ხსენე-
ბაც მართებდა მთელი წლის განმავლობაში იმ საზოგადოებას, ვისთვისაც იგი იყო
განკუთვნილი. ამგვარად გახდა იგი „აღდგომის“ საგალობელთა კრებული, რომელიც,
სავარაუდოდ, საქართველოში აქტიურად გამოიყენებოდა „იადგარის“ სახელით მანამ,

²¹ იქვე. (თბილისი, „მეცნიერება“. 1980) 691-692

²² იქვე. 693 გვ.

სანამ, საქართველოს ავტოკეფალური ეკლესია რუსეთის ეკლესიის საეგზარქოსოდ გამოცხადდებოდა. ეს საკითხი კი, ცალკე კვლევას საჭიროებს.

ბიბლიოგრაფია

- ანდრონიკაშვილი, მ. , ნარკვევები ირანულ ქართული ენობრივი ურთიერთობებიდან, ტომი I, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1966.
- ანდრონიკაშვილი, მ. , ნარკვევები ირანულ ქართული ენობრივი ურთიერთობებიდან, ტომი II, თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა, თბილისი, 1996.
- ბარათია, ნ., დავით აღმაშენებლის ერთი დამსახურების შესახებ ქართული ერის წინაშე, გამომცემლობა „უნივერსალი“, თბილისი, 2017.
- გამსახურდია, კ., დისერტაცია, თბილისი, 2020.
- კეკელიძე, კ., ქართული ლიტერატურის ისტორია, ტ. I, საქართველოს სსრ მეცნიერებათა აკადემიის გამომცემლობა, თბილისი, 1954.
- კობიძე, დ., შაჰნამეს ქართული ვერსიები, თბილისი, 1974.
- სულხან საბა ობელიანი, ლექსიკონი ქართული, თბილისი, 1991.
- ცურტაველი, ი., წამებაი წმიდისა შუშანიკისა დედოფლისაი, თბილისი, 1979.
- ჯავახიშვილი, ი., თხზულებანი თორმეტ ტომად, ტომი I, თბილისი, 1979.
- თეორიული ენათმეცნიერების კურსი, თბილისი, 2008.
- უმეველესი იადგარი, გამოსაცემად მოამზადეს, გამოკვლევა და საძიებლები დაურთეს ელ. მეტრეველმა, ც. ჭანაკიევმა და ლ. ხევსურიანმა, თბილისი, „მეცნიერება“, 1980.
- ქართული მწერლობა, ტომი I, თბილისი, „ნაკადული“, 1987.
- Персидско-русский словарь. Под редакцией Ю.А. РУБИНЧИКА. Издательство „советская энциклопедия“, Москва, 1970.
- فرهنگ بزرگ سخن/فرهنگ-سخن-بزرگ-سخن-هشتاد و شش, انوری, حسن, <https://surl.li/lcimem>, <https://abadis.ir/dehkhoda>
- فرهنگ فارسی معین, <https://abadis.ir/moeen>